

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 20682

CALL No. 891.551/Rum/Nic

V.4
Pt:1

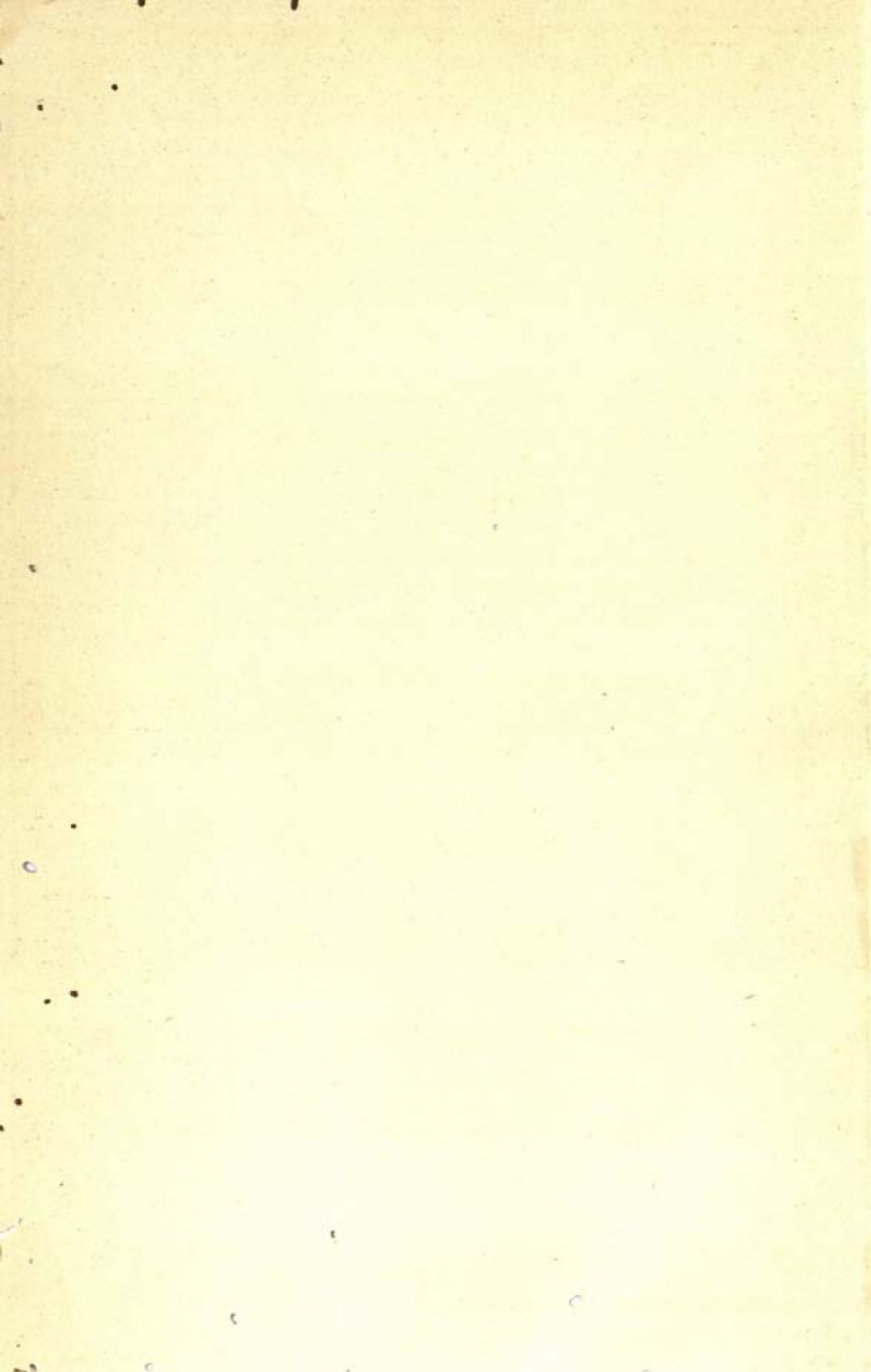
D.G.A. 79

~~CSB~~

Vol. 4

*ORIENTAL TEXTS APPROVED
BUT NOT FINANCED BY THE TRUSTEES AND SOLD
BY MESSRS. LUZAC & Co.*

The *Safar-náma*, *Rawshaná'i-náma* and *Sa'ádat-náma* of Ná-
şir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin, 1923), 8s.

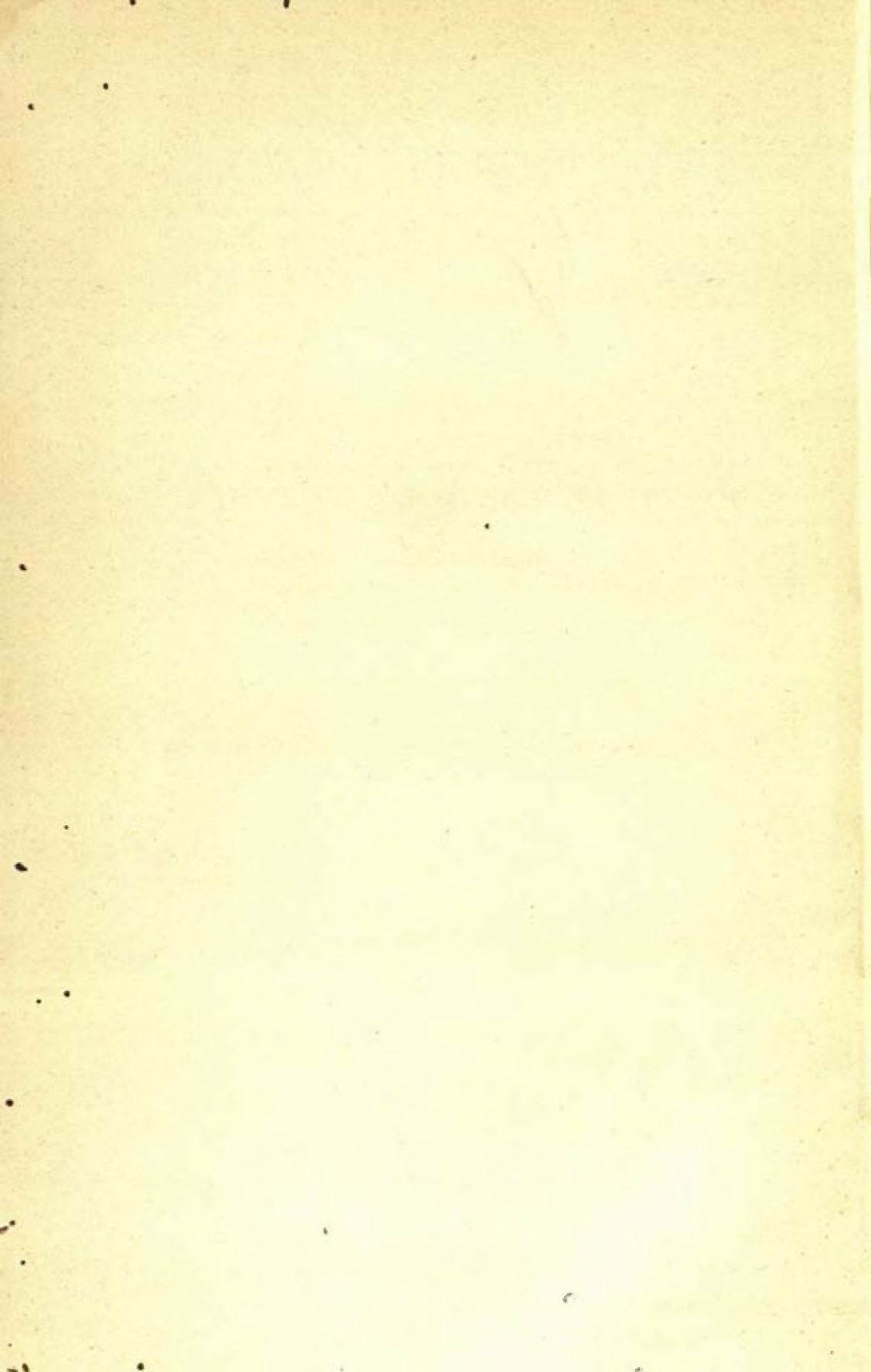
The *Zádu 'l-Musáfirín* of Náşir-i Khusraw ("Kaviani" Press.
Berlin, 1923), 15s.

The *Wajh-i Dín* of Náşir-i Khusraw ("Kaviani" Press. Berlin,
1924), 4s.

The *Silsilatu 'n-Nasab-i Şafawiyya* of Shaykh Ḥusayn ibn
Shaykh Abdál-i Záhídí ("Íránshahr" Press. Berlin, 1343/
1924), 2s.

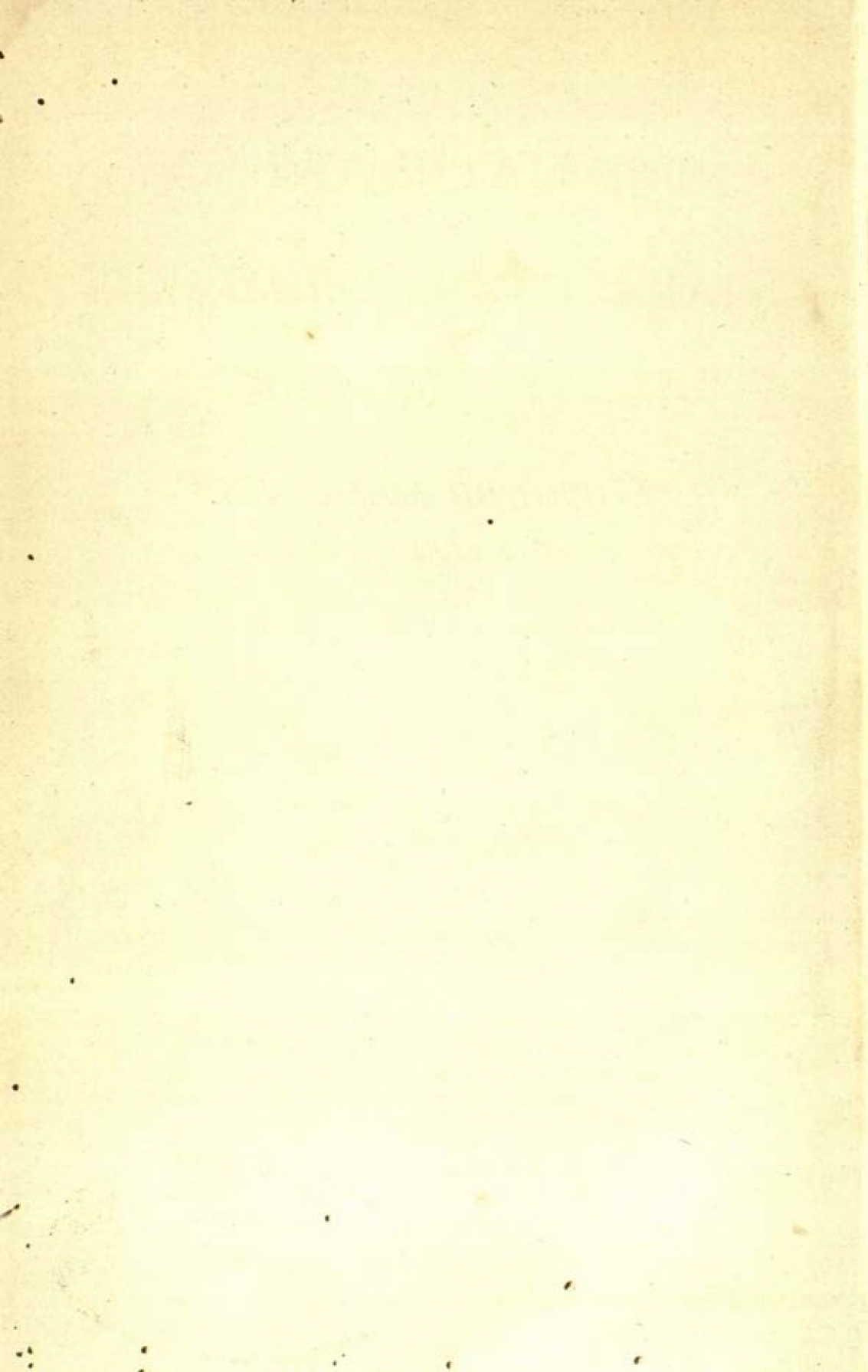

"E. J. W. GIBB MEMORIAL"
SERIES.

NEW SERIES, IV.

THE MATHNAWĪ OF JALĀLU'DDĪN RŪMĪ

EDITED FROM THE OLDEST MANUSCRIPTS AVAILABLE
WITH CRITICAL NOTES, TRANSLATION, AND
COMMENTARY

BY

REYNOLD A. NICHOLSON,
LITT. D., LL.D., F.B.A.

Lecturer in Persian in the University of Cambridge,
Formerly Fellow of Trinity College.

VOLUME I.

CONTAINING THE TEXT OF THE FIRST AND
SECOND BOOKS.

891.551
Rum/Nic

23632

Ref. 181.5
Rum/Nic

PRINTED BY MESSRS. E. J. BRILL, LEIDEN,
FOR THE TRUSTEES OF THE E. J. W. GIBB "MEMORIAL"
AND PUBLISHED BY MESSRS. LUZAC AND Co.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C.

1925.

A.h. 914

PRINTED BY E. J. BRILL,
LEYDEN (HOLLAND).

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 20682 .....

Date. 9. 6. 55 .....

Call No. 891. 551/Rum/Vic .....

ERRATUM.

INTRODUCTION, p. 6, l. 5. *For Bahlúl read Buhlúl.*

بھلؤل
بھلؤل

*This Volume is one
of a Series
published by the Trustees of the
"E. J. W. GIBB MEMORIAL".*

*The Funds of this Memorial are derived from the Interest accruing
from a Sum of money given by the late MRS. GIBB of Glasgow, to
perpetuate the Memory of her beloved son*

ELIAS JOHN WILKINSON GIBB,

*and to promote those researches into the History, Literature, Philo-
sophy and Religion of the Turks, Persians and Arabs, to which, from
his Youth upwards, until his premature and deeply lamented Death in
his forty-fifth year, on December 5, 1901, his life was devoted.*

رَبِّكَ أَتَارُنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا . فَانْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

*"These are our works, these works our souls display;
Behold our works when we have passed away".*

"E. J. W. GIBB MEMORIAL":

ORIGINAL TRUSTEES.

[JANE GIBB, died November 26, 1904],
E. G. BROWNE,
G. LE STRANGE,
[H. F. AMEDROZ, died March 17, 1917].
A. G. ELLIS,
R. A. NICHOLSON,
SIR E. DENISON ROSS.

ADDITIONAL TRUSTEE.

IDA W. E. OGILVY GREGORY, appointed 1905.

CLERK OF THE TRUST.

W. L. RAYNES,
90, Regent Street,
CAMBRIDGE.

PUBLISHER FOR THE TRUSTEES.

MESSRS. LUZAC & Co.,
46, Great Russell Street,
LONDON, W. C.

"E. J. W. GIBB MEMORIAL" PUBLICATIONS.

OLD SERIES. (25 works, 37 published volumes.)

- I. *Bábur-náma* (Turkí text, fac-simile), ed. Beveridge, 1905. *Out of print.*
- II. *History of Ṭabaristán* of Ibn Isfandiyár, abridged transl. Browne, 1905, 8s.
- III, 1-5. *History of Rasúlí dynasty of Yaman* by al-Khazrají; 1, 2, transl. of Sir James Redhouse; 1907—8, 7s. each; 3, Annotations by the same, 1908, 5s.; 4, 5, Arabic text ed. Muḥammad 'Asal, 1908—1913, 8s. each.
- IV. *Omayyads and 'Abbásids*, transl. Margoliouth from the Arabic of G. Zaidán, 1907, 5s.
- V. *Travels of Ibn Jubayr*, Arabic text, ed. de Goeje, 1907, 10s.
- VI, 1, 2, 3, 5, 6. *Yáqút's Dict. of learned men (Irshádu'l-Arib)*, Arabic text, ed. Margoliouth, 1908—1913; 20s., 12s., 10s., 15s., 15s. respectively.
- VII, 1, 5, 6. *Tajáribu'l-Umam of Miskawayhi* (Arabic text, fac-simile), ed. le Strange and others, 1909—1917, 7s. each vol.
- VIII. *Marzubán-náma* (Persian text), ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 12s.
- IX. *Textes Houroûfis* (French and Persian), by Huart and Rizá Tevfík, 1909, 10s.
- X. *Muĵam*, an old Persian system of prosody, by Shams-i-Qays, ed. Mírzá Muḥammad, 1909, 15s.
- XI, 1, 2. *Chahár Maqála*; 1, Persian text, ed. and annotated by Mírzá Muḥammad, 1910, 12s.; 2, English transl. and notes by Browne, 1921, 15s.

- XII. Introduction à l'Histoire des Mongols, by Blochet, 1910, 10s.
- XIII. *Díwán of Hassán b. Thábit* (Arabic text), ed. Hirschfeld, 1910, 7s. 6d.
- XIV, 1, 2. *Ta'ríkh-i-Guzída of Hamdu'lláh Mustawfí*; 1, Persian text, fac-simile, 1911, 15s.; 2, Abridged translation and Indices by Browne and Nicholson, 1913, 10s.
- XV. *Nuqtatu'l-Káf* (History of the Bábis) by Mírzá Jání (Persian text), ed. Browne, 1911, 12s.
- XVI, 1, 2, 3. *Ta'ríkh-i-Jahán-gusháy of JuwaynÍ*, Persian text, ed. Mírzá Muḥammad; 1, Mongols, 1913, 15s.; 2, Khwárazmsháhs, 1917, 15s.; 3, Assassins, in preparation.
- XVII. *Kashfu'l-Maḥjúb* (Śúfí doctrine), transl. Nicholson, 1911, 15s.
- XVIII, 2 (all hitherto published), *Jámí'u't-Tawáríkh of Rashídu'd-Dín Faḍlu'lláh* (Persian text), ed. and annotated by Blochet, 1912, 15s.
- XIX. *Kitábu'l-Wulát of al-Kindí* (Arabic text), ed. Guest, 1912, 15s.
- XX. *Kitábu'l-Ansáb of as-Sam'ání* (Arabic text, fac-simile), 1913, 20s.
- XXI. *Díwáns of 'Ámir b. aṭ-Ṭufayl and 'Abíd b. al-Abrāṣ* (Arabic text and transl. by Sir Charles J. Lyall), 1913, 12s.
- XXII. *Kitábu'l-Luma'* (Arabic text), ed. Nicholson, 1914, 15s.
- XXIII, 1, 2. *Nuzhatu'l-Qulúb of Ḥamdu'llah Mustawfí*; 1, Persian text, ed. le Strange, 1915, 8s.; 2, English transl. le Strange, 1918, 8s.
- XXIV. *Shamsu'l-'Ulúm of Nashwán al-Ḥimyarí*, extracts from the Arabic text with German Introduction and Notes by 'Azímu'd-Dín Aḥmad, 1916, 5s.
- [XXV. *Díwáns of aṭ-Ṭufayl b. 'Awf and aṭ-Ṭirimmáh b. Ḥakím* (Arabic text), ed. Krenkow, in the Press].

NEW SERIES.

- I. *Fárs-náma* of Ibnu'l-Balkhí, Persian text, ed. le Strange and Nicholson, 1921, 20s.
- II. *Ráḥatu's-Ṣudúr* (History of Saljúqs) of ar-Ráwandí, Persian text, ed. Muḥammad Iqbál, 1921, 47s. 6d.
- III. Indexes to Sir C. J. Lyall's edition of the *Mufaḍḍalíyát*, compiled by A. A. Bevan, 1924, 42s.
- IV. *Mathnawí-i Ma'nawí* of Jalálu'ddín Rúmí. Vol. I, Persian text of the First and Second Books, ed. Nicholson, 1925, 20s.

Mázandarán, topography of, and travels in, by H. L. Rabino, with Map (in the Press).

Díwán of al-A'shá, Arabic text with German translation by R. Geyer (in the Press).

Jawámí'u l-Hikáyát of 'Awfí, a critical study of its scope, sources and value, by Nizámu'ddín (in the Press).

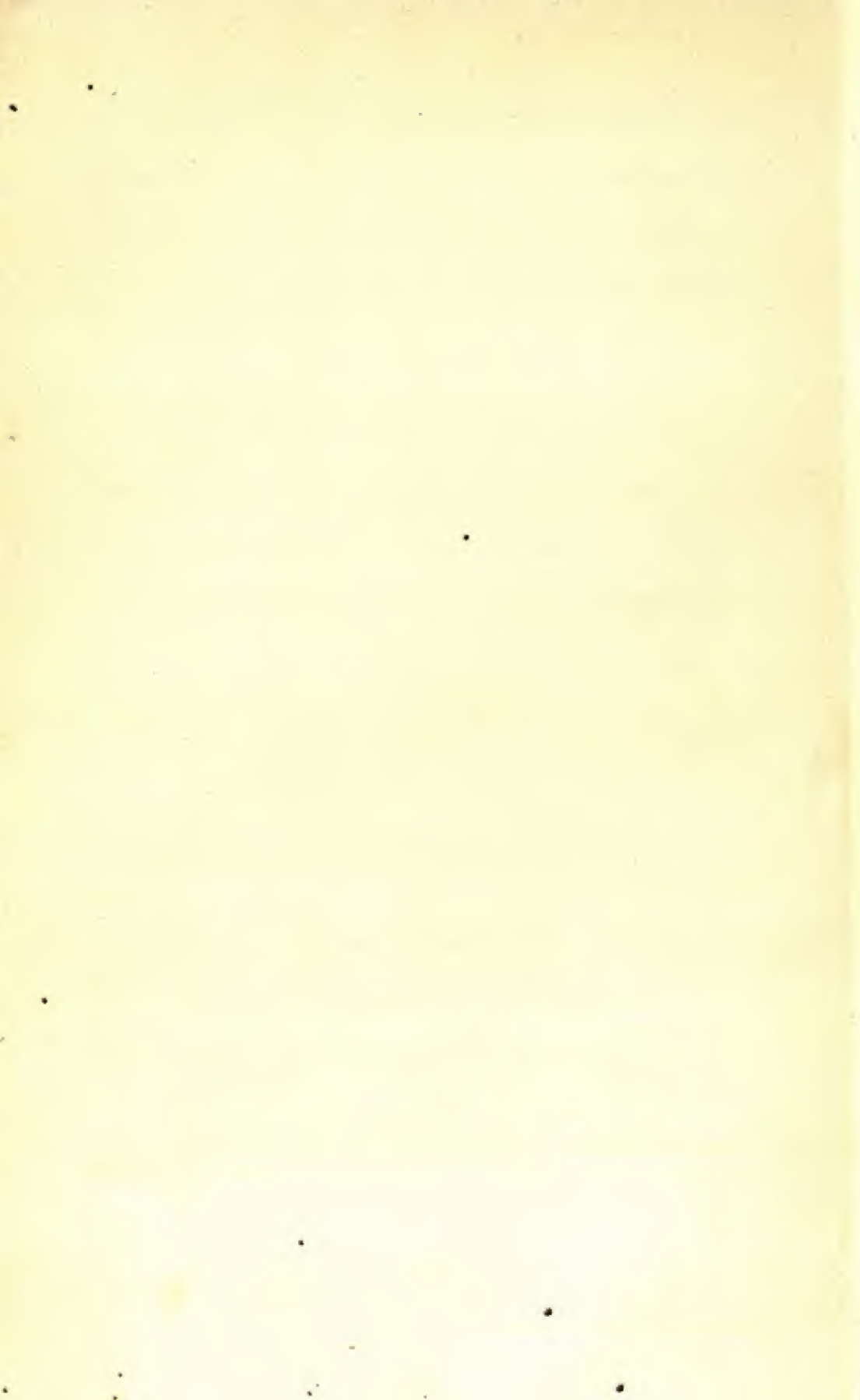
Letters of Rashídu'ddín Faḍlu'lláh, abridged English transl. by Muḥammad Shafí, followed by transl. of *Tansúq-náma* (on precious stones) by the late Sir A. Houtum-Schindler (in preparation).

A History of Chemistry in Mediaeval Islám, by E. J. Holmyard.

Turkistán at the time of the Mongolian Invasion, by W. Barthold, English transl., revised by the author, aided by H. A. R. Gibb.

WORKS SUBSIDISED BY THE TRUSTEES.

Firdawsu 'l-Hikmat of 'Alí ibn Rabban aṭ-Ṭabarí, ed. Muḥammad az-Zubayr aṣ-Ṣiddíqí (in the Press).

INTRODUCTION.

This is the first instalment of what I hope will eventually be a complete text and translation of the *Mathnawī* in six volumes, of which the first, third, and fifth are to contain the Persian text, while the second, fourth, and sixth are reserved for the English translation. To look further ahead, two or three volumes of commentary will be required in order to make the text and translation fully intelligible; and there should also be an introductory volume dealing with the life and times of Jalálu'ddīn Rūmī and with the linguistic, literary, historical, doctrinal and other aspects of the poem as a whole. I do not know whether I shall be able to carry out this project, but one condition of success, namely, the means to publish rapidly at regular intervals, is already ensured by the liberality of my colleagues who are Trustees of the E. J. W. Gibb Memorial. If the text and translation were finished in seven years from now, I should be well satisfied, though it is true that without the commentary a great part of the translation must remain no more than a skeleton.

The plan sketched here has long been present to my mind. I have no doubt that its originator, though he never suggested it in words, was *lo mio maestro* Professor E. G. Browne, who first helped me to appreciate the extraordinary qualities of "the Persian Qur'ān". The impressions then formed were strengthened by study of Jalálu'ddīn's *Divān*, specimens of which the Cambridge University Press published in 1898 under the title of *Selected Poems from the Divāni Shamsi Tabrīz*. At that time what I had in view was an annotated translation, but it soon became evident that this would be of little use by itself. Before explaining the reasons which have

led me to prepare a critical edition, I may call attention to an almost unrecorded episode in the history of Persian scholarship.

It appears that a corrected text of the *Mathnawî*, with French translation and notes, was ready for publication in 1799. I owe my knowledge of this fact to Professor D. B. Macdonald, who last year kindly lent me a copy which he had acquired of a very rare book ¹⁾, entitled *Notice sur le Schâh'-Namé de Ferdoussî et traduction de plusieurs pièces relatives à ce poëme. Ouvrage posthume de M. le Conseiller I. et R. De Wallenbourg, précédé de la biographie de ce savant par A. de Bianchi. À Vienne, de l'imprimerie de J. V. Degen.*

Jaques de Wallenbourg (1763-1806).

1810. Nothing in this tiny volume is so interesting ²⁾ as the account given in the preface of Jaques de Wallenbourg's career as a diplomatist, his delight in Persian literature, his theory of translation, and the tragic destruction of the work to which he had devoted six years of his life.

„Il fut d'abord placé à Constantinople, en qualité de jeune-de-langue; bientôt après, d'interprète auprès de l'internonciature impériale et royale à la Porte ottomane, et employé à différentes missions pendant la dernière guerre contre les turcs, soit au camp ottoman pour préparer les négociations de paix, soit au congrès de Sistow, où elle fut conclue en 1791; et enfin à Vienne, en qualité de secrétaire aulique et conseiller impérial au département des affaires étrangères. . . . Comme savant, il ajoutoit à une vaste et profonde érudition la connaissance parfaite des principales langues de l'Europe, ainsi que celle du grec moderne, du turc, de l'arabe et du persan. Comme homme de lettres, il se plaisoit à cultiver préférentiellement cette dernière langue, tant à cause de la douceur de son accent, que du grand nombre d'écrivains qui honorèrent les derniers siècles de la littérature persanne. . . . Ce fut en 1792 qu'il entreprit, et acheva à Constantinople après six années de travail, la traduction du *Messnévî*, fameux ouvrage poétique sur différens points de religion, de morale, de jurisprudence, de politique, et d'his-

1) There is a copy in the British Museum.

2) See, however, Prof. Macdonald's article on *The Earlier History of the Arabian Nights* (*J. R. A. S.*, July, 1924, pp. 367 and 397).

toire. . . . Il avoit porté, selon sa coutume, dans la traduction de cet ouvrage, la fidélité du texte jusqu'au dernier scrupule. Il conservoit par-là dans leur intégrité les traits originaux, ainsi que la nouveauté des idées, l'énergie des expressions, et la fraîcheur du coloris vierge encore; mais, pour éviter toutefois le risque de devenir fastidieux ou barbare par un assujettissement trop servile, il paraphrasoit en forme de notes ce qu'il étoit impossible de rendre littéralement en françois. . . . Ayant déjà mis au net sa traduction et ses notes, ainsi que le texte persan qu'il avoit eu soin de vérifier sur plusieurs exemplaires, afin d'en garantir l'exactitude (perfection qui manque le plus souvent aux manuscrits orientaux par l'ignorance et la matérialité des copistes), il se proposoit de faire imprimer le tout à son arrivée à Vienne; mais l'incendie qui en 1799 mit en cendres la moitié de Péra, consuma et l'original persan rectifié, et la traduction et les notes qui devoient l'accompagner.

His projected edition and translation of the *Mathnawi*.

M. de Wallenbourg déplora cette perte beaucoup plus que celle de tout de reste de ses effets."

Fortune does not always favour the brave, and the name of the earliest European translator of the *Mathnawi* is wellnigh forgotten. Although his work may have had more elegance than scientific value, his spirit and resolution deserve a tribute of respect from one who hopes for better luck in the same enterprise.

I shall have no difficulty in showing that a revised text of the *Mathnawi* is needed, not only to serve as a basis for the translation and commentary, but on wider grounds as well. The single argument against it is one of expediency. Not a few may urge that instead of producing editions of texts already published in the East, Persian scholars ought to concentrate their efforts on editing the valuable and important works which at present exist only or mainly in manuscript. While sympathising with that view, I think it would have unfortunate results if it were applied indiscriminately, or if the accumulation of new materials were allowed to bar the way to improvement and cultivation of the old. The prose-writers, I agree, have been neglected in favour of the poets and underestimated in comparison with them; and for this neglect and disparagement there

Need for a critical edition of the *Mathnawi*.

is no excuse. Let the balance be restored, by all means, and the sooner the better. But something remains to be said. Persian studies will not flourish as they should until the poetical masterpieces from which Persian literature draws its chief power of attraction, and which constitute its claim to rank as a world-literature, are made more accessible, in the fullest sense of the word, than they are now. The *Sháh-náma*, one of the two greatest poems in the language, can scarcely be obtained for love or money. And when shall we see the first European edition of Nidhámí's *Khamse*?

Oriental editions.

The *Mathnawí* has often been printed or lithographed in the East, and some of these editions are good of their kind ¹⁾. The best, I think, is that in six volumes containing the Persian text with Turkish translation and commentary by Ismá'íl Rusúkhí of Angora, who lived in the early 17th century; but copies are extremely hard to come by, while the editions of Búláq and Teheran also lie beyond the reach of most students. Apart from this, however, the Oriental editions differ greatly from each other, and even those which give something like a standard text are falsified and interpolated to a considerable extent; *e. g.*, the Búláq text of Books I and II includes about 140 and the Teheran text about 800 verses which are wanting in the oldest MSS. There is ample evidence that at an early period the copyists began to alter the text of the poem for reasons which I will set forth in detail presently. In many cases it is still possible to detect these corruptions and restore the original readings, though the MS. that has most faithfully preserved the ancient recension contains only the first of the six books of the *Mathnawí*. But since the MS. next in authority (dated A.H. 718) exhibits a more genuine text of the entire poem than any that has been published hitherto, I feel that the tedious work of collation has been worth doing. Another grave, though less vital, defect in

1) The text in this volume is founded entirely on MSS., but it has been collated throughout with Ismá'íl Anqiraví's text and with that of the Búláq edition (A.H. 1268). I am also familiar with the edition of Teheran (A.H. 1307), which I acquired from Professor Browne when reading for the Indian Languages Tripos in 1890. In my opinion, the Turkish editions are superior to any others (including several Indian ones) that I have seen.

the Oriental editions is their ambiguity. The *Mathnawí* demands thought and intelligence from those who study it, and they on their part have the right to expect that its meaning shall not be obscured by doubts as to orthography and syntax, due to omission of the *izáfat*, absence of vowels, and the fact that Δ is not distinguished from $\mathcal{S}$. For example, in these editions $\mathcal{S}$, besides its ordinary uses as a pronoun and conjunction, represents five separate words, namely, $\mathcal{S}$, straw, $\mathcal{S}$, time, $\mathcal{S}$, little, $\mathcal{S}$, mountain and $\mathcal{S}$, dung; and it may occur, with different meanings, twice or thrice in the same verse. Where the sense is plain, such uncertainties do not matter, but in the *Mathnawí* the sense is often anything but plain. I have endeavoured to provide students with a text which will not puzzle them unnecessarily. The verses in each Book are numbered from beginning to end, so that henceforth it will be easy to refer to any particular verse or passage.

So far as the present volume is concerned, I have used five manuscripts, four of which were written within some seventy years after A. H. 672, the year in which Jalálu'ddin died. Three of the five, designated *A*, *B*, and *L* respectively, contain the *Mathnawí* complete:

A (British Museum, Or. 5602), 290 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, written in four columns in a small distinct hand by 'Alí b. Muḥammad(?), who finished the transcription towards the end of the year 718 (A. D. 1318—19). $\mathcal{P}$ is not, as a rule distinguished from $\mathcal{P}$, nor $\mathcal{C}$ from $\mathcal{C}$; but the post-vocalic $\mathcal{Z}$ is absent. Manuscripts
used for the
present edition.

B (Munich), N° 35 in Aumer's Cat. of the Persian Manuscripts in the Staatsbibliothek in München, 281 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, elegantly and correctly written in four columns by Muḥammad b. al-Ḥájj Dawlatsháh b. Yúsuf al-Shírází, who completed the transcription on the 15th of Dhu 'l-Ḥijja in the year 744 (29th of April, A. D. 1344). $\mathcal{P}$ is distinguished from $\mathcal{P}$, $\mathcal{C}$ from $\mathcal{C}$, and $\mathcal{Z}$ is written for $\mathcal{Z}$ after vowels.

L (in my possession), 341 ff., 25 lines = 50 verses on a full page, clearly written in four columns. The prose prefaces are wanting. Dated the 7th of Rabīʿ al-Ākhir, 843 (17th of September, A. D. 1439). The text of the *Mathnawī* ends on f. 319. A later scribe has added the *Wuṣlatnāma* of Shaykh Bahlūl (see Sprenger's Oudh Catalogue, p. 370, N° 157). پ is distinguished from ب, ٺ from ج, and ٴ is written for ٴ after vowels.

The two remaining MSS., designated *C* and *D*, contain the text of Books I and II respectively:

C (British Museum, Or. 6438), 114 ff., 18 lines = 18 verses on a full page, written in fairly legible *naskh*, with frequent omission of diacritical points. Undated, but must be early 14th century, if it does not belong to the 13th. پ is not, as a rule, distinguished from ب, nor ٺ from ج, and the post-vocalic ٴ is often marked. The unique character of this MS. of Book I will be illustrated below. Its pagination is in some disorder. The following table, in which the first column refers to my edition, shows how the text of *C* should be re-arranged, and also what lacunae occur in it.

Preface	. . . . .	<i>C</i> om.
١٧-١	. . . . .	<i>C</i> om.
٨٦-١٩	. . . . .	<i>C</i> ff. 1 v.—3 r.
١٢.—٨٧	. . . . .	<i>C</i> om.
١٨٨-١٢١	. . . . .	<i>C</i> 3 v.—5 r.
١.٧٥-١٨٩	. . . . .	<i>C</i> ff. 6 v.—32 r.
١١.٨-١.٧٦	. . . . .	<i>C</i> om.
١٧٩٦-١١.٩	. . . . .	<i>C</i> ff. 32 v.—52 r.
١٨٤.—١٧٩٧	. . . . .	<i>C</i> om.
١٨٦٤-١٨٤١	. . . . .	<i>C</i> ff. 5 v.—6 r.

٢١٦.-١٨٦٥	<i>C</i> ff. 67 v.—106 r.
٢٦١٢-٢٦٦١	<i>C</i> ff. 52 v.—65 r.
٢٦٢.-٢٦١٤	<i>C</i> f. 66 v.
٢٦٤٧-٢٦٢١	<i>C</i> f. 67 r.
٢٦٦٢-٢٦٤٨	<i>C</i> f. 65 v.
٢٦٨.-٢٦٦٤	<i>C</i> f. 66 r.
٢٩٦٥-٢٦٨١	<i>C</i> ff. 106 v.—114 r.
٢٩٩١-٢٩٦٦	<i>C</i> om.
٤٠٠٢-٢٩٩٢	<i>C</i> f. 114 v.

D (Munich), N° 45 in Aumer's Catalogue, 105 ff., 19 lines = 19 verses on a full page, written in large clear *naskh* by Músá b. Yahyá b. Hamza al-Mawlawí, who completed the transcription at Damascus on the 4th of Sha'bán, A.H. 706 (8th of February, A.D. 1307). This fine MS. of Book II sometimes distinguishes پ from ب and چ from ج, and almost invariably marks the post-vocalic ذ. Short vowels and other orthographical signs are frequently inserted.

By the courtesy of Dr. L. D. Barnett and Mr. E. Edwards of the British Museum and Dr. G. Leidinger, Director of the Manuscript Department in the Bayerische Staatsbibliothek, I was provided with excellent photographic copies of *ABCD*, for which the prayer أَفْرَأَ اللَّهُ عِبُونَهُمْ is the most fitting acknowledgement I can think of. On the whole, the four oldest MSS., *ABC* and *ABD*, are in substantial agreement. All of them have readings peculiar to themselves, but except in the case of *C* these are not very numerous or important. On the other hand, *L*, written a century after *B*, shows far greater variety and has already incorporated many new verses in its text. Therefore, as regards the First and Second Books, the question to be decided was this: Is any of the three MSS., *ABC* and *ABD*, superior in authenticity to the other two, and if so, to what

extent? — for the maxim *seniores priores* is one which no editor ought to believe till he has verified it. As *ABC* are used for Book I and *ABD* for Book II, it will be convenient to deal with each Book separately.

Manuscripts
used for Book I.

The number of verses is slightly different in *A*, *B* and *C*. Each MS. omits some which occur in the other two (*A* 27, *B* 17, and *C* 34), and *B* has eight which do not occur either in *A* or in *C*. This test, though indecisive, gives the first place to *C*, the second to *A*, and the third to *B*. I will now demonstrate that the same conclusion is reached by following another line of investigation. Let us examine the various readings in the three MSS. and see whether, in some instances at least, it is not possible to discover the causes which produced them. If it can be shown that in *A* and *B* there are a large number of readings which have been altered in a particular way for a definite reason, and if the originals of these readings are found in *C*, the inference is obvious; and we may then presume that in other variations of reading, where no such reason is apparent, *C* also possesses the greater authority.

The argument depends on considerations which have been suggested by a careful study of the prosody of the *Mathnawí*. I need not go deeply into this on the present occasion, but as some knowledge of the subject is essential even to those who read the poem in a critical text, the following remarks will not be out of place.

Jalálu'ddín's versification is lax compared with that of poets like Sa'dí and Háfidh. The *izáfat* is frequently dropped after هـ (های مخفی) and ی; the "silent" ؤ may be lengthened in three of its four possible positions in the foot or elided before a vowel (cf. I ۱۴۷,

The prosody
of the *Math-*
nawí.

۶.۷, ۲۱۸۹); long vowels are sometimes, though rarely, shortened before a consonant (I ۲۹., II ۱۵۸۷);¹⁾ the *nímfatḥa* may be required after a closed syllable ending in ن (e.g. جانها, scanned - - - -),

1) In the oldest MSS. ك and ه are sometimes written ك and ه, even when they must be scanned as short syllables before consonants.

and neglected not only in Arabic phrases (e. g. طِبِّياتُ الطَّبِّينِ, scanned ---|---, سَلَامٌ عَلَيْكَ, scanned ---|---, an example which illustrates the author's bold use of the metrical *tashdīd*), but also perhaps in Persian words now and then¹). For our immediate purpose, however, his practice in regard to the rhyme is especially instructive. Here, again, he takes great liberties. It has been asserted²) that such rhymes as نور (*nūr*) and گور (*gór*) are inadmissible in the *Mathnawí*, but they are quite common (e. g. I ٢٤٧ دُور and شور; I ٧٤٦ شور and صُور; I ٢٥٨٩ شُور and گور; I ٢٥٩٠ گور and زور, etc., etc.). On the other hand, so far as I have noticed, *yá-yi ma'rúf* (*t*) is hardly ever rhymed with *yá-yi majhúl* (*é*);³) in *AC* the latter often rhymes with اَـ (*á*).

There is a second class of imperfect rhymes, in which the short vowels are different, e. g. شُئْنٌ and زَنْىَ, اَمْنٌ and مَنكِرَى, or in which a short vowel corresponds to a *nínfatha*, e. g. بَرَى and مَلِكْ رَا. Some examples occur in all the MSS., but the significant fact is that their number varies according to the age of each MS. *C* has more of them than *A*, *A* more of them than *B*. The youngest of the three MSS. is the most correct from a prosodist's point of view. In other words, we can here trace the process and method by which the copyists have altered the text of the *Mathnawí*, since in nearly all these cases the motive which induced them to alter it is unmistakable. The number of verses affected (in Book I alone) is about sixty. Without giving a full analysis, I will set forth the evidence in some detail, as was promised above.

Early alterations in the *Mathnawí*.

1) E. g., I think the readings of *AC Bul.* at I ١٧٠ and of *AD Bul.* at II are probably genuine, though I have not ventured to adopt them.

2) By Prof. C. E. Wilson in his Commentary on Book II, p. 249.

3) The only instance I can recall just now is I ١٦٠٥, where جَرَى (*jari*) rhymes with مَرَى (*miré*).

Sometimes the change could be made very simply. Thus at I ۲۴۴۹, where *C* reads

گفت خصم جانِ جان من چون شدم . بر سرِ جانم لکدها چون زدم
AB correct the rhyme by reading *جانِ جان چون آمدم* in the first hemistich; and at I ۲۴۴۸, where *C* reads

روز موسی پیشِ حقِ نالان شده . نیم شبِ فرعون گریان آمده
A has *م گریان شده*, and *B* *م گریان بده*. At I ۲۱۷۶ *A* reads

وعدۀ مہانیش را مُنکری . پس زمطبخِ خاک و خاکستر بری
The first hemistich has been erased in *C*, but *B* corrects the rhyme and reads *مُنکری مہانیش را از خری* which I have inadvertently admitted into the text. The original reading is that of *A*, and there can be little doubt that it was also the reading of *C*.

In the following examples the alteration has been more extensive.

At I ۲۶۴۶ *C* reads

گفت زن آبا عجب بارِ منی . با بجلتِ کشفِ سِرِّم میکی
In order to correct the rhyme *AB* read in the first hemistich
گفت زن آهنگِ پرِّم میکی . At I ۱۲۲۸, where *C* reads

گر نباشد این که دعوی میکنم . من نهادم سرِ بزرِ این گردنم
AB read in the first hemistich *گر بطلانست دعوی گردنم*. At I ۲۶۴۲, where *C* reads

خود قوی تر می شود خنجرِ کهن . خود شہی نری بود زرِ کهن
AB read in the second hemistich *خاصہ آن خمری کہ باشد مِن لَن*.

Often both the rhyme-words are altered, and the verse is more or less rewritten. At I ۷۷۵ *C* has

بت سیاہابست اندر کوزہ . نفس مر آبِ سہرا چشمہ
AB have

بت سیاہابست در کوزہ نہان . نفس مر آبِ سہرا چشمہ دان

At I ۲۴۵۹ *AC* have

گر بگیم مار دندانِ کَم . ناش از سرِ کوفتن این کَم

B reads

گر بگيرم بر گم دندانِ مار . ناش از سر کوفتن نبود ضرار

At I ۲۱۱۵ *C* has

گفت روبه صد سپاس آن شير را . کر پس آن گرگ وا خواند او مرا

Here the rhyme is faulty, because a *nimfatha* is made to correspond to a *fatha*. *AB* therefore eliminate it and write

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند . که مرا شير از پس آن گرگ خواند

In some cases the fault is not removed but is partially remedied.

At I ۲۲۴. *C* reads

يا برخم من رگِ جانت بُرد . يا ترا چون من بزندانی بُرد

A amends this by writing in the second hemistich

يا ترا چون من بزندانت بُرد

thus introducing a type of rhyme, like *بر رَوَد* and *واپس تر شَوَد*

(instead of *واپس تر رَوَد*), which is not uncommon in the *Mathnawī*,

but impairing the syntax, as *ترا* is now superfluous. It remained for *B* to restore the syntax and write

يا که همچون من بزندانت بُرد

Those who desire further evidence will find plenty of material in the critical notes. I think, however, that the instances which have been given are enough to establish what I undertook to prove, namely,

- (1) that in many places the text of the *Mathnawī* was altered by early copyists, not capriciously, but with a definite object and in a particular way.
- (2) that of the MSS. used for Book I *C* is the nearest to the original, and that *A* comes next in order of authenticity. It is to be noted that *L*, a later and inferior MS., has frequently retained readings of *C* which do not occur in *A* or *B*.

The inexact prosody of the poem is quite in keeping with its free, unelaborate, and generally colloquial style. No one is likely to argue that the copyists represented by *A* and *B* sought to re-

move corruptions inserted by their predecessors, for if the good rhymes of *A* and *B* had belonged to the original text, what possible motive could any one have had for turning them into the bad rhymes of *C*? Copyists, as a class, dislike anomalies and get rid of them if they can; they resemble the pet bear that beat off flies from the face of its sleeping master with a stone. Moreover, the interpolated verses composed by Persians are technically excellent.

The ancient
copyists as textual
critics.

The Turkish scribes, it is true, write verse which is often execrable both in form and metre (see the *Bûlâq* edition *passim*), but even they rarely indulge in rhymes of the sort which Jalâlu'ddîn permitted himself to use. It might be conjectured that the poem was revised by some of the author's friends after his death, when uncorrected copies were already in circulation; but this hypothesis would not account for the gradual and incomplete process of emendation exhibited in the MSS. Probably the first critical editors of the *Mathnawî* were the copyists themselves. We have seen how unfaithfully they dealt with it in one department, where the traces of their handiwork happen to be conspicuous; and we can study their habits and psychology in other fields which are less exposed to observation. Here are a few examples chosen at random:

At I ۵۸۲ *AC* read

چونك دندانها بر آرد بعد از آن . م بخود طالب شود آن طفل نان

B has the correction made by some one who took offence at the construction of طالب شود with نان, and reads in the second hemistich

م بخود گردد دلش جوبای نان.

Archaic words and forms usually disappear from the later MSS. Thus at I ۸۵۵ *C* has می سگست, for which *AB* write گست, while at I ۴۶۴۸ *ABC* have بشکند, and *L* بگسلد. At I ۱۰۲۹ *AB* change شیراندازی, the reading of *C*, into شیرگیری سازی.

At I ۲۱۶۹ *C* has غیر آن پیرو نبود, for which *AB* substitute غیر آن. The old forms آفسانہ with *alif-i mamdu'la* (I

۲۴.۴), سیاه for سیاه (I ۷۷۶), را for راه (I ۲.۸۱), and پوره for پور (I ۴۴.۲) survive in *C* alone. Dullness on the part of the copyists may have wrought irreparable damage. The fine verse (*C* at I ۴۴.۴), which depicts the angels Hárút and Márút gazing wrathfully "from the lattice (of Heaven)" upon a world sunk in sin,

چون گناه و فسقِ خلفان جهان . می‌شد از شُباهِ بر هر دو عیان

in *AB* loses all its imaginative quality and becomes a dry statement of fact:

چون گناه و فسقِ خلفان جهان . می‌شدی بر هر دو روشن آن زمان

Since it is clear from the preceding analysis that *C* gives the text of the *Mathnawí* in an older form than *AB*, I could not hesitate to make it the basis of my edition in respect of that portion of the poem which it covers, namely, the First Book. Lacunae in *C* have been supplied from *A*. The points of divergence between *C* and my text will be noted when I come to speak of the general principles which have guided me in preparing the present edition.

The text of
Book I is based
on *C*.

Amongst the MSS. used for Book II (*ABDL*), there is none that stands out eminently from the rest. *D*, on which my text is based, has few readings peculiar to itself. Old as it is, it cannot be ranked with *C*; indeed I consider that in some respects it is inferior to *A*, and where *A* has preserved readings which are to be preferred for reasons similar to those stated above, I have as a rule adopted them, even against the authority of the other MSS. If the accidental lacuna in *D* (vv. ۴۵۶۵-۴۵۶۶) is left out of account, *D* omits 41, *A* 30, and *B* 9 of the verses included in the text. *D* omits 36 verses which occur in *A*, and *A* 25 which occur in *D*, while *B* omits 8 which occur in *AD*. The text includes one verse which is found in *DL* only, and five which are found in *BL* only. These latter have little claim to authenticity, and I should now be inclined to eject them (see p. 15 *infra*).

Manuscripts
used for Book II

Of the verses, approximately 7800 in number, which compose the text of Books I and II in the two groups of ancient MSS.

designated *ABC* and *ABD* respectively, very few are confined to a single MS. So far, there is not much evidence of interpolation. But in *L*, written a century after *B*, we find a considerable amount of it ¹⁾, and some of the inserted passages contain six, eight, ten, or more verses. The chief motives for interpolation are (1) to make the transitions less abrupt; (2) to explain incidents in the narrative or illustrate points of difficulty; (3) to amplify topics treated with brevity or develop thoughts suggested by the context. A good instance of the second class of interpolations occurs in the Story of the Greengrocer and the Parrot (I 121), where the parrot, left alone in the shop, is startled, and in sudden flight upsets the bottles of oil on the grocer's bench. What frightened the bird? The poet offers no explanation, but *L* and the Búlág edition add two verses to inform us that the source of the mischief was a cat which had darted into the shop in pursuit of a mouse. Again, at II 1021 *L* expands three beautiful verses, in which the poet describes the purifying effects of Love, into a catalogue four times as long; and this worthless padding is included by Whinfield in his abridged translation of the *Mathnawí* ²⁾.

Interpolations
in the *Math-*
nawí.

As regards the constitution of a text, at least two alternative courses are open to an editor who has good MSS. at his disposal, though the choice of one or the other will depend on circumstances. If he has an autograph or a MS. of paramount authority, he has his text ready-made, and while the inferior MSS. may enable him to correct it in matters of detail, they will not largely supplement or modify it. Failing such an archetype, he must construct his text from the best MSS. available, either taking one MS. as a basis or not. In the present case no MS. can claim absolute authority. Even *C*, which holds the highest place among them, contains 27 verses which are omitted in *A*, though on the other hand *A* contains 34 which are omitted in *C*. While some of these 61 verses may be interpolated, others may be genuine, and in the absence of any sure

The constitu-
tion of the text.

1) In Book I *L* has 123 verses which *AC* omit. Four of these occur in *B* and about fifty (often altered for the worse) in the Búlág edition.

2) Second edition, p. 80.

criterion I have decided to give the benefit of the doubt to them all. On the contrary, verses which *AC* or *AD* omit, and which occur in *B* or *BL* alone, are not likely to be genuine; the few that were inserted in my text of Book II before I had access to *D* remain there on probation, as their removal would have caused much inconvenience¹). Generally I have followed the text of one MS. (*C* for Book I and *D* for Book II). This was the only practicable course, for most of the variants are of such a kind that any selection must have appeared capricious. The readings of *C* and *D* have been corrected where necessary, but I have seldom admitted a variant reading on the ground that it would express the meaning more clearly or elegantly, since that is just the ground on which many variations have been introduced by copyists. Their attempts to improve the *Mathnawī* will not be imitated by those who recognise that Jalālu'ddīn, great poet as he is, cares more for the substance than for the form, and that the smooth perfection of highly finished art is incongruous with the character of the poem, the manner of its composition, and the power, fullness, and rapidity of thought which it so frequently displays. Almost every correction of the *C* and *D* readings has been derived from *A* or *B*, the two MSS. which come next in age. I have occasionally ventured to make emendations of my own, as at I ۲۰۴۱, where I read رنج و غین (MSS. and edd. رنج و غین), and II ۲۴۷۹, where MSS. and edd. have عصر دزد instead of دزد عصر.

In its orthography my text differs little from the MSS., but I distinguish ب and پ, ج and چ, گ and ک, and ignore the post-vocalic ذ. The archaic spellings are nearly always retained.

I follow the MSS. when instead of ک and ن they write کی and نی Orthographic differences. scanned as long syllables before consonants or as short syllables before *alif*; when they write کی and نی, scanned as short syllables

(1) The verses in question are ۸۴۹, ۱۴۰۹, ۱۶۶۷, ۲۲۲۴, ۲۵۰۴.

before consonants, I write ك and ق and give the original reading below. The *izáfat* has been added throughout (except where it is sufficiently represented by ي), whether it has to be pronounced in scansion or not ¹⁾. Vowels and other orthographical signs have been inserted in Arabic verses or quotations, in words of ambiguous meaning, and in any place where they seemed likely to help the student.

The critical notes. Apart from unimportant differences of spelling and manifest errors of writing, the critical notes furnish a complete account of the variations which occur in the text of *ABCD*, but I have not recorded such variants as the omission of عليه السلام or the substitution of an equivalent formula in the Headings. Of the variants in *L*, which are numerous and extensive, only selected specimens are given, including all the verses that do not occur in any of the four older MSS. The variants of the Búláq edition (*Bul.*) are given in full as regards the poem itself, less fully as regards the Headings. I have also collated the text in Ismá'íl Anqiraví's Turkish commentary entitled *Fátiḥu 'l-Abyát*. The principal variants of this and other Oriental editions will be noticed in my commentary.

The present text compared with the edition of Ismá'íl Anqiraví. Since the lithographed and printed editions differ from each other both as regards the readings which they adopt and the number of verses which they include, any general comparison with the present text is impossible. But the text most nearly resembling mine, that of the Turkish Commentator (which I will designate as *F*), exhibits a great amount of divergence from it. In the First Book *F* contains 42 additional verses, None of them occurs in *C*, and only two in *A*. Seven are found in *B*, twenty-five in *L*, and thirty-four in the Búláq edition, while there are five which occur neither in the Búláq edition nor in any of my MSS. The variant readings can be counted by hundreds, and many of these materially affect

---

1) The vertical line under a final consonant denotes that the *izáfat* is to be scanned as a long syllable; in words like أَتَى, أَتَى, it indicates that the final syllable is long in scansion.

the form or the meaning or both. Where *A* differs from *C*, *F* almost regularly agrees with *A*; where *C* and *A* agree, *F* often follows *B* or *L*; where *A* and *B* agree, *F* often has the reading of *L* or *Bul.*; where they differ, *F* sometimes follows *A* and sometimes *B*; in many cases *F* and *Bul.* are in agreement against all the MSS. It appears, then, that if we take *C* as the standard, *F* is distinctly inferior to *A* and even to *B*, but on the other hand it is far superior to *L*, with which as well as with the Búláq edition it shows marked affinities. In the Second Book, where *D* takes the place of *C*, the standard is lower and consequently the differences are less. It is likely, too, that fewer corruptions have found their way into the text of the Second Book, which was composed two years after the First and may have received milder treatment from copyists already familiar with the author's style. *F* omits over a dozen verses which occur in *ABD*, but some of these are translated and explained in the accompanying commentary and appear to have fallen out accidentally. Of the 22 verses which *F* adds to those in my text, one occurs (as a doublet), in *A*, two (as doublets) in *D*, five in *B*, seventeen in *L*, and eighteen in the Búláq edition, while there are two that are wanting in my MSS. and in *Bul.* These figures, together with the fact that *F* seldom has readings peculiar to *A* or *D*, whereas it often agrees with *L* or *Bul.* or both when they differ from *AD*, confirm the evidence found in Book I for the close relationship between *F* and the ancestors of *L Bul.* *F* is a good eclectic text; in Books I and II its independent readings of importance are comparatively few.

Next to *F* in merit stands the Búláq edition (A. H. 1268), which contains, besides the spurious Seventh Book, a Turkish translation in verse by Nahíff. Professor Wilson calls this text "most excellent." I should not myself go so far as that, for though it is less adulterated than the Teheran edition (A. H. 1307) and the handsome Cawnpore edition in six volumes, many of its verses are sheer doggerel vamped up from more respectable materials which are preserved in *L*. The Teheran text, to which a concordance (*jadwal-i abyát*) is appended, bears a strong likeness to that contained in the

The Búláq
and Teheran
editions.

Nuskha-i nāsikha-i mathnawīyyāt-i saqīma (Rieu, Catalogue of Persian MSS. in the British Museum, vol. II, p. 589; Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1088) by ‘Abdu ‘l-Latīf b. ‘Abdallāh al-‘Abbāsī of Gujrat (ob. circa A. H. 1048 = A. D. 1638).

‘Abdu ‘l-Latīf, who also edited the *Ḥadiqa* of Sanā‘ī¹⁾, wrote two commentaries on the *Mathnawī*²⁾ and compiled a glossary of the rare words which occur in it³⁾. He states that his recension of the poem was based on more than eighty MSS. Unfortunately the abundance of his sources has only increased the depravation of his text; the portion covering Books I and II includes about 800 verses over and above those comprised in the text of this volume, so that, roughly speaking, one verse in every ten is interpolated. My present acquaintance with the *Nuskha-i nāsikha* does not encourage belief that the time needed in order to examine it thoroughly would be well spent.

The edition of
‘Abdu ‘l-Latīf
al-‘Abbāsī.

What has been said will, I hope, convince the reader that this new edition of the *Mathnawī* is justified by the result. I am aware of its limitations and defects, but against these can be set three main points of advantage:

- (1) The original, or at least the older, form of the text has been restored in many places.
- (2) Interpolations have been reduced to a minimum. Some remain, no doubt, but a much greater number have been exterminated.
- (3) The understanding of the poem has been made easier by means of vocalisation and other orthographical aids designed to remove ambiguity in regard to spelling, grammar, and syntax.

It is perhaps unnecessary to say that my text does not claim to

1) See the Introduction to *The First Book of the Ḥadiqatu ‘l-Ḥaqīqat of Sanā‘ī*, ed. and tr. by Major J. Stephenson (Calcutta, 1910).

2) *Latā‘ifu ‘l-ma‘nawī min ḥaqā‘iq al-Mathnawī* (Lucknow, A. H. 1292) and *Mir‘ātu ‘l-Mathnawī* (Ethé, Catalogue of Persian MSS. in the India Office Library, N° 1102).

3) *Latā‘ifu ‘l-lughāt* (Lucknow, 1877; Cawnpore, 1905).

be a fixed, much less a final one. That is not yet in sight. The preliminary studies (of the older Persian mystical literature and especially of Saná'í and 'Attár) have scarcely begun. Even on the narrowest ground, such a text would require for its preparation and construction a larger number of ancient MSS. than I have been able to consult; it might then be possible to determine more precisely the relation of these MSS. to each other and to the archetype which, in my judgement, we are still far from having fully recovered. I have referred to the importance of *C* for establishing the text of Book I, and if a MS. of the same authority, containing the entire *Mathnawí*, should some day be brought to light, it would probably entail a revision of all our texts of the poem. Again, though this volume, with the translation which is to follow it, has occupied most of my time during the last four years, it leaves many problems unsettled, as must happen when the earlier part of a work is published before the later portions have been studied in detail. This is not the best way to edit the *Mathnawí*, but in the circumstances there was no other. In writing the commentary I may find reason to reject or modify the views which I now hold as to the interpretation of certain passages; and of course a change of view may involve changes in the text.

The appended list of corrections is largely made up of misprints due to occasional indistinctness in the Beyrout type. Errors of more consequence are marked with an asterisk.

I gratefully acknowledge the generous help I have received in different ways not only from colleagues and friends to whose kindness I have long been accustomed — Professor E. G. Browne, Professor A. A. Bevan, Dr. F. W. Thomas, and Mr. E. Edwards — but also from many friends, some of them personally unknown to me, who have shown their interest in the work by giving or lending valuable manuscripts and books and supplying me with information. To Indian scholars, including past and present Government Research Students in this University, I owe a great deal. For instance, Muḥammad Shaffí, one of my former pupils and now Professor of Arabic at Lahore, most kindly procured and sent to me

as a gift several lithographed editions of Persian commentaries on the *Mathnawī*, while Mr. 'Abdu 'l-Májid of Daryabad, Bara Banki, with whom I have been in frequent and profitable correspondence, was so obliging as to send to Cambridge for my private use his own copies of rare Persian and Arabic MSS. preserved in Indian libraries ¹⁾. And amongst my chief benefactors I must certainly reckon Husayn Dánish Bey, a Persian resident in Constantinople, described by Professor Browne as "a notable man of letters both in Persian and Turkish", who, besides obtaining for me a copy of Ismá'íl Anqiravī's Commentary, had the extraordinary kindness to present me with a carefully collated MS. of *Fīhi má fīhi* written by his own hand ²⁾.

The second volume of this edition, comprising the English translation of Books I and II, is almost ready for the Press and should be published in about a year from now.

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, December 1924.

---

1) Two of these are copies of an early (4th century) treatise on Šāfiism, entitled *النقد إلى الله* and wrongly attributed to Junayd. I hope ere long to publish the text and translation which I have prepared.

2) Concerning *Fīhi má fīhi* see my paper, "The Table-talk of Jalálu'ddīn Rámī", in the *Centenary Supplement* to the *Journal of the Royal Asiatic Society* (1924), p. 225 foll. Students of Persian literature will be glad to learn that the work is being edited by Mr. 'Abdu 'l-Májid from the Constantinople transcript and several Indian MSS. I was indebted to him for my first opportunity of studying it, and wish now to express my gratitude to Prof. Muḥammad Shafī' and Mr. A. C. Woolner, Honorary Librarian of the Panjáb University, through whose efforts a copy of the Rampur State Library MS. was obtained and lent to me for a long period.

LIST OF CORRECTIONS.

BOOK I.

Preface, p. 1, l. ۸, read *يُضِلُّ*.

Verse ۱۲۵, read *بوي*.

" ۱۲۹, note, read *إن* for *ن*.

" ۱۴۴, read *مرد*.

" ۱۴۶, " *سِرِّ*.

* " ۱۴۴, note, read *گوی* for *گو*.

* " ۱۵۹, read *شهرناش*. The reading *شهر و ناش* might be defended as being equivalent to *شهر و شهرناش* and parallel to *مقام و خواجگان*, but I think *شهرناش* is correct, though none of my MSS. supports it. For the plural followed by a singular, cf. II ۷۸۷.

" ۱۸۱, note, read "is written".

" ۱۸۴, note, read "is added".

" ۲۱۴, read *خون چون من*.

" ۲۴۱, " *غش*.

" ۲۴۷, the first word is *بود*.

" ۲۴۸, " " " " *بر*.

" ۴۱۹, read *حرف*.

" ۴۴۴, " *هویدا*.

" ۴۰۱, " *آبند باز*.

Verse ٤١٨, read چندانك.

- " ٥٨٢, " مرغ.
- * " ٦١٢, " گاه نقش ديو in the first hemistich.
- " ٦٤٢, " تمائ قصدا.
- * " ٦٥٦, " اينك for اينك.
- " ٦٦٠, " جلگي.
- " ٦٦٤, " خلقي.
- " ٦٩٤, " تمائ.
- * " ٧٠٨. Perhaps ناردانك should be written ناردانك. In the *Mathnawi* words ending in ك occasionally rhyme with those ending in گ, e. g. نرك and سترگ.
- " ٧٢٢, read لا.
- " ٧٤٢, note, read (٧٤٢) for (٦٤٢).
- " ٧٤٨, " " (٧٤٨) for (٦٤٨).
- * " ٧٥٨, read مُتَقَلِّبُ رُو.
- " ٨٤١, " آهن و سنگ.
- * " ٨٨٠, " معدنش which gives a better rhyme.
- " ٩٠٨, " جمله گفتند.
- " ٩٢٢, " رنعم.
- * " ٩٥٢. In the second hemistich I am inclined to read, with Walf Muḥammad, از سگال و از عمل, "from their scheming and acting".
- " ٩٩٤, read شير زبان.
- " ١٢٤٨, note, read مدح اين آدم.
- " ١٢٦٨, " " (١٢٦٨) for (١٢٦٧) and رنگ for رنك.

Verse ۱۲۹۷, note, read (۱۲۹۷) for (۱۲۹۸).

" ۱۴۱۴, read نَصْرُ اللَّهِ.

" ۱۴۲۱, note. The first word is بر.

" ۱۴۴۱, read يَنْظُرُ.

" ۱۴۵۰, " گویندش لَفَب.

" ۱۴۷۱, " دَوَرِ دَام.

" ۱۴۷۲, note. In the second verse cited from L read التَّرك راحة.

" ۱۴۱۹, read هَيْبَت.

" ۱۴۴۲, " نَهْمَت.

* " ۱۴۵۴, " در گوشش دمد.

" ۱۵۹۸, note, read (۱۵۹۸) for (۱۵۹۷).

" ۱۶۸۶, read پيشه زرگر.

" ۱۷۴۲, " وَاَنْ غِيْرَا.

" ۲۰۱۲, Heading, read نو for نو before سوى.

" ۲۰۷۱, read قَصَّة.

* " ۲۰۸۵, note. Omit "Bul." after ABL and insert "and so Bul." after كَانْ نَوْم.

" ۲۱۱۵, read مُسْنَدَت.

" ۲۱۲۹, " قُطْبُ.

" ۲۱۴۰, " ۲۱۴۰ for ۱۱۴۰.

* " ۲۱۷۶, note. Add "Bul. om. و before ماند".

* " ۲۲۹۵, read از پشه.

* " ۲۴۴۷, " رسوای شور و شر.

* " ۲۴۴۷, note. Read "C رسوای و شور."

" ۲۴۶۵. In the second line of the Heading read چنبره وجود.

- * Verse ٢٢٩٦, read *فِي سَتِي*.
- " ٢٤٢٦, read *بَسْكُنْ*.
- " ٢٤٢٨. The first word of the Heading is *تَسْلِيم*.
- " ٢٤٨١, note. Read *نَفَرَتِ فِرْعَوْنُ*.
- " ٢٥٥٧, " " *مِي نِيرَزْد*.
- " ٢٦٤٥, read *وَيُصِم*.
- * " ٢٦٦. " *زَانَ نَعْلُو*.
- * " ٢٧.٩, " *اَللّٰهُ* for *اَللّٰهُ*.
- " ٢٧٤٢, " *اَنَّاكَ بِيْ هَمَّتْ*.
- " ٢٧٧٢, " *زَانَكَ بَا جَامِه*.
- * " ٢٨١٢, " *جُزْ زَبِكَ رُو* with ABL Bul., and in the note read "C *جُزْ رُو*".
- " ٢٨٢٥, read *كُلِّ نَنْ*.
- " ٢٨٢٧, " *كُلِّ نَنْ رَا*.
- " ٢٨٥٤, note. In the verse cited from Bul. read *بَجَشَشْ*.
- " ٢٨٦. , read *كُلِّ عَالَمِ رَا*.
- * " ٢٨٦٨, note. Insert "L" before the variant.
- " ٢٩٥٩. In the third line of the Heading read *خَاصَّ*.
- " ٢٩٦٤, note. For "Ater" read "After".
- " ٢٩٦٥, read *سَابِئَ* for *سَابِئَة*.
- * " ٢٩٧١, note. For "ABL Bul." read "AL Bul."
- * " ٢٩٧٦. In the first hemistich read with AL: *وَعَدَ مَهَانِشْ رَا*
مَنْكِرِي.
- " ٢٢١١, note. For (٢٢١) read (٢٢١١).
- * " ٢٢٢٢, read *فَتَحَ* and add to the note: "In BC the second

letter of قَبَح is left unpointed. Walī Muḥammad reads قَبَح (pus), which may be the correct reading."

- Verse ۴۲۹۷, read وقتِ چاشت.
- " ۴۴۲۲, read قُدسِ خویش.
- " ۴۴۶۴, read بی صَبِیحین.
- " ۴۴۹۹, note. The first word in the second hemistich of the verse cited is ساکنان.
- " ۴۶۴۸, read بسکند.
- " ۴۶۸۹, read ور نو بجمعی.
- * " ۴۷۴۰, " بَطْمِ و بَسْمِ.
- * " ۴۸۰۲, note. In the second hemistich of the verse cited read
نیغ را دیدم نهان کردن سزا.
- " ۴۸۵۹, read نآتِ خیرا.
- " ۴۸۶۱, note. Read افروز را.
- " ۴۹۰۰, read لا تُرَغ.

BOOK II.

Preface, penult. line, read محبت.

Verse ۲, read فرزندی نو.

- * " ۵۸, read گه مشبه را in the first hemistich.
- * " ۱۸۸, note. In the second of the verses cited from L read
خرَد for جزو.
- * " ۴۹۴, read آن حلوا, and in the note read "D حلوا".
- " ۴۲۴, " دانگِ چند.
- " ۵۱۴, " پی نهید را.

Verse ٦٢٧, " مِنْ طُغْيَانِهِ.

" ٦٤١, note. In the fourth verse cited from L read آشتی.

* " ٧٠٢, read رُوی سَتی.

* " ٧٢٢. The reading مَعْدَن is preferable on account of the rhyme.

" ٧٤٨, note. Read آشنایی.

" ٧٧٦, Heading, read مادرش را.

* " ٧٩٩. Add the note "Bul. رهن جان خودند".

" ٨٦٤, note on Heading, delete the full stop after پرسیدن.

* " ٨٦٥, read کبایِ رحمت گفتیش.

" ٨٦٧, " جُست و جُوی.

" ٩١١, " آن کر آدم.

" ١٠١٦, note. Read فی حفظ اللسان.

" ١٠٢٠, " چند باشی.

* " ١٠٥٩, read نغمِ اوّل کامل.

" ١٠٧٨, " فایده چه.

" ١١٢٦, " جای ما.

* " ١١٢٧, " پُر خشم و مهیب.

" ١١٥٧, " در دل سلطان.

* " ١١٩٥, " مست کرد.

" ١١٩٧, " فایده چه and آب میزد.

" ١٢٤٦, " نا که نور او.

" ١٢٢١, " خون میشود.

* " ١٢٢٨. In the second hemistich read with AL:

پس قیامت این کرم گئی و کُند

The rhyme indicates that this is the older reading.

- Verse ۱۴۸۶, *read* جنون نو یزاد.
- * " ۱۴۷۴, " مر بیابان را.
- " ۱۵۰۰, " چه عجب که in the first hemistich.
- " ۱۵۱۰, Heading, *read* امنحان کنندگان.
- * " ۱۶۰۰, قوس و فزح, though it is a solecism, is the reading of all my MSS., and also of a MS. dated A. H. 880 belonging to Professor Bevan.
- " ۱۷۷۲, note. *Read* مآید for نآید.
- " ۱۷۷۵, " " ور بگویم in the verse cited from L.
- " ۱۸۲۱, *read* عیان و رؤینست.
- * " ۲۰۹۸. Add the note "Bul. آستین من کشید."
- * " ۲۱۸۲, *read* صوفی.
- " ۲۴۵۰, " از یخرد.
- * " ۲۴۶۹, " رَجَف کرد. The MSS. reading is possible, but less appropriate.
- * " ۲۴۹۴, note. Insert "A" before the variant.
- " ۲۴۲۹, " *Read* نفورش.
- " ۲۵۴۱, " " (۲۵۴۱).
- " ۲۵۸۴, *read* عشق خری (as one word).
- * " ۲۶۰۸, " برگرد بر گشت.
- " ۲۶۱۴, " عَجَلُوا.
- " ۲۶۵۸, " چون بانگ صنیر.
- " ۲۷۰۹, " بر روی خاك.
- " ۲۷۶۲, note, *read* هیچ مزد.
- " ۲۷۶۴, Heading, *read* راست گفتن.
- " ۲۱۸۰, *read* اندر بك جوالم.

Verse ۴۲۴۴, read *عَلَى وَجْهِ آيٍ*.

" ۴۲۴۶, " *بی مجاز*.

" ۴۲۶۴, " *خود کیست*.

" ۴۴۸۵, " *نویسی بر سرش*.

" ۴۵۱۶, " *با خضر*.

کتاب

مثنوی معنوی

تألیف

جلال الدین محمد بن محمد بن الحسین البلخی ثم الرومی
جلد اول

بعد از مقابله با پنج نسخه از نسخ قدیمه بسعی و اهتمام و تصحیح

رینولد آلتین نیکلسون

در مطبعه بریل در لیدن از بلاد هلاند بطبع رسید

سنه ۱۹۲۵ مسیحی

فهرست حکایات و قصص

دفتر اول

صفحه

- عاشق شدن پادشاه بر کیزک و رنخور شدن کیزک و بخواب دیدن
پادشاه طبیب الهی را و فرستادن پادشاه رسولانرا بمرقند
۱۷-۵ باوردن زرگر و کشتن پادشاه زرگر را باشارت طبیب الهی،
۱۷ حکایت مرد بقال و طوطی،
۴۶-۲۱ حکایت آن پادشاه جهود که نصرانیان را می کشت،
۵۵-۴۶ حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی می نمود،
۵۱ کثر ماندن دهان آن مرد که نام محمد را عم بتسخر خواند،
۵۴ قصه باد که در عهد هود عم قوم عاد را هلاک کرد،
۸۵-۵۶ حکایت نجحیران و شیر،
۵۹ نگریستن عزرائیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان،
۶۷ زیافت تاویل رکیک مگس،
۷۴ قصه همد و سلیمان،
۷۶ قصه آدم عم و بستن قضا نظر اورا،
آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضه و سؤال کردن رسول
از عمر رضه از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل اجساد، ۹۴-۸۶
اضافت کردن آدم آن زلت را بخوبیستن که رتبا ظلمنا و اضافت
کردن ابلیس گناه خود را بخدا که بما اغویتی، ۹۱
قصه بازرگان که طوطی اورا پیغام داد بطوطیان هندوستان، ۱۱۲-۹۵

صحیفه

- پرسیدن پیغامبر عم مرزید را امروز چونی و جواب کردن زید
 و گفتن پیغامبر اورا که این سزرا فاش تر ازین مگو، ۲۲۸-۲۱۵
 متهم کردن غلامان و خواجه تاشان مرلقانرا، ۲۲۰
 آتش افتادن در شهر بایام عمر رضه، ۲۲۸
 خدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه و
 انداختن علی شمشیر را از دست، ۲۲۶-۲۲۶
 گفتن پیغامبر عم بگوش رکابدار امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
 که کشتن علی بر دست تو خواهد بودن و مسامحت کردن
 علی با خونی خویش، ۲۴۵-۲۲۶
 تعجب کردن آدم عم از ضلالت ابلیس و تعجب آوردن، ۲۲۹

دفتر دوم،

صحیفه

- هلال پنداشتن آن شخص خیال را در عهد عمر رضه، ۲۵۲
 دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر، ۲۵۴
 التماس کردن همراه عیسی عم زنده کردن استخوانها از
 عیسی عم، ۲۷۴-۲۷۲، ۲۵۴
 اندرز کردن صوفی خادم را در نیارداشتن بهیبه و لا حول
 گفتن خادم، ۲۶۴-۲۵۵
 یافتن پادشاه بازاری بخانه کمپرز، ۲۶۷-۲۶۵
 حلوا خریدن شیخ احمد خضرویه جهت غریبان بالهام حق، ۲۷۱-۲۶۸
 ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا کور نشوی، ۲۷۱

صحیفه	
۹۹	تعظیم ساحران مر موسی را عم،
۱۱۶-۱۴۵	داستان پیر چنگی با عمر رضه،
۱۲۲، ۱۲۵	سؤال کردن عایشه رضا از مصطفی عم که سر باران امروزی به چه بود
۱۲۹	نالیدن ستون خانه چون برای پیغامبر عم منبر ساختند،
	اظهار معجزه پیغامبر عم بسخن آمدن سنگ ریزه در دست ابو
۱۴۱	جهل،
۱۴۷	قصه خلیفه کی در کرم از حاتم طائی گذشته بود،
۱۴۸-۱۸۰	قصه اعرابی درویش و ماجرائی زن او با او،
۱۵۵	حنبر و بی خصم دیدن دیدهای حسن صالح و ناقة صالح را،
۱۷۵	ماجرای نحوی و کشتیان،
	کبودی زدن فزونی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان شدن او
۱۸۲-۱۸۵	بسیب زخم سوزن،
۱۸۵-۱۹۲	رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار،
۱۸۸	قصه آنک در یاری بکوفت از درون گنت کیست گنت منم،
۱۹۲-۱۹۴	تهدید کردن نوح عم مر قوم را،
	آمدن مهبان پیش یوسف عم و تقاضا کردن یوسف ازو تحفه
۱۹۴-۱۹۹	و ارمغان،
۱۹۹-۲۰۴	مرند شدن کاتب وحی،
۲۰۴	دعا کردن بلعم باعور،
۲۰۴-۲۰۷	قصه هاروت و ماروت،
۲۰۷-۲۰۹	عبادت رقتن کر بر هسایه رنجور خویش،
۲۰۹-۲۱۱	قیاس کردن ابلیس در مقابله نص،
۲۱۴-۲۱۵	قصه مری کردن رومیان و چینیان در علم نثائی،

صحنه

- ۲۶۵ وحی کردن حق تعالی بموسی عم که چرا بعبادت من نیامدی،
- ۲۶۶-۲۶۹ تنها کردن باغبان صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر،
- ۲۶۹ گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گردد من طوافی می‌کن،
- ۲۷۰ حکایت مرید که خانه نو ساخت،
- ۲۷۶ عذر گفتن دلفک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،
- بجلیت در سخن آوردن سایل آن بزرگوار که خود را دیوان ساخته بود،
- ۲۷۶، ۲۸۰ خواندن محتسب مست خراب افتاده را بزندان،
- ۲۷۹ بیدار کردن ابلیس معاویه را روضه که خیز وقت نماز است،
- ۴۹۱-۴۰۲ شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب او را،
- ۴۹۹ فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،
- ۴۰۱ فوت شدن دزد با آواز دادن آن شخص صاحب خانه را که نزدیک آمد که بود که دزد را در یابد و بگیرد،
- ۴۰۲ قصه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان،
- ۴۰۴-۴۰۸، ۴۱۵ قصه آن شخص که اشتر ضالّه خود می‌جست و می‌پرسید،
- ۴۰۹ فصد کردن غزان بکشتن يك مردی نا آن دگر بترسد،
- ۴۱۷ شکایت کردن پیرمردی بطیب از رنجوریه‌ها و جواب گفتن طیب او را،
- ۴۲۰ قصه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش نوحه می‌کرد،
- ۴۲۱ ترسیدن کودک از آن شخص صاحب جثه و گفتن آن شخص که ای کودک مترس که نامردم،
- ۴۲۴ قصه تیراندازی و ترسیدن او از سواری که در پیشه می‌رفت،
- ۴۲۴ قصه اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوف او را،
- ۴۳۵

صحیفه

- ۲۷۵ خاربیدن روستایی بتارکی شیر را بطن آنک گار اوست،
 ۲۷۹-۲۷۵ فروختن صوفیان بهیسه مسافرا جهت سماع،
 ۲۸۷-۲۷۹ تعریف کردن منادیان قاضی مفلس را گرد شهر،
 ۲۸۹ ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بتهمت،
 ۲۹۴-۲۰۴ امتحان پادشاه بآن دو غلام که نو خرید بود،
 ۲۹۴-۲۴۲، ۴۱۱-۲۰۴ حسد کردن حشم بر غلام خاص،
 ۴۱۱-۲۰۸ گرفتار شدن باز میان جفندان یویرانه،
 ۴۱۴-۴۱۱ کلوخ انداختن نشه از سر دیوار در جوی آب،
 فرمودن والی آن مرد را که آن خابین را که نشاند بر سر راه
 بر کن،
 ۴۱۴ آمدن دوستان بیبارستان جهت ذا النون،
 ۴۲۶-۴۲۲ امتحان کردن خواجه لغان زیرک لغان را،
 ۴۲۲-۴۲۶ عکس تعظیم پیغام سلیمان عم در دل بلقیس از صورت حقیر هدهد،
 ۴۲۴ انکار فلسفی بر قراءت ان اصبح ماؤکم غوراً،
 ۴۲۶ انکار کردن موسی عم بر مناجات شوپان،
 ۴۴۶-۴۴۰ پرسیدن موسی عم از حق تعالی سر غلبه ظالمان،
 ۴۴۹-۴۴۶ رنجانیدن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،
 ۴۴۹ اعتماد کردن بر غلّی و وفای خرس،
 ۴۶۴، ۴۶۰، ۴۵۷، ۴۵۲ گفتن ناینبانی سایل که دو کوری دارم،
 ۴۵۶ گفتن موسی عم گوساله پرست را که آن خیال اندیشی و حزم تو
 کجاست،
 ۴۶۰-۴۵۸ نملی کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،
 ۴۶۲ رفتن مصطفی عم بعبادت صحابی رنجور،
 ۴۸۸، ۴۸۴، ۴۷۱، ۴۶۹، ۴۶۴

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا كتاب المثنوى^(a) وهو أصول أصول الدين، في كشف أسرار الوصول واليقين، وهو فقه الله الأكبر، وشرع الله الأزهر، وبرهان الله الاظهر، مثل نوره كشمسكاف فيها مضياح، يشرق إشراقاً أنور من الإضياح، وهو جنان الجنان، ذو^(b) العيون والأغصان، منها^(c) عين نسي عند ابتاء هذا السبيل سلسيلاً، وعند اصحاب المقامات والكرامات خبر مقاماً وأحسن مقبلاً، الأبرار فيه يأكلون ويشربون، والأحرار منه يفرحون ويطربون، وهو كليل يصتر شراباً للصابرين، وحسرة على آل فرعون والكافرين، كما قال^(d) يضلُّ به كثيراً ويَهْدِي به كثيراً^(e)، وإنه شفاء الصدور ولاء الأحرار، وكشاف القران، وسعة الأرزاق، وتطبيب الأخلاق، بأيدي سفره كرام برزق ممنعون أن^(f) لا يمسه إلا المطهرون^(g)، لا يأنيو الباطل من بين يديه ولا من خلفه، والله برصه وبرقه وهو خير حافظاً وهو أرحم الراحمين، وله القلب آخر لقبه الله تعالى، واقتصرنا على هذا القليل والقليل بدل على الكثير، والمجربة تدل على الغدير، والمحنة تدل على اليندر الكبير، بقول العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بن الحسين البليغي نقبل الله منه اجتهدت في تطويل المنظوم المثنوى المشتمل على الغرائب والنوادر

This preface is wanting in CL.

ذوات Bul. (b) هذا كتاب المثنوى instead of ولا توفى إلا بالله (a) وما Bul. adds (c) قال الله تعالى Bul. (d) فيها B (e) تنزيل من رب العالمين Bul. adds (g) بأن Bul. (f) يضل به إلا الناس Bul. (h)

(11) From the words خير حافظاً to the end of the preface the text of A is almost illegible.

صحیفه

- ۴۲۷، ۴۲۴ کرامات ابرهیم ادم بر لب دریا،
 ۴۲۸، ۴۲۲ طعنه زدن بیگانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،
 ۴۲۶ دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی گیرد بگناه و جواب
 گفتن شعیب اورا،
 گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را عم که تو بی مصلأ بهر جا
 نماز می کنی،
 ۴۲۹ کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود،
 ۴۴۰ کرامات آن درویش که در کشتی منتهش کردند،
 ۴۴۲ تشنیه صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می گوید و عذر
 گفتن او،
 ۴۴۱-۴۴۴ سجن کردن یحیی عم در شکم مادر مسیح را عم،
 ۴۴۹ جستن آن درخت که هر که میوه آن درخت خورد نمیرد،
 ۴۵۲ منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر فهم کرده
 بود آن را،
 ۴۵۴ بر خاستن مخالفت و عداوت از میان انصار ببرکات رسول صلعم،
 ۴۵۶ قصه بطیچگان که مرغ خانگی پروردشان،
 ۴۵۹ حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه ننهاد
 یافتند،
 ۴۶۰

بسم الله الرحمن الرحيم

بشنو از تی چون حکایت می‌کند . امر جداییها شکایت می‌کند
 کز نیتان تا مرا بپرده‌اند . از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند
 سینه خوام شرحه شرحه از فراق . تا بگویم شرح درم اشتیاق
 هر کسی کو دور ماند از اصل خویش . باز جوید روزگار وصل خویش
 من بهر جمعیتی نالان شدم . جنت بد حالان و خوش حالان شدم
 هر کسی از ظن خود شد یار من . از درون من نجست اسرار من
 سیر من از ناله من دور نیست . لیک چشم و گوش را آن نور نیست
 تن زجان و جان زن مستور نیست . لیک کس را دیده جان دستور نیست
 آتش این بانگ نای و نیست باد . هر که این آتش ندارد نیست باد
 آتش عشقت کاندر تی فساد . جوش عشقت کاندر می فساد
 تی حریف هر که از باری بُرید . پرده‌های پرده‌های ما درید
 همچوئی زهری و تریاقی که دید . همچوئی دمساز و مشتاقی که دید
 تی حدیث راه پر خون می‌کند . فصاحت عشق مجنون می‌کند
 محرم این هوش جز بیهوش نیست . مر زبان را مشتری جز گوش نیست
 در غم ما روزها بیگانه شد . روزها با سوزها همراه شد
 روزها گرفتار گو رو پاک نیست . تو بمان ای آنک چون تو پاک نیست
 هر که جز مای ز آبش سیر شد . هر که بی روزیست روزش دیر شد
 در نیابد حال پخته هیچ خلم . پس سخن کوناه باید والسلام

(۱) کز جداییها B

(۲) در نفیرم B

(۳) وز درون L

(۴) پرده‌های BL

وَعَرَّ المَقَالَاتِ ، وَذَرَّرَ الدَّلَالَاتِ ، وَطَرِيفَةَ الزَّهَادِ وَحَدِيثَةَ الْعِبَادِ ، قَصْبَةَ
 الْمَبَانِي ، كَثِيرَةَ الْمَعَانِي ، لَاسْتِدْعَاءَ سَيِّدِي وَسَيِّدِي ، وَمَعْنَدِي ، وَمَكَانَ الرُّوحِ
 مِنْ جَسَدِي ، وَذَخِيرَةَ بَيِّمِي وَغَدِي ، وَهُوَ الشَّيْخُ قَدْوَةُ الْعَارِفِينَ ، وَإِمَامُ أَهْلِ (a)
 الْهُدَى وَالْيَقِينِ ، مَغِيثُ الْوَرَى ، أَمِينُ الْقُلُوبِ وَالنَّهْيِ ، وَدِيْعَةُ اللَّهِ بَيْنَ خَلْقِهِ ،
 وَصَفْوَتُهُ فِي بَرَقَتِهِ ، وَوَصَايَاهُ لِنَبِيِّهِ ، وَخَبَايَاهُ عِنْدَ صَفِيَّتِهِ ، مِفْتَاحُ خَزَائِنِ الْعَرْشِ ،
 أَمِينُ كَنْزِ الْفَرْشِ ، أَبُو الْفَضَائِلِ حُسَامُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ حَسَنَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ
 الْحَسَنِ (b) الْمَعْرُوفِ (c) بَابِنِ أَخِي (d) تُرِكَ أَبُو يَزِيدَ الْوَقْتُ جَيْدُ الزَّمَانِ (e)
 صَدِيقُ ابْنِ صَدِيقِ (f) ابْنِ الصَّدِيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَنْهُمْ الْأَرْمَوِيُّ الْأَصْلُ
 الْمُنْتَسِبُ إِلَى الشَّيْخِ الْمَكْرَمِ بِمَا قَالُوا أُنْسَبَتْ كُرْدِيًّا وَأَصْبَحَتْ عَرَبِيًّا قَدَسَ اللَّهُ
 رُوحَهُ وَأَرْوَاحَ أَخْلَافِهِ فَنِعْمَ السَّلَفُ وَنِعْمَ الْخَلَفُ ، لَهُ نَسَبٌ أَلْقَتْ الشَّمْسُ عَلَيْهِ
 رَدًّا هَا ، وَحَسَبٌ أَرَحَتْ النُّجُومُ لَدَيْهِ أَضْوَاءَ هَا ، لَمْ يَزَلْ رِفَاءَهُمْ قِبْلَةُ الْإِقْبَالِ
 يَتَوَجَّهُ (g) إِلَيْهَا بَنُو الْوَلَاءِ ، وَكَعْبَةُ الْأَمَالِ يَطُوفُ بِهَا وَفُودُ الْعَفَاءِ ، وَلَا زَالَ
 كَذَلِكَ مَا طَلَعَ نَجْمٌ وَذَرَّ شَارِقٌ لِيَكُونَ مَعْنَصَمًا لِأُولَى الْبَصَائِرِ الرَّبَّانِيَّاتِ
 الرُّوحَانِيَّاتِ السَّمَائِيَّاتِ الْعَرْشِيَّاتِ النُّورِيَّاتِ ، السُّكُوتُ النَّظَّارُ ، الْغَيْبُ الْمُخَضَّرُ ،
 الْمُلُوكُ تَحْتَ الْأَطَارِ ، أَشْرَافُ (h) الْفَبَائِلِ ، أَصْحَابُ الْفَضَائِلِ ، أَنْوَارُ (i) الدَّلَائِلِ ،
 آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ (j) ، وَهَذَا دَعَاءٌ لَا يَرُدُّ فَإِنَّهُ دَعَاءٌ لِأَصْنَافِ الْبَرِيَّةِ
 شَامِلٌ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ ،

(a) Bul. om. (b) Bul. حسن. (c-e) Bul. باغي. (d-d) Bul. الصديق. (h) B adds
 (i) B انور. (f) B اشرف. (g) B توجه. (j) B آمين. (h) B adds
 محمد وآله اجمعين.

حکایت عاشق شدن پادشاهی بر کبیرکی و خریدن پادشاه کبیرک را،
 بود شاهی در زمانی پیش ازین . مُلک دنیا بودش و هم مُلک دین
 اتفاقاً شاه روزی شد سوار . با خواص خویش از بهر شکار
 يك کبیرک دید شه بر شاه راه . شد غلام آن کبیرک جان شاه
 مرغ جانش در قفس چون و طپید . داد مال و آن کبیرک را خرید
 چون خرید او را و بر خوردار شد . آن کبیرک از قضا بیمار شد
 آن یکی خرد داشت و پالانش نبود . یافت پالان گرگ خرا در رُبود
 کوزه بودش آب می نامد بدست . آبراه چون یافت خود کوزه شکست
 شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست . گفت جان هر دو در دست شاست
 جان من سهلست جان جانم اوست . مژدمند و خسته ام درمانم اوست
 هر که درمان کرد مر جان مرا . بُرد گنج و دُر و مرجان مرا
 جمله گفتندش که جان بازی کنیم . فهمم گرگ آریم و انبازی کنیم
 هر یکی از ما مسیح عالمیست . هر الم را در کف ما مَرهمیست
 گر خدا خواهد نگفتند از بطر . پس خدا بنمودشان عجز بشر
 نرک استنشا مُرادم قسوتیست . فی همین گفتن که عارض حالتیست
 ای بی ناورده استنشا بگفت . جان او با جان استنشا جفت
 هرچ کردند از علاج و از دوا . گشت رنج افزون و حاجت نازوا
 آن کبیرک از مرض چون موی شد . چشم شه از اثلک خون چون جوی شد
 از قضا یزکنگین صغرا نمود . روغن بادام خشکی می فزود
 از هلیله قبض شد اطلاق رفت . آب آتش را مدد شد همچو نفت

Heading: AB Bul. عاشق شدن پادشاه. After پادشاه L has اورا و رنجور

شد روزی A (۲۷) and so Bul. شدن کبیرک و تدبیر پادشاه در معالجه او

ای با ABL Bul. (۵۰) و جان جانم Bul. (۴۴) و . ABL Bul. om. (۴۱)

خشکی می نمود ABL Bul. صغرا فزود ABL Bul. (۵۲)

بند بگسل باش آزاد اے پر . چند باشی بندِ سیم و بندِ زر ^{p. 5}
 گر بریزی بحر را در کوزه . چند گنجید؟ قسمت یکِ روزه ^{۲۰}
 کوزه چشمِ حریصان پُر نشد . نا صدف قانع نند بر دُر نشد
 هرکرا جامه زعفرانی چاک شد . او ز حرص و جمله عیبی پاک شد
 شاد باش ای عشقِ خوش سودای ما . اے طیبِ جمله علفهای ما ^{Head}
 اے دوايِ نغوت و ناموسِ ما . اے تو افلاطون و جالینوسِ ما ^{۲۱}
 جسمِ خاک از عشقِ بر افلاک شد . کوه در رقص آمد و چالاک شد
 عشقِ جانِ طور آمد عاشقا . طور مست و خرّ موی صاعقا ^{۲۲}
 با لبِ دستانِ خود گر جُنبی . همچوئی من گفتنها گفتی
 هرک او از هم زبانی شد جدا . بی زبان شد گرچه دارد صد نوا
 چونک گل رفت و گلستان درگذشت . نشوی زان پس زبلبل سرگذشت
 جمله معشوقست و عاشق پرده . زنده معشوقست و عاشق مُرده ^{۲۳}
 چون نباشد عشق را پروای او . او چو مرغی ماند بی پروای او ^{۲۴}
 من چگونه هوش دارم پیش و پس . چون نباشد نورِ یارم پیش و پس
 عشق خواهد کین سخن بیرون بود . آینه غماز نبود چون بود
 آینهات دانی چرا غماز نیست . زانک زنگار از رُخش ممتاز نیست
 بشنوید ای دوستان این داستان . خود حقیقت نقدِ حالِ ماست آن ^{۲۵}

(۲۱) C begins here. (۲۲) Bul. و عیب کلی. (۲۳) B اے سودای ما.

(۲۴) After this verse L adds: وی تو افلاطون (۲۵) B وی طیب.

نور او در بن و بیرون تحت و فوق * بر سر و بر گردنم چون تاج و طوق

(۲۴) A آینه جانست از آن غماز نیست. BL آینه دانی. After this verse Bul. adds:

گر شدی از زنگ و آلابش جدا * میزدی برق نور خورشید خدا

(۲۵) In C this verse follows the Heading.

آن خیالی که شه اندر خواب دید . در رخ مهسان همی آمد پدید
 شه بجای حاجبان فا پیش رفت . پیش آن مهسان غیب خویش رفت
 هر دو بگری آشنا آموخته . هر دو جان بی دوختن بر دوخته
 گفت معشوق تو بودستی نه آن . لیک کار از کار خیزد در جهان
 ای مرا تو مصلحتی من چون عمر . از برای خدمت بندهم کمر

از خداوند ولی التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه
 حالها و بیان کردن وخامت ضررهای بی ادبی،

از خدا جویم توفیق ادب . بی ادب محروم شد از لطف رب
 بی ادب تنها نه خود را داشت بد . بلك آتش در همه آفاق زد
 مایه از آسمان در رسید . بی صداع و بی فروخت و بی خرید
 در میان قوم موسی چند کس . بی ادب گفتند کو سیر و عدس
 منقطع شد نان و خوان آسمان . ماند رنج زرع و یل و داسان
 باز عیبی چون شفاعت کرد حق . خوان فرستاد و غیبت بر طبق
 باز گمناخان ادب بگذاشتند . چون گدایان زلفها بر داشتند
 لابه کرده عیبی ایشانرا که این . دایمست و کم نگردد از زمین

(۷۴) BL Bul. در خواب دید. آن خیالی را که شه. (۷۴) A فا, with written above. BC have فا quite clearly. L Bul. در. (۷۵) A هر دو جان را دوختن, with هر دو جان را دوختن. (۷۶) A بدن for آن. (۷۷) In A this verse follows the Heading.

Heading: Suppl. in marg. C. AL om. ادب. L رعایت.

(۷۸) AL گشت for شد. B ماند. (۷۹) Bul. بر for. (۸۰) AB Bul. ماند. شد از سما پس عائد * گفت چون انزل علیها مانده. (۸۱) After this verse Bul. adds: پیل داسان in L. C. and so corr. in L. C. خوان و نان

کرد عیبی لابه. (۸۲) After this verse there is a lacuna in C, extending to v. ۱۲۰.

ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجه کبیرک بر پادشاه و روی آوردن
پادشاه بدرگاه خدا و خواب دیدن شاه ولی را،

۵۵ شه جو عجز آن حکیمان را بدید . پا برهنه جانب مسجد دوید .
رفت در مسجد سوی محراب شد . بجهگاہ از اشک شه پر آب شد
چون بخوش آمد ز غرقاب فنا . خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا
کای کینه بخشش ملک جهان . من چه گویم چون تو ی دانی نهان
ای همیشه حاجت مارا پناه . بار دیگر ما غلط کردیم راه
۶۰ لیک گفتی گرچه ی دایم سیرت . زود هر پیدا کنش بر ظاهرت
چون بر آورد از میان جان خروشه . اندر آمد بحر بخشایش بمجوش
در میان گریه خویش در رُبود . دید در خواب او که پیری رُو نمود
گفت ای شه مژده حاجات رواست . گر غریبی آیدت فردا زماست
چونک آید او حکیم حاذقست . صادقش دان کو امین و صادقست
۶۵ در علاجش بحر مطلق را بین . در مزاجش قدرت حق را بین
چون رسید آن وعده گاه و روز شد . آفتاب از شرق اخترسوز شد
بود اندر منظره شه منظره نا ببیند آنچ بنمودند سر
دید شخصی فاضلی پرمایه . آفتابی در میان سایه
۷۰ رسید امر دور مانند هلال . نیست بود و هست بر شکل خیال
نیست و ش باشد خیال اندر روان . تو جهانی بر خیالی بین روان
بر خیالی صلحشان و جنگشان . وز خیالی فخرشان و تنگشان
آن خیالاتی که دام اولیاست . عکس مَرویان بُستان خداست

و یافتن طیب AB Bul. خواب دیدن پادشاه مبشر غیبی را. Heading: AB Bul. add

الهی و حاصل شدن مراد

رو for رخ B (۱۲) و ثنا is written above دعا C (۵۷) . بجهگاہ B (۵۶)

و A om . دان کو for دانک او B . حکیمی A (۶۴)

بردن پادشاه آن طبیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند،

چون گذشت آن مجلس و خوان کرم . دست او بگرفت و برد اندر حرم
 قصه رنجور و رنجورے بخواند . بعد از آن در پیش رنجورش نشاند
 رنگِ رُو و نبض و فاروره بدید . هم علامانش هم اسبابش شنید
 گفت هر دارو که ایشان کرده اند . آن عمارت نیست ویران کرده اند
 ۱۰۰ بی خیر بودند از حال درون . اَسْتَعِیْذُ اللّٰهَ یَمَّا یَفْتَقِرُونَ
 دید رنج و کشف شد بر وی نهفت . لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت
 رنجش از سودا و از صفرا نبود . بوی هر هیزم پدید آید زدود
 دید از زارش کو زار دلست . تن خوشت و او گرفتار دلست
 عاشقی پداست از زاری دل . نیست بیماری چو بیماری دل
 ۱۱۰ عَظَمَ عَاشِقُ زَعَلَمَها جُداست . عشق اضطراب اسرار خداست
 عاشقی گر زین سر و گر زان سرست . عاقبت مارا بدان سر رفهرست
 هرج گویم عشق را شرح و بیان . چون بعشق آم خجل باشم از آن
 گرچه تفسیر زبان روشن گریست . لیک عشق بی زبان روشن ترست
 چون فلم اندر نوشتن و شتافت . چون بعشق آمد فلم بر خود شکافت
 ۱۱۰ عقل در شرحش چو خر در رگل بخت . شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت
 آفتاب آمد دلیل آفتاب . گر دلیلک باید از وی رُو متاب
 از وی ار سایه نشانی می دهد . شمس هر دم نور جانی می دهد
 سایه خواب آرد ترا همچون سَر . چون بر آید شمس اِشْقُ الْقَمَر
 خود غریبی در جهان چون شمس نیست . شمس جان باقیست او را امس نیست

(۱۰۱) In B Bul. this verse precedes the Heading. L. مجلس خوان و کرم.

(۱۰۷) B Bul. از صفرا و از سودا. (۱۰۸) B. تن خوشت او و گرفتار. (۱۱۰) Bul.

اضطراب. (۱۱۱) Bul. بدان سو. (۱۱۲) In B this verse follows v. ۱۱۱.

باقی کش امس L. باقیست کاورا Bul. باقی که او را B (۱۱۲)

بدگمانی کردن و حرص آورے . کفر باشد پیش خوان مهرے
 زان گذار و بیان نادیده زار . آن در رحمت بر ایشان شد فرار
 ابر بر ناید پی منع زکات . وز زنا افتد و با اندر جهات
 هرچه بر تو آید از ظلمات و غم . آن ز بی باکی و گستاخست هر
 ۱۰ هرکه بی باکی کند در راه دوست . رهزن مردان شد و نامرد اوست
 از ادب پر نور گشتست این فلک . وز ادب معصوم و پاک آمد ملک
 بد زگستاخی کسوف آفتاب . شد عزیزی ز جرأت ردّ باب

ملاقات پادشاه با آن طیب الہی کہ در خوابش بشارت
 داده بودند بملاقات او،

دست بگشاد و کنارانش گرفت . همچو عشق اندر دل و جانش گرفت
 دست و پیشانیش بوسیدن گرفت . از مقام و راه پرسیدن گرفت
 ۱۰ پرس پرسان و کشیدش تا بصدر . گشت گنجی یافتم آخر بصیر
 گشت ای هدیه حق و دفع حرج . معنی الصبر منساج الفرج
 ای ایفای نو جواب هر سوال . مشکل از تو حل شود بی قبل و قال
 ترجمانی هرچ مارا در دلست . دستگیری هرکه پایش در رگست
 مَرَحِبًا بِمُجْتَبًی بِا مُرْتَضًی . اِنْ نَفَبَ جَاءَ الْفَضَا ضَاقَ الْفَضَا
 ۱۰۰ اَنْتَ مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ لَا یُشْتَبٰی . قَدْ رَدٰی کَلًّا لَیِّنٌ لَمْ یَنْتَبٰ

(۸۹) L بی باکی for نامردی . (۹۰) After this verse Bul. has:

هرکه شد در راه گستاخ طریق . آن بود در وادی حسرت غریق

(۹۲) After this verse Bul. adds:

وقت آنکه بایدش کردن بیان . ماجرای حال شاه و مہمان

Heading: L با آن ولی کہ در خوابش نموده بودند

(۹۶) After this verse Bul. adds: (۹۵) از for وز . (۹۴) A کارش را گرفت .

صبر اگر تلخست ولیکن عاقبت . میوه اش باشد شفا و عاقبت

(۹۸) B دستگیر . ترجمان B . (۱۰۰) BL Bul. یتھی .

۱۴۰ آرزو میخواه . لیک اندازه خواه . بر نسابد کوهرا يك برگه گاه
آفتابی کر وی ابن عالم فروخت . اندکی گر پیس آید جمله سوخت
فتنه و آشوب و خونریزی مجو . بیش ازین از شمس تبریزی مگو
این ندارد آخر از آغاز گو . زو تمام این حکایت باز گو

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزك جهت در
یافتن رنج کنیزك ،

گفت ای شه خلوتی کن خانه را . دور کن هم خویش و هم ییگانه را
۱۴۵ کس ندارد گوش در دهلیزها . نا بپرسم زین کنیزك چیزها
خانه خالی ماند و يك دَبَّار فی . جز طیب و جز همان بیمار فی
نرم نرمك گفت شهر تو نجاست . که علاج اهل هر شهری جداست
و اندر آن شهر از قرابت کیست . خویشی و پیوستگی با چیست
دست بر نبضش نهاد و يك يلك . باز می پرسید امر جور فلک
۱۵۰ چون کسی را خار در پایش جهد . پای خود را بر سر زانو نهد
وز سر سوزن می جوید سرش . ورنیابد میکند با لب ترش
خار در پا شد چنین دشواریاب . خار در دل چون بود و آید جواب
خار دل را گر بدیدی هر خمی . دست گئی بودی غمان را بر کسی

in AL Bul. (۱۴۲) . مگوی and مجوی ABL Bul. (۱۴۲) . می نسابد L (۱۴۰) .
both hemistichs.

Heading: A در یافتن for در ساختن . After the Heading Bul. adds:

آن حکیم شد چون ازین حکمت خبر * بود همراه شه والاسریر

(۱۴۵) After this verse B adds:

در زمان فرمود شه ز آنجا روند * از در و دهلیزها بیرون شوند

(۱۴۶) After this verse B adds:

بعد از آن در کار او بنیاد کرد * وز حکایتهای ماضی یاد کرد

خار در دل A (۱۴۲) . از لب L (۱۴۱) . جهد for خلد B Bul. (۱۴۰)

۱۲۰ شمس در خارج اگرچه هست فرد . می توان هم مثل او تصویر کرد
 شمس جان کو خارج آمد از اثر . نبودش در ذفن و در خارج نظیر
 در تصور ذاتِ او را گنج کو . نا در آید در تصور مثل او
 چون حدیث روی شمس الدین رسید . شمس چارم آسمان سر در کشید
 واجب آید چونك آمد نام او . شرح رمزی گفتن از انعام او
 ۱۲۵ این نفس جان دامن بر نافتست . بوی پیراهان یوسف یافتست
 امر برای حق صحبت سالها . باز گو حالی از آن خوش حالها
 نا زمین و آسمان خندان شود . عقل و روح و دیده صد چندان شود
 لَا تَكَلِّفْنِي قَائِي فِي الْفَنَاءِ . كَلَّتْ أَفْهَامِي فَلَا أَحْصِي ثَنَاءَ
 كُلِّ شَيْءٍ قَالَهُ غَيْرُ الْيَقِينِ . إِنْ تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ لَا يَلِيْقُ
 ۱۳۰ من چه گویم بك رگم هشیار نیست . شرح آن باری که او را بار نیست
 شرح این هجران و این خون جگر . این زمان بگذار نا وقت دگر
 قَالَ أَطْعِمْنِي قَائِي جَائِعٌ . وَأَعْجِلْ فَأَلَوْقْتُ سَيْفٌ قَاطِعٌ
 صوفی این ألوقت باشد ای رفیق . نیست فردا گفتن از شرط طریق
 نو مگر خود مرد صوفی نیستی . هست را از ریشه خیزد نیستی
 ۱۳۵ گفتش پوشید خوشتر سیر بار . خود تو در صحن حکایت گوش دار
 خوشتر آن باشد که سر دلبران . گفته آید در حدیث دیگران
 گفت مکنون و برهنه و بی غلول . باز گو دَفَعَم مَدِه ای بُو الْفُضُول
 پرده بر دار و برهنه گو که من . می بخشیم با صنم با پهرن
 گفتم ار عریان شود او در عیان . بی تو مانی بی کنارت بی میان

شرح رمزی کردن . Bul. and so C in marg. شرح کردن رمزی ABL (۱۲۴)

ن L (۱۲۶) . باز گو رمزی L . کو برای Bul. (۱۲۶) . در نافتست Bul. (۱۲۵)

هست L has قد written above (۱۲۴) . وفتی L Bul. (۱۲۶) . تَكَلَّفْتُ أَوْ تَصَلَّفْتُ

(۱۲۷) L om. Bul. برهنه بی غلول . After this verse BL have:

گفت مکنون و برهنه گوی این * آشکارا به که پنهان ذکر دین

هان و هان این راز را با کس مگو. گرچه از توشه کند بس جست و جو
 ۱۷۰ گورخانه راز تو چون دل شود. آن مرادت زودنر حاصل شود
 گفت پیغمبر که هرک سیر نهفت. زود گردد با مراد خویش جفت
 دانها چون در زمین پنهان شود. سر آن سر سبزی بستان شود
 زر و نقره گر نبودندی نهان. پرورش گی یافتندی زیر کان
 وعدها و لطفهای آن حکیم. کرد آن رنجورا این زبیم
 ۱۸۰ وعدها باشد حنیفی دل پذیر. وعدها باشد مجازی ناسه گیر
 وعده اهل کرم نقد روان. وعده ناهل شد رنج روان

در یافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج اورا پیش پادشاه،
 بعد زان برخاست و عزم شاه کرد. شاه را زان شمه آگاه کرد
 گفت تدبیر آن بود کائن مرد را. حاضر آرم از پی این درد را
 مرد زرگر را بخوان زان شهر دور. با زر و خلعت به اورا غرور

چونک اسرار ت نهان در Bul. B. گر زخانه راز A (۱۷۵). هان هان A Bul. (۱۷۴).
 پیغامبر ABCL (۱۷۶). این مرادت C. AB so corr. in A and in marg. C. دل شود
 B. سرشان and so B. سر او AL Bul. دانه چون اندر زمین L Bul. (۱۷۷). مرکو B.
 گنج روان Bul. in first hemistich (۱۸۱). وعده bis Bul. (۱۸۰). corr. in C.
 نقد in written above گنج BC.

After the Heading Bul. adds:

آن حکیم مهربان کارگر * یافت از رنج کنیزک چون خبر

L has the following verse:

ان حکیم مهربان چون راز یافت * صورت رنج کنیزک باز یافت

(۱۸۲) B om. و. Bul. adds:

گفت نه پس چیست در تدبیر این * می نماید خود خطر تأخیر این

(۱۸۳) The following verse is added in BL and in marg. C:

چونک سلطان از حکیم آترا شنید * پند اورا از دل و از جان گرید

Bul. adds:

چونکه این تدبیرا شه کرد گوش * بود پندش زیور منکوش گوش

کس بزیسر مُنم خَر خاری نهد . خَر نداند دفع آن بری جهد
 ۱۵۰ بر جهد وان خار مُخکَمتر زند . عاقلی باید که خاری بر کند
 خَر زبهر دفع خار از سوز و درد . جُفته می انداخت صد جا زخم کرد
 آن حکیم خارچین اُستاد بود . دست می زد جا بجا می آزمود
 زان کبیزک بر طریق داستان . باز می پرسید حال دوستان
 با حکیم او قصه های گفت فاش . از مقام و خواجگان و شهر و ناش
 ۱۶۰ سوی قصه گفتنش می داشت گوش . سوی نبض و جَستش می داشت هوش
 ناکه نبض از نام یکی گردد جهان . او بود مقصود جانش در جهان
 دوستان شهر او را بر شمرد . بعد از آن شهری دگر را نام بُرد
 گفت چون بیرون شدی از شهر خویش . در کدامین شهر بودستی تو بیش
 نام شهری گفت و زان هم در گذشت . رنگ رو و نبض او دیگر نگشت
 ۱۷۰ خواجگان و شهرها را بک بیک . باز گفت از جای و از نان و نمک
 شهر شهر و خانه خانه قصه کرد . فی رگش جیبید و فی رخ گشت زرد
 نبض او بر حال خود بُد بی گزند . نا پرسید از سَمَر قند چو قند
 نبض جست و روی سرخ و زرد شد . کز سَمَر قندی زرگر فرد شد
 چون زرنجور آن حکیم این راز یافت . اصل آن درد و بلارا باز یافت
 ۱۷۰ گفت کوی او کدام اندر گذر . او سِر پُل گفت و کوی غائِب
 گفت دانستم که رنجت چیست زود . در خلاصت سحرها خواهر نمود
 شاد باش و فارغ و امین که من . آن کنم با تو که باران با چمن
 من غم تو میخورم تو غم محسور . بر تو من مُشَفِّقتم از صد پدر

و شهر C. خواجگان شهر باش B (۱۵۹). صد for هر Bul (۱۵۶). خر ندارد L (۱۵۴).
 دوستان و شهرها را B. دوستان و شهر او را AL Bul (۱۶۳). و شهرهاش L. و باش
 B (۱۶۶). خواجگان و شهرها را Bul (۱۶۵). روی و نبض B. گفت زان B (۱۶۴).
 AC Bul (۱۷۰). این درد Bul (۱۶۱). روی for روش L (۱۶۸). کرد زرد
 گفت after و B om. بر سر پُل Bul. کدامست از گذر L. کدامست در گذر

چون زرنجوری جمال، او نماند . جانِ دختر در وصال، او نماند
 چونک زشت و ناخوش و رخ زرد شد . اندک اندک در دل، او سرد شد
 ۲۰۵ عشقهای کز پی، رنگ بود . عشق نبود عاقبت ننگی بود
 کاش کان هم ننگ بودی بکسری . تا زرقی بر وی آن بدداوری
 خون دويد از چشم همچون جوی او . دشمن جان وی آمد روی او
 دشمن طاوس آمد پسر او . ای بسی شهرا بگنجه قهر او
 گفت من آن آهوم کر نافر من . ریخت آن صیاد خون صافی من
 ۲۱۰ ای من آن روباو صحرا کز کین . سر بریدنش برای پوستین
 ای من آن پیل که زخم پیل بان . ریخت خونم از برای استخوان
 آنک گفتم پی ما دین من . می نماند که نخید خون من
 بر منست امروز و فردا بر ریست . مخون چون من کس چنین ضایع گiest
 گرچه دیوار افکند سایه دراز . باز گردد سوی او آن سایه باز
 ۲۱۵ این جهان کوهست و فعل ما ندا . سوس ما آید ندهارا صدا
 این بگفت و رفت در دم زیر خاک . آن کینک شد زرنج و عشق پاک
 زآنک عشق مردگان پاینده نیست . زآنک مرده سوی ما آید نیست
 عشق زنده در روان و در بصر . هر دوی باشد زغنچه ناز و نر
 عشق آن زنده گرین کو باقیست . کز شراب جان فزایت ساقیست
 ۲۲۰ عشق آن بگرین که جمله انیسا . یافند از عشق او کار و کیا
 تو مگو مارا بدان شه بار نیست . با کریمان کارها دشوار نیست

(۲۰۶) A عشق دختر بر کمال او نماند: The second hemistich in B is: (۲۰۶)

این صیاد ABL Bal. آهوم L Bal. (۲۰۶) بسا BL Bal. (۲۰۸) کاشکی کان ننگ

و. B om. (۲۱۵) می نماند که بخید B. ماذون من C (۲۱۲) بریدنم B (۲۱۰)

B (۲۲۱) جان فزای L. جان فزایش B (۲۱۹) زعشق و رنج ABL Bal. (۲۱۶)

مارا بر شه

فرستادن شاه رسولان بسمرقند باوردن زرگر،

۱۸۰ شه فرستاد آن طرف يك دو رسول . حاذقان و كافیان پس عُدُول
 تا سمرقند آمدند آن دو رسول . از برای زرگر شنگِ قُضُول
 کای لطیف اسنادِ کامل معرفت . فاش اندر شهرها از تو صِنَت
 نَك فلان شه از برای زرگری . اختیارت کرد زیرا مهتری
 اینك این خلعت بگیر و زَر و سیم . چون بیآی خاص باشی و ندیم
 ۱۹۰ مرد مال و خلعت بسیار دید . غره شد از شهر و فرزندان بُرید
 اندر آمد شادمان در راه پُرد . بی خبر کان شاه قصد جانش کرد
 اسپ نازی بر نشست و شاد ناخت . خونبهای خویش را خلعت شناخت
 ای شه اندر سفر با صد رضا . خود پهای خویش نا سُوهِ الْقُضا
 در خیالش مُلْك و عِزّ و مهتری . گفت عزرائیل رو آری بَری
 ۱۹۵ چون رسید از راه آن مرد غریب . اندر آوردش پیش شه طیب
 سوه شاهنشاه بردندش بنار . نا بسوزد بر سر شمعِ طراز
 شاه دید او را بسی تعظیم کرد . مخزن زر را بدو تسلیم کرد
 پس حکیمش گفت کای سلطان مه . آن کینزک را بدین خواجه بده
 تا کینزک در وصالش خوش شود . آبِ وصال دفعِ آن آتش شود
 ۲۰۰ شه بدو بخشید آن مَه رُوی را . جُفت کرد آن هر دو صِحبت جُوی را
 مدتِ شش ماه می رانندند کار . تا بصحبت آمد آن دختر تمام
 بعد از آن از بهر او شربت بساخت . تا بخورد و پیشِ دختر می گذاخت

(۱۸۰) Bul. for پس . (۱۸۷) Text according to A. BCL. Bul. have:

تا سمرقند آمدند آن دو امیر . پیش آن زرگر زشاهنشاه بشیر

G has رسول written above امیر and gives in marg. the second hemistich as it stands in A. (۱۸۷) A. Bul. و کامل . (۱۸۸) B. شاه . (۱۹۱) Bul. om. و

before عَزّ . G om. و after عَزّ . (۱۹۸) Bul. ای for کای .

گر بُدی خونِ مُسلمانِ کامر او . کافرِ گر بردی من نامر او
 ۲۴۰ می‌بلرزد عرش از مدحِ شنی . بدگمان گردد زمدحش متقی
 شاه بود و شاه بس آگاه بود . خاص بود و خاصه الله بود
 آنکی را کش چنین شاهی کُشد . سوی بخت و بهترین جاهی کُشد
 گر ندیدی سود او در قهر او . گئی شدی آن لطفِ مُطَلَقِ قَهْرُجُو
 پیچه می‌لرزد امر آن نیشِ حِجَامر . مادرِ مُشَفِقِ در آن غمِ شادکامر
 ۲۴۵ نیم جان بستاند و صد جان دهد . آنک در و همت نیابد آن دهد
 تو قیاس از خویش می‌گیری ولیک . دُور دُور افتاده بنگر نو نیک

حکایت مرد بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان،

نمود بقال و وی را طوطی . خوش‌نوازی سبز گویا طوطی
 بر دکان بودی نگهبانِ دکان . نکته گفتمی با همه سوداگران
 در خطابِ آدمی ناطقِ بُدے . در نوای طوطیان حاذقِ بُدے
 ۲۵۰ جست از سوی دکانِ سویِ گریخت . شیشه‌های روغنِ گل را بر ریخت
 از سوی خانه بیامد خواجه‌اش . بر دکان بنشست فارغِ خواجه‌اش
 دید پُر روغن دکان و جامه چرب . بر سرش زد گشت طوطی کلِ زُصْرَب
 روزی چندی سخنِ کوناه کرد . مردِ بقال از ندامت آه کرد
 ریش بر می‌کُند و می‌گفت ای دریغ . کافتابِ نعمتم شد زیرِ میخ
 ۲۵۵ دست من بشکسته بودی آن زمان . چون زدم من بر سر آن خوش‌زبان

(۲۴۴) B Bul. غم for دم. C gives دم as a variant. (۲۴۵) C gives آنچه as
 a variant for آنک. L آنچه. (۲۴۷) ABI. Bul. وی را for او را. B Bul. و گویا.

(۲۴۶) After this verse L adds:

خواجه روزی سوی خانه رفته بود * در دکان طوطی نگهبانی نمود
 گربه بر جست ناگه در دکان * بهر موئی طوطیک از بهر جان

So Bul., which has bis and جان. Both verses are suppl. in marg.
 A, and the second in marg. B. (۲۵۲) L و جاش چرب. (۲۵۴) Bul. چنین.

بیان آنک کشتن و زهر دادن مرد زرگر باشارت الهی

بود نه بهوای نفس و تأمل فاسد،

کشتن این مرد بر دست حکیم . فی پی اومید بود و فی زیم
 او نگشتن از برای طبع شاه . تا نیامد امر و إلهام . إله
 آن پررا کش خضر برید خلق . سر آنرا در نیاید علم خلق
 ۲۲۰ آنک از حق باید او وخی و جواب . هرچه فرماید بود عین صواب
 آنک جان بخشد اگر بکشد رواست . نایست و دست او دست خداست
 همچو اسمعیل پیش سر بنه . شاد و خندان پیش تیغش جان بده
 تا بماند جائت خندان تا ابد . همچو جان پاک احمد با احد
 عاشقان جام فرح آنکه گشتند . که بدست خویش خوبانشان گشتند
 ۲۲۰ شاه آن خون از پی شهوت نکرد . نو رها کن بدگمانی و نبرد
 نوگان بردی که کرد آلودگی . در صفا عشق کی هلد پالودگی
 بهر آنست این ریاضت وین جفا . تا بر آرد کوره از نقره جفا
 بهر آنست امتحان نیک و بد . تا بجوشد بر سر آرد زر زبد
 گر نبودی کارش إلهام . او سگی بودی درانده نه شاه
 ۲۲۰ پاک بود از شهوت و حرص و هوا . نیک کرد او لیک نیک بدنها
 گر خضر در بحر کشتی را شکست . صد درستی در شکست خضر هست
 و هم موسی با همه نور و هنر . شد از آن محبوب تو بی پر مهر
 آن گل سرخست تو خوش بخوان . مست عقلست او تو مجنونش بخوان

Heading: C زهر for زبان.

- A (۲۲۴) إلهام از إله . AB (۲۲۴) امید . L Bul. آن مرد . ABL Bul. (۲۲۲)
 . در صفاتش کی هلد B (۲۲۴) . عاشقان آنکه شراب جان گشتند B (۲۲۴) . علم خلق
 . فی شاه A (۲۲۴) . نیک بد C (۲۲۴) . هلد for دهد L . کی for که A
 . تو بی پر و پر A (۲۲۷)

این زمین پاک و آن شورت و بد . این فرشته پاک و آن دیوت و دد
 ۲۷۵ هر دو صورت گریم مانند رواست . آب تلخ و آب شیرین را صفاست
 جز که صاحب ذوق کی شناسد بیاب . او شناسد آب خوش از شوره آب
 سحر را با معجزه کرده قیاس . هر دورا بر مکر پندارد اساس
 ساحران موسی امر استیزه را . بر گرفته چون عصای او عصا
 زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف . زین عمل نا آن عمل راهی شگرف
 ۲۸۰ لَعْنَةُ اللَّهِ این عمل را در قضا . رَحْمَةُ اللَّهِ آن عمل را در وفا
 کافران اندر مری بوزینه طبع . آفتی آمد درون سینه طبع
 هر چه مردم میکند بوزینه هر . آن کند کز مرد بیند دم بدر
 او گمان برده که من کردم چو او . فرق را گی داند آن استیزه رو
 این کند از امر او بهر سبب . بر سر استیزه رویان خاک ریز
 ۲۸۵ آن منافق با موافق در نماز . از بی استیزه آمد فی نیاز
 در نماز و روزه و حج و زکات . با منافق مومنان در بُرد و مات
 مومنان را بُرد باشد عاقبت . بر منافق مات اندر آخرت
 گرچه هر دو بر سر یک بازیند . هر دو باهر مَرَوَزه و رازیند
 هر یکی سوی مقام خود رود . هر یکی بر وفقِ نام خود رود
 ۲۹۰ مومنان خوانند جانِش خوش شود . در منافق گویی پُر آتش شود
 نام او محبوب از ذات و یست . نام این مبعوض از آفات و یست
 میم و واو و میم و نون تشریف نیست . لفظِ مومن جز بی تعریف نیست
 گر منافق خوانیش این نامِ دون . همچو گزتم می خلد در اندرون

ذوق نشاند AL (۲۷۱) . دامت و دد B . وین سرشته پاک A (۲۷۲)

راه Bul (۲۷۳) . استیزه ها L (۲۷۸) . پندارد A (۲۷۷)

بی نیاز L (۲۸۵) . و om. A (۲۸۲) . مرا Bul . مری for بدی A . کافر آمد در

میم نون C . میم واو و میم نون A (۲۹۲) . گویی گویی The second syllable of (۲۹۰) in
 marg. gives تند as a variant for گویی

می خلد for می خزان C . زان نام دون L . آن نام دون B (۲۹۳)

هَدَیْهَا می داد هر درویش را . نا بیابد نطفی مرغِ خویش را
 بعد سه روز و سه شب حیران و زار . بر دکان بَنَشَنه بُد نو میدوار
 می نمود آن مرغ را هر گون شِگفت . تا که باشد کاندر آید او بگفت
 جَوَلَفی سَرِزَنه می گذشت . با سِری مو چو پُشتِ طاس و طشت
 ۲۶۰ طوطی اندر گفت آمد در زمان . بانگ بر درویش زد که فی فلان
 از چه ای کل با کلان آمیختی . نو مگر از شیشه روغن ریختی
 از قیاس خنده آمد خلق را . کو چو خود پنداشت صاحب دل را
 کارِ پاکانرا قیاس از خود مگیر . گرچه ماند در نشتن شیر و شیر
 جمله عالم زین سبب گمراه شد . کم کسی زابُدالِ حق آگاه شد
 ۲۶۵ قَمَسری با انبیا بر داشتند . اولیارا همچو خود پنداشتند
 گفته ابلک ما بشر ایشان بشر . ما و ایشان بسته خوابیم و خور
 این ندانستند ایشان از عَمی . هست فرقی در میان بی مُتها
 هر دو گون زبور خوردند از حَمَل . لیک شد زان نیش و زین دیگر عمل
 هر دو گون آهو گیا خوردند و آب . زین یکی سرگین شد و زان مُثَلِک ناب
 ۲۷۰ هر دو فی خوردند از یک آب خور . این یکی خالی و آن دیگر شکر
 صد هزاران این چنین آشاه بین . فرقیشان هفتادساله راه بین
 این خورد گردد پلیدی زو جُدا . آن خورد گردد همه نور خدا
 این خورد زاید همه بخل و حسد . آن خورد زاید همه عشق احد

Instead of this verse L Bul. have: (۲۵۸) تا کی باشد اندر A (۲۵۸)

با هزاران غصه و غم گفته جفت * که عجب این مرغ کی آید بگفت

In the second hemistich A has: (۲۶۰) آن زمان AB Bul. (۲۶۰) با سری A (۲۵۹)

Bul. for ای فلان B. بانگ بر وی زد بگفتش ناگهان

ما بشر ایشان بشر B (۲۶۶) نوشتن AB Bul. (۲۶۲) از چه کل B (۲۶۱)

B (۲۷۰) زین نیش و زان دیگر L om. Bul. (۲۶۸) ما چو ایشان بسته A

و آن خورد L Bul. (۲۷۲) و این بر B و آن بر از شکر A Bul. آن یکی

همه نور احد C Bul. for آن و آن AL گردد همه بخل C Bul. (۲۷۴) Suppl. in marg.

کار بی‌چون را که کیفیت نهد . این که گنتم هر ضرورت می‌دهد
 گه چنین بنماید و گه ضدّ این . جز که حیرانی نباشد کارِ دین
 فی چنان حیران که پشتش سوی اوست . بل چنین حیران و غرق و مستِ دوست
 آن یکی را روی او شد سوی دوست . و آن یکی را روی او خود روی اوست
 روی هر يك می‌نگری دار پاس . بُوَكِ گردی تو زخمتِ رُوشناس^{۲۱۵}
 چون بی ابلیس آدم رُوس هست . پس بهر دستی نشاید داد دست
 زانک صیاد آورد بانگِ صغیر . نا فرید مرغ را آن مرغ‌گیر
 بشنود آن مرغ بانگِ جنسِ خویش . از هوا آید بیابد دام و نیش
 حرفِ درویشان بدزدد سرِ دون . نا بخواند بر سلیمی زان نمون
 کارِ مردان روشنی و گرمیست . کارِ دوانان حبله و بی‌شرمیست^{۲۲۰}
 شیرِ پشیم از برای گد کند . بُو مَسْلَم را لقبِ آخند کنند
 بو مسیلم را لقبِ کذاب ماند . مر محمدا اُولُو الْأَلْبَاب ماند
 آن شرابِ حقِ یخامش مُشکِ ناب . باده را ختمش بود گند و عذاب
 داستان از پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب،

بود شاهی در جهودان ظلم‌ساز . دشمنِ عیسی و نصرانی گداز
 عهدِ عیسی بود و توبتِ آن او . جانِ موسی او و موسی جانِ او^{۲۲۵}
 شاهِ احوّل کرد در راهِ خدا . آن دو دَمازِ خدایی را جدا
 گفت استادِ احوّل را کاندرا آ . رَو برون آر از وثاقِ آن شیشه‌را
 گفت احوّل زان دو شیشه من کدام . پیشِ تو آم بکن شرحِ نمار

از ضرورت می‌جهد L. این ضرورت AB Bul. کیفیت دهد L. کی کیفیت نهد AC (۲۱۱)

B. چنان for چنین L Bul. (۲۱۲) گه چنان بنماید و گاهی چنین Bul. (۲۱۲)

in the second hemistich. و آن in BL (۲۱۴) . حیرانکه غرق Bul. بل چنان

دام پیش A (۲۱۸) . After this verse L adds: (۲۲۷)

چون درون رفت احوّل اندر خانه زود * شیشه پیش چشم او دو می‌نمود

گر نه این نام اشتقاق دوزخست • پس چرا در وی مذاق دوزخست
 ۲۹۰ زشتی آن نام بد از حرف نیست • تلخی آن آب بحر از ظرف نیست
 حرف ظرف آمد درو معنی چو آب • بحر معنی عنده أم الْكِتَاب
 بحر تلخ و بحر شیرین در جهان • در میانشان برزخ لَا یَغْبِیَان
 دانکه این هر دو زبک اصلی روان • بر گذر زین هر دو زو نا اصل آن
 زر قلب و زر نیکو در عیار • بی محک هرگز ندانی زاعتبار
 ۳۰۰ هرکرا در جان خدا بنهد محک • مر یقین را باز داند او زشک
 در دهان زنه خائاک جبهه • آنگه آرامد که بیرونش نهد
 در هزاران لقمه يك خائلك خُرد • چون در آمد حص زنه پی بُرد
 حص دنیا نردبان این جهان • حص دینی نردبان آسمان
 صحت این حص بجویید از طیب • صحت آن حص بخواهید از حیب
 ۳۰۵ صحت این حص زمعموری نن • صحت آن حص زویرانی بدن
 راه جان مر جسم را ویران کند • بعد از آن ویرانی آبادان کند
 کرد ویران خانه بهر گنج زر • وز همان گنجش کند معمورتر
 آب را بیزید و جورا پاک کرد • بعد از آن در جوران کرد آب خورد
 پوست را بشکافت و پیکان را کشید • پوست نازه بعد زانش بر دمید
 ۳۱۰ قلعه ویران کرد و از کافر بستند • بعد زان بر ساختن صد بُرج و سد

تا اصل دان A. اصل روان A. زانك این هر دو L (۲۹۸) • این نام بد Bul. (۲۹۵)

L (۲۰۲) • دعائی A (۲۰۱) • مر یقین را BCL (۲۰۰) • ندانی اعتبار B (۲۹۹)

bis. بجویید BL Bul. bis. بجویید A (۲۰۱) • دینی for عقی B (۲۰۲) • در آید

B (۲۰۶) After this verse • and so C in marg. ز تحریب بدن L Bul. (۲۰۵)

Bul. add :

ای خنک جانی که در عشق مأل • بدل کرد او خان و مان [خانمان Bul.] و ملک و مال

B. پوست را بگشاد L (۲۰۶) • روان for رها B. در جو for جورا Bul. (۲۰۸)

Bul. om. • پوست نازه for پوستی نو B. پیکان را before و Bul.

بر مُنادی گاه کن این کار تو . بر سر راهی که باشد چار سو
آنکهم از خود بران نا شهر دُور . نا در اندام دریشان شر و شور

تلیس وزیر با نصارا،

پس بگویم من یسر نصرانیم . اے خدای رازدان می دانیم
شاه واقف گشت از ایمان من . وز تعصب کرد قصد جان من
۲۵۰ خواستم نا دین زشه پنهان کنم . آنک دین اوست ظاهر آن کنم
شاه بویی برد از اسرار من . متهم شد پیش شه گنثار من
گفت گفت تو چو در نان سوزنت . از دل من نا دل تو روزنت
من از آن روزن بدیدم حال تو . حال تو دیدم نوشم قال نو
گر نبودی جان عیسی چاره ام . لمو جهودانه بکرده چاره ام
۲۵۵ بهر عیسی جان سپارم سر دهر . صد هزاران متش بر خود نهم
جان دریغ نیست از عیسی ولیک . واقفم بر علم دینش نیک نیک
حیف می آمد مرا کان دین پاک . در میان جاهلان گردد هلاک
شکر ایزدرا و عیسی را که ما . گشتم آن کیش حقرا رهنما
از جهود و از جهودی رسته ام . نا بژتاری میان را بسته ام
۲۶۰ دُور دُور عیسی است اے مردمان . بشنوید اسرار کیش او بچان
کرد با وی شاه آن کاری که گفت . خلق اندر کار او مانده شگفت
رائد اورا جانب نصرانیان . کرد در دعوت شروع او بعد زان

Heading: Bul. مکر و تلیس.

نوشتم قال تو A (۲۵۴) . گفت وعظ تو L (۲۵۲) . پیش او Bul. (۲۵۱)

Bul. L (۲۵۸) . می آید Bul. L (۲۵۷) . بر جان نهم B . جان دم B (۲۵۵)

After this verse (۲۶۰) . بسته ام and رسته ام ABL Bul. (۲۵۶) . کیش for دین

B Bul. and C in marg. add:

and so L چون وزیر آن مکررا بر شه شمرد * از دلش اندیشه را کتی ببرد

and so C in marg. , خلق حیران ماند زان مکر نهفت AB Bul. (۲۶۱)

گفت استاد آن دو شبته نیست رو . احولی بگذار و افزون بین مشو
 ۲۲۰ گفت ای اُستا مرا طعنه مزن . گفت اُستا زان دو يك را در شکن
 شبته يك بود و پچشمش دو نمود . چون شکست او شبته را دیگر نبود
 چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم . مرد احول گردد از میلان و خشم
 خشم و شهوت مرد را احول کند . زاستقامت رُوح را مُبدَل کند
 چون غرض آمد هنر پوشیده شد . صد حجاب از دل بسوی دیده شد
 ۲۲۵ چون دهد قاضی بدیل رشوت قرار . گی شناسد ظالم از مظلوم زار
 شاه از حقد جهودانه چنان . گشت احول کالامان با رَبّ امان
 صد هزاران مومن مظلوم گشت . که پناهِ دینِ موحی را و پشت

آموختن وزیر مکر پادشاه را،

او وزیری داشت گبر و عَشُوْدِه . کو بر آب از مکر بر بستی گره
 گفت ترسایان پناهِ جان کنند . دینِ خود را از مَلِک پنهان کنند
 ۲۳۰ کم کُش ایشان را که کُشتن سود نیست . دین ندارد بوی مُشک و عود نیست
 سِر پنهانست اندر صد غلاف . ظاهرش با نو چو نو باطن خلاف
 شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست . چاره آن مکر و آن تزویر چیست
 تا نماند در جهان نصرانی . فی هوا پیدا دین و فی پنهانی
 گفت ای شه گوی و دستم را بَر . بینی ام بشکاف اندر حُکم مُر
 ۲۳۵ بعد زان در زیرِ دار آور مرا . تا بخواند يك شفاعت گر مرا

(۲۲۰) Bul. بر شکن. (۲۲۱) In ABL Bul. this verse follows v. ۲۲۲. B Bul.

جحد. حقد for جد A (۲۲۶) چنم را احول L (۲۲۲) او for آن.

جهود [جهودان] آزمان A. خشم L

Heading: C مکری. Bul. پادشاه جهود را.

(۲۳۱) B عَشُوْدِه. C apparently رُوزن عَشُوْدِه. AB Bul. او for شه B (۲۲۸)

ظاهرش با تست و باطن بر خلاف L Bul. ظاهرش با نو چو در باطن خلاف

بشکاف و لب در حکم مر ABL Bul. (۲۳۴)

بشنو از اخبار آن صدر صدور. لا صلوة تتم إلا بالتخضور
 گر نه موئی دزد در انبار ماست. گندم اعمال چل ساله کجاست
 ریزه ریزه صدق هر روزه چرا. جمع و نابد درین انبار ما
 بس ستاره آتش از آهن جهید. و آن دل سوزید پذیرفت و کشید
 ۲۸۵ يك در ظلمت یکی دزدی نهان. می نهد انگشت بر استارگان
 و کند استارگان را يك يك. تا که نفروزد چراغی از فلک
 گر هزاران دام باشد در قدر. چون تو با مایی نباشد هیچ غم
 هر شی از دام زن ارواح را. می رهایی و گنی الواح را
 می رهند ارواح هر شب زین قفس. فارغان از حکم و گفتار و قصص
 ۲۹۰ شب ز زندان بی خبر زندانیان. شب زدولت بی خبر سلطانان
 بی غم و اندیشه سود و زیان. بی خیال این فلان و آن فلان
 حال عارف این بود بی خواب هر. گفت ابزد هم زود زین مرم
 خفته از احوال دنیا روز و شب. چون قلم در پنجه تقلیب رب
 آنک او پنجه نبیند در رقم. فعل ندارد بجیش امر قلم
 ۳۱۵ شمه زین حال عارف و نمود. خلق را هم خواب حتی در رُبود
 رفته در صحرای بی چون جانسان. روحشان آسوده و ابدانشان

تمت. Bul. تم. BCL. صلوة القلب. A. صدر الصور. A. Bul. (۲۸۱)

(۲۸۲) In L this and the following verse are transposed.

شراره آتش. A. (۲۸۴) چرا for کجا B. (۲۸۳)

دزدی. corr. in marg. to روزی. A. (۲۸۵) بر فلک. AB. Bul. (۲۸۶)

After this verse Bul. adds: (۲۸۷)

گر عتایانت بود با ما مقیم * کی بود پیی از آن دزد لیم

فارغان از حرص و آکاب. L. فارغان فی حاکم و محکوم کس. AB. Bul. (۲۸۹)

A. om. (۳۱۵) از احوال عالم. B. (۳۱۶) این فلان. C. (۳۱۱) و حصص

A. om. After this verse Bul. adds: (۳۱۶) خلق را for غل را. B

هر یکی آسوده حرص و حصص * مرغوش آزاده دار و قصص

قبول کردن نصارا مکر وزیر را،

صد هزاران مرد ترسا سوی او . اندك اندك جمع شد در کوی او
 او بیان می کرد با ایشان برآز . یَرِ انگلیون و زُتار و نماز
 او بظاهر واعظ احکام بود . لبك در باطن صفر و دام بود ^{۲۶۵}
 بهر این بعضی صحابه از رسول . مُلْتَمَس بودند مکر نفس غول
 کو چه آمیزد ز اغراضِ نهان . در عبادتها و در اخلاصِ جان
 فضل طاعت را نَجَسندی ازو . عیبِ ظاهر را نَجَسندی که کو
 مو بمو ذره بذره مکر نفس . می شناسیدند چون گل از کَرَنَس
 موشکافان صحابه هر در آن . وعظ ایشان خیره گشتندی بجان ^{۲۷۰}

متابعت کردن نصارا وزیر را،

دل بدو دادند ترسایان نامر . خود چه باشد قوتِ تقلیدِ عامر
 در درون سینه بهرش کاشفند . نابیبِ عیبش می پنداشفند
 او بِسرِ دَجَالِ یك چشمِ لعین . ای خدا فریاد رسِ رَعْمِ اَلْمَعین
 صد هزاران دام و دانه است ای خدا . ما چو مرغانِ حریصِ بی نوا
 تَمِ بَدَمِ ما بَسْتَه دَمِ نَوَم . هر یکی گر باز و سبزه شویم ^{۲۷۵}
 و رهائی هر دمِ مارا و باز . سوے دمی و رومِ اے بی نیاز
 ما درین انبار گنْدَمِ می کنیم . گندمِ جمع آمده گم می کنیم
 می نیندیشیم آخر ما بهوش . کین خلل در گندمست از مکرِ موش
 موش تا انبارِ ما حُفَره زَدست . وز قَنَسِ انبارِ ما ویران شدست
 اولِ ای جان دفعِ شرّ موش کن . و آن گهان در جمعِ گندمِ جوش کن ^{۲۸۰}

Bul. C. بچسندی ازو (۲۶۸) . گرچه آمیزد AB (۲۶۷) . بعضی Bul. (۲۶۶)

خیره گشتندی L (۲۷۰) . و ذره ذره . ABL Bul. (۲۶۷) . بچسندی که کو

در آن وعظ و بیان . AB Bul. ما for یا (۲۷۵) .

جوش for کوش Bul. (۲۸۰) . موش در انبار ما B (۲۷۱) . B om. (۲۷۷)

خفته آن باشد که او از هر خیال . دارد اومید و کند با او مِقال
دیورا چون حُور بیند او بخواب . پس زشهوَت ریزد او با دیو آب
^{۴۱۵} چونک تخم نسل او در شوره ریخت . او بخویش آمد خیال از وی گریخت
ضعف سر بیند از آن و تن پلید . آه از آن نقش پدید ناپدید
مرغ بر بالا پُران و سایه اش . می دود بر خاک پُران مرغ و ش
ابلهی صیاد آن سایه شود . می دود چندانک بی مایه شود
بی خبر کان عکس آن مرغ هواست . بی خبر کی اصل آن سایه کجاست
^{۴۲۰} تیر اندازد بسوی سایه او . ترکش خالی شود از جُست و جو
ترکش عمرش نهی شد عمر رفت . از دویدن در شکار سایه نفت
سایه بزدان چو باشد دایه اش . با رهند از خیال و سایه اش
سایه بزدان بود بنده خدا . :مردۀ این عالم و زندۀ خدا
دامن او گیر زوَنر بی گمان . تا رهی در دامن آخر زمان
^{۴۲۵} کَیفَ مَدَّ الظِّلَّ نَفْسِ اولیاست . کو دلیل نور خورشید خداست
اندرین وادی مروی این دلیل . لا اُحِبُّ الآفِلینَ گو چون خلیل
رَوَ زسایه آفتابی را بیاب . دامن شه شمس تبریزی بناب
ره ندانی جانب این سُر و عُرُس . از ضیاء الحق حُسام الدین بپرس
ور حسد گیرد ترا در ره گُلُو . در حسد ابلیس را باشد غُلُو
^{۴۳۰} کَو زآدم ننگ دارد از حسد . با سعادت جنگ دارد از حسد
عَقَبَه زین صعبتر در راه نیست . ای خُتک آنکش حسد همراه نیست

(۴۱۴) B om. L. Bul. امید.

(۴۱۴) Bul. بر دیو آب.

(۴۱۵) B L Bul. نسل را در in A is suppl. above. C شور.

(۴۱۶) C originally پدید و ناپدید.

(۴۱۷) A مرغ بر بالا و زیر آن سایه اش B. مرغ بر بالا و پُران سایه اش
words between مرغ and پُران have been erased and می دود has been added
after پُران. (۴۴۱) Bul. آنکس حد.

وز صبری باز دام اندر گشتی . جمله را در داد و در داور گشتی
 فالِقُ الْإِصْبَاحِ اِسْرَافیل وار . جمله را در صورت آرد زان دیار
 رُوحهای متبسط را نن کند . هر نئی را باز آبتن کند
 ۴۰۰ اَسْبِ جانهارا کند عاری ز زین . سِرِّ الْاَنُومِ اَخُو الْاَبْوَسِ این
 لیک بهر آنک روز آیند بار . بر نهد بر پاش پابند دراز
 تا که روزش وا کنند زان مرغزار . وز چراگاه آردش در زیر بار
 کاش چون اصحابِ کَیْفِ این رُوح را . حفظ کردی یا چو کشتی نوح را
 تا ازین طوفان بیداری و هوش . وا رهدی این ضمیر و چشم و گوش
 ۴۰۵ ای بسا اصحابِ کَیْفِ اندر جهان . پهلوی تو پیش تو هست این زمان
 غار با او بار با او در سُرود . مهر بر چشمت و بر گوشت چه سود

قصه دیدن خلیفه لیلی را،

گفت لیلی را خلیفه کآن تُوے . کر نو مجنون شد پریشان و غوی
 از دگر خوبان تو افزون نیستی . گشت خامش چون تو مجنون نیستی
 هر که بیدارست او در خواب تر . هست بیدارش از خوابش بشتر
 ۴۱۰ چون بحق بیدار نبود جانِ ما . هست بیداری چو در بندانِ ما
 جان همه روز از لکد کوبِ خیال . وز زبان و سود وز خوفِ زوال
 فی صفا می ماندش فی لطف و قَر . فی بسوے آسمان راه سفر

(۴۱۷) After this verse BL Bul. (and AC in marg.) add:

چونک نور، صبحدم سر بر زند . کرگس ز دین گردون پر زند

(۴۰۱) A. اَخ. and so corr. in C, ABC Bul. اَسْبِ جان را می کند AL (۴۰۰)

(۴۰۴) C. تا برین طوفان . بر نهد بر پایشان بند دراز . بهر آنک آید روز باز BL Bul.

(۴۰۷) Bul. تویی. Bul. for از. (۴۰۵) A. ای بی. and so corr. in C.

(۴۰۸) Bul. خاموش. (۴۱۰) Bul. در بند آن ما. (۴۱۱) A. و وبال. خوف و وبال

L. خوف و ملال. Instead of the second hemistich B has the second hemistich of v. ۴۱۴. (۴۱۲) B om.

نُکته‌ها می‌گفت او آمیخته * در جُلاب قند زهره ریخته
 ظاهرش می‌گفت در ره چُست شو * وز اثر می‌گفت جانرا سُست شو
 ظاهر نقره گر اسیدست و نُو * دست و جامه می سیه گردد ازو
 ۴۰. آتش ارچه سرخ رُویت از شرر * نو ز فعل او سیه کاری نگر
 برق اگر نوری نماید در نظر * لیک هست از خاصیت دزد بصر
 هرک جز آگاه و صاحب ذوق بود * گفت او در گردن او طوق بود
 مدتی شش سال در هجران شاه * شد وزیر اتباع عبی را پناه
 دین و دل را کُل بدو بشپرد خلق * پیش امر و حکم او می‌مرد خلق

پیغام شاه پنهان مر وزیر را،

۴۰. در میان شاه و او پیغامها: شاه را پنهان بدو آرامها

(۴۱۷) After this verse L adds:

هرک باشد زشت گفتش زشت دان * مرده هرچه گوید آنرا نیست جان
 گفت انسان پاره انسان بود * پاره از نان یقین هم نان بود
 زان علی فرمود نقل جاهلان * بر مزابل همچو سبزه ای فلان
 بر چنان سبزه هر آنکس کونست * تو یقین میدان کو [که او] بر کونست
 بایش خود را بشن زان حدث * تا نماز قرض او نبود عیت

Bul. adds:

حن هر گفتار را غره مشو * قبیح معنی دارد او با هش شنو
 بد دروئانرا بود گفتار بد * قلبشان مرده است نبود روح ابد
 چونکه انسان پاره انسان بود * پاره از نان یقین م نان بود
 شیر یزدان گفت جاهل را کلام * هست سبز مزبله پس بی دوام
 هرکرا آن سبز باشد جایگاه * لوث و خیش جامه او کرد تباه
 آب باید کردن پاک حدث * تا نمازش را نباشد چون عیت

مدت BL (۴۰۲). درد بصر L (۴۰۱). مر سیه Bul. دست جامه A (۴۱۹).

After this verse Bul. adds: (۴۰۴) B او حکم امر. شش ماه L.

آخر الامر از برای آن مراد * تا دهد چون خاک ایشانرا پیاد

Heading: L om. AB Bul. با وزیر.

(۴۰۰) After this verse B has the verse آخر الامر cited above from Bul.

این جَمَد خانَه حَسَد آمد بدان . کز حَسَد آلوده باشد خاندان
 گر جسد خانَه حَسَد باشد و لیک . آن جسد را پاک کرد الله نیک
 طَهَّرَا بَیِّنِی بَیَّانِ پاکِست . گنج نورست از طِلْسَمَش خاکیست
 ۴۳۵ چون کنی بر بی حسد مکر و حسد . زان حسد دل را سیاهیا رسد
 خاك شو مردانِ حق را زیر پا . خاک بر سر کن حسد را همچو ما

بیان حسد وزیر،

آن وزیرك از حسد بودش نژاد . نا بیاطل گوش و بینی باد داد
 بر امید آنك از نیش حسد . زهر او در جان مسکینان رسد
 هر کس کز او از حسد بینی گد . خویشتن بی گوش و بی بینی گد
 ۴۴۰ بینی آن باشد که او بویی بُرد . بویی او را جانبِ کوبی بُرد
 هر که بُویش نیست بی بینی بود . بویی آن بُوِست کآن دینی بود
 چونك بویی بُرد و شکر آن نکرد . کفرِ نعمت آمد و بیتیش خورد
 شکر کن مر شاکران را بنده باش . پیش ایشان مرده شو پاینده باش
 چون وزیر از ره زنی مابه ساز . خلق را تو بر میآور از نماز
 ۴۴۵ ناصح دین گشته آن کافر وزیر . کرده او از مکر در کوزه سیر

فهم کردن حاذقان نصارا مکر وزیرا،

هرك صاحب ذوق بود از گنتِ او . لذتی می دید و تلخی جُفتِ او

کر for از AB Bul. این حسد خانَه جد آمد A (۱۴۲)

گر کی (۱۴۵) Suppl. in marg. C. Bul. . گر حسد خانَه جد باشد A (۱۴۳)

گنت B (۱۴۵) . خوشتر B (۱۴۶)

Heading: AL حاذقان . A om. نصارا .

و B om. (۱۴۶)

قدرت خود بین که این قدرت ازوست . قدرت تو نعمت او دان که هُوس
 در یکی گفته کریں دو برگذر . بُت بود هرچه بگنجد در نظر
 ۴۷۰ در یکی گفته مکش این شمع را . کین نظر چون شمع آمد جمع را
 از نظر چون بگذری و از خیال . کُشته باشی نیمشب شمع وصال
 در یکی گفته بکش باکی مدار . نا عوض بینی نظرا صد هزار
 که زکشتن شمع جان افزون شود . لیلیات از صبر تو مجنون شود
 ترك دنیا هرك کرد از زهد خویش . بیش آمد پس او دنیا و بیش
 ۴۸۰ در یکی گفته که آنجت داد حق . بر تو شیرین کرد در ایجاد حق
 بر تو آسان کرد و خوش آنرا بگیر . خوشت را در مینگن در زحیر
 در یکی گفته که بگذار آن خود . کآن قبول طبع تو رست و بد
 راههای مختلف آسان شدست . هر یکی را ملتی چون جان شدست
 گر میسر کردن حق ره بدست . هر جهود و گبر ازو آگه بدست
 ۴۹۰ در یکی گفته میسر آن بود . که حبوة دل غذای جان بود
 هرچ ذوق طبع باشد چون گذشت . بر نه آرد همچو شوره ربیع و گشت
 جز پشیمانی نباشد ربیع او . جز خسارت بیش نآرد ربیع او
 آن میسر نبود اندر عاقبت . نام او باشد معسر عاقبت
 تو معسر از میسر باز دان . عاقبت بنگر جمال این و آن
 ۵۰۰ در یکی گفته که اُستاده طلب . عاقبت بینی نیلای در حسب
 عاقبت دیدند هر گون ملتی . لاجرم گشتند اسیر زلتی
 عاقبت دیدن نباشد دستباف . ورنه گی بودی زدنیا اختلاف
 در یکی گفته که اُستاد هر نوبی . زآنك اُستارا شناسا هر نوبی

پیش آید B (۴۷۶) . با غرض بینی A (۴۷۷)

خوش و before L Bul. om. (۴۸۱)

پیش نآرد C (۴۸۷) . ربیع کشت Bul. نیارد (۴۸۶)

بدینها Bul. (۴۹۲) . ذلتی Bul. (۴۹۱)

پیش او بنوشت شه کای مُفیلر . وقت آمد زود فارغ کن دلم
گفت اینک اندر آن کارم شها . کافگم در دین عیبی فتنها

بیان دوازده سبط از نصارا،

قوم عیبی را بُد اندر دار و گیر . حاکمانشان ده امیر و دو امیر
هر فرقی مر امیری را تبع . بنده گشته میر خود را از طمع
این ده و این دو امیر و قومشان . گشته بنده آن وزیر بدنشان
اعتماد جمله بر گنشار او . افتدای جمله بر رفتار او
پیش او در وقت و ساعت هر امیر . جان بدادی گر بدو گنتی میر

تخلیط وزیر در احکام انجیل،

ساخت طوماری بنام هر یکی . نقش هر طومار دیگر مملکی
حکیمهای هر یکی نوعی دگر . این خلاف آن زبایان نا بسر
در یکی رام ریاضت را و جوع . رکن نوبه کرده و شرط رجوع
در یکی گفته ریاضت سود نیست . اندرین ره مخلفی جز جود نیست
در یکی گفته که جوع و جود نو . شرک باشد از نو با معبود نو
جز نوکل جز که تسلیم تمام . در غم و راحت همه مکرست و دام
در یکی گفته که واجب خدمتست . ورنه اندیشه نوکل نه نیست
در یکی گفته که امر و نهیهاست . بهر کردن نیست شرح عجز ماست
تا که عجز خود ببینیم اندر آن . قدرت حق را بدانیم آن زمان
در یکی گفته که عجز خود مبین . کفر نعمت کردنت آن عجز مبین

Heading: L om. A شط . B بیشتر (۱۵۶)

بد آن وزیر و بدنشان C . قومشان و A om. (۱۶۰)

Heading: C Bul. om. در . (۱۶۱) Bul. نوع .

قدرت او را ABL Bul. عجز for شر C (۱۶۱)

خاك امين و هرج در وی كاشتی . بی خیانت جنسِ آن بر داشتی
 ۱۰۰ این امانت زان امانت یافتست . گافتابِ عدل بر وی تافتست
 تا نشانِ حق نیارد نوبهار . خاكِ سرهارا نكرده آشكار
 آن جَوادی كه جهادی را بداد . این خبرها وین امانت وین سداد
 سر جهادی را كند فضلش خیر . عافلان را كرده قهر او ضریر
 جان و دل را طاقتِ آن جوش نیست . با كه گوم در جهان بك گوش نیست
 ۱۰۵ هر كجا گوئی بُد از وی چشم گشت . هر كجا سنگی بُد از وی بشم گشت
 كیمیا سازس چه بُود كیمیا . مُعْجِزه بخشاست چه بُود سبیا
 این ثنا گفتن ز من تركِ ثناست . كین دلیل هستی و هستی خطاست
 پیش هست او بیاید نیست بود . چیست هستی پیش او كُور و كود
 گر نبودی كور ازو بگذاختی . گرم خورشید را بشناختی
 ۱۰۲ ورنمودی او كمود از تعزیت . گئی فردی همچو بخ این ناحیت

بیان خسارت وزیر درین مکر

همچو شه نادان و غافل بُد وزیر . پنجه میزد با قدم ناگزیر
 با چنان قادر خدایی كر عدم . صد چو عالم هست گرداند بدم
 صد چو عالم در نظر پیدا كند . چون كه چشمش را بخود بینا كند
 گر جهان پشت بزرگ و بی بُبست . پیشِ قُدرت ذرّه می دان كه نیست
 ۱۰۵ این جهان خود حبسِ جانهای ثناست . هین روید آن سو كه صحرای ثناست
 این جهان محدود و آن خود بی حدست . نقش و صورت پیشِ آن معنی سدست
 صد هزاران نیزه فرعون را . در شكست از موسی با بك عصا
 صد هزاران یطی جالینوس بود . پیشِ عیسی و تمش افسوس بود

(۱۰۴) A om.

با کی گوم (۱۰۴) A

(۱۰۵) L in the second hemistich

هر كجا گوئی بد از وی بشم گشت.

(۱۰۸) C نباید.

(۱۰۲) L صحرای خداست. L جانهای ثناست.

مرد باش و خُره مردان مثنو . رَوْ سَرِ خود گیر و سرگردان مثنو
 ۱۵۰ در یکی گفته که این جمله بیکست . هَرک او دو بیند احوال مَرَد کبست
 در یکی گفته که اُصد بک چون بود . این کی اندیشد مگر مجنون بود
 هر یکی قولیست ضدِ همدگر . چون یکی باشد یکی زهر و شکر
 نا زهر و از شکر در نگذاری . گِی زوَحَدَت وز یکی بویی بری
 این نط وین نوع ده دفتر و دو . بر نوشت آن دینِ عیبی را عدو

ثیان آنک این اختلاف در صورت رَوِشست فی در حقیقت راه،

۱۰۰ او زبک رنگی عیبی بُو نداشت . وز مزاج خُمِ عیبی خُو نداشت
 جامه صدرنگ از آن خُمِ صنایا . ساده و بک رنگ گشتی چون ضیا
 نیست بک رنگی کز خو خیزد ملال . بل مثال ماهی و آب زلال
 گرچ در خُشکی هزاران رنگهاست . ماهیان را با بیوست جنگهاست
 کبست ماهی چیست دریا در مثل . نا بدان ماند مَلِک عَزَّ وَجَلَّ
 ۱۰۵ صد هزاران بحر و ماهی در وجود . بجه آرد پیش آن اِکرام و جود
 چند باران عطا باران شد . نا بدان آن بحر دُرّ افشان شد
 چند خورشید کرم افروخته . ناکه ابر و بحر جود آموخته
 پرنو دانش زده بر خاک و طین . نا شد دانه پذیرند زمین

(۱۹۱) A سر خود جوی and om. C om. گیر. After this verse Bul. adds:

گفته بک را جمله نویی در نظر * در میان نبود دگر هیچ جلوه گر

(۱۹۶) After this verse Bul. adds:

هر یکی را عکس شد لاف و گداز * صورت و معیش عین اختلاف

and so C کی تو از گزار وحدت بو بری (۱۹۸) ABL Bul. و ضد C (۱۹۷)

in marg. C has زوجت دو. (۱۹۶) ABL Bul. ده طومار و دو.

Heading: B Bul. اختلافات. B Bul. صورت روشن است. A om. راه.

and so corr. B Bul. طین. B Bul. بر ما و طین L (۵۰۸) بر مثال C (۵۰۷)

in L. ABL Bul. پذیرنده. B. نا که شد دانه.

پرورد در آتش ابرهیمرا . ایمنی رُوح سازد بیمرا
از سبب سوزیش من سودا بستم . در خیالاتش چو مونسطابستم

مکر دیگر انگیختن وزیر در اضلال قوم،

مکر دیگر آن وزیر از خود بیست . وعظرا بگذاشت و در خلوت نشست
۵۵ در مُریدان در فکد از شوق سوز . بود در خلوت چهل پنجاه روز
خلق دیوانه شدند از شوق او . از فراق حال و قال و ذوق او
لابه و زار می کردند و او . از ریاضت گشته در خلوت دوتو
گفته ایشان نیست مارا بی تو نور . بی عصا گش چون بود احوال کور
از سر اکرام و از بهر خدا . پیش ازین مارا مدار از خود جدا
۶۰ ما چو طفلانیم و مارا دایه تو . بر سر ما گستران آن سایه تو
گفت جانم از میحمان دور نیست . لیک بیرون آمدن دستور نیست
آن امیران در شفاعت آمدند . و آن مُریدان در شاعت آمدند
کین چه بد بختیست مارا ای کریم . از دل و دین مانده ما بی تو بنیم
تو بهانه می کنی و ما زرد . می زیم از سوز دل دمه ای سرد
۶۵ ما بگفتار خوشت خو کرده ایم . ما ز شیر حکمت تو خورده ایم
الله الله این جفا با ما مکن . خیر کن امروز را فردا مکن
می دهد دل مرا کین بی دلان . بی تو گردند آخر از بی حاصلان

(۵۴۷) After this verse L adds:

در خرابی گنجها پنهان کند . خارا گل جبهارا جان کند

Bul. adds:

در خرابه گنجرا پنهان کند . خارا گل جم جان احسان کند

(۵۴۸) L. از سبب سازش .

Heading: Bul. نصارا . In B نصارا has been added by a later hand.

(۵۴۹) Bul. om. و .

(۵۵۰) Bul. کردند او .

(۵۵۱) C . و آن سایه .

صد هزاران دفتر اشعار بود . پیشِ حَرْفِ اُمّی اش عار بود
 ۵۲۰ با چنین غالب خداوندی کمی . چون نبرد گر نباشد او خمی
 بس دل چون کوه را انگیخت او . مرغ زیرک با دو پا آویخت او
 فهم و خاطر نیز کردن نیست راه . جز شکسته و نگیرد فضل شاه
 اے بسا گنج آگنان کُنچ کاو . کآن خیال اندیش را شد ریش گاو
 گاو که بود تا تو ریش او شوی . خاک چه بود تا حشیش او شوی
 ۵۳۰ چون زنی از کار بد شد روی زرد . مسخ کرد او را خدا و زهره کرد
 عورتی را زهره کردن مسخ بود . خاک و گل گشتن چه باشد ای عنود
 روح و بردت سوی چرخ بوین . سوی آب و گل شدی در آسفلین
 خویشتن را مسخ کردی زین سُئول . زان وجودی که بُد آن رشک عَئول
 پس بین کین مسخ کردن چون بود . پیش آن مسخ این بغایت دون بود
 ۵۴۰ اسبِ همت سوسه اختر ناختی . آدمِ مسجود را نشناختی
 آخر آدم زاده اے ناخلف . چند پنداره نو پشی را شرف
 چند گویی من بگیرم عالمی . این جهان را پُر کنم از خود همی
 گر جهان پُر برف گردد سر بسر . تابِ خور بگدازدش با يك نظر
 وزیر او و صد وزیر و صد هزار . نیست گرداند خدا از يك شرار
 ۵۵۰ عین آن تخیل را حکمت کند . عین آن زهر آب را شربت کند
 آن گمان انگیز را سازد بقیین . میزها رویاند از اسباب کین

۵۲۱) A. اُمّی آن . BL.

۵۲۰) A. خداوند.

۵۲۲) A. فهم خاطر.

۵۲۳) Bul. و کُنچ کاو.

۵۳۰) B. خدای

نه مسخست ای عنود . ABL Bul. خاک و گل . L. آب و گل B ۵۳۶)

۵۳۹) In L this and the following verse are transposed.

۵۴۴) L وزیر او و وزیر چون او صد هزار

چارپارا قدرِ طاقت بارینه . برضعیفان قدرِ قوتِ کارینه
 ۵۸۰ دانه هر مرغ اندازه و بست . طعمه هر مرغ انجیرے گبست
 طفل را گر نان دهی بر جای شیر . طفل مسکین را از آن نان مرده گیر
 چونک دندانها بر آرد بعد از آن . هر بخود طالب شود آن طفل نان
 مرغ پر نارسته چون پزان شود . لقمه هر گربه دزان شود
 چون بر آرد پر بپرد او بخود . بی تکلف بی صغیر نیک و بد
 ۵۸۵ دیورا نطق نو خاش و کند . گوش مارا گفت تو هوش ی کند
 گوش ما هوش است چون گویا نوی . خشک ما بمرست چون دریا نوی
 با نو مارا خاک بهتر از فلک . ای سیاه از تو منور نا سبک
 بی تو مارا بر فلک تاریکست . با تو ای ماه این فلک باری یکست
 صورت رفعت بود افلاک را . معنی رفعت روان پاک را
 ۵۹۰ صورت رفعت برای جسمهاست . جسمها در پیش معنی اسمهاست

جواب گفتن وزیر کی خلوت را نمی شکم

گفت حجت های خود کونه کنید . پندرا در جان و در دل ره کنید
 گر امینم متهم نبود امین . گر بگویم آسمان را من زمین
 گر کمال با کمال انکار چیست . ورنیم این زحمت و آزار چیست
 من نخواهم شد ازین خلوت برون . زآنک مشغول باحوال درون

(۵۷۶) B طاقت for قوت. After this verse Bul. adds v. ۵۸۱.

(۵۸۰) I. زاندازه. (۵۸۲) B جوای نان.

(۵۸۴) Bul. چون بر آرد بر هم برتر پرد. B. بپرد for پرد. A seems to have had originally بی تکلف و صغیر.

(۵۸۵) I. لطف for. گفت.

(۵۸۷) A سیا for سبک.

(۵۸۸) I. بی تو ماه این فلک تاریکست.

(۵۸۹) Bul. om., but see note on v. ۵۷۹.

جمله در خشکی چو ماهی می‌طپند . آب را بگشا ز جو بر دار بند
ای که چون تو در زمانه نیست کس . الله الله خلق را فریاد رس

دفع گفتن وزیر مریدان را،

۵۶ گفت هان ای مُخرگانِ گفت و گو . وَعْظِ گفتمانِ زبان و گوشِ جو
پنبه اندر گوشِ حَسَنِ دُونِ کَبِدِ . بندِ حَسَنِ از چشمِ خود بیرون کنید
پنبه آن گوشِ سِرِ گوشِ سَرست . نا نگردد این گر آن باطنِ گَرست
بی حَس و بی گوش و بی فکرَت شوید . نا خطابِ اَرْجِی را بِشَنوید
نا بگفت و گویِ یِدارِ دَرِی . نو زگفتِ خوابِ بویی گئی بَرِی
۵۷ سَبَرِ یِرونیست قول و فعلِ مِیَا . سَبَرِ باطنِ هست بالای سِما
حَسَنِ خشکی دید کز خشکی بَراد . عِسی جانِ پای بر دریا نهاد
سَبَرِ جِسمِ خَشکِ بر خشکی فِساد . سَبَرِ جانِ پا در دلِ دریا نهاد
چونکِ عمر اندر ره خشکی گذشت . گاه کوه و گاه دریا گاه دشت
آبِ حیوان از کجا خواهی نو یافت . موجِ دریا را کجا خواهی شکافت
۵۸ موجِ خاکی هم و فِهم و فکرِ ماست . موجِ آبی مَحُو و سُکُرت و فِناست
نا درین سَکری از آن سَکری نو دُور . نا ازین مِستی از آن جامِ نو کُور
گفت و گویِ ظاهر آمد چون غبار . مدنی خاموش خُو کُن هوش دار

مکرر کردن مریدان که خلوت را بشکن،

جمله گفتند اے حکیم رخنه جو . این فریب و این جفا با ما مگو

Heading: Bul. دفع کردن.

(۵۶۵) B Bul. وعظ و گفتار. C زبان گوش جو. و یداری L (۵۶۶)

(۵۷۱) AB در دریا. (۵۷۲) B om. C چون عمر. باب حیوان C (۵۷۳)

L. آب حیوان را کجا. (۵۷۵) A سُکُرت. (۵۷۶) A سَکری bis. L جامی نغور. (۵۷۷)

(۵۷۸) C وین جفا.

گاه نقش دیو و گاه آدم کند . گاه نقش شادای و گاه غم کند
 دست فی نا دست جنباند بدفع . نطق فی نا دم زند از ضر و نفع
 ۷۱۵ نو زقرآن باز خوان تفسیر یست . گفت ایزد ما رمیت اذ رمیت
 گر بپرانیم نیر آن فی زماست . ما کمان و تیراندازش خدایت
 این نه جبر این معنی : جباریت . ذکر جبارے برای زاریست
 زاری ما شد دلیل اضطرار . خجالت ما شد دلیل اختیار
 گر نبودی اختیار این شرم چیست . وین دریغ و خجالت و آرم چیست
 ۷۲۰ زجر استادان و شاگردان چراست . خاطر از تدبیرها گردان چراست
 ورنه نو گویی غافلست از جبر او . ماه حق پنهان شد اندر ابر او
 هست این را خوش جواب ار بشنوی . بگذری از کفر و در دین بگروی
 حسرت و زارے که بپاریست . وقت بپارے همه بیداریست
 آن زمان که می شوی بیمار نو . می کنی از جریم استغفار نو
 ۷۲۵ می نماید بر نو زشتی : گه . می کنی نیت که باز آم بره
 عهد و پیمان می کنی که بعد ازین . جز که طاعت نبوکم کار گزین
 پس یقین گشت این که بیماری ترا . می بیخشد هوش و بیداری ترا
 پس بدان این اصل را ای اصل جو . هر کرا دردست او بردست بو
 هر که او بیدارتر پُر دَر دَر . هر که او آگاه تر رُخ زَر دَر
 ۷۳۰ گر ز جبرش آگهی زاریست کو . بیش زنجیر جباریت کو

خجالت آرم C (۷۱۹) . باز جو L (۷۱۵) . در ضر ABL Bul. (۷۱۴)

پنهان کند در ابر او L Bul. (۷۲۱) . استادان بنا گردان Bul. (۷۲۰)

بیدار A (۷۲۴) . که در بپاریست L Bul. (۷۲۳) . در دین بگری C (۷۲۲)

و . A om. . بیماری for پداری A (۷۲۷) . کاری L (۷۲۶) . بیمار . for

In L this verse is preceded by these two verses: (۷۲۰) L شادیت for زاریت .

بسه در زنجیر شادی چون کند * چوب بشکنه عادی چون کند
 کی گرفتار بلا شادی کند * کی اسیر حبس آزادی کند

اعتراض مریدان بر خلوت وزیر،

۵۱۰ جمله گفتند ای وزیر انکار نیست . گفت ما چون گفتن اغیار نیست
 اِنَّكَ ديدست از فراق تو دوان . آه آهست از میان جان روان
 طفل با دایه نه استیزد و ليك . رگزيد او گرچه نه بد داند نه نيك
 ما چو جنگيم و تو زخمه می زنی . زاری از ما فی تو زاری میکنی
 ما چو نایب و نوا در ما زُست . ما چو کوهیم و صدا در ما زُست
 ۶۰۰ ما چو شطرنجیم اندر بُرد و مات . بُرد و مات ما زُست ای خوش صفات
 ما که باشیم ای تو مارا جان جان . نا که ما باشیم با تو در میان
 ما عدمهاییم و همنهای ما . نو وجود مطلق فانی نما
 ما هه شیران ولی شیر علو . حمله شان از باد باشد دمر بدر
 حمله شان پیدا و ناپیداست باد . آنک ناپیداست از ما گم مباد
 ۶۰۵ باد ما و بود ما از داد زُست . هستی ما جمله از ایجاد زُست
 لذت هستی نموده نیست را . عاشق خود کرده بوده نیست را
 لذت انعام خود را و مگیر . نقل و باده و جام خود را و مگیر
 ور بگیری کبست جُست و جو کند . نقش با نقاش چون نبرو کند
 مگر اندر ما مکن در ما نظر . اندر اکرام و سخای خود نگر
 ۶۱۰ ما نبودیم و تقاضایمان نبود . لطف تو ناگفته ما می شود
 نقش باشد پیش نقاش و قلم . عاجز و بسته چو کودک در شکم
 پیش قدرت خلق جمله بارگه . عاجزان چون پیش سوزن کارگه

لایه کردن مریدان. In C the Heading is erased. C in marg. Heading: A در خلوت وزیر.

وزیرا, and so L.

۵۱۰) A دیدست. AC آهست. وزیر for حکیم A ۵۱۰)

۶۰۱) AC ما کی باشیم. L فی. A و ۶۰۱)

۶۰۲) A Bul. حمله شان. A Bul. ۶۰۲) Bul. مرگر کم مباد. ABL Bul. حمله شان. ۶۰۲)

۶۰۶) L Bul. باده جام خود را. Bul. ۶۰۶) تقاضا ما نبود. Bul. ۶۰۶)

ولی عهد ساختن وزیر هر يك امیر را جدا جدا،

۷۰ و انگهائی آن امیران را بخواند . يك يك تنها بهر يك حرف راند
گفت هر يك را بدین عیسوی . نایب حق و خلیفه من نوه
و آن امیران دگر انبیاء نوه . كرد عیسی جمله را انبیاء نو
هر امیری کو گنجد گردن بگیر . یا بکش یا خود می داری اسیر
ليك تا من زندام این و امگو . تا نهم این ریاست را محو
۷۰ تا نهم من تو این پیدا مکن . دعوی شاهی و انبیا مکن
اینگ این طومار و احکام مسیح . يك يك بر خوان نو بر است فصیح
هر امیری را چنین گفت او جدا . نیست نایب جز نو در دین خدا
هر یکی را کرد او يك يك عزیز . فرج آن را گفت این را گفت نیز
هر یکی را او یکی طومار داد . هر یکی ضد دگر بود المراد
۷۱ جمله طومارها بد مختلف . همچو شك حرقها یا تا آلف
حکم این طومار ضد حکم آن . پیش ازین کردیم این ضد را بیان

کشتن وزیر خویشتن را در خلوت،

بعد از آن چل روز دیگر در بیست . خویش گشت و از وجود خود برست
چونك خلق از مرگ او آگاه شد . بر سر گورش قیامت گاه شد
خلق چندان جمع شد بر گور او . موکنان جامه دران در شور او
۷۱ کان عدد را هم خدا داند شمرد . از عرب وز ترك وز رومی و کرد

Heading: A هر یکی را .

ضد دیگر A (۷۰۲) . نایب for یا رب A (۷۰۷) . این را امگو Bul. (۷۰۴)

(۷۱۰) BL Bul. متن آن طومارها . After this verse L adds:

ضد هدیگر زبایان تا بر * شرح دادیم این را ای سر

بسته در زنجیر چون شادی کند . گساید جنس آزادے کند
 ورتو می بینی که پایت بسته اند . بر تو سرهنگان شه بنشسته اند
 پس تو سرهنگی مکن با عاجزان . زآنک نبود طبع و خوی عاجز آن
 چون نو جبر اوئی بینی مگو . ورتو می بینی نشان دید کو
 ۱۳۵ در هر آن کاری که میلت بد آن . قدرت خود را می بینی عیان
 در هر آن کاری که میلت نیست و خواست . اندر آن جبری شدی کین از خداست
 انبیا در کار دنیا جبری اند . کافران در کار عقیبی جبری اند
 انبیا را کار عقیبی اختیار . جاهلان را کار دنیا اختیار
 زآنک هر مرغی بسوی جنس خویش . میبرد او در پس و جان پیش
 ۱۴۰ کافران چون جنس یحیی آمدند . یحیی دنیا را خوش آیین آمدند
 انبیا چون جنس علیین بودند . سوی علیین جان و دل شدند
 این سخن پایان ندارد لیک ما . باز گویم آن نمایی قصه را

نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت،

آن وزیر از اندرون آواز داد . کای مریدان از من این معلوم باد
 که مرا عیبی چنین پیغام کرد . که همه یاران و خویشان باش فرد
 ۱۴۵ روی در دیوار کن تنها نشین . وز وجود خویش هر خلوت گزین
 بعد ازین دستور گفتار نیست . بعد ازین با گنت و گویم کار نیست
 الوداع ای دوستان من مرده ام . رخت بر چارم فلک بر مرده ام
 تا بر سر چرخ ناری چون خطب . من نموزم در عنا و در عصب
 پهلوی عیبی نشینم بعد ازین . بر فراز آسمان چارمین

نشان ده دید کو (۱۳۴) I. om. (۱۳۵)

تمام BL (۱۴۲) بمان و دل Bul. (۱۴۱)

Heading: A دفع ایشان Bul. adds رفض رفتن .

(۱۴۸) A Bul. بسوزم .

در معافی قسمت و اعداد نیست . در معافی تجزیه و افراد نیست
 اتحاد بار با یاران خوش است . پای معنی گیر صورت سرکش است
 صورت سرکش گذاران کن برنج . تا بینی زیر او وحدت چو گنج
 ورنه نگذاری عنایتهای او . خود گذارد اے دلبر مولای او
 او نماید هر بدلهای خویش را . او بدوزد خرقه درویش را^{۷۸۵}
 میسط بودم و یک جوهر هم . بی سرو بی پای بدم آن سر هم
 یک گهر بودم همچون آفتاب . بی گره بودم و صاف همچو آب
 چون بصورت آمد آن نور سره . شد عدد چون سایه های کنگره
 کنگره ویران کنبد از متجنب . تا رود فرق از میان این فریق
 شرح این را گفتمی من از یرے . یک نرم نا نلفزد خاطره^{۷۹۰}
 نکنها چون نیغ پولادست نیز . گر نداری تو سهر واپس گریز
 پیش این الماس بی اسپر میا . کز بریدن نیغ را نبود حیا
 زین سبب من نیغ کردم در غلاف . تا که کز خوانی بخواند بر خلاف
 آمدم اندر نمای داستان . وز وفاداری جمع راستان
 کز پس این پیشوا برخاستند . بر مقامش نابی می خوانند^{۷۹۵}

منازعت امرا در ولی عهدی،

یک امیری زان امیران پیش رفت . پیش آن قوم وفاندیش رفت
 گفت اینک نایب آن مرد من . نایب عیسی منم اندر زمن
 اینک این طومار برهان منست . کین نیابت بعد ازو آن منست
 آن امیر دیگر آمد از کین . دعوی او در خلافت بد همین

نگذاری AL (۷۸۴) . گذاران A (۷۸۵) . و صورت C . یار یارانرا L (۷۸۶) .
 بدم for بودم C . و یک گوهر Bul. (۷۸۷) . او بدزد L (۷۸۸) . گذارد AL .
 تمام Bul. (۷۹۱) . بخوانی L (۷۹۲) .

Heading: Bul. در ولی عهدیکه ولی عهد منم دیگر نیست .

خاك او کردند بر سرهای خویش . درد او دیدند درمان جای خویش
آن خلایق بر سر گورش مهی . کرده خون را از دو چشم خود رمی
طلب کردن اَمّت عیسی علیه السلام از امرا که ولی عهد از
شما کدامست ،

بعد مای گفت خلق ای مهران . از امیران کیست بر جایش نشان
تا بجای او شناسیش امیر . دست و دامن را بدست او دهیم
چونك شد خورشید و مارا کرد داغ . چاره نبود بر مقام او چراغ ٦٧٠
چونك شد از پیش دینه و ضل یار . نایب باید از زمان یادگار
چونك گل بگذشت و گلشن شد خراب . بوی گل را از که یابیم از گلاب
چون خدا اندر نیاید در عیان . نایب حق اند این پیغمبران
نه غلط گفتم که نایب با منوب . گر دو پنداری قبیح آید نه خوب
نه ٦٧٥ دو باشد تا نوی صورت پرست . پیش او يك گشت کز صورت پرست
چون بصورت بشگری چشم نو دُست . نو بنورش در نگر کر چشم رُست
نور هر دو چشم نتوان فرق کرد . چونك در نورش نظر انداخت مرد
ده چراغ از حاضر آید در مکان . هر یکی باشد بصورت غیر آن
فرق نتوان کرد نور هر یکی . چون بنورش روی آری بی شکی
گر تو صد سبب و صد آبی بشمری . صد نمائد يك شود چون بشتری ٦٨٠

(٦٦٦) Bul. درمانهای خویش.

(٦٦٧) After this verse I. Bul. add:

جمله از درد فراقش در فغان . م شهان و م مهان و م کهان

(٦٦٨) ABL Bul. بعد مای گفتند ای مهان . (٦٦٩) B Bul. امیر.

(٦٧٠) L. چاره نبود بر مقامش از چراغ . and so Bul., which has جز instead of از.

(٦٧١) AL. چشمش دو است . (٦٧٢) ABL Bul. پیغامبران . (٦٧٣) A. از کی یابیم .

دُست for دوست . B Bul. در نگر کان يك تو است . L. در نگر چون در نو است .

(٦٧٧) After this verse Bul. adds the Heading در بیان آنکه لا تغرق بین احد من

رسله که جمله پیغمبران حقد . (٦٨٠) AL. صد نمائد . C. نمائد , altered to نماید .

تعظیم نعت مصطفی علیه السلام که مذکور بود در انجیل،

بود در انجیل نام مُصْطَفَى . آن سِر پیغمبران بحر صفا
بود ذکر جلیها و شکل او . بود ذکر غَزْو و صَوْم و اَکَلِ او
طایفه نصرانیان بهر ثواب . چون رسیدندی بدان نام و خطاب
۲۳۰ بوسه دادندی بر آن نام شریف . رُو نهادندی بدان وصف لطیف
اندرین فتنه که گنیم آن گروه . این از فتنه بُدند و از شکوه
این از سِر امیران و وزیر . در پناه نام احمد مستجیر
نسل ایشان نیز هر بسیار شد . نور احمد ناصر آمد بار شد
و آن گروه دیگر از نصرانیان . نام احمد داشتندی مستهان
۲۳۰ مستهان و خوار گشتند از فتن . از وزیر شومرأی شومرَقن

می گمان از صحبت مرد خدا * فتح باشد نفوی خبر بفا

(۷۴) L. کامدھاست. Bol. امدهاست.

باش دامنگیر اهل دل که نا * همیش بخند ترا عز و علا

رو نهادندی پدآن نام C (۷۲۹). حُلپا L (۷۲۸). پیغامبران ABCL (۷۲۷).

بر آن وصف B. بدآن نام B (۷۴۰) corr. in marg. و خطاب

(۷۳۱) C کی گنتہ. (۷۳۲) Bul. om. و before آن گروہ. In the second hemistich.

L has ^{۱۰}از بهر طوهارهای که بیان. After this verse L adds:

نام احمد دانشدی مسنهان * م غبط دینشان و حکمشان

(۷۳۵) B گشته. Bul. و نوم فن. In L the two hemistichs are transposed.

۷۰۰ از بغل او نیز طوماری نمود . تا بر آمد هر دورا خشم جهود
 آن امیران دگر يك يك قطار . بر كشیده تیغهای آبدار
 هر یکی را تیغ و طوماری بدست . درم افتادند چون پیلان مست
 صد هزاران مرد ترا كشته شد . تا زسَرهای بریده پُشته شد
 خون روان شد همچو سیل از چپ و راست . كوه كوه اندر هوا زین گرد خاست
 ۷۰۵ نغمهای فتها كو كشته بود . آفت سَرهای ایشان گشته بود
 جَوَزها بشكست و آن كان مغز داشت . بعد كشتن روح پاك نغز داشت
 كشتن و مردن كه بر نقش تنست . چون انار و سیب را بشكستنت
 آنچه شیرینست آن شد ناردانگ . و آنكه پوسیده است نبود غیر بانگ
 آنچه با معیت خود پیدا شود . و آنچه پوسیده است آن رُسوا شود
 ۷۱۰ رَو یعنی كوش اے صورت پرست * زانك معنی بر تن صورت پرست
 همنشین اهل معنی باش تا . م عطا یابی و هر بائی فنا
 جان بی معنی درین تن بی خلاف . هست همچون تیغ چوین در غلاف
 تا غلاف اندر بود با قیامت . چون برون شد سوختن را آلتست
 تبخیر چوین را مبر در کارزار . بنگر اول تا نگردد کار زار
 ۷۱۵ گر بود چوین برَو دیگر طلب . و ر بود الماس پیش آ با طرب
 تبخیر در زرادخانه اولیاست . ددن ایشان ثمارا کیمیاست
 جمله دانا یان همین گفته همین . هست دانا رَحْمَةً لِلْعَالَمِین
 گر انارے می خری خندان بخیر . تا دهد خند زدانه او خیر
 ای مبارک خنداش کو از دهان . می نماید دل چو دُر از دُرچر جان
 ۷۲۰ تا مبارک خند آن لاله بود . کر دهان او سیاقی دل نمود

(۷۰۴) A کو بکوه اندر هوا .

(۷۰۵) A originally فتها .

(۷۰۶) Bul. om.

باشد B . او شد ناردانگ . AL Bul. آنکه شیرینست . (۷۰۸) Bul. بشكست . after و

او رُسوا . BL Bul. خود رُسوا . A . و آنکه پوسیده است . (۷۰۹) Bul. ناردانگ .

(۷۱۰) Bul. for سر . (۷۱۵) A گر بود الماس .

اخترانند از ورای اختران . که اختراق و تحس نبود اندر آن
 ۷۵۵ سایران در آسمانهای دگر . غیر این هفت آسمان مُشْتَهَر
 راخان در تابِ انوارِ خدا . فی بهم پیوسته فی از هم جدا
 هرک باشد طالع او آن نجوم . نفس او کُفّار سوزد در رُجوم
 خشمِ مِرتخی نباشد خشمِ او . مُقَلِّبِ رَو غالب و مغلوبِ خو
 نورِ غالبِ امین از نقص و عَمَق . در میانِ اِضْطِعَین نورِ حق
 ۷۶۰ حق فشانند آن نور را بر جانها . مُقِلِّلان بر داشته دامانها
 و آن نثارِ نور را او بافته . روئے از غیر خدا بر نافته
 هر کس را دامنِ عشقی نباشد . زان نثارِ نور بی بهره شده
 جُزوهارا رُوبها سوئے گُست . بلبلان را عشقِ بازے با گُست
 گاورا رنگ از برون و مرد را . از درون جو رنگِ سرخ و زرد را
 ۷۶۵ رنگهای نیک از خُمِ صفاست . رنگِ زشتان از سیاهابۀ جفاست
 صِبْغَةُ اللَّهِ نامِ آن رنگِ لطیف . لَعْنَةُ اللَّهِ بویِ آن رنگِ کثیف
 آنچه از دریا بدریا می رود . از هماغها کآمد آنجا می رود
 از سرِ گه سیاهای تیزرو . وز تنِ ما جانِ عشقِ آمیزرو

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش که هرک این
 بت را سجود کرد از آتش برست،

آن جهودِ سگ بین چه رای کرد . پهلوی آتش بتی بر پای کرد
 ۷۷۰ کآنک این بت را سجود آرد برست . ورنه آرد در دل آتش نشست

هفت آسمان نامور. B Bul. (۷۵۵) . کاختران تحس. A (۷۵۴)

طالع او زان نجوم. A Bul. (۷۵۷) . چشمِ مِرتخی. A (۷۵۸) as in text. مُقَلِّبِ رَو

چون L (۷۶۴) . روا یافته C (۷۶۱) . نقص عشق. Bul. (۷۵۶) . مغلوب جو. A

آنچه این دریا. Bul. (۷۶۷) . این رنگِ کثیف. B Bul. (۷۶۶) . دان. Bul. (۷۶۷) for

ورنه از دود دل آتش نرسد. A (۷۷۰) . وز تنِ ما جانهای خوب نو. L (۷۶۸)

هر محبّط دینشان و حکمشان . از پی طومارهای گزینیان
نام احمد این چنین یاری کند . تا که نورش چون نگهداری کند
نام احمد چون حصارى شد حصین . تا چه باشد ذات آن روح الّامین

حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی می نمود،

بعد زین خون ریزِ درمان ناپذیر . کاندرا افتاد از بلای آن وزیر
۷۴۰ يك شه دیگر زَنَلِ آن جهود . در هلاک قوم عیسی رُو نمود
گر خبر خواهی ازین دیگر خروج . سوره بر خوان وَالسَّامَا ذَاتِ الْبُرُوجِ
سُنْتِ بَد كَز شه اول بزراد . این شه دیگر قَدَم در وی نهاد
هرک او بنهاد ناخوش سَتِي . سوی او نفرین رود هر ساعتی
نیکوان رفتند و سَنَها بماند . وز لثیمان ظلم و لعنتها بماند
۷۴۵ تا قیامت هرک جنس آن بدان . در وجود آبد بود رُوش بدان
رگ رگست این آب شیرین و آب شور . در خلاقی می رود تا نفعِ صور
نیکوانرا هست میراث از خوش آب . آن چه میراثست اَوْرَثَا الْکِتَابِ
شد نیاز طالبان ار بنگرے . شعلها از گوهر پیغمبرے
شعلها با گوهران گردان بود . شعله آن جانب رود م کآن بود
۷۵۰ نورِ روزنِ گردِ خانه می دود . زَانَك خور بُرجی بُرجی می رود
هرکرا با اخترے پیوستگیست . مَر ورا با اختر خود مَنگیست
طالعش گر زهره باشد در طرب . مَبِل کَلِي دارد و عشق و طلب
وَر بود مَرَبَجِي خون ریزخو . جنگ و بُهتان و خصومت جوید او

(۷۴۶) L om.

(۷۴۷) Suppl. in marg. C.

(۷۴۸) AB روح امین.

Heading: A هلاک کردن قوم عیسی.

(۷۴۹) AB اندر افتاد. In ABCL Bul. this verse precedes the Heading.

(۷۴۷) A آن شه دیگر . B Bul. بروی نهاد . (۷۴۵) B جنس این بدان .

(۷۴۶) A Bul. شیرین آب شور .

(۷۴۸) BC پیغامبری .

(۷۵۱) C با اختران خود .

(۷۵۲) A جو for جو .

بسخن آمدن طفل در میان آتش و تحریص کردن خلوقا در افتادن با آتش،

يك زنی با طفل آورد آن جهود . پیش آن بت و آتش اندر شعله بود
 طفل ازو بستد در آتش در فگد . زن بترسید و دل از ایمان بکشد
 ۷۸۵ خواست نا او سجده آرد پیش بُت . بانگ زد آن طفل کافِ کُز اُمّت
 اندر آ ای مادر اینجا من خُوشم . گرچه در صورت میان آتشم
 چشم بندست آتش از بهر حجاب . رحمت این سر بر آورده زجیب
 اندر آ مادر بین برهان حق . نا بیئی عشرتِ خاصانِ حق
 اندر آ و آب بین آتش مثال . از جهانی کانشست آبگِ مثال
 ۷۹۰ اندر آ اسرارِ ابراهیم بین . کو در آتش یافت سرو و یاسمین
 مرگ می دیدم گه زادن زنو . سخت خوف بر بود افتادن زنو
 چون بزادم رستم از زندانِ تنگ . در جهانی خوش هوای خوب رنگ
 من جهان را چون رحم دیدم کنون . چون درین آتش بدیدم این سکون
 اندرین آتش بدیدم عالمی . ذره ذره اندرو عیسی دمی

Heading: AB طفل کوچک . A تحریص . Bul. has (and so L): آوردن پادشاه جهود : زنی با طفل کوچک و انداختن آن طفل را در آتش و بسخن آمدن آن طفل و تحریص کردن
 و آتش و افروغ و دود . B پیش این بت . A (۷۸۲) . After this verse L adds:

گفت ای زن پیش این بت سجد کن * ورنه در آتش بسوزی بی سخن
 بود آن زن پاک دین مومنه * سجده بت می نکرد آن موفقه

Bul. adds:

گفت در پیش صنم باش سجد بر * تا ترا ناید ز آتش هیچ ضرر
 بود زن ز اصحاب ایمان و یقین * کرد اعراض از سجود آن همین

(۷۸۶) B Bul. . (۷۸۵) ABL Bul. . (۷۸۶) A Bul. .

AB (۷۱۲) . بیی (۷۱۰) Bul. . کانشست از وی مثال (۷۸۱) L . از بهر حجب

Bul. جهان . (۷۱۲) B Bul. این جهان را and so C originally.

چون سزای این بت نفس او نداد * از بت نفس بتی دیگر بزد
مادر، بها بت نفس شماس * زآنک آن بت مار و این بت ازدهاست
آهن و سنگت نفس و بت شرار * آن شرار از آب میگیرد قرار
سنگ و آهن ز آب گئی ساکن شود * آدمی با این دو گئی ایمن بود
۷۷۵ بت سیاهابست اندر کوزه * نفس مر آب سیهرا چشمه
آن بت منحوت چون سیل سیاه * نفس بتگر چشمه پُر آب و را
صد سورا بشکند يك پاره سنگ * و آب چشمه میزھاند بی درنگ
بت شکستن سهل باشد نيك سهل * سهل دیدن نفس را جهلست جهل
صورت نفس ار بجویی اے پسر * قصه دوزخ بخوان با هفت در
۷۸۰ هر نفس مکرری و در هر مکر زان * غرقه صد فرعون با فرعونیان
در خدای موسی و موسی گریز * آب ایمان را زفرعونی مریز
دست را اندر آحد و اخمد بزن * ای برادر را ره از بو جهل تن

بت with، و این نفس ازدهاست C (۷۷۲) . بت دیگر A. او بداد Bul. (۷۷۱)
نفس written above، و نفس بت شرار A (۷۷۲) ،
so Bul. after v. ۷۷۴):

سنگ و آهن در درون دارند نار * آبرای بر نارشان نبود گذار
آب چون نار برون را می کند * در درون سنگ و آهن کی رود

(۷۷۴) After this verse L adds (and so Bul.):

سنگ و آهن چشمه نارتد و دود * فطرهاشان کفر ترا و جهود
آب غم و کوزه گر فانی شود * آب چشمه تا ابد باقی بود

(۷۷۵) L Bul. آیت سیاه. ABL Bul. تھان. در کوزه تھان. and so C in marg. ABL Bul.
چشمه دان، and so C in marg.

بت درون کوزه چون آب میا * نفس شومت چشمه آن آب را C (۷۷۶)
- بر آب و راه A. سیل سیاه. C. ABCL Bul. The verse in the text is written in marg. C. ABCL Bul.
B. بر آب راه. CL Bul. بر شاهراه. After this verse Bul. adds the verse which stands
in C. Bul. has آب سیاه and آب راه.

(۷۷۷) AL می رھاند . (۷۷۸) Bul. جهلست و جهل.

(۷۸۰) A هر مکر از آن هر نفس مکرری و هر مکرری از آن.

کثر ماندن دهان آن مرد کی نام محمدا علیه السلام بنسخه خواند،
 آن دهان کثر کرد و از تسخر بخواند. نام احمد را دهانش کثر بماند
 باز آمد کای محمد عفو کن. ای نرا اَلطافِ علمِ مِنْ لَدُنْ
 مِنْ نرا افسوس می کردم زجهل. مِنْ بُدَمِ افسوس را منسوب و اهل
 ۸۱۵ چون خدا خواهد که پرده کس دردد. میثاق اندر طعنه پاکان بردد
 چون خدا خواهد که پوشد عیب کس. کم زند در عیب معیوبان نفس
 چون خدا خواهد که مان باری کند. مبل مارا جانب زاری کند
 ای خُتک چشمی که آن گریبان اوست. ای هایون دل که آن بریان اوست
 آخر هر گریه آخر خنده است. مرد آخرین مبارک بنده است
 ۸۲۰ هرکجا آب روان سبزه بود. هرکجا اشکی روان رحمت شود
 باش چون دولاب نالان چشم نر. نا زصحن جانت بر رُوید خُضر
 اشک خواهی رحم کن بر اشک بار. رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود،

رُو بآتش کرد شه کای تَنَدَخُو. آن جهان سوز طبعی خُوت کو
 چون غی سوزی چه شد خاصیت. یا زبخت ما دگر شد نیت

(۸۱۲) ABL Bul. مر محمدا دهانش، and so corr. in C.

(۸۱۳) B الطاف و علم. (۸۱۵) Suppl. in marg. C. L. زند پاکان. دست اندر طعنه پاکان زند.

(۸۱۶) ABL Bul. و بر خدا. (۸۱۸) Bul. وی هایون. وی هایون.

(۸۱۹) A است for است. (۸۲۰) A بود. B Bul. هرکجا آن رو و آن سیرت بود.

(۸۲۱) After this verse L adds: روان. L. اشک روان.

مرحمت فرمود سبزه عفو کرد. پس زجرات توبه کرد آن روی زرد

(۸۲۲) L کرد شاه تَدَخُو. (۸۲۳) L لطف کن. L. اشک for رحم.

وی جهان سوز. B. و. and so L, which om. وی جهان سوز و طبعی.

۷۶۵ نك جهان نیست شكل هست ذات . و آن جهان هست شكل بی ثبات
 اندر آ مادر بحق مادری . بین که این آذر ندارد آذری
 اندر آ مادر که اقبال آمدست . اندر آ مادر که دولت زدست
 قدرت آن سگ بدبدی اندر آ . نا بینی قدرت لطف خدا
 من ز رحمت و کثافت پای نو . کز طرب خود نیستم پروای تو
 ۸۰۰ اندر آ و دیگران را هر بخوان . کاندر آتش شاه بنهادست خوان
 اندر آ بید ای مسلمانان همه . غیر این عذبی عذابست آن همه
 اندر آ بید ای همه پروانه وار . اندرین بهره که دارد صد بهار
 بانگ می زد در میان آن . گروه . پُر می شد جان خفان از شکوه
 خلق خود را بعد از آن بی خوشتن . می نگذند اندر آتش مرد و زن
 ۸۰۵ بی موکل بی گش از عشق دوست . ز آنک شیرین کردن هر تلخ ازوست
 نا چنان شد کان عنوان خلق را . منع می کردند کآتش در میا
 آن یهودی شد سیه رو و خجل . شد پشیمان زین سبب بیار دل
 کاندرا ایمان خلق عاشقتر شدند . در فزای جسم صادقتر شدند
 مکر شیطان هر درو پیچید شکر . دیو هر خود را سیه رو دید شکر
 ۸۱۰ آنچه می مالید در روی گسار . جمع شد در چهره آن ناگس آن
 آنک و درید جامه خلق چست . شد درید آن او ایشان دُرست

(۷۶۵) B Bul. نك for يك .

(۷۶۶) In Bul. this and the following verse are

transposed.

(۷۶۸) AL Bul. قدرت و لطف .

(۷۶۹) AL Bul. می گشایم . پروای for بر پای .

(۸۰۰) A بخوان .

(۸۰۱) ABL Bul. غیر عذب دین . and so C in marg.

(۸۰۲) L اندر این آتش . صد هزار C .

(۸۰۳) A بعد ازین .

(۸۰۷) L آن جهودك . روز A .

(۸۰۶) AL دیو خود را م .

(۸۱۰) L آن ناگان .

(۸۱۱) B وایشان . و آنها L .

وَأَن سِبْهًا كَانِيَارَا رَمَبَرَسْت . وَأَن سِبْهًا زَيْن سِبْهًا بَرْتَرَسْت
 ۸۱۵ این سبیرا آن سبب عامل کند . باز گاهی بی بر و عاقل کند
 این سبیرا مخمَر آمد عقلها . وَأَن سِبْهَارَسْت محمَر انبیا
 این سبب چه بود بنازی گو رَسَن . اندرین چه این رسن آمد بفن
 گردش چرخه رسن را علتست . چرخه گردان را ندیدن زلفتست
 این رسته‌های سبها در جهان . هان و هان زین چرخ سرگردان میدان
 ۸۲۰ نَا غَمَانِ صِفَر و سرگردان چو چرخ . نَا نسوزی تو زنی مغزے چو مَرخ
 باد آتش می‌شود از اسیر حق . هر دو سرمست آمدند از خمر حق
 آبِ حِلْم و آتشِ خشم اسے پسر . هم زحق بینی چو بگشایی بصر
 گر نبودی واقف از حق جانِ باد . برف گئی کردی میان قومِ عاد

قصه باد که در عهد هود علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد،

هود گرگِ مومنان خطی کشید . نرم می‌شد باد کَلْبَجَا می‌رسید
 ۸۵۰ هَرَكِ یَروُن بود زان خط جمله‌را . پاره پاره می‌سُکُست اندر هوا
 همچنان شَبَّانِ را می‌کشید . گرگ بر گرگ رمه خطی پدید
 چون جمعه می‌شد او وقتِ نماز . نَا نیارد گرگ انجَا تَرَكِ نَاز
 هیچ گرگی در نرفتی اندر آن . گوسفندی هر نگشتی زان نشان
 بادِ حرصِ گرگ و حرصِ گوسفند . دایره مردِ خدا را بود بند
 ۸۶۰ همچین بادِ اجل با عارفان . نرم و خوش همچون نسیمِ بوسْطَانِ

(۸۱۱) AB Bul. برترید . رهبرد .

(۸۱۵) In Bul. verse ۸۱۶ precedes

verse ۸۱۵ . L بی بر و میبرد Bul. بی بر و می‌سُکُست

(۸۱۸) L چرخه for چرخ bis. Bul.

ذلت است . (۸۱۹) Bul. هان هان . A for این .

Heading: Suppl. in marg. C.

(۸۵۵) ABL Bul. می‌شکست . می‌سُکُست

(۸۵۶) ABL Bul. همچین .

(۸۵۷) A می‌شد از وقت . ترک و ناز Bul. گرگ ناز

(۸۵۸) C originally نیامد .

but نیامد written above . L

(۸۶۰) Bul. نسیم گلستان L

۸۲۵ و نبخشایی نو بر آتش پرست . آنک نپرستند ترا او چون پرست
هرگز ای آتش تو صابر نیستی . چون نموزی چیست قادر نیستی
چشم بندست این عجب یا هوش بند . چون نموزد آتش افروز، بلند
جادوی کردت کی یا سیماست . یا خلاف طبع نو از بخت ماست
گفت آتش من همام آتم . اندر آتا تو بینی تابم
۸۳۰ طبع من دیگر نگشت و عنصرم . تبغ حفر هر بدستورے بر
بر در خرگه سگان، ترکمان . چابلسوی کرده پش، میهمان
ور بخرگه بگذرد بیگانه رو . حمله بیند از سگان شیرانه او
من زسگ کم نیستم در بندگی . کم ز ترکی نیست حق در زندگی
آتش طبعت اگر غمگین کند . سوزش از امهر ملک دین کند
۸۳۵ آتش طبعت اگر شادی دهد . اندرو شادی ملک دین نهد
چونک غم بینی نو استغفار کن . غم بامهر خالق آمد کارکن
چون بخواهد عین غم شادی شود . عین بند پای آزاده شود
باد و خاک و آب و آتش بنهاند . با من و تو مرده با حق زنهاند
پیش حق آتش همیشه در قیام . همچو عاشق روز و شب پیچان مدام
۸۴۰ سنگ بر آهن زنی بیرون جهد . هم بامهر حق قدم بیرون نهد
آهن و سنگ، ستم بر هم مزین . کین دو میزایند همچون مرد و زن
سنگ و آهن خود سبب آمد ولیک . نو بیالانر نگر ای مرد نیک
کین سبب را آن سبب آورد پیش . بی سبب گئی شد سبب هرگز زخویش

۸۲۵) C in marg. آنک او پرستند او چون پرست.

۸۲۷) ABL Bul. چون نوزاند چنین شعله بلند and so C in marg.

۸۲۸) Bul. جادویی. ۸۲۹) AB Bul. همام ای شمن. L. همام ای بینی. AB Bul. نو تا به بینی.

۸۳۰) Bul. زشاه دین جهد. ۸۳۱) L. خرگه. ۸۳۲) B om. ۸۳۳) L. زشاه دین جهد. ۸۳۴) L. زشاه دین جهد.

۸۳۵) Bul. پیچان is unpunctuated in A, and the reading of BC is doubtful. L. پیچان.

۸۳۶) Bul. پیچان. ۸۳۷) AB Bul. آهن نفس و هوا بر هم مزین.

۸۳۸) AB سبب را آن سبب.

آتش بودند مومن سوز و بس . سوخت خود را آتش ایشان چو خس
 آنک بودست اُمّه اَلْهَایِیّه . هاویه آمد مر اورا زاویه
 مادر فرزند جویان و یست . اصلها مر فرعهارا در پیست
 آب اندر حوض اگر زندانیست . باد نشفش میکند کارکانیست
 ۸۸۰ ویرماند میبرد تا معدنش . اندک اندک تا نبینی بردنش
 وین نفس جانهای مارا همچنان . اندک اندک دزد از حبس جهان
 تا اِلَیْهِ یَصْعَدُ اَطْلُبُ الْکَلِمَ . صاعدا مِنَّا اِلَی حَبْثِ عَلِمَ
 نَرْتَقِی اَنْفَاسًا بِالْمُنْتَقِی . مُنْحَا مِنَّا اِلَی دَارِ اَلْبَیْثَا
 ثُمَّ تَأْتِیْنَا مُکَافَاَتُ الْبِفَال . ضَعْفُ ذَاکَ رَحْمَةً مِنْ ذِی اَلْجَلَال
 ۸۸۵ ثُمَّ یُلْجِئُنَا اِلَی اَمْثَالِهَا . کُنْ یَا لَ الْعَبْدُ مِنَّا نَالَهَا
 هَکَذِی تَعْرُجُ وَتَنْزِلُ دَائِمًا . ذَا فَلَا زِلْتَ عَلَیْهِ قَائِمًا
 پاری گویم یعنی این کیش . زان طرف آید که آمد آن چیش
 چشم هر قوی بسوی مانده است . کان طرف یک روز ذوق رانده است
 ذوق جنس از جنس خود باشد بقی . ذوق جزو از کل خود باشد بقی
 ۸۹۰ یا مگر آن قابل جنسی بود . چون بدو پیوست جنس او شود
 همچو آب و نان که جنس ما نبود . گشت جنس ما و اندر ما فرود
 نقش جنسیت ندارد آب و نان . زاعتبار آخر آنرا جنس دان
 ور زغیر جنس باشد ذوق ما . آن مگر مانند باشد جنس را
 آنک مانندست باشد عاریت . عاریت باقی نماند عاقبت

(۸۷۷) In CL the hemistichs (۸۷۶) L و پس L . سوخت خود آتش مر ایشانرا L .

are transposed, but corr. in marg. C. (۸۷۶) ABL Bul. آبها در حوض, and

so in marg. C. A کان کانیست L . باد نشفش می کند کان کانیست .

(۸۸۳) L برقی L . بالمرقی B . مُنْحَا C . دار الفنا C . مُنْحَا B . برقی L .

(۸۸۸) BC ضعف . (۸۸۶) C دایما . AB قایما . (۸۸۶) B باشد خود بقی .

(۸۹۰) A مگر A . جنس او A . زغیر جنس L . زهر جنس A .

(۸۹۴) B مانندست A . و باشد A .

آتش ابراهیم را دندان نبرد . چون گزیده حق بود چو نَش گزد
ز آتش شهوت نرورید اهل دین . باقیانرا بُرده تا قعر زمین
موج دریا چون بامر حق بناخت . اهل موسی را ز فبطی و شناخت
خاک فارون را چو فرمان در رسید . با زر و تختش بقعر خود کشید
آب و گِل چون از دم عیسی چرید . بال و پر بگشاد مرغی شد پرید^{۸۶۵}
هست نصیحت بخار آب و گِل . مرغ جنت شد ز نفع صدق دل
کوه طور از نور موسی شد برقص . صوفی کامل شد و رست او ز نقص
چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز . جسم موسی از کلوخی بود نیز

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول ناکردن نصیحت خاصان خویش،

این عجایب دید آن شاه جهود . جز که طنز و جز که انکارش آن بود
ناصحان گفتند از حد مگذران . مزگب استیزه را چندین مران^{۸۷۰}
ناصحان را دست بست و بند کرد . ظلم را پیوند در پیوند کرد
بانگ آمد کار چون اینجا رسید . پای دارای سگ که فخر ما رسید
بعد از آن آتش چهل گر بر فروخت . حلقه گشت و آن جهودانرا بسوخت
اصل ایشان بود ز آتش ابتدا . سوی اصل خویش رفتند انتها
هم ز آتش زاده بودند آن فریق . جزوهارا سوی کُل آمد طریق^{۸۷۵}

نسوزد. ABL Bul. نسوزد. and in marg. نرورید اهل دین C (۸۶۲)

و مرغی B. و مرغی شد بدید A (۸۶۵) و شناخت C. بامر حق بناخت C (۸۶۲)

ز نفع. ABL Bul. (۸۶۶) شد پرید.

Heading: C om. جهود. L ناصحان خویش. B Bul. ناصحان و خاصان. In B the Heading follows v. ۸۶۹. In C it comes after v. ۸۷۲, but the error is rectified in marg. زاندا L. بود آتش. ABL Bul. (۸۷۱)

(۸۷۵) ABL Bul. باشد طریق and so corr. in C.

در حذر شوریدن شور و شَرست . رَو توکل کن توکل بهترست
 ۱۱۰ با قضا پنجه مزن ای بُند و نیز . تا نگیرد هر قضا با تو سبیز
 مرده باید بود پیش حکم حق . تا نیاید زخم از رَبِّ الْفَلَق

ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم،

گفت آری گر توکل رَهبرست . این سبب هر سُبب پیغمبرست
 گفت پیغمبر با آواز بلند . با توکل زانوی اَشتر ببند
 رمزِ الْكَاسِبِ حَبِيبُ اللَّهِ شنو . از توکل در سبب کاهل مشو

ترجیح نهادن نخبیران توکل را بر اجتهاد،

۱۱۰ نوم گفتندش که کسب از ضعفِ خَلق . لقمه تروبر دان بر قدرِ حَلق
 نیست کسی از توکل خوبتر . چیست از تسلیم خود محبوبتر
 بس گریزند از بلا سوی بلا . بس جهد از مار سوی ازدها
 حبله کرد انسان و حبلهش دام بود . آنک جان پنداشت خون آشام بود
 در بیست و دشمن اندر خانه بود . حبله فرعون زین افسانه بود
 ۱۲۰ صد هزاران طفل کُشت آن کینه‌کش . و آنک او یجُست اندر خانه‌اش
 دید ما چون بسی عَلت دروست . رَو فنا کن دید خود در دید دوست
 دید مارا دید او نَعَمَ الْعَوُص . بای اندر دید او کَلَمَ غَرَض

پیش امر حق B (۱۱۱)

Heading: B om. جهد را بر توکل . و تسلیم .

(۱۱۲) BC پیغامبرست . After this verse L adds:

در توکل جهد و کسب اولیترست * تا حبيب حق شوی وین بهترست

Bul. adds:

در توکل جهد و کسب خوبتر عیان * که حبيب حق شوی تو بیگمان

لقمه هر شخص L . سبب از ضعف L (۱۱۵) . پیغامبر ABC (۱۱۲)

کلی غرض Bul. دید مارا کرد او L (۱۲۲)

۸۹۵ مرغ را گر ذوق آید از صغیر . چونک جنس خود نباید شد نفیر
نشته را گر ذوق آید از سراب . چون رسد در وی گریزد جوید آب
مُفلسان گر خوش شوند از زَرِ قَلْب . لیک آن رُسا شود در دارِ ضَرْب
تا زَرانند و دیت از رَه نَفْکند . نا خیال کُثر نرا چه نَفْکند
از گلبله باز جُو آن قَصْرا . و اندر آن قَصّه طلب کن حصْرا

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران بشیر،

۹۰۰ طایفه نخچیر در وادیِ خَوش . بوده اند از شیر اندر گش مَکَش
بس که آن شیر از کین در می رُبود . آن چَرا بر جمله ناخوش گشته بود
حیله کردند آمدند ایشان بشیر . کر وظیفه ما نرا داریم سیر
جز وظیفه در پی صیدی میا . نا نگردد تلخ بر ما این گیا

جواب گفتن شیر نخچیران را و فایده جهد گفتن،

گفت آری گر وفا بینم نه مکر . مکرها بس دیده ام از زید و بُکر
۹۰۵ من هلاکِ فعل و مکرِ مَرْدُم . من گزیده زخمِ مار و گزَنم
مردمِ نَش از درونم در کین . از همه مَرْدُمِ بَتر در مکر و کین
گوش من لا یُلْدَغُ اَللّٰوْمین شید . قول پیغمبر بجان و دل گزید

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد و اکتساب،

جمله گفتند ای حکیم با خبر . اَلْحَذَرُ دَع لَیْسَ یُعْنِی عَنْ قَدَر

(۸۹۶) C چون بدید از وی . corr. in marg.

(۸۹۷) B م for گر.

(۸۹۸) B باز گو . Bul. باز خوان.

Heading: In Bul. the Heading precedes v. ۸۹۹.

(۹۰۰) ABL بودشان از شیر دایم کس مکش.

(۹۰۱) ABL می در رُبود.

Heading: C om. گفتن after جواب.

(۹۰۶) ABCL پیغامبر.

تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد . بر سر خفته بریزد نُقل و زاد
 جبر خفتن در میان رهِ زنان . مرغ بی هنگام گِی یابد امان
 و بر اشارتِ هاشرا بیفی زنی . مُرد پنداری و چون بیفی زنی
 ۱۱۵ این قَدَر عَفلی که داری گم شود . سر که عقل از وی ببرد دُم شود
 زانک بی شکری بود شوم و شُمار . بی بَرَد بی شُکرا در قعرِ نار
 گر توکل می‌کنی در کار کن . کشت کن پس تکیه بر جبار کن
 باز ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد،

جمله با وی بانگها بر داشتند . کآن حریصان که سیبا کاشند
 صد هزار اندر هزار از مرد و زن . پس چرا محروم ماندند از زمین
 ۱۲۰ صد هزاران قَرَن ز آغاز جهان . همیو از دَرها گشاده صد دهان
 مکرها کردند آن دانا گروه . که زین بر کنده شد زان مکر کو
 کرد وصفِ مکرهاشان ذُو آنجلال . لَئِزُولَ مِنْهُ أَقْلَالُ آنجِمال
 جز که آن قیمت که رفت اندر ازل . رُوی نشود از شکار و از عمل
 جمله افتادند از تدبیر و کار . ماند کار و حکمهای کردگار
 ۱۲۵ کسب جز نایِ مَدان ای نامدار . جهد جز وی مپدار ای عیار
 نگرستن عزراپیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیم و
 تقریر ترجیح توکل بر جهد و قَلت فایده جهد،

زاد مردی چاشتگاهی در رسید . در سرا عدل سلیمان در دوید

جبر و خفتن AB (۱۱۲) . نقل و باد A . بر سر دایم بریزد L Bul. (۱۱۲)

تا قعر نار B (۱۱۶) . بی‌رَد L (۱۱۵) . B writes with *damma* as in the text.

چونک آن قیمت A (۱۲۴) . هزاران مرد و زن AL (۱۱۶) . and so corr. in C.

شکال L (۱۲۴) . Instead of the second hemistich B has the second hemistich

of the following verse. (۱۲۵) B om. Bul. مَدان for مدار.

سرای L . ساده مردی L Bul. (۱۲۶) . نگرستن B . ترجیح نهادن B Bul. Heading: AB

طفل نا گبرا و نا پویا نبود . مَرَكَبَش جز گردن بابا نبود
چون فُضُولی گشت و دست و پا نمود . در عِنا افتاد و در کُور و کیود
۱۲۵ جانهای خلق پیش از دست و پا . می پریدند از وفا اندر صفا
چون بامبر اِهْبَطُوا بندی شدند . حیس خشم و حرص و خرسندی شدند
ما عیالِ حضرتم و شیرخواه . گفت اَخْلَقُ عِیَالٌ لِلْاِلهِ
آنک او از آسمان باران دهد . هر تواند کو زرحمت نان دهد

باز ترجیح نهادن شیر جهدرا بر توکل،

گفت شیر آری ولی رَبُّ اَلْعِبَاد . نردبانی پبش پای ما نهاد
۱۳۰ پایه پایه رفت باید سوی بام . هست جبری بودن اینجا طمع خام
پای داری چون کنی خودرا نو لنگ . دست داری چون کنی پنهان تو چنگ
خواجه چون بیلی بدست بند داد . بی زبان معلوم شد اورا مُراد
دست همچون بیل اشارتهای اوست . آخر اندیشی عبارتهای اوست
چون اشارتهاش را بر جان نهی . در وفای آن اشارت جان دهی
۱۳۵ بس اشارتهای اسرارش دهد . بار بر دارد ز تو کارت دهد
حاملی محمول گرداند نرا . قایلی مقبول گرداند نرا
قابلِ امیر و بیِ قایلِ شوی . وصل جویی بعد زان واصل شوی
سعیِ شکر نعمتش قُدرت بود . جبرِ تو انکار آن نعمت بود
شکرِ قدرتِ قدرتش افزون کند . جبرِ نعمت از گفت بیرون کند
۱۴۰ جبرِ تو خفت بود در ره محسب . نا نیینی آن در و درگه محسب
هان محسب اے جبری بی اعتبار . جز بزیهر آن درخت میوه دار

(۱۲۵) Bul. om. دست و before . (۱۲۵) Bul. for سوی .

Heading: AB Bul. om. باز .

(۱۲۷) AB شوی . (۱۲۸) B شکر نعمت .

(۱۴۱) AL کامل for جبری , and so C in marg.

باز ترجیح نهادن شیر جهدرا بر توکل و فواید جهدرا بیان کردن،
 شیر گفت آری ولیکن هر بین . جهدهای انبیا و مومنین
 حق تعالی جهدشان را راست کرد . آنچه دیدند از جفا و گرم و سرد
 جلیهاشان جمله حال آمد لطیف . کُلُّ شَيْءٍ مِنْ ظَرْفٍ هُوَ ظَرْفٌ
 دامهاشان مرغ گردونی گرفت . نقصهاشان جمله افزونی گرفت
 ١٧٥ جهدی کن تا توانی ای کیا . در طریق انبیا و اولیا
 با قضا پنجه زدن نبود جهاد . زَانِكَ اَيْنَ مَا قُضِيَ بِرِ مَا نَهَاد
 کافر من گر زیان کردست کس . در ره ایمان و طاعت بِكَ نَفْسٌ
 سرشکسته نیست این سرا میند . بِكَ دَوْرُوزِي جِهْدُ كُنْ بَاقِي بَخْد
 بد محالی جُست کو دنیا بچُست . نِيكَ حَالِي جُست کو عُقْبِي بچُست
 ١٨٠ مکرها در کسب دنیا باردست . مکرها در نَرَكِ دنیا واردست
 مکر آن باشد که زندان حُفره کرد . اَنَّا حُفْرَةُ بَسْتِ اَنْ مَكْرِ بَسْتِ سَرْد
 این جهان زندان و ما زندانیان . حُفْرَةُ كُنْ زَنْدَانِ وَ خُودِرَا وَ رَهَانِ
 چیست دنیا از خدا غافل بُدن . فی قِمَاشِ وَ نَفَرِهْ وَ مِيزَانِ وَ زَنْ
 مال را کز بهر دین بائی حَمُول . نِعَمَ مَالٍ صَالِحٍ خَوَانْدَشِ رَسُول
 ١٨٥ آب در گشتی هَلَاكِ كُنْتِي اَسْت . آبِ اَنْدَرِ زَبَرِ كُنْتِي بُشْتِي اَسْت
 چونك مال و مُلْك را از دل براند . زَانِ سَلِيَانِ خُوِيَشِ جَزِ مَسْكِيْنِ نَخْوَانْدِ
 کوزه سَرَبسته اندر آبِ رَفْت . از دلِ پُر باد فوقِ آبِ رَفْت
 بادِ درویشی چو در باطن بود . بِرِ سِرِّ آبِ جِهَانِ سَاكِنِ بُوْدِ
 گرچه جمله این جهان مُلْكِ وَ بَسْت . مُلْكِ در چشْمِ دِلِ او لَا شَيْ اَسْت

سرشکسته Bul. (١٧٨) . حال for خوب L (١٧٢) . جهدهاشان AB (١٧٢)

Bul. (١٨٢) . مکرست سرد A (١٨٠) . بِكَ دَوْرُوزِه AL Bul. . نیستی سرا

میزان. In A a later hand has written فرزند over فرزند و زن

آندر آب رفت AL Bul. (١٨٧)

رویش از غم زرد و هر دو لب کبود * پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود
گفت عزرا بیل در من این چنین * يك نظر انداخت بر از خشم و کین
گفت هین اکنون چه میخوای بخواه * گفت فرما بادرا اے جان پناه
٦٦٠ تا مرا زینجا بهنستان برسد * بُوک بِنه کآن طرف شد جان برسد
نک زدرویشی گریزانند خلق * لقمه حرص و امل زآند خلق
نرس درویشی مثال آن هراس * حرص و کوشش را نو هندستان شناس
بادرا فرمود تا او را شناب * بُرد سوی قعر هندستان بر آب
روزی دیگر وقت دیوان و لقا * پس سلیمان گفت عزرا بیل را
٦٦٥ کآن مسلمان را بختم از بهر آن * بنگریدی تا شد آواره زخان
گفت من از خشم گی کردم نظر * امر تعجب دیدمش در ره گذر
که مرا فرمود حق که امروز هان * جان او را نو بهندستان ستان
از عجب گفتم گر او را صد برست * او بهندستان شدن دور اندرست
تو همه کار جهان را همین * کن قیاس و چشم بگشا و بین
٦٧٠ از که بگریزم از خود اے محال * از که بریایم از حق ای وبال

(١٦٤) After this verse Bul. has: Bul. گفتش. روش گشته زرد L (١٥٧)

کآن مسلمانرا نگاه بر سنیز * غربی شد از دیارش بس عزیز

Bul. زجان. After this verse Bul. adds: L (٦٦٥) بختم از چه سبب L

ای عجب این کرده باشی بهر آن * تا شود آواره او از خانان
گفتش ای شاه جهان بی مثال * فهم کثر کرد و نمود او را خیال

L (٦٦٦) من L بی مثال for بی زوال L has the second of these verses, with

پهنوستان A. تو رو Bul. کامروز (٦٦٧) BL Bul. درو از خشم

(٦٦٨) A بهندوستان. After this verse L adds:

چون بامر حق بهندوستان شدم * دیدمش آنجا و جانش بستم

Bul. adds:

چون شدم با امر حق هندرا روان * قبض جانش کردم اندر آن مکان

این وبال L. بر نایم از حق ABL. این محال L. this از کی AC (٦٧٠)

اعتراض نخچیران بر سخن خرگوش،

۱۰۰۰ قوم گفتندش که ای خرگوش دار . خویش را اندازه خرگوش دار
 هین چه لافست این که از تو بهتران . در نیآوردند اندر خاطر آن
 مُعْجَبی یا خود قضا‌مان در پی است . ورنه این دم لایق چون تو گئی است

جواب خرگوش نخچیران را،

گفت اے یاران حَقِّمِ الْهَام داد . سر ضعیفی را قوی رایی فساد
 آنچِ حقِّ آموخت مر زنبورا . آن نباشد شیرا و گوررا
 ۱۰۱۰ خانها سازد پُر از حلّوای نر . حقِّ بَرُو آن علم را بگشاد در
 آنچِ حقِّ آموخت کَرَمِ پیلِهر . هیچ پیلِی داند آن گون حیلِهر
 آدمِ خاکی زحقِّ آموخت علم . تا بهفتم آسمان افروخت علم
 نام و ناموس مَلَك را در شکست . کورئِ آنکس که در حق در شکست
 زاهد چندین هزاران سالِهر . پوزبندی ساخت آن گوسالِهر
 ۱۰۱۰ تا نداند شیرِ علم دین کشید . تا نگردد رگِرد آن فصرِ مَشید
 علمهای اهلِ حق شد پوزبند . تا نگیرد شیرِ زان علم بلند
 قطره دل را یکی گوهر فساد . کآن بدریاها و گردونها نداد
 چند صورت آخر ای صورت پرست . جانِ بی معنیت از صورت نَرست
 گر بصورت آدمی انسان بُدی . احمد و بُو جهل خود یکسان بُدی
 ۱۰۲۰ نقش بر دیوار مثلِ آدمست . بنگر از صورت چه چیز او گمست

Heading: Bul. om.

فضاتان L (۱۰۰۷)

Heading: AB Bul. باز جواب

(۱۰۱۴) ABL Bul. ششصد هزاران, and so corr. in C. تا تواند A (۱۰۱۵)

Bul. تاند, and so corr. in C. L علم و دین. (۱۰۱۸) A جان که بی معنیت, but

. بی معنیت has been written above the line by some one who read

او. B Bul. اورا. (۱۰۲۰) L نقش آدمست . بنگر اندر صورت او چه گمست

۱۱۰ پس دهان دل بیند و مهر کن . پُرگش از بادگیر مَن لَدُن
جهد حقست و دوا حقست و درد . مُنکر اندر جَعَدِ جَهْدش جهد کرد

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل،

زین نط بسیار برهان گفت شیر . کر جواب آن جَبْرِیان گشتند سیر
روبه و آهو و خرگوش و شغال . جبر را بگذاشتند و قیل و قال
عهدها کردند با شیر ژیان . کاندَرین بیعت نَبُتند در زیان
۱۱۰ قسم هر روزش بیاید لب جگر . حاجتش نبُود تقاضای دگر
قُرعه بر هرک اوفتادی روز روز . سوی آن شیر او دویدی همچو بوز
چون بخرگوش آمد این ساغر بدوَر . بانگ زد خرگوش آخر چند جَوَر

انکار کردن نخچیران بر خرگوش در تأخیر رفتن بر شیر،

قوم گفتندش که چندین گاه ما . جان فدا کردیم در عهد و وفا
نو مجو بدنائی ما اے عسود . تا نرنجد شیر رَو رَو زود زود

جواب خرگوش نخچیران را،

۱۰۰۰ گفت ای یاران مرا مُهلت دهید . تا بمُکرم از بلا بیرون جهید
تا امان یابد بمُکرم جانتان . مانند این میراثِ فرزندانان
هر پیمبر در میان اُمتان . همچنین تا مَخْلَصی میخواندشان
کز فلک رام بیرون شو دیده بود . در نظر چون مَرْدَمک پیچیده بود
مَرْمَش چون مردمک دیدند خُرَد . در بزرگی مردمک کس ره نُسُرد

(۱۱۱) ABL Bul. نئی جهدش . and so C in marg.

(۱۱۱) A . کدَرین .

(۱۱۰) L . بی ضرر .

(۱۱۲) ABL . کاخر .

Heading: AB Bul. جواب گفتن خرگوش ایشانرا .

(۱۰۰۲) ABL Bul. هر پیمبر اُمتانرا در جهان .

(۱۰۰۳) Bul. پیچیده اند . Bul. دیده اند .

باش نا چنه‌ای نو مُبَدَل شود . نا بی‌پیشان و مُشِکَل حَل شود
 ۱۰۴۰ نا سخنه‌ای کیان رد کرده . نا کیان را سُرورِ خود کرده

باز طلبیدن پنجه‌بران از خرگوش سر اندیشه اورا،

بعد از آن گفتند کای خرگوش چُست . در میان آرایج در ادراکِ نست
 ای که با شیری نو در پیچیده . باز گورایی که اندیشه
 مشورت ادراک و هشباری دهد . غفلها مر غفل را باری دهد
 گفت پیغمبر بکن ای رایزن . مشورت کالْمُسْتَشَارِ مُؤْتَمِن

منع کردن خرگوش راز را از ایشان،

۱۰۴۵ گفت هر رازی نشاید باز گفت . چُنت طاق آید گهی که طاق چُنت
 از صفا گر دم زنی با آینه . تیره گردد زود با ما آینه
 در بیان این سه کم جُتبان لب . از ذهاب و از ذهاب وز مَذْهَبَت
 کین سه را خصمت بسیار و علو . در کمینت ایستد چون داند او
 و ر بگوئی با یکی دو اَلْوَداع . کُلُّ سِرِّ جَاوَزِ الْإِنْتَبِ شاع
 ۱۰۵۰ گر دو سه پرنده را بندی بهم . بر زمین مانند محبوس از الم
 مشورت دارند سُرپوشیده خوب . در کُنایت با غَلَطِ افکن مشوب
 مشورت کردی پیغمبر بنه سر . گفته ایشان جواب و بی‌خبر
 در مثالی بنه گنتی رای را . نا نداند خصم از سر پای را
 او جواب خویش بگرفتگی ازو . وز سُوَالِش می‌نمردی غیر بو

پیغامبر ABCL (۱۰۴۴) . باز گورازی L (۱۰۴۲) . کای for ای Bul. (۱۰۴۱)

Heading: AB راز ایشانرا and so Bul.

بسیار خصمت Bul. (۱۰۴۸) . در میان این سه AC (۱۰۴۷)

مثال A (۱۰۵۲) . After this verse Bul. adds: (۱۰۵۱)

نست پایان این سخنها کن رجوع * شیرا خرگوش کرد در درد جوع
 ما محل خرگوش کرد مکش نهان * قوما اندیشه‌اش ناید بیان

جان گمست آن صورت با نابرا . رَو بچو آن گوهر گم بابرا
 شد سهر شیران عالم جمله پست . چون سگ اصحاب را دادند دست
 چه زیانستش از آن نقش نَسور . چونك جانن غرق شد در بحر نور
 وصف صورت نیست اندر خامها . عالم و عادل بود در نامها
 ۱۰۲۵ عالم و عادل همه معیست و بس . کش نیابی در مکان و پیش و پس
 میزند بر تن زسوی لامکان . می‌نگجد در فلك خورشید جان

ذکر دانش خرگوش و بیان فضیلت و منافع دانش،

این سخن پایان ندارد هوش دار . گوش سوی قصه خرگوش دار
 گوش خر بفروش و دیگر گوش خر . کین سخن را در نیابد گوش خر
 رَو نو رُوبه باری خرگوش بین . شیرگیری ساری خرگوش بین
 ۱۰۲۰ خاتم مُلک سلیمانست علم . جمله عالم صورت و جانست علم
 آدمی را زین هنر بیچاره گشت . خلق دریاها و خلق کوه و دشت
 زو پلنگ و شیر ترسان همچو موش . زو تنگ بحر در صفا و جوش
 زو پری و دیو ساحلها گرفت . هر یکی در جای پنهان جا گرفت
 آدمی را دشمن پنهان بسیست . آدمی با حذر عاقل کیست
 ۱۰۲۵ خلق پنهان زشتان و خوبشان . میزند بر دل بهر دم کوبشان
 بهر غسل ار در روی در جوی بار . بر تو آسیبی زند در آب خار
 گرچه پنهان خار در آبست پست . چونك در تو می‌خلد دانی که هست
 خارخار و خیه و وشوسه . از هزاران کس بود نی يك گمه

(۱۰۲۱) B با نابرا for نایابرا .

(۱۰۲۱) L om.

(۱۰۲۵) L om.

Heading: A منافع دانستن .

(۱۰۲۷) AB Bul. گوش for هوش . (۱۰۲۶) ABL and مکر و شیراندازی خرگوش بین .

so C in marg. and Bul., which omits . (۱۰۲۲) ABL و پلنگ و بحر .

(۱۰۲۵) L در دل . (۱۰۲۶) Bul. بر جویبار . (۱۰۲۷) Bul. بر تو می‌خلد .

(۱۰۲۸) L خارخار و خیه .

جبر چه بود بستنِ اشکته را . یا بپیوستنِ رگی بگمته را
 چون درین ره پایِ خود نشکسته . بر که میخندی چه پارا بسته
 و آنک پایش در ره کوشش شکست . در رسید اورا بُراق و بر نشست
 حاملِ دین بود او محمول شد . قابلِ فرمان بُد او مقبول شد
 ۱۰۷۵ تا کنون فرمان پذیرفتی زشاه . بعد ازین فرمان رساند بر سپاه
 تا کنون اختر اثر کردی در او . بعد ازین باشد امیر اختر او
 گر ترا اشکال آید در نظر . پس تو شك داری در انشقِ الْقَمَر
 تازه کن ایمان نه از گفتِ زبان . ای هوارا تازه کرده در نهان
 تا هوا تازهست ایمان تازه نیست . کین هوا جز قتلِ آن دروازه نیست
 ۱۰۸۰ کرده تاویلِ حرفِ یکرا . خویش را تاویل کن فی ذکرِ
 بر هوا تاویلِ قرآنِ یگنی . پست و کثر شد از تو معنی سنی

زیافت تاویلِ رکیکِ مگس،

آن مگس بر برگِ کاه و بَوَلِ خر . همچو کشتیِ یانِ هی افراشت سَر
 گفت من دریا و کشتی خوانده ام . مدتی در فکرِ آن میمانده ام

و او محمول AL (۱۰۷۶) . چو پارا L بر کی AC (۱۰۷۲) . رگ Bul (۱۰۷۱) .

(۱۰۷۵) Bul. رساند. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۱۰۸.

(۱۰۷۶) A و ایمان . خویش L (۱۰۸۰) .

After the Heading L inserts the following verses:

ماند احوالتِ بدانِ طرفه مگس * که همین (هی) پنداشت خود را هست کس
 از عود او سرمست گشته بی شراب * ذره خود را بدیده آفتاب
 وصف بازار را شنیده در بیان * گفته من عفتایِ وقتم در زمان

Bul. adds:

ماند احوالتِ بدانِ طرفه مگس * کو هی پنداشت خود را هست کس
 مست بر جوش بود بی کیفِ شراب * ذره دانش بدید چون آفتاب
 کوش کرد او وصفِ شهبازان همان * گفت من عفتایِ وقتم بیگان
 (۱۰۸۲) L کان مگس .

قصه مکر خرگوش،

۱۰۵۵ ساعتی تأخیر کرد اندر شدن . بعد زان شد پیش شیر پنجه زن
زان سبب کاندر شدن او ماند دیر . خاک را می کند و می غریب شیر
گفت من گفتم که عهد آن خصمان . خام باشد خام و سُست و نارسان
دَمَنَمه ایشان مرا از خَر فگند . چند بفرید مرا این دهر چند
سخت در ماند امیر سُست ریش . چون نه پس بیند نه پیش از احمقیش
۱۰۶۰ راه هموارست و زیرش دامها . فحط معنی در میان نامها
لفظها و نامها چون دامهاست . لفظ شیرین ریگ آب غیر ماست
آن یکی ریگی که جوشد آب ازوه . سخت کم یابست رَو آن را بچو
مَتَبَع حکمت شود حکمت طلب . فارغ آید او ز تحصیل و سبب
لَوْح حافظ لوح محفوظی شود . غلب او از رُوح محفوظی شود
۱۰۶۵ چون مُعَلِّم بسود غفلش مرد را . بعد آری شد غفل شاگردی و را
عقل چون جَبْرِیل گوید احدا . گر یکی گاف بنم سوزد مرا
نو مرا بگذار زین پس پیش ران . حد من این بود ای سلطان جان
هر که ماند از کاهلی بی شکر و صبر . او همین داند که گیرد پای جَبَر
هر که جبر آورد خود رنجور کرد . نا همان رنجوریش در گور کرد
۱۰۷۰ گفت پیغمبر که رنجوری بلاغ . رنج آرد نا بمبرد چون چراغ

(۱۰۶۰) Bul. om. و. خام سست C. و سُست دست A (۱۰۵۷)

(۱۰۶۲) After this verse Bul. adds:

هست آن ریگ ای پسر مرد خدا . کو بجای پیوست از خود شد جدا
آب عذب دین می جوشد ازو . طالبانرا زان حیانت و نو
غیر مرد حق چو ریگ خشک دان . گاف عمر ترا خورد او هر زمان
طالب حکمت شو از مرد حکیم . تا ازو گردی تو بیضا و علیم

(۱۰۶۵) Instead of مرد را , I has ابتدا , and so Bul. ادب (۱۰۶۲) رنجوریش در گور کرد

C in marg. پیغامبر BCL (۱۰۷۰)

ز آنک بوش، پادشاهان از هواس . بارنامه انبیا از کبریاست
 ۱۱۰۰ از دیرمها نام شاهان برگنند . نام احمد تا ابد بر وی زنند
 نام احمد نام جمله انبیاست . چونک صد آمد تود هم پیش ماست

هم در بیان مکر خرگوش،

در شدن خرگوش بس تأخیر کرد . مکرها با خویشتن تفریر کرد
 در ره آمد بعد تأخیر دراز . نا بگوش شیر گوید بک دوراز
 تا چه عالمهاست در سودای عقل . تا چه با پنهانست این دریای عقل
 ۱۱۱۰ صورت ما اندرین بحر عذاب . می دود چون کالها بر روی آب
 تا نشد پر بر سر دریا چو طشت . چونک پر شد طشت در وی غرق گشت
 عقل پنهانست و ظاهر عالمی . صورت ما موج و با از وی نمی
 هر چه صورت می وسعت سازدش . ز آن وسعت بحر دور اندازدش
 تا نبیند دل دهنده راز را . تا نبیند تیر دور انداز را
 ۱۱۱۵ اسب خود را یاره داند وز ستیز . می دواند اسب خود در راه تیز
 اسب خود را یاره داند آن جواد . و اسب خود او را گشان کرده چو باد
 در فغان و جست و جو آن خیره سر . هر طرف پیرسان و جوان در بدر

(۱۱۰۶) After this verse L adds:

این سخن پایان ندارد ای پسر . فقه خرگوش گو و شیر نر
 and so Bul., which has شیر و خرگوش بود فقه سر پسر.

Heading: Bul. adds تأخیر کردن در رفتن.

بعد از آن شد بعد تأخیر دراز L (۱۱۰۸). تقدیر کرد A (۱۱۰۷).

(۱۱۰۶) After this verse Bul. adds:

- بود بحر بیقرار عقل بشر . باید آن بپرا چو غواص ای پسر
 یا و before ABL Bul. om. (۱۱۱۲). در روی آب Bul. میرود. (۱۱۱۰)
 ۱۱۱۴. In L this verse is immediately followed by v. ۱۱۱۵. for نیز A (۱۱۱۴)
 In L this and the next verse are transposed. و ستیز A (۱۱۱۵)
 در فغان جست جو A (۱۱۱۷). اسب و before Bul. om. (۱۱۱۶)

اینک این دریا و این کشتی و من . مرد کشتیان و اهل و رأی زن
 ۱۰۸۵ بر سپر دریا می راند او عمد . می نمودش آن قدر بیرون زحد
 بود بی حد آن چوین نسبت بدو . آن نظر که بیند آنرا راست کو
 عالمش چندان بود کش بیش است . چشم چندین بجر همچند بنش است
 صاحب تاویل باطل چون مگس . و فم او بولِ خمر و تصویرِ خس
 گر مگس تاویل بگذارد برای . آن مگس را بخت گرداند هُمای
 ۱۰۹۰ آن مگس نبود کش این عبرت بود . روح او فی در خور صورت بود

تولیدن شیر از دیر آمدن خرگوش

همچو آن خرگوش کو بر شیر زده . روح او کی بود اندر خورد قد
 شیر می گفت از سر نیزی و خشم . کر ره گوشت عدو بر بست چشم
 مکرهای جَبَرِ نام بسته کرد . تیغ چوینشان تن را خسته کرد
 زین سپس من نشنوم آن دَمَتمه . بانگ دیوانست و غولان آن هم
 ۱۰۹۵ بر دران ای دل تو ایشانرا مَایست . پوستشان بر گن کِشان جز پوست نیست
 پوست چه بود گنهای رنگ رنگ . چون زیره بر آب کش نبود درنگ
 این سخن چون پوست و معنی مغز دان . این سخن چون نقش و معنی همچو جان
 پوست باشد مغز بدرا عیب پوش . مغز نیکورا ز غیرت عیب پوش
 چون قلم از باد بد دفتر زاب . هرچ بنوشتی فنا گردد شتاب
 ۱۱۰۰ نقش آبت ار وفا جویی از آن . باز گردی دستهای خود گران
 باد در مَرِّم هوا و آرزوست . چون هوا بگذشتی پیغام هُوست
 خوش بود پیغامهای رکزدگار . کو ز سر تا پای باشد پایدار
 خطبه شاهان بگردد و آن کیما . جز کیما و خطبه های انبیا

۱۰۸۸) L فهم او . ۱۰۹۰) L کش این عبرت بود .

۱۰۹۲) A زختم .

۱۰۹۴) L بشنوم . Bul. زین سبب .

۱۰۹۵) Bul. مایست .

۱۰۹۶) L بنوشتی .

۱۰۹۷) A چون نقش معنی .

چون زدایش موج اندیشه بتاخت . از سخن و آواز او صورت بساخت
 ۱۱۴۰ از سخن صورت بزد و باز مُرد . موج خود را باز اندر بحر بُرد
 صورت از بی صورتی آمد برون . باز شد که اِنَا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ
 پس ترا هر لحظه مرگ و رَجَعْتَ . مُصْطَفَى فرمود دنیا ساعتیست
 فِکْرِ مَا نِیرِست از هُو در هُو . در هوا گویاید آید تا خدا
 هر نفس تو می شود دنیا و ما . بی خبر از تو شدن اندر بقا
 ۱۱۴۵ عمر همچون جوی تو تو می رسد . مُتَمِزِی می نماید در جسد
 آن زینزی مُتَمِزِشکل آمدست . چون شرر کش نیز جنبانی بدست
 شاخ آتش را بمجنانی بساز . در نظر آتش نماید بس دراز
 این درازی مدت از نیزی صُنع . می نماید سُرْعَت انگیزی صُنع
 طالب این سِر اگر علامه ایست . نَک حُسامُ الدِّین که سای نامه ایست

آمدن خرگوش نزد شیر و خشم شیر بر وی

۱۱۵۰ شیر اندر آتش و در خشم و شور . دید گان خرگوش می آید ز دور
 می دود بی دهشت و گستاخ او . خشمگین و تند و نیز و تَرش رُو
 کز شکسته آمدن نُهْمِت بود . وز دلیری دفع هر رِیت بود
 چون رسید او پیشتر نزد یک صف . بانگ بر زد شیر های ای ناخلف
 من که گاهانرا زهر بدردم . من که گوش پیل نر مالیدم
 ۱۱۵۵ نیم خرگوشی که باشد کو چنین . امر ما را افگند اندر زمین
 نَرِک خواب و غفلت خرگوش کن . غَرَّة این شیر ای خرگوش کن

(۱۱۴۰) A خود را for خون را . (۱۱۴۱) AB Bul. کاتا . C اِلِیا راجعون .

(۱۱۴۵) L که ترا . (۱۱۴۸) Bul. این دراز و مدت .

Heading: ABL Bul. رسیدن خرگوش بشیر and om. what follows in C.

(۱۱۵۰) A در خشم شور . L می آمد . (۱۱۵۱) A شد نیز .

(۱۱۵۴) L Bul. گاهانرا for پیلانرا . ABL .

(۱۱۵۴) L های for هان . C om. ای .

Bul. افگند او بر زمین . (۱۱۵۵) ABL Bul. افگند او بر زمین .

Bul. شیر نر . and so corr. in C.

کآن که دزدید اسبِ مارا گو و کبست . این که ز بران نُست ای خواجه چیست
 آری این اسبست لیکن اسبِ کو . با خود آ ای شمسوار اسبِ جو
 ۱۱۲۰ جان زپیدایی و نزدیکیست گم . چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم
 گی بینی سرخ و سبز و فوررا . تا نیفی پیش ازین سه نوررا
 لیک چون در رنگ گم شد هوشِ تو . شد ز نور آن رنگها رُو پوشِ تو
 چونک شب آن رنگها مستور بود . پس بدیدی دید رنگ از نور بود
 نیست دیدم رنگ بی نور برون . همچنین رنگ خیال اندرون
 ۱۱۲۵ این برون از آفتاب و از سها . و اندرون از عکسِ انوار علی
 نورِ نور چشم خود نورِ دلست . نورِ چشم اثرِ نورِ دلمها حاصلست
 باز نورِ نورِ دل نورِ خداست . کو ز نورِ عقل و حِس پاک و جداست
 شب بُد نوری ندیدی رنگ را . پس بضدِ نور پیدا شد نرا
 دیدنِ نورست آنکه دید رنگ . وین بضدِ نور دانی بی درنگ
 ۱۱۳۰ ریخ و غمرا حق پی آن آفرید . تا بدین ضدِ خوش دلی آید پدید
 پس نهانها بضد پیدا شود . چونک حقرا نیست ضدِ پنهان بود
 که نظر بر نور بود آنکه برنگ . ضد بضد پیدا بود چون روم و زنگ
 پس بضدِ نور دانستی تو نور . ضدِ ضد را می نماید در صدور
 نورِ حقرا نیست ضدی در وجود . تا بضدِ او را توان پیدا نمود
 ۱۱۳۵ لاجرم ابصارنا لا ندرک . و هو بذرک بین تو از موسی و که
 صورت از معنی چو شیر از بیشه دان . تا چو آواز و سخن زاندریشه دان
 این سخن و آواز از اندیشه خاست . نو ندانی بحرِ اندیشه کجاست
 لیک چون موجِ سخن بدیدی لطیف . بحرِ آن دانی که باشد هر شریف

ABL. لیک این اسب AB (۱۱۱۶) . چیست for کبست A. آنک دزدید A (۱۱۱۸)

A (۱۱۲۲) . فوررا for بوررا B. که بینی سرخ سبز A (۱۱۲۱) . آ for آی

شب for شد . AB Bul. رنگها and so C in marg. ABL Bul. (۱۱۲۸) .

و. آنکه A (۱۱۲۹) . پس نهانها L (۱۱۲۱) . مگر نظر L (۱۱۲۲)

و. AB Bul. om. (۱۱۲۶)

۱۱۷۵ گفت هم‌ره را یَگرو نه پیش من . ورنه قُربانی نو اندر کیش من
 لایه کردیش بی سودی نکرد . یار من بستند مرا بگذاشت فرَد
 یارم از رَفَی سه چندان بُد که من . هم بلطف و هم بخوبی هم بت
 بعد ازین زان شیر این ره بسته شد . رشتۀ آیهانِ ما بگسسته شد
 از وظیفه بعد ازین اومید بُر . حق می‌گویم نرا وَاَلْحَقُّ مُر
 ۱۱۸۰ گر وظیفه بایدت ره پاک کن . مین ییا و دفعِ آن بی‌پاک کن

جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او،

گفت یَسْمُ آله ییانا او بجاست . پیش در شوگر می‌گویی تو راست
 تا سزای او و صد چون او دم . هر دروغمت این سزای تو دم
 اندر آمد چون قلاوِزِ پیش . تا برد اورا بسوی دلمِ خویش
 سوی چاهی کو نشانش کرده بود . چاهِ مَغرا دلمِ جانش کرده بود
 ۱۱۸۵ می‌شدند این هر دو تا نزدیکِ چاه . اینت خرگوشی چو آبی زیرِ کاه
 آب کاهی را بهامون می‌بَرَد . کاه کوهی را عجب چون می‌بَرَد
 دلمِ مکر او کند شیر بود . طُرفه خرگوشی که شیری می‌رُود
 موسیٰ فرعون را با رود نیل . می‌گشت با لشکر و جمع ثقیل
 پشته نمرود را با نیمِ پَر . می‌شکافت بی محابا درِ سر
 ۱۱۹۰ حالِ آن کو قولِ دشمن را شنود . بین جزای آنک شد بارِ حسود

(۱۱۷۵) Bul. نه for کن. (۱۱۷۷) L دو چندان. (۱۱۷۸) In the second hemistich AL Bul. and C in marg. have and so B. حال ما این بود با تو گفته شد
 which inserts و before. (۱۱۷۹) L Bul. امید. C Bul. می‌گوید.

چاه مَغرا L (۱۱۸۰) Bul. پیشتر شو. (۱۱۸۱) AL. م ییا A (۱۱۸۰)
 مکر او Bul. (۱۱۸۷) and so corr. in C. آب کوهی را عجب ABL Bul. (۱۱۸۶)
 در رود نیل L. تا رود نیل B (۱۱۸۸) دام کند شیر بود.
 در در L, which has تا for. می‌رود در مغز سر. and so L,

عذر گفتن خرگوش

گفت خرگوش الّا مان عذرم هست . گر دهد عنو خداوندیت دست
گفت چه عذر ای قصور الجهان . این زمان آیند در پیش شهان
مرغ بی وقتی سرت باید بُرید . عذرِ احمق را نمی‌شاید شنید
۱۱۶۰ عذرِ احمق بتر از جُرْمش بود . عذرِ نادان زهرِ دانش‌کش بود
عذرت اے خرگوش از دانش تپی . من چه خرگوئم که در گوئم تپی
گفت ای شه ناگی را کس شمار . عذرِ اِستَم‌دیده را گوش دار
خاصّه از بهر زکوّه جاء خود . گمراهی را تو مران از راه خود
بجر کو آبی بهر جو می‌دهد . هر خسی را بر سر و روی نه‌د
۱۱۶۵ کم نخواهد گشت دریا زین کرم . از کرم دریا نگردد پیش و کم
گفت دارم من کرم بر جای او . جامه هر کس بُرم بالاے او
گفت بشنو گر نیاتم جای لطف . سر نهادم پیش از دهرهای عتف
من بوقت چاشت در راه آمدم . با رفیق خود سوے شاه آمدم
با من از بهر تو خرگوش دگر . جفت و همزه کرده بودند آن نفر
۱۱۷۰ شیری اندر راه قصد بند کرد . قصد هر دو همزه آیند کرد
گفتش ما بنده شاهنشیم . خواجه‌نشان که آن دَرگَهِم
گفت شاهنش که باشد شرم دار . پیش من تو باید هر ناگس مبار
م نرا و م شَهت را بر دَرَم . گر تو با یارت برگردید از دَرَم
گفتش بگذار تا بار دگر . روی شه بینم بَرَم از تو خیر

Headings: C in marg. and Bul. add *ولایه کردن شیرا*.

عذر احمق نیز از جنش بود L بدتر (۱۱۶۰) Bul. عنو for عذر L (۱۱۵۷)

ABL Bul. زهر هر دانش بود. (۱۱۶۱) ABL Bul. نه خرگوئم and so C in marg.

و. A om. (۱۱۶۴) L بهر جوئی دهد (۱۱۶۴) Bul. زکات. AB Bul. خاص (۱۱۶۳) ABL Bul.

(۱۱۶۶) Suppl. in marg. A. Bul. خرگوش. C om. و. (۱۱۷۰) Suppl. in marg. A.

و که آن درگَهِم A (۱۱۷۱) ABL آری باشد A (۱۱۷۲)

اے بسا هندو و تُرکِ ہم زبان . ای بسا دو تُرکِ چون بیگانگان
 پس زبانِ معرّی خود دیگرست . همدلی از همزبانی بهترست
 غیرِ نطق و غیرِ ایما و سیّال . صد هزاران ترجمان خیزد زدل
 جمله مرغان هر یکی اسرارِ خود . از هنر و ز دانش و از کارِ خود
 ۱۲۱۰ با سلیمان بك يك وای نمود . از برای عرضه خود را می‌ستود
 از تکبرِ فی و از هستیِ خویش . بهر آن تا ره دهد اورا پیش
 چون بیاید برده را از خواجه . عرضه دارد از هنر دیباجه
 چونك دارد از خریدارِش ننگ . خود کند بیمار و شل و گز و لنگ
 نویتِ هُدهد رسید و پیشه‌اش . و آن بیانِ صنعت و اندیشه‌اش
 ۱۲۱۵ گفت ای شه بك هنر کانِ کهنترست . باز گویم گفتِ کونه بهترست
 گفت بر گو تا کدامست آن هنر . گفت من آنکه که باشم اوج بر
 بنگرم از اوج با چشمِ یقین . من بینم آب در قعرِ زمین
 تا کجاست و چه غمّشش چه رنگ . از چه می‌جوشد زخاک یا زسنگ
 ای سلیمان بهر لشکرگاه‌ها . در سفر می‌دارم این آگاه‌ها
 ۱۲۲۰ پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق . در بیابانهای بی‌آبِ عمیق

طعنه زاع در دعوی هدهد

زاع چون بشنود آمد از حسد . با سلیمان گفت کوگر گفت و بد
 از ادب نبود پیش شه مقال . خاصه خودلاف دروغین و محال
 گر مرا ورا این نظر بودی مدام . چون ندیدی زیرِ مُشتی خاك دام

عرض (۱۲۱۰) C. In C this verse follows v. ۱۲۰۴. (۱۲۰۸)

بیمار و گز و شل. AB Bul. (۱۲۱۲) . چون بیاید برده راه از خواجه A (۱۲۱۲)

می‌بینم L. (۱۲۱۷) . اوج در B (۱۲۱۶) . صنعت اندیشه‌اش C (۱۲۱۴)

After this . بی آب و عمیق Bul. (۱۲۲۰) . و چه غمّشش و چه رنگ Bul. (۱۲۱۸)

تا یابی بهر لشکر آب‌را * در سفر سقا شوی اصحاب‌را verse L Bul. add:

در حسد A (۱۲۲۱)

حالِ فرعونى كه هامن را شنود . حالِ نمرودى كه شيطان را شنود
 دشمن ارچه دوستانه گویدت . دام دان گرچه زندانه گویدت
 گر ترا قندی دهد آن زهر دان . گر بتن لطفی کند آن قهر دان
 چون قضا آید نیبی غیر پوست . دشمنانرا باز نشناسی زدوست
 ۱۱۱۵ چون چنین شد ابتهال آغاز کن . ناله و نسیج و روزه ساز کن
 ناله ی کن کای نو عَلامُ الْغُیُوب . زیرِ سنگِ مکرِ بد مارا مکوب
 گرسگی کردم اے شیرآفرین . شیرا مگمار بر ما زین کبین
 آبِ خوش را صورتِ آتش مه . اندر آتش صورتِ آبِ منه
 از شرابِ قهر چون مستی دهی . نیشنهارا صورتِ هستی دهی
 ۱۲۰۰ چیست مستی بندِ چشم از دیدِ چشم . نا نماید سنگِ گوهرِ پشمِ پشم
 چیست مستی حشمتِ مبدل شدن . چوبِ گز اندر نظرِ صندل شدن

قَصَّةُ هُدُودِ و سلیمان در بیان آنک چون قضا آید

چشمهای روشن بسته شود،

چون سلیمان را سراپرده زدند . پیشِ او مرغان بخدمت آمدند
 هم زبان و مخرم خود یافتند . پیشِ او يك يك بجان بشناختند
 جمله مرغان ترك کرده چيك چيك . با سلیمان گشته أَفْصَحَ مِنْ أَخِيكَ
 ۱۲۰۵ همزبانی خوبی و پیوندیست . مرد با نامحرمان چون بندِ یست

(۱۱۹۱) B جان فرعونى L. بنود for بنود bis. (۱۱۹۱) Bul. امتحان for مکر بد. In the second hemistich L has انتقام از ما مکی اندر ذنوب. (۱۱۹۷) After this

verse Bul. adds: یا کریم العفو و ستار العیوب . انتقام از ما مکی اندر ذنوب

(۱۱۹۸) Suppl. in marg. A. (۱۱۹۹) Suppl. in marg. A. B قهر for حق.

(۱۲۰۱) Bul. چوبِ کز.

Heading: A تار يك شود.

(۱۲۰۲) A جمله مرغان پیش او می آمدند L. جمله مرغانش بخدمت A.

(۱۲۰۴) ABC چيك چيك.

۱۲۴۰ نزد موسی نام چویش بُد عصا . نزد خالق بود نامش ازدرها
 بُد عَمَرَا نام اینجا بُت پرست . لیک مومن بود نامش در آلت
 آنک بُد نزدیکِ ما نامش منی . پیش حق بودی تو کین تم با منی
 صورتی بود این منی اندر عدم . پیش حق موجود نه بیش و نه کم
 حاصل آن آمد حقیقت نام ما . پیش حضرت کآن بود انجام ما
 ۱۲۴۵ مردرا پر عاقبت نامی نهد . فی بر آن کو عاریت نامی نهد
 چشم آدم چون بنور پالک دید . جان و سپر نامها گشتش پدید
 چون ملک انوار حق در وی بیافت . در وجود افتاد و در خدمت شتافت
 این چنین آدم که نامش بی برم . گرسنام نا قیامت فاصرم
 این هم دانست و چون آمد قضا . دانش یک نهی شد بر وی خطا
 ۱۲۵۰ کای عجب نهی از بی تحریم بود . یا بناولی بُد و توهمیم بود
 در دلش تاویل چون ترجیح یافت . طبع در حیرت سوی گدم شتافت
 باغبان را خار چون در پای رفت . دزد فرصت یافت و کالا بُرد تفت
 چون زحیرت رست باز آمد براه . دید بُرده دزد رخت از کارگاه
 رَبَّنَا إِنَّا ظَلَمْنَا گفت و آه . یعنی آمد ظلمت و گم گشت راه
 ۱۲۵۵ این قضا ابری بود خورشیدپوش . شیر و ازدرها شود زو همپو موش
 من اگر دای نیمنر گاه حکم . من نه تنها جاهل در راه حکم
 اے خُتْ آنکو نکوکاری گرفت . زور را بگذاشت او زارے گرفت

پیش حق این نقش بد که (۱۲۴۲) C این for کین with نو suppl. above. L Bul.

بود for بد B Bul. صورتش C. L (۱۲۴۳) Suppl. in marg.

کامی نهد B (۱۲۴۵) in the second hemistich. L آمد آن (۱۲۴۴)

AB Bul. (۱۲۴۸) بیافت C. بروی A (۱۲۴۷)

مدح این آدم که نامش بی برم . فاصرم گر نا قیامت بشرم

تا بناولی L (۱۲۴۰) آمد چون قضا Bul. و. A Bul. om. (۱۲۴۴)

زحیرت باز آمد شد براه L (۱۲۵۴) و. ABL Bul. om. (۱۲۵۲)

من نه تنها A (۱۲۵۶) پس قضا A Bul. (۱۲۵۵)

چون گرفتار آمدی در دام او . چون قفس اندر شدی ناکام او
 ۱۲۲۵ پس سلیمان گفت ای هدهد رواست . کر تو در اول قَدَح این دُرْد خاست
 چون نمایی مستی ای خورده تو دوغ . پیش من لافی زنی آنگه دروغ

جواب گفتن هدهد طعنه زاعرا،

گفت ای شه بر من عور گدا . قول دشمن مثنو از بهر خدا
 گر نباشد این که دعوی میکنم . من نهادم سر بتر این گردنم
 زاع کو حکم قضارا مُنکِرست . گر هزاران عقل دارد کافرست
 ۱۲۲۶ در تو تا کافی بود از کافران . جای گند و شہوتی چون کافی ران
 من ببینم دامرا اندر هوا . گر نباشد چشم غلظم را قضا
 چون قضا آید شود دانش بخواب . مہ سبہ گردد بگیرد آفتاب
 از قضا این تعیہ گی نادرست . از قضا دان کو قضارا مُنکِرست

قصہ آدم علیہ السلام و بستن قضا نظر اورا از مراعات

صریح نہی و ترک تاویل،

بُو الْبَشَر کو عَلَّمَ الْأَسْمَا بگست . صد هزاران عِلْمش اندر هر رگست
 ۱۲۲۷ اسم هر چیزی چنان کَانَ چیز هست . تا پایان جان اورا داد دست
 هر لقب کو داد آن مُبَدَّل نشد . آنلت چُنش خواند او کَاهِل نشد
 هرک آخر مومنست اول بدید . هرک آخر کافر اورا شد بدید
 اسم هر چیزی نو از دانا شنو . سر رمز عَلَّمَ الْأَسْمَا شنو
 اسم هر چیزی بر ما ظاهرش . اسم هر چیزی بر خالق سرش

AB Bul. بر من ای عور A (۱۲۲۷) . و آنگه B (۱۲۲۶) . نفس Bul. (۱۲۲۵)

من. for پس A . گر ببطلانست دعوی کردم AB Bul. (۱۲۲۸) . خدای AB Bul. گدای

چشم و غلظم را C (۱۲۲۶) . شہوت A . تا کافی بود A (۱۲۲۰) . هزارش A (۱۲۲۶)

علم هر چیزی L (۱۲۲۵) . بگست for بدست L (۱۲۲۴)

۱۲۷۵ در من آمد آنک از وی گشت مات * آدمی و جانور جامد نبات
 این خود اجزا اند کلیات ازو . زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو
 نا جهان گه صابریست و گه شکور . بوستان گه حله پوشد گاه عور
 آفتابی کو بر آید نازگون . ساعتی دیگر شود او سزنگون
 اختراقی نافه بر چار طاق . لحظه لحظه میلائے اختراق
 ۱۲۸۰ ماه کو افزود ز اختر در جمال . شد زریخ دق مانند خیال
 این زمین با سکون با ادب . اندر آرد زلزلهش در لرز تب
 ای بسا که زین بلای مُردَرِ بگ . گشته است اندر جهان او خُرد و ریگ
 این هوا با رُوح آمد مُقْتَرین . چون قضا آید شود زشت و عَنین
 آبِ خوش کو رُوح را همیشه شد . در غدیری زرد و تلخ و تیره شد
 ۱۲۸۵ آشی کو باد دارد در بُرُوت . هم یکی بادی بسرو خواند بَبُوت
 حالِ دریا ز اضطراب و جوشِ او . فهم کن تبدیلهای هوشِ او
 چرخِ سرگردان که اندر جُست و جوست . حالِ او چون حالِ فرزندان اوست
 گه حضیض و گاه اَوَسَط گاه اَوُج . اندرو از سعد و نحسی قَوُج قَوُج
 از خود ای جُزُوءِ ز کُلها مَخْطُط . فهم می کن حالتِ هر مَبْسُط
 ۱۲۹۰ چُونکِ کَلِبات را رنجست و درد . جُزِو ایشان چون نباشد روی زرد
 خاصه جُزِوی کو ز اَضدادست جمع . ز آب و خاک و آتش و بادست جمع
 این عجب نبود که بیش از گرگ جَست . این عجب کین بیش دل در گرگ بست
 زندگانی آشتی . ضد هاست * مرگ آن کاندَر میانشان جنگِ خاست

دق او همچون خیال . L. اختر ز before (۱۲۸۰) C om. و کلیات B (۱۲۷۶)

لرز و تب AB. و با ادب A Bul (۱۲۸۱)

و با گشت و عَنین ABL Bul. چون قضا آمد Bul (۱۲۸۵) . مرده ریگ Bul (۱۲۸۲)

ABL Bul (۱۲۸۸) . همچون که فرزندان L (۱۲۸۷) . ز for و A (۱۲۸۶)

and so corr. in C. گه حضیض و گه میانه گاه اوج

میانش AB Bul. . مرگ دان کاندَر Bul. . مرگ ز آنک اندر B. ز آشتی ABL Bul (۱۲۹۴)

گر قضا پوشد سبّه همچون شَبّت . هر قضا دست بگیرد عاقبت
 گر قضا صد بار قصد جان کند . هم قضا جانت دهد درمان کند
 این قضا صد بار اگر راحت زند . بر قَراز چرخ خرگاهت زند
 از کرم دان این که می‌نرساندت . تا بملک ایمنی بنشاندت
 این سخن پایان ندارد گشت دیر . گوش کن تو قصّه خرگوش و شیر

پای و پس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید،

چونک نزد چاه آمد شیر دید . کر ره آن خرگوش ماند و پا کشید
 گفت پا و پس کشیدی تو چرا . پای را و پس مکش پیش اندر آ
 گفت کو پام که دست و پای رفت . جان من لرزید و دل از جای رفت
 رنگِ رُوم را نمی بینی چو زر . زاندر و ن خود می‌دهد رنگم خبر
 حق چو سیما را معرف خوانده است . چشم عارف سوی سیما مانده است
 رنگ و بو غماز آمد چون جرس . از قَرس آگه کند بانگِ قَرس
 بانگ هر چیزی رساند زو خبر . تا بدانی بانگِ خرا از بانگِ در
 گفت پیغامبر بنمیزد کسان . مَرِّ حَقِّی لَدی طَرِّ اللِّسان
 رنگِ او از حالِ دل دارد نشان . رحمت کن میهِ من در دل نشان
 رنگِ رُوی سرخ دارد بانگِ شکر . بانگِ رُوی زرد باشد صبر و نگر
 در من آمد آنک دست و پا بُسُرد . رنگِ رُو و قُوت و سیما بُسُرد
 آنک در هرچ در آید بشکند . هر درخت از بیخ و بُن او برکند

جای for پای A (۱۲۶۵) corr. in marg. بر فراز بخت C (۱۲۶۰)

رنگ در از بانگ خر C (۱۲۶۶) corr. above. بانگ رو غماز AB Bul. (۱۲۶۷)

رنگ رو از جان دارد صد نشان A (۱۲۷۱) لسان L. پیغامبر BC (۱۲۷۰)

رنگ روی زرد L (۱۲۷۲) ABL Bul. باشد for دارد and so corr. in C.

رنگ روی Bul. (۱۲۷۳) قوت سیما AL.

آنک for آنچه Bul. (۱۲۷۴)

در فناد اندر چهی کونکده بود . ز آنک ظلمش در سرش آینه بود
 چاهِ مُظْلَم گشت ظلمِ ظالمان . این چنین گفتند جمله عالمان
 ۱۲۱۰ هرک ظالمتر جهش با هول تر . عدل فرمودست بترا بترا
 ای که تو از ظلم چاهی میکنی . امر برای خویش دای میکنی
 برگرد خود چون رکزم پیل بر متن . بهر خود چه میکنی اندازه کن
 مر ضعیفان را تو بی خصی مدان . از نَبی ذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ خوان
 گر تو پیل خصم تو از تو رمید . نک جزا طَیْرًا أَبَیْلَت رسید
 ۱۲۱۵ گر ضعیفی در زمین خواهد امان . غُلُف افتد در سپاه آسمان
 گر بدنانش گزی پُر خون کنی . دردِ دندان بگیرد چون کنی
 شیر خود را دید در چه وز غُلُو . خویش را نشناخت آن دم از عدو
 عکس خود را او عدو خویش دید . لاجرم بر خویش شمشیری کشید
 ای بسی ظلی که بینی در کسان . خوی تو باشد در ایشان ای فلان
 ۱۲۲۰ اندر ایشان تافته هستی . تو از نفاق و ظلم و بدمستی . تو
 آن نوی و آن زخم بر خود می زنی . بر خود آن ساعت تو لعنت میکنی
 در خود آن بدرا نی بینی عیان . ورنه دشمن بودی خود را بجان
 حمله بر خود میکنی ای ساده مرد . همچو آن شیری که بر خود حمله کرد
 چون بغیر خوی خود اندر سی . پس بدانی که تو بود آن ناگی
 ۱۲۲۵ شیر را در قعر پیدا شد که بود . نقش او آنکش دگر کس می نمود
 هرک دندان ضعیفی می کنند . کار آن شیر غلطین می کنند

(۱۲۱۱) C originally . بدترا AL Bul. (۱۲۱۰) . بر سرش L (۱۲۰۸) .
 Bul. چاهی میکنی and in the second hemistich ای که تو از ظلم چاهی میکنی
 دای for چاهی . and so corr. in C. Bul. بخوان L Bul. (۱۲۱۷) .
 از غلو A (۱۲۱۷) . ذَا A (۱۲۱۲) . در متن L (۱۲۱۲) .
 بر خود آن B (۱۲۲۱) . نفاق ظلم A (۱۲۲۰) . ای بسا ABL Bul. (۱۲۱۶) .
 بار instead of تار and so Bul., which has . دم بار لعنت می تنی
 بودی Bul. بودنی B apparently بودنی C (۱۲۲۲) .

لطف حق این شیر را و گور را . آلف دادست این دو ضد دور را
 ۱۲۹۵ چون جهان رنجور و زندانی بود . چه عجب رنجور اگر فانی بود
 خواند بر شیر او ازین رو پندها . گفت من پس مانده‌ام زین بندها

پرسیدن شیر از سبب پا و پس کشیدن خرگوش،

شیر گفتش تو ز اسباب مرض . این سبب گو خاص که اینستم غرض
 گفت آن شیر اندرین چه ساکتست . اندرین قلعه ز آفات اینست
 فخر چه بگزید هرک عاقلست . ز آنک در خلوت صناهای دلست
 ۱۲۰۰ ظلمت چه به که ظلمت‌های خلق . سر نبرد آنکس که گیرد پای خلق
 گفت پیش آ زخمم اورا فاهرس . تو بین کان شیر در چه حاضرست
 گفت من سوزیدم زان آتشی . تو مگر اندر بر خویشم گشتی
 نا پشت تو من ای کان کرم . چشم بگشایم پیچه در بنگر

نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و آن

خرگوش را در آب،

چونک شیر اندر بر خویش کشید . در پناه شیر نا چه می‌دوید
 ۱۲۰۵ چونک در چه بنگریزند اندر آب . اندر آب از شیر و او در نافت ناب
 شیر عکس خویش دید از آب تفت . شکل شیری در برش خرگوش زفت
 چونک خصم خویش را در آب دید . مر و را بگذاشت و اندر چه جهید

و. A om. (۱۲۹۵) . آلف L. لطف حق چون شیر را A (۱۲۹۶)

Heading: A باز for پا. In Bul. the Heading follows v. ۱۲۹۵.

(۱۲۹۸) ABL Bul. کاینستم. After this verse L adds:

پای را و پس کشیدی تو چرا . میدی باز چه ای دای مرا

آن شیر Bul. (۱۴۰۱) . هر کو AL Bul. (۱۴۹۶)

Heading: ABL Bul. om. در آب.

۱۴۹۰ شیرا چون دید در چه گشته زار . چرخ می‌زد شادمان نا مژغزار
 دست می‌زد چون رهید از دست مرگ . سبز و رقصان در هوا چون شاخ و برگ
 شاخ و برگ از حبس خاک آزاد شد . سر بر آورد و حریف باد شد
 برگها چون شاخ را بشکافتند . نا پیالای درخت اشنافتند
 با زبان شطاه شکر خدا . می‌سراید هر سر و برگ جدا
 ۱۴۹۵ که پیروید اصل ما را ذو العطا . نا درخت استغلاظ آمد و استوی
 جانهای بسته اندر آب و گل . چون رفتند از آب و گلها شاددل
 در هوای عشق حق رقصان شوند . همچو قرص بدر بی نقصان شوند
 جهمشان رقصان و جانها خود مهرس . و آنک گردد جان از آنها خود مهرس
 شیرا خرگوش در زندان نشاند . ننگ شیرای کو ز خرگوشی بماند
 ۱۴۹۰ در چنان تنگی و آنکه این عجب . فخر دین خواهد که گویندش لقب
 ای تو شیرای در ننگ این چاه فرد . نفس چون خرگوش خونت ریخت و خورد
 نفس خرگوش بصحرا در چرا . تو بفکر این چه چون و چرا
 سوی نخبیران دوید آن شیرگیر . کابشروا با قوم اذ جاء البشیر
 مژده مژده اے گروه عیش ساز . کآن سگ دوزخ بدوزخ رفت باز
 ۱۴۹۵ مژده مژده کآن عدو جانها . کند قهر خالقش دندانها
 آنک از پنجه بی سرها بکوفت . همچو خس جاروب مرگش هم برفت

آب گلها A (۱۴۹۶)   ذا العطا A (۱۴۹۵)   شاخها Bul. (۱۴۹۳)

گردد جان L. گردد شاد Bul. در رقص ABL Bul. چشمشان A (۱۴۹۸)

ای چو شیرای B (۱۴۹۱)   After this verse L adds: (۱۴۹۵)

مژده مژده مکر قضا ظالم بیاه . اوفساد از عدل و لطف پادشاه

After this verse L adds: (۱۴۹۶)

آنک جز ظلمش دگر کاری نبود . آه مظلومش گرفت و سوغت زد
 گردنش بشکست و مغزش بردید . جان ما از قید محنت و رهید

ای بدیده عکسِ بد بر رویِ غم * بد نه غمست آن نوی از خود مَرَم
 مومنان آیینۀ همدیگرند . این خبری از پیسر آورند
 پیشِ چشمِ داشتی شبته کبود . زان سبب عالم کبودت می نمود
 ۱۲۲۰ گرنه کوری این کبودی دان زخویش . خویش را بد گو مگو کس را نویش
 مومن ار یَنْظُرْ بِنُورِ آلَهِ نبود . غیب مومن را برهنه چون نمود
 چونک نو یَنْظُرْ بِسَارِ آلَهِ بَدِے . نیکو بَرَا وَا نَدیدے امر بَدِے
 اندک اندک آبِ سر آتشِ بزن . نا شود نارِ نو نور ای بو آنخزن
 نو بزن با رَیسا آبِ طهور . نا شود این نارِ عالمِ جمله نور
 ۱۲۲۵ آبِ دریا جمله در فرمانِ نُست . آب و آتش ای خداوند آن نُست
 گر نو خواهی آتش آبِ خوش شود . ور نخواهی آب هم آتش شود
 این طلب در ما هم از ایجادِ نُست . رستن از بیدادِ با رَب دادِ نُست
 بی طلب نو این طلبمان داده . بی شمار و حد عطاها داده

مژده بردن خرگوش سوی نخچیران که شیر در چاه افتاد،

چونک خرگوش از رهایی شاد گشت . سوی نخچیران دوان شد تا بدشت

and so BL, عکسِ خالِ نُست آن از غم مرم . A Bul. بدیده خالِ بد . AB Bul. (۱۲۲۷)
 which have حالِ نُست . L has غم in both hemistichs. Bul. (۱۲۲۸) یکدیگرند .

(۱۲۲۹) Instead of this verse AB have:

جامِ روزنِ ساختی شبته کبود * نور خورشیدی کبودت می نمود

So C in marg., with ساختی for داشتی . After v. ۱۲۲۹ Bul. adds:

روزنِ ترا جام باشد گر کبود * نور مهرِ آنرا همان تابع نمود

بنورِ الله C (۱۲۳۲) . عجب AL (۱۲۳۱) . آن کبودی Bul. (۱۲۳۰)

and so corr. in C. After this verse

AB Bul. (۱۲۳۱) م تو . Bul. has the Heading مناجات , and so C in marg.

آب و دریا C (۱۲۳۵) . زن یا رَب از آن آبِ طهور , and so C in marg.

گنج احسان بر همه بگشاده . B Bul. have in the second hemistich این طلبرا . L (۱۲۳۸)

which is also suppl. in marg. AC. (۱۲۳۶) A روان . After this verse L adds:

شیر را چون دید کشته ظلم خود * می دويد او شادمان و با رشد

ترك اين شرَب ار بگوي يك دو روز . در كني اندر شراب خلد پوز

تفسير رَجَعْنَا مِنْ جِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى جِهَادِ الْأَكْبَرِ،

ای شهبان گشتیم ما خصم برون . ماند خصمی زو بتَر در اندرون
گفتیم این کار عقل و هوش نیست . شیر باطن سخره خرگوش نیست
۱۲۷۵ دوزخست این نفس و دوزخ ازدهاست . کو بدریاها نگردهد کم و کاست
هفت دربارا در آشامد هنوز . کم نگردهد سوزش آن خلق سوز
سنگها و کافران سنگ دل . اندر آیند اندرو زار و خجل
هم نگردهد ساکن از چندین غذا . تا زحق آید مر او را این ندا
سیر گشتی سیر گوید نی هنوز . لبنت آتش لبنت تابش لبنت سوز
۱۲۸۰ عالمی را لقمه کرد و در کشید . معده اش نعره زنان هل مِن مزید
حق قدم بر روی نهد از لامکان . آنگه او ساکن شود از کُن قَکان
چونک جزو دوزخست این نفس ما . طبع کل دارند جمله جزوها
این قدم حقرا بود کورا گشت . غیر حق خود کی کان او گشت
در کمان ننهد الا تیر راست . این کمانرا بازگون کُر تیرهاست

(۱۲۷۲) After this verse L adds:

يك دو روز چه كه ديا ساعنت . هر كه تركش كرد اندر راحت
معنى الترك راحة گوش كن . بعد ازین جام بقارا نوش كن
بر سگان بگذار این مردار را . خرد بشكن شبته پندار را

Bul. adds:

دانكه این دیهای دون یکساعت . ترك آن کردن همیشه راحت
ترك راحت بودنی را گوش كن . بعد از آن جام بقارا نوش كن
جیفه دیا بكن بخش کلاب . جام پندار را بكن کمر و خراب

Heading: ABL Bul. الجهاد bis.

دایم. C in marg. دارد همیشه جزوها. ABL Bul. (۱۲۸۲) غذا. A Bul. (۱۲۷۸)

که کان. BL Bul. (۱۲۸۲) جمله. for

جمع شدن پنجپیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را،

جمع گشتند آن زمان جمله وُحوش * شاد و خندان از طرب در ذوق و جوش
حلقه کردند او چو شمع در میان * سجد کردندش همه صحرا بیاں
نو فرشته آسمانی با پرے * فی تو عزرائیل شیران ترے
۱۲۶۰ هرج هستی جان ما قربان بُست * دست بردی دست و بازویت دُرست
راند حق این آبرا در جوی تو * آفریت بر دست و بر بازوے تو
باز گو تا چون سگالیدی بکر * آن عوانرا چون بمالیدی بکر
باز گو تا قصه درمانها شود * باز گو تا مرهم جانها شود
باز گو کز ظلم آن اِسْمَنُها * صد هزاران زخم دارد جان ما
گفت ۱۲۶۵ نایبِ خدا بود اے میهان * ورنه خرگوشی که باشد در جهان
فَوْمِ بخشید و دل را نور داد * نور دل مردست و پارا زور داد
از بحر حق می رسد تفضیلا * باز هم از حق رسد تبدیلا
حق بدور و نوبت این نایبِ در * می نماید اهلِ ظن و دیدرا
هین بملکِ نوبتی شادی مکن * ای نو بسته نوبت آزادی مکن
۱۲۷۰ آنک ملکش برتر از نوبت کنند * برتر از هفت آنجُمش نوبت زنند
برتر از نوبت ملوک باقی اند * دَویرِ دائم رُوحها با ساقی اند

جمع آوردند و گفتندش که هان (۱۲۵۸) AB Bul. ذوق جوش A (۱۲۵۷)

دست بازویت A (۱۲۶۰) شیران غری L (۱۲۵۹) After this (۱۲۶۱)

verse L adds:

باز گو آن قصه کو شادی فزاست * روح مارا قوت و دل را جان فزاست

بود for بد Bul. (۱۲۶۵) After this verse Bul. adds: (۱۲۶۸)

چونکه با نوبت شد دولت ترا * پس ز چیست در نفس خود عجب و ریا

بند دادن خرگوش پنجپیرانرا که بدین شاد مشوید: Here ABL Bul. add the Heading:

که آن مجرّد عونِ حقست نه از قدرت ما مشوید In Bul.

روحهارا ساقید L Bul. (۱۲۷۱) برتر از نوبت زنند L (۱۲۷۰)

گر نیستی این جهان معدوم نیست . عیب جز زانگشتِ نفسِ شوم نیست
 تو ز چشم انگشت را بر دار مین . وانگهائی هرج میخوای بین
 نوح را گفتند اُمّت کو ثواب . گفت او زان سوی وَاَسْتَفْشُوا ثِیَاب
 رُو و سَر در جامها پیچیده اید . لاجرم با دیده و نادیده اید^{۱۴۰۵}
 آدمی دیدست و باقی پوینست . دید آنت آن که دید دوست
 چونک دید دوست نبود کُور به . دوست کو باقی نباشد دُور به
 چون رسول روم این الفاظِ تر . در سماع آورد شد مشتاق تر
 دیکه را بر جُستنِ عُمَر گماشت . رخت را و اسب را ضایع گذاشت
 هر طرف اندر پی . آن مرد کار . می شد پُرسانِ او دیوانه وار^{۱۴۱۰}
 کین چنین مردی بود اندر جهان . وز جهان مانند جان باشد نهان
 جُست اورا ناش چون بند بود . لاجرم جویند یابند بود
 دید اعرابی زنی اورا دَخِل . گفت عُمَر نك زیرِ آن تَخِل
 زیرِ خُرمان زخلفان او جُدا . زیرِ سایه خفته بین سایه خدا

یافتن رسول روم امیرالمؤمنین عمر را رضی الله عنه خفته

در زیر نخل،

آمد او آنجا و از دور ایستاد . مر عمر را دید و در لرز افتاد^{۱۴۱۵}
 هیتی زان خفته آمد بر رسول . حالتی خوش کرد در جانش نُزول
 مهر و هیبت هست ضدِ همدگر . این دو ضد را دید جمع اندر جگر
 گفت با خود من شهنشاه دیکه ام . پیشِ سلطانانِ مه و بگریه ام
 از شهنامِ هیبت و ترسی نبود . هیبتِ این مرد هوشم را ربود
 رفتم در بیته شیر و پلنگ . روی من زیشان نگردانید رنگ^{۱۴۲۰}

دیده آنت B Bul. (۱۴۰۶) . دید A (۱۴۰۷) . جز انگشت A (۱۴۰۸) .

و شد Bul. (۱۴۰۸) . دور for کُور A (۱۴۰۹) .

بود for شود Bul. (۱۴۱۰) . و به بگریه ام A (۱۴۱۱) .

بر جانش Bul. ABL (۱۴۱۲) . and so corr. in C.

۱۲۸۵ راست شو چون تیر و پا ره از کان . کر کمان هر راست بجهد بی گمان
چونک واکشتم ز پیکار برون . روی آوردم بپیکار درون
قد رجعتنا من جهاد الأصفرم . با نئی اندر جهاد اکبرم
قوت از حق خواهم و توفیق و لاف . تا بسوزن بر گنم این کوه قاف
سهل شیری دان که صنها بشکند . شیر آنست آن که خود را بشکند

آمدن رسول روم تا امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه و دیدن
او کرامات عمر رضی الله عنه،

۱۲۹۰ تا عمر آمد ز قیصر یک رسول . در مدینه از بیابان نغول
گفت کو قصر خلیفه اے حشم . نامن اسب و رخت را آنجا گشتم
قوم گفتندش که او را قصر نیست . مر عمر را قصر جان روشنست
گرچه امر میری ورا آوازه ایست . همچو درویشان مر او را کازا ایست
اے برادر چون ببینی قصر او . چونک در چشم دلت رُستست مو
۱۲۹۵ چشم دل از مو و علت پاک آر . و آنکهان دیدارِ قصرش چشم دار
هر کرا هست از هوسها جان پاک . زود ببند حضرت و ایوان پاک
چون محمد پاک شد زین نار و دود . هر کجا رو کرد وجه الله بود
چون رفیقی و سوسه بدخواه را . گئی بدانی تسم وجه الله را
هر کرا باشد ز سبزه فتح باب . او زهر شهری ببند آفتاب
۱۳۰۰ حق پدیدست از میان دیگران . همچو ماه اندر میان اختران
دو سهر انگشت بر دو چشم نه . هیچ بینی از جهان انصاف ده

توفیق لاف A (۱۲۸۸) . مجهد Bul. om. و Bul. جز (۱۲۸۵)

Heading: Bul. بامیر . After the Heading Bul. adds:

در بیان این شئو یک قصه . تا بری از سر گشتم حقه

مست for رست L (۱۲۹۶) . و آنکه ان CL (۱۲۹۵) . با عر AB (۱۲۹۰)

شهری for ذره Bul. (۱۲۹۹) . و Bul. C om. (۱۲۹۷)

انگشت را بر چشم L (۱۳۰۱)

از منازلهای جانش یاد داد . وز سهرهای روانش یاد داد
 ۱۴۴۰ وز زمانی کر زمان خالی بدست . وز مقام قدس که اِجلالی بدست
 وز هوایی کاندرو سیمرغ روح . پیش ازین دیدست پرواز و فتوح
 هر یکی پروازش از آفاق بیش . وز امید و بهمت مشتاق بیش
 چون عمر اغیار ز روریا یار یافت . جانِ او را طالب اسرار یافت
 شیخ کامل بود و طالب مشتهی . مرد چابک بود و مرکب در گهی
 ۱۴۴۵ دید آن مُرشد که او ارشاد داشت . تخم پاک اندر زمین پاک کاشت

سوال کردن رسول روم از امیر المومنین رضی الله عنه،

مرد گفتش اے امیر المومنین . چنان زیلا چون یآمد در زمین
 مرغ بی اندازه چون شد در قفس . گفت حق بر جان فسون خواند و قصص
 بر عدمها کآن ندارد چشم و گوش . چون فسون خواند هی آید بجوش
 از فسون او عدمها زود زود . خوش معافی می زند سوے وجود
 ۱۴۵۰ باز بر موجود افسونی چو خواند . زو دو آسبه در عدم موجود راند
 گفت در گوش گل و خندانش کرد . گفت با سنگ و عقیق کانش کرد
 گفت با جسم آبتی تا جان شد او . گفت با خورشید تا رخشان شد او
 باز در گوشش دهد نکته مخوف . در رخ خورشید افتد صد کسوف
 تا بگوش ابر آن گویا چه خواند . کو چو مشک از دیده خود اشک راند
 ۱۴۵۵ تا بگوش خاك حق چه خواند است . کو مراقب گشت و خامش ماند است
 در نردد هرك او آشفته است . حق بگوش او معنی گفته است
 تا کند محبوش اندر دو گمان . کآن کم کو گفت یا خود ضد آن

بهمت مشتاق L (۱۴۴۲) . پرواز فتوح A Bul. (۱۴۴۱) . کاجلالی ABL (۱۴۴۰)

زود آسبه Bul. (۱۴۵۰) . چون در آمد ABL Bul. کای امیر ABL Bul. (۱۴۴۶)

در گوش زند L (۱۴۵۲) . و عقیق و کانش A . و گل خندانش A (۱۴۵۱)

corr. in marg. for آن C . آن کم CL (۱۴۵۷) . معنی AB Bul. (۱۴۵۶)

بس شدستم در مُصاف و کارزار . همچو شیر آن دم که باشد کارزار
 بس که خوردم بس زدم زخمِ گران . دل قوی نر بوده‌ام از دیگران
 بی سلیح این مرد خفته بر زمین . من بهت اندام لرزان چیست این
 هیبت حقست این از خلق نیست . هیبت این مرد صاحب دلق نیست
 ۱۴۲۵ هرک ترسید از حق و تقوی گزید . ترسد از وی یجن و انس و هرکه دید
 اندرین فکرت بجزمت دست بست . بعد یکساعت عمر از خواب جست

سلام کردن رسول روم امیر المومنین را رضی الله عنه،

کرد خدمت مر عمر را و سلام . گنت پیغمبر سلام آنگه کلام
 پس علیکش گنت اورا پیش خواند . اینش کرد و پیش خود نشاند
 لا تخافوا هست نُزلِ خاینان . هست در خور از برای خایف آن
 ۱۴۲۰ هرک ترسد مر ورا این کند . مر دل ترسند را ساکن کند
 آنک خوفش نیست چون گویی ترس . درس چه دئی نیست او محتاج درس
 آن دل از جا رفته را دلشاد کرد . خاطر و برانش را آباد کرد
 بعد از آن گفتش سخنهای دقیق . وز صفات پاک حق نعم الرقیق
 وز نوازشهای حق آبدال را . نا بداند او مقام و حال را
 ۱۴۲۵ حال چون جلوه‌ست زان زیبا عروس . وین مقام آن خلوت آمد با عروس
 جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز . وقت خلوت نیست جز شاه عزیز
 جلوه کرده عالم و خاصانرا عروس . خلوت اندر شاه باشد با عروس
 هست بسیار اهل حال از صوفیان . نادیرست اهل مقام اندر میان

بی سلاح A Bul. (۱۴۲۴) پس شدستم L (۱۴۲۱)

و اورا AB Bul. (۱۴۲۸) پیغامبر ABC (۱۴۲۷) Heading: L om.

درس at the beginning of the second hemistich. (۱۴۲۵) B آمد for آمد. (۱۴۲۱) Bul. هرکه خوفش A. شاه و عزیز (۱۴۲۶)

خاص و عامان را AB Bul. (۱۴۲۷) شاه و عزیز A (۱۴۲۶)

حال صوفیان L (۱۴۲۸)

گوشت پاره آدمی با غفل و جان . شکافتد کوهر با بحر و کان
زور جان کوه گن شق حَجَره . زور جان جان در اِنْفَقَ الْقَمَر
گر گشاید دل سر انبان راز . جان بسوی عرش آرد تُرک ناز

اضافت کردن آدم آن زلت را بخوشتن که رَبَّنَا ظَلَمْنَا و
اضافت کردن ابلیس گناه خود را بخدا که بِمَا أَغْوَيْتَنِي،

۱۴۸۰ کرد ما و کرد حق هر دو بین . کرد مارا هست دان پیداست این
گر نباشد فعل خَلَقَ اندر میان . پس مگو کس را چرا کردی چنان
خَلَقِ حق افعال مارا موجدست . فعل ما آثار خَلَقِ ایزدست
ناطق یا حرف بیند با عَرَض . گئی شود یکدم مُحِيطُ دو عَرَض
گر معنی رفت شد غافل زحَرْف . پیش و پس یکدم نبیند هیچ طَرْف
۱۴۸۵ آن زمان که پیش بینی آن زمان . تو پس خود گئی بینی این بدان
چون مُحِيطُ حرف و معنی نیست جان . چون بود جان خالق این هر دُوان
حق مُحِيطُ هر دو آمد اے پسر . و ندارد کارش از کار دگر
گفت شیطان که بِمَا أَغْوَيْتَنِي . کرد فعل خود نهان دیو دنی
گفت آدم که ظَلَمْنَا نَفْسًا . او زفعل حق بُد غافل چو ما

گوشت پاره آدمی از زور جان (۱۴۷۷) ABL Bul.

(۱۴۷۶) ABL Bul. آرد for سازد. After this verse L adds:

گر زبان گوید زاسرار نهان . آتش افروزد بسوزد این جهان

Bul. adds:

گر بگفتار آمده سر نهان . دانکه میسوزد از آن پیشك جهان

زَانِكَ ناطق A (۱۴۸۲) . نیست دان L . کرد حق و کرد ما (۱۴۸۰) ABL Bul.

محیط دو عرض CL یا عرض ACL and so C in marg. حرف بیند

مردو آن C Bul. (۱۴۸۶) . غافل شد Bul. شد. A om. (۱۴۸۱)

(۱۴۸۷) A for چون . حق for جمله ABL Bul. and so corr. in C.

زفعل خود B (۱۴۸۶) . نهان در بودی A (۱۴۸۸)

هر زحق ترجیح یابد بک طرف . زآن دو بک را برگزیند زآن گنف
گر نخواستی در نرود هوش جان . کم فشار این پنبه اندر گوش جان
۱۴۶۰ نا کنی فهم آن معماهاش را . نا کنی ادراک رمز و فاش را
پس محَلّ و حَى گردد گوش جان . وحی چه بود گفتنی از حس نهان
گوش جان و چشم جان جز این حس است . گوش عقل و گوش ظن زین مفلس است
لنظّ جبرم عنقرابی صبر کرد . و آنک عاشق نیست حبس جبر کرد
این معیت با حفت و جبر نیست . این نجاتی مه است این ابر نیست
۱۴۶۵ و ر بود این جبر جبر عامه نیست . جبر آن اماره خودکامه نیست
جبر را ایشان شناسند اے پسر . که خدا بگشادشان در دل بصر
غیب آینه بر ایشان گشت فاش . ذکر ماضی پیش ایشان گشت لاش
اختیار و جبر ایشان دیگرست . قَطرها اندر صدفها گوهرست
هست بیرون قطره خرد و بزرگ . در صدف آن دُر خردست و سُرگ
۱۴۷۰ طبع ناف آهوست آن قوما . از برون خون و درونشان مُشکها
نو مگو کین مایه بیرون خون بود . چون رود در ناف مُشکی چون شود
نو مگو کین بس برون بُد محقر . در دل اکبر چون گیرد گهر
اختیار و جبر در نو بُد خیال . چون دریشان رفت شد نور جلال
نان چو در سُرست باشد آن جماد . در تن مردم شود او رُوح شاد
۱۴۷۵ در دل سفره نگردد مستحیل . مستحیلش جان کند از سَلَمیل
قوت چاست این ای راست خوان . نا چه باشد قوت آن جان جان

AB Bul. for حس . و حس جان L . و چشم و جان C (۱۴۶۲) . و L om. (۱۴۶۰)

حبس و جبر C . و آنک هر که Bul. (۱۴۶۳) . and so corr. in marg. C. ظن

اندر صدفها دیگرست A (۱۴۶۸) . غیب و آینه ABL Bul. (۱۴۶۷)

از برون خود درونشان C (۱۴۷۰) . در صدف درهای خردست AB Bul. (۱۴۶۶)

مشکی چون بود Bul. (۱۴۷۱) . و ز درونشان L

در دل اکبر چون گشتت زر L Bul. (۱۴۷۲)

باشد او جماد ABL Bul. (۱۴۷۴)

تفسیر وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ،

بار دیگر ما بنصّه آمدیم . ما از آن قصه برون خود گئی شدیم
 ۱۵۱۰ گر بجهل آییم آن زندانِ اوست . و ر بعلم آییم آن ایوانِ اوست
 و ر بجناب آییم مستانِ وِیسم . و ر ببیدارے بدستانِ وِیسم
 و ر بگرییم ابرِ پُررِزقِ وِیسم . و ر بخندیم آن زمانِ برقِ وِیسم
 و ر بخشم و جنگِ عکسِ قهرِ اوست . و ر بصلح و عذرِ عکسِ مهرِ اوست
 ما رکیسم اندر جهانِ پیچ پیچ . چون آلف او خود چه دارد هیچ هیچ

سوال کردن رسول از عمر رضی الله عنه از سبب ابتلای

ارواح با این آب و گل اجساد،

۱۵۱۰ گنت با عمر چه حکمت بود ویر . جس آن صافی درین جای گدیر
 آبِ صافی در رگی پنهان شد . جانِ صافی بسته ابدان شد
 گنت نو بختی شگرفی می کنی . معنی را بندِ حرفی می کنی
 جس کرده معنی آزاد را . بندِ حرفی کرده نو باد را
 از برای فایده این کرده . نو که خود از فایده در پرده
 ۱۵۲۰ آنک از وے فایده زاید شد . چون نبیند آنچه مارا دیده شد

فهر هوست BL (۱۵۱۶) . هر زرق L (۱۵۱۲) . گر بجناب آییم Bul. (۱۵۱۱)

او خود ندارد Bul. (۱۵۱۴)

Heading: Bul. روح باین آب . In C the word following گل is illegible. AL

Bul. for جسم . After the Heading L adds:

چون زعمر آن رسول آنرا شنید * روشنی در دلش آمد بدید
 محو شد پیش سوال و م جواب * گشت فارغ از خطا و از صواب
 اصل را در یافت بگذشت از فروع * هر حکمت کرد در برش شروع

Bul. has the same verses with a few unimportant differences of reading.

بخت AB Bul. (۱۵۱۷) . گلش L (۱۵۱۶) . این صافی L (۱۵۱۵)

آنکه Bul. (۱۵۲۰) for آنچه

۱۴۹۰ در گه او از ادب پنهانش کرد . زان گه بر خود زدن او بر بخورد
 بَعْدِ تَوْبِهِ گفتش اے آدم نه من . آفریدم در تو آن جرم و یحی
 نه که تقدیر و قضای من بُد آن . چون بوقتِ عذر کردی آن نهان
 گفت ترسیدم ادب نگذاشتم . گفت من هم پاسِ آنت داشتم
 هرک آرد حرمت او حرمت بَرَد . هرک آرد قند لَوَزینه خَوَرَد
 ۱۴۹۵ طَیِّبَاتِ اَمْرِ بِهَرِکَ لِلطَّیِّبِینَ . باررا برکش برنجان و بین
 بَلْ مِثَالِ اِی دِل هِی فرقی یسار . نا بدانی جبررا از اختیار
 دست کَانَ لرزان بود از ارتعاش . وَاَنْکِ دستِی را نو لرزانی زجاش
 هر دو جنبشِ آفریده حقی شناس . بَلْکِ نتوان کرد این با آن قیاس
 زینِ پشیمانی که لرزاندیشم . چون پشیمان نیست مردم مُرَعِش
 ۱۵۰۰ بَحْثِ عَقْلِست این چه بحثِ ای حیلہ گر . نا ضعیفی ره بَرَد آنجا مگر
 بَحْثِ عَقْلِ گر دُر و مَرْجَان بود . آن دگر باشد که بحثِ جان بود
 بحثِ جان اندر مقامی دیگرست . باده جان را قَوایِ دیگرست
 آن زمان که بحثِ عَقْلِ ساز بود . این عُمَرُ با بُو اَحْکَمُ هِراز بود
 چون عُمَرُ از عَقْلِ آمد سوی جان . بُو اَحْکَمُ بُو جَهْلُ شد در بحثِ آن
 ۱۵۰۵ سَوی حِجْر و سَوی عَقْلِ او کَامِلست . گرچه خود نِسَبَتِ بَجان او چاهلست
 بَحْثِ عَقْلِ و حِجْرِ اَثَرِ دَان یا سَبَب . بحثِ جانی با عَجَبِ یا بُو اَلْعَجَبِ
 صَوِّه جان آمد نماند اے مُسْتَفِی . لازم و ملزوم و نافی مُقْتَضِی
 زَانْکِ بینارا که نورش بازغاست . از دلیل چون عصا بس فارغاست

که for کی A (۱۴۹۵) . گفت م من B Bul. (۱۴۹۴) . در گناه A (۱۴۹۰)

زان پشیمانی ABL Bul. (۱۴۹۴) . and so C in marg. AB Bul. باررا خوش کن

این چه بحثِ عَقْلِ C (۱۵۰۰) . مرعشا چون پشیمان دیدش B . زان پشیمانی که دادی لرزانش and so A in marg. L Bul. in the second hemistich have

ذوقِ جان آمد L (۱۵۰۷) . مقام AC . بحثِ عَقْلِ AB (۱۵۰۲) . عَقْلِ آن حیلہ گر

از دلیل و از عصا کس A Bul. بینایی AB Bul. (۱۵۰۸) . ملزوم باقی L . ملزوم نافی AB

از عصا و از عصا کس L . فارغست

چونك در قرآن حق بگریختی . با روان انبیا آمیختی
 هست قرآن حالهای انبیا . ماهیان بحر پاك كبریا
 در بخوانی و نه قرآن پذیر . انبیا و اولیاء دید گیر
 ۱۵۴۰ در پذیرایی چو بر خوانی قصص . مرغ جانت ننگ آید در قفس
 مرغ کو اندر قفس زندانی است . مینجوید رستن از نادانی است
 روحهای کز قفسها رسته اند . انبیا رفیق شایسته اند
 از برون آوازشان آید ز دین . که دم رستن نرا اینست این
 ما بدین رستم زین تنگین قفس . جز که این ره نیست چاره این قفس
 ۱۵۴۵ خویشت را رنجور سازد زار زار . تا نرا بیرون کنند از اشهار
 که اشهار خلق بند محکمت . در ره این از بند آهن گئی گمت

قصه بازرگان که طوطی او را پیغام داد بطوطیان هندوستان
 هنگام رفتن بتجارت،

بود بازرگان و او را طوطی . در قفس محبوس زیبا طوطی
 چونك بازرگان سفر را ساز کرد . سوی هندستان شدن آغاز کرد
 هر غلام و هر كنیزك را زجود . گفت بهر نوچه آمر گوشت زود
 ۱۵۵۰ هر یکی از وی مرادی خواست کرد . جمله را وعده بداد آن نيك مرد
 گفت طوطی را چه خواهی ارمغان . گارمت از خطه هندوستان

ورنه Bul. (۱۵۴۱) and so corr. in C. چونك for چون تو AB Bul. (۱۵۴۷)

بذین رستم L. (۱۵۴۱) اینست و این AB Bul. (۱۵۴۷) و نه .

ABL. (۱۵۴۱) After this verse L adds: کاشهار

يك حكایت بشوای زیبا رفیق * تا بدانی شرط این بحر عبیق

Bul. adds:

گوشتداری این حکایت ای رفیق * پس پیامزد نرا رمز دقیق

Heading: AB Bul. که طوطی محبوس او را

صد هزاران فایده است و هر یکی . صد هزاران پیشی آن يك اندکی
آن تم، نطفه که جزو جزو هاست . فایده شد کُل کُل خالی چراست
نو که جزوی کار نو با فایده است . پس چرا در طعن کُل آری نو دست
گفت را گر فایده نبود مگو . و بود هل اعتراض و شکر جو
۱۰۲۵ شکر بزدان طوق هر گردن بود . فی جدال و رُئُش کردن بود
گر نریش رُو بودن آمد شکر و بس . پس چو سِر که شکرگویی نیست کس
سرکه را گر راه باید در جگر . گو بشو سِر کنگین او از شکر
معنی اندر شِعَر جز با خبط نیست . چون فلاسنگت اندر ضبط نیست

در سرّ آنک من ارادَ أَنْ يَحِلِّسَ مَعَ اللَّهِ فَلْيَحِلِّسْ
مَعَ أَهْلِ النَّصُوفِ،

آن رسول از خود بشد زین يك دو جلم . فی رسالت باد ماندش نه پیام
۱۰۲۰ واله اندر قدرتِ الله شد . آن رسول اینجا رسید و شاه شد
سبل چون آمد بدریا بجر گشت . دانه چون آمد بهزرع گشت گشت
چون تعلق یافت نان با جانور . نان مرده زنه گشت و با خیر
موم و هیزم چون فداے نار شد . ذاتِ ظلماتی او انوار شد
سنگِ سُرْمه چونک شد در دیدگان . گشت بینایی شد آنجا دیدبان
۱۰۲۵ ای خنک آن مرد کز خود رسته شد . در وجود زنه پیوسته شد
وای آن زن که با مرده نشست . مرده گشت و زندگی از وی بچست

(۱۰۲۵) suppl. in C.

Bul. گو بشو for تا شود. C in marg. (۱۰۲۷)

گو برو سرکگین شو.

Heading: AB در معنی آنک and so Bul. In C بیان is written above.

(۱۰۴۰) L آنجا رسید.

(۱۰۴۱) BL حرکت گشت.

(۱۰۴۲) ABL Bul. نان

با و البشر and so corr. in C.

(۱۰۴۴) C سنگ بینایی شد corr. above.

این چه بلبل این نهنگ، آنشست . جمله ناخوشها ز عشقِ او را خوشبست
عاشق، کُشت و خود کُشت او . عاشق، خویشست و عشق، خویش جو

صفت اخچه طُیور عَقول الهی،

۱۵۷۵ قصه طوطی جان زین سان بود . کو کسی کو محرم مرغان بود
کو یکی مرغی ضعیفی بی گناه . واندرون او سلیمان با سپاه
چون بنالد زار بی شکر و گله . افتد اندر هفت گردون غلغل
هر دَمش صد نامه صد پیک از خدا . با رفی زو شصت لیک از خدا
زَلت، او به زطاعت نزد حق . پیش کفرش جمله ایمانها خلق
۱۵۸۰ هر دمی او را یکی معراج خاص . هر سرتاجش نهد صد تاج خاص
صورتش بر خاک و جان بر لامکان . لامکانی فوقی وهم سالکان
لامکانی فی که در فهم آیدت . هر دمی در وی خیالی زایدت
بل مکان و لامکان در حکم او . همچو در حکم بهشتی چار جو
شرح این کونه کن و رخ زین بناب . کمر مزین و آله أعلم بالصواب
۱۵۸۵ باز می گردیم ازین ای دوستان . سوی مرغ و تاجر و هندوستان
مرد بازرگان پذیرفت این پیام . کو رساند سوی جنس از وی سلام

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام

رسانیدن از آن طوطی،

چونک تا اقصای هندستان رسید . در بیابان طوطی چندی بدید

(۱۵۷۵) In Bul. this . او خوشبست L. خوشت and آنشت A Bul. (۱۵۷۲)

verse precedes the Heading. (۱۵۷۶) Bul. مرغ ضعیف L. بی گناه .

(۱۵۷۷) L. بنالد از بی شکر . (۱۵۷۶) Bul. ذلت . A Bul. ایمانهای خلقی .

(۱۵۸۲) Bul. هر دمی از وی . (۱۵۸۵) ABL Bul. ما for ازین , and so corr. in C.

Bul. تاجر هندوستان . (۱۵۸۶) C. جنس خود سلام , corr. above.

(۱۵۸۷) BL. یا for تا .

گفت آن طوطی که آنجا طوطیان • چون بیفت کن زحال من بیان
 کان فلان طوطی که مشتاق شاست • از قضای آسمان در حبس ماست
 بر شما کرد او سلام و داد خواست • و ز شما چاره و ره ارشاد خواست
 ۱۵۵۵ گفت می‌شاید که من در اشتیاق • جان دهر اینجا ببرم در فراق
 این روا باشد که من در بند سخت • که شما بر سبزه گاهی بر درخت
 این چنین باشد وفای دوستان • من درین حبس و شما در گلستان
 یاد آرید ای بهان زین مرغ زار • يك صبحی در میان مرغزار
 بسای باران بارا میمون بود • خاصه کان لیلی و این مجنون بود
 ۱۵۶۰ ای حریفان بت موزون خود • من قدحها میخورم پر خون خود
 يك قدح می نوش کن بر بسای من • گر می‌خواهی که بدی داد من
 یا بسای این فداه خاک یز • چونك خوردی جرعه بر خاک ریز
 ای عجب آن عهد و آن سوگند کو • وعده‌های آن لب چون فند کو
 گر فراق بند از بد بندگست • چون نو با بد بد کنی پس فرق چیست
 ۱۵۶۵ ای بدی که تو کنی در خشم و جنگ • با طرب‌تر از سماع و بانگ جنگ
 اے جنای تو زد و کشت خوبتر • و انستقام نو زجان محبوب‌تر
 ناز تو اینست نورت چون بود • ماتم این تا خود که سورت چون بود
 از حلاوتها که دارد جور تو • وز لطافت کس نیابد غور تو
 نالم و نرم که او باور کند • و ز کرم آن جور را کمتر کند
 ۱۵۷۰ عاشقم بر قهر و بر لطفش میجد • بوالعجب من عاشق این هر دو ضد
 والله از زین خار در بستان شوم • همچو بلبل زین سبب نالان شوم
 این عجب بلبل که بگشاید دهان • تا خورد او خار را با گلستان

(۱۵۵۲) AB Bul. گفتش. A. گانجا. (۱۵۵۷) In C the greater part of the first

hemistich is erased. (۱۵۵۸) L یاد دارید. (۱۵۶۰) A یا بت موزون.

(۱۵۶۱) AL فی‌خواهی. (۱۵۶۷) A و نورت. In Bul. verses ۱۵۶۷ and ۱۵۶۸ are

transposed. (۱۵۷۰) L و العجب.

تفسیر قول فرید الدین العطار قدس الله سره

نو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون میخور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگین باشد

صاحب دل را ندارد آن زبان . گر خورد او زهر قاتل را عیان
ز آنک صحت یافت و از پرهیز رست . طالب مسکین میان تب درست
۱۶۰ گفت پیغمبر که ای طالب جری . هان مکن با هیچ مطلوبی مری
در تو نمردیست آتش در مرو . رفت خواهی اول ابرهم شو
چون نه سباح و فی دریایی . در میفکن خویش از خود رایی
او ز قعر بحر گوهر آورد . از زبانها سود بر سر آورد
کاملی گر خاک گیرد زر شود . ناقص ار زر بُرد خاکستر شود
۱۷۰ چون قبول حق بود آن مرد راست . دست او در کارها دست خداست
دست ناقص دست شیطانست و دیو . ز آنک اندر دام تکلیفت و ربو
جهل آبد پیش او دانش شود . جهل شد علی که در ناقص رود
هر چه گیرد علی علت شود . کفر گیرد کاملی ملت شود
ای مری کرده پیاده با سوار . سر نخواهی بُرد اکنون پای دار

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه فرمایی اول

تواندازی عصا یا ما

۱۷۱۰ ساحران در عهد فرعون لعین . چون مری کردند با موسی بکین

Heading: ABL Bul. تفسیر for تفریر .

(۱۶۰۴) A که خورد . (۱۶۰۵) ABCL پیغامبر . A مردی جری .

(۱۶۰۶) Bul. در آتش مرو . (۱۶۰۸) AB Bul. in the first hemistich او ز آنش

او ز قعر بحر گوهر آورد Bul. in the second hemistich ورد احمر آورد

(۱۶۱۲) C for ناقص . (۱۶۱۴) In L this verse immediately follows v. ۱۶۱۰ .

Heading: After یا ما C adds in marg. موسی گفت اول شما Bul. موسی علیه السلام

گفت فی اول شما .

مَرْكَبِ اِسْتَانِيد پس آواز داد . آن سلام و آن امانت باز داد
طوطی زان طوطیان لرزید بس . اوفساد و مرد و بگمشتن نفس
۱۵۹۰ شد پشیمان خواجه از گفتِ خیر . گفت رفتن در هلاکِ جانور
این مگر خوبست با آن طوطیک . این مگر دو جسم بود و روح يك
این چرا کردم چرا دادم پیام . سوختم بیچاره را زین گفتِ خام
این زبان چون سنگ و هم آتش وُشت . و آنچه بجهت از زبان چون آتش
سنگ و آهن را مزین برهم گزاف . گه ز روی نقل و گاه از روی لاف
۱۵۹۵ زانک تاریکست و هر سو پنبه زار . در میان پنبه چون باشد شرار
ظالم آن قوی که چشمان دوخند . زان سخنها عالمی را سوخند
عالمی را يك سخن ویران کند . رو بهانِ مرده را شیران کند
جانها در اصل خود عیبی نیست . يك دَمش زخمست و دیگر مَرهست
گر حجاب از جانها برخاستی . گفت هر جانی مسیح آساستی
۱۶۰۰ گر سخن خواهی که گویی چون شکر . صبر کن از حرص و این حلوا بخور
صبر باشد مُشبهای زیرکان . هست حلوا آرزوی کودکان
هرک صبر آورد گردون بر رود . هرک حلوا خورد واپس نر شود

چون سنگ و چون آهن وُشت L (۱۵۹۲)

گه ز روی نقل و گه از روی لاف L . و گه از روی لاف AB Bul. (۱۵۹۴)

لك زمان زخند و گاهی AB Bul. and so corr. in C. AB Bul. دمند (۱۵۹۷)

مرهند , and so C in marg.

واپس تر رود ABL Bul. (۱۶۰۲)

آدم از فرزدوس و از بالای هفت . پائے ماچان از برای عذر رفت
 گر زبشت آدمی وز صلب او . در طلب می‌باش هر در طلب او
 ز آتش دل و آب دینه نقل ساز . بوستان از ابر و خورشیدست باز
 نو چه دانی ذوق آب دیدگان . عاشق نانی نو چون نادیدگان
 گر تو این انبان زنان خالی کنی . پُر زگوهرهای اجلالی کنی
 طفل جان از شیر شیطان باز کن . بعد از آتش با ملک انباز کن
 نا تو ناریک و ملول و تبهره . دانک با دیو لعین همشیره
 لقمه کان نور افزود و کمال . آن بود آورده از کسب حلال
 روغنی کابرد چراغ ما کشد . آب خوانش چون چراغی را کشد
 علم و حکمت زاید از لقمه حلال . عشق و رقت آید از لقمه حلال
 چون زلقه نو حسد بینی و دام . جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام
 هیچ گندم کاره و جو بر دهد . دینه ای که گزّه خر دهد
 لقمه تخمست و برش اندیشهها . لقمه بحر و گوهرش اندیشهها
 زاید از لقمه حلال اندر دهان . میل خدمت عزم رفتن آن جهان

باز گفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان،

کرد بازرگان تجارت را تمام . باز آمد سوه منزل شادکام
 هر غلامی را بیاورد ارمغان . هر کیزک را ببخشید او نشان
 گفت طوطی ارمغان بند کو . آنچه گفتی و آنچه دیدی باز گو
 گفت فی من خود پشیمانم از آن . دست خود خایان و انگشتان گران

نار. z. before (۱۶۴۱) A. خورشیدست باز. B. (۱۶۴۲) A.

کان for (۱۶۴۲) ABL Bul. آید for زاید (۱۶۴۴) Bul.

After this verse Bul. adds: میل و خدمت (۱۶۴۸) Bul.

این سخنرا نیست پایان کن همان * بخت بازرگان و طوطی را بیان

دوست کام (۱۶۴۶) ABL Bul. and so corr. in C.

آنچه دیدی و آنچه گفتی (۱۶۵۱) AB and so L Bul.

لیک موسی را مقدم داشتند . ساحران او را مکرم داشتند
 زآنک گفتندش که فرمان آن تست . خواهی اول آن عصا نو فکن نخست
 گفت فی اول شما ای ساحران . افکند آن مکرهارا در میان
 این قدر تعظیم دیشانرا خرید . کریری آن دست و پاهاشان بُرد
 ۱۶۲۰ ساحران چون حق او بشناختند . دست و پا در جرم آن در باختند
 لقمه و نکته است کامل را حلال . نو نه کامل مخور و یاش لال
 چون نو گوئی او زبان فی جنس نو . گوشهارا حق بنرمود اَنصُوما
 کودک اول چون بزاید شیرنوش . مدتی خاموش باشد جمله گوش
 مدتی میبایدش لب دوختن . از سخن نا او سخن آموختن
 ۱۶۲۵ ورنباشد گوش و تی می کنند . خویشتن را گنگ گیتی می کنند
 کز اصلی کن نبود آغاز گوش . لال باشد گئی کند در نطق جوش
 زآنک اول سمع باید نطق را . سوے منطق از ره سمع اندر آ
 اَدْخُلُوا الْاَبْيَاتَ مِنْ اَبْوَابِهَا . وَاطْلُبُوا الْاَغْرَاصَ فِيْ اَنْبَابِهَا
 نطق کان موفوف راه سمع نیست . جز که نطق خالق بی طمع نیست
 ۱۶۳۰ مُبْدِعُمت او تابع اُستاد فی . مُسْتَد جملة ورا اُستاد فی
 باقیان هر در حرف هر در مقال . تابع اُستاد و محتاج مثال
 زین سخن گر نیستی بیگانه . دلق و اشکی گیر در ویرانه
 زآنک آدم زان عتاب از اشک رست . اشک نر باشد دم نوبه پرست
 بهر گریه آمد آدم بر زمین . تا بود گریان و نالان و حزین

Bul. for یکن (۱۶۱۷) AB Bul. عصا افکن L . گر هی خواهی اول نو عصا فکن (۱۶۱۷)
 چون L (۱۶۲۲) . در جرم او L (۱۶۲۰) . گر مری L (۱۶۱۶) . نو فکن
 is ندارد (in C) ورن ندارد گوش AB (۱۶۲۵) . خامش بود او ABL Bul. بر آید
 در نطق نوش B کی for که A (۱۶۲۶) و. Bul. om. (written above).
 bis. C فی نیست Bul. (۱۶۲۰) . وادخلوا ABL Bul. (۱۶۲۸) . الاغراض L .
 تابع In A طالب is written above (۱۶۲۱)
 (۱۶۲۹) AL آمد آدم . In L this verse follows v. ۱۶۴۷.

آیتِ اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي بِخَوَانِ . قدرتِ بنسبان نهادنشان بدان
 ۱۷۷۵ چون تذکیر و بنسبان قادرند . بر همه دلهای خلفان قاهرند
 چون بنسبان بست او راهِ نظر . کار نتوان کرد و باشد هنر
 خَلْتُمْ سُخْرِيَةَ اَهْلِ السُّو . از نئی بر خوان نو تا اَنْسَوْكُمْ
 صاحبِ ده پادشاهِ جسمهاست . صاحبِ دل شاهِ دلهای شامت
 قَرَعَ دید آمد عمل بی هیچ شک . پس نباشد مَرْدَرِ اِلَّا مَرْدَمَك
 ۱۷۸۰ من تمام این نیارم گنت از آن . منع می‌آید ز صاحبِ مَرْگَران
 چون فراوشی خلق و یادشان . با وَبست و او رسد فریادشان
 صد هزاران نیک و بد را آن بهی . می‌کند هر شب ز دلهانشان بهی
 روز دلهارا از آن پُر می‌کند . آن صدفهارا پُر از دُر می‌کند
 آن همه اندیشهٔ پیشانها . می‌شناسد از هدایت جانها
 ۱۷۸۵ پیشه و فرهنگِ نو آید بنو . تا دَرِ اسباب بگشاید بنو
 پیشهٔ زرگر باهنگر نشد . خوی آن خوش‌خو بآن مُتَدَر نشد
 پیشها و خَلْقها همچون جهاز . سوهِ خصم آید روزِ رستخیز
 پیشها و خَلْقها از بَعْدِ خواب . واپس آید هر بخصمِ خود شتاب
 پیشها و اندیشها در وقتِ صُبح . هم بد آنجا شد که بود آن حُسن و فُبح
 ۱۷۹۰ چون کمونرهای پیک از شهرها . سوهِ شهر خویش آرد بهرها

(۱۷۷۷) L Bul. خَلْتُمْ . B Bul. خوانید for خَوَانِ نو .

(۱۷۷۱) Suppl. in marg. A.

(۱۷۸۰) Suppl. in marg. A.

(۱۷۸۲) B آن بهی . L Bul. از بهی , and this appears to be the reading of C.

(۱۷۸۴) Suppl. in marg. A.

(۱۷۸۱) Suppl. in marg. A.

(۱۷۸۶) ABL Bul. این خوش‌خو .

(۱۷۸۷) Suppl. in marg. C. BL Bul. جهیز .

(۱۷۸۸) Bul. اندیشها .

(۱۷۸۹) L آنجا . A . هم از آنجا .

(۱۷۹۰) B چون for جو . After this verse L Bul. add:

هرچه بینی سوی اصل خود رود . جزو سوی کل خود راجع شود

من چرا پیغام خامی از گزاف . بر در از بی دانتی و از نشاف
گفت اے خواجه پشیمانی ز چیست . چیست آن کین خشم و غم را منتضیست
گفت گفتم آن شکایتهای نو . با گروهی طوطیان همتای نو^{۱۶۵۵}
آن یکی طوطی ز دردت بوی بُرد . ز هرواش بدرد و لرزید و بمرد
من پشیمان گشتم این گفتن چه بود . لبک چون گفتم پشیمانی چه سود
نکته کان جَست ناگه از زبان . همچو تیری دان که جَست آن از کان
و نگردد از ره آن تیر اے پسر . بد باید کرد سبلی را ز سر
چون گذشت از سر جهانی را گرفت . گر جهان ویران کند نبود شکفت^{۱۶۶۰}
فعل را در غیب آثارها ز ادبست . و آن موالدش بحکم خلق نیست
بی شریکی جمله مخلوق خداست . آن موالد ارچه نیستشان بامت
زید پُرانید تیری سوئے عمر . عمر را بگرفت تیرش همچو نمر
مدتی سالی می زابید درد . دردها را آفریند حق نه مُرد
زید را می آن دم از مُرد از و جل . دردها می زاید آنجا تا آجل^{۱۶۶۵}
ز آن موالد و جمع چون مُرد او . زید را می زین سبب قتال گو
آن و جَهارا بدو منسوب دار . گرچه هست آن جمله صنع کردگار
همچنین کشت و دم و دام و جماع . آن موالدست حق را مستطاع
اولبارا هست قدرت از اِلَه . تیر جَسته باز آرندش ز راه
بسته دَرهای موالد از سبب . چون پشیمان شد ولی ز آن دست رب^{۱۶۷۰}
گفته ناگفته کند از فتح باب . تا از آن فی سیخ سوزد فی کباب
از همه دِلها که آن نکته شنید . آن سخن را کرد نحو و ناپدید
گرت بُرهان باید و نَحْتِ مهیا . باز خوان مِن آیه او نُسَها

(۱۶۵۵) Bul. گروه. (۱۶۵۷) In C vv. ۱۶۵۷ and ۱۶۵۸ are transposed.

(۱۶۵۸) Bul. که جَست او. (۱۶۶۱) L. زحکم. (۱۶۶۲) Bul. عمرو and عمرورا.

(۱۶۶۴) B. مدت. A. حق مُرد. (۱۶۶۶) ABL Bul. زید را زاول سبب. and so

corr. in C. (۱۶۶۶) Bul. باز گرداند ز راه. (۱۶۷۱) Bul. که از آن.

ای دریغا صبحِ ظلمت سوزِ من . ای دریغا نورِ روزافروزِ من
 ای دریغا مرغِ خوش پروازِ من . زانتهای پَریده نا آغازِ من
 عاشقِ رنجست نادان نا ابد . خیز لا اُقیم بخوان تا فی کبد
 ۱۷۱۰ از کبد فارغ بدمر با رویِ تو . وز زبَد صافی بدم در جویِ تو
 این دریغاها خیال دیدنست . وز وجودِ نقدِ خود بپَریدنست
 غیرتِ حق بود و با حق چاره نیست . کو دلی کز عشقِ حق صد پاره نیست
 غیرتِ آن باشد که او غیرِ همست . آنک افزون از بیان و دَمدمست
 ای دریغا ائکِ من دریا بُدی . تا نثارِ دلبرِ زیبا بُدی
 ۱۷۱۵ طوطیِ من مرغِ زیرکسازِ من . ترجمانِ فکرت و اسرارِ من
 هرچ روزی داد و نداداد آیدمر . او زاولِ گنجه تا باد آیدمر
 طوطیِ کاید ز وَحیِ آوازِ او . پیش از آغازِ وجودِ آغازِ او
 اندرونِ نست آن طوطیِ نهان . عکسِ اورا دیکه تو بر این و آن
 میبرد شادیت را نو شاد ازو . میپذیری ظلم را چون داد ازو
 ۱۷۲۰ ای که جان را بهر تن میسوختی . سوختی جان را و تن افروختی
 سوختم من سوخته خواهد کسی . تا زمینِ آتش زند اندر خسی
 سوخته چون قابلِ آتش بود . سوخته پستانِ که آتش کش بود
 ای دریغا ای دریغا ای دریغ . کآنجان مایِ نهان شد زیرِ میغ
 چون زخمِ دم کآتش دل نیز شد . شیرِ هَجَر آشفته و خون ریز شد
 ۱۷۲۵ آنک او هشیار خود تندست و مست . چون بود چون او قدح گیرد بدست
 شیرِ مستی کز صفتِ بیرون بود . از بسطِ مرغزار افزون بود

(۱۷۰۷) AB صبح افروز L. نورافروز. (۱۷۱۰) In C verses ۱۷۱۰ and ۱۷۱۱ are transposed. (۱۷۱۲) Bul. om. و. AB Bul. حکمِ حق. and so corr. in C.

(۱۷۱۴) A که آن غیر L. غیرتِ آن بود. (۱۷۱۶) AB om. و. (۱۷۱۷) C دلبری. (۱۷۱۸) A ای طوطی L. دیکه بر تو.

(۱۷۲۰) C آنک جان را, corr. in marg.

(۱۷۲۶) L و مرغزار.

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی

در قفص و نوحه خواجه بر وی،

چون شنید آن مرغ کآن طوطی چه کرد . بس بلرزید اوفساد و گشت سرد
 خواجه چون دیدش فزاده همپنین . بر جهید و زد کله را بر زمین
 چون بدین رنگ و بدین حالش بدید . خواجه در جست و گریبان را درید
 گفت ای طوطی خوب خوش حین . این چه بودت این چرا گشتی چنین
 ۱۶۶۵ اے درینا مرغ خوش آواز من . اے درینا هدم و هزار من
 ای درینا مرغ خوش الحان من . راج روح و روضه و ریحان من
 گر سگهان را چنین مرغی بدی . گئی خود او مشغول آن مرغان شدی
 ای درینا مرغ کارزان یافتم . زود روی از روی او بر تافتم
 ای زبان تو بس زبانی مرا . چون نوبی گویا چگونم من ترا
 ۱۷۰۰ ای زبان هر آتش و هر خرمی . چند این آتش درین خرمی زنی
 در نهان جان از تو افغان میکند . گرچه هر چه گویش آن میکند
 ای زبان هر گنج بی پایان نوی . ای زبان هر ریخ بی درمان نوی
 هر صغیر و خدعه مرغان نوی . هر انیس و حش و هجران نوی
 چند امانم ی دهی ای بی امان . ای تو زه کرده بکین من کان
 ۱۷۰۵ نک بیزانیش مرغ مرا . در چراگاه ستم کم کن چرا
 یا جواب من بگو یا داد ده . یا مرا زاسب شادی باد ده

گشت زرد A. بلرزید و فساد Bul. م. بلرزید ABL Bul. (۱۶۶۱)

و خوش حین Bul. (۱۶۶۴) . گریانش B. بر جست ABL Bul. (۱۶۶۲)

C apparently (۱۶۶۳) . روضه ریحان من Bul. (۱۶۶۶) . این چرا کردی

در زمان جان A (۱۷۰۱) . چگونم مرا ترا ABL . زبانی مرا دردی

After this verse Bul. adds: و حش و هجران L (۱۷۰۲)

آدمیرا ظلمت و کفران نوی * م دلیل و رهبر یاران نوی

اسباب C. بگو for B (۱۷۰۶) . بکین ما C (۱۷۰۴)

پاره کرده و سوسه بائی دلا . گر طرب را باز دانی از بلا
 گر مُرادت را مذاقِ شکرست . بی مُرادے فی مُرادِ دلبرست
 هر ستاره‌ش خونبهای صد هلال . خونِ عالمِ ریختنِ او را حلال
 ۱۷۰۰ ما بها و خونبهارا بیافنیم . جانبِ جانِ باختنِ بشناقتیم
 اے حیوة عاشقان در مُردگی . دل نیایی جز که در دل بُردگی
 من دلش جُسته بصد ناز و دلال . او بهانه کرده با من از ملال
 گفتم آخر غرقِ نُسْت این عقل و جان . گنت رُو رُو بر من این افسون مخوان
 من ندانم آنچه اندیشیده . ای دو دبه دوست را چون دیده
 ۱۷۰۵ ای گرانجان خوار دیدستی مرا . زآنک بس ارزان خریدستی مرا
 هر که او ارزان خرد ارزان دهد . گوهری طفلی بفروشی نان دهد
 غرقِ عشقِ نام که غرقست اندرین . عشقهایی اولین و آخرین
 بچشمش گفتم نگفتم زان بیان . ورنه هم افهام سوزد هم زبان
 من چو لب گویم لب دریا بود . من چو لا گویم مُرادِ الا بود
 ۱۷۱۰ من ز شیرینی نشستم رُو نُرش . من ز بُرئی سخن باشم خمش
 ناکه شیرینی ما از دو جهان . در حجابِ رُو نُرش باشد نهان
 ناکه در هر گوش ناید این سخن . يك هي گویم ز صد سِرِّ لَدُن

مذاقی C (۱۷۱۸) . بس زبون و سوسه گردی دلا L (۱۷۱۷)

حیات AB Bul. (۱۷۰۱) . بهای خونبهارا L (۱۷۰۰)

بهاهه کرد A . چشم Bul. (۱۷۰۲)

bis. مرا for ورا ABL Bul. (۱۷۰۵)

زو بیان . and so corr. in C. B Bul. نکردم آن بیان ABL Bul. (۱۷۰۸)

من زبیری . and so corr. in C. B Bul. من زبیری سخن باشم خمش AL (۱۷۱۰)

گفتارم خمش.

حجاب و رو نرش C (۱۷۱۱)

زسر من لدن L. (۱۷۱۲)

قافیه اندیشم و دلدار من . گویدم مَدِیش جز دیدار من
 خوش نشین ای قافیه اندیش من . قافیه دولت تویی در پیش من
 حرف چه بود تا تو اندیشی از آن . حرف چه بود خارِ دیوارِ رزان
 حرف و صَوْتُ و گفترا برهر زَم . تا که بی این هر سه با تو دَم زَم ۱۷۳۰
 آن دمی که آمدش کردم نهان . با تو گویم ای تو اسرارِ جهان
 آن دمی را که نگفتم با خلیل . و آن غی را که نداند جبرئیل
 آن دمی که ز وی مسیحا دَم نزد . حق ز غیرت نیز بی ما هم نزد
 ما چه باشد در لغتِ اثبات و نفی . من نه اثباتم منم بی ذات و نفی
 من گمی در ناگمی در یافتنم . پس کسی در ناگمی در یافتنم ۱۷۳۵
 جمله شاهان بنده بنده خودند . جمله خلقان مرده مرده خودند
 جمله شاهان پست پست خویش را . جمله خلقان مست مست خویش را
 می شود صیاد مرغان را شکار . تا کند ناگاه ایشان را شکار
 دلبران را دل اسیر بی دلان . جمله معشوقان شکارِ عاشقان
 هر که عاشق دیدش معشوق دان . کو بنسبت هست هم این و هم آن ۱۷۴۰
 نشنگان گر آب جویند از جهان . آب جوید هم بعالم نشنگان
 چونک عاشق اوست تو خاموش باش . او چو گوشت می کشد تو گوش باش
 بند کن چون سیل سیلانی کند . ورنه رُسوایی و ویرانی کند
 من چه غم دارم که ویرانی بود . زیر ویران گنج سلطانی بود
 غرقِ حق خواهد که باشد غرق نر . همچو موجِ بحر جان زیر و زیر ۱۷۴۵
 زیرِ دریا خوشتر آید یا زیر . تیرِ او دلکش تر آید یا سیر

(۱۷۳۷) A جز دلدار من . (۱۷۳۸) Suppl. in marg. C.

(۱۷۳۲) AB Bul. نداند . و آن دمی را که . (۱۷۳۱) A Bul. بی ذات نفی .

(۱۷۳۵) L Bul. در یافتنم . پس . L for پس .

(۱۷۳۷) Suppl. in marg. C. L in the first hemistich . بست بست . In A verses ۱۷۳۶

and ۱۷۳۷ are transposed.

(۱۷۳۱) AB Bul. بی دلدارا دلبران چنه بجان . and so C in marg.

ناخوش، او خوش بود در جان من . جان فدای، یارِ دل‌رنجان من
 عاشق بر رنجِ خویش و دردِ خویش . بهرِ خشنودیِ شاهِ فردِ خویش
 خالکِ غم را سرمه سازم بهرِ چشم . تا زگوهر پر شود دو بحرِ چشم
 ۱۷۸۰ اشکِ کآن از بهرِ او بارند خلق . گوهرست و اشکِ پندارند خلق
 من زجانِ جان شکایت می‌کنم . من زبیمِ شاکِ روایت می‌کنم
 دلِ همی‌گوید ازو رنجیده‌ام . وز نفاقِ سست می‌خندیده‌ام
 راستی کن ای تو فخرِ راستان . ای تو صدر و من دَرَت را آستان
 آستان و صدر در معنی کجاست . ما و من کو آن طرفِ کآن یارِ ماست
 ۱۷۸۹ ای رهیده جانِ تو از ما و من . ای لطیفه روح اندر مرد و زن
 مرد و زن چون يك شود آن يك نوی . چونك يكها محو شد آنك نوی
 این من و ما بهرِ آن بر ساختی . تا تو با خود تَرَدِ خدمت باختی
 تا من و توها هم يك جان شوند . عاقبتِ مستغرقِ جانان شوند
 این همه هست و بیا ای امرِ کُن . اے منزه از بیا و از سخن
 ۱۷۹۰ چشمِ چشمانه تواند دیدنت . در خیالِ آرد غم و خندیدنت
 دل که او بسته غم و خندیدنت . تو مگو کو لایقِ آن دیدنت
 آنك او بسته غم و خند بود . او بدین دو عاریت زنده بود
 باغِ سبزِ عشق کو بی مُنْهاسست . جز غم و شادی درو بس میوهاست
 عاشقی زین هر دو حالت برترست . بی بهار و بی خزان سبز و ترست
 ۱۷۹۵ دِه زکوه رویِ خوب ای خوب‌رو . شرحِ جانِ شرحه شرحه باز گو

کآن for که. Bul. آستانه. (۱۷۸۱) A. کزو رنجیده. A. (۱۷۸۲)

آنك for آن يك. AL. (۱۷۸۳) After this verse L adds:

تا تو با ما و تو يك جوهر شوی * عاقبت محو چنان دلبر شوی

متره از بیان L. (۱۷۸۴) يك جان يكسان Bul. این من و توها L. (۱۷۸۵)

چشم چشمانه L. چشم چشمانه Bul. (۱۷۹۰) A. and so corr. in marg. A.

L. بست غم. with بند written above. (۱۷۹۱)

ای خوب‌روی C. (۱۷۹۵)

تفسیر قول حکیم،

بهرج از راه وای مانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
بهرج از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
و در معنی قوله علیه السلام إِنَّ سَعْدًا لَغَيُورٌ وَأَنَا أَغْيَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللَّهُ أَغْيَرُ مِنِّي
وَمِنْ غَيْرِهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ،

جمله عالم زان غیور آمد که حق . بُرد در غیرت برین عالم سبقت
او چو جانست و جهان چون کالبد . کالبد از جان پذیرد نیک و بد
۱۷۶۵ هـ رک بحراب نمازش گشت عین . سوی ایمان رفتش و دان تو شین
هـ رک شد مرشاهرا او جامه دار . هست خُشُران بهر شاهش اِتجار
هـ رک با سلطان شود او همنشین . بر درش بودن بود عیب و غین
دست بوش چون رسید از پادشاه . گر گزیند بوس پا باشد گناه
گرچه سر بر پا نهادن خدمتست . پیش آن خدمت خطا و زلّست
۱۷۷۰ شاهرا غیرت بود بر هـ رک او . بو گزیند بعد زان که دید رو
غیرت حق بر مثل گندم بود . کاه خرمن غیرت مَرْدُم بود
اصل غیرتها بدانید از اله . آن خُلفان فرع حق بی اشیاء
شرح این بگذارم و گیرم گله . امر جنای آن نگار دَهِدَلَه
نالام ایرا نالها خوش آیدش . از دو عالم ناله و غم بایدش
۱۷۷۵ چون نالام تلخ از دستان او . چون نیم در حلقه مستان او
چون نالام همچو شب بی روز او . بی وصال روی روزافروز او

- Heading: Bul. سنایی رحمه الله علیه. L om. the verse. CL om. و before
در معنی. (۱۷۶۴) Bul. دو جهان. In L this and the following verse are transposed.
(۱۷۶۷) A Bul. با سلطان بود او. ABL Bul. بودن for شین and so C in marg.
ABL Bul. رسید. (۱۷۶۸) Bul. حیف و غین.
(۱۷۷۱) Bul. چون نیامد همچو شب. AB Bul. پا گزیند. (۱۷۷۰)

۱۸۱۵ خواجه اندر آتش و درد و حنین . صد پراگنده هی گنت این چنین
 که تناقض گاه ناز و گه نیاز . گاه سودای حنیت گه مجاز
 مرد غرقه گشته جانی می کند . دست را در هر گیاهی می زند
 تا کدامش دست گیرد در خطر . دست و پایی می زند از بیم سر
 دوست دارد بار این آشتی . کوشش بیپرده به از خفتگی
 ۱۸۲۰ آنک او شاهست او بی کار نیست . ناله از وی طرفه کو بیمار نیست
 بهر این فرمود رحمان اے پسر . کُلَّ یَوْمٍ مَوْفِی شَأْنِ اِی پسر
 اندرین ره می تراش و می خراش . تا دم آخر دی فارغ می باش
 تا دم آخر دی آخر بود . که عنایت با تو صاحب سر بود
 هرچ کوشد جان که در مرد و زنست . بگوش و چشم شاه جان بر روزنست

برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و پریدن طوطی مرده،

۱۸۲۵ بعد از آتش از قفس بیرون فکند . طوطیک پَرید تا شاخ بلند
 طوطی مرده چنان پرواز کرد . کافتاب شرق ترکی ناز کرد
 خواجه حیران گشت اندر کار مرغ . بی خبر ناگه بدید اسرار مرغ
 روی بالا کرد و گنت ای عندلیب . از بیان حال خوشمان ده نصیب
 او چه کرد آنجا که تو آموختی . ساختی مکر و مارا سوختی
 ۱۸۳۰ گنت طوطی کو بفعلم پند داد . که رها کن لطف آواز و وداد
 ز آنک آواز ترا در بند کرد . خویشتن مرده پی این پند کرد
 یعنی ای مطرب شه با علم و خاص . مرده شو چون من که تا بای خلاص
 دانه باشی مرغکانت بر چشند . غنچه باشی کودکانت بر گشند
 دانه پنهان کن بگلی دام شو . غنچه پنهان کن گیاه بام شو

ترك و ناز Bul. (۱۸۲۶) . در روزنست Bul. (۱۸۲۴) . بر هر گیاهی L. (۱۸۱۷)

لطف و آواز گشاد Bul. (۱۸۲۰) . تا که بدید Bul. (۱۸۲۷)

گیاه نام L. (۱۸۲۴) . آواز ترا A. (۱۸۳۱)

کز کَرشم غمزه غمزه . بر دلم بنهاد داغی نازه
 من حلالش کردم از خونم بریخت . من همی گفتم حلال او می گریخت
 چون گریزانی زنانه خاکیان . غم چه ریزی بر دل غناکیان
 ای که هر صبحی که از مشرق بنافت . همیو چشمه مشرق در جوش یافت
 ۱۸۰۰ چون بهانه دادی این شیدات را . اے بها نه شکر لیهات را
 ای جهان کهنه را تو جان تو . از تن بی جان و دل افغان شنو
 شرح گل بگذار از بهر خدا . شرح بلبل گو که شد از گل جدا
 از غم و شادی نباشد جوش ما . با خیال و وهر نبود هوش ما
 حالتی دیگر بود کآن نادرست . تو مشو میکر که حق بس فادرست
 ۱۸۰۵ نو قیاس از حالت انسان مکن . منزل اندر جور و در احسان مکن
 جور و احسان رخ و شادی حادثست . حادثان میزند حشاش وارثست
 صبح شد ای صبح را پشت و پناه . عذر مخدوی حُسام الدین بخواه
 عذرخواه غفل گل و جان تویی . جان جان و تابش مرجان تویی
 نافت نور صبح و ما از نور نو . در صبحی با می منصور نو
 ۱۸۱۰ داده نو چون چنین دارد مرا . باده کی بود کو طرب آرد مرا
 باده در جوشش گدای جوش ما . چرخ در گردش گدای هوش ما
 باده از ما مست شد فی ما ازو . قالب از ما هست شد فی ما ازو
 ما چو زنبورم و قالبها چو مور . خانه خانه کرده قالب را چو مور

رجوع بحکایت خواجه تاجر

بس درازست این حدیث خواجه گو . نا چه شد احوال آن مرد نکو

(۱۷۲۶) L Bul. کرشمه. B Bul. داغ. After this verse C has a lacuna extending to v. ۱۸۳۰. (۱۸۰۰) L شکرین لیهات را.

(۱۸۰۶) BL Bul. و حشاش.

(۱۸۰۶) L با می for یانی. A. نور صبح آمد و ما.

(۱۸۱۴) L حدیث ای خواجه. (۱۸۱۰) BL Bul. که بود.

۱۸۵۰ اینش گوید من شوم همرازِ تو . و آتش گوید فی منم انبارِ تو
 اینش گوید نیست چون تو در وجود . در جمال و فضل و در احسان وجود
 آتش گوید هر دو عالم آن نیست . جمله جانها مان طفیلِ جانِ نُسْت
 او چو بیند خلق را سرمستِ خویش . از تکبر و رود از دستِ خویش
 او نداند که هزارانرا چو او . دیو افگندست اندر آبِ جو
 ۱۸۵۵ لطف و سالوس جهان خوش لقمه‌ایست . کمترش خور کان پُر آتش لقمه‌ایست
 آتش پنهان و ذوقش آشکار . دود او ظاهر شود پایانِ کار
 نو مگو آن مدح را من گم خورم . از طمع می گوید او پی می برم
 مادحت گر هجو گوید بر ملا . روزها سوزد دلت ز آن سوزها
 گرچه دانی کو زحرمان گفت آن . بکان طمع که داشت از تو شد زبان
 ۱۸۶۰ آن اثر می ماندت در اندرون . در مدح این حالت هست آزمون
 آن اثر هر روزها باقی بود . مایهٔ کبر و خداع جان شود
 لیک ننماید چو شیرینست مدح . بد نماید زانک تلخ افتاد قدح
 همپو مطبوخت و حب کانرا خوری . نا بدبیری شورش و رنج اندری
 و ر خورے حلوا بود ذوقش دمی . این اثر چون آن نمی باید می
 ۱۸۶۵ چون نمی باید می باید نهان . هر ضدی را تو بضد او بدان
 چون شکر باید می نائیر او . بعدِ حینی دُمَل آرد نیش جو

(۱۸۵۴) After this verse L adds:

آتش خواند گاه عیش و خرمی * اینش گوید گاه نوش و مرهی

Bul. has: اینش خواند گاه نوش و خرمی * آتش خواند گاه عیش و همدی

(۱۸۵۵) Bul. لطف سالوس .

(۱۸۵۷) Bul. پی for فی A . من کی خرم .

(۱۸۵۸) Bul. زان for آن . (۱۸۶۱) B کیل و خداع .

(۱۸۶۲) L نمی ماند نهان . (۱۸۶۳) L این اثر چون شد نمی ماند می .

(۱۸۶۴) B Bul. باید نهان . Bul. حینی for چندین . L. دنیل آرد . After this verse L adds:

و ر حب و مطبوخ خوردی ای ظریف * اندرون شد پالک ز اخلاط کثیف

۱۸۲۵ هرك داد او حسنِ خود را در مَزاد . صد قضای بد سوی او رُو نهاد
 حیلها و خشمها و رشکها . بر سرش ریزد چو آب از مشکها
 دشمنانِ او را زغیرت می‌درند . دوستان هم روزگارش می‌برند
 آنک غافل بود از کشت و بهار . او چه داند قیمتِ این روزگار
 در پناه لطف حق باید گریخت . کو هزاران لطف بر ارواح ریخت
 ۱۸۴۰ تا پناهی بانی آنگه چون پناه . آب و آتش مرا گرد سپاه
 نوح و موسی را نه دریا بار شد . نه بر آعداشان بکین قهار شد
 آتشِ ابراهیم را فی قلعه بود . تا بر آورد از دلِ نمرود دود
 کوهِ یحیی را نه سوی خویش خواند . قاصدانش را بزخمِ سنگ راند
 گنت اے بچی بیا در من گریزم . تا پناهت یابم از شمیرِ نیز

وداع کردن طوطی خواجهر را و پریدن،

۱۸۱۵ يك دو پندش داد طوطی پُر مذاق . بعد از آن گفتش سلامِ اَلْفراق
 خواجه گفتش فی اَمَانِ اَللهِ بَرَو . مرا اکنون نمودی راهِ نو
 خواجه با خود گفت کین پند منست . راهِ او بگیرم که این ره روشنست
 جانِ من کمتر زطوطی گئی بود . جانِ چنین باید که نیکویی بود

مضرت تعظیم خلق و انگشت‌نمای شدن،

تن قفص شکست تن شد خارِ جان . در قریبِ داخلان و خارِ جان

بر سرش ریزان شد چون مشکها . A چشمها و خشمها . ABL Bul. (۱۸۳۶)

تا بر آعداشان (۱۸۴۱) L . کشت بهار . Bul. (۱۸۳۸)

(۱۸۴۵) L . Bul. و اَلْفراق . سلام . After this verse L adds:

الوداع ای خواجه کردی مرجهت * کردی آزادم زبند مظلمت

الوداع ای خواجه رفتی با وطن * م شوی آزاد روزی همجو من

Bul. has the same verses but transposes them. (۱۸۴۸) A . باید که after for کی

(۱۸۴۹) Bul. و تن شد .

پیش از آن کین خاکها. خَشَفَش کند . پیش از آن کین بادها نَسَفَش کند
 ۱۸۸۵ گرچه چون نَسَفَش کند نو قادری . کش ازیشان و سِنانی و خَری
 قطره کو در هوا شد با بریخت . از خَرینه قدرت نو گِ گریخت
 گر در آید در عدم یا صد عدم . چون بخوانیش او کند از سَر قَدَم
 صد هزاران ضَدَّ ضَدرا می کشد . بازشان حکم نو بیرون می کند
 از عدمها سوی هستی هر زمان . هست یا رب کاروان در کاروان
 ۱۸۹۰ خاصه هر شب جمله افکار و عُقُول . نیست گردد غرق در بحر نُقُول
 باز وقت صبح آن اللّهیان . برزنند از بحر سَر چون ماهیان
 در خزان آن صد هزاران شاخ و برگ . در هزیمت رفته در دریای مرگ
 زاع پوشیده سیاه چون نوحه گر . در گلستان نوحه کرده بر خُضَر
 باز فرمان آید از سالار ده . سر عدم را کآنج خوردی باز ده
 ۱۸۹۵ آنج خوردی و ده ای مرگ سیاه . از نبات و دارو و برگ و گیاه
 ای برادر عقل یکدم با خود آر . دَم بَدَم در نو خزانست و بهار
 باغ دل را سبز و تر و نازه بین . پُر زغَنجه وَرْد و سرو و یاسمین
 زانیهی برگ پنهان گشته شاخ . زانیهی گل پنهان صحرا و کاخ
 این سخنهایی که از عقل گُلست . بوی آن گلزار و سرو و سنبلست
 ۱۹۰۰ بوی گل دبّی که آنجا گُل نبود . جوش مُل دبّی که آنجا مُل نبود
 بو فلاورست و رَقَب مر ترا . می برد تا خُلد و گوئد مر ترا
 بو دوی چشم باشد نوز ساز . شد زبویی دیده یعنوب باز

(۱۸۸۵) BL Bul. نَسَفَش . (۱۸۸۶) Bul. bis. BL Bul. نَسَفَش .

(۱۸۸۷) Bul. با صد . یا که ریخت . B Bul. تا که ریخت . AL (۱۸۸۷)

از هزیمت . ABL Bul. (۱۸۹۲) . چون اللّهیان C (۱۸۹۱)

برگ گیاه . A Bul. نبات دارو A (۱۸۹۵) . راغ C (۱۸۹۴)

دَم بَدَم باد خزانست A (۱۸۹۶) . تر و before و . A om. (۱۸۹۷) B Bul.

غَنجه و سرو و ورد C . غَنجه و ورد

در خُلد . L (۱۹۰۱) . گلزار سرو A . آن سخنهایی C (۱۸۹۶)

از وُفور مدحها فرعون شد . کُنْ ذَلِيلَ الْفَرَسِ هَوَا لَا نَسُدْ
 تا توانی بنده شو سلطان مباش . زخم گش چون گوی شو چوگان مباش
 ورنه چون لطنت نماند و این جمال . از تو آید آن حریفان را ملال
 آن جماعت کت می دادند ربو . چون بیندند بگویندت که دیو^{۱۸۷۰}
 جمله گویندت چو بیندند بدر . مرده از گور خود بر کرد سر
 همچو آمرده که خدا نامش کنند . تا بدین سالوس بدنامش کنند
 چونک در بدنامی آمد ریش او . دیورا تنگ آید از تنبیش او
 دیو سوی آدمی شد بهر شر . سوے تو نآید که از دیوی بشر
 تا تو بودی آدمی دیو از پست . و دیوید و و چنانید او میت^{۱۸۷۵}
 چون شدی در خوی دیوی اُستوار . و گریزد از تو دیو اے نابکار
 آنکه اندر دامنست آویختند . چون چنین گشتی همه بگریختند

تفسیر ما شاءَ اللَّهُ کَانَ،

این همه گفتیم لیک اندر بسیج . بی عنایات خدا هیچیم هیچ
 بی عنایات حق و خاصان حق . گر مملک باشد سیاهنش ورق
 ای خدا ای فضل تو حاجت روا . با تو یار هیچ کس نبود روا^{۱۸۸۰}
 این قدر ارشاد تو بخشیده . تا بدین بس عیب ما پوشیده
 قطره دانش که بخشیدی ز پیش . متصل گردان بدریاهای خویش
 قطره علمست اندر جان من . و ز رهانش از هوا وز خاک تن

(۱۸۶۷) B Bul. مدحها از بس نفس and so A in marg.

(۱۸۷۲) A تا بدین . Bul. کت for که . (۱۸۷۰) Bul. وین جمال . (۱۸۶۶) BL

(۱۸۶۶) C om. دیو نابکار . ABL. In A corr. above. سالوس در دامش کنند .

has been suppl. by a later hand. In C vv. ۱۸۷۶ and ۱۸۷۷ are transposed.

(۱۸۷۷) ABC آنک اندر . AB . آویخت او . Bul. بگریخت او .

(۱۸۷۸) C هیچیم و هیچ .

(۱۸۸۱) A که بدین . Bul. ارشادرا بخشیده .

با رسایل بود اسرافیل را . کز سماعش پسر برستی فیل را
 سازد اسرافیل روزی ناله را . جان دهد پوسیده صدساله را
 انبیارا در درون هم نغمه‌است . طالبانرا زان حیوة بی بهاست
 نشنود آن نغمه‌ارا گوشِ حِس . کز سَمِها گوشِ حِس باشد نَحِس^{۱۱۲۰}
 نشنود نغمه پسر را آدمی . کو بود زاسرارِ پریان آعجمی
 گرچه م نغمه پری زین عالمست . نغمه دل برتر از هر دو دست
 که پری و آدمی زندانبند . هر دو در زندان این نادانند
 مَعشَرِ اَنْجِن سورة رَحْمَان بخوان . تَسْتَطِيعُوا تَنْفِذُوارا باز دان
 نغمه‌ای اندرون اولیا . اولاً گوید که ای اجزای لا^{۱۱۲۵}
 هین زلای نفی سرها برزند . زین خیال و وم سر بیرون کیند
 ای همه پوسیده در گون و فساد . جان باقیان نروید و نژاد
 گر بگویم شمه زان نغمه‌ها . جانها سر برزند از دخمها
 گوشرا نزدیک کن کآن دُور نیست . لیک نقل آن بتو دستور نیست
 هین که اسرافیل وقتاند اولیا . مرده‌را زیشان حیانت و حیا^{۱۱۳۰}
 جانهای مرده اندر گور تن . بر جهد زآواشان اندر کفن
 گوید این آواز زآواها جداست . زنده کردن کارِ آوازِ خداست
 ما بمردم و بکلی کاسنیم . بانگر حق آمد همه بر خاسنیم

(۱۱۲۷) C رسایل with *fatḥa*, as in the text. In AB either reading, یا رسایل or یار سایل, is possible. L, یا رسیلی, corr. in marg.

(۱۱۲۲) L گرچه نغمه از پری . (۱۱۲۳) BL مگر پری, and so C in marg. Bul. م پری .

(۱۱۲۵) AL کای اجزای لا . (۱۱۲۶) B Bul. این خیال و وم یکو افکنید .

so A in marg., with زین for این. A corrector has introduced this reading into the text of C. L. has سرها بر کیند . (۱۱۲۸) AB Bul. زان زخمها .

(۱۱۳۰) A هین for این . BL Bul. و نیا, حیانت, and so AC in marg.

(۱۱۳۱) B ز آواها Bul. این آوا . (۱۱۳۲) B جان مر یک مرده از گور تن .
 زانها خود جداست .

بوی بد مر دبه را ناری کند . بوی یوسف دبه را یاری کند
 نو که یوسف نیستی یعنوب باش . همچو او با گریه و آشوب باش
 ۱۱۰۰ بشنو این پند از حکیم غزنوی . تا بیایی در تن کهنه نوی
 نازرا رویی نباید همچو وزد . چون نداری رگزد بدخوبی مگرد
 زشت باشد روی نازیبا و ناز . سخت باشد چشم نابینا و درد
 پیش یوسف نازش و خوبی مکن . جز نیاز و آو یعنوی مکن
 معنی مردن زطوطی بد نیاز . در نیاز و فقر خود را مرده ساز
 ۱۱۱۰ تا دم عیسی نرا زنده کند . همچو خوبشت خوب و فرخنده کند
 از بهاران گی شود سرسبز سنگ . خاک شو تا گل بروی رنگ رنگ
 سالها تو سنگ بودی دُخترانش . آزمون را يك زمانی خاک باش

داستان پیر چنگی که در عهد عمر رضی الله عنه از بهر خدا

روز بی نوایی چنگ زد میان گورستان،

آن شنیدستی که در عهد عمر . بود چنگی مُطهری با کتر و قَر
 بلبل از آواز او بی خود شدی . يك طرب ز آواز خوش صد شدی
 ۱۱۱۰ مجلس و مجمع دَمش آراستی . وز نواے او قیامت خاستی
 همچو اسرافیل کاوازش بَن . مردگانرا جان در آرد در بدن

(۱۱۰۴) Bul. در گریه. After this verse Bul. adds:

چون تو شیرین نیستی فرهاد باش * چون نه لیلی چو مجنون گرد فاش

(۱۱۰۶) C . نازرا رویی نباید .

(۱۱۰۷) C . نازیبا و سرد. Bul. corr. above. A in the second hemistich

. نابینا و ناز

(۱۱۱۱) Bul. بروید .

(۱۱۱۲) Bul. آزمون کن .

Heading: AB Bul. روزی نوای چنگ زد . گورستان مدینه I .

همچنین تا صد چراغ از نفل شد . دیدن آخر بقای اصل شد
خواه از نور پسین یستان بجان . هیچ فرقی نیست خواه از شمعدان
خواه بین نور از چراغ آخرین . خواه بین نورش ز شمع غابریل ۱۶۰

در بیان این حدیث که إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامٍ دَهْرِكُمْ
نَفَحَاتٍ إِلَّا فَتَعَرَّضُوا لَهَا،

گفت پیغمبر که نَفَحَاتِی حق . اندرین ایام مآرد سب
گوش و هوش داربد این اوقات را . در ربایید این چنین نَفَحَاتِی را
نَفَحِه آمد مر شمارا دید و رفت . هرکرا میخواست جان بخشید و رفت
نَفَحِه دیگر رسید آگاه باش . تا ازین هم وای نمانی خواه جانش
جان آتش یافت زو آتش کشی . جان مرده یافت در خود جَبْشِی ۱۶۰
نازگی و جَبْشِ طویست این . همچو جَبْشِهای حیوان نیست این
گر در افتد در زمین و آسمان . زهره هاشان آب گردد در زمان
خود زبسم این دم بی مُنْها . باز خوان قَائِنَ أَنْ یَحْمِلُنْها
ورنه خود أَشْفَقْنَ مِنْها چون بدی . گرنه از بیمش دل گه خون شدی
دوش دیگر کون این میداد دست . لَمَمَه چندی در آمد ره بیست ۱۶۰
بهر لَمَمَه گشته لَمَمائی گرو . وقت لَمَمانست اے لَمَمَه سِرو

- خواه . ABL Bul. یستان تو آن . (۱۶۱) ABL Bul. دید آن آخر . (۱۶۱A) Bul.
Heading: A نَفَحَاتِی . غابریل C (۱۶۰) . از شمع جان
A نَفَحَه . (۱۶۰A) AB Bul. نَفَحَه . (۱۶۰A) AB Bul. پیغامبر ABC (۱۶۰A)
از وی L Bul. . جان ناری A. B Bul. (۱۶۰) Suppl. in marg. . ازین هم و نمانی
for خود . After this verse AB Bul. add:
جان ناری یافت از وی انظما * مرده پوشید از بقای او قبا
جَبْشِهای خلقتان . AB Bul. نازکی . (۱۶۰A) Bul. قبا . So L, which has بقا for قبا.
دیگرگون L (۱۶۰) . کی بدی Bul. (۱۶۰A)
وقت لَمَمانست . C. Bul. (۱۶۱) Suppl. in marg.

بانگِ حق اندر حجاب و بی حجاب . آن دهد کو داد مَرَم را زجَب
 ۱۱۴۵ ای فنا پوسیدگان زیر پوست . باز گردید از عدم ز آواز دوست
 مُطْلَقِ آن آواز خود از شه بود . گرچه از حُلُومِ عبدِ الله بود
 گفته او را من زبان و چشم تو . من حواس و من رضا و خشم تو
 رَو که بی بَسْمِ وَ بی بَصیرِ نوی . سر نوی چه جای صاحبِ سرِ نوی
 چون شدی من کانَ الله از وَلَه . من ترا باشم که کانَ الله لَه
 ۱۱۴۰ که نوی گویم ترا گاهی منم . هرچه گویم آفتابِ روشنم
 هر کجا نام زمشکاتِ دمی . حل شد آنجا مُشکِلاتِ عالمی
 ظلمتی را کافتابش بر نداشت . از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت
 آدمی را او بخوش آسما نمود . دیگرانرا ز آدم آسما می گشود
 خواه از آدم گیر نورش خواه ازو . خواه از خُم گیر فی خواه از گدو
 ۱۱۴۵ کین کدو با خُم پیوسته ست سخت . فی چو تو نادان کدوی نیکبخت
 گفت طوبی من ز آلفِ مصطفی . وَالَّذی یُبَصِّر لَیْسَ وَجْهی رَای
 چون چراغی نورِ شعی را کشید . هرک دید آنرا یقین آن شع دید

and ای فنانان نیست کرده زیر پوست (۱۱۴۵) BJ, Bul. بی حجب (۱۱۴۴) Bul. so AC in marg. زمشکاتی L (۱۱۴۱)

(۱۱۴۲) After this verse L adds (and so Bul.):

هرکجا تاریکی آمد نامز * از فروغ ما شود شمس الضحی

(۱۱۴۳) B Bul. خواه ز آدم .

(۱۱۴۵) Bul. پیوست B. با خنب پیوست . After this verse L adds:

آب خواه از جو بچو خواه از سبو * کین سبورا م مدد باشد ز جو
 نور خواه از مه بچو خواهی ز خور * نور مه م ز آفتابیت ای پر

Bul. has the same verses and adds a third, namely:

مقبس شو زود چون یابی نجوم * گفت پیغمبر که اصحابی نجوم

(۱۱۴۶) A . بصر . After this verse Bul. adds:

گفت پیغمبر زنی عزت ورا * دید آن صعب مرا یا خود مرا

(۱۱۴۷) After this verse Bul. adds:

گر فروزند يك چراغی از دگر * لمعه دارد هرکی ز آن در نظر

عقل جزوی عشق را مُشکِر بود . گرچه بنماید که صاحبِ سر بود
 زبرک و داناست اما نیست نیست . تا فرشته لا نشد آهرم نیست
 او بقول و فعل بار ما بود . چون بحکم حال آبی لا بود
 لا بود چون او نشد از هست نیست . چونک طوعاً لا نشد کرهاً بسیت
 جان کمالست و ندای او کمال . مصطفی گویان ارحنا یا بلال
 ای بلال افسراز بانگ سَلَمَت . زان دی کاندِر دیدم در دلت
 زان دی کادم از آن مدهوش گشت . هوش اهل آسمان بیهوش گشت
 مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت . شد نمازش از شب نعریس فوت
 سر از آن خواب مبارک بر نداشت . تا نماز صُبحدر آمد پچاشت
 در شب نعریس پیش آن عروس . یافت جان پالک ایشان دستبوس
 عشق و جان هر دو نهاند و ستیر . گر عروش خواندام عیبی مگیر
 از ملولی بار خامش کردی . گر هُو مهلت بدادی بکدی
 لیک می گوید بگو هین عیب نیست . جز تقاضای قضای غیب نیست
 عیب باشد کو نیند جز که عیب . عیب کی بیند روان پالک غیب
 عیب شد نسبت بمخلوق جهول . فی بنسبت با خداوند قبول
 کفر هر نسبت بخالق حکمتست . چون بها نسبت کنی کفر آفتست
 ور یکی عیبی بود با صد حیات . بر مثال چوب باشد در نیات
 در ترازو هر دورا یکسان گشتند . زانک آن هر دو چو جسم و جان خوشند
 پس بزرگان این نگفتند از گراف . جگر پاکان عین جان افتاد صاف
 گفتشان و نفسشان و نقششان . جمله جان مطلق آمد بی نشان

وآن دی L (۱۲۸۸) . فرمود Bul. گویا A Bul. (۱۲۸۶) . نباید L (۱۲۸۲)

در شب نعریس B Bul. (۱۲۸۶) and this may be the reading of C.

گر م او Bul. (۱۲۱۲) In C vv. ۱۲۱۵ and ۱۲۱۶ are transposed,

but corr. in marg.

(۱۲۱۸) B در یکی . After this verse C has v. ۲۰۰۶, which is also supplied in marg. C after v. ۲۰۰۸.

از برای لقمه این خارخار . از کف لقمان برون آرید خار
 در کف او خار و سایهش نیز نیست . لیکن از حرص آن تمیز نیست
 خار دان آن را که خرما دبه . ز آنک بس نان کور و بس نادیده
 ۱۱۶۵ جان لقمان که گلستان خداست . پای جانش خسته خاری چراست
 آشنای آمد این وجود خارخوار . مصطفی زادی برین آشنای سوار
 آشنای تنگ گلی بر پشت ناست . کر نمیش در نو صد گلزار رُست
 مبل نو سوی مغبلانست و ریگ . نا چه گل چینی زخار مرد ریگ
 ای بگشایه زین طلب از کو بکو . چند گویی کین گلستان کو و کو
 ۱۱۷۰ پیش از آن کین خار پا بیرون کنی . چشم تاریکست جولان چون کنی
 آدمی کو می ننگجد در جهان . در سحر خاری می گردد نهان
 مصطفی آمد که سارد همدی . گلی بینی با حبیبا گلی
 ای حبیبا آتش اندر زنه تو نعل . تا ز نعل تو شود این کوه لعل
 این حبیبا لفظ تائیت و جان . نام تائیش نهند این نازیبان
 ۱۱۷۵ لیک از تائیت جانرا بالک نیست . روح را با مرد و زن اشراک نیست
 از مؤنث وز مذکر برترست . این نه آن جانست که خُشک و ترست
 این نه آن جانست که افزاید زنان . با گهی باشد چنین گاهی چنان
 خوش گشت و خوش و عین خوشی . بی خوشی نبود خوشی ای مرثی
 چون نو شیرین از شکر باشی بود . کان شکر گاهی ز نو غایب شود
 ۱۱۸۰ چون شکر گردی ز بسیاری وفا . پس شکر گئی از شکر باشد جدا
 عاشق از خود چون غذا باید رَحیق . غل آنجا گم بماند بی رفیق

و. سایهش نیز نیست. Bul. (۱۱۶۴) از هوای لقمه. Bul. (۱۱۶۲)

بدان. L. برین for برو. A (۱۱۶۶) که. Bul. for کان. Bul. (۱۱۶۵)

پیش ازین کین. A (۱۱۶۰) آشنای اینک گلی. L (۱۱۶۷)

A. later hand has inserted this reading in A. Bul. (۱۱۸۰) B Bul. ز. تأثیر وفا.

غل آنجا گم شود گم ای رفیق. ABL. غلی. B. غذا. Bul. C. عاشق آنجا. A (۱۱۸۱)

گم شود. for میشود Bul., which has and so

با زبان سبز و با دست دراز . از ضمیر خاك می گویند راز
 همچو بطآن سر فرو برده بآب . گشته طاوسان و بوده چون غراب
 در زمستانشان اگر محبوس کرد . آن غرابان را خدا طاوس کرد
 در زمستانشان اگر چه داد مرگ . زنده شان کرد از بهار و داد برگ
 ۲۰۲۰ منکران گویند خود هست این قدم . این چرا بندم بر رب کرم
 کورئ ایشان درون دوستان . حق برویاند باغ و بوستان
 هر گلی کاندر درون بویا بود . آن گل از اسرار گل گویا بود
 بوی ایشان زغم آفتاب منکران . گرد عالم می رود پرده دران
 منکران همچون جعل زان بوی گل . یا چو نازك مغز در بانگ دُهل
 ۲۰۲۵ خویشتن مشغول می سازند و غرق . چشم می دزدند ازین لمعان و برق
 چشم می دزدند و آنجا چشم فی . چشم آن باشد که بیند مأمی
 چون زگورستان پیمر باز گشت . سوی صدقه شد و هراز گشت
 چشم صدقه چو بر رویش فتاد . پیش آمد دست بر روی می نهاد
 بر عمامه و روی او و موی او . بر گریبان و بر و بازو او
 ۲۰۳۰ گنت پیغمبر چه می جوی شتاب . گنت باران آمد امروز از صحاب
 جامه هات می بجوم در طلب . نرغی بینم ز باران اے عجب
 گنت چه بر سر فگدی از ازار . گنت کردم آن ردای تو رخسار
 گنت بهر آن نمود ای پاک جیب . چشم پاکت را خدا باران غیب
 نیست آن باران ازین ابرشما . هست ابری دیگر و دیگر شما

(۲۰۲۰) After this verse Bul. adds:

جمله ندارد که این خود دانست . در قدم این جمله عالم فائست

از بانگ Bul. از بوی گل A Bul. (۲۰۲۱) . پرده در آن A Bul. می دود (۲۰۲۲)

لمعان برق L Bul. می سازند غرق A (۲۰۲۵)

بر for تن CL . عمامه و L om. (۲۰۲۶)

چه for چو A . پیغامبر ABCL (۲۰۲۷)

چشم پاکت را A (۲۰۲۲) . جامه هات A (۲۰۲۱)

جان دشمن دارشان جمست صرف . چون زیاد از نرد او ایست صرف
 آن بجاك اندر شد و كل خاك شد . این نمك اندر شد و كل پاك شد
 آن نمك كز وی محمد آملعت . زان حدیث با نمك او آفصحت
 ۲۰۰ این نمك باقیست از میراث او . با توند آن وارثان او بجو
 پیش تو شسته نرا خود پیش گو . پیش هست جان پیش اندیش گو
 گر تو خود را پیش و پس داری گمان . بسته جسمی و محرومی زجان
 زیر و بالا پیش و پس وصف ناست . بی جهت آن ذات جان روشن است
 برگشا از نور پاك شه نظر . نا پنداری تو چون كونه نظر
 ۲۰۱ كه هبني در غم و شادی و بس . ای عدم كو مر عدم را پیش و پس
 روزی بارانست می رو تا بشب . فی ازیمن باران از آن باران رب
 قصه سوال کردن عایشه رضی الله عنها از مصطفی علیه السلام

که امروز باران بارید چون تو سوی گورستان

رفتی جامهای تو چون تر نیست،

مصطفی روزی بگورستان برفت . با جنازه مردی از باران برفت
 خاك را در گور او آگنده کرد . زیر خاك آن دانه اش را زنده کرد
 این درختانند همچون خاکبان . دستها بر کرده اند از خاکدان
 ۲۰۱۰ سوی خلفان صد اشارت میکنند . و آنك گوشنش عبارت میکند

bia. و صرف C. چون زبان از نرد او L. Suppl. in marg. (۲۰۰۲)

(۲۰۰۸) B Bul. بی جهتها ذات. and so corr. in C. (۲۰۰۵) AB Bul. با تواند.

AL. کی جهتها. (۲۰۰۶) Suppl. in marg. C. Cf. note on v. ۱۹۹۸.

(۲۰۱۰) Suppl. in marg. C. BC. تا هبني ای غم L. گر هبني.

Heading: A originally. A om. چون. و چون تو A. تفسیر عایشه.

(۲۰۱۴) Bul. آن دانه او. (۲۰۱۵) AB Bul. آنك. After this verse L. adds:

نیزگوشان رازهارا بشنوند . غافلان آوازهارا نشنوند [بشنوند]

Bul. adds: اهل عبرت رازهارا گوش کند . غافلان آوازهارا گوش نکند

زَانَك با جانِ شما آن می‌کند. کَانَ بهاران با درختان می‌کند
 لِيَك بگریزید از سردِ خزان. کَانَ کند کو کرد با باغ و رَزَان
 راویان این را بظاهر برده‌اند. هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند
 ۲۰۰۰ بی‌خبر بودند از جان آن گروه. کوه را دبه ندیده کان بکوه
 آن خزان نزد خدا نفس و هواست. عقل و جان عین بهارست و بناست
 مر ترا عقلیست جزوی در نهان. کَامِلُ الْعَقْلِ بچو اندر جهان
 جُزْوِ نو از کُلِّ او کُلِّ شود. عقلِ کُلِّ بر نفس چون غُلِّ شود
 پس بناویل این بود کائفاسی پاک. چون بهارست و حیوة برگ و ناک
 ۲۰۰۵ گنجهای اولیا نرم و دُرُشت. تن مپوشان زَانَك دینت راست پُشت
 گرم گوید سرد گوید خوش بگیر. زَان زگرم و سرد بچهی وز سحیر
 گرم و سردش نو بهار. زندگیست. مایه صدق و یقین و بندگیست
 زَان کرو بُستانِ جانها زنده‌است. زین جواهر بحرِ دل آگه‌است
 بر دل عاقل هزاران غم بود. گر زباغ، دل خِلالی کم بود

پرسیدن صدیقه رضی الله عنها از مصطفی صلعم که سرّ باران

امروزینه چه بود،

۲۰۶۰ گفت صدیقه که ای زبده وجود. حکمت باران امروزین چه بود
 این زیبارانهای رحمت بود با. بهر تهدیدست و عدل، کبریا

عقل جان C (۲۰۵۱). بکوه for گروه A. برده‌اند این را بظاهر آن گروه AL (۲۰۵۰)

AB Bul. از حدیث اولیا. and so corr. in C. In B مگردان is written (۲۰۵۵)

AB Bul. تا زگرم (۲۰۵۶). تن مپوشان above. and so corr. in C.

ABL شود (۲۰۵۶). نو بهار و زندگیست A (۲۰۵۷)

Heading: Bul. امروزین. After the Heading L adds:

پس سؤالش کرد صدیقه ز صدق * با خنوع و با ادب از جوش عشق

Bul. adds: عایشه کان گوهر درج کمال * کرد او نگر دو عالم را سؤال

امروزی L. کای خلاصه هستی و زبده وجود L (۲۰۶۰)

تفسیر بیت حکیم،

آسمانهاست در ولایت جان . کارفرمای آسمان جهان
در ره روح پست و بالاهاست . کوههای بلند و دریاهاست،

۲۰۴۵ غیب را ابری و آبی دیگرست . آسمان و آفتاب دیگرست
نابد آن إلا که بر خاضان پدید . باقیان فی لیس من خلقی جدید
هست باران از پی پروردگی . هست باران از پی پروردگی
نفع باران بهاران بو العجب . باغ را باران پاییزی چو تب
آن بهاری ناز پرورش کند . وین خزانی ناخوش و زردش کند
۲۰۴۶ همچنین سرما و باد و آفتاب . بر تفاوت دان و سرشته ییاب
همچنین در غیب انواعست این . در زبان و سود و در رنج و غین
این دم آبدال باشد زان بهار . در دل و جان روید از وی سبز زار
فعلی باران بهاری با درخت . آبد از انباشان در نیکبخت
گر درخت خشک باشد در مکان . عیب آن از باد چنان افزا مدان
۲۰۴۷ باد کار خویش کرد و بر وزید . آنک جانی داشت بر جانش گرید

در معنی این حدیث کی اِشْتَمُوا بِرَدِّ الرَّبِّعِ الی آخره،

گفت پیغمبر ز سزما بهار . تن مپوشانید باران ز بهار

Heading: After حکیم Bul. adds: سنایی رحمه الله علیه

(۲۰۴۵) After this verse L adds:

این چنین باران ز ابر دیگرست * رحمت حق در نزولش مضمرست

and so Bul. (۲۰۴۱) ABC Bul. رنج و غین L. رنج و غین

(۲۰۴۲) A سبززار. (۲۰۴۳) B om. (۲۰۴۵) L کرد و پرورید.

Heading: Bul. proceeds: اِشْتَمُوا Bul. حدیث کی. C om. معنی for بیان.

برد الربیع فانه یعمل بابدانکم کا یعمل باشجارکم واجنبوا برد الخریف فانه یعمل بابدانکم کا
پیغامبر (۲۰۴۶) ABCL یعمل باشجارکم.

گهزبای فسر و هر آواز او . لذت الهام و وحی و راز او
 چونك مطرب پیرتر گشت و ضعیف . شد زبانی که رهین یک رغیف
 گشت عمر و مهلت دادی بی . لطفها کردی خدایا با خسی
 معصیت ورزیدام هفتاد سال . باز نگرفتی ز من روزی نوال
 نیست کسب امروز مهمان تو^{۲۰۸۵} . چنگ بهر نو ز من آن تو^{۲۰۸۶}
 چنگ را برداشت و شد الله جو . سوی گورستان بشرب آه گو
 گفت خواهر از حق ابریشم بها . کو بنیکویی پذیرد قلبها
 چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد . چنگ بالین کرد و برگوری فتاد
 خواب بردش مرغ جانش از حس رست . چنگ و چنگی را رها کرد و بخت
 گشت آزاد از تن و رنج جهان . در جهان ساده و صحرای جان^{۲۰۹۰}
 جان او آنجا سرایان ماجرا . کاندرینجا گر بماندندی مرا
 خوش بدی جانم درین باغ و بهار . مست این صحرا و غنیمی لاله زار
 بی سرو بی پاسنری کردی . بی لب و دندان شکر می خوردی
 ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ . کردی با ساکنان چرخ لاغ
 چشم بسته عالمی دیدی . وزد و ریحان بی کفی می چیدی^{۲۰۹۵}
 مرغ آبی غرق در بای عمل . عین ایوبی شراب و مغنسل
 که بدو ایوب از پا نا بفرق . پاک شد از رنجها چون نور شرق
 منوی در حجامت بودی چو چرخ . در ننگجیدی درو زین نیم برخ
 کان زمین و آسمان بس فراخ . کرد از تنگی دل را شاخ شاخ

(۲۰۸۱) B om. و before. (۲۰۸۲) C عمر مهلت. (۲۰۸۳) Suppl. in marg. C

(۲۰۸۵) Bul. توأم bis. ABL Bul. کآن توأم. (۲۰۸۶) A om. و.

(۲۰۸۸) A om. و after. کرد. (۲۰۸۹) A Bul. مرغ جان.

(۲۰۹۲) BC مست for هست. (۲۰۹۳) I. بی سرو بی پاسنری.

(۲۰۹۴) A Bul. رنج و دماغ.

(۲۰۹۶) CL Bul. شراب مغنسل.

(۲۰۹۷) Suppl. in marg. C.

این از آن لطفِ بهاریات بود . با زبایبزی پُر آفات بود
گفت این از بهرِ نسکینِ غمست . کز مصیبت بر نژادِ آدمست
گر بر آن آتش بماندی آدمی . بس خرابی در فسادِ و گمی
۲۰۶۵ این جهان ویران شدی اندر زمان . حرصها بیرون شدی از مردمان
اُسُنِ این عالمِ ای جان غفلتست . هوشیارے این جهان را آفتست
هوشیاری زان جهانست و جو آن . غالب آید پست گردد این جهان
هوشیاری آفتاب و حرصِ یخ . هوشیاری آب وین عالمِ و سَخ
زان جهان اندک ترشح می رسد . تا نغرد در جهان حرص و حسد
۲۰۷۰ گر ترشح بیشتر گردد زغیب . فی هنر ماند درین عالم نه عیب
این ندارد حدِ سوءِ آغازِ رن . سوءِ قصهٔ مردِ مطربِ باز رَو

بقیهٔ قصهٔ پیرِ جنگی و بیانِ مخلصِ آن،

مطری کز وی جهان شد پُر طرب . رُسته زآوازش خیالاتِ عجب
از نوایش مرغِ دل پُران شدی . وز صدایش هوشِ جان حیران شدی
چون بر آمد روزگار و پیر شد . باز جانش از عجز پشه گیر شد
۲۰۷۵ پشتِ او خُم گشت همچون پشتِ خُم . ابروانِ بر چنم همچون پالدم
گشت آوازِ لطیفِ جان فزاش . زشت و نزدِ کس نیز زیدی بلاش
آن نوای رشکِ زُهره آمد . همچو آوازِ خبرِ پیری شد
خود کُدامین خوش که آن ناخوش نشد . یا کدامین سَف کآنِ مَنُش نشد
غیرِ آوازِ عزیزان در صدور . که بود از عکسِ دَمشان نفخِ صور
۲۰۸۰ اندرونی کاندرونها مست ازوست . نیستی کینِ مستهامان هست ازوست

۱. اندر ترشح (۲۰۶۴)

Heading: C مخلص او در بیان و قصهٔ او در جنگی و بقیهٔ پیرِ جنگی. In A پیر is suppl. L Bul. مخلص او.

(۲۰۷۲) C هوش جن، corr. in marg. L هوش دل.

(۲۰۷۸) ABL Bul. که او ناخوش. (۲۰۷۲) AC نفخ.

نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر علیه السلام منبر ساختند
 که جماعت انبوه شده بود گفتند ما روی مبارکت را بهنگام
 وعظ غمی بینیم و شنیدن رسول و صحابه آن ناله را
 و سؤال و جواب مصطفی با ستون صریح،

اُسْتَنْ حَنَانَه از هجر رسول . ناله می زد همچو ارباب عَقُول
 گفت پیغمبر چه خواهی ای سُنُون . گفت جانم از فراق گشت خون
 ۲۱۱۵ مَسْنَدَت من بودم از من ناخشی . بر سر منبر تو مسند ساخشی
 گفت می خواهی ترا نخلی کند . مشرق و غرب ز تو میوه یچند
 یا در آن عالم ترا سروی کند . تا تر و تازه بمائی در ابد
 گفت آن خواهم که دایم شد بقاش . بشنو ای غافل کم از چوبی مباش
 آن ستون را دفن کرد اندر زمین . تا چو مردم حشر گردد بوم دین
 ۲۱۲۰ تا بدانی هرکرا یزدان بخواند . از همه کار جهان بی کار ماند
 هرکرا باشد زبزدان کار و بار . یافت بار آنجا و بیرون شد زکار
 آنک او را نبود از اسرار داد . گئی کند تصدیق او ناله جماد
 گوید آری نه زدل بهر وفای . تا نگویندش که هست اهل نفاق
 گر بیندی واقفان امر کن . در جهان رد گشته بودی این سخن

(۲۱۱۴) After this verse L adds (and so Bul.):

در میان مجلس وعظ آنچنان . کز وی آگه گشت م پر و جوان
 در تحیر مانده اصحاب رسول . کز چه می نالد ستون با عرض و طول

(۲۱۱۴) ABCL پیغامبر .

(۲۱۱۵) After this verse Bul. adds:

پس رسولش گفت ای نیکو درخت . ای شد با سر تو همراه بخت

(۲۱۱۶) BL خواهد که ترا . چند for برند C . Bul. has:

گر تو خواهی سازمت بر بار نخل . تا برد شرق و غربی از تو دخل

(۲۱۱۷) C تا ابد . ABL Bul. حفت سروی . AB Bul. یا بر آن

۲۱۰۰ وین جهانی کاندربین خوابم نمود . از گشایش پَر و بال مرا گشود
این جهان و راهش از پیدا بُدی . کم کمی بِک لحظه آنجا بدی
امر می‌آمد که فی طامع مَثو . چون زیارت خار بیرون شد برو
مُول مُول و زد آنجا جانِ او . در فضاے رحمت و احسانِ او

در خواب گفتن هانف مر عمر را رضی الله عنه که چندین زراز
بیت المال بآن مرد ده که در گورستان خفته‌است،

آن زمان حق بر عُمَر خوابی گماشت . تا که خویش از خواب نتوانست داشت
۲۱۰۵ در عجب افتاد کین معهود نیست . این زغیب افتاد بی مقصود نیست
سرنهاد و خواب بردش خواب دید . گامدش از حق ندا جانش شنید
آن ندایی کاصل هر بانگ و نواست . خود ندا آنست و این باقی صداست
تُرک و کُرد و پارسی‌گو و عرب . فهم کرده آن ندا بی گوش و لب
خود چه جای تُرک و تاجیکست و زنگ . فهم کردست آن نداریا چوب و سنگ
۲۱۱۰ هر دی از وی می‌آید اَلْسَت . جوهر و آغراض می‌گردند هست
گر نمی‌آید بک زیشان ولی . آمدنشان از عدم باشد بلی
زانچه گفتم زآشنایی سنگ و چوب . در بیانش قصهٔ مُش دار خوب

(۲۱۰۰) B. خوابم نبود. L. کاندرو.

(۲۱۰۱) L. آن جهان. L. اینجا بدی.

(۲۱۰۲) Bul. مولی. L. مولی و مولی.

(۲۱۰۷) B. کآن ندایی.

(۲۱۰۸) Bul. فارسی‌گو.

(۲۱۰۹) L. تازیکت. A. زنگ for چنگ.

(۲۱۱۰) C. هست for مست.

(۲۱۱۲) B. آنچه گفتم. AB Bul. فهم من زفهم. and so C in marg. L. و چوب

سنگ. L. After this verse Bul. adds: قصهٔ بشو بی درنگ.

آنچه گفتم زآنچه چوب و سنگ . در بیانش قصهٔ بشو بی درنگ

این طریق، یکر نامعقول بین . در دل، هر مَقْبُولِ مقبول بین
 همچنان کز بیمِ آدم دیو و دد . در جزایرها رمیدند از حسد
 هم زبیم، معجزات، انبیاء . سر کشید مُنْکَران زیر گِیا
 تا بناموس، مسلمانی زبند . در نسل تا ندانی که یکند
 همچو فلاّبان بر آن نقد، نیا . نقره می مالند و نام، پادشاه
 ظاهر الفاظشان توحید و شرع . باطن آن همچو در نان نغم صرع
 فلسفی را زقره بی تا دم زند . دم زند دین، حش برهم زند
 دست و پای او جهاد و جان او . هر چه گوید آن دو در فرمان او
 با زبان گرچه که نهمت می نهند . دست و پاهایشان گواهی می دهند

اظهار معجزه پینامبر علیه السلام بسخن آمدن سنگ ریزه در دست

ابو جهل علیه اللعنه و گواهی دادن سنگ ریزه بر حقیقت

محمد علیه الصلوة والسلام،

سنگها اندر کفِ بو جهل بود . گفت ای احمد بگو این چیست زود
 گر رسولی چیست در مُشتم نهان . چون خیر دارم ز راز آسمان
 گفت چون خواهی بگویم کان چهارست . یا بگوید آن که ما حتم و راست
 گفت بو جهل این دُوم نادر ترست . گفت آری حق از آن قادر ترست
 از میان مشت او هر باره سنگ . در شهادت گفتن آمد بی درنگ
 لا إلهَ گفت إِلَّا اللَّهُ گفت . گوهرِ اَحْمَد رسولُ اللَّهِ سُنْتُ

ها. In C در is written above the. (۲۱۴۶) B Bul. در جزایر در رمیدند.

و برالت او. Bul. adds at the end.

تا چیست. L (۲۱۵۴)

یا بگویند. ABL Bul. آن چهارست. ABL Bul. (۲۱۵۶)

از میان پشت A (۲۱۵۸) with دست written above.

و إِلَّا اللَّهُ ABL (۲۱۵۹)

۲۱۲۵ صد هزاران اهلِ تقلید و نشان . افگند در قعر يك آسپشان
 كه بظنِ تقلید و استدلالشان . فایست و جمله پَر و بالشان
 شبه انگیزد آن شیطانِ دوت . در فتند این جمله کوران سرنگون
 پای استدلالان چوین بود . پای چوین سخت بی تمکین بود
 غیر آن قُطعتِ زمانِ دیده‌ور . کز ثباتش کوه گردد ریخه‌سر
 ۲۱۴۰ پای نایبنا عصا باشد عصا . تا نیفتد سرنگون او بر حصا
 آن سواری کو سپهرا شد ظفر . اهلِ دین را کیست اربابِ بصر
 با عصا کوران اگر ره دیده‌اند . در پناه خلق روشن دیده‌اند
 گرنه بینایان بُدندی و شپان . جمله کوران مرده‌اندی در جهان
 فی زکوران یکشت آید نه دُرود . نه عمارت نه تجارتها و سود
 ۲۱۴۵ گر نکردي رحمت و افضالشان . در شکستی چوبِ استدلالشان
 این عصا چه بود قیاسات و دلیل . آن عصا کی دادشان بینا جلیل
 چون عصا شد آلتِ جنگ و نیز . آن عصارا خُرد بشکن ای ضریر
 او عصانان داد تا پیش آمدیت . آن عصا از خشم م بر وی زدیت
 حلقه کوران بچه کار اندرید . دیدبان را در میانه آورید
 ۱۱۴۰ دامن او گیر کسو دادت عصا . در نگر گادمر چها دبد از عصی
 معجزه موسی و احمدرا نگر . چون عصا شد مار و اُستن با خبر
 از عصا ماری و از اُستون حنین . پنج توبت می‌زنند از بهر دین
 گر نه نامعقول بودی این مَره . گي بُدی حاجت بچندن معجزه
 هرچ معقولست عقلش میخورد . بی بیان معجزه بی جَر و مَد

(۲۱۲۵) AB تقلید و نشان . زاهل در گمان . BL Bul. and so A in marg.

(۲۱۲۶) C گر بدو for که بظن , corr. in marg. (۲۱۲۱) AB Bul. سلطان بصر .

and so corr. in C. (۲۱۲۳) Bul. بودندی (۲۱۲۵) A رحمتی .

(۲۱۲۸) L Bul. آمدید . L Bul. زدید . (۲۱۴۰) AL Bul. دید از عصا .

(۲۱۴۱) A معجزه . (۲۱۴۲) A Bul. اُستن . B از اُستونی . مار و ز اُستونی .

(۲۱۴۴) L بی جزر و مد . L Bul. بیان و معجزه . (۲۱۴۴) L

مر عمر را دید و ماند اندر شگفت . عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت
گفت در باطن خدایا از تو داد . محتسب بر پیرک چنگی فساد
چون نظر اندر رخ آن پسر کرد . دید او را شرمسار و روزه زرد
پس عمر گفتش مژگ از من مرم . کت بشارتها زحق آورده ام
۲۱۸۰ چند یزدان مذحت خوی تو کرد . نا عمر را عاشق روی تو کرد
پیش من بنشین و مهجوری مساز . تا بگوشت گویم از اقبال راز
حق سلامت می کند می پرست . چونی از رنج و غم می حدت
نک قراضه چند ابریشم ها . خرج کن این را و باز اینجا بیا
پیر این بشنید و بر خود می طپید . دست می خایید و جامه می درید
۲۱۸۵ بانگ می زد کای خدای بی نظیر . پس که از شرم آب شد بیچاره پسر
چون بی بگریست و از حد رفت درد . چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
گفت اے بوده حجام از اله . اے مرا تو راه زن از شاهراه
ای بخورده خون من هفتاد سال . اے زنو رویم سیه پیش کمال
ای خدای با عطای با وفا . رحم کن بر عمر رفته در جفا
۲۱۹۰ داد حق عمری که هر روزی ازو . کس نداند قیمت آنرا جز او
خرج کردم عمر خود را دم بدم . دردمدم جمله را در زیر و بسم
آه کز باد ره و پرده عراق . رفت از یاسم دم تلخ فراق
وای کز تری زیر افکند خرد . خشک شد رگشت دل من دل برود
وای کز آواز این بیست و چهار . کاروان بگشت و بیگه شد نهار

بشارتهای حق I. (۲۱۷۹) B. پیرک B. (۲۱۷۷) . چون عمر را Bul. (۲۱۷۶)

B. Bul. (۲۱۸۴)

پیر لرزان گشت چون این را شنید * دست می خایید و بر خود می طپید

با عطا و با وفا Bul. با عطای و با وفا A. (۲۱۸۹) . کای for که C. (۲۱۸۵)

قیمت آن در جهان AB Bul. . روزی از آن AB Bul. (۲۱۹۰)

رفته از یاسم Bul. (۲۱۹۲)

گشت دلمن AC . تری زیر افکند Bul. (۲۱۹۴)

۲۱۶۰ چون شنید از سنگها بو جهل این . زد زخم آن سنگهارا بر زمین

بقیه قصه مطرب و پیغام رسانیدن امیر المؤمنین عمر رضی

الله عنه با او آنچه هاتف آواز داد،

باز گرد و حال مطرب گوش دار . ز آنک عاجز گشت مطرب ز انتظار
بانگ آمد مرعرا کای عمر . بنده مارا ز حاجت باز خر
بنده داریم خاص و محترم . سوی گورستان تو رنج کن قدم
ای عمر بر چه زینت آمال عالم . همتصد دینار در کف نه تمام
۲۱۶۵ پیش او بر کای تو مارا اختیار . این قدر پستان کون معذور دار
این قدر امر مهر ابریشم بها . خرج کن چون خرج شد اینجا یا
پس عمر زان هیبت آواز جست . تا میانرا مهر این خدمت بیست
سوی گورستان عمر بنهاد رو . در بغل همیان دوان در جست و جو
گرگورستان دوانه شد بی . غیر آن پیرو نبود آنجا کی
۲۱۷۰ گفت این نبود دگر باره دوبد . مانده گشت و غیر آن پیر او ندید
گفت حق فرمود مارا بنده ایست . صافی و شایسته و فرخنده ایست
پیر چنگی کی بود خاص خدا . حذا اے سر پنهان حذا
بار دیگر گورستان بگشت . همچو آن شیر شکاری گرد دشت
چون بفین گشتش که غیر پیر نیست . گفت در ظلمت دل روشن بسببست
۲۱۷۵ آمد و با صد ادب آنجا نشست . بر عمر عطسه فساد و پیر جست

(۲۱۶۰) After this verse L Bul. add:

گفت نبود مثل تو ساحر دگر . ساحرانرا سر تویی و تاج سر
خاک بر فرقش که بد کور و لعین . چشم او ابلیسی آمد خاک بین

جست و جوی AL. روی AL. (۲۱۶۸) Bul. بر چه (۲۱۶۸)

ABL Bul. سوی گورستان B (۲۱۶۹) and so corr. in C.

for است C (۲۱۷۱) A om. (۲۱۷۲) A om. (۲۱۷۳)

آمد او ABL Bul. (۲۱۷۵)

همچو جان بی گریه و بی خنده شد . جانش رفت و جان دیگر زنده شد
 ۲۲۱۰ خبرتی آمد درونش آن زمان . که برون شد از زمین و آسمان
 جست و جویی از ورای جست و جو . من نمی دانم تو می دانی بگو
 قال و حالی از ورای حال و قال . غرقه گشته در جمال ذو الجلال
 غرقه نی که خلاص باشدش . یا بجز دریا کی شناسدش
 عقل جزو از کل گویا نیستی . گر تقاضا بر تقاضا نیستی
 ۲۲۱۵ چون تقاضا بر تقاضا می رسد . موج آن دریا بدینجا می رسد
 چونک قصه حال پیر اینجا رسید . پیر و حالش روی در پرده کشید
 پیر دامن را زگفت و گو فشانند . نیم گشته در دهان ما بماند
 از پی این عیش و عشرت ساختن . صد هزاران جان بشاید باختن
 در شکار، بیته جان باز باش . همچو خورشید جهان جانباز باش
 ۲۲۲۰ جان فشان افتاد خورشید بلند . هر دی نی می شود پُر می کند
 جان فشان ای آفتاب معنوی . مر جهان کهنه را بنما نوی
 در وجود آدمی جان و روان . می رسد از غیب چون آب روان

(۲۲۰۹) C om. و after رفت.

(۲۲۱۱) Suppl. in marg. C. A جست جویی.

(۲۲۱۲) ABL Bul. از قال و قال.

(۲۲۱۴) A شناسدش.

(۲۲۱۵) B om. L این دریا.

(۲۲۱۷) L دهان او.

(۲۲۱۸) A نباید. Bul. بیاید. L شاید.

(۲۲۲۰) Bul. نی for بی.

(۲۲۲۱) In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۲۲) After this verse L adds:

هر زمان از غیب تو نو می رسند * وز جهان تن برون شو می رسند

۲۱۶۵ ای خدا فریاد زین فریادخواه . داد خواهم نه زکس زین دادخواه
 داد خود از کس نیام جز مگر . زان که او از من بمن نزدیکتر
 کین منی از وی رسد دم دم مرا . پس ورا بینم چو این شد گم مرا
 همچو آن کو با تو باشد زرشتر . سوی او داری نه سوی خود نظر

گردانیدن عمر رضی الله عنه نظر او را از مقام گریه که
 هستیست بمقام استغراق که نیستیست،

پس عمر گفتش که این زاری نو . هست هر آثار هشیاری نو
 ۲۲۰۰ راو فانی گشته راهی دیگرست . زانک هشیاری گاهی دیگرست
 هست هشیاری زیاد ما مضی . ماضی و مستقبلت پرده خدا
 آتش اندر زن بهر دو تا بگی . بر گریه باشی ازین هر دو چوئی
 تا گره باقی بود هزار نیست . همنشین آن لب و آواز نیست
 چون بطوفی خود بطوفی مُردے . چون بجان آمدی هر با خودے
 ۲۲۰۵ ای خبرهات از خبرده بی خبر . توبه تو از گناه تو بشتر
 اے نواز حال گذشته توبه جو . گئی کنی توبه ازین توبه بگو
 گاه بانگ زیر را قبله کنی . گاه گریه زار را قبله کنی
 چونک فاروق آینه اسرار شد . جان پیر از اندرون بیدار شد

(۲۱۶۵) After this verse L adds:

داد کس چون می ندادم در جهان . عمر شد هفتاد سال از من جهان

(۲۱۶۸) AB یا تو باشد . After this verse L adds:

(۲۱۶۷) AB چو آن شد .

همچنین در گریه و در ناله او . می شمردی چند جرم تو بنو

Bul. has the same verse with می شمردی جرم چندین ساله او in the second hemistich.

Heading: A گریه for کرم . ABL om. که نیستیست .

(۲۲۰۰) Bul. گناه . (۲۲۰۱) Bul. یاد for راه . C مضی .

(۲۲۰۴) L تا گره باقی بود . (۲۲۰۶) C از حال بر written above .

(۲۲۰۷) ABL Bul. زار را قبله زنی . (۲۲۰۸) L بیدار شد .

نان دهی از بهر حق نانت دهند . جان دهی از بهر حق جانت دهند
 گریز بریزد بر گهای این چنار . برگریزی بر گش بخشد کردگار
 گر نماند از جود در دست تو مال . گی کند فضل الهی پای مال
 هرک کارد گردد انبارش بهی . لیک اندر مزرعه باشد بهی
 ۲۲۴۰ و آنک در انبار ماند و صرفه کرد . آشپش و موش و حوادثش خورد
 این جهان نفی است در اثبات جو . صورت صفرست در معنی جو
 جان شور تلخ پیش تیغ بر . جان چون دریای شیرین را بحر
 ورنی توانی شدن زین آستان . باری از من گوش دار این داستان

قصه خلیفه کی در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود و نظیر خود نداشت

۲۲۴۰ بک خلیفه بود در ایام پیش . کرده حاتم را غلام جود خویش
 رایت اکرام و داد افراشته . فقر و حاجت از جهان برداشته
 بحر گوهر بخشش صاف آمد . داد او از قاف ناقاف آمد
 در جهان خاک ابر و آب بود . مظهر بخشایش و قباب بود
 از عطایش بحر و کان در زلزله . سوسه جودش قافله بر قافله
 قبله حاجت در و دروازه اش . رفته در عالم بچود آوازه اش

(۲۲۴۰) ABL Bul. لیکش اندر .

(۲۲۴۰) Bul. آشپش . L om. و after موش . B خورد .

(۲۲۴۱) Bul. معنات . و در معنی CL . و در اثبات C . این جهان نقیصت A .

(۲۲۴۲) B Bul. تلخ و شور . C بحر , corr. in marg.

(۲۲۴۳) ABL Bul. گوش کن . ABL Bul. ورنی دانی .

Heading: A om. کی در کرم .

(۲۲۴۴) Bul. جود .

(۲۲۴۵) ABL Bul. گوهر در را written above . بحر و در . B بحر در . AL Bul.

(۲۲۴۸) AB Bul. عطایش . از بخشش اش Bul. از بخشش .

تفسیر دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر هر بازاری منادی
 می‌کند که اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلْفًا اللَّهُمَّ اعْطِ كُلَّ
 مُسْلِكٍ تَلْفًا و بیان کردن که آن منفق مجاهد راه
 حق است فی مسرف راه هوا،

گفت پیغمبر که دایم بهر پند، دو فرشته خوش مناد می‌کنند
 کای خدایا منافقرا سیر دار، هر دیریشان را عوض ده صد هزار
 ۲۲۲۵ ای خدایا مسکانرا در جهان، تو مه الا زیان اندر زیان
 ای بسا امساك كن انفاق به، مال حق را جز بآمر حق مه
 نا عوض باقی تو گنج بی‌کران، نا نیاشی از عداد کافران
 کاشتران قربان می‌کردند نا، چیره گردد تیغشان بر مصطفی
 امر حق را باز جو از واصلی، امر حق را در نیابد هر دلی
 ۲۲۳۰ چون غلام باغی کو عدل کرد، مال شه بر باغیان بدل کرد
 در نیی انذار اهل غفلتست، گان همه انفاقهاشان حیرتست
 عدل این باغی و دادش نزد شاه، چه فزاید دوری و روی سیاه
 سروران مگه در حرب رسول، بودشان قربان باومید قبول
 بهر این مومن می‌گوید زبیم، در نماز اهد صراط المستقیم
 ۲۲۳۵ آن دیرم دادن سخی را لایقست، جان سپردن خود بخای عاشقست

پیغامبر ABC (۲۲۲۴)

Heading: C om. سر. Bul. بیان کردن آن که منفق.

AB Bul. باغی. Bul. (۲۲۴۰) گروا صلی L. (۲۲۲۶) اشتران CL (۲۲۲۸)

In Bul. vv. ۲۲۴۰ and ۲۲۴۱. باغیان او بدل کرد AB Bul. مال حق
 are transposed and the following verse is inserted after v. ۲۲۴۰:

بنک پندارد که او خود عدل کرد * مال شهرا بر مساکن بدل کرد

Bul. (۲۲۴۲) باغی. In Bul. this verse follows v. ۲۲۴۱. L Bul. بامید.

Bul. (۲۲۴۴) المستقیم. L. الصراط.

چه عطا ما بر گدایی می‌تیم . سر مگر را در هوا رگ می‌زنیم
 گر کسی مهربان رسد گر من منم . شب بخشد دلق او کم
 مغرور شدن مریدان محتاج بدعیان، مزور و ایشانرا شیخ و محتشم
 و واصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نادانستن و بر
 بسته را از بر رسته،

بهر این گفتند دانا یان بن . مهربان محسان باید شدن
 نو مرید و مهربان آن کسی . کو رباید حاصلت را امر خسی^(۲۲۶۵)
 نیست چیره چون ترا چیره کند . نور نهد مر ترا نیره کند
 چون ورا نوری نبود اندر قران . نور گی یابد از وی دیگران
 همچو اعش کو کند داروے چشم . چه گفت در چشمها الا که پشم

(۲۲۶۴) A چون بخشد B Bul. and so A in marg. شب بخشد دلش از تن بر کم . After this verse L adds: I. دلق او را بر کم .

فقط ده سال از ندیدی در صور . چشم را بگشا و اندر ما نگر
 زین خط درازن ماجرا و گفت و گو . برد از حد عبارت پیش شو
 کر عا و فقر ما گشیم عوار . سوغیم از اضطراب و اضطراب
 تا یکی ما این همه خواری کنیم . غرقه اندر بحر ژرف آئیم
 ناگاه از روزی در آید مهربان . شرمساریها بریم از وی بجان
 لیک مهربان چون در آید بی ثبوت . دانک کفش مهربان سازیم قوت

Bul. adds:

چون از انسان ماجرا و گفتگو . شوهرش را کرد وضع نرش رو
 گشته ام یا فقر دانه خواری و زار . بوده ام سوزان نار اضطراب
 تا یکی با این عا محنت کنیم . غرقه بحر عمیق آئیم
 مهربانی گر بر آید ناگهان . شرم بسیار آمد از وی بیگمان
 گر بر آمد مهربانی بی ثبوت . دانکه مارا کفش مهربانست قوت

Heading: After مدعیان، A has B. و درویشانرا شیخ الخ . فرق ناداشتن .

(۲۲۶۴) C میزبان محسان .

(۲۲۶۵) ABL Bul. کو ستاند، and so in marg. C.

(۲۲۶۸) Bul. پشم for چشم .

۲۲۵۰ هم عجم هم روم هم ترك و عرب . مانده از جود و سخاوتش در عجب
آب حیوان بود و دریای کرم . زنده گشته هم عرب زو هم عجم

قصه اعرابی درویش و ماجرای زن او با او بسبب
قلت و درویشی

یکشب اعرابی زنی مرثوی را . گفت و از حد بُرد گفت و گوی را
کبت همه فقر و جفا ما می کشیم . جمله عالم در خوشی ما ناختیم
نان مان فی نان خورشیدمان درد و رشتک . کوزه مان نه آهوان از دیده اشک
۲۲۵۵ جمله ما روز تاب آفتاب . شب بهالین و بحاف از ماهتاب
قرصی مهرا قرص نان پنداشته . دست سوس آسمان بر داشته
ننگ درویشان زدرویشی . ما . روز شب از روزی اندیشی . ما
خویش و بیگانه شد از ما زمان . بر مثال سایه از مردمان
گر بخوام از کسی بکشتن نلک . مرا گوید خمش کن مرگ و جنت
۲۲۶۰ مرعرا فخر غرّوست و عطا . در عرب تو همچو اندر خط خطا
چه غزا ما بی غزا خود گشته ایم . ما بشمشیر عدم سرگشته ایم

(۲۲۵۰) AB Bul. ترک و هم روم . Bul. سخاوتش . In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۵۱) L هم عجم ازو و هم عجم . In L the hemistichs are transposed.

(۲۲۵۵) B نهالی .

(۲۲۵۷) B نلک درویشان . CL روز و شب .

(۲۲۵۸) BCL خویش بیگانه .

(۲۲۵۹) A نلک . L مشت . A شب .

(۲۲۶۱) AB Bul. ما بیغ فقر بی سرگشته ایم . and so C in marg. After this verse L adds:

چه خطا ما بی خطا در آتشیم * چه دوا ما درد و غمرا مفرشیم

and so Bul., which has دوا for غمرا .

در بیان آن که نادر افتد که مریدی در مدعی مزور اعتقاد
بصدق بندد که او کسیست و بدین اعتقاد بقایم برسد که
شیخش در خواب ندیده باشد و آب و آتش او را گزند
نکند و شیخش را گزند کند ولیکن بنادر باشد.

لیک نادر طالب آید کز فروغ . در حق او نافع آید آن دروغ
او بنصدم نیک خود جای رسد . گرچه جان پنداشت و آن آمد جسد
چون تخری در دل شب قبله را . قبله فی و آن نماز او روا^{۲۲۸۵}
مدعی را فخط جان اندر سیرست . لیک مارا فخط نان بر ظاهرست
ما چرا چون مدعی پنهان کنیم . بهر ناموس مزور جان کنیم

صبر فرمودن استرابی زن را و فضیلت صبر و فقر گفتن
با زن خود،

شوی گفتش چند جویی دخل و گشت . خود چه ماند از عمر افزون تر گذشت
عاقل اندر بیش و نقصان نشکود . زانک هر دو همچو سیلی بگذرد
خواه صاف و خواه سیل نبره رو . چون غی باید می از وی مگو^{۲۲۹۰}
اندرین عالم هزاران جانور . می زید خوش عیش بی زیر و زبر
شکر می گوید خدا را فاخته . بر درخت و برگه شب ناساخته
حمد می گوید خدا را عبدلیب . که اعتماد رزق بر نیت ای عجیب
باز دست شاه را کرده توبد . از همه مُردار بهتریده امید

Heading: ABL بنادر باشد نادر and om. باشد. Bul. بنادر باشد نادر

(۲۲۸۸) L Bul. om. و. (۲۲۸۸) Bul. چند گوئی. C om. از, which is suppl.

below the line. (۲۲۸۹) A عقل. (۲۲۹۰) In A جو برق is written above

مدعی. (۲۲۹۱) A کاعتماد. AB Bul. کاعتماد. (۲۲۹۲) A عهد می گوید, but حمد is written above.

حال ما اینست در فقر و عنا . هیچ مهبانی مَیا مغرور ما
 ۲۲۷۰ قحطِ ده سال از ندیده در صور . چشمها بگشا و اندر ما نگر
 ظاهر ما چون درون مدعی . در دلش ظلمت زبانش شَعْبَعِی
 از خدا بویی نه اورا نی اثر . دعویش افزون زشیت و بُوالبشر
 دیو نبوده ورا هم نفس خویش . او هی گوید زآبدالیم و بیش
 حرف درویشان بدزبیده بی . نا گمان آید که هست او خود کسی
 ۲۲۷۵ خُرده گیرد در سخن بر یازید . ننگ دارد از وجود او یزید
 بی نوا از نان و خوان آسمان . پیش او ننداخت حق يك استخوان
 او ندا کرده که خوان بنهادم . نایب حَقم خلیفه نهاده ام
 الصلا ساده دلان پیچ پیچ . نا خورید از خوانِ جودم سیر هیچ
 سالها بر وعده فردا کسان . یگرد آن درگشته فردا نارسان
 ۲۲۸۰ دیر باید نا که سز آدمی . آشکارا گردد افزون و کمی
 زیر دیوار بدن گنجست یا . خانه مارست و مور و ازدها
 چونک پیدا گشت کو چیزی نبود . عمر طالب رفت آگاهی چه سود

(۲۲۶۹) L. مهبان خود میا . در فقر ای خدا .

(۲۲۷۰) L om., but see the verses which occur in L after v. ۲۲۶۳.

(۲۲۷۱) Bul. زبانش for برونش .

(۲۲۷۲) Bul. از خدا « بویی » .

(۲۲۷۳) L. بخوده . ABL om. و before بیش .

(۲۲۷۵) ABL Bul. درون for وجود .

(۲۲۷۶) L. ننداخت .

(۲۲۷۸) BL. جودم هیچ هیچ .

(۲۲۷۹) L. گشته فردا .

(۲۲۸۰) A تا کی . AB Bul. از بیش و کمی . and so C in marg. L. از فضل و کمی .

(۲۲۸۱) B Bul. گنجیست .

(۲۲۸۲) A Bul. رفته .

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن افزون از قدم و از مقام
خود مگو لم تَقُولُونِ مَا لَا تَفْعَلُونَ که این سخنها اگرچه راستست
این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق مقام و
معامله خود زیان دارد و کبر مقتا عند الله باشد،

۲۲۱۵ زن برو زد بانگ کای ناموس کیش . من فسون نو نخوام خورد بیش
نُرْهَات از دَعْوَى و دِعْوَت مگو . رَو سخن از کبر و ز نَعْوَت مگو
چند حرف طَهْرَاق و کار و بار . کار و حال خود بیست و شرم دار
کبر زشت و از گدایان زشتتر . روز سرد و برف و آنکه جامه تر
چند دعوی و دم و باد بُرُوت . ای نرا خانه چو بَيْتُ الْعَنْكَبُوت
۲۲۲۰ از قناعت گی تو جان افروختی . امر قناعتها تو نلر آموختی
گفت پیغمبر قناعت چیست گنج . گنج را نو وای دانی زرنج
این قناعت نیست جز گنج روان . تو مزن لاف ای غم و رنج روان
نو مخوام جنت کمتر زن بَغْل . جنت انصافم نیم جنت دغل
چون قدم با میر و با بگ می زنی . چون ملخ را در هوا رگ می زنی
۲۲۲۵ با سگان از استخوان در چالشی . چون فی اَشْکَم نهی در نالشی
سوی من منکر بخواری سست سست . تا نگویم آنچ در رگهای سست
عقل خود را از من افزون دیده . مر من کم عقل را چون دیده
مچو گرگ غافل اندر ما بجه . ای زننگ عقل تو بی عقل به

Heading: After مگو Bul. adds و علا میفرماید که حق جل و علا میفرماید

آنکه . (۲۲۱۸) A om. و before (۲۲۱۷) A . کار حال (۲۲۱۶) C . دوی دعوت (۲۲۱۶)

پیغامبر . (۲۲۲۱) ABC . باد و بروت . (۲۲۱۶) ABL

بر هوا . C . ملخ را مگر را . (۲۲۲۴) BL

بجه . (۲۲۲۸) L . (۲۲۲۶) A om. . زن استخوان . (۲۲۲۵) A om. BL Bul

۲۲۹۵ همچین ار پشه گیرے نا پیل . شد عیالُ الله و حقِ نعمِ الٰهیل
 این همه غمها که اندر سینهاست . از بخار و گرد بود و بادِ ماست
 این غمِ بیخ کن چون داسِ ماست . این چنین شد و آن چنان و سواسِ ماست
 دانکِ هر رنجی زمردن پاره ایست . جزوِ مرگ از خود یران گر چاره ایست
 چون جزوِ مرگ نتوانی گریخت . دانکِ کُتش بر سرت خواهند ریخت
 ۲۲۹۶ جزوِ مرگ از گشت شیرین مر نرا . دانکِ شیرین می کند کل را خدا
 دردها از مرگ می آید رسول . از رسولش رُو مگردان ای فضول
 هرک شیرین می زید او تلخ مُرد . هر که او تن را پرستد جان نبرد
 گوسفندان را ز صحرای کشند . آنک فریه نر سبکتر می کشند
 شب گذشت و صبح آمد ای نمر . چند گیرے آفانه زر ز سر
 ۲۲۹۷ تو جوان بودی و قانع نر بُدی . زر طلب گشتی خود اول زر بُدی
 زر بُدی پر میوه چون کاسد شدی . وقتِ میوه پختنت فاسد شده
 میوه ات باید که شیرین تر شود . چون رسن تابان نه واپس تر رود
 جنتِ مایی جنت باید هم صفت . نا بر آید کارها با مصلحت
 جنت باید بر مثالِ همدگر . در دو جنت کُتش و موزه در نگر
 ۲۲۹۸ گر یکی کُتش از دو تنگ آید بها . هر دو جنتش کار ناید مر نرا
 جنتِ در يك خُرد و آن دیگر بزرگ . جنتِ شیر بیشه دیدی هیچ گرگ
 راست ناید بر شُتر جنتِ جُوال . آن یکی کوچک و آن دیگر کمال
 من روم سوی قناعت دل فوے . تو چرا سوسه شاعت می روی
 مرد قانع از سهر اخلاص و سوز . زین نسق می گفت با زن نا بروز

گرد و باد A (۲۲۹۶) Bul. الٰهیل for الوکیل. A in marg. و. I. om. Bul. (۲۲۹۵)

سبکتر for مر آنرا B (۲۲۹۴) شد. I. om. (۲۲۹۷) Bul. گرد باد و بود. B Bul. و بود

ABL ای پسر B ای ثمر. I. ای ثمر. Bul. (۲۲۹۶) مر او را. Bul. So AC in marg.

In A vv. ۲۲۹۸-۹ precede vv. (۲۲۹۷) Bul. این فسانه را. Bul. این فسانه زر

در مصالح مصلحت I (۲۲۹۸) ۷-۲۲۹۶, but corr. in marg.

and so C in marg. آن یکی خالی و این پر مال مال. ABL Bul. (۲۲۹۲)

مال و زر سررا بود همچون کلاه . گل بود او کز کله سازد پناه
 آنک زلف جعد و رعنا باشدش . چون کلاهش رفت خوشتر آیدش
 ۲۴۴۵ مرد حق باشد مانند بصر . پس برهنه به که پوشیده نظر
 وقت عرضه کردن آن برده فروش . بر گند از بنده جامه عیب پوش
 و ر بود عیبی برهنه گئی کند . بل بجامه خدعه با وی کند
 گوید این شرمناک است از نیک و بد . از برهنه کردن او از تو رَمَد
 خواجه در عیبت غرقه تا بگوش . خواجه را مالست و مالش عیب پوش
 ۲۴۵۰ کز طمع عیش نیند طامعی . گشت دلهارا طمعها جامعی
 و ر گدا گوید سخن چون زرِ کان . ره نیابد کاله او در دکان
 کارِ درویشی و راهی فهم نُسْت . سوی درویشی بهنگر نُسْت نُسْت
 ز آنک درویشان و رای ملک و مال . روزی دارند ژرف از ذو آلال
 حق تعالی عادلست و عادلان . گئی کنند استمگری بر بی دلان
 ۲۴۵۵ آن یکی را نعمت و کالا دهند . وین دگر را بر سر آتش نهند
 آتش سوزد که دارد این گمان . بر خدای خالق هر دو جهان
 فقر فقری از گرفت و مجاز . فی هزاران عجز پنهانست و ناز
 از غضب بر من لنبها راندی . یارگیر و مارگیر خواندی
 گر بگیرم مار دندانش کنم . ناش از سر کوفتن این کنم
 ۲۴۶۰ ز آنک آن دندان عدو جان اوست . من عدو را می کنم زین علم دوست
 از طمع هرگز نخوام من فسون . این طمع را کرده ام من سرنگون

آن. I. om. (۲۴۴۶) . کل بود کو از کله A . مال و زررا سر بود A (۲۴۴۴)

After this verse L adds: (۲۴۵۲) . برهنه اش Bul. برهنه اش BL. برهنش A (۲۴۴۷)

ز آنک درویشی و راهی کاره است * دم بدم از حق مریش ترا عطا است

بر لب آتش L . بر سرش آتش نهد Bul. دهد Bul. (۲۴۵۵)

یارگیرم مارگیرم Bul. یارگیر مارگیرم C (۲۴۵۸) . خدا و خالق ABL Bul. (۲۴۵۶)

and so . اگر بگیرم بر کم دندان مار * ناش از سر کوفتن نبود ضرار B Bul. (۲۴۵۴)

نخوام من فسون A (۲۴۶۱) . A in marg.

چونک عقل نو غلبه مردم است . آن نه غفلت آن که مار و گزدم است
 ۲۲۳۰ خصم ظلم و مکر نو الله باد . مکر عقل نو زما کوناه باد
 هم نو ماری هم فسونگر ای عجب . مارگیر و ماری ای تنگ عرب
 زاغ اگر زشتی خود بشناختی . همچو برف از درد و غم بگذاختی
 مرد افسونگر بخواند چون عدو . او فسون بر مار مار افسون برو
 گر نبوده دلم او افسون مار . گف فسون مار را گشتی شکار
 ۲۲۳۵ مرد افسونگر ز حرص و کسب و کار . در نیابد آن زمان افسون مار
 مار گوید ای فسونگر هین و هین . آن خود دبدی فسون من بین
 تو بنام حق فریبی مر مرا . تا کنی رسوای و شور و شر مرا
 نام حقم بست فی آن رای تو . نام حق را دلم کردی واسه تو
 نام حق بستاند از تو داد من . من بنام حق سپردم جان و تن
 ۲۲۴۰ یا بزخم من رگم جانت برسد . یا ترا چون من بزندانی برسد
 زن ازین گونه خشن گفتارها . خواند بر شوی جوان طومارها

نصیحت کردن مرد مر زن را که در فقیران بخواری منگر و

در کار حق بگمان کمال نگر و طعنه مزین بر فقر و در

فقیران بخمال و گمان بی‌نوایی خویشتن،

گفت ای زن تو زنی یا بُو اَحْزَن . فقر فخرست و مرا بر سر مزین

دست is In C دست و عقل . B مکر و عقل . AB (۲۲۳۰) . او که مار A (۲۲۳۱) written above مکر . AB Bul این عجب (۲۲۳۱)

کی فسون مار گشتی آشکار L (۲۲۳۴) . مار و مار . ABL Bul بخواند C (۲۲۳۳)

هین هین . Bul (۲۲۳۶) . ز حرص کسب . BL Bul (۲۲۳۵)

یا که همچون من بزندانت برد B Bul (۲۲۴۰) . رسوای شور . ABL Bul (۲۲۳۷)

مزین در A Bul . Heading: خود آن طومارها B Bul (۲۲۴۱) . بزندانت AI

فقر فقر آمد مرا AB Bul (۲۲۴۲) . در فقیران و فقر B فقر و فقیران

۲۴۷۵ سِرکه مَرُوش و هزاران جانِ بَیِن . از قناعت غرقِ بحرِ انگِین
 صد هزاران جانِ تلخی‌کشِ نگر . همچو گُلِ آغشته اندر گُلشَکَر
 ای درِیفا مر ترا گُنجا بُدے . تا زجام شرحِ دل پیدا شدے
 این سخنِ شیرست در پستانِ جان . بی‌گشنه خوش نی‌گردد روان
 مستمع چون نشنه و جوینده شد . واعظ ار مرده بود گوینده شد
 ۲۴۸۰ مستمع چون تازه آمد بی ملال . صدزبان گردد بگفتن گنگ و لال
 چونک ناعظم در آید از دَرَم . پرده در پنهان شوند اهلِ حَرَم
 ور در آید تَحَرُّی دُور از گزند . برگشایند آن سَیْران روی‌بند
 هرچرا خوب و خوش و زیبا کند . از برای دیده بِنِسا کنند
 گی بود آوازِ لَحْن و زِبر و بَم . اینِ برایِ گوشِ بی‌حسِ اَصَم
 ۲۴۸۵ مُشک را بی‌هوده حقِ خوش‌دم نکرد . بهرِ حس کرد او پی . آخِتم نکرد
 حقِ زمین و آسمان بر ساخته‌است . در میان بس نار و نور افراخته‌است
 این زمین را از برای خاکیان . آسمان را مَسْکِنِ افلاکیان
 مردِ سُفلی دشمنِ بالا بود . مشتری هر مکان پیدا بود
 اے سَیْره هیچ نو بر خاستی . خویشتر را بهرِ کُور آراستی
 ۲۴۹۰ گر جهان را پَر دُرِ مکنون کم . روزی تو چون نباشد چون کم
 تَرکِ جنگ و ره‌زنی ای زنِ بگو . ور نی‌گویی بَتَرکِ من بگو
 مر مرا چه جایِ جنگِ نیک و بد . کین دلم از صَلَحها هم می‌رمد
 گر خَمش کردی و گر فی آن کم . که همین دم تَرکِ خان و مان کم

شود AB (۲۴۸۱) . تازه آید Bul. (۲۴۸۰)

و اَصَم Bul. آواز و لَحْن L. لَحْن for جنگ AB Bul. (۲۴۸۱)

۲۴۸۵ In Bul. vv. ۲۴۸۵ . آخِتم AC . او و AB Bul. . مُشک را حق بی‌هوده L Bul. (۲۴۸۵) and ۲۴۸۶ are transposed. بیس نور و نار B . آسمانی ساختن L (۲۴۸۶)

و نیک و بد L Bul. (۲۴۹۲) . مرده سفلی A (۲۴۸۸)

After this verse Bul. adds: (۲۴۹۲)

با پی گشتن بهت از کفش تنگ * رنج غریب به که اندر خانه جنگ

حاش لله طبع من از خلق نیست . از فناعت در دل من عالمیست
بر سر امروزی بی چنان . زان فرود آنا نماند آن گمان
چون تو بر گردی و سرگشته شوی . خانه را گردنه بی و آن نوسه

در بیان آنک جنبیدن هر کسی از آنجا که ویست هر کس را از
چنبره وجود خود ببند تابه کبود آفتاب را کبود نماید و سرخ
سرخ نماید چون تابه از رنگها بیرون آید سپید شود از
همه تابه‌های دیگر او راست گوی تر باشد و امام باشد،

۲۴۶۵ دید احمد را ابو جیئل و بگفت . زشت نشی کز بی هاشم شگفت
گفت احمد مرورا که راستی . راست گفתי گرچه کارافراستی
دید صدیش بگفت ای آفتاب . فی زشرقی فی زغرئی خوش بتاب
گفت احمد راست گفתי ای عزیز . ای رهبر تو زدنای نه چیز
حاضران گفتند ای شه هر دورا . راست گو گفתי دو ضدگورا چرا
۲۴۷۰ گنت من آیینهام مصول دست . ترک و هندو در من آن ببند که هست
ای زن ار طماع بی بی مرا . زین نحرئی زنانه برنر آ
این طبع را ماند و رحمت بود . کو طبع آنجا که آن نعمت بود
امتحان کن فقر را روزی دو تو . نا بنفر اندر غنا بی بی دو تو
صبر کن با فقر و بگذار این ملال . زآنک در فقرست نور ذو آجلال

از سر L (۲۴۶۴) . در دهن C (۲۴۶۳)

گردید L گردان بی بی and so Bul. Bul. چونك بر گردی تو سرگشته AB (۲۴۶۵)

Heading: B om. خود . ABL Bul. چون تابه‌ها از رنگها .

In A all the diacritical points are omitted. L (۲۴۶۶) که چه کار افراستی B .

گفتند ای صدر الوری AB Bul. (۲۴۶۶) . ای رهبر L (۲۴۶۸)

آن طبع را ABL Bul. (۲۴۷۲) . بی بی مرا L (۲۴۷۱) and so in marg. C .

نور for عز ABL Bul. (۲۴۷۴)

۲۴۱۰ کفر گفتم نك بايمان آمدم . پيش حُكمت از سپر جان آمدم
 خوي شاهانه نرا نشناختم . پيش نو گستاخ مَرگب ناختم
 چون زَغفور نو چراغی ساختم . توبه کردم اعتراض انداختم
 مینم پيش نو شمشیر و کفن . می کشم پيش نو گردن را بزین
 از فراق تلخ می گویی سخن . هرچه خواهی کن ولیکن این مکن
 ۲۴۱۵ در نو از من عذر خواهی هست سِر . با تو بی من او شنبی مُسْتَبِر
 عذرخواهر در درونت خُلقِ نُسْت . زاعتماد او دل من جرم جُسْت
 رحم کن پنهان زخود ای خشمگین . ای که خُلفت به زصد من انگین
 زین نسق می گفت با لطف و گشاد . در میانه گریه بر وے فساد
 گریه چون از حد گذشت و های های . زآنك بی گریه بُد او خود دلربای
 ۲۴۲۰ شد از آن باران بکی برقی پدید . زد شرارے در دلِ مَرِد و حید
 آنك بنده روی خوش بود مرد . چون بود چون بندگی آغاز کرد
 آنك از کبرش دلت لرزان بود . چون شوی چون پيش نو گریان شود
 آنك از نازش دل و جان خون بود . چونك آید در نیاز او چون بود
 آنك در جور و جفااش دام ماست . عذر ما چه بود چو او در عذر خاست

من نم L (۲۴۱۴) . اندر ناختم L . گستاخ خر در ناختم AB Bul. (۲۴۱۱)

دل من جرم L . دلین C (۲۴۱۶) . مستبر Bul. (۲۴۱۵)

آنك C . زو که بی گریه AB Bul. (۲۴۱۶) L has

گریه چون از حد گذشت و های های * از حبش مرد را شد دل زجاس

L adds:

چون قرارش ماند و صبرش بجای * زو که بی گریه بد او خود دلربای

In . گریان بود Bul. شوی written above بود B (۲۴۲۲) . بر دل L (۲۴۲۰)

Bul. vv. ۲۴۲۲ and ۲۴۲۳ are transposed.

and , چو او خود عذر خواست L . دامهاست L . جفااش Bul. (۲۴۲۴) از جور L . خود . After this verse L adds:

آنك جز خون ریزی کاری نبود * چون نهد گردن زهی سودا و سود

آنك جز گردن کبی نامد ازو * خوش در آید با تو چون باشد بگو

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار نمودن از گفته خویش،

زن چو دید او را که تند و توست . گشت گریان گریه خود دام زنت
 گفت از تو کی چنین پنداشتم . از تو من اومید دیگر داشتم^{۲۴۹۵}
 زن در آمد از طریق نیستی . گفت من خاکِ شما را می بینی
 جسم و جان و هر چه هستم آن هست . حکم و فرمان جملگی فرمان توست
 گر ز درویشی دلم از صبر جست . بهر خویشم نیست آن بهر توست
 تو مرا در دردها بودی دوا . من نمی خواهم که باشی بی نوا
 جان و سرِ کر بهر خویشم نیست این . از برای توست این ناله و حنین^{۲۴۹۶}
 خویش من والله که بهر خویش تو . هر نفس خواهد که میرد پیش تو
 کاش جانم کش روان من رُدی . از ضمیر جان من واقف بدی
 چون تو با من این چنین بودی بظن . هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن
 خاک را بر سیم و زر کردم چون . تو چنینی با من ای جانرا سکون
 تو که در جان و دلم جا می کنی . این قدر از من تیرا می کنی^{۲۴۹۷}
 تو تیرا کن که هست دستگاه . اے تیرای ترا جان عذر خواه
 یاد می کن آن زمانی را که من . چون صنم بودم تو بودی چون شمن
 بند بر وفق تو دل افروخته است . هر چه گوئی بخت گوید سوخته است
 من سیفاناخ تو با هر چه پزی . با ترش یا با که شیرین می سزی

آمد AL Bul. (۲۴۹۵) . تند for تر L. (۲۴۹۶)

و جانم هر چه L. (۲۴۹۷) . نه منی L. شما Bul. (۲۴۹۸)

بهر تو است A Bul. آن از بهر توست B. جُست B. (۲۴۹۹)

ABL. جان و سرگر بهر C. جان تو گر بهر B Bul. جان تو گر بهر AL (۲۵۰۰)

بر سیم CL (۲۵۰۱) . ناله این om. A. برای تنم

بر جان و دلم جان می کنی L. تو کی در جان C (۲۵۰۲)

هر چه گویم پخته گوئی L (۲۵۰۳) . تیرای تو جانرا L (۲۵۰۴)

با ترش یا با بشیرین L. یا بشیرین C. با ترش یا با که A. سیفاناخ ABL Bul. (۲۵۰۵)

گفت خصم جانِ جان من چون شدم . بر سرِ جانم لکدها چون زدم
 ۲۴۴۰ چون قضا آید فرو پوشد بصر . تا نداند غفل ما بارا ز سر
 چون قضا بگذشت خود را میخورد . پرده بذرید گریبان و درد
 مرد گفت ای زن پشیمان و شوم . گر بدم کافر مسلمان و شوم
 من گه کار تو رحمی بکن . بر مکن یکبارگیم از بیخ و بن
 کافر پیر از پشیمان می شود . چونک عذر آرد مسلمان می شود
 ۲۴۴۵ حضرت پُر رحمت و پُر کرم . عاشق او هم وجود و هم عدم
 کفر و ایمان عاشق آن کبریا . من و نفره بنده آن کبریا

در بیان آن که موسی و فرعون هر دو مسخر مشیت اند چنانک
 پازهر و زهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت
 تا ناموس نشکند،

موسی و فرعون معنی را رحمی . ظاهر آن ره دارد و این بی رحمی
 روز موسی پیش حق نالان شد . نیم شب فرعون گریان آمد
 کین چه غلست ای خدا بر گردم . ورنه غل باشد که گوید من منم
 ۲۴۵۰ زانک موسی را منور کرده . مرا زانم مکرر کرده
 زانک موسی را تو مهتر و کرده . ما جانم را سیه رو کرده

(۲۴۴۶) ABL Bul. جان جان چون آمدم . ABL Bul. من . بر سر جان من .

(۲۴۴۰) Bul. آمد . L. پوشد نظر . After this verse L adds:

ز آن امام الحقین داد این خبر . که اذا جاء النضا عني البصر

(۲۴۴۱) B. گریا . (۲۴۴۲) Suppl. in marg. C. L. گنه کارم .

(۲۴۴۵) Bul. حضرت . Heading: ABL Bul. زهر و پازهر . Bul. زهر و پادزهر .

(۲۴۴۷) After this verse L has v. ۲۴۵۰ .

(۲۴۴۸) AL Bul. من گریان شد . B. من گریان بن .

(۲۴۵۱) In C vv. ۲۴۵۱ and ۲۴۵۲ are transposed.

زُیْنِ لِلنَّاسِ حَقِّ آراست . زانچ حق آراست چون داند جَست ^{۲۴۲۵}
 چون پی بکن ایلهش آفرید . کی تواند آدم از حق بُرید
 رُسنم زال ار بود وز حمزه بیش . هست در فرمان اسیر زالِ خویش
 آنک عالم بنده گنش بُدے . گلبینی یا حمیرا می زده
 آب غالب شد بر آتش از نهیب . آتش جوید چو باشد در حجاب
 چونک دیگی در میان آید شها . نیست کرد آن آب را گزشت هوا ^{۲۴۲۶}
 ظاهرا بر زن چو آب ار غالی . باطنا مغلوب و زن را طالی
 این چنین خاصی در آدمیست . مهر حیوان را گمست آن از گمست

در بیان این خبر که إِنَّهُمْ يَنْلِنَ الْعَاقِلَ وَيَغْلِبُهُنَّ الْجَاهِلُ،

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان . غالب آید سخت و بر صاحب دلان
 باز بر زن جاهلان غالب شوند . کاندرا ایشان تُندئ حیوانست بند
 گم بُودشان رقت و لطف و وداد . زآنک حیوانیست غالب بر نهاد ^{۲۴۲۷}
 مهر و رقت وصف انسانی بود . خشم و شهوت وصف حیوانی بود
 پرتو حقست آن معنوق نیست . خالفست آن گویبا مخلوق نیست

سلم کردن مرد خود را بآنچ التماس زن بود از طلب معیشت

و این اعتراض زن را اشارت حق دانستن،

بزدِ عقلِ هر داننده هست . که با گردنده گردانده هست،

مرد زان گفتن پشیمان شد چنان . کز عوانی ساعت مردن عوان

آنک عالم مست گنش آمدی B (۲۴۲۸) . چون تاند رست L . زآنک B (۲۴۲۵)

حییب . which in A is written above the line. Bul. (۲۴۲۹) B زآتش او جوید

پیغامبر ABCL (۲۴۲۳) . and so Bul. (۲۴۲۰) B دیگی حایل آمد مر دورا

زانک ABL Bul. (۲۴۲۴) . and so corr. in C. ABL Bul. زانک و . Bul. om.

حیوانست L (۲۴۲۵) . and so corr. in C. ایشان تند و بس غیره روند

گفته Bul. (۲۴۲۸) . گویش L . گوی A (۲۴۲۷)

چونك روغن را ز آب اسرشته‌اند . آب با روغن چرا ضد گشته‌اند
 چون گل از خارست و خار از گل چرا . هر دو در جنگند و اندر ماجرا
 یا نه جنگست این برای حکیمست . همچو جنگ خرفروشان صنعتست
 یا نه اینست و نه آن حیرانست . گنج باید جست این ویرانست
 آنچه تو گنجش تو فهمی کی . زان تو فهم گنج را گم می‌کنی^{۲۴۷۵}
 چون عمارت دان تو وهر و رایها . گنج نبود در عمارت جایها
 در عمارت هستی و جنگی بود . نیست را از هستها ننگی بود
 فی که هست از نیستی فریاد کرد . بلك نیست آن هست را واداد کرد
 تو مگو که من گریزانم ز نیست . بلك او امن تو گریزانست بیست
 ظاهرا میخواندت او سوی خود . روز درون می‌راندت با چوب رد^{۲۴۸۰}
 نعلهای بازگونیست اے سلیم . سرکشی فرعون می‌دان از گلیم

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدنیا والآخرة،

چون حکیمك اعتقادی کرده‌است . کآسمان ببُضه زمین چون زرده‌است
 گفت سایل چون بماند این خاکدان . در میان این مُحیط آسمان
 همچو قندیلی معلق در هوا . فی بآسفل می‌رود فی بر علی
 آن حکیمش گفت کز جذب سما . از جهاتش بماند اندر هوا^{۲۴۸۵}
 چون زمفناطیس قُبّه ریخته . در میان ماند آهنی آویخته
 آن دگر گشت آسمان با صفا . گی گشت در خود زمین تیره‌را
 بلك دفعش می‌کند از شش جهات . زان بماند اندر میان عاصفات

(۲۴۷۱) B om. (۲۴۷۷) A از هستها تنگی بود.

(۲۴۷۸) L ایجاد for واداد. (۲۴۷۹) A گریزانست نیست and so L. B بیست.

(۲۴۸۱) B Bul. نفرت فرعون and so A in marg. After this verse L adds:

قومی اندر آتش سوزان چو ورد * قومی اندر گلستان بر ریخ و درد

(۲۴۸۲) B طبیعی, with حکیمك written above.

(۲۴۸۴) A عَلا. B بر هوا. A عَلا. B عَلا.

بهتر از ماهی نبود استارهام . چون خسوف آمد چه باشد چاره‌ام
 نویم گر ربّ و سلطان می‌زنند . مه گرفت و خلق پنگان می‌زنند
 می‌زنند آن طاس و غوغا می‌کنند . ماه را زان زخمه رسوا می‌کنند
 من که فرعونم زخلق ای وای من . زخم طاس آن ریتِ الآغلائی من^(۲۴۵۵)
 خواجه‌ناشانیسم اما تیشه‌ات . می‌شکافد شاخِ نر در بیشه‌ات
 باز شاخی را مؤصل می‌کند . شاخِ دیگر را معطل می‌کند
 شاخ را بر تیشه دستی هست فی . هیچ شاخ از دستِ تیشه جَست فی
 حقّ آن قدرت که آن تیشه تراست . از گرم کن این کز بهارا نو راست
 باز با خود گفته فرعون ای عجب . من نه در با ربّنام جمله شب^(۲۴۶۰)
 در نهان خاک و موزون می‌شوم . چون بموی می‌رم چون می‌شوم
 رنگِ زرّ، قلب ده‌نو می‌شود . پیش آتش چون سیاه‌رو می‌شود
 فی که قلب و قالیم در حکم اوست . لحظه مغزم کند یک لحظه پوست
 سبز گردم چونک گوید رگشت باش . زرد گردم چونک گوید زشت باش
 لحظه ماهر کند یکدم سیاه . خود چه باشد غیر این کارِ اِلَه^(۲۴۶۵)
 پیش چوگانهای حکم کُن فکان . می‌دوم اندر مکان و لامکان
 چونک بی‌رنگی اسیر رنگ شد . موسی با موسی در جنگ شد
 چون بی‌رنگی رمی کان داشتی . موسی و فرعون دارد آشتی
 گر ترا آید بدین نکته سؤال . رنگ گی خالی بود از قبل و قال
 این عجب کین رنگ از بی‌رنگ خاست . رنگ با بی‌رنگ چون در جنگ خاست^(۲۴۷۰)

(۲۴۵۲) Bul. خسوف آید.

(۲۴۵۵) B So above the line in A and in marg C. فرعونم ز شهرت وای من

line in A and in marg C.

(۲۴۵۶) BL Bul. شاخ را در پشه ات. So written above in C.

(۲۴۵۸) L جَست for رست.

(۲۴۶۰) AB Bul. گشت. (۲۴۶۱) C چون نهان

(۲۴۶۲) C زانک زر

(۲۴۶۸) Bul. دارند, and so corr. in BC.

(۲۴۷۰) CL در for با. After this verse BL Bul. add:

اصل روغن زآب افزون می‌شود * عاقبت با آب ضد چون می‌شود

حقیر و بی‌خضم دیدن دیدهای حسن صالح و ناقة صالح را، چون
خواهد که حق لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید
خصمان را و اندک اگرچه غالب باشد آن خضم و یَقِلُّکُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا،

ناقة صالح بصورت بُد شُئِر . پی بُریدندش زجهل آن قوم مُر
۲۰۱۰ از برای آب چون خصم شدند . نان کور و آب کور ایشان بُدند
ناقة الله آب خورد از جوی و میغ . آب حق را داشتند از حق دریغ
ناقة صالح جو جسم صالحان . شد کمی در هلاک طالحان
تا بر آن اُمّت زحکم مرگ و درد . ناقة الله و سُنْبَاهَا چه کرد
شعنه قهر خدا زیشان بچست . خونهای اشتری شهری دُرست
روح او چون صالح و تن ناهاست . روح اندر وصل و تن در فاقه‌است
روح صالح قابل آفات نیست . زخم بر ناقة بود بر ذات نیست
کس نیابد بر دل ایشان ظفر . بر صدف آمد ضرر فی بر گهر
روح صالح قابل آزار نیست . نور یزدان سُبْحَة کُفّار نیست
جسم خاک را بدو پیوست جان . تا بیآزارند و بینند امتحان
۲۰۲۰ بی‌خبر کآزار این آزار اوست . آب این خم متصل با آب جوست

Heading: Bul. om. و ناقة صالح . Bul. چون خدا خواهد که لشکری را .

(۲۰۱۱) AL Bul. جو و میغ . (۲۰۱۲) After this verse L adds:

روح صالح ناقة تن اشترست * نفس گهر مرورا چون پی‌پرست

(۲۰۱۵) ABL Bul. روح همچون صالح . In C v. ۲۰۱۵ follows v. ۲۰۱۷.

(۲۰۱۶) In L vv. ۲۰۱۶ and ۲۰۱۸ are transposed.

(۲۰۱۷) ABL Bul. om. See note on v. ۲۰۲۱.

(۲۰۱۹) In the first hemistich A has حق از آن پیوست با جسمی نهان and so in marg C.

پس زدفع خاطر اهل کمال . جانِ فرعونان بماند اندر ضلال
 ۲۴۹۰ پس زدفع این جهان و آن جهان . مانند اند این بی رَهان بی این و آن
 سرکشی از بندگانِ ذو الجلال . دانک دارند از وجودِ تو ملال
 گهرِ با دارند چون پیدا کنند . کاهِ هستی ترا شیدا کنند
 کهرِ بای خویش چون پنهان کنند . زود تسلیم ترا طغیان کنند
 آن چنانک مرتبه حیوانیت . کو اسیر و سغبه انسانیت
 ۲۴۹۵ مرتبه انسان بدستِ اولیا . سغبه چون حیوان شناسش ای رِکبا
 بندِ خود خواند احمد در رشاد . جمله عالم را بخوان قُل یا عباد
 عقلِ تو همچون شترِ باری نو شتر . یگشاند هر طرف در حکمِ مُر
 عقلِ عقلتند اولیا و عقلها . بر مثالِ اُتُران تا انتها
 اندر ایشان بنگر آخر زاعتبار . یک فلاوزست جانِ صد هزار
 ۲۵۰۰ چه فلاوز و چه اُتُران بیاب . دیده کآن دیده بیند آفتاب
 نك جهان در شب بماند میخ دوز . منتظرِ موقوفِ خورشیدست روز
 اینت خورشیدی نهان در ذره . شیرِ نر در پوسینِ بَره
 اینت دریای نهان در زیرِ کاه . پا برین گه هین منه در اشتباه
 اشنباهی و گمانی در درون . رحمتِ حقست بهر رَقَمون
 ۲۵۰۵ هر پیَمبرِ فرد آمد در جهان . فرد بود و صد جهانش در نهان
 عالمِ کبری بقدَرَتِ سحر کرد . کرد خود را در کیهنِ نقی نوزد
 ابلهانش فرد دیدند و ضعیف . گئی ضعیف است آنک با شه شد حریف
 ابلهان گفتند مردی بیش نیست . وای آنکو عاقبت اندیش نیست

(۲۴۸۹) C خاطر for ظاهر , corr. in marg.

(۲۴۹۰) C مانند اند بی این و آن این بی رَهان , corr. above.

و جان L (۲۴۹۱) . می گشاید L (۲۴۹۲) . خویش را پنهان L (۲۴۹۳)

و روز B . یک جهان L (۲۵۰۱) . AB Bul. با اشتباه , and so corr. in C. (۲۵۰۲)

فرد بود آن رهنایش در نهان B (۲۵۰۳) . گمانی را درون AB (۲۵۰۴)

وای او کو B (۲۵۰۸) . کی for که A (۲۵۰۷) . عالی A (۲۵۰۶)

چون همه در ناامیدی رد شدند . همچو مرغان در دو زانو آمدند
 در نُه آورد جبریل امین . شرح این زانو زدن را جابین
 ۲۵۱۰ زانو آن کم زن که تعلیم کند . و ز چنین زانو زدن بیست کنند
 منتظر گشتند زخم قهر را . قهر آمد نیست کرد این شهر را
 صالح از خلوت بسوی شهر رفت . شهر دید اندر میان دود و تفت
 ناله از اجزای ایشان شنید . نوحه پیدا نوحه گویان ناپدید
 ز استخوانهاشان شنید او ناله ها . اشک خون از چانشان چون ژاله ها
 ۲۵۲۰ صالح آن بشنید و گریه ساز کرد . نوحه بر نوحه گران آغاز کرد
 گفت ای قوی بیاطل زبسته . وز شما من پیش حق بگریسته
 حق بگفته صبر کن بر جورشان . پندشان ده بس نماند از کورشان
 من بگفته پند شد بند از جفا . شیر پند از مهر جوشد وز صفا
 بس که کردند از جفا بر جای من . شیر پند افسرد در رگهای من
 ۲۵۳۰ حق مرا گفته ترا لطفی دهم . بر سر آن زخمها مرهم نهم
 صاف کرده حق دل را چون سما . رفته از خاطر بر جور شما
 در نصیحت من شده بار دیگر . گفته امثال و سخنها چون شکر
 شیر نازه از شکر انگبخته . شیر و شهدی با سخن آمیخته
 در شما چون زهر گشته آن سخن . زانک زهرستان بدبت از بیخ و بن
 ۲۵۴۰ چون شوم غمگین که غم شد سزنگون . غم شما بودیت ای قوم خرون
 هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند . ریش سر چون شد کسی مو بر کند
 رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر . نوحه ات را می نیرزند آن نفر

همچو شبخان (۲۵۴۸) AB Bul. در ناامیدی سر زدند. and so corr. in C. L.

آن شهر را. (۲۵۴۱) ABL Bul. جبریل C (۲۵۴۶)

قوم. (۲۵۴۶) Bul. صالح از خانه A (۲۵۴۲) corr. above.

کردید. (۲۵۴۶) B Bul.

می برزد C. L. Suppl. in marg. (۲۵۵۷)

ز آن نعلی کرد با جسی اله . نا که گردد جمله عالم را پناه
 نافه جسم و لپ را بند باش . تا شوی با روح صالح خواجانش
 گفت صالح چونک کردید این حسد . بعد سه روز از خدا نقت رسد
 بعد سه روز دگر از جانشان . آفتی آید که دارد سه نشان
 ۲۵۲۵ رنگ روی جملشان گردد دگر . رنگ رنگ مختلف اندر نظر
 روز اول رویتان چون زعفران . در دوم رو سرخ همچون ارغوان
 در سوم گردد همه روها سیاه . بعد از آن اندر رسد قهر اله
 گر نشان خواهید از من زین وعید . کثره نافه بسوی که دوید
 گر توانیدش گرفتن چاره هست . ورنه خود مرغ امید از دام جست
 ۲۵۳۰ کس نتوانست اندر آن کثره رسید . رفت در گهوارهها شد ناپدید
 گفت دیدیت آن قضا مبتم شدست . صورت او میدرا گردن زدست
 کثره نافه چه باشد خاطرش . که بجا آید ز احسان و برش
 گر بجا آید دلش رستید از آن . ورنه نومیدیت و ساعدها گران
 چون شنیدند این وعید منکدور . چشم بنهادند و آنرا منتظر
 ۲۵۴۰ روز اول روی خود دیدند زرد . میزدند از ناامیدی آه سرد
 سرخ شد روی همه روز دوم . نوبت او مید و نوبه گشت گم
 شد سیاه روز سوم روی همه . حکم صالح راست شد بی ملحه

(۲۵۲۱) Suppl. in marg. C. After this verse Bul. has v. ۲۵۱۷, with آید for آمد.

(۲۵۲۲) L. کردند. (۲۵۲۵) C روز روی جملتان, corr. above. BL Bul. جمله تان.

(۲۵۲۷) A در سم گردد. (۲۵۲۹) After this verse L adds:

چون شنیدند این ازو جمله بنگ * در پی اشتر دویدند همچو سگ

(۲۵۳۰) After this verse Bul. adds:

همچو روح پاک کو از تنگ تن * میگریزد جانب ربّ المین

(۲۵۳۱) B این قضا. AL Bul. امیدرا.

(۲۵۳۲) A که بجا آید. In C the ز before احسان has been added.

(۲۵۳۳) L. نومیدید. A Bul. ساعدها.

نیم دیگر تلخ همچون زهرِ مار. طعم تلخ و رنگ مُظْلِم قَبْرَوَار
هر دو برهم می‌زنند از تحت و اوج. بر مثال آبِ دریا موج موج
صورت برهم زدن از جسمِ تنگ. اخلاطِ جانها در صلح و جنگ
موجهای صلح برهم می‌زنند. کینهها از سینهها بر می‌کند
موجهای جنگ بر شکلِ دگر. مهرهها را می‌کند زیر و زیر
مهر تلخا را بشیرین می‌کشد. زانک اصل مهرها باشد رَشَد
قهر شیرین را بتلخی می‌برد. تلخ با شیرین کجا اندر خورد
تلخ و شیرین زین نظر ناید پدید. از درجه عاقبت دانند دید
چشمِ آخرین تواند دید راست. چشمِ آخرین غرورست و خطاست
ای بسا شیرین که چون شکر بود. لیک زهر اندر شکر مُضَمَّر بود
آنک ز برکنش بیو بشناسدش. و آن دگر چون بر لب و دندان زده
پس لبش رَدش کند پیش از گلو. گرچه نعره می‌زند شیطان کُلُوا
و آن دگر را در گلو پیدا کند. و آن دگر را در بدن رُسا کند
و آن دگر را در حدّث سوزش دهد. خرج آن در دخل آموزش دهد
و آن دگر را بعدِ اتمام و شُهور. و آن دگر را بعدِ مرگ از قعر گور
ور دهندش مهلت اندر قعر گور. لا بُد آن پیدا شود یَوْمَ النَّشُور
هر نبات و شکری را در جهان. مهلتی پیداست از دَوْر زمان
سالتها باید که اندر آفتاب. لعل باید رنگ و رخشانی و ناب
باز تره در دو ماه اندر رسد. باز تا سالی گلِ احمر رسد
بهر این فرمود حق عَزَّ وَجَلَّ. سُورَةُ الْاَنْعَامِ در ذکرِ اَجَل
این شنیدی مو بویست گوش باد. آب حیوانست خوردی نوش باد

از چشم تنگ L (۲۵۷۷). از تحت. Bul. می‌زند A (۲۵۷۶). زهر و مار A (۲۵۷۵).

In ar دخل C (۲۵۸۸). شیطان کلو. ACL (۲۵۸۶). در شکل Bul. (۲۵۷۹).

the second hemistich BL Bul. have زد جگر دوزش دهد and so A in marg.

مرگ و تلخ صور L (۲۵۸۶).

سوره انعام L (۲۵۶۴). دو مع B (۲۵۶۲).

راست خوان کز خوانی مارا مبین . کیف آیی قلّ لِقَوْمٍ ظَالِمین
 باز اندر چشم و دل او گریه یافت . رحمتی بی علتی در وی بنافت
 قطره ی بارید و حیران گشته بود . قطره بی علت از دریای جود^{۲۵۶۰}
 غلب او می گشت کین گریه زچست . بر چنان افسوسیان شاید گریست
 بر چه می گری بگو بر فعلشان . بر سپاه کینه بدتعلشان
 بر دل ناریک پُر زنگارشان . بر زبان زهر همچون مارشان
 بر دم و دندان سگسارانشان . بر دهان و چشم کژدم خانیشان
 بر سبزه و تمخر و افسوسشان . شکر کن چون کرد حق محبوسشان^{۲۵۶۵}
 دستان کژ پایشان کژ چشم کژ . مهرشان کژ صلحشان کژ خشم کژ
 از پی، تقلید وز رایات نقل . پا نهاده بر جمال پیر عقل
 پیر خرفی جمله گشته پیر خرف . از ریای چشم و گوش همدگر
 از بهشت آورد یزدان بدگان . نا نمایشان سفر پروردگان

در معنی آن که مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ،

اهل نار و خلدرا بین هم دکان . در میانشان بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ^{۲۵۷۰}
 اهل نار و اهل نور آمیخته . در میانشان کوه قاف انگیخته
 همچو در کان خاک و زر کرد اختلاط . در میانشان صد بیابان و رباط
 همچنانک عَقْد کر دُر و شَبّه . مختلط چون میهمان بکُتَبّه
 بحر را نیست شیرین چون شکر . طعم شیرین رنگ روشن چون قر

(۲۵۵۸) ABL, Bul. راست خوان ای راست خوانی، and so C in marg. L. مبین. ABL

Bul. چشم و دل (۲۵۵۹) CL. کیف آیی خلف قوم. and so C in marg.

(۲۵۶۲) A. بر سپاه کینه توز بدنشان.

(۲۵۶۷) C apparently نقل و رایات. A. تقلید و معنولات نقل. and so corr. in C.

Bul. بر سر این پیر عقل. AL. بر جمال این پیر عقل.

(۲۵۶۸) C. از زبان و چشم L. گشته پیر خرف. L. پیر خرف به. L. پیر خرف. C.

Heading: AB om. لا یبغیان.

رَبِّ هَبْ لِي از سُلَیْمَان آمدست . که من غیر مرا این مُلک و دست
 ۲۶۰۵ تو مکن با غیر من این لطف و جود . این حدرا مانند اما آن نبود
 نکتة لا یَنْفَعُ مَبْعُوثٌ بجان . سِرِّ مِنْ بَعْدِی زُبُلٌ او میدان
 بلك اندر مُلک دید او صد خطر . مو بمو ملك جهان بد بهم سر
 بهم سر با بهم سر با بهم دین . امتحانی نیست مارا مثل این
 پس سلیمان همتی باید که او . بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو
 ۲۶۱۰ با چنان قوت که او را بود هر . موج آن مُلکش فرویست دَم
 چون برو نشست زین اندوه گردد . بر همه شاهانِ عالمِ رحم کرد
 پس شفاعت کرد و گفت این مُلک را . با کمالی ده که دادی سر مرا
 هرکرا بدی و بکنی آن کرم . او سُلیمانست و آنکس هر منم
 او نباشد بَعْدِی او باشد معی . خود معی چه بود من بی مدعی
 ۲۶۱۵ شرح این فرضست گفتن لیک من . بازی کردم بقصّة مرد و زن

مخلص ماجرای عرب و جفت او

ماجرای مرد و زن را مَخْلَص . باز میجوید درون مَخْلَص
 ماجرای مرد و زن افتاد نَقْل . آن مثال نفس خود می دان و عقل
 این زن و مردی که نفسست و بخرد . نیک بایستست بهر نیک و بد
 وین دو بایسته درین خاکی سرا . روز و شب در جنگ و اندر ماجرا
 ۲۶۲۰ زن می خواهد خوبج خانقاه . یعنی آب و رو و نان و خوان و جاه
 نفس همچون زن پی چاره گری . گاه خاکی گاه جوید سرورے
 عقل خود زین فکرها آگاه نیست . در دماغش جز غم الله نیست

بهم سر AC (۲۶۰۷) این نبود A (۲۶۰۵) . مال و دست A (۲۶۰۴)

and so in marg. C. شد شفیع و گفت این ملك و لوا AB Bul. (۲۶۱۲)

وین دو بایسته L (۲۶۱۴) . آنکس L om. و before بخنی آن کرم L (۲۶۱۳)

زن که پی C (۲۶۲۱) . خانگاه ABL . حواج Bul. (۲۶۲۰)

آب حیوانِ خوانِ مخوانِ این را سخن • روحِ نو بین در تن حرفِ کهن
 نکتۀ دیگر تو بشنو ای رفیق • همچو جان او سخت پیدا و دقیق
 در مقامِ هست هم این زهر و مار • از نصاریفِ خدایی خوش‌گوار
 در مقامِ زهر و در جایی دوا • در مقامِ کفر و در جایی روا
 گرچه آنجا او گزند جان بود • چون بدینجا در رسد درمان شود
 آب در غوره نُرش باشد ولیک • چون بآنگوری رسد شیرین و نیک
 باز در خُسم او شود تلخ و حرام • در مقامِ سیرکگی نغمۀ آیدام
 در معنی آنک آنچ ولی کند مرید را شاید گستاخی کردن و همان
 فعل کردن که حلوا طیب را زیان ندارد اما بیمار را زیان دارد
 و سرما و برف انگور رسیده را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد
 که در راهست که لَیْغَفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ
 وَمَا تَأَخَّرَ نشده است،

گر ولی زهری خورد نوشی شود • و ز خورد طالب سیه‌هوشی شود

زهر مار. Bul. این م. L. هست این چون زهر A (۲۵۹۸)

(۲۵۹۹) After this verse L adds:

در مقامی خار و در جایی چو گل • در مقامی سرکه در جایی چو مل
 در مقامی خوف و در جایی رجا • در مقامی بخل و در جایی سخا
 در مقامی فقر و در جایی غنا • در مقامی فخر و در جایی رضا
 در مقامی جور و در جایی وفا • در مقامی منع و در جایی عطا
 در مقامی درد و در جایی صفا • در مقامی خاک و جایی کیمیا
 در مقامی عیب و در جایی همت • در مقامی سنگ و در جایی گهر
 در مقامی حنظل و جایی شکر • در مقامی خشکی و جایی مطر
 در مقامی ظلم و جایی محض عدل • در مقامی جهل و جایی عین عقل

ولی کامل. A Bul. آنک. Heading: G om. درمان بود. ABL Bul. (۲۶۰۰)

نشانیست. ABL om. رسیده. ABL Bul. om. مریدانرا. Bul.

وَأَنكَ آن معنی درین صورت بدید . صورت از معنی فریست و بعید
در دلالت همچو آب اند و درخت . چون بمابیت روی دُورند سخت
نَرَك مابیات و خاصیات گو . شرح کن احوالِ آن دو ماهرو

دل نهادن عرب بر التماس دلبر خویش و سوگند خوردن که

درین تسلیم مرا حیلتنی و امتحانی نیست،

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف . حکم داری تیغ برگش از غلاف
هرچ گوئی من ترا فرمان بَرَم . درید و نیک آمد آن ننگر
در وجود تو شوم من منعدم . چون مُحِبِّم حُبِّ یَغْنِی وَیُصِم
گفت زن آبا عجب یار منی . بنا بجلت کشفِ یسَرَم میکی
گفت واللّه عالم الیسَرِ الخفی . کافرید از خاک آدم را صنی
در سه گر قالب که دادش و نمود . هرچ در الواح و در ارواح بود
نا ابد هرچ بود او پیش پیش . دَرَس کرد از عِلْمِ الْأَسْمَاءِ خویش
نا مَلَك بی خود شد از تدریس او . قُدْس دیگر یافت از تقدیس او
آن گشادیشان کر آدم رُو نمود . در گشاد آسمانشان نبود
در فراخی عرصه آن پاك جان . ننگ آمد عرصه هنت آسمان
گفت پیغمبر که حق فرموده است . من نَکْنَجَم در خُمِ بالا و پست
در زمین و آسمان و عرش نیز . من نَکْنَجَم این یقین دان ای عزیز

وَأَنكَ این L. وَأَنكَ آن for گرچه شد AB Bul. (۲۶۱۰)

Heading: Bul. مرد عرب. In C مرد is suppl. above. Bul. زن for دلبر.

گفت زن: AB Bul. in the first hemistich: (۲۶۱۶) آن for وی Bul. (۲۶۱۴)

و. (۲۶۱۸) A om. and so C in marg. آهنگ بَرَم میکی

در فضای عرصه L. (۲۶۱۲) گشاد ایشان Bul. (۲۶۱۱)

در خم ABCL پیغامبر هیچ در بالا Bul. AB Bul. (۲۶۱۴) is written above the line.

گرچه سِرِّ قصّه این دانست و دام . صورت قصّه شنو اکنون تمام
 گر بیان معنوی کافیه شدی . خلقِ عالم باطل و عاقل بدی
 ۲۶۲۵ گر محبت فکرت و معیشتی . صورت روزه و نمازت نیستی
 هدیه‌های دوستان با همدگر . نیست اندر دوستی الا صور
 ناگواهی داده باشد هدیه‌ها . بر محبت‌های مضمر در خفا
 زآنک احسانهای ظاهر شامدند . بر محبت‌های سِرّ اے ارجمند
 شاهدت که راست باشد که دروغ . مست گاهی از قی و گاهی زدوغ
 ۲۶۳۰ دوغ خورده متنی پیدا کند . های و هو و سرگرائها کند
 آن مُرای در صیام و در صلاست . نا گمان آید که او مست و لاست
 حاصل افعالِ پرونی دیگرست . تا نشان باشد بر آنچه مضمرست
 یا ربّ آن تمییز ده مارا بخواست . تا شناسیم آن نشان کثر زراست
 حسن را تمییز دانی چون شود . آنک حس بنظرِ بنورِ الله بود
 ۲۶۳۵ وراثت نبود سبب هر مظهرست . همچو خوبی کز محبت مظهرست
 چونک نور الله در آید در مقام . مراثت را با سبب نبوی غلام
 تا محبت در درون شعله زند . زقت گردد وراثت فارغ کند
 حاجتش نبود پی اعلام مهر . چون محبت نور خود زد بر سپهر
 هست تفصیلات نا گردد تمام . این سخن لیکن بچو نو و السلام

(۲۶۲۴) C Bul. دانست. (۲۶۲۴) ABL Bul. باطل و عاقل.

(۲۶۲۵) C om. و before نمازت. L. صوم نمازت. (۲۶۲۷) C بر خفا.

(۲۶۲۸) CL ارجمند. (۲۶۲۹) Bul. for گوید. (۲۶۳۰) AB هوی هوی.

L Bul. هوی سرگرائها. (۲۶۳۲) L حاصل فعل.

(۲۶۳۳) AB Bul. این تمییز. A. کثر و راست. C. کثر و راست. (۲۶۳۶) A

نمود آنک نور حقش شد امام * مراثت را با سپهرا غلام

and so Bul. and C in marg. L. نبود غلام. In B v. ۲۶۳۶, as it stands in the text, is followed by the verse found in A Bul.

(۲۶۳۷) B om. C محبت.

(۲۶۴۱) A تفصیلات.

صد پدر صد مادر اندر حلم ما . هر نفس زاید در افتد در فنا
 حلم ایشان گفت بحر حلم ماست . کف رود آید ولی دریا بجاست
 خود چه گویم پیش آن دُر این صدف . نیست الا کف کف کف کف
 حق آن کف حق آن دریای صاف . که امتحانی نیست این گفت و نه لاف
 از سر مهر و صفا است و خُضوع . حق آنکس که بدو دارم رُجوع
 گر بیشت امتحانست این هوس . امتحان را امتحان کن بکنس
 سِر مپوشان تا پدید آید سِرِم . امر کن تو هرچ بس روی فادرم
 دل مپوشان تا پدید آید دلم . تا قبول آر هر آنچه قابلم
 چون کنم در دست من چه چاره‌است . در نگر تا جان من چه کاره‌است

تعیین کردن زن طریق طلب روزی کدخدای خود را و قبول کردن او،

گفت زن يك آفتابی نافتست . عالی زو روشنایی یافتست
 نایب رحمان خلیفه کردگار . شهر بغدادست از وی چون بهار
 گر بپيوندی بدان شه شه شوی . سوی هر رادبیر ناگی می‌روے
 همنشینی مقلان چون کیبایست . چون نظرشان کیبایی خود بجاست
 چشم احمد بر ابو بکری زده . او زيك تصدیق صدیقی شد
 گفت من شهرا پذیرا چون شوم . بی بهانه سوی او من چون روم
 نستی باید مرا یا حیلتي . هیچ پیشه راست شد بی آلتی
 همچو آن مجنون که بشنید از یکی . که مرض آمد بآلتی اندکی

دادم رجوع L. مهر صفا C (۲۶۷۹) . کامتحالی ABL Bul. (۲۶۷۸)

Heading: Bul. om. طریق.

(۲۶۸۶) BL. Bul. ادبار, and so corr. هر درویش سوی هر در C (۲۶۸۶)
 in C. (۲۶۸۸) ABL Bul. آمد آلتی, and so in marg. C.

(۲۶۹۱) ABL همچو مجنونی.

۲۶۵۵ در دل مومن بکنجم اے عجب . گر مرا جوی در آن دلم طلب
 گفت اَدْخُلْ فِي عِبَادِي اَتَلْتَنَفَى . جَنَّةٌ مِنْ رُؤْيَى بِأَمْتَفَى
 عرش با آن نور با پهنای خویش . چون بدید آنرا برفت از جای خویش
 خود بزرگی عرش باشد بس مدید . لیک صورت کیست چون معنی رسید
 پس مَلَكٌ می گفت مارا پیش ازین . اَلْتَنَى می بود بر گرد زمین
 ۲۶۶۰ تخم خدمت بر زمین می کاشنیم . آن تعلق ما عجب می داشتیم
 کین تعلق چیست با آن خاکان . چون سرشت ما بُدست از آسمان
 اَلْفِ ما انوار با ظلمات چیست . چون تواند نور با ظلمات زیست
 آدمای آن اَلْف از بوی تو بود . زآنک جمعت را زمین بُد ناز و بود
 جسم خاکت را ازینجا یافتند . نور پاکت را درینجا یافتند
 ۲۶۶۵ این که جان ما زروحت یافتست . پیش پیش از خاک آن می یافتست
 در زمین بودیم و غافل از زمین . غافل از گنجی که در وی بُد دفن
 چون سفر فرمود مارا زان مقام . تلخ شد مارا از آن تحویل کلام
 تا که حُجَّتْها می گنسیم ما . که بجای ما کی آید اے خدا
 نور این تسبیح و این تهلیل را . می فروشی بهر قال و قبل را
 ۲۶۷۰ حکم حق گسترده بهر ما بساط . که بگویند از طریق انبساط
 هرچه آید بر زیانتان بی حذر . همچو طفلان بگانه با پدر
 زآنک این دمها چه گر نالایق است . رحمت من بر غضب هم سابق است
 از پی اظهار این سَنَفِ ای مَلَك . در تو بنهم داعیه اشکال و شک
 تا بگویی و نگویم بر تو من . مُنْکِبِرِ جِلْمِ نیارد دم زدن

مدید for بدید Bul. (۲۶۵۸) L. بدید اورا (۲۶۵۷) Bul. این عجب (۲۶۵۵)

در روی زمین ABL Bul. and so corr. in C. هر مَلَك (۲۶۵۹) ABL Bul. در زمین (۲۶۶۰) ABL Bul. corr. in C. با این (۲۶۶۱) ABL Bul.

AL bis. یافتند (۲۶۶۴) A. جشمش را (۲۶۶۳) Bul. بُد for بود (۲۶۶۴) A.

غافل در زمین L و. Bul. om. (۲۶۶۶) در اینجا hemistisch.

چهار (۲۶۷۲) B اگر (۲۶۷۲) A گسترده (۲۶۷۰) Bul. که آید (۲۶۶۸) BL Bul.

• چیست آن کوزه نَمِ محصورِ ما • اندرو آبِ حلاوتِ شورِ ما
ای خداوند این خُم و کوزه مرا • در پذیر از فضلِ اَللهِ اَشترِ
کوزه با پنج لوله پنج حس • پاك دار این آب را از هر نحس^(۲۷۱۰)
تا شود زین کوزه مَنَعِ سوی بحر • تا بگیرد کوزه من خوی بحر
تا چو هدیه پیشِ سلطانِ بَری • پاك بیند باشدش شه مُشتری
بی نهایت گردد آبش بعد از آن • پُر شود از کوزه من صد جهان
لؤلها بر بند و پُر دارش زخم • گفت غَضُوا عَنْ هَؤُلَاءِ أَبْصَارُكُمْ
ریش او پُر باد کین هدیه کِراست • لایق چون او شهی اینست راست^(۲۷۱۵)
زن نمی دانست کالجا پُر گذَر • جوی جَبْهونست شیرین چون شکر
در میان شهر چون دریا روان • پُر زکَنبها و شَسْتِ ماهیان
رَوُ پَر سلطان و کار و بار بین • حَتّی تَجَرّی تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ بین
این چنین حسها و ادراکاتِ ما • فطره باشد در آن انهارها

در نمد در دوختن زن عرب سبوی آب باران را و مهر نهادن
بر وی از غایت اعتقاد عرب،

۲۷۲- مرد گفت آری سورا سر بیند • همین که این هدیه ست مارا سودمند
در نمد در دوز نو این کوزه را • تا گناید شه بهدیه روز را
کین چنین اندر همه آفاق نیست • هیچ آبی این چنین راواق نیست

عن هوی L (۲۷۱۴). کوز از written below, آب را کوز هر نحس C (۲۷۱۰).

and هست جاری دجله همچون شکر AB Bul. جسر جبهونست C. در گذر L (۲۷۱۶).
شصت A (۲۷۱۷). so in marg. C.

and so C in marg. در آن نهر صفا B. در آن بحر صفا AL Bul. (۲۷۱۹).

Heading: ABL Bul. om. در after نمد. The words از غایت اعتقاد عرب are
erased in C and omitted in Bul.

جز رحمتی و مایه اذواق (۲۷۲۲) ABL Bul. in the second hemistich
in marg.

گفت آوه بی بهانه چون روم . در بمانم از عبادت چون شوم
 کِنْتی کُنْتُ طَبِیبًا حَازِقًا . کُنْتُ اَمْنِی نَحْوَ لَیْلِ سَافِقًا
 قُلْ تَعَالَوْا کُنْتُ حَقِّ مَارَا بَدَان . نا بود شرم‌انگنی مارا نشان
 شب‌پرانرا گر نظر و آلت بُدی . روزشان جَوَلان و خوش حالت بُدی
 گنت چون شاه کرم میدان رود . عینِ هر بی‌آلتی آلت شود
 زَانِکْ اَلْت دَعْوِیَسْت و هَمْتِیَسْت . کارِ در بی‌آلتی و پستی‌است
 گنت گی بی آلتی سودا کنم . نا نه من بی‌آلتی پیدا کنم
 پس گواهی بایدم بر مُنْلی . نا مرا رحمی کند در مُنْلی
 ۲۷۰۰ نو گواهی غیر گنت و گو و رنگ . و نا نا رحم آرد شاه شنگ
 کین گواهی که زگنت و رنگ بُد . نزد آن فاضی الْقَضَاءِ آن جَرَح شد
 صدق میخواهد گواه حال او . نا بنابد نور او بی فال او

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد
 بامیرالمومنین بر پنداشت که آنجا هم قحط آست،

گفت زن صدق آن بود که بود خویش . پاک بر خیزند از مجهود خویش
 آب بارانست مارا در سبوی و ملک و سرماییه و اسباب نو
 ۲۷۰۵ این سبوی آب را بر دار و رَو . هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو
 گو که مارا غیر این اسباب نیست . در مفازه هیچ به زین آب نیست
 گر خزینه‌ش پر ز رست و گوهرست . این چنین آتش نباید نادرست

(۲۶۹۱) A om.

(۲۶۹۵) A om.

(۲۶۹۱) AL B. رحی کد شاه غنی

کین گواهان کن L (۲۷۰۱) . نا شهی رحم کد با مونی . Bul. رحی کد با مونی

میخواهی L (۲۷۰۲) . Bul. الْقَضَاءِ . زگنت و رنگ بد

Heading: Bul. بامیرالمومنین با خلیفه . A om. که آنجا اتم

(۲۷۰۲) AB Bul. بر خیزی نو . and so corr. in C. In L this and the following
 verse are transposed. (۲۷۰۷) C Bul. خزینه پر ز رست . Bul. بر متاع

نیاید . Bul. ABL Bul. نیاید for نباشد . and so A in marg. and C in marg. فاخرست

در بیان آنک چنانک گدا عاشق کرمست و عاشق کرم کرم کرم
 هم عاشق گداست اگر گدارا صبر بیش بود کرم بر در او آید
 و اگر کرم را صبر بیش بود گدا بر در او آید اما صبر
 گدا کمال گداست و صبر کرم نقصان اوست،

بانگ می آمد که ای طالب بیا . جود محتاج گدایان چون گدا
 جود می جوید گدایان و ضعیف . همیو خوبان کآینه جویند صاف ^{۲۷۴۵}
 روی خوبان زآینه زیبا شود . روی احسان از گدا پیدا شود
 پس ازین فرمود حق در وَالضَّحَى . بانگ کم زن ای محمد بر گدا
 چون گدا آینه جودست هان . دم بود بر روی آینه زبان
 آن یکی جودش گدا آرد پدید . و آن دگر بخشد گدایانرا مزید
 پس گدایان آینه جود حق اند . و آنک با حقند جود مطلق اند ^{۲۷۵۰}
 و آنک جزاین دوست او خود مرده است . او برین در نیست نقش پرده است

فرق میان آنک درویشست بخدا و تشنه خدا و میان آنک
 درویشست از خدا و تشنه غیر است،

نقش درویشست او فی اهل نان . نقش سگرا تو مینداز استخوان

Heading: A om. و عاشق کرم.

(۲۷۴۵) L om. و. کای طالب B. می آید C (۲۷۴۶)

پرده است L. و آنک جز این دو بود خود مرده است L (۲۷۵۰)

(۲۷۵۱) After this verse Bul. adds:

آنکه درویش خدا شد بی ریا * بود دلیند رضای کبریا

Heading: Bul. غیر اوست.

(۲۷۵۲) L. و فی او اهل جان L. After this verse L. adds:

لبک درویشی که بسته غیر شد * او حقیر و ابله و بی خبر شد

زآنک ایشان زآبهای تلخ و شور . دایما پُر عِلّت اند و نیم کور
 مرغ کآب شور باشد مَسْکَنش . او چه داند جای آب روشنش
 ای که اندر چشمه شورش جات . تو چه دانی شَطّ و جَبّون و قُرأت ^{۲۷۲۵}
 ای تو نارسنه ازین فانی رباط . تو چه دانی مَحْو و سُکرو انبساط
 ور بدانی نَقَلت از آب و جدست . پیش تو این نامها چون آبجدست
 ابجد و هَوّز چه فاش است و پدید . بر همه طفلان و معنی بس بعید
 پس سبو بر داشت آن مرد عرب . در سفر شد ی کشید این روز و شب ^{۲۷۲۶}
 بر سبو لرزان بُد از آفاتِ دهر . هم کشیدش از بیابان نا بشهر
 زن مصلّا باز کرده از نیاز . رَبِّ سَلِّمْ وَرَد کرده در نماز
 که نگهدار آب مارا از خسان . یا رَبّ آن گوهر بدان دریا رسان
 گرچه شوم آگاهست و پُر قنست . لیک گوهر را هزاران دشمنست
 خود چه باشد گوهر آب کوثرست . فطره زینت کاضل گوهرست
 از دعاها زنی و زاری او . وز غمِ مرد و گران باری او ^{۲۷۲۷}
 سالر از دزدان و از آسیبِ سنگ . برد نا دار آنخلافه بی درنگ
 دید درگای پُر از انعامها . اهل حاجت گُستریه دامها
 دمیدم هر سوسه صاحب حاجتی . یافته زآن دَر عطا و خلعتی
 بهر گهر و مومن و زیبا و زشت . همچو خورشید و مطربل چون بهشت
 دید قومی در نظر آراسته . قوم دیگر منتظر بر خاسته ^{۲۷۲۸}
 خاص و عامه از سُلیمان نا بمور . زنه گشت چون جهان از نغیر صور
 اهل صورت در جواهر یافته . اهل معنی بحر معنی یافته
 آنک بی همت چه با همت شد . و آنک با همت چه با نعمت شد

تلخ شور . A (۲۷۲۴) with طفلان written above . بر همه طفلان A (۲۷۲۸)

یا رب این دُررا L . م نگه دار Bul (۲۷۲۲) . ی کشیدش ABL Bul (۲۷۲۹)

عام و خاص C (۲۷۴۱) . بل for فی Bul (۲۷۳۹)

بحر for بهر A . دُر و جواهر یافته L (۲۷۴۲)

۲۷۰. نقشهایی کاندربین گرامهاست . از برون، جامه‌کن چون جامهاست
 نا برونی جامها بینی و بس . جامه بیرون کن درآی هم نفس
 زآنک با خامه درون سوراخ نیست . تن زجان جامه زتن آگاه نیست

پیش آمدن تقییان و دریانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی
 و پذیرفتن هدیهٔ او را،

آن عرابی از بیابان بعید . بر دربار دار آنخلافه چون رسید
 پس تقییان پیش اعرابی شدند . بس گلاب لطف بر جیش زدند
 ۲۷۰ حاجت او فهمشان شد بی مقال . کار ایشان بد عطا پیش از سؤال
 پس بدو گفتند یا وَجْهَ الْعَرَبِ : از بجایی چونی امر راه و تعب
 گشت وَجْهَم گر مرا وَجْهی دهید . بی وَجْهَم چون پس، پُشتم نمید
 ای که در رُوتان نشان بهتری . فَرْتان خوشتر ز زَرَم جعفری
 ای که يك دیدارن دیدارها . ای نثار دیدن دینارها
 ۲۷۰ ای همه يَنْظُرُ بِنُورِ آلِهِ شده . از بهر حق بهر بخشش آمده
 نا زبید آن کبیاهای نظر . بر سر میسهای اشخاص بشر
 من غریسم از بیابان آمدم . بر امید لطف سلطان آمدم
 بوی لطف او بیابانها گرفت . ذره‌ای ریگ هم جانها گرفت
 نا بدینجا بهر دینار آمدم . چون رسیدم مست دیدار آمدم
 ۲۷۰ بهر نان شخصی سوی نانوا دوید . داد جان چون حسن نانبارا بدید
 بهر فرجه شد یکی نا گلستان . فرجهٔ او شد جمال باغبان

۲۷۰. کاندربین حتماهاست L (۲۷۰). تا برون جامها AC (۲۷۱).

بر رویش زدند B (۲۷۱). and so C in marg. L پیش او باز آمدند (۲۷۱).

دیدن، نثار دیدن AB (۲۷۱). Bul. رنج و تعب L (۲۷۱).

بهر بخشش در بر شه Bul. and so C in marg. L (۲۷۰). بهر بخشش از بر شه آمده AB (۲۷۰).

سوی نانوا ABL Bul. نانوا (۲۷۰). بهر for نظر A (۲۷۱).

فقرِ لقمه دارد او فی فقرِ حق . پیشِ نقشِ مرده کم ز نه طبق
 ماهیِ خاکی بود درویشِ نان . شکلِ ماهیِ لبک از دریا رمان
 مرغِ خانه است او نه سیرغِ هوا . لُوتِ نوشد او ننوشد از خدا ۲۷۵۵
 عاشقِ حُسنِ او بهر نوال . نیست جانش عاشقِ حُسن و جمال
 گر نوّم می‌کند او عشقِ ذات . ذات نبود وهر آنجا و صفت
 وهر زبیده زاوصاف و حدست . حق نزابیدست او اَم یوکِداست
 عاشقِ تصویر و وَمِ خویشتن . گی بود از عاشقانِ ذوالِ الهین
 عاشقِ آن وَمِ اگر صادق بود . آن مجازش نا حقیقت می‌گشت ۲۷۶۰
 شرح می‌خواهد بیانِ این سخن . لبک می‌نرسم زافهامِ کهن
 فهمیهای کهنه کونه نظر . صد خیالِ بد در آرد در فکر
 بر سماعِ راست هر کس چیر نیست . لقمه هر مرغی انجیر نیست
 خاصه مرغی مرده پوسیده . پُر خیالی اعمی بی‌دیده
 نقشِ ماهی را چه دریا و چه خاک . رنگِ هندورا چه صابون و چه زاک ۲۷۶۵
 نقش اگر غمگین یگاری بر ورق . او ندارد از غم و شادی سبق
 صورتش غمگین و او فارغ از آن . صورتش خندان و او زان بی‌نشان
 وین غم و شادی که اندر دل خطیبست . پیشِ آن شادی و غم جز نقش نیست
 صورتِ خندانِ نقش از بهر نُست . تا از آن صورت شود معنی دُرست

(۲۷۵۸) AB Bul. in the first hemistich مولود آمدست and so in marg. C.

(۲۷۵۹) AB Bul. om. و.

(۲۷۶۰) AB Bul. آن مجاز او حقیقت کش شود and so in marg. C. L. حقیقت .

(۲۷۶۱) Bul. نادیده corr. in marg. A. مرده و پوسیده.

(۲۸۶۶) Suppl. in marg. C. L. در ورق .

(۲۷۶۷) C غمگین for خندان corr. above. I. غمگین for غمگین corr. in marg.

(۲۷۶۸) B اندر دل حقیقت . After this verse Bul. has:

صورت غمگین نقش از بهر ماست * تا که مارا یاد آید راه راست

So in marg. C with خندان for غمگین and ماست for صورت.

(۲۷۶۹) CL صورت غمگین نقش . In C ماست has been altered to ماست . L. شوی معنی .

در بیان آنک عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارِ یست که برو تاب
آفتاب زند و جهد و جهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب و رونق
از دیوار نیست از قرص آفتاب است در آسمان چهارم لاجرم
کلی دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب با آفتاب پیوست او
محروم ماند ابدًا وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ،

عاشقانِ کُلِّ فِ عُشَاقِ جُزُو. ماند از کُلِّ آنک شد مشتاقِ جُزُو
چونکِ جُزُو عاشقِ جُزُو شود. زود معشوقش بکُلِّ خود رود
ریشِ گاو، بندِ غیری شد او. غرق شد کف در ضعیفی در زد او
نیست حاکم تا کند نیمارِ او. کارِ خواجه خود کند یا کارِ او

مَثَلِ عَرَبٍ إِذَا زَنَيْتَ فَازِنٍ بِالْحَرَّةِ وَإِذَا سَرَقْتَ فَاسْرِقِ الدَّرَّةَ،

۲۸۰۰ فازنِ بِالْحَرَّةِ پی این شد مَثَل. فَاسْرِقِ الدَّرَّةَ بدین شد منتقل
بندِ سوی خواجه شد او ماند زار. بوی گل شد سوی گل او ماند و خار
او بماند دُور از مطلوبِ خویش. سعی ضایع رنج باطل پائے ریش
همچو صبادی که گیرد سایه. سایه گی گردد ورا سرمایه
سایه مرغی گرفته مرد سخت. مرغ حیران گشته بر شاخ درخت
۲۸۱۰ کین مدمغ بر که می خندد عجب. اینت باطل اینت پوشید سبب

Heading: Bul. نافت. Bul. om. کئی.

بندِ غیر آمد او. ABL Bul. ریش گاوی AL (۲۸۰۲). نه این عشاق L (۲۸۰۱).

and so in marg. C. L has آید for آمد. ABL Bul. غرقه شد.

خوار. A. و. ABL Bul. om. بوی گل سوی گل آمد B (۲۸۰۶). الدَّرَّة A (۲۸۰۵).

سرمایه for همایه C (۲۸۰۸). سعی باطل رنج ضایع L (۲۸۰۷).

پوشید BL. بر کی AC (۲۸۱۰).

همچو اعرابی که آب از چَه کشید . آب حیوان از رخ یوسف چشید
رفت موسی کائنات آرد او بدست . آتشی دید او که از آتش برست
جست عیسی تا رهد از دشمنان . بردش آن جستن بچارم آسمان
۲۷۱۰ دام آردم خوشه گندم شده . تا وجودش خوشه مردم شده
باز آید سوی دام از بهر خور . ساعد شه باید و اقبال و فر
طفل شد مکتب پی کسب هنر . بر امید مرغ با لطف پدر
پس زمکب آن یکی صدی شده . ماهگانه داده و بدره شده
آمد عباس حرب از بهر کین . بهر قمع احمد و استیز دین
۲۷۱۵ گفته دین را تا قیامت پشت و رو . در خلافت او و فرزندان او
من برین در طالب چیز آمدم . صدر گشتم چون بدلیلز آمدم
آب آوردم بنفع بهر نان . بوی نام برد تا صدر جان
نان برون راند آدمی را از بهشت . نان مرا اندر بهشتی در سرشت
رستم از آب و زنان همچون ملک . بی غرض کردم برین در چون فلک
۲۸۰۰ بی غرض نبود بگردش در جهان . غیر جسم و غیر جان عاشقان

(۲۷۸۷) In the second hemistich C repeats the second hemistich of v. ۲۷۸۶, corr. in marg. In L this and the following verse are transposed.

(۲۷۹۲) A کسب و هنر . B یا لطف .

(۲۷۹۳) L ماهیانه , corr. in marg.

(۲۷۹۵) After this verse L adds:

آمد عمر بقصد مصطفی . تیغ در کف بسته او میافها
گفته اندر شرع امیر المومنین . پیشوا و مقتدای اهل دین
آن علف کش سوی ویرانها شد . پیغمبر بر گنج ناگه ره زده
نشسته آمد سوی جوی آب در . دید اندر جوی خود عکس قر

(۲۷۹۶) Bul. من درین در .

(۲۷۹۷) AL تا صدر جهان .

(۲۷۹۹) CL بی عرض . L Bul. درین در .

(۲۸۰۰) L بی عرض .

لطف آب بحر کو چون کوثرست . سنگریزش جمله دُر و گوهرست
 هر هنر که اُستا بدان معروف شد . جان شاگردان بدان موصوف شد
 پیش استاد اصولی هر اصول . خواند آن شاگرد چست با حصول^{۲۸۲۰}
 پیش استاد فقه آن فقه خوان . فقه خواند فی اصول اندر بیان
 باز استادی که او نحوے بود . جان شاگردش ازو نحوی شود
 باز استادی که او نحو رَاست . جان شاگردش ازو محو شَست
 زین همه انواع دانش روزِ مرگ . دانش قَراست سازِ راه و برگ

حکایت ماجرای نحوی و کشتیبان

آن یکی نحوی بگفتی در نشست . وُو بکشتیبان نهاد آن خودپرست^{۲۸۲۵}
 گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا . گفت نیم عمر تو شد در فنا
 دل شکسته گشت کشتیبان زتاب . لیک آن دم کرد خامش از جواب
 باد کشتی را بگردابی فگند . گفت کشتیبان بدان نحوی بلند
 هیچ دانی آشنا کردن بگو . گفت فی ای خوش جواب خوب رو
 گفت کُلّی عمرت ای نحوی فناست . زآنک کشتی غرقِ این گردابهاست^{۲۸۳۰}
 محو یابید نه نحو اینجا بدان . گر تو محو بی خطر در آب ران
 آب دریا مرده را بر سر نهد . وَر بود زنده ز دریا گی رهد
 چون بمرده تو زاو صاف بشر . بحر اسرارَت نهد بر فرق سر
 ای که خلفانرا تو خر میخواند . این زمان چون خر برین بچ مانند
 گر تو علامه زمانی در جهان . نک فتای این جهان بین وین زمان^{۲۸۳۵}
 مرد نحوی را از آن در دوخیم . نا شمارا نحو محو آموخیم

شاگردش. C in marg. کاستا. BL Bul. (۲۸۲۶) . سنگریزش. B (۲۸۲۸)

گشت خاموش. Bul. (۲۸۲۷) . نیی. L (۲۸۲۶) . پیش استادی. ABL Bul. (۲۸۲۲)

گفت فی از من تو سبّاحی محو. A. L. Suppl. in marg. (۲۸۲۹)

بچ. In A. گل. A (۲۸۳۴) درین بچ.

ور نو گوی جزو پیوسته گشت . خار مبغور خار پیوسته گشت
 جزو يك رو نیست پیوسته بگل . ورنه خود باطل بُدی بعث رُسل
 چون رسولان از پی پیوستن اند . پس چه پیوندندشان چون يك تن اند
 این سخن پایان ندارد ای غلام . روز یگه شد حکایت کن تمام

سپردن عرب هدیه را یعنی سبورا بغلامان خلیفه،

آن سبوی آب را در پیش داشت . تخم خدمت را در آن حضرت بکاشت
 گشت این هدیه بدان سلطان برید . سایل شهر را زحاجت و خرید
 آب شیرین و سبوی سبز و نو . ز آب بارانی که جمع آمد بگو
 خسته و آمد نقیبانرا از آن . لبك پذیرفتند آنرا همچو جان
 زانك لطف شاه خوب با خبر . کرده بود اندر همه ارکان اثر
 خوی شاهان در رعیت جا کند . چرخ اخضر خاک را خضرا کند
 نه چو حوضی دان و هر سو لولها . وز همه آب روان چون دُولها
 چونك آب جمله از حوضیت پاك . هر یکی آبی دهد خوش دَوَقاك
 و در آن حوض آب شورست و پلید . هر یکی لوله همان آرد پدید
 زانك پیوستهست هر لوله بمحوض . حوض کن در معنی این حرف حوض
 لطف شاهنشاه جان بی وطن . چون اثر کردست اندر کل تن
 لطف عقل خوش بهاد خوش نسب . چون همه تن را در آرد در ادب
 عشق شنگ بی قرار بی سکون . چون در آرد کل تن را در جنون

(۲۸۱۱) AB Bul. خار مقرون گشت .

(۲۸۱۲) ABL Bul. جزو يك رو .

(۲۸۱۴) C om. پیوندندشان .

(۲۸۱۷) C آید .

(۲۸۲۱) AB Bul.

نه چو حوضی دان حتم چون لولها . آب از لوله روان در کولها
 and so C in marg. L in the second hemistich has the same reading as AB Bul.

(۲۸۲۵) L اثرها کرد . B در کل تن .

(۲۸۲۶) A و خوش نسب .

(۲۸۲۷) Bul. بی سکون .

۲۸۶- کَلَّ عَالِمًا سِو دَانِ اِی پَسَر . کَو بود از عِلْم و خَوِی نَا بَسَر
 قَطَرَه از دَجَلَه خَوِی اَوَسْت . کَانَ نِی گَنجَد زَبُرِی زَبِرِ پُوسْت
 گَنجِ مَخْفِ بُد زَبُرِی چَاک کَرْد . خَاک را تَابَان نَر از افَلَاک کَرْد
 گَنجِ مَخْفِ بُد زَبُرِی جُوش کَرْد . خَاک را سُلْطَانِ اَطْلَس پُوش کَرْد
 وَر بَدِی شَاخِی از دَجَلَه خُدا . اَن سِوَرَا او فَنَا کَرْدِی فَنَا
 ۲۸۶۵ اَنک دیدندش همیشه بی خودند . بی خودانه بر سِو سَنگی زدند
 اِی زَغیرَت بر سِو سَنگی زده . وَاَن سِو زَاشکِست کَامَل تر شَد
 خُم شَکْسَنه آب ازو نَارِیخَه . صَد دُرُستی زین شَکْسَت اَنگِیخَه
 جُزُو جُزُو خُم بَرَقَص است و بَحَال . عَقَلِ جُزُو را نُموده اِین مُحَال
 نِی سِو پِدا دَرین حَالَت نَه آب . جُوشِ بَیِن وَاللّهُ اَعْلَم بِالْصَّوَابِ
 ۲۸۷- چُون دَر مَعْنی زنی بَارَت کُنند . پَر فِکَرَت زَن کِه شَهَبَارَت کُنند
 پَر فِکَرَت شَد رِگَل آلود و گِرَان . زَاَنک رِگَل خَواری تَرَا رِگَل شَد چُونان
 نَان رِگَلست و گوشت کَمَنر خور ازین . نَا نَمَانِی هِمچُو رِگَل اَندر زَمین
 چُون گِرَسَنه می شوی سَگ می شوی . تَنَد و بَد پُیُونَد و بَد رَگ می شوی
 چُون شَدی نو سِیر مُرداری شَدی . بی خَیَر بی پَا چُو دیوارِی شَدی
 ۲۸۷۵ پَس دِی مُردار و دِیگَر دَم سَگی . چُون کَنی دَر رَاهِ شِیران خُوش نَگی
 اَلِیْتِ اِشکَاکِ خُود جَز سَگ مَدَان . کَمَنَرک اَنداز سَگ را اَسْتِخْوَان
 زَاَنک سَگ چُون سِیر شَد سَرگَش شُود . گِی سِوِی صِید و شِکَاکِ خُوش دَوَد
 اَن عَرَب را بی نَوَابِی می کُشید . نَا بَدَانِ درگاه و اَن دُولت بَدِید

(۲۸۶۱) L. فطره از آب دجله خوی اوست. (۲۸۶۲) In B vv.

۲۸۶۲ and ۲۸۶۳ are transposed. (۲۸۶۶) Bul. واین - جو. In the second

hemistich B has اَمک درستی خود. So A in marg. (۲۸۶۷) C زین.

- زَاَنک رِگَل خَواری تَرَا شَد هِمچُو نَان (۲۸۷۱) A. نیوده این (۲۸۷۸) شَکْسَنه اَنگِیخَه.

(۲۸۷۲) A بد دل with رَگ written above.

(۲۸۷۳) Bul. می شوی as the rhyme-word. A و مرداری. In A حس is written over پا.

(۲۸۷۷) L. خوش رود. (۲۸۷۸) ABL Bul. دولت رسید.

فَقَهَ فَقَهَ وَ نَحْوِ نَحْوِ وَ صَرَفِ صَرَفِ . در گم آمد بای ای بارِ شکر
 آن سیوے آب دانشهای ماست . و آن خلیفه دجله علم خداست
 ما سیوها پُر بدجله می بریم . گرنه خر دانیم ما خود را خیرم
 باری اعرافی بدان معذور بود . کو زدجله بی خبر بود و زُرود
 گر زدجله با خبر بودی چو ما . او نبردے آن سیورا جا بجا
 بلك از دجله اگر واقف بُدی . آن سیورا بر سر سنگی زدی

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی نیازی
 از آن هدیه و از آن سیو،

چون خلیفه دید و احوالش شنید . آن سیورا پُر ززر کرد و مزید
 آن عرب را داد از فاقه خلاص . داد بخششها و خلعتهای خاص
 کین سیو پُر زر بدست او دهد . چونک وا گردد سوی دجلهش برید
 از ره خشک آمدست و از سفر . از ره آبش بود نزدیکتر
 چون بکشتی در نشست و دجله دید . سجده می کرد از جفا و می خمید
 کای عجب لطف آن شه و هاب را . وین عجبر کو برسد آن آبر
 چون پذیرفت از من آن دریای جود . اینچنین نقد کذل را زود زود

(۲۸۴۱) ABL Bul. خود را ما خریم .

(۲۸۵۰) ABL Bul. بس . کو زدجله غافل و بس

کور بود , and so C in marg.

(۲۸۵۲) B Bul. از دجله چو واقف آمدی .

corrected in C and marg. A.

Heading: C خلعت written above عطا . L خلعت و عطا . A om. و از آن سیو .

(۲۸۵۳) C om. دید و after .

(۲۸۵۴) ABL Bul. کرد از فاقه , and so corr. in C.

After this verse Bul. adds:

پس نغیبات را فرمود آن قباد * آن جهان بخش و آن بحر داد

So in marg. BC.

(۲۸۵۵) C Bul. دجلش .

(۲۸۵۶) A Bul. بود .

and so in corr. in C. L دجلش رود . B دجله بود .

(۲۸۵۸) AB Bul. این شه .

و آن عجبر تر .

(۲۸۵۹) ABL Bul. نقد .

ABL Bul. نقد .

سر ندارد چون زازل بودست پیش . پا ندارد با ابد بودست خویش
 بلك چون آبست هر قطره از آن . هم سَرسِت و پا و هم بی هر دوان
 ۲۹۰۰ حاشی الله این حکایت نیست همین . نقدِ حال، ما و نُسْت این خوش بین
 زآنک صوفی با گرو با فر بود . هرج آن ماضیت لا بدگَر بود
 هم عرب ما هم سیو ما هم مَلِك . جمله ما یُوفِكُ عَنَّهُ مَن اُفِك
 عقل را شودان و زن را حرص و طبع . این دو ظلماتی و منکر عقل شمع
 بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست . زآنک کُل را گونه گونه جزوهاست
 ۲۹۰۵ جُزُو کُل فی جُزُوها نُسبت بکُل . فی چو بوی کُل که باشد جُزُو کُل
 لطف سیزه جُزُو لطف کُل بود . بانگ قمری جُزُو آن بلبل بود
 گر شوم مشغول اشکال و جواب . بندگانرا کی توانم داد آب
 گر تو اشکالی بکنی و حَرَج . صبر کن الصَّبْرُ مِنْتَاحُ الْفَرَج
 اِحْتِی کن اِحْتِی زاندها . فکر شیر و گور و دلها بیشها
 ۲۹۱۰ اِحْتِیها بر دواها سَرورست . زآنک خاریدن فزونی گُرسْت
 اِحْتِی اصل دوا آمد یقین . احما کن قوّه جانرا ببین
 قابل این گفنها شو گوش دار . تا که از زر سازمت من گوشوار
 حلقه در گوش، مَه زرگر شوی . تا بماء و تا نُسْرَیا بر شوی
 او لا بشنو که خلق مختلف . مختلف جانند از با تا اَلِف
 ۲۹۱۵ در حُرُوف مختلف شور و شکست . گرچه از بک رو زسر تا پا یکست

مر دو آن Bul. (۲۸۹۹) Bul. om. ز before (۲۸۹۸)

نفس و طبع L. Bul. نفس و طبع AB (۲۹۰۲) . یا فر و پا کر L (۲۹۰۱)

احتی کن احتی B Bul. (۲۹۰۶) . کالصبِر L (۲۹۰۸) . فی جزوها L (۲۹۰۵)

احتی اصل دواها آمدست L. احتیها AB Bul. (۲۹۱۰) Suppl. in (۲۹۱۱)

marg. A. B Bul. احتی اصل AB Bul. قوّه جانت and so corr. in C.

گوشوار چه L in the first hemistich (۲۹۱۲) . گفنها شو گوش دار L (۲۹۱۲)

B. تا یا از اَلِف A. از چون In C (۲۹۱۴) . که کان زر شوی

روی سر تا پا L (۲۹۱۵) . چون یا تا اَلِف and so A under the line.

در حکایت گفته‌ام احسانِ شاه . در حق آن بی‌نوائی بی‌پناه
 ۲۸۸۰ هرج گوید مرد عاشق بوی عشق . از دهانش می‌جهد در کوی عشق
 گر بگوید فقه فقر آید همه . بوی فقر آید از آن خوش دَمْدَمه
 و ر بگوید کفر دارد بوی دین . و ر بشک گوید شکش گردد بقی
 کف کز کز بحر صدقی خاسته‌است . اصل صاف آن تیره‌را آراسته‌است
 آن کفش را صافی و معنوق دان . همچو دشنام لب معشوق دان
 ۲۸۸۵ گفته آن دشنام نامطلوب او . خوش زبهر عارض محبوب او
 گر بگوید کز نماید راستی . ای کژی که راست را آراستی
 از شکر گر شکلی نافی می‌پزی . طعم قند آید نه نان چون می‌مزی
 گر بت زرین بیاید مومی . گی هلد او را پی سجدگی
 بلك گیرد اندر آتش افکند . صورت عاریت‌ش را بشکند
 ۲۸۹۰ تا نماید بر ذهب شکل و شن . ز آنک صورت مانعست و راه‌زن
 ذات زرش ذات ربانیتست . نقش بت بر نقد زر عاریتست
 بهر یکی نو گلی می‌را موز . وز صداع هر مگس مگذار روز
 بت‌پرستی چون بمانی در صور . صورتش بگذار و در معنی نگر
 مرد حجتی همه حاجی طلب . خواه هندو خواه تَرک و یا عرب
 ۲۸۹۵ منگر اندر نقش و اندر رنگ او . بشگر اندر عزم و در آهنگ او
 گر سیاه‌است او هم‌آهنگ توست . نو سپیدش خوان که هم‌رنگ توست
 این حکایت گفته شد زیر و زبر . همچو کار عاشقان بی‌پا و سر

(۲۸۸۲) ABL Bul. آید از گشت شکس بوی یقی. and so in marg. C.

(۲۸۸۳) L. گشت کز. AB Bul. فرع را آراسته‌ست. C in marg. تورا.

(۲۸۸۶) L. om. (۲۸۸۷) C apparently می‌بری for می‌مزی.

(۲۸۸۸) ABL Bul. و ر بیاید مومی زرین و شن * کی هلد آنرا برای هر شن

and so C in marg. (۲۸۹۰) AB Bul. نقش و شن. and so corr. in C.

(۲۸۹۱) BL داد ربانیتست. and so corr. in C. B روی for نقد. (۲۸۹۵) Bul. صدای.

(۲۸۹۷) ABL Bul. فکر عاشقان بی‌پا و سر. and so corr. in marg. C.

در صفت پیر و مطاوعت وی،

ای ضیاء آتقی حُسام الدین بگیر . يك دو كاغذ بر فرا در وصفِ پیر
 ۲۹۳۵ گرچه جسم نازکت را زور نیست . ليك بی خورشید مارا نور نیست
 گرچه مصباح و زجاجه گشته . ليك سرخیلِ دل سرشته
 چون سَر رشته بدست و کامِ نُسْت . مهرهای عقیقِ دل زانعام نُسْت
 بر نویس احوالِ پیر راه دان . پیرا بگیرین و عینِ راه دان
 پیر ناستان و خلفان نیز ماه . خلق مانند شباند و پیر ماه
 ۲۹۴۰ کردهام بختِ جوانرا نامِ پیر . کو زحق پیرست نه از ابام پیر
 او چنین پیرست کش آغاز نیست . با چنین دُر، یتیم نیاز نیست
 خود قوی تر می شود خمر کهن . خود شهنشیر می بود زر کهن
 پیرا بگیرین که بی پیر این سفر . هست بس پُر آفت و خوف و خطر
 آن ره که بارها تو رفته . بی قلاوز اندر آن آشفته
 ۲۹۴۵ پس ره را که ندیدی تو هیچ . هین مَرَو تنها ز رهبر سر هیچ
 گر نباشد سابه او بر تو گول . پس ترا سرگشته دارد بانگِ غول
 غولت از ره افکند اندر گزند . از تو داهی تر درین ره بس بُند
 از نمی بشنو ضلالِ ره روان . که چشمان کرد آن بلیسِ بَنَرَوان
 صد هزاران ساله راه از جاده دُور . بُردشان و کردشان اِدبار و عُور

Heading: Bul. بیان for در . C in marg. پیر کدامت .

(۲۹۳۶) C سرخیلِ دل . (۲۹۳۷) A بدست کام . AB Bul. مهرهای عقیق . and so

C in marg. L مهرهای عقیق در انعام . (۲۹۴۱) AB Bul. چنان bis . B پیرست .

(۲۹۴۲) L شهنشیر می شود . In the second hemistich AB Bul. have آن خمری

که . (۲۹۴۳) C گر for که .

(۲۹۴۶) L بس ترا . (۲۹۴۷) C از راه . with ره written above .

(۲۹۴۸) Bul. چه سان کرد . In L vv. ۲۹۴۸ and ۲۹۴۹ are transposed, and v.

۲۹۴۸ is followed by v. ۲۹۴۷ .

(۲۹۴۹) A Bul. ادبیر . L ادبار عور . In L this verse follows v. ۲۹۴۶ .

از یکی رُو ضدّ و يك رو متحد . از یکی رو هزل و از يك رو یچ
 پس قیامت روزِ عَرْضِ اکبرست . عرض او خواهد که باگز و فرست
 هرک چون هندوی بدسودا بیست . روزِ عرضش نوبتِ رُسول بیست
 چون ندارد روی همچون آفتاب . او نخواهد جز شبی همچون نقاب
 ۲۹۲۰ برگِ يك گل چون ندارد خارِ او . شد بهاران دشمنِ اسرارِ او
 و آنک سر نا پا گلست و سوسنست . پس بهارِ او را دو چشمِ روشنست
 خارِ بی معنی خزان خواهد خزان . تا زند پهلوی خود با گلستان
 تا بپوشد حسنِ آن و ننگِ این . تا نبینی رنگِ آن و رنگِ این
 پس خزان او را بهارست و حیات . يك نماید سنگ و یاقوتِ زکات
 ۲۹۲۵ باغبان هم داند آنرا در خزان . ليك دید يك به از دید جهان
 خود جهان آن يك کس است و ابله است . اختران هر يك همه جزو مه است
 پس می گویند هر نقش و نگار . مژده مژده نك می آید بهار
 تا بود نابان شکوفه چون زره . گئی کد آن میوها پیدا گیره
 چون شکوفه ریخت میوه سر کند . چونك تن بشکست جان سر بر زند
 ۲۹۳۰ میوه معنی و شکوفه صورنش . آن شکوفه مژده میوه نعمتش
 چون شکوفه ریخت میوه شد پدید . چونك آن گم شد شد این اندر مزید
 تا که نان نشکست قوت گئی دهد . ناشکسته خوشها گئی م دهد
 تا هلبه نشکند با ادویه . گئی شود خود صحت افزا ادویه

(۲۹۱۶) C و دیگر متحد corr. in marg.

(۲۹۱۷) ABL Bul. زیب و فرست.

and so corr. in C. In L the hemistichs are transposed.

(۲۹۲۲) L بر گلستان. (۲۹۲۲) In the second hemistich B has رنگ آن و رنگ این.

(۲۹۲۶) L به. (۲۹۲۵) A به for نه. رنگ آن و رنگ این Bul.

اختر آن هر يك L. آخر این هر يك C. apparently آن يك کس است و او مه است.

(۲۹۲۸) A کند. and so C in marg. هر ستاره بر فلک جزو مه است. AB Bul.

(۲۹۲۴) A یا. (۲۹۲۴) C جان سر بر کند. L. جان سر بر نهد. (۲۹۲۹)

کئی فزاید تن درستی ادویه. corr. above. A in marg. کئی شود کئی صحت افزا

۲۹۶۵ یا علی از جمله طاعات راه . بر گزین تو سایه بند اله
هر کسی در طاعتی بگرمجند . خویشتن را مخلص انگیزند
نو برو در سایه عافل گریز . تا رهی زان دشمن پنهان ستیز
از همه طاعات اینت بهترست . سبق یابی بر هر آن سابق که هست
چون گرفت پیر همین تسلیم شو . همچو موسی زیر حکم خضر رو
۲۹۷۰ صبر کن بر کار خضر بی نفاق . تا نگوید خضر رو هذا فراق
گرچه گشتی بشکند تو دم مزین . گرچه طفلی را کشد تو مو مکن
دستِ او را حق چو دست خویش خواند . تا بدُ الله فوق ایدیهم براند
دستِ حق میراندش زندش کند . زند چه بود جان پابندش کند
هر که تنها نادرا این ره بُرد . بهر بیماری دل پیران رسید
۲۹۷۵ دستِ پیر از غایبان کوتاه نیست . دستِ او جز قبضه الله نیست
غایبان را چون چنین خلعت دهند . حاضران از غایبان لا شک بهند
غایبان را چون نواله می دهند . پیش حاضر نا چه نعمتها نهند
گو کسی گو پیششان بندد کمر . تا کسی کو هست بیرون سوی در
چون گزیدی پیر نازک دل مباش . سست و ریزیک جو آب و رگل مباش
۲۹۸۰ گر بهر زخمی نو پُر کینه شوی . پس کجا بی صیقل آیینه شوی

کیودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان

شدن او بسبب زخم سوزن

این حکایت بشنو از صاحب بیان . در طریق و عادت قزوینیان

گرفت. (۲۹۶۵) Bul. سایه خاص اله، and so C in marg. (۲۹۶۶) Bul.

زندش کند. Bul. زند کد (۲۹۷۲) A. بگوید C. خضر ای بی نفاق (۲۹۷۰) A.

و، م، یعنی هست پیران. AB Bul. نادرا این ره را (۲۹۷۱) L. پابندش. AC

C in marg. (۲۹۷۷) ABL Bul. پیش مهسان. In L the hemistichs are transposed.

آب گل. AL (۲۹۷۶) L. پیش شه بندد (۲۹۷۸) L.

و. Bul. om. (۲۹۸۱) Bul. و بر زخمی (۲۹۸۰) ABL Bul.

۲۹۰. استخوانهاشان بین و مویشان . عبرتی گیر و مران خر سوبشان
گردن خر گیر و سوی راه کش . سوے ره بانان و رهدانان خوش
هین مهل خررا و دست از وی مدار . زآنک عشق اوست سوی سبزه زار
گر یکی دم تو بغفلت وا هلبش . او رود فرسنگها سوے حبش
دشمن راه است خر مست علف . ای که بس خربس را کرد او تلف
۲۹۰۰ گرنهانی ره هر آنچه خر بخواست . عکس آن کن خود بود آن راه راست
شاوروهن پس آنکه خالینوا . این من لم یعضین نالیف
با هوا و آرزو کم باش دوست . چون یضلك عن سبیل الله اوست
این هوارا نشکند اندر جهان . هیچ چیزی همچو سایه مهرمان

وصیت کردن رسول علیه السلام علی را کرم الله وجهه که چون
هر کسی بنوع طاعتی تقرب جوید بحق تو تقرب جوی بصحبت
عافل و بنده حاص تا از همه پیش قدم تر باشی،

گفت پیغمبر علی را کای علی . شمر حق پهلوانی پر دل
۲۹۱. لیک بر شیری مکن هم اعتماد . اندر آ در سایه نخل امید
اندر آ در سایه آن عافی . کش نداند بُرد از ره ناقلی
ظل او اندر زمین چون کوه قاف . روح او سیمرغ بس عالی طواف
گر بگویم تا قیامت نعت او . هیچ آنرا مقطع و غایت مجو
در بشر روپوش کردست آفتاب . فهم کن والله أعلم بالصواب

که بس یا Bul. (۲۹۰۴) عشق for میل Bul. (۲۹۰۲)

و آنکه Bul. (۲۹۰۶) ABL این راه راست L. (۲۹۰۰)

تر. BI, Bul. om. پیش قدم نو باشی . A. تو تقرب در سایه مرد (?) عافل B. Heading:

کس نباید Bul. (۲۹۱۱) اعتماد Bul. (۲۹۱۰) پیغامبر BCL (۲۹۰۹)

(۲۹۱۱) Ater this verse Bul. adds:

آفتاب روح بی آن فلك . که ز نورش زند اند انس و ملک

خیره شد دَلَاک و بس حیران بماند . تا بدیر انگشت در دندان بماند
 ۲۰۰۰ بر زمین زد سوزن آن دم اوستاد . گفت در عالم کسی را این فساد
 شیر بی دُم و سر و اشکم که دید . این چنین شیری خدا خود نافرید
 ای برادر صبر کن بر درد نیش . تا رهی از نیشِ نفسِ گبَرِ خویش
 کآن گروهی که رهیدند از وجود . چرخ و مهر و ماهشان آرد بحد
 هَرک مُرد اندر نیشِ او نفسِ گبَر . مر ورا فرمان برد خورشید و ابر
 ۲۰۰۵ چون دلش آموخت شمع افروختن . آفتابِ او را نیآرد سوختن
 گفت حق در آفتابِ مُنَجِّم . ذکرِ نَسْأَوَرِ گَدَی عَنِ کَهَنِم
 خار جمله لطف چون گل می‌شود . پیشِ جَزْوی کو سوی گل می‌رود
 چیست تعظیمِ خدا افراشتن . خویشتن را خُشار و خاکی داشتن
 چیست توحیدِ خدا آموختن . خویشتن را پیشِ واحد سوختن
 ۲۰۱۰ گر می‌خواهی که بفریزی چو روز . هستی همچون شبِ خود را بموز
 هستیت در هستی آن هستی نواز . همچو یس در کیمیا اندر گداز
 در من و ما سخت کردستی دودست . هست این جمله خرابی از دو هست

رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر بشکار،

شیر و گرگ و روباهی بهر شکار . رفته بودند از طلب در کوهسار
 تا بیشتند همگرم بر صیدها . سخت بر بندند بند و قیدها

آن دم for از غم (۲۰۰۰) B Bul. پس حیران (۲۲۹۱) Suppl. in marg. C. L.

So written above the line in C and suppl. in marg. A.

(۲۰۰۱) After this verse L adds:

چون نداری طاقت سوزن زدن * از چنین شیر زیان تو دم مزین

چرخ مهر A. آن گروهی Bul. (۲۰۰۲) پیشِ نفس L (۲۰۰۲)

سوی گل می‌شود C (۲۰۰۷) کَلَّا Bul. (۲۰۰۶)

کردستی تو دست Bul. (۲۰۱۲) خار و خاکی L (۲۰۰۸)

یار و قیدها A (۲۰۱۱) BL Bul. یار و قیدها, and so corr. in C.

بر تن و دست و گنجهای بی گزند . از سهر سوزن کبودیها زنند
 سوه دلاکی بشد قزوینی . که کبودم زن بکن شیرینی
 گنت چه صورت زخم ای پهلوان . گنت بر زن صورت شیر زیان
 ۲۱۸۵ طالمر شیرست نقش شیر زن . جهد کن رنگ کبودی سیر زن
 گنت بر چه موضعت صورت زخم . گنت بر شانه زن آن رفم صنم
 چونک او سوزن فرو بردن گرفت . درد آن در شانه مَسْکَن گرفت
 پهلوان در ناله آمد کای سنی . مر مرا کشتی چه صورت می زنی
 گنت آخر شیر فرمودی مرا . گنت از چه اندام کردی ابتدا
 ۲۱۹۰ گنت امر دُمگاه آغازیده ام . گنت دُم بگذار ای دو دیده ام
 از دُم و دُمگاه شیرم دُم گرفت . دُمگاه او دُمگهم مُحْکَم گرفت
 شیر بی دُم باش گو اے شیرساز . که دلم سستی گرفت از زخم گاز
 جانب دیگر گرفت آن شخص زخم . بی محابا بی مواسا بی زرخم
 بانگ کرد او کین چه اندامست ازو . گنت این گوشت ای مرد نکو
 ۲۱۹۵ گنت نا گوشت نباشد ای حکیم . گوش را بگذار و کونه کن گلیم
 جانب دیگر خلیش آغاز کرد . باز قزوینی فغان را ساز کرد
 کین سوم جانب چه اندامست نیز . گنت اینست اشکم شیر ای عزیز
 گنت نا اشکم نباشد شیر را . چه شکم باید نگار سیر را

و نقش L. Bul. (۲۱۸۵) زدند C (۲۱۸۳).

شانه گهم and so L. Bul., which have گنت بر شانه گهم زن آن رفم AB (۲۱۸۷) and C in marg. After this verse L adds:

تا شود پشم قوی در رزم و بزم * با چنین شیر زیان در عزم و حزم

گنت از چه عضو ABL Bul. گفت بچه اندام C (۲۱۸۷) . شانه گه Bul. (۲۱۸۷)

and so C in marg. بی محابا و مواسایی و رحم AB Bul. (۲۱۹۲) and so L, which has مواسایی A. om. (۲۱۹۵) و. کین for این A (۲۱۹۴).

گنت افزون درد In the second hemistich AB Bul. have نگار for بکار C (۲۱۹۸) کم کی زخم را and so L, which has کم زن زخمها.

ای یخرد و رایتان از رای من . از عطاهای جهان آرای من
 ۲۰۳۵ نقش با نقاش چه اسگالد دگر . چون سگالش اوش بخشید و خبر
 این چنین ظن خسیانه بن . مر شمارا بود ننگان زمن
 ظانین بِاللّٰهِ ظَنُّ السُّوْمَرَا . چون منافق سر بیندازم جدا
 و رهانم چرخ را اثر ننگان . تا بماند در جهان این داستان
 شیر با این فکر یزد خند فاش . بر تبسمهای شیر این میاش
 ۲۰۴۰ مال دنیا شد تبسمهای حق . کرد مارا مست و مغرور و خلق
 فقر و ریجوری بهاست ای سند . کآن تبسم دام خود را برگرد

امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن که پیش آی ای گرگ
 بخش کن صیدها را میان ما،

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن . معدلت را نو کن ای گرگ کهن
 نایب من باش در قسمت گیری . تا پدید آید که تو چه گوهری
 گفت ای شه گاو و حشی بخش بُست . آن بزرگ و نو بزرگ و زفت و چُست
 ۲۰۴۵ بُز مرا که بُز میانست و وَسَط . روها خرگوش بستان بی غلط
 شیر گفت ای گرگ چون گفتم بگو . چونك من باشم نو گوئی ما و نو
 گرگ خود چه سگ بود کوخویش دید . پیش چون من شیر بی مثل و ندید
 گفت پیش آ ای خری کو خود بدید . پیش آمد پنجه زد او را درید
 چون ندیدش مغز تدبیر رشید . در سیاست پوشش از سر کشید
 ۲۰۵۰ گفت چون دیدم منت از خود بُرد . این چنین جانرا بیاید زار مُرد

(۲۰۳۵) ABL Bul. ای غول و رایان. and so corr. in C. (۲۰۳۴) ABL Bul.

and, گر نبرم سر بود عین خطا. AB Bul. سر نیندازم چرا. (۲۰۳۷) L. چه سگالد.

so C in marg. (۲۰۴۴) C. زفت چست. (۲۰۴۵) L. بر میانست.

(۲۰۴۷) A. چو سگ. (۲۰۴۸) ABL Bul. و کو خود خرید. and so corr. in

marg. C. A. زد. (۲۰۴۹) AB Bul. و تدبیرش رسید. L. مغزو تدبیر.

۲۰۱۵ هر سه با هم اندر آن صحرای ژرف . صیدها گیرند بسیار و شگرف
 گرچه زیشان شیر نر را ننگ بود . لیک کرد اکرام و همراهی نمود
 این چنین شہرا زلشکر زحمت . لیک ہرہ شد جماعت رحمت
 این چنین مہرا ز اختر نگہاست . او میان اختران بہر سخاست
 امیر شاورہم پیمبر را رسید . گرچہ رایی نیست رایش را ندید
 ۲۰۲۰ در نرازو جو رفیق زر شدست . فی از آنک جو جو زر گوہر شدست
 روح قالب را کنون ہرہ شدست . مدتی سگ حارس درگہ شدست
 چونک رفتند این جماعت سوی کوه . در رکاب شیر با فر و شکوہ
 گاو کوی و بز و خرگوش زفت . یافتند و کار ایشان پیش رفت
 ہرکہ باشد در پی شیر حراب . کم نیاید روز و شب اورا کیاب
 ۲۰۲۵ چون زگہ در بیشہ آوردندشان . گشتہ و مجروح و اندر خون گشان
 گرگ و روبہرا طبع بود اندر آن . کہ رود قسمت بعدل خسروان
 عکس طبع ہر دو شان بر شیر زد . شیر دانست آن طعمہارا سَد
 ہرکہ باشد شیر اسرار و امیر . او بداند ہرچہ اندیشد ضمیر
 ہین نگہ دار ای دل اندیشہ خو . دل زانیشہ بدے در پیش او
 ۲۰۳۰ داند و خردا ہی راند خموش . در رُخت خندد برای روی ہوش
 شیر چون دانست آن وسواسان . با نگہت و داشت آن کم پاسان
 لیک با خود گفت بنمایم سزا . مر شمارا اسے خمیسان گدا
 مر شمارا بس نیامد رای من . ظلتان اینست در اعطای من

(۲۰۱۵) Suppl. in marg. C. L. کہار ژرف . صیدها کردند .

(۲۰۱۶) Suppl. in marg. C. (۲۰۱۸) L. ز اختر زخمہاست .

(۲۰۲۵) L. om. و before اندر . آید در ضمیر L (۲۰۲۸)

(۲۰۲۶) AL اندیشہ جو . L. خطا for بدی . داند او خردا Bul. (۲۰۴۰)

(۲۰۴۲) Bul. و گدا . خمیسان .

(۲۰۴۴) Instead of the second hemistich B has the second hemistich of the

۲۰۶۵ رشته را باشد بسوزن ارتباط . نیست در خور با جمل سمّ الْخِیاط
 گِ شود باریک هستی جمل . جز بمقراض ریاضات و عمل
 دست حق باید مر آنرا ای فلان . کو بود بر هر محالی کُن فکان
 هر محال از دست او مُمکن شود . هر حرون از بهر او ساکن شود
 آکه و ابرص چه باشد مرده نیز . زنده گردد از فسون آن عزیز
 ۲۰۷۰ و آن عدم کز مرده مرده تر بود . وقت ایجادش عدم مضطر بود
 گل بومر هو فی شأن بخوان . مر ورا بی کار و بی فعلی بدان
 کمترین کارش هر روز آن بود . کو سه لشکرا روانه می کند
 لشکری ز اصلاّب سوه امّات . بهر آن تا در رجم روید نیات
 لشکری ز آرحام سوی خاکدان . تا زنت و ماده پُر گردد جهان
 ۲۰۷۵ لشکری از خاک زان سوی اجل . تا ببیند هر کسی حسن عمل
 این سخن پایان ندارد هین بساز . سوی آن دو یار پاک پاک باز

صفت توحید

گفت یارش کاندرا آ ای جمله من . فی مخالف چون گل و خار چمن
 رشته بکنا شد غلط کم شو کنون . گر دوتا بینی حروف کاف و نون
 کاف و نون همچون کند آمد جذوب . تا گشاند مر عدم را در خطوب
 ۲۰۸۰ پس دوتا باید کند اندر صور . گرچه بکنا باشد آن دو در اثر

(۲۰۶۵) B رشته را با سوزن آمد ارتباط and so corr. in C.

(۲۰۷۰) AB, Bul. در کف ایجاد او مضطر بود. and so in marg. C.

(۲۰۷۲) AB کمترین کارش هر روزست آن and so C in marg. In the second hemistich

AB have حسن و عمل A تا نه بیند L (۲۰۷۵) کو سه لشکرا کد این سو روان

Heading: AB om. Bul. پشیمان شدن آن شخص از گفتن من. and so L, in which the Heading is greatly expanded.

(۲۰۷۷) AB آ اندر . (۲۰۷۸) B کم شد. Bul. غلط کم زن .

(۲۰۷۹) C تا گشاید . (۲۰۸۰) C دوتا باید .

چون نبودی فانی اندر پیش من . فضل آمد مرا گردن زدن
 كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ جز وجه او . چون نه در وجه او هستی مجو
 هرک اندر وجه ما باشد فنا . كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ نبود جزا
 زآنک در الّا است او از لا گذشت . هرک در الّا است او فانی نگشت
 ۲۰۵۵ هرک او بر در من و ما می زند . ردّ بابست او و بر لا می تند

قصه آنک در یاری بکوفت از درون گفت کیست گفت منم
 گفت چون تو توی در نمی گشایم هیچ کس را از یاران
 نمی شناسم کی او من باشد،

آن یکی آمد در یاری بزد . گفت یارش کیستی ای معتمد
 گفت من گشتش برو هنگام نیست . بر چنین خوانی مقام خلم نیست
 خام را جز آتش هجر و فراق . کی پزد کی با رهند از نفاق
 رفت آن مسکین و سالی در سفر . در فراق دوست سوزید از شرر
 ۲۰۶۰ پخته شد آن سوخته پس باز گشت . باز گردد خانه انباز گشت
 حلقه زد بر در بصد نرس و ادب . تا بجهت بی ادب لفظی زلب
 بانگ زد یارش که بر در کیست آن . گفت بر در هم تویی ای دلستان
 گفت اکنون چون منی ای من در آ . نیست گنجایی دو من را در سرا
 نیست سوزن را سر رشته دونا . چونک یکنایی درین سوزن در آ

و بر لا میزند L Bul. L and so AB هرک بر در او (۲۰۵۵) . او کز لا L (۲۰۵۱)

Heading: The Heading in C is صنت توحید, corr. in marg.

(۲۰۵۸) A خانه for خام. After this verse L adds (and so Bul, which has گفت (نار و نفت):

چون تویم تو هنوز از تو نرفت * سوختن باید ترا در نار و نفت

در فراق دوست او میبرد سر A (۲۰۵۶) . هجر فراق A (۲۰۵۸)

خانه هم باز AB for گشت B Bul. (۲۰۶۰) and so written below the line in C.

چون شناسی من در آ A (۲۰۶۲) . In C هم باز is written underneath.

باز هستی جهانِ حسن و رنگ . تنگتر آمد که زندانیست تنگ
 علتِ تنگیست ترکیب و عدد . جانبِ ترکیبِ جسمهای گشتد
 زان سوی حس عالمِ توحید دان . گر یکی خواهی بدان جانبِ بران
 ۲۱۰۰ امرِ کنِ يك فعل بود و نون و کاف . در سخن افتاد و معنی بود صاف
 این سخن پایان ندارد باز گرد . نا چه شد احوالِ گرگ اندر نبرد

ادب کردن شیر گرگ را که در قسمت بی ادبی کرده بود،

گرگ را بر کند سر آن سرفراز . نا نماند دوسرے و امتیاز
 فَأَنْتَقِمْنَا مِنْهُمْ است ای گرگ پسر . چون نبودی مرده در پیشِ امیر
 بعد از آن رُو شیر با روباه کرد . گفت بَخْش کن برای چاشت خورد
 ۲۱۰۵ سخن کرد و گفت این گاوِ سمین . چاشت خوردت باشد ای شاهِ گرین
 وین بُز از بهر میانِ روزرا . بَخْش باشد شه پسر روزرا
 و آن دگر خرگوش بهر شام هم . شبِ چَره این شاه با لطف و کرم
 گفت ای روبه تو عدل افروختی . این چنین قسمت زکی آموختی
 از کجا آموختی این ای بزرگ . گفت ای شاه جهان از حالِ گرگ
 ۲۱۱۰ گفت چون در عشقِ ما گشتی رُگرو . هر سه را بر گیر و بستان و برود
 روبهها چون جملگی مارا شدی . چون آزارم چون تو ما شدی
 ما ترا و جمله اشکارانِ نرا . پای بر گردونِ هفتم زنه بر آ
 چون گرفتی عبرت از گرگِ دَف . پس تو روبه نیستی شیرِ مَنی

عالمی C (۲۰۶۲) . و حس و رنگ A (۲۰۶۷)

کردی . Heading: A بی ادبی کرد and so C in marg. BL Bul.

در پیشِ کبیر A (۲۱۰۳)

and so C in marg. گفت این را بخش کن از بهر خورد ABL Bul (۲۱۰۴)

و آن بز ABL Bul (۲۱۰۶) . شاه زمین L . کین گاو B Bul (۲۱۰۵)

ما ترا این جمله A (۲۱۱۳) . ز که آموختی BL Bul (۲۱۰۸)

In C v. ۲۱۱۴ precedes this verse. (۲۱۱۳)

گر دو پا گر چار پا يك را بُرد . همچو مراضِ دوتا بکنا بُرد
 آن دو انبازانِ گازر را ببین . هست در ظاهر خلافی زان و زاین
 آن یکی کز بایس را در آب زد . و آن دگر همباز خشکش میکند
 باز او آن خشک را تر میکند . همچو زانبیره بضد بر می‌تند
 ۲۰۸۵ لیک این دو ضد استیزه‌نما . یکدل و يك کار باشد در رضا
 هر نهی و هر ولی را مسلک است . لیک با حق می‌برد جمله یکبست
 چونک جمع مستمع را خواب بُرد . سنگهای آسارا آب برد
 رفتن این آب فوق آساست . رفتنش در آسایا بهر شاست
 چون شمارا حاجت طاحون نماند . آب را در جوی اصلی باز راند
 ۲۰۹۰ ناطقه سوسه دهان تعلیم راست . ورنه خود آن نطق را جوی جُداست
 می‌رود بی بانگ و بی تکرارها . تَعْتَهَا الْأَنْهَارُ نا گلزارها
 ای خدا جانرا تو بنما آن مقام . که درو بی حرف می‌روید کلام
 تا که سازد جان پاک از سر قدم . سوسه عرصه دُور پنهان عدم
 عرصه بس با گشاد و با فضا . وین خیال و هست باید زو نوا
 ۲۰۹۵ تنگتر آمد خیالات از عدم . زان سبب باشد خیال اسباب غم
 باز هستی تنگتر بود از خیال . زان شود در وی قرها چون هلال

گر دوتا گر چار تا يك and so corr. in C. L. ۲۰۸۱) AB Bul. برد پا ره را برد

و این L. و زین. ABL Bul. ۲۰۸۲) ABL همبازان. AC خلاف. ۲۰۸۳) ABL Bul.

ز with همچو استیزه ضد تر می‌کند C ۲۰۸۴) C originally ۲۰۸۵) L Bul. انباز.

گویی زانبیره ضد بر می‌تند B. همچو استیزه بضد بر می‌تند AL. استیزه inserted before
 گویی زانبیره و ضد. A in marg. گویی زانبیره بر ضد می‌تند Bul. and so C in marg.
 ۲۰۸۶) AB Bul. تا حق. ۲۰۸۷) Bul. ضد و استیزه نما ۲۰۸۸) Bul. می‌زند.

AL. خود. A om. تعظیم راست A ۲۰۹۰) C اصل, corr. in marg. ۲۰۹۱) C

جوی خداست. ۲۰۹۱) CL. با گلزارها. In L this and the following verse

are transposed. ۲۰۹۲) B دور. C دور. L Bul. دور و پنهان. ۲۰۹۳) B

با فضا C ۲۰۹۴)

۲۰۹۵) AB Bul. قر همچون هلال.

گر نبودی نوح شبر سَرَمَدی . پس جهانی را چرا برهم زدی
 ۲۱۲۰ صد هزاران شبر بود او در تنی . او چو آتش بود و عالم خرمی
 چونک خرمی پاسبی عَشَر او نداشت . او چنین شعله بر آن خرمی گاشت
 هرک او در پیش این شبر نهان . بی ادب چون گرگ بگشاید دهان
 همچو گرگ آن شبر بر درآندش . فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ بر خواندش
 زخم یابد همچو گرگ از دستِ شبر . پیش شبر ابله بود کوشد دلیر
 ۲۱۲۵ کاشکی آن زخم بر جسم آمدی . تا بدی که ایمان و دل سالر بدی
 قوّم بگشت چون اینجا رسید . چون توانم کرد این سیرا پدید
 همچو آن روبه گم . اِشْکَم کید . پیش او روباه بازے گم کید
 جمله ما و من پیش او نهد . مَلِكْ مَلِكْ اوست مَلِكْ اورا دهد
 چون فقیر آید اندر راه راست . شبر و صید شبر خود آن شامت
 ۲۱۳۰ زَانْک او پاکست و سُبحان و صفِ اوست . بی نیازست او ز نفز و مغز و پوست
 هر شکار و هر کراماتی که هست . از برای بندگان آن شہت
 نیست شہرا طبع بہر خلق ساخت . این ہمہ دولت خُنْک آنکو شناخت
 آنک دولت آفرید و دوسرا . مَلِكْ دولتها چه کار آید ورا
 پیش سُبحان پس نگہ دارد دل . تا نگرید از گمان بد خجیل
 ۲۱۳۵ کو ببیند سَر و فکر و جُست و جو . همچو اندر شبر خالص تارِ مو

(۲۱۲۰) A Bul. نوح را از حق بدی . and so C in marg.

(۲۱۲۰) L in the second hemistich: او برون رفته بد از ما و منی . L adds:

او دو عالم را می دید از نفز * او چو آتش بود و عالم خرمی

(۲۱۲۱) ABL Bul. چنان شعله . (۲۱۲۱) A ابله for آنکه .

(۲۱۲۵) B Bul. بر تن آمدی . ABL Bul. کاپان .

(۲۱۲۶) AB Bul. قوّم بگشت . C کرد for گشت . corr. in marg.

(۲۱۲۸) L مالک ملک اوست . (۲۱۲۶) A فقیر ندا . BC فقیرانند . A شبر صید و شبر .

(۲۱۳۱) A این شہت . (۲۱۳۲) BL Bul. دولتها .

(۲۱۳۴) L Bul. پس . (۲۱۳۵) AL سَر فکر و جُست و جو .

عافل آن باشد که گیرد عبرت از * مرگ یاران در بلای مختلر
 ۲۱۱۵ گفت روبه صد سپاس آن شیرا * کز پس آن گرگ با خواند او مرا
 گر مرا اول بفرمودے که نو * بخش کن این را که بردی جان ازو
 پس سپاس او را که مارا در جهان * کرد پیدا از پس پیشینیان
 تا شنیدیم آن سیاهای حق * بر قرون ماضیه اندر سبق
 تا که ما از حال آن گرگان پیش * همچو روبه سپاس خود دارم بیش
 ۲۱۲۰ اُمّت مرحومه زبَن رُو خواندمان * آن رسول حق و صادق در بیان
 استخوان و پشم آن گرگان عیان * بتگرید و پند گیرید ای بهمان
 عافل از سر بنهد این هستی و باد * چون شنید انجام فرعونان و عاد
 ور بنهد دیگران از حال او * عبرتی گیرند از اضلال او

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من میپیچید که من
 روی پوشم با خدای می پیچید در میان این بحقیقت ای مخذولان،

گفت نوح ای سرکشان من من نیم * من زجان مرده بجانان می زیم
 ۲۱۲۵ چون مردم از حواس بوالبشر * حق مرا شد سمع و ادراك و بصر
 چونك من من نیستم این دم زهوست * پیش این دم هرك دم زد کافر اوست
 هست اندر نقش این روباه شیر * سوی این روبه نشاید شد دلیر
 گر زروی صورتش می نگروی * غرّه شیران ازو می نشنوی

(۲۱۱۵) AB Bul.

رویه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

کرده پیدا. (۲۱۱۷) A and so in L and in marg. C.

(۲۱۱۹) C دارم خوش (?) پاس را with خود written above.

(۲۱۲۰) C مرحوم, corr. above. ABL om. و.

Heading: B om. این بحقیقت. AC حقیقت. C in marg. for در حقیقت در میان این بحقیقت.

(۲۱۲۴) ABL Bul. مردم. (۲۱۲۷) L روبه این.

(۲۱۲۸) L غرّش شیران.

کاشنا بودند و فتِ کودکی . بر وسادهٔ آشنایی مُتکی
 یاد داشت جورِ اِخوان و حمد . گفت کآن زنجیر بود و ما اسد
 ۲۱۶۰ عار نبود شیر را امر سلسله . نیست مارا از قضاے حق رگله
 شیر را بر گردن ار زنجیر بود . بر همه زنجیرازان میر بود
 گفت چون بودی ز زندان و زجاء . گفت همچون در محاق و کاست ماه
 در محاق ار ماو نو گردد دونا . فی در آخر بدر گردد بر سما
 گرچه دُرَدانه بهاون کوفتند . نور چشم و دل شد و بیند بلند
 ۲۱۶۵ گندی را زیرِ خالک انداختند . پس زخاکش خوشها بر ساختند
 بارِ دیگر کوفتندش ز آسبا . فیشش افروزد و نان شد جان فزا
 باز نان را زیر دندان کوفتند . گفت عقل و جان و فهم هوشمند
 باز آن جان چونک محو عشق گشت . یُعْجِبُ الزُّرَّاعُ آمد بعد گشت
 این سخن پایان ندارد باز گرد . تا که با یوسف چه گشت آن نیک مرد
 ۲۱۷۰ بعدِ قصّه گفتنش گفت ای فلان . هین چه آوردی نو مارا ارمغان
 بر در باران بهی دست آمدن . همچو بی گندم سوی طاحون شدن
 حق تعالی خلق را گوید بجزر . ارمغان کو از برای روزِ نشر
 جِئْتُمْوَنَّا و فُرَادَے بی نوا . هر بدان سان که خَلَقْنَاکُمْ کذا
 هین چه آوردید دست آویز را . ارمغانی روزِ رستاخیز را
 ۲۱۷۵ یا امید باز گشتنتان نبود . وعدهٔ امروز باطلتان نمود

نور چشم و دل ازو افروختند L بهاون C (۲۱۶۴) . در سما L (۲۱۶۳)

عقل و فهم جان L (۲۱۶۷) . After this verse L Bul. add the Heading: (۲۱۶۶)

طلب کردن یوسف صدیق علیه السلام ارمغان از مہمان

آوردی ره آورد ارمغان L (۲۱۷۰)

هست بی گندم ABL Bul. (۲۱۷۱) B has:

بر در باران بهی دست ای فقی * هست چون بی گندمی در آسبا

ارمغان L (۲۱۷۴) . امروزتان باطل نمود L (۲۱۷۵) . In A vv. ۴۱۷۵-۶ follow

vv. ۴۱۷۷-۸, but the error is indicated in marg.

آنک او بی نفس سادہ سبہ شد . نقشہای غیب را آیینہ شد
 سر مارا بی گان موفن شود . ز آنک مومن آیینہ مومن بود
 چون زند او فقر مارا بر محک . پس بفرین را باز داند او ز شک
 چون شود جانش محک نقدھا . پس ببیند قلب را و قلب را

نشاندن پادشاھان صوفیان عارف را پیش روی خویش تا
 چشمشان بدیشان روشن شود،

۴۱۰۰ پادشاھان را چنین عادت بود . این شنیدہ باشی ار یادت بود
 دست چشان پہلوانان ایستند . ز آنک دل پہلوی چپ باشد بیند
 مشرف و اهل قلم بر دست راست . ز آنک علم خط و ثبت این دست راست
 صوفیانرا پیش رو موضع دهند . گآیینہ جاناند و ز آیینہ بہند
 سبہ صیقلھا زدہ در ذکر و فکر . نا پذیرد آیینہ دل نفس بیکر
 ۴۱۰۰ ہرکہ او از صلب فطرت خوب زاد . آیینہ در پیش او باید نہاد
 عاشق آیینہ باشد روی خوب . صیقل جان آمد و تقوی القلوب

آمدن مہمان پیش یوسف علیہ السلام و تقاضا کردن
 یوسف ازو تحفہ و ارمغان،

آمد از آفاق یار مہربان . یوسف صدیق را شد مہمان

مومن شود L Bul. in the second hemistich (۴۱۱۷) . و سادہ سبہ L (۴۱۱۶)

نقد مارا ABL Bul. (۴۱۱۸) . In C the second hemistich is obliterated and has
 been supplied in marg. (۴۱۱۹) Bul. نقد و قلب را و نقدھا .

Heading: The words after خویش are obliterated in C.

مشرف اهل قلم A (۴۱۲۲) . چنان عادت ABL Bul. (۴۱۲۰)

در فکر و ذکر A . سبہ صیقل زدہ (۴۱۲۱) . آن دست راست .

یاری Bul. (۴۱۲۷) . از اصل فطرت L (۴۱۲۵)

گفتن مهبان یوسف را که آینه آوردمت ارمغان تا هر بار که
در وی نگری روی خوب خود بینی مرا یاد کنی،

گفت یوسف هین بیاور ارمغان . او زشرم این نقاضا زد فغان
گفت من چند ارمغان جستم ترا . ارمغانی در نظر نآمد مرا
حبّ را جانبِ کن چون بزم . فطره را سوی عَمّان چون بزم
زیره را من سوی کرمان آورم . گر بپیش تو دل و جان آورم ۲۱۹۰
نیست تخمی کاندرین انبار نیست . غیرِ حُسن تو که آنرا بار نیست
لایق آن دیدم که من آینه . پیش تو آرم چو نور سینه
تا ببینی روی خوب خود در آن . ای تو چون خورشید شعِ امان
آینه آوردمت ای روشنی . تا چو بینی روی خود بادم کنی
آینه بیرون کنید او از بغل . خوب را آینه باشد مشغول ۲۲۰۰
آینه هستی چه باشد نیستی . نیستی برگر تو ابله نیستی
هستی اندر نیستی بتوان نمود . مال داران بر فقیر آرند جود
آینه صافی نان خود گزسته است . سوخته هم آینه آتش زنه است
نیستی و نقص هر جایی که خاست . آینه خوی جملۀ پیشه است
چونک جامه چست و دوزبک بود . مظهر فرهنگ درزی چون شود ۲۲۰۵
ناتراشید می باید جذوع . تا دُزوگر اصل سازد با فروغ
خواجۀ اشکسته بند آنجا رود . که در آنجا پای اشکسته بود
گی شود چون نیست رنجور نزار . آن جمال صنعت طب آشکار

Heading: A ارمغانی.

(۲۱۹۲) B Bul. نآمد سرا , and so corr. above in A.

(۲۱۹۶) AB هست تخمی . (۲۱۹۸) L و شع . (۲۱۹۹) A چون بینی روی خود .

(۲۲۰۱) L چو باشد . (۲۲۰۲) L بتوان . (۲۲۰۳) Bul. in the second

hemistich . آینه جملۀ پیشه است . (۲۲۰۴) L

(۲۲۰۵) A فرهنگ درزی شود . و دزدیک بود . (۲۲۰۸) L Bul. رنجور و نزار .

مُنْکَرِی مِهْمَانِیَش را از خَرے . پس ز مطبِخِ خَالِک و خاکستر برے
 ورنه منکر چنین دستِ نهی . در در آن دوست چون پای نهی
 اندکی صَرْفَه بکن از خواب و خور . ارمغانِ بهر ملاقاتش بَهر
 شو قَلیلُ النَّوْمِ مِمَّا یَهْجَعُونَ . باش در آسُخار از یَسْتَغْفِرُونَ ۲۱۸۰
 جَبِئِشی اندک بکن همچون چنین . تا بیخشندت حواسِ نُورِبین
 وز جهانِ چون رَحِمِ بیرون سوی . از زمین در عرصهٔ واسع شوی
 آنکِ اَرْضُ اَللّهِ واسع گفته‌اند . عرصهٔ دانِ کالِیا در رفته‌اند
 دل نگرده تنگ زان عرصهٔ فراخ . نخلِ تر آنجا نگرده خُشکِ شاخ
 حامی نو مر حواسِ ترا کنون . گند و ماندهٔ شوی و سُرنگون ۲۱۸۵
 چونکِ محمولی نه حاملِ وقتِ خواب . ماندگی رفت و شدی بی رخ و تاب
 چاشنیِ دان تو حالِ خواب را . پیشِ محمولیِ حالِ اولیا
 اولیا اصحابِ کَهْفِاند ای عنود . در فِیامر و در نَقَلَبْ هُمْ رُقُود
 ی‌گشده‌شان بی تکلف در فعال . بی خیر ذاتِ اَلْبَیِّن ذاتِ اَلشِّمَال
 چیست آن ذاتِ اَلْبَیِّن فعلِ حَسَن . چیست آن ذاتِ اَلشِّمَالِ اَشْغَالِ تن ۲۱۹۰
 ورود این هر دو کار از اولیا . بی‌خبر زین هر دو ایشان چون صدا
 گر صدايت بشنوند خیر و شر . ذاتِ گه باشد زهر دو بی‌خبر

(۲۱۷۶) In the first hemistich (which is obliterated in C and has been supplied in marg.) AL have وعدهٔ مهمانیش را منکری.

(۲۱۷۷) A بهر در آن دوست.

(۲۱۷۸) A ارمغانی بر ملاقاتش.

(۲۱۸۰) AB Bul. اندکی جَبِئِشی, and so C in marg.

(۲۱۸۱) Bul. هامون شوی L. بیرون روی. ABL Bul. وز جهانی.

(۲۱۸۲) ABL Bul. در رفته‌اند. کالِیا, and so corr. in C.

(۲۱۸۳) C نیک for خشک. L. عرصه.

(۲۱۸۷) A نَقَلَد.

(۲۱۹۰) AB Bul. از اینیا. L. کار اینیا.

تا که پنداری که صَحّت یافته‌ست . پرتو مرهم بر آنجا نافته‌ست
هین زمرَم سر مکش ای پشت‌ریش . و آن زپرتو دانِ مدان از اصلِ خویش

مرتّد شدن کاتب وحی بسبب آنک پرتو وحی برو زد آن
آیترا پیش از پیغامبر علیه السّلام بخواند گفت
پس من هم محلّ وَحیم؛

پیش از عثمان یکی نساخ بود . کو نسخِ وحی جدّی می‌نمود
وحی پیغمبر چو خواندی در سَقی . او همانرا با نیشی بر ورق
پرتو آن وحی بروی نافتی . او درونِ خویش حکمت یافتی ۲۲۲-
عین آن حکمت بفرمودی رسول . زین قدر گمراه شد آن بُو الْفُضُول
کأنّج می‌گوید رسول مستبصر . مرا هست آن حقیقت در ضمیر
پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول . فهر حق آورد بر جانش نزول
هم ز نساخی برآمدهم ز دین . شد عدوّ مصطفی و دین بکین
مصطفی فرمود کای گبر عتود . چون سیه گشتی اگر نور از تو بود ۲۲۳-
گر تو بنسوج الهی بودی . این چنین آب سیه نکشودی
تا که ناموش پیش این و آن . نشکند بر بست این اورا دهان
اندرون می‌شوردش هم زین سبب . او نیآرد توبه کردن این عجب
آه می‌کرد و نبودش آه سود . چون در آمد تیغ و سررا در ربود

(۲۲۲) ABL Bul. پندارد.

(۲۲۳) ABL Bul. چون نبی از وحی فرمودی سبق.

از درون L. (۲۲۴) نوشتی B. پیغامبر C. C. and so corr. in marg.

(۲۲۴) Instead of the second half-verse C has the second hemistich of v. ۲۲۳.

(۲۲۴) The first half-verse is suppl. in marg. C.

(۲۲۵) B. اگر نور تو بود C. om. نو.

(۲۲۶) In CL v. ۲۲۷ precedes

v. ۲۲۶, corr. in C. (۲۲۸) AB Bul. اندرون می‌سوخش and so corr. in C.

توبه کردن می‌نیارست این عجب AB Bul. می‌سوزدش L.

خواری و دوفت مسها بر ملا . گر نباشد گی نماید کیمیا
 ۲۲۱۰ نصفها آیینۀ وصف کمال . و آن حفارت آینه عز و جلال
 ز آنک ضد را ضد کند ظاهر بقین . ز آنک با سیرکه پدیدست انگین
 هرک نقص خویش را دید و شناخت . اندر استکمال خود دو آسبه ناخت
 زان نی پُرد بسوی ذوالجلال . کو گانی می بَرَد خود را کمال
 علّی بتر ز پندام کمال . نیست اندر جانِ نو ای ذواللال
 ۲۲۱۵ از دل و از دیتهات بس خون رود . تا ز نو این مُعجی بیرون رود
 علّت ابلیس انا خیری بدست . وین مرض در نفس هر مخلوق هست
 گرچه خود را بس شکسته بیند او . آب صافی دان و سرگین زیر جو
 چون بشوراند ترا در امتعان . آب سرگین رنگ گردد در زمان
 در نگ جو هست سرگین ای فتی . گرچه جو صافی نماید مر ترا
 ۲۲۲۰ هست پسر راه دان پسر فطن . جو بهای نفس و تن را جوی گن
 آب جو سرگین تواند پاک کرد . چهل نفس را بروید علم مرد
 گی نرشد فیخ دستۀ خویش را . رو بجزای سهار این ریش را
 بر سر هر ریش جمع آمد مگس . تا نبیند فیخ ریش خویش کس
 آن مگس اندیشها و آن مال نو . ریش نو آن ظلمت احوال نو
 ۲۲۲۵ ورنهد مَرَم بر آن ریش نو پسر . آن زمان ساکن شود درد و نفیر

ظاهر for پیدا ABL Bul (۲۲۱۰) . ان حفارت A (۲۲۱۰)

(۲۲۱۲) ABL Bul. ده آسبه and so corr. in C. In L this and the following verse are transposed. (۲۲۱۴) C. علّت Bul. بدتر. In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۱۵) C. وز دیتهات AB Bul. بیرون شود.

(۲۲۱۶) In L this and the following verse are transposed.

(۲۲۲۰) AB Bul. باغهای نفس کلرا جوی کن and so corr. in marg. C. L. باغهای

(۲۲۲۱) ABL Bul: نفس و ترا.

جوی خود را کی تواند پاک کرد * نافع از علم خدا شد علم مرد
 and so corr. in marg. C. In C بروید is written without diacritical points.

(۲۲۲۲) L. فیخ for فتح.

صد در یخ و درد کین عاریتی . اُمّانرا دُور کرد اند اُمّتی
 من غلام، آنک اندر هر رباط . خویش را واصل نداند بر سباط
 ۲۲۶۰ پس رباطی که بیاید نرک کرد . نا بَسَکَن در رسد بک روز مرد
 گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست . پرنو، عاریت، آتش زنیست
 گر شود پُر نور روزن یا سرا . تو مدان روشن مگر خورشید را
 هر دَر و دیوار گوید روشنم . پرنو، غیره ندار این منم
 پس بگوید آفتاب ای نارشید . چونک من غارب شوم آید پدید
 ۲۲۶۵ سبزهها گویند ما سبز از خودیم . شاد و خندانیم و ما عالی قدم
 فصلی نابستان بگوید کای اُمّ . خویش را بیند چون من بگذرد
 تن همی نازد بخوبی و جمال . روح پنهان کرده نَر و پَر و بال
 گویدش کای مَزِلَه نو کبستی . بک دو روز از پرنو، من زیستی
 غنچ و نازت و نگنجد در جهان . باش نا که من شوم از تو جهان
 ۲۲۷۰ گرم دارانت ترا گورے کنند . طعمه موران و مارانت کنند
 بینی از گند، تو گیرد آنکی . کو بهیش، تو همی مردے بی
 پرنو، رُوحست نطق و چشم و گوش . پرنو، آتش بود در آب جوش
 آنچنانک، پرنو، جان بر تن است . پرنو، آبدال بر جان، من است
 جانِ جان چون وا کنند پارا زجان . جان چنان گردد که بی جان تن بدان
 ۲۲۷۵ سر از آن رُو منم من بر زمین . نا گواه من بود در یوم دین

and so Bul. L. آنک او در هر رباط ABL (۲۲۵۹) کرد دور B (۲۲۵۸)

In C the second hemistich begins: ای نارسید A (۲۲۶۱) . واصل ندارد .

See the next verse. شاد و خندانیم

و ما زیبا خدیم L. and so corr. in C. L. و پس زیبا خدیم AB Bul. (۲۲۶۵)

ای مزله ABL (۲۲۶۸) . تن بخود نازد B (۲۲۶۷) . ای ام AB (۲۲۶۶)

B in the second (۲۲۷۰) Bul. ماران و مورانت . از تو نهان L (۲۲۶۹)

همی مردی نمی A (۲۲۷۱) . کش کشتات در تنگ گوری کنند hemistich

در روز دین ABL Bul. (۲۲۷۵) . چنان ماند B Bul. (۲۲۷۴)

۲۲۴۰ کرده حق ناموس را صد من جدید . اے بی بسته ببند ناپدید
 کبر و کفر آن سان بیست آن راه را . که نیارد کرد ظاهر آہ را
 گفت اغللاً فہم ینہ مَقْحُون . نیست آن اغلال بر ما از برون
 خَلَفَہُمْ سَدًّا فَأَغْثِنَاہُمْ . پیش و پس سد را نمی بیند عمو
 رنگ صحرا دارد آن سدی کہ خاست . او نمی داند کہ آن سد قضاست
 ۲۲۴۵ شاهد نو ستر روی شاهدست . مُرشد نو ستر گفت مرشدست
 اے بسا گفارا سودای دین . بند او ناموس و کبر و آن و این
 بند پنهان لیک از آہن بتر . بند آہن را بدراند نہر
 بند آہن را توان کردن جدا . بند غیبی را نداند کس دلا
 مرد را زنبور گر نبشی زند . نبشی آن زنبور از خود می کند
 ۲۲۵۰ زخم نیش اما چو از هستی نُست . غم قوی باشد نگردد درد سُست
 شرح این از سبہ بیرون می جہد . لیک می نرم کہ نومییدی دہد
 فی مثنو نومیید خود را شاد کن . پیش آن فریادرس فریاد کن
 کائے محبت عنو از ما عنو کن . اے طیب رخ ناسور کھن
 عکس حکمت آن شفی را باوہ کرد . خود مین نا بر نیارد از تو گرد
 ۲۲۵۵ ای برادر بر تو حکمت جارہست . آن زابڈال است و بر تو جارہست
 گرچہ در خود خانہ نوری یافتست . آن زہسابڈہ منور یافتست
 شکر کن غرہ مثنو بینی مکن . گوش دار و هیچ خود بینی مکن

Bul. کفرانسان B (۲۲۴۱) and so corr. in C. ABL, Bul. ای بسا (۲۲۴۰)

می بینند AB Bul. have خَلَفَہُمْ C (۲۲۴۲) کفر آسان.

and C in marg. بند از پیش و پس او, and so L, which has بند را پیش و پس او.

AB Bul. بندشان (۲۲۴۶) and so corr. in C. کد پارہ تبر.

AB Bul. (۲۲۴۷) اگر. In corr in marg. B Bul. غیر را (؟) زنبور C (۲۲۴۸) and so in marg. C.

and so in marg. C. طبع او آن لحظہ بر دفعی شد AB Bul. have the second hemistich

A om. (۲۲۵۰) فوی گردد C. B Suppl. in marg. C. (۲۲۵۰)

شکر آن A (۲۲۵۷) آن زشیع پادشاہان یافتست L (۲۲۵۶)

۲۲۱۵ با زبان حال زر گوید که باش . ای مزور نا بر آید روز فاش
صد هزاران سال ابلیس لعین . بود آبدال و امیر المؤمنین
پنجه زد با آدم از نازی که داشت . گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

دعا کردن بلم باغور که موسی و قومش را ازین شهر که
حصار داده اند بی مراد باز گردان،

بَلَعَم بَاغُورِا خَلَقَ جِهَان . سَعْبَه شَد مَانَدِ عِیْ زَمَان
سَجَه نَاوَرَدَنَد کِسْرا دُونِ او . صَحْت رَنْجُور بُوَد اَفْسونِ او
۲۲۲۰ پنجه زد با موسی از کبر و کمال . آن چنان شد که شنیدستی نو حال
صد هزار ابلیس و بلم در جهان . همچنین بودست پیدا و نهان
این دورا مشهور گردانید اله . تا که باشند این دو بر باقی گواه
این دو دزد آویخت بر دار بلند . ورنه اندر قهر بس دزدان بُدند
این دورا پَرچَم بسوی شهر بُرد . کشتگان قهر را نَتوان شمرد
۲۲۲۵ نازنینی تو ولی در حدّ خویش . الله الله پامنه از حدّ بیش
گر زنی بر نازنین تر از خُودت . در تَک هفتم زمین زیر آردت
قَصَه عاد و ثمود از بهر چیست . نا بدانی کانبسارِ نازکبست
این نشان خُف و قَذف و صاعقه . شد بیان عِزِ نَفْسِ ناطقه
جمله حیوان را پی انسان بکش . جمله انسان را بکش از بهر هُش
۲۲۳۰ هُش چه باشد عَقلِ کَلّ هوشمند . هوش جزوی هُش بود اَمّا نَرُزند
جمله حیوانات وَحْشی ز آدمی . باشد از حیوانِ اِنْشی در گمی

بود ز ابدال B Bul. (۲۲۲۶)

و مستجاب شدن دعای او ABL Bul. add گردان Heading: After

باشد ABL Bul. (۲۲۰۴) . تا کی A (۲۲۰۲)

بستگان قهر را B (۲۲۰۴) . اندر دهر L

قَذف صاعقه A . این بیان خُف L (۲۲۰۸)

یومِ دین که زلزلت زلزالها . این زمین باشد گواهِ حالها
 کو نَحَدِثَ جَهْرَةً أَخْبَارَهَا . در سخن آبد زمین و خارها
 فلسفی مُنْکِرِ شود در فکر و ظن . گو برو سرا بر این دیوار زن
 نطقی آب و نطقی خاک و نطقی گِل . هست محسوسِ حواسِ اهلِ دل
 فلسفی کو منکرِ حناست . امرِ حواسِ اولیا بیگانه است ۲۲۸-
 گوید او که پرتو سودای خلق . بس خیالات آورد در رایِ خلق
 بلكِ عكسِ آن فساد و کفرِ او . این خیالِ مُنْکِرِ را زد برو
 فلسفی مر دیورا منکر شود . در همان درِ خُشْهٔ دیوی بود
 گر ندیده دیورا خود را بین . بی جنون نبود کبودی در جبین ۲۲۸۵
 هرکرا در دل شک و بیجانیت . در جهان او فلسفی پنهانیت
 و نماید اعتقاد و گاه گاه . آن رگِ قَلَفِ کد رویش سیاه
 آنخُذْ رای مومنان کآن در شُماست . در شما بس عالم بی متهاست
 جمله هُنداد و دو ملت در توست . وه که روزی آن بر آرد از تو دست
 هُکِ اورا برگِ این ایمان بود . همچو برگ از بهر این لرزان بود
 بر بلیس و دیو از آن خندیده . که تو خود را نیک مردم دیده ۲۲۹۰
 چون کند جان بازگشته پوشتین . چند لا وِلی بر آرد ز اهلِ دین
 بر دکان هر زُرْئها خندان شدست . ز آنک سنگ امتحان پنهان شدست
 پرده ای ستار از ما بر مگیر . باش اندر امتحانِ ما مُجیر
 قلب پهلوی زند با زر بشب . انتظار روز می دارد ذهب

(۲۲۷۷) After this verse L adds:

فلسفی گوید زمغولاتِ دون * غفل از دهلیز می ماند برون

پس خیالات C (۲۲۸۱) . حواسِ انبیا L (۲۲۸۰) . آن دیوار AB Bul. (۲۲۷۸)

شک و بیجانیت L (۲۲۸۵) . بر جبین ABL Bul. and so corr. in C. (۲۲۸۴)

آن عالی بی متهاست A (۲۲۸۷) . آن دل فلسفی A (۲۲۸۶)

بر آید ABL Bul. (۲۲۹۱) . زان ABL Bul. (۲۲۹۰) . روزی for دوری C (۲۲۸۸)

امتحان مارا A Bul. (۲۲۹۲) . رونما A (۲۲۹۲)

نیشه را زانبوی شاخ درخت . گئی هراس آبد ببرد لخت لخت
 لبك بر برگی نکوبد خویش را . جز که بر نیشی نکوبد نیش را
 شعله را زانبوی همزم چه غم . گئی رسد قصاب زانبوی غم
 پیش معنی چیست صورت بس زبون . چرخ را معیش می دارد نگون^{۲۲۲۰}
 نو قیاس از چرخ دولای بگیر . گردش از کبست از غل مشیر
 گردش این فالب همچون سپر . هست از رُوح مستر اے پسر
 گردش این باد از معنی اوست . همچو چرخ کوی اسیر آب جوست
 جز و مدّ و دَخل و خُرج این نفس . از که باشد جز زجان پر هوس
 گاه جیش می کند که حا و دال . گاه صلحش می کند گاهی جدال^{۲۲۲۵}
 همچنین این باد را یزدان ما . کرده بُد بر عاد همچون ازدها
 باز هر آن باد را بر مومنان . کرده بُد صلح و مراعات و امان
 گنت اَلْعَفَى هُوَ اَللهُ شیخ دین . بحر معنیهای رَبِّ الْعَالَمین
 جمله اطباق زمین و آسمان . همچو خاشاکی در آن بحر روان
 حملها و رقص خاشاک اندر آب . هر زاب آمد بوقت اضطراب^{۲۲۳۰}
 چونك ساکن خواهدش کرد از مرا . سوے ساحل افکند خاشاک را

جز که بر نیشی B (۲۲۲۸) . که هراس A . از انبوی شاخ B (۲۲۲۷)

می داری A (۲۲۲۹) . از غیل غم B . از انبوی همزم B (۲۲۲۹)

همچنان کو C in the second hemistich (۲۲۲۲) . گردش از چیست B (۲۲۲۱)

کو for کآن Bul. corr. in marg. حاکم اغاس اوست

بو الهوس B . جزو جان A . از کی باشد AC . جزر و مدّ ABL Bul. (۲۲۲۴)

After this verse Bul. adds: (۲۲۲۵)

که نباش می رسد گاهی بار . که گلستان می کند گاهیش خار

همچنان این باد را Bul. (۲۲۲۶) . After this verse L adds: (۲۲۲۶)

همچنین این ابر را یزدان پاک . کرده بر فرعون خون سحناک

In C this verse follows v. ۲۲۴۲. Vv. ۲۲۴۱-۲۲۴۲ are suppl. in

خونِ آنها خلق را باشد سیل . چون نشد اعمالِ انسان را قیل
 عزّتِ وحشی بدین ساقط شدست . که مر انسان را مخالف آمدست
 پس چه عزّت باشدت ای نادره . چون شدی تو حُرّ مُسْتَفْرِه^{۲۴۱۵}
 خر نباید گشت از بهر صلاح . چون شود وحشی شود خویش مباح
 گرچه خر را دانش زاجر نبود . هیچ معذورش نمی دارد و دود
 پس چو وحشی شد از آن دم آدمی . گوی بود معذور ای یارِ سَمی
 لاجرم گفارا شد خونِ مباح . همچو وحشی پیشِ نُشَاب و رِمَاح
 جُنت و فرزندانشان جمله سیل . زآنک و وحشی اند از عقلِ جلیل
^{۲۴۲۰} باز عقلی کو رمد از عقلِ غفل . کرد از عقلی بچوانات نقل

استمد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزی
 اهل دنیا خواستن و در قننه افتادن،

همچو هاروت و چو ماروت شیر . از بطّار خوردند زهرآلود تیر
 اعتمادی بودشان بر قُدس خویش . چیست بر شیر اعتمادِ گاو میش
 گرچه او با شاخ صد چاره کند . شاخ شاخش شیر نر پاره کند
 گر شود پُر شاخ همچون خارِ بُشت . شیر خواهد گاورا ناچار گشت^{۲۴۲۵}
 گرچه صرّصر بس درختان می کند . هر گیاهی را منضّر می کند
 بر ضعیفی گیاه آن باد نهد . رح کرد ای دل تو از قوّت ملّند

and زآنک و وحشی اند از عقلِ جلیل ABL Bul. have (۲۴۱۲)
 so C in marg. After this verse L adds:

خون ایشان خلق را باشد روا * زآنک ایشانرا نیند ایشان روا

افزاده است AB Bul. بدین افتاد پست (۲۴۱۴)

and زآنک بی عقلند و مردود و ذلیل AB Bul. (۲۴۱۶) چون نشاید A (۲۴۱۵)

مطرود و ذلیل . (۲۴۲۲) A شیر .

so C in marg. and L, which has با گیاه تر وی احسان B Bul. با گیاه سبز احسان می کند AL. هر (۲۴۲۵) C

می کند and so C in marg.

۲۲۵۰ آتچان که کاتب وحی رسول . دید حکمت در خود و نور اصول
خویش را مِلْحَنِ مرغانِ خدا * می‌شُرد آن بُد صغیری چون صد
لَحْنِ مرغان را اگر و اصف شوی . بر مراد مرغ کی واقف شوی
گر بیاموزی صغیر بلبل . نو چه دانی کو چه دارد با گلی
ور بدانی از قیاس و از گمان . چون زلبِ جنبان گمانهای کران

عبادت رفتن کرّ بر هسایه رنجور خویش

۲۲۶۰ آن کسری را گفت افزون مایه . که ترا رنجور شد هسایه
گفت با خود کرّ که با گوشِ گران . من چه در بام زگفت آن جوان
خاصه رنجور و ضعیف آواز شد . لیک باید رفت آنجا نیست بُد
چون بینم کان لیش جنبان شود . من قیاسی گیرم آنرا م زخود
چون بگویم چونی ای محنت کشم . او بخواند گفت نیستم یا خوشم
۲۲۶۵ من بگویم شکر چه خوردی ایا . او بگوید شربتی با مائشا
من بگویم صُحْ نُوشْت کبست آن . از طیبیان پیش نو گوید فلان
من بگویم بس مبارک پاست او . چونک او آمد شود کارت نکو
پایِ او را آزمودستیم ما . هرکجا شد می‌شود حاجت روا
این جوابات قیاسی راست کرد . پیش آن رنجور شد آن نیک مرد
۲۲۷۰ گفت چونی گفت مُردم گفت شکر . شد ازین رنجور پُر آزار و نُکر

(۲۲۵۵) BL آتچانك . (۲۲۵۶) BL م صوت , and so written above in C.

(۲۲۵۸) C صغیری . (۲۲۵۹) ABL Bul. م از گمان . and so

in marg. C. (۲۲۶۰) C یافت for گفت . (۲۲۶۲) Bul. آن لیش .

(۲۲۶۴) L بخواند . A نخوانم . (۲۲۶۵) AC possibly read ایا خوردی .

(۲۲۶۶) ABL صحه نُوشْت . Bul. صحه نُوشْت .

(۲۲۶۷) After this verse L adds:

کر در آمد پیش رنجور و نشست * بر سر او خوش می‌مالید دست
گویا رنجور را خاطر زکسر * اندکی رنجیده بود ای بر هنر

چون کشد از ساحلش در موج گاه . آن کند با او که صرصر با گیاه
این حدیث آخر ندارد باز ران . جانب هاروت و ماروت ای جوان

باقی قصه هاروت و ماروت و نکال و عقوبت ایشان
هم در دنیا بچاه بابل،

چون گناه و فسق خلقت جهان . می شد از شبّاکه بر هر دو عیان
۲۲۴۵ دست خابیدن گرفتندی زختم . لیک عیب خود ندیدندی بچشم
خویش در آینه دید آن زشت مرد . رُو بگردانید از آن و ختم کرد
خویش بین چون از کسی جری بدید . آتشی در رُوی زدوخ شد بدید
رحمت دین خواند او آن کبر را . ننگرد در خویش نفس کبریا
رحمت دین را نشان دهرگست . که از آن آتش جهانی اخضرست
۲۲۵۰ گفت خشنان گر شما روشن گردید . در سیه کاران مُغفل منگرید
شکر گوید ای سپاه و جا کران . رسته اید از شهوت و از چاک ران
گر از آن معنی نهم من بر شما . مر شمارا بیش نپذیرد سما
عصمتی که مر شمارا در ناست . آن زعکس عصمت و حفظ من است
آن زمن بینید نه از خود هین و هین . نا نخرید بر شما دیو لعین

(۲۲۴۲) ABL, که آتش با گیاه, and so corr. in C.

(۲۲۴۳) In C this verse follows the Heading.

Heading: L. Bul. بقیه قصه. After ماروت A proceeds: بر عصمت خویش و آمیزی
اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن.

(۲۲۴۴) A om. و. In the second hemistich ABL Bul. have می شد بر هر دو
روشن آن زمان, and so C in marg. (۲۲۴۵) C in the second hemistich

(read خویش بین (خویش بینی), corr. in marg. خویش بین را کرد چشم (ختم) (read

(۲۲۴۶) Suppl. in marg. C. (۲۲۴۸) B نفس گیر ما. L. Bul. نفس گیر را.

(۲۲۴۹) C اخضرست. (۲۲۵۰) B مغفل. (۲۲۵۱) L. از مثل آن.

(۲۲۵۲) A بر تست. (۲۲۵۳) C om. نه. B ز خود نه.

بهر خود او آتشی افروخته است . در دل رنجور و خود را سوخته است
 فَأَتَقُوا النَّارَ الَّتِي أَوْقَدْتُمْوَا . إِنْكُمْ فِي الْمَغْصَبَةِ إِزْدَدْتُمْوَا
 ۲۲۹ گفت پیغمبر باعرابی : مَا . صَلَّ إِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ بِمَا فَتَى
 از برای چاره این خوفها . آمد اندر هر نمازی را هدینا
 کین نماز مرا میآمیز ای خدا . با نماز ضالین و اقل ربا
 از قیاسی که بکرد آن گر گزین . صحبت دمسال باطل شد بدین
 خاصه ای خواجه قیاس . حقّ دون . اندر آن وحی که هست از حدّ فزون
 ۲۳۰ گوشت حقّ تو بحرف ار در خورست . دان که گوش عیب گیر تو گزست

اول کسی که در مقابله نصّ قیاس آورد ابلیس بود،

اول آنکس کین قیاسکها نمود . پیش انوار خدا ابلیس بود
 گفت نار از خاک بی شک بهترست . من ز نار و او ز خاک . آگد رست
 پس قیاس . فرع بر اصلش کنیم . او ز ظلمت ما ز نور روشنیم
 گفت حقّ فی بل که لَا أَنْسَابَ شد . زهد و تقوی فضل را محراب شد
 ۲۴۰ این نه میراث جهان فانیست . که بآنسایش بیایی جانیست
 بلک این میراثهای انبیاست . وارث این جانهای انبیاست
 پور آن بو جهل شد مومن عیان . پوره آن نوح شد از گمراهان

AB Bul. پیغامبر (۲۲۹۰) . ازددم ABL Bul. . اوددم ABL Bul. (۲۲۸۹)
 L آن کر حین (۲۲۹۲) . and so C in marg. باعرابی ما for بیک صاحب ربا
 Bul. After this verse L adds: شد باطل Bul.

خواجه ندارد که طاعت میکند * پیغمبر که معصیت جان می کند
 این قیاس خویش را رو نرک کن * کر قیاس تو شود رشت کهن
 L اندر خورست (۲۲۹۵) . از حد برون BL (۲۲۹۴)

Heading: C om. در .

وارث این (۲۴۰۰) C in the second hemistich . خاک بهترست L (۲۲۹۷)
 ABL Bul. (۲۴۰۲) . وارثش هم L (۲۴۰۱) . corr. in marg. جانهای جانیست
 and so corr. in C. پور آن نوح نبی از گمراهان

کین چه شکرست او عذوق ما بُدست . گر فیاسی کرد و آن کثر آمدست
 بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر . گفت نُوشت صَحّه افزون گشت قهر
 بعد از آن گفت از طیبیان کیست او . کو هی آید بچاره پیش نو
 گفت عزرا بیل هی آید برّو . گفت پایش بس مبارک شاد شو
 کر برون آمد بگفت او شادمان . شکر آن از پیش گردم این زمان ^{۲۲۷۵}
 گفت رنجور این عذوق جانِ ماست . ما ندانسیم کو کان جناس
 خاطر رنجور جوین صد سخط . نا که پیغامش کد از هر سخط
 چون کسی کو خورده باشد آتش بد . هی بشوراند دلش نا فی کند
 کظم غیظ اینست آنرا فی مکن . نا یایی در جزا شیرین سخن
 چون نبودش صبر هی پیچید او . کین سگ زن روسپی چیز کو ^{۲۲۸۰}
 نا بریزم بر وے آنچه گفته بود . کان زمان شیر ضمیم خفته بود
 چون عیادت بهر دل آرامیست . این عیادت نیست دشمن کامیست
 نا بیند دشمن خود را نزار . نا بگیرد خاطر زشنش قرار
 بس کسان که ایشان عبادتها کند . دل برضوان و ثواب آن نهند
 خود حقیقت معصیت باشد خفی . آن گذر باشد که پندارد صفی ^{۲۲۸۵}
 همچو آن گر که هی پنداشتست . کو نکویی کرد و آن بر عکس جست
 او نشسته خوش که خدمت کرده ام . حق همسایه بجا آورده ام

کین چه شکرست او مگر and so Bul. B گفت چه شکر او عذوق ما بدست A (۲۲۷۱)
 یا ما بدست which is written above in C and in marg. A.

که هی آید AB Bul. (۲۲۷۲) نوشت باد B Bul. (۲۲۷۳) L
 The original reading of C is uncertain. (۲۲۷۵) A زینش شادمان که ییاید او
 and so In the second hemistich ABL Bul. have مراعات این زمان شکر کش کردم
 corr. in marg. C. (۲۲۷۸) AB که خورده.

بس کسان کاپشان زطاعت گهرند B. کاپشان ABL Bul. (۲۲۸۱)
 نهند B Bul. دعد for نهند . و ثواب او Bul.

بس کدر کاترا تو پنداری صفی AB Bul. (۲۲۸۵) and so C in marg.

همجای L Bul. (۲۲۸۷) بر عکس بست Bul. (۲۲۸۶)

بس هی گفتند کای ارکانیان . بی خبر از پاکت روحانیان
 ما برین گردون نشنفا می ننیم . بر زمین آیم و شادروان زنیم
 عدل نوزیم و عبادت آوریم . باز هر شب سوی گردون بر پریم
 تا شوم اُغویه دُورِ زمان . تا نهم اندر زمین امن و امان
 آن قیاس حالِ گردون بر زمین . راست نآید فرق دارد در کین

در بیان آنک حال خود و مستی خود پنهان باید داشت
 از جاهلان،

بشَو الفَاطِ حَکیمِ پَرده . سَرِ هَمِآنجا رَه که باده خورده
 مست از میخانه چون ضال شد . تَشَخَّر و بازیچه اطفال شد
 میفند این سو و آن سو هر ره . در گل و میخندش هر ابلیهی
 او چنین و کودکان اندر پیش . بی خبر از مستی و ذوقِ میبش
 خلق اطفال اند جز مست خدا . نیست بالغ جز رهید از هوا
 گنت دنیا لعب و لهو است و شما . کودکیست و راست فرماید خدا
 از لعب بیرون رفتی کودکی . بی ذکات روح گی باشی ذکی
 چون جماع طفل دان این شهوتی . که می رانند اینجا ای فتی
 آن جماع طفل چه بُود بازی . با جماع رُستمی و غازی
 جنگِ خلفان همچو جنگِ کودکان . جمله بی معنی و بی مغز و مُهان
 جمله با شمشیرِ چوبین جنگشان . جمله در لا یَنفَعی آهنگشان
 جمله شان گشته سواره بر تی . کین بُراقِ ماست با دُلُله پی

عدل ووزیم (۲۱۲۴) Suppl. in marg. C. L. (۲۱۲۱) A om. Suppl. in marg. C.

چونک از میخانه . مستی (۲۱۲۷) A . Bul. بشو این بند از حکیم (۲۱۲۶)

از and so L, which has Bul. میفند او سو سو بر هر ره (۲۱۲۸) A . مستی ضال شد

Bul. ذکای روح (۲۱۲۲) L . کودکیست Bul. (۲۱۲۱) . در ره L Bul. او .

با جماعی C (۲۱۲۱) . می رانند B (۲۱۲۲) . زکی Bul. باشد . BL . زکات

زادهٔ خاک منور شد چو ماه . زادهٔ آتش نوسهٔ رَو رُوسپاه
 این قیاسات و تخری روز ابر . با بشب مر قبله را کردست حَبَر
 ۲۴۰۵ لیک با خورشید و کعبه پیش رُو . این قیاس و این تخری را مجو
 کعبه نادیده مکن رُو زو متاب . از قیاس الله اعلم بِالصَّواب
 چون صغیری بشنوی از مرغِ حق . ظاهرش را بادگیری چون سبق
 و انگهی از خود قیاسانی کنی . مر خیال محض را ذاتی کنی
 اصطلاحانست مر ابدال را . که نباشد زان خبر اقبال را
 ۲۴۱۰ مَنطِق الطَّیْرِ بصوتِ آموختی . صد قیاس و صد هوس افروختی
 همچو آن رنجور دلم از نو خست . گر پندارِ اصابت گشته مست
 کانهم آن وحی زان آوازِ مرغ . برده ظنی کو بود انبازِ مرغ
 مرغ پری زد مر اورا کور کرد . نک فرو بردش بغیرِ مرگ و درد
 هین بعکسی یا بظنی هر شما . در می‌نشد از مقاماتِ شما
 ۲۴۱۵ گرچه هارونید و ماروت و فزون . از همه بر بلم نَحْنُ الصَّافُونَ
 بر بدبهای بدان رحمت کنید . بر منی و خویش بینی کم ننید
 هین مبادا غیرت آید از کین . سَرنگون افتید در قعرِ زمین
 هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست . بی امان تو امانی خود کجاست
 آن می‌گفتند و دلشان می‌طپید . بد کجا آید زما رِنَعَمَ الْعَمِید
 ۲۴۲۰ خار خار دو فرشته هر نهفت . تا که تخم خویش بینی را نیکشت

خیالی L (۲۴۰۸) . پیش او C (۲۴۰۵) . تا بشب C (۲۴۰۴)

همراز مرغ B . همراز مرغ L . زان for و آن B (۲۴۱۲)

The words مرگ و درد are obliterated in C and have been suppl.

بر منی و خویش بینی لعنت B (۲۴۱۶) Bul. . هارونیت L (۲۴۱۵)

خویش بینی but the remainder of the line is almost obliterated, and لعنت کیند has been suppl. in marg. The original reading appears to me to have been کیند . AL گفته آن . ABL Bul. این (۲۴۱۶)

پشت A om. L (۲۴۲۰)

همچو آهن ز آهنی بی رنگ شو. در ریاضت آینه بی رنگ شو
 ۲۴۶۰ خویش را صافی کن از اوصافِ خود. تا بیفتی ذاتِ پاکِ صافیِ خود
 بیفتی اندر دلِ علوم، انبیا. بی کتاب و بی مُعید و اوستا
 گفت پیغمبر که هست از اُمّت. کو بُود هم گوهر و هم همت
 مرا ز آن نور بیند جانشان. که من ایشانرا می بینم از آن
 بی صَحیحَت و احادیث و رُواة. بلك اندر مشرب آبِ حِوَة
 ۲۴۶۵ سِرِّ اَمْسِنَا لَكُرْدِيَا بدان. را می اَصْبَحْنَا عَرَابِيَا بخوان
 و مثالی خواهی از علمِ نهان. قصه گواز رومیان و چینیان
 قصه مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری،
 چینیان گفتند ما نقاش نر. رومیان گفتند مارا كَر و فَر
 گنت سلطان امتحان خواهم درین. كَر شماها كِست در دعوے گزین
 چینیان و رومیان بحث آمدند. رومیان از بحث در مكث آمدند
 ۲۴۷۰ چینیان گفتند بِك خانه بما. خاصه بشپارید و بِك آن شما
 بود دو خانه مقابل دَر بَدَر. ز آن یکی چینی سند روی دگر
 چینیان صد رنگ از شه خوانند. شه خزینه باز کرد آن ناسند
 هر صیاحی از خزینه رنگها. چینیانرا رانده بود اندر عطا

۲۴۶۰) Bul. پاک و صاف. (۲۴۶۰) Bul. for رنگ. (۲۴۶۰) ABL.

۲۴۶۵) BL Bul. بینم بدان. (۲۴۶۵) ABL Bul. پیغامبر. (۲۴۶۵) ABCL.

۲۴۶۵) After this verse Bul. adds: حیات. AB Bul. روات.

یو الوفا گری بود گردی در رواج. * لِك با نطق عرب کرده صباح

Heading: Bul. مرا کردن.

۲۴۶۸) In the first hemistich A has روم. (۲۴۶۸) L. كَر شما خود كِست.

اهل چین و روم چون حاضر شدند BL. و چین در بحث آمدند. and so AC in marg.

چینیان با رومیان بحث آمدند Bul. In the second hemistich ABL Bul. have رومیان

پس خزینه. (۲۴۷۲) AB Bul. خاص. (۲۴۷۰) BL Bul. در علم واقف تر بودند

باز کرد اندر پسند L. and so C in marg. باز کرد آن ارجند

حامل اند و خود زجهل افرشته . راکب محمول ره پنداشته
 باش تا روزی که محمولان حق . اسبنازان بگذرند از نه طبق
 ۲۴۴۰ تَعْرِجُ الرُّوحَ إِلَيْهِ وَالْمَلَكُ . مِنْ عُرُوجِ الرُّوحِ يَفْتَضِرُّ إِلَيْكَ
 همچو طفلان جمله نان دامن سوار . گوشه دامن گرفته اسوار
 از حق این الظَّنَّ لَا يَغْنَى رَسِيد . مَرَكِبُ ظَنِّ بَرِّ فَلَكِهَاجِي دَوِيد
 أَغْلَبُ الظَّنِّينَ فِي تَرْجِيحِ ذَا . لَا تُبَارِي الشَّمْسَ فِي تَوْضِيحِهَا
 آنکه می بینید مَرَكِبَهای خویش . مرکبی سازید اید از پاسبی خویش
 ۲۴۴۵ وَمِ وَفَكْرٍ وَحَقٍّ وَادْرَاكِ ثَمَا . همچو فی دان مَرَكِبِ كُودَكِ هَلَا
 علمهای اهل دل حمالشان . علمهای اهل تن احمالشان
 علم چون بر دل زند باری شود . علم چون بر تن زند باری شود
 گشت ایزد یَحْيَى اَسْفَارَهُ . بار باشد علم کَانَ نَبُودَ زَهُو
 علم کَانَ نَبُودَ زَهُو بی واسطه . آن نباید همچو رنگ مَاشَطَه
 ۲۴۵۰ لَيْكِ چون این بار را نیکو کشی . بار بر گیرند و بخشندت خَوَشِی
 هین مگش بهر هوا این بار علم . تا شوی راکب تو بر رهوار علم
 تا که بر رهوار علم آبی سوار . بعد از آن افتد ترا از دوش بار
 از هواها کی ره بی جامِ هُو . اے زَهُو قانع شده با نَاسَمِ هُو
 از صفت وز نام چه زاید خیال . وَاَنْ خِیَالِش هِست دَلَالِ وصال
 ۲۴۵۵ دیده دَلَالِ بی مدلول هیچ . تا نباشد جاده نَبُودَ غُولِ هیچ
 هیچ نای بی حنیفت دیده . با زکاف و لامِ کُلِ گُلِ چیده
 اِسْمِ خواندی رَوِ مُسَمًی را بچو . مه بیلا دان نه اندر آب جو
 گر زنام و حرف خواهی بگذری . پاک کن خود را زخود هین بکُمری

راکب و محمول obliterated in C and suppl. in marg. ABL Bul. (۲۴۲۸)

تا بینی در درون انبار علم. B Bul. (۲۴۵۱) and so. سازید ایت. ABL (۲۴۴۴)

رهوار بر رهوار علم. A in marg. AC

چه آید. A (۲۴۵۱) Suppl. in marg. C. L om. (۲۴۵۲)

تا ابد هر نقش نو گاید برو . می نماید بی قصورے اندرو
 اهل صیقل رسته اند از بو و رنگ . هر دی بینند خوبی بی درنگ
 نقش و نقشه علم را بگذاشتند . رایت عین الیقین افراشتند
 رفت فکر و روشنائی یافتند . نعر و نعر آشنایی یافتند
 ۲۴۱۵ مرگ کین جمله ازو در وحشت اند . می کنند این قوم بر وی ریش خند
 کس نیابد بر دل ایشان ظفر . بر صدف آید ضرر فی برگهر
 گرچه نعو و نعه را بگذاشتند . لیک معو و ففر را برداشتند
 تا نفوس هشت جنت یافتست . لوح دلشان را پذیرا یافتست
 صد نشان از عرش و کرسی و خلا . چه نشان بل عین دیدار خدا

پرسیدن پیغامبر علیه السلام مر زید را امروز چون و چون بر
 خاستی و جواب گفتن او که أَصَبَحْتُ مُؤْمِنًا يَا رَسُولَ اللَّهِ،

۲۵۰۰ گفت پیغمبر صباحی زید را . کَيْفَ أَصَبَحْتَ ای صحابی با صفا
 گفت عِبْدًا مُؤْمِنًا باز اوش گفت . کو نشان از باغ ایمان گر شکفت
 گفت تشنه بوده ام من روزها . شب تَخَفُّسْنِم ز عشق و سوزها
 تا زروز و شب گذر کردم چنان . که از اسیر بگذرد نوک ستان

(۲۴۹۱) ABL Bul. بی حمایتی اندرو and so C in marg. After this verse L adds:

اهل صیقل رسته اند از رنگ و بو * جمله اشکال نماید درو

(۲۴۹۲) C probably بحر و نعر، corr. in marg. B بحر و نعر. L بحر و نعر. A بحر و نعر.

(۲۴۹۳) L که جمله . (۲۴۹۴) C معو ففر . (۲۴۹۵) AB Bul. om. L

Instead of this verse AB Bul. have: کرسی. خلا

برترند از عرش و کرسی و خلا * ساکنان متعدد صدق خدا

and so C in marg. L has both verses, the verse برترند الخ coming first.

Heading: Bul. مؤمنان حقا.

(۲۵۰۰) ABCL پیغامبر . AB رفیق با صفا , and so corr. in C.

(۲۵۰۱) A باز اوش گفت .

رومیان گفتند فی لون و نه رنگ . در خور آید کاررا جز دفع رنگ
 ۲۴۷۵ در فرو بستند و صیقل میزدند . همچو گردون ساده و صافی شدند
 از دو صد رنگ بی رنگی رهیست . رنگ چون ابرست و بی رنگی مهیست
 هرچ اندر ابر صو یفی و تاب . آن زآختر دان و ماه و آفتاب
 چنینان چون از عمل فارغ شدند . از پی شادے دُعَلها میزدند
 شه در آمد دید آنجا نقشها . میبود آن عقل را وقت لقا
 ۲۴۸۰ بعد از آن آمد بسوی رومیان . پرده را بر داشت روی از میان
 عکس آن تصویر و آن کردارها . زد برین صافی شه دیوارها
 هرچ آنجا دید اینجا به نمود . دیده را از دیده خانه میربود
 رومیان آن صوفیاند ای پدو . بی زتکرار و کتاب و بی هنر
 لیک صیقل کرده اند آن سینها . پاک از آرز و حرص و بغل و کینها
 ۲۴۸۵ آن صنای آینه لا شک دلست . کو نقوش بی عدد را قابلست
 صورت بی صورت بی حد غیب . زآینه دل دارد آن موسی عجیب
 گرچه آن صورت نگنجد در فلک . نه بعرض و کرسی و فی بر سَمک
 زآنک محدودست و معدودست آن . آینه دل را نباشد حد بدان
 عقل اینجا ساکت آمد با مُضِل . زآنک دل با اوست یا خود اوست دل
 ۲۴۹۰ عکس هر نقشی نتابد نا ابد . جز زدل هم با عدد هم بی عدد

(۲۴۷۴) B Bul. دفع رنگ . فی نقش و نه رنگ . and so corr. in C. Bul.

(۲۴۷۵) L. و صافی آمدند . (۲۴۷۸) L. از عمل باز آمدند .

(۲۴۷۶) ABL Bul. و فهم را و عقل را . and so C in marg.

(۲۴۸۰) ABL Bul. پرده را بالا کشیدند از میان . and so in marg. C.

(۲۴۸۱) CL. زد بر آن . (۲۴۸۴) L. Bul. پاک ز آرز .

(۲۴۸۵) AB. صورت بی منهارا . لا شک . and so corr. in C. ABL Bul. for وصف .

(۲۴۸۶) AB Bul. یافت بر موسی زجیب . and so C in marg. قابلست .

(۲۴۸۷) ABL Bul. فی بعرض و فرش . آینه دل راست در مضمون جیب . in marg. L.

(۲۴۸۸) L. حد بدان . (۲۴۸۹) B om. و دریا و سَمک . and so C in marg.

(۲۴۹۰) AL. نباید . نا (نا) خود C. زآنک after دل .

۲۵۲. او مگر بَنظَرِ بُورِ آلِه بود . کاندرون پوستِ او را ره بود
 اصلِ آبِ نطفه اِسپیدست و خَوش . لَبِکْ عَکسِ جانِ رُوی و حَیث
 و دهد رنگِ اَحْسَنُ التَّقْوِمِ را . نَا بِأَسْنَلِی بَرَدِ اَینِ نَیمِ را
 اَینِ سَخِنِ بَابان ندارد باز ران . نَا نَمائِیم از قَطَارِ کاروانِ
 یَوْمَ تَبْیَضُ وَتَسْوَدُ وَجُوه . تُرْکْ و هندورا زِیکِ مَانِدِ شُکُوه
 ۲۵۲۵ در رَحِمِ پِدا نباشد هند و تُرْکْ . چُونْکِ زایدِ بَینْدش زار و سُرْکْ
 جملِها چُونِ رُوزِ رِستاخیزِ مَن . فاشِ می بینم چو خَلْقانِ مرد و زن
 هَیْنِ بگویم یا فِرو بَندَم نَفَس . لَبِ گَزیدش مِصْطَفی یعنی که بَس
 یا رِسولِ آلِه بگویم سَرِ حَشر . در جَهاَن پِدا کِیم امروز نِشر
 هَلِ مِرا نَا پِردِهارا بَر دَرَم . نَا چو خورِشیدی بَنابِدِ گوهرِ م
 ۲۵۳. نَا کِسوفِ آید زَمَنِ خورِشیدِرا . نَا نَمائِیم نَخلِ را و بَیدِرا
 وَا نَمائِیم رانِ رِستاخیزِرا . نَفدِرا و نَفدِ قَلبِ آمِیزِرا
 دِشِها بَبرِیدِ اصحابِ شِمال . وَا نَمائِیم رَنگِ کَفَرِ و رَنگِ آل
 وَا گِشائِیم هَنتِ سَورَاحِ نِفاق . در ضِیایِ مَایِی خُف و مِحاق
 وَا نَمائِیم مَن پِلاسِ اَشْیَا . بَشْناوَم طِیل و کُوسِ اَنبِیا
 ۲۵۳۵ دُوزخ و جَنّات و بَرزخ در مِیان . پِیشِ چِشمِ کَافِرانِ آرمِ عِیان
 وَا نَمائِیم حَوْضِ کُوتَرِرا بَجوِش . کَآبِ بَر رُوشانِ زَندِ بانگِش بَگوِش
 وَا نَکِ نِشِته گِرَدِ کُوتَرِ می دُوند . بَکْ بَیکِ را نِامِ وَا گویم کِیند

آن گروه (۲۵۲۴) ABL و هندو شهره گردد زان گروه (۲۵۲۴) ABL, which has
 جواب زید رسول را صلی الله علیه و سلم که احوال خلق بر من پوشیده نیست
 می بینم عیان از (۲۵۲۶) ABL Bul. (۲۵۲۶) ABL Bul. علیه و سلم که احوال خلق بر من پوشیده نیست

و. (۲۵۲۴) L om. (۲۵۲۴) A. تا نَمائِیم (۲۵۲۴) A. and so corr. in C. (۲۵۲۴) A. Bul. طیل کوس. (۲۵۲۴) A. Bul. دارم عیان (۲۵۲۵) L. (۲۵۲۶) L. بر رویش (۲۵۲۶) L.

(۲۵۲۷) AL. B Bul. have: یک پیکرا وَا نَمائِیم تا کیند (۲۵۲۷) AL.

وآن کسان که نشسته بر گردش دیوان . گشته اند این دم نَمائِیم مَن عِیان
 and so AC in marg.

که از آن سو مؤلّد و مادّت بکست . صد هزاران سال و یکساعت بکست
 ۲۵۰۵ هست ابدرا و ازل را اتحاد . عقل را ره نیست آن سو زافتقاد
 گفت ازین ره کوره آوردی یسار . کو نشان يك ره زان خوش دیار
 گفت خلفان چون ببینند آسمان . من ببینم عرش را با عرشیان
 هست جنت هفت دوزخ پیش من . هست پیدا همچو بُت پیش شن
 يك يك و می شناسم خلق را . همچو گندم من ز جو در آسیا
 ۲۵۱۰ که بهشتی کیست و بیگانه یکست . پیش من پیدا چو مار و ماهیست
 روز زادن روم و زنگ و هر گروه . یومَر تَبَيُّضُ وَ تَسْوَدُ وَ جُوه
 پیش ازین هر چند جان پر عیب بود . در رَحِم بود و زخلفان غیب بود
 الشَّقِيُّ مَن شَقِيَ فِي بَطْنِ الْأُمِّ . مَن سَاءَتِ أَلَمِ يَعْرِفَ كَلْهُم
 تن چو مادر طفل جانرا حامله . مرگ درد زادنست و زلزله
 ۲۵۱۵ جمله جانهای گذشته منتظر . تا چگونه زاید آن جان بطر
 زنگیان گویند خود از ماست او . رومیان گویند فی زیاست او
 چون بزاید در جهان جان و جود . پس نمائند اختلاف بیض و سود
 گر بود زنگی برنش زنگیان . ور بود روی گشودش رومیان
 تا نژاد او مُشكِلاتِ عالمست . آنك نازاده شناسد او گمست

(۲۵۰۴) ABL Bul. که از آن سو جمله مَلَتْ یکست. and so corr. in C.

(۲۵۰۵) ABL Bul. هست ابدرا و ازل را. AB Bul. زان سو. A om. ز before افتقاد.

(۲۵۰۶) In the second hemistich ABL Bul. have در عورفهم و عقول این دیار. corr. in marg.
 and so C in marg. (۲۵۰۷) AL. ما می بینم عرش و عرشیان.

(۲۵۰۸) BL Bul. این زمان پیدا شد بر این گروه. and
 so AC in marg. (۲۵۱۲) C غیب بود. .... corr. above. The
 words following زادن are illegible. L بی غیب. (۲۵۱۳) ABL Bul. من ساءت.

(۲۵۱۴) L طفل بطر. and so in marg. C. (۲۵۱۵) L جان از وجود
 چون بر آید. L چون بزاید. C (۲۵۱۶) L گویند پس زیاست. (۲۵۱۷) ABL Bul.
 رومرا روی بردم از میان. (۲۵۱۸) ABL Bul. پس نماید. L. جان از وجود
 so C in marg. (۲۵۱۹) L آنك نازاده بشناسد کم است.

تا بپوشاند جهانرا نُقطه . خف گردد آفتاب از سَقطه
 لب بپند و غَوَرِ دریا یی نگر . بحر را حق کرد محکوم بشر
 همچو چشمه سَلَسِیل و زَنْجَبِیل . هست در حکم بهشتی جلیل
 چار جوی جَنّت اندر حکم ماست . این نه زور، ما ز فرمانِ خداست ۲۵۶۰
 هر کجا خواهیم دارمیش روان . همچو بخار اندر مُرادِ ساحران
 همچو این دو چشمه چشمِ روان . هست در حکم دل و فرمانِ جان
 گر بخواند رفت سوی زهر و مار . ور بخواند رفت سوی اعتبار
 گر بخواند سوی محسوسات رفت . ور بخواند سوی ملیوسات رفت
 گر بخواند سوی کُلّیات راند . ور بخواند سوی جُزویات ماند ۲۵۶۵
 همچنین هر پنج حس چون نایزه . بر مراد و امرِ دل شد جایزه
 هر طَرَف کی دل اشارت کردشان . می رود هر پنج حس دامن کشان
 دست و پا در امرِ دل اندر مَلا . همچو اندر کفّ موسی آن عصا
 دل بخواند پا در آید زو برقص . یا گریزد سوی افزون ز نقص
 دل بخواند دست آید در حساب . با اصابع تا نویسد او کتاب ۲۵۷۰
 دست در دست نهائی ماند است . او درون تن را بیرون بَنانده است
 گر بخواند بر عدو ماری شود . ور بخواند بر ولی باری شود
 ور بخواند کنجه در خوردنی . ور بخواند همچو گرز، دَهَمَنی
 دل چه می گوید بدیشان ای عجب . طَرَفه وصلت طرفه پنهانی سبب
 دل مگر مَهر سُلَیان یافتست . که مهار پنج حس بر تافتست ۲۵۷۵

(۲۵۵۷) AL Bul. منکف از سَقطه. and so B (which reads منخف) and

C in marg. (۲۵۵۸) A Bul. دریا می نگر. (۲۵۵۹) L. بهشتی خلیل.

(۲۵۶۲) Bul. زهر مار. In the following passage (vv. ۲۵۶۴-۲۵۷۳) L. always
 بخواند for بخواند. (۲۵۶۵) L. Bul. گر for ور. (۲۵۶۶) L. Bul. بخواند for بخواند.

ABL Bul. حبس جزویات. (۲۵۶۶) B. نایزه. Bul. بر مراد امر.

(۲۵۶۸) ABL Bul. دست موسی. and so corr. in C. (۲۵۷۰) C. یا اصابع.

(۲۵۷۲) C. بر ولی باری شود. (۲۵۷۳) L. گرز for کُند.

می‌باید دوششان بر دوش من . نعره‌اشان می‌رسد در گوش من
 اهل جنت پیش چشم ز اختیار . در کشید یگدگرا در کنار
 دست هدیگر زیارت می‌کند . وز لیان هر بوسه غارت می‌کند ۲۵۴۰
 گر شد این گوشت زبانه‌ی واه واه . از خسان و نعره و حزن‌ناه
 این اشاره‌هاست گویم از نغول . لبك می‌نرسم ز آزار رسول
 همچنین می‌گفت سرمست و خراب . داد پیغمبر گریبان‌ش بنشاب
 گشت هین در کش که اسبت گرم شد . عکس حق لا یستجی زد شرم شد
 ۲۵۴۵ آینه نو جست بیرون از غلاف . آینه و میزان کجا گوید خلاف
 آینه و میزان کجا بندد نفس . بهر آزار و جای هیچ کس
 آینه و میزان محکمای سنی . گر دو صد سالش تو خدمت می‌کنی
 کز برای من پیوشان راستی . بر فرون بنما و مناسک‌استی
 اوت گوید ریش و سبک بر محمد . آینه و میزان و آنگه ربو و بند
 ۲۵۵۰ چون خدا مارا برای آن فراخت . که بها بتوان حقیقت را شناخت
 این نباشد ما چه ارزیم ای جوان . گشتوم آیین روی نیکوان
 لبك در کش در نمد آینه‌ها . گر تجلی کرد سینا سینه‌ها
 گشت آخر هیچ گنج در بغل . آفتاب حق و خورشید ازل
 هم بغل را هم دغل را بر دزد . فی جنون ماند پیشش فی رخزد
 ۲۵۵۵ گشت لبك اصبع جو بر چشمی نهی . بینی امر خورشید عالم را نهی
 لبك سهر انگشت پرده ماه شد . وین نشان سائرئ الله شد

(۲۵۴۰) AB Bul. از لیان. After this verse B inserts verse ۲۵۴۷, with آنك for

آلك. (۲۵۴۱) ABL Bul. آه آه. (۲۵۴۲) ABL Bul. زبانه آه آه.

(۲۵۴۳) ABCL پیغامبر کی. (۲۵۴۷) ABL Bul. خدمت‌ها کی. and so C in marg.

(۲۵۴۹) L ربو و بند. Bul. دیو بند. A اوش گوید. L.

(۲۵۵۲) Suppl. in marg. C. BC کر تجلی. (۲۵۵۴) ABL Bul. م دغل را م بغل را.

(۲۵۵۵) L لبك يك اصبع. AB بند.

(۲۵۵۶) L لبك for پس. B Bul. سائرئ شاه.

آنگهان بنگر نو بذكردارا . صُنعهاے كاشف الأَسرار
گشت ساقی خواجه از آبِ حمیم . مرغلامانرا و خوردند آن زیم
۲۵۹۵ بعد از آن می‌راندشان در دشتها . می‌دویدندے میانِ کنتها
فی در افتادند ایشان از عنا . آب می‌آورد زیشان میوها
چونك لقمان را در آمد فی زناف . می بر آمد از درونش آب صاف
حکمت لقمان چو داند این نمود . پس چه باشد حکمت رَبِّ الْوُجُود
يَوْمَ تُمَلَّى السَّرايز كُلُّها . بانِ مِنْكُمْ كَافِرٌ لا يُشْفَى
۲۶۰۰ چون سُووا ماءً حَمِيمًا قُطِعَتْ . جُمْلَةُ الْأَسْأارِ يَمَسُّا أَفْطَعَتْ
نار از آن آمد عذابِ کافران . كه حَجَرًا نار باشد امنعان
آن دل چون سنگِ مارا چند چند . نرمِ گننیم و نمی‌پذیرفت پند
ریشِ بدرا داروی بد یافت رگ . مر بر خرا سزد دندانِ سگ
الْغَيْبَاتِ لِلْغَيْبِينَ حَكَمَت . زشت را هم زشت جُفَتْ و بانست
۲۶۰۵ پس نو هر جفتی كه میخواستی برو . نحو و همشکل و صفاتِ دوست شو
نور خواهی مُتَعَدِّ نور شو . دُور خواهی خویشین و دُور شو
ور ری خواهی ازین سخن خَرَب . سر مکش از دوست وَاقِعْ وَاقْتَرِبْ

بقية قصّة زيد در جواب رسول عليه السلام،

این سخن پایان ندارد خیز زبند . بر بُراقِ ناطقه بر بند قید
ناطقه چون فاضح آمد عیبرا . می‌دراند پردهای غیبرا

(۲۵۹۵) ABL Bul. و علا . می‌دویدند آن نفر تحت و علا . and so C in marg. After this verse

Bul. adds: آنگهان گشتند در صورا دوان = شد نمایان فی و اسفراغشان

(۲۶۰۰) ABCL افضعت Bul. افضعت (۲۶۰۰) . والسراير (۲۵۹۹)

الغيبين (۲۶۰۴) ABCL Bul. چون سنگرا ما . نرم می‌گنیم و پذیرفت L . (۲۶۰۲) Bul.

و . (۲۶۰۶) A om. . صفات او بشو . AB Bul. همشکل صفات L . هر راهی كه L (۲۶۰۵)

Heading: L has: بقية قصّة حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در جواب زيد رضی الله عنه . فاضح آید Bul. (۲۶۰۶)

پنج حقّ از برون میسور او . پنج حقّ از درون مأمور او
 ده حس است و هفت اندام و دگر . آنچه اندر گشت نآید می‌شمر
 چون سلیمانی دلا در مهترے . بر پری و دیو زن انگشتی
 گر درین مُلکت بری باشی زریو . خاتم از دست تو نستاند سه دیو
 بعد از آن عالم بگیرد اسم تو . دو جهان محکوم تو چون جسم تو
 و زدنست دیو خانمرا ببرد . پادشاهی فوت شد بخت ببرد
 بعد ز آن یا حَرّنا شد یا عباد . بر شما محنوم تا یوم التّناد
 و ر تو ریو، خویشتر را مُنکری . از ترازو وایسه گج جان بری

متمّ کردن غلامان و خواجه‌باشان مر لقماترا کی آن میوهای
 ترَوَندَه که می‌آوردیم او خورده‌است،

بود لقمان پیش خواجه خویشنت . در میان بندگانش خوازن
 می‌فرستاد او غلامانرا بیاغ . ناکه میوه آیدش بهر فراغ
 بود لقمان در غلامان چون طُفیل . پُر معانی نیره‌صورت همچو لیل
 آن غلامان میوهای جمع‌را . خوش بخوردند از نهیب طع‌را
 خواجه‌را گفتند لقمان خورد آن . خواجه بر لقمان تَرش گشت و گران
 چون تفحص کرد لقمان از سبب . در عتاب خواجه‌اش بگشاد لب
 گفت لقمان بیدا پیش خدا . بنده خائن نباشد مرنضا
 امتحان کن جمله‌مان را ای کریم . سیرمان در ده تو از آب حمیم
 بعد از آن مارا بصحرایی گلان . تو سواره ما پیاده می‌دوان

اندام دگر A (۳۵۷۷) . از برون منشور او . bis. پنج حس اند L (۳۵۷۶)

In the first hemistich (۳۵۸۳) . محنوم CL (۳۵۸۲) . زاسم تو L (۳۵۸۰)

ABL Bul. have «مگر خودرا گر تو انکار آوری» and so C in marg.

Bul. خواجه لقمان B (۳۵۸۸) . میوه آردش Bul. (۳۵۸۵)

L Bul. گلان for بران L (۳۵۹۲) . سیر ما L . جمله مارا AL (۳۵۹۱)

شد خیال غایب اندر سینه زفت . چونك شد حاضر خیال او برفت
 گر سمای نور بی باریک نیست . هم زمین نار بی بالید نیست
 بُؤْمُونُ بِالْقَبْرِ ی باید مرا . زان بیستم روزن فانی سرا
 گر گشایم روزنش چون روزِ صور . چون بگویم هَلْ تَرَى فِیْهَا فُطُور
 ۲۶۲۰ نا درین ظلمت نخریها کنند . هر کسی رُو جانی می آورند
 مدتی معکوس باشد کارها . شعله را دزد آورد بر دارها
 تا که بس سلطان و عالی همتی . بنده بنده خود آید مدتی
 بندگی در غیب آمد خوب و گش . حفظ غیب آمد در استعباد خوش
 گو که مدح شاه گوید پیش او . تا که در غیبت بود او شرم رُو
 ۲۶۲۵ قلعه داری کز کنار مملکت . دور از سلطان و سایه سلطنت
 پاس دارد قلعه را از دشمنان . قلعه ن فروشد بال بی کران
 غایب از شه در کنار نغرها . هیچو حاضر او نگه دارد وفا
 نزد شه بهتر بود از دیگران . که بخدمت حاضرند و جان فشان
 پس بضیبت نیم ذره حفظ کار . به که اندر حاضری زان صد هزار
 ۲۶۳۰ طاعت و ایمان کون محمود شد . بعد مرگ اندر عیان مردود شد
 چونك غیب و غایب و روپوش به . پس دهان بر بند ما خاموش به
 ای برادر دست و دار امر سخن . خود خدا پیداکند علم لَدُن

(۲۶۲۶) C خیالی غایب A خیال غیب C سینه زفت ABL Bul. and so corr. in C. The following words have been altered in C. The original reading may have been خیال دوست رفت (۲۶۲۸) A om. (۲۶۲۹) A om. BL

Bul. in the first hemistich: چون شکاف آسانرا در ظهور and so corr. in marg. C.

(۲۶۳۰) ABL Bul. نخری گترند and so in marg. C.

(۲۶۳۱) In L the hemistichs are transposed.

(۲۶۳۸) ABL Bul. پیش شه او به بود and so in marg. C.

(۲۶۴۱) AB Bul. و لب خاموش به and so L, which om. و. In C لب is written above ما.

۳۶۱۰ غیب مطلوب حق آمد چند گاه . این دُهل‌زن را بران بر بند راه
 نگ مران در گش عنان مستور به . هر کس از بندار خود سرور به
 حق می‌خواهد که نومیدان او . زین عبادت هم نگردانند رُو
 هم بر او میدے مشرف می‌شوند . چند روزے در رکابش می‌دوند
 خواهد آن رحمت بتابد بر همه . بر بد و نیک از عموم مرجمه
 ۳۶۱۱ حق می‌خواهد که هر میر و اسیر . با رجا و خوف باشند و حذیر
 این رجا و خوف در پرده بود . نا پس این پرده پرورده شود
 چون دریدی پرده کو خوف و رجا . غیب را شد کتر و فرّ و ابتلا
 بر لب جو بُرد ظنی يك فنا . که سلیمانست مایه گیر ما
 گر رست این از چه فردست و خنبت . ورنه سیمای سلیمانیش چیست
 ۳۶۱۲ اندرین اندیشه می‌بود او دُودِل . تا سلیمان گشت شاه و مُستَقِل
 دیو رفت از مُلك و تخت او گر بخت . تیغ بختش خون آن شیطان بر بخت
 کرد در انگشت خود انگشتی . جمع آمد لشکر دیو و برے
 آمدند امر بهر نظاره رجال . در میانشان آنک بُد صاحب خیال
 چونك كف بگشاد و دید انگشتی . رفت اندیشه و تحرّے یکسرے
 ۳۶۱۳ بالك انگاه است کآن پوشیده است . این تحرّی از پی نادیده است

(۳۶۱۲) After this verse L adds:

م مشرف در عبادتهای او * منتفل گشته بطاعتهای او

(۳۶۱۴) AB بامیدی L. بامیدی Bul. م بامیدی AB (۳۶۱۴)

(۳۶۱۷) B Bul. م فرّی بر ملا . کتر و فرّی and so A (which has فرّ), and C in marg. L

و مایه گیر C (۳۶۱۸) . کتر و فرّ اندر ملا

(۳۶۲۰) Bul. om. و. L. و شاه منتفل

(۳۶۲۱) In A the hemistichs are transposed.

(۳۶۲۴) ABL Bul. چون در انگشتش بدید انگشتی and so C in marg. ABL Bul.

و اندیشه و گانش and so corr. in C.

(۳۶۲۵) ABL Bul. و م انگاهت and so corr. in C.

گفتن پیغامبر علیه السلام مرزید را که این سر را فاش تر ازین
مگو و متابعت نگاه دار،

گفت پیغمبر که اَصْحَابِ نُجُوم . رهروان را شمع و شیطانات را رُجُوم
هر کسی را که بُدی آن چشم و زور . کو گرفتگی ز آفتاب چرخ نور
هیچ ماه و اخترے حاجت نبود . که بُدے بر آفتابی چون شُهود
ماه می گوید بَخَالْ و ابر و قی . من بشر من یَمْلُکُکُمْ یُوحِیْ اِلَیْ
۲۶۶۰ چون شما تار یک بودم در نهاد . وخی خورشیدم چنین نورے بداد
ظلمتی دارم بنیشت با شُوس . نور دارم بهر ظلمات نفوس
ز آن ضعیفم تا تو نای آورے . که نه مرد آفتاب انورے
همچو شهد و سیر که درم بافتم . تا ببیماری جگر ره یافتم
چون زعلت و راهیدی اے رهبن . سر که را بگذار و میخور انگبین
۲۶۶۵ نَخْتِ دل معور شد پاک از هوا . بر وی اَلرَّحْمٰنُ عَلٰی اَلْعَرْشِ اَسْتَوٰی
حکم بر دل بعد ازین بی واسطه . حق کند چون یافت دل این رابطه
این سخن پایان ندارد زید کو . تا دهم پندش که رسوایی مجو

باز گشتن بحکایت زید،

زید را اکنون نیایی کو گریخت . جَسَتْ از صَفِّ نَعَال و نعل ریخت

(۲۶۵۸) B Bul. om. In A this verse is followed by
another which is evidently a variant:

پیغامبر (۲۶۵۶) ABC.

کی ستاره حاجستی ای ذلیل . که بدی بر نور خورشید او دلیل

B Bul. have the second verse, and it also occurs in marg. C. The first verse
has been stroked out in C. (۲۶۵۹) C بابر و خالک . AB Bul. من بشر بودم ولی

تا سوی رنج جگر . B Bul. تا بامراض جگر (۲۶۶۲) C . یوحی الی
and so corr. in C. (۲۶۶۵) Bul. بر وی یکن for . and so corr. in C.

Heading: ABL Bul. رجوع بحکایت.

بس بود خورشیدرا رویش گواه . آئی شئیءَ اَعْظَمُ الشَّاهِدِ اِلَیْهِ
 نه بگویم چون قرین شد در بیان . هم خدا و هم مَلَكٌ هم عالمان
 بِشَهْدِ اَللّٰهِ وَ اَلْمَلَكِ وَ اَهْلِ الْعِلْمِ . اَنْهُ لَا رَبَّ اِلَّا مَنْ يَدُورُ ۲۶۴۵
 چون گواهی داد حق که بُوَد مَلَكٌ . نا شود اندر گواهی مشترک
 زَانِكَ شَعَاعٍ وَ گواهی آفتاب . بر نتابد چشم و دلهای خراب
 چون خفائی کو قُبْ خورشیدرا . بر نتابد بَسْگِلْدِ اومیدرا
 پس ملایک را چو ما هم یار دان . جلوه گر خورشیدرا بر آسمان
 کین ضیا ما ز آفتابی یافتیم . چون خلیفه بر ضعیفان یافتیم ۲۶۵۰
 ماه نو یا هفت روزه یا که بَدْر . مرتبه هر يك ملك در نور و قَدْر
 زاجنحه نور ثَلَاثَ اَوْ رِباع . بر مراتب هر مَلَك را آن شُعاع
 همچو پرمای غنول انسیان . که بیی فرستنان اندر میان
 پس قرین هر بشر در نیک و بد . آن مَلَك باشد که هم قدرش بود
 اعشى کو ماه را هم بر نتافت . اختر اندر رهبری بر وے بتافت ۲۶۵۵

(۲۶۴۴) Bul. خود for چون.

(۲۶۴۵) L om. و. اهل.

(۲۶۴۷) ABL Bul. حضور آفتاب, and so corr. in C.

(۲۶۴۸) L Bul. امیدرا.

(۲۶۴۹) B همراز دان. L. چو ماعان یار دان.

(۲۶۵۱) ABL Bul. چون مه نو یا سه روزه یا که بدر, and so corr. in C. BL Bul.

نور قدر, and so A. AC نور و قدر دارد کمال و نور و قدر.

(۲۶۵۲) B om.

(۲۶۵۴) ABL Bul. که ماعدش بود, and so C in marg. The order of this and the two preceding verses in C is ۲۶۵۴, ۲۶۵۳, ۲۶۵۲, and in L ۲۶۵۳, ۲۶۵۴, ۲۶۵۲.

(۲۶۵۵) AB Bul.

چشم اعش چونک غور را بر نتافت * اختر اُورا شمع شد تاره پیافت.
 and so corr. in C. L in the second hemistich بر نتافت غور را نور غور را

چيست جان كندن سوي مرگ آمدن . دست در آب حياتي نازدن
 خلق را دو ديه در خاك و مات . صد گان دارند در آب حيات
 جهد كن تا صد گان گردد نود . شب بر تو بخشي شب رود
 ۴۶۱۰ در شب نار يك جوي آن روز را . پيش كن آن غلب ظلمت سوز را
 در شب بذرنگ بس نيكي بود . آب حيوان جنت نار يكي بود
 سر زختن كي توان بر داشتن . با چين صد تخم غفلت كاشتن
 خواب مرده لقمه مرده يار شد . خواجه خفت و دزد شب بر كار شد
 توي داني كه خصانت كيند . نار يان خصم وجود خاكيند
 ۴۶۱۵ نار خصم آب و فرزند ان اوست . همچنان كه آب خصم جان اوست
 آب انش را كشد زيرا كه او . خصم فرزندان آيست و عدو
 بعد از آن اين نار نار . كاندرو اصل گناه و زلست
 نار بيروني با آبي بنسرد . نار شهوت تا بدوزخ مي برسد
 نار شهوت مي بيار آمد با آب . زانك دارد طبع دوزخ در عذاب
 ۴۷۰۰ نار شهوت را چه چاره نور دين . نوركم اطفاء نار الكافرين
 چه كشد اين نار را نور خدا . نور ابراهيم را ساز اوستا
 تا ز نار نفس چون نمرود نو . با رهد اين جسم همچون عود نو
 شهوت نار براندن كم نشد . او بماندن كم شود بي هيچ بد
 تا كه هيضم مي نهي بر آشي . گي بمبرد آتش از هيضم گئي

چون . I. جوي for جو AB (۴۶۱۰)

(۴۶۱۲) In B this verse precedes v. ۴۶۱۰, but is repeated after v. ۴۶۱۱.

(۴۶۱۵) After this verse Bul. adds:

آبرا هم جنرا خصمت نار * نار را آيست عدوي جانشكار

(۴۶۱۷) Bul. ذلست.

(۴۷۰۰) In C vv. ۴۷۰۰ and ۴۷۰۱ are transposed, but corr. in marg.

(۴۸۰۲) C orig. شهرتي and probably ياري, corr. above.

(۴۷۰۱) A ار هيضم گئي . تا كي .

نو که بائی زید هم خود را نیافت . همچو اختر که برو خورشید نافت
 ۲۶۷۰ فی ازو نقش بیای فی نشان . فی گهی یای برام که گشان
 شد حواس و نُطق با پایانِ ما . محو علم و دانش سلطانِ ما
 حصّها و غفلتشان در درون . موج در موج کدّنا مُحضَرُون
 چون شب آمد باز وقت بار شد . انجم پنهان شد بر کار شد
 بیّهانشرا و دهد حق هوشها . حلقه حلقه حلقها در گوشها
 ۲۶۷۵ پای کوبان دست افشان در ثنا . نام نازان رَسنا اَحَبِّنا
 آن جلود و آن عظام ریخته . فارسان گشته غبار انگیزنه
 حمله آرند از عدم سوء وجود . در قیامت هر شکور و هر کسود
 سر چه می پیچی کفی نادیده . در عدم زاوّل نه سر پیچیده
 در عدم افشوده بودی پای خویش . که مرا که بر گداز جای خویش
 ۲۶۸۰ می نبینی صُنع ربّانیت را . که کشید او موی پیشانیت را
 تا کشیدت اندرین انواعِ حال . که نبود در گمان و در خیال
 آن عدم اورا هاره بنده است . کار کن دیو سلیمان زنده است
 دیو می سازد جَنان کائناتِ جواب . زفره فی تا دفع گوید با جواب
 خویش را بین چون می لرزی زیم . مر عدم را نیز لرزان دان مقیم
 ۲۶۸۵ و ر تو دست اندر مناصب می زنی . هم زترس است آن که جانی می گنی
 هر چه جز عشقِ خدای احسن است . گر شکرخوار است آن جان کندن است

ناطقه L. شد حواس و ناطقه تابان ما. AB Bul. (۲۶۷۱) تو کی بائی A. (۲۶۶۹)

ما. C om. و before نطق. ABL Bul. دانش و محو نور. and so corr. in C. پایان ما

with که written over. چون شب باز وقت یار شد A. (۲۶۷۲) و لدینا C. (۲۶۷۳)

B. چون که شب با ظلمت خود یار شد. i. e. وقت written over ظلمت خود and چون. and so C in marg. In C part of the first hemistich has been obliterated and only the words وقت یار شد are now legible.

کی بر کند A. (۲۶۷۶) در عدم اوّل Bul. چه پیچی میکنی L. (۲۶۷۸)

زنه است C. به است C. (۲۶۸۲) تا کشیدن B. (۲۶۸۱) او for از A. (۲۶۸۰)

شکر خائست L. خدایی C. (۲۶۸۶) هم زترست Bul. (۲۶۸۵)

۲۷۱۰ خلق گفتندش که در بگشوده‌ام . ما سخی و اقل فُتوت بوده‌ام
گفت نان در رستم و عادت داده‌اید . دست از بهر خدا نگشاده‌اید
بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز . نه از برای نرس و تقوی و نیاز
مال نخست و بهر شوره منه . تیغ را در دست هر روزن منه
اهل دین را باز دان از اهل کین . همنشین حق بجو با او نشین
۲۷۲۰ هر کسی بر قوم خود ایشار کرد . کاغذ پندارد که او خود کار کرد

خُدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه و انداختن علی شمشیر را از دست

از علی آموز اخلاص عمل . شیر حق را دان مطهر از دغل
در غزا بر پهلوانی دست یافت . زود شمشیری بر آورد و شنافت
او خدو انداخت بر روی علی . افتخار هر نبی و هر ولی
آن خدو زد بر رخ که روی ماه . جبهه آرد پیش او در جبهه گاه
۲۷۳۰ در زمان انداخت شمشیر آن علی . کرد او اندر غزائش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل . وز نمودن عنو و رحمت بی محل
گفت بر من تیغ نیز افراشتی . از چه افگندی مرا بگذاشتی
آن چه دیدی بهتر از پیکار من . نا شدستی سست در ایشکار من
آن چه دیدی که چنین خشم نشست . نا چنان برقی نمود و باز جست
۲۷۴۰ آن چه دیدی که مرا زان عکس دید . در دل و جان شعله آمد پدید
آن چه دیدی برتر از گون و مکان . که به از جان بود و بخشیدم جان
در شجاعت شیر ربانستی . در مروّت خود که داند کبستی

خواجہ پندارد L (۲۷۲۰) . نان for آن A (۲۷۱۶)

Heading: L خدو انداختن .

خیو L (۲۷۲۴) . در روی AB . خیو L (۲۷۲۴)

خود کی داند A (۲۷۲۲) . نا شدی نو ست ABL Bul. (۲۷۲۸)

۲۷۰۰ چونک هیزم باز گیری نار مُرَد . ز آنک نفوی آب سوی نار بُرَد
گ سبّه گردد ز آتش رویِ خوب . کو نهد گل گونه از نفوی اَلْقُلُوب

آتش افتادن در شهر بایام عمر رضی الله عنه،

آتش افتاد در عهدِ عُمَر . همچو چوب خشک میخورد او حجر
در فساد اندر بنا و خانها . نا زد اندر پیر مرغ و لانه‌ها
نیم شهر از شعلها آتش گرفت . آب می‌رسید از آن و می‌شگفت
۲۷۱۰ مشکهای آب و میرکه می‌زدند . بر سر آتش کسان هوشمند
آتش از استیزه افزون می‌شدی . می‌رسید او را مدد از بی‌حدی
خلق آمد جانبِ عُمَر شتاب . کآتش ما می‌برد هیچ از آب
گفت آن آتش ز آیاتِ خداست . شعله‌ا امر آتشِ ظلمِ شامت
آب بگذارید و نان قیمت کنید . بخل بگذارید اگر آلِ منید

(۲۷۰۷) After this verse L adds:

نار پاکانرا ندارد خود زیان * که زخاشاکی شود دریا بهان
مرکه تریاک خدائی را نخورد * گر خورد زهری مگویش کو بُرد
گر طبیعت گوید ای رنجور زار * از زهر پرهیز کن پس هوش دار
گر جوابش گوئی از چهل ای شیم * پس چرا تو میخوری بی ترس و بیم
آب چشم خویش ریزان شد فزون * آب غم بین خود بخوردن شد نگون
خور کنند رنجور را رنجورتر * و آنکه معورست خود معورتر
گویش در دل حکیم مهربان * که فیاسی کرده چون ابلهان
در تو علت می‌فروزد همچو نار * هین ممکن با نار هیزمرا تو یار
زین دو آتش خانهات ویران شود * غالب زنده ازو بی‌جان شود
درمن ار ناراست هست آن همچونور * نار صحبت در تن افزایشد حضور
نور صحبت چون فزاید در وجود * بی زبانی تن برد صد گونه سود

(۲۷۱۴) ABL Bul. شامت, and so corr. in C.

(۲۷۱۴) B آب و سرکه چیست, and so C in marg. Bul. آب چوید بر عطای نان تبید

نور, and so A in marg.

وآن یکی سه ماه می‌بیند بهم . این سه کس بنشسته يك موضع نغم
چشم هر سه باز و گوش هر سه نیز . در نو آویزان و از من در گریز
۲۷۵۵ خیر عینست این عجب لطف خفیت . بر نو نقش گرگ و بر من یوسفست
عالم ار هژده هزارست و فزون . نیست این هجده بهر چشمی زیون
راز بگشا اے علی مرفعی . ای پس سوء الفضا حسن الفضا
با تو واگو آنچه غفلت یافتست . با بگویم آنچه بر من یافتست
از تو بر من یافت پنهان چون کنی . بی زبان چون ماه پرتو می‌زنی
۲۷۶۰ لیک اگر در گشت آید قرص ماه . شبروانرا زودتر آرد براه
از غلط این شوند و از دھول . بانگ مه غالب شود بر بانگ غول
ماه بی گفتن چو باشد رهنما . چون بگوید شد ضیا اندر ضیا
چون تو بای آن مدینه علمرا . چون شعاعی آفتاب حلمرا
باز باش ای باب بر جویای باب . تا رسد از تو قشور اندر لباب
۲۷۶۵ باز باش ای باب رحمت تا ابد . بارگاه ما لے کُنُوا اَحَد
هر هوا و ذره خود منظرست . ناگشاده کی گود آنجا در بست
تا بنگشاید دری را دیدبان . در درون هرگز نجبد این گمان
چون گشاده شد دری حیران شود . پر بروید بر گمان پُران شود
غافل ناگه بویران گنج یافت . سوی هر ویران از آن پس می‌شنافت

(۲۷۵۱) C و هر سه نیز . corr. above.

(۲۷۵۶) AL هجده هزارست . AC چشم زیون . (۲۷۵۵) A ای عجب . A om. و .

هجده هژده . corr. in C. B هجده زیون . and so Bul., with هژده for هجده .

(۲۷۵۶) A بگشای . C پس . (۲۷۵۱) ABL Bul.

از تو بر من یافت چون داری نهان * می‌شنائی نور چون مه بی زبان

and so C in marg. (۲۷۶۱) C قشور for قشور , corr. in marg.

(۲۷۶۶) BL Bul. دیدبان . (۲۷۶۷) BL Bul. کآنجا . AB Bul. کی for که . (۲۷۶۶) BL Bul.

(۲۷۶۸) AB امید و طبع پُران شود , and so L Bul., which have امید , and

C in marg. (۲۷۶۱) Suppl. in marg. C.

در مروت ابرِ موسی بنیبه . کآمد از وی خوان و نان بی‌شیه
 ابرها گندم دهد کائرا بجهد . بخنه و شیرین کند مردم چو شهد
 ۲۷۳۵ ابرِ موسی پسرِ رحمت برگشاد . بخنه و شیرین بی زحمت بداد
 از برای بخنه‌خوارانِ گِرم . رحمتش افراشت در عالم عَلم
 تا چهل سال آن وظیفه و آن عطا . کم نشد يك روز از آن اهل رجا
 تا هم ایشان از خسبی خاستند . گدنا و نَره و خَس خواستند
 اُمّتِ احمد که هستبد از کرام . تا قیامت هست باقی آن طعام
 ۲۷۴۰ چون اَیْبَتِ عِنْدَ رَبِّی فاش شد . بُطِیم و بُسْفی کایب زآش شد
 هیچ بی تاویل این را در پذیر . تا در آید در گلو چون شهد و شیر
 زانک تاویلست و داد عطا . چونک ببند آن حقیقت را خطا
 آن خطا دیدن زضعفِ عقلِ اوست . عقلِ کل مغزست و عقلِ ما چو پوست
 خویش را تاویل کن نه اخبار را . مغز را بد گوئی بی گلزار را
 ۲۷۴۵ ای علی که جمله عقل و دیده . شمه و گو امر آنچه دیده
 تیغِ حِلْمَتِ جانِ مارا چاک کرد . آبِ عِلْمَتِ خالِکِ مارا پاك کرد
 باز گو دانم که این اسرارِ هُوست . زانک بی شمشیر کشتن کارِ اوست
 صانعِ بی آلت و بی جارحه . واهبِ این هدیه‌ای راجحه
 صد هزاران می چشاند هوش را . که خبر نبود دو چشم و گوش را
 ۲۷۵۰ باز گو ای بازِ عرشِ خوش‌شکار . تا چه دیدی این زمان از کردگار
 چشمِ تو ادراکِ غیبِ آموخته . چشمهای حاضران بر دوحه
 آن یکی ماهی می‌بیند عیان . و آن یکی تارِ یک می‌بیند جهان

(۲۷۴۶) AB Bul. اقراعت. (۲۷۴۵) Bul. و بی زحمت.

(۲۷۴۷) C از اهل رجا, with آن suppl. above.

(۲۷۴۶) BL هستند. In C the penultimate letter is unpointed.

(۲۷۴۷) ABL Bul. و عقل جزو پوست. and so corr. in C. این حقیقت را A (۲۷۴۷).

(۲۷۴۸) L هدیه‌ای فاتحه. After this verse L adds:

صد هزاران می چشاند روح را . که خبر نبود دمارا ای فنی

وآن رهی که پخته سازد میوه را . وآن رهی که دل دهد کالیبورا
 باز گواے باز پَر افروخته . با شه و با ساعدش آموخته
 باز گواے باز عنقاگیر شاه . ای سپاه شکن بخود فی با سپاه
 اَمّتِ وحّدی یکی و صد هزار . باز گواے بند باز ترا شکار ۲۷۸۵
 در محلّ قهر این رحمت زجست . از دهارا دست دادن راو کیست

جواب گفتن امیر المومنین که سبب افکندن شمشیر از
 دست چه بود در آن حالت،

گفت من تیغ از پی حق می زنم . بنده حقم نه مأمور نسّم
 شمشیر حقم نیستم شمشیر هوا . فعل من بر دین من باشد گوا
 مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ در حجاب . من جو تیغ وآن زنده آفتاب
 رخت خود را من زره بر داشتم . غیر حق را من عدم انگاشتم ۲۷۹۰
 سایه ام کدخدایم آفتاب . حاجب من نیستم اورا حجاب
 من جو تیغ پُر گهرهای وصال . زنده گردانم نه کشته در قتال
 خون نبوشد گوهر تیغ مرا . باد از جاگی برد میخ مرا
 که نیم گوهر زحلم و صبر و داد . کوهر اگی در رباید تند باد
 آنک از بادی رود از جا خبیست . زآنک باد ناموافی خود بمیست ۲۷۹۵
 باد خشم و باد شهوت باد آرز . برد اورا که نبود اهل نماز

(۲۷۸۲) ABL Bul. in the first hemistich. وآن رهی

(۲۷۸۸) After this verse Bul. adds:

رامی آنست و کمان و نیز من * فاطع آنست صورت شمشیر من

زآفتاب A. کدخدایم Bul. سایه ام من L. (۲۷۹۱) در جواب A. (۲۷۸۹)

بی است C. غشی است C. (۲۷۹۵) نکشته Bul. (۲۷۹۲)

(۲۷۹۶) A. نید اهل After this verse L. adds:

باد کبر و باد کینه باد نماز * برد آن خس کو نبود اهل نماز

باد حرص و باد غجب و باد حلم * برد اورا کو نبود از اهل علم

In the second verse حلم should be written علم.

۲۷۷۰ تا زدرویشی نیای نو گهر . گی گهر جویی زدرویشی دگر
 سالها گر ظن دود با پای خویش . نگذرد ز اشکافِ یبهای خویش
 غیرِ بینی هیچ می بینی بگو . چون بینی گر کنی بینی بگو

سؤال کردن آن کافر از علی کرم الله وجهه که چون بر چون
 منی مظفر شدی شمشیر را از دست چون انداختی،

گفت فرما یا امیر آموین . تا بجنب جان بن در چون چنین
 چون چنین را نوبت تدبیر رو . از ستاره سوس خورشید آید او
 ۲۷۷۵ چونك وقت آید که گیرد جان چنین . آفتابش آن زمان گردد معین
 این چنین در جنبش آید ز آفتاب . کافتایش جان می بخشد شتاب
 از دگر انجم بجز نقی نیافت . این چنین تا آفتابش بر نتافت
 از کدامین ره تعلق یافت او . در رحیم با آفتاب خوب رو
 از ره پنهان که دور از حسن ماست . آفتاب چرخ را بس راهیاست
 ۲۷۸۰ آن ره که زر بیابد قوت ازو . و آن ره که سنگ شد یافت ازو
 و آن ره که سرخ سازد لعل را . و آن ره که برق بخشد نعل را

(۲۷۷۴) Suppl. in marg. C. (۲۷۷۲) AB Bul.

تا بینی نایدت از غیب بو * غیر بینی هیچ می بینی بگو

and so L, which has تا بینی for تا نه بینی. The second hemistich in C has been
 erased and the words تا بینی نایدت از غیب بو suppl. in marg.

Heading: A om. چون before بر من Bul. After the Heading AB add:

بس بگفت آن نومسلمان ولی * از سرمستی و لذت با علی

and so L Bul., which have یا علی. The verse is suppl. in marg. C.

(۲۷۷۴) AB Bul. که بنرما. and so corr. in C. L. باز فرما.

(۲۷۷۶) ABL Bul. می کند ای جان بنوبت خدمتی * هفت اختر هر چنین را مدتی

and so C in marg. (۲۷۷۵) Suppl. in marg. C. BL Bul. جان گردد.

(۲۷۸۰) C سنگ for شهر. (۲۷۸۱) ABL Bul. آن ره in the

first hemistich. A سرخ for چرخ.

کین يك لفظی شود از خواجه حر . و آن زید شیرین و میرد تلخ و مُر
 بنده شهوت ندارد خود خلاص . جز بفضل ایزد و انعام خاص
 در چهی افساد کائرا غور نیست . و آن گناه اوست جبر و جور نیست
 در چهی انداخت او خود را که من . در خور قعرش نی یام رسن
 بس کم گر این سخن افزون شود . خود جگر چه بود که خارا خون شود ۲۸۲۰
 این جگرها خون نشد نه از سختی است . حیرت و مشغولی و بدبختی است
 خون شود روزی که خویش سود نیست . خون شو آن وقتی که خون مردود نیست
 چون گواهی بندگان مقبول نیست . عدل او باشد که بنده غول نیست
 گشت اَرْسَلَاکَ شَاهِد در نذر . زانک بود از کون او حر این حر
 چونک حُرَم خشم کی بندد مرا . نیت اینجا جز صفت حق در ا ۲۸۲۵
 اندر آکا زاد کردت فضل حق . زانک رحمت داشت بر خشمش سبق
 اندر آاکون که جستی از خطر . سنگ بودی کیمیا کردت گهر
 رَسَنه از کفر و خارستان او . چون گلی بشگفت بسروستان هو
 نو می و من نور اے محشم . نوعی بودی علی را چون کشم
 معصبت کردی به از هر طاعتی . آسمان پیبوده در ساعتی ۲۸۳۰
 بس خجسته معصبت کان کرد مرد . فی زخاری بر دمد اوراقِ ورد
 فی گناه عُمر و قصه رسول . و کشیدش نا بدرگاه قبول
 فی بحر ساحران فرعونشان . و کشید و گشت دولت عوُشان
 گر نبودی سحرشان و آن جمود . یکی کشیدیشان بفرعون عنود
 کی بدیدندی عصا و معجزات . معصبت طاعت شد ای قوم عصات ۲۸۳۵

تخت و مر L. تخت مر AB Bul. (۲۸۱۶)

حیرت for غفلت AB Bul. om. نه L Bul. (۲۸۲۱) . نی یام رسن L (۲۸۱۶)

رسنی از خطر ABL Bul. (۲۸۲۷) . حر بن حر C (۲۸۲۴)

هو for او L . چون گلی بشگفته در بنان او . Bul. (۲۸۲۸) . بشگفت A (۲۸۲۸)

corr. above. که یا نو من خویشم C has نوم (۲۸۲۹) After

که کشید ایشان Bul. (۲۸۲۴) . کان مرد کرد L Bul. (۲۸۲۱)

کوهر و هستی من بنیادِ اوست . و ر شوم چون کاه بادم بادِ اوست
 جز بیادِ او نجید مَیلِ من . نیست جز عشقِ احد سرخیلِ من
 خشم بر شاهان شه و مارا غلام . خشم را هر بنه‌ام زیرِ لگام
 ۲۸۰۰ تیغِ حلم کردنِ خشم زدست . خشمِ حق بر من چو رحمت آمدست
 غرقِ نورم گرچه سغم شد خراب . روضه گشتم گرچه هستم بو تراب
 چون در آمد در میان غیر خدا . تیغ را اندر میان کردن سزا
 نا اَحَبُّ لَهِ آید نامِ من . ناکه اَبْغَضُ لَهِ آید کلامِ من
 ناکه اَعْطَا لَهِ آید جودِ من . ناکه اَمْسَكَ لَهِ آید بودِ من
 ۲۸۰۵ بخلِ من لَهِ عطا لَهِ و بس . جمله لَهِ اَمَرِ نِیمِ من آن کس
 و آنچه لَهِ می‌کنم تفلید نیست . نیست تخمیل و گان جز دید نیست
 زاجتهاد و امرِ مخمّری رَسنه‌ام . آستین بر دامنِ حق بنه‌ام
 گر می‌پژم می‌بینم مَطّار . و می‌گردم می‌بینم مَدّار
 و رکشم باره بدائم نا کجا . ماهر و خورشید پیشم پیشوا
 ۲۸۱۰ بیش ازین با خلق گفتن روی نیست . بحر را گنجایی اندر جوی نیست
 پست می‌گویم باندازه عقول . عیب نبود این بود کارِ رسول
 از غرض حُرّم گواهی حُرّ شتو . که گواهی بندگان نه ارزد دو جو
 در شریعت مرگواهی بند را . نیست قدری نزدِ دعوی و قضا
 گر هزاران بند باشندت گواه . شرع نپذیرد گواهیشان بکاه
 ۲۸۱۵ بندِ شهوت بتر نزدِ بکِ حق . از غلام و بندگان مشرق

زین و لگام L (۲۷۶۶) . بادم یاد اوست ABC (۲۷۶۷)

بر من همه رحمت شدت AL (۲۸۰۰) . ABL Bul. (۲۸۰۲)

چون در آمد علی اندر غزا . تیغ را اندر میان کردن سزا

bis. A (۲۸۰۴) . اَحَبُّ لَهِ L bis. A (۲۸۰۲) . and so corr. in C.

نیم for نه C . و بس for پس L (۲۸۰۵)

وقت دعوی AB Bul. (۲۸۱۲)

and so C in marg. , بر نسجد شرع ایشانرا بکاه ABL Bul. (۲۸۱۴)

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو . ز آنک این را من نمی دانم ز تو
 آلتِ حقی نو فاعل دستِ حق . چون زخم بر آلتِ حق طعن و دق
 گفت او پس آن قصاص از بهر چیست . گفت هم از حق و آن سرِ خنیت
 ۲۸۵۵ گر کند بر فعلِ خود او اعتراض . ز اعتراضِ خود برویاند ریاض
 اعتراض او را رسد بر فعلِ خود . ز آنک در فهرست و در لطف او آحد
 اندرین شهر حوادث میراوست . در ممالک مالک تدبیر اوست
 آلتِ خود را اگر او بشکند . آن شکنه گشته را نیکو کند
 رمزِ نَسَخِ آیه اَوْ نُنِسْهَا . نَاتِ خَيْرًا در عَقَبِ و دانِ بها
 ۲۸۶۰ هر شریعت را که او منسوخ کرد . او گیا بُرد و عوض آورد و زد
 شب کد منسوخ شغل روز را . بیفت جمادی خرد آفرور را
 باز شب منسوخ شد از نورِ روز . نا جمادی سوخت زان آتش فروز
 گرچه ظلمت آمد آن نوم و سیات . فی درونِ ظلمت آبِ حیات
 فی در آن ظلمت یخدها نازه شد . سکنه سرمایه آوازه شد
 ۲۸۶۵ که رُضدها رُضدها آید پدید . در سویدا نورِ دایم آفرید
 جنگِ پیغامبر مدار صلح شد . صلح این آخر زمان زان جنگ بُد
 صد هزاران سر بُرد آن دلیستان . نا امان باید سِر اهل جهان
 باغبان زان می بُرد شاخِ مُضَر . نا ییابد نخلِ فامنها و سِر
 می کند از باغ دانا آن حشیش . نا نماید باغ و میوه خرمیش
 ۲۸۷۰ می کند دندانِ بد را آن طیب . نا رهد از درد و بیماری حبیب

(۲۸۵۲) After this verse I. adds v. ۳۹۸۰ *infra*.

(۲۸۵۴) Bul. این قصاص . Bul. om. و. (۲۸۵۶) A om. (۲۸۵۷) A om.

(۲۸۵۹) B رمز زامر for . (۲۸۶۰) AB Bul. حقی منسوخ, and so corr. in C.

(۲۸۶۱) C بان جمادی سوخت زان آفرور را, corr. in marg.

(۲۸۶۲) Bul. om. و. (۲۸۶۳) AL آورد . (۲۸۶۴) Bul. om. و.

B Bul. پیغامبر روشنایی آفرید, and so AC in marg. (۲۸۶۶) ABCL پیغامبر .

(۲۸۶۸) C گر for زان, corr. above. C شاخی. (۲۸۶۹) A om. و.

ناامیدی را خدا گردن زدست . چون گناه و معصیت طاعت شدست
 چون مبدل می‌کند او سیئات . طاعتی اش می‌کند رَغْمِ وُثُات
 زین شود مرجوم شیطانِ رَجیم . وز حسد او بطَرَقْد گردد دو نیم
 او بکوشد ناگشای پرورد . زان گنه مارا بجای آورد
 چون ببیند کآن گنه شد طاعتی . گردد او را نَامُبَارَكِ سَاعَتِی^{۲۸۴۰}
 اندر آ من در گشادم مر ترا . تَف زدی و تُعَف دادم مر ترا
 مر جفاگرا چنینها می‌دهم . پیش پای، چپ چه سان سر و نیم
 پس وفاگرا چه بخشم تو بدان . گنجها و مُلکهای جاودان
 گفتن پیغامبر علیه السَّلام بگوش رکابدار امیر المؤمنین کَرَمَ اللّٰه
 وجهه کی کشتن علی بر دست تو خواهد بودن خیرت کردم،

من چنان مردم که بر خوفی خویش . نوشِ لطفِ من نشد در قهرِ نیش
 گفت پیغمبر بگوش چاکرم . کو بَرَد روزی زگردن این سرم^{۲۸۴۰}
 کرد آگه آن رسول از وَحیِ دوست . که هلاکم عاقبت بر دستِ اوست
 او می‌گوید بگوش پیشین مرا . نا نیاید از من این مُنْکَرِ خطا
 من می‌گویم چو مرگِ من زُست . با قضا من چون توانم حیلَه جُست
 او می‌افشد بهیثم کای کریم . مر مرا کن از برای حق دو نیم
 نا نه آید بر من این انجامِ بد . نا نسوزد جانِ من بر جانِ خود^{۲۸۵۰}
 من می‌گویم بَرَو جَفَّ الْقَلَم . زان قلم بس سرنگون گردد عَلم

(۲۸۴۱) B Bul. چون گنه مانند طاعت آمدست، and so C in marg.

(۲۸۴۱) Suppl. in marg. C. (۲۸۴۲) L. پیش پای چه کان.

Heading: L. om. AB Bul. add علی after المؤمنین، and so corr. in C.

(۲۸۴۴) Suppl. in marg C, with بر for در.

(۲۸۴۵) A. پیغامبر. ABCL گفته. (۲۸۴۶) A. این رسول.

(۲۸۵۰) B Bul. نا نیاید. Bul. بر من for از من.

۲۸۱۰ زَانَك داند هرکه چشمش را گشود . کَانَ گُشَد سَخَرَهٗ نَقْدِيرِ بُوَد
هرکه آن نَقْدِيرِ طُوقِ، او شُدی . بر سرِ فرزندِ مِ نِغی زَدَے
رَوِ بَرَسِ و طَعْنَهٗ کَم زَن بر بَدَان . پِشِ دَامِ حُکَمِ عَجَبِزِ خُودِ بَدَانِ

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس
و عجب آوردن،

روزی آدم بر بلیسی کَو شَغِیست . اِنْرَ حَفَارَتِ وَاِنْرَ زِیَاغَتِ بَنَگَرِیست
خویش بینی کرد و اَمَدِ خُودِ گَرِیست . خَنَدِ زَدِ بَرِ کَامِ اِبْلِیْسِ لَعِیْنِ
۲۸۱۱ بَانِگِ بَرِ زَدِ غِیْرَتِ حَقِ کای صَفی . تَو نَمِی دَانِی زَا سَرَارِ خَفِی
پوستین را باز گونه گر گُشد . کُوهَرَا از بِیخِ و از بُنِ بَرِ گُشد
پَرْدَهٗ صَدِ آدَمِ آن دَرِ بَرِ دَرْدِ . صَدِ بَلِیْسِ تَو مُلْهَانِ آوَرْدِ
گفت آدم توبه کردم زین نظر . اِمِنْ جَنِیْنِ گِشْتَاخِ نَدِیْشَمِ دِگَرِ
يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ اَهْدِنَا . لَا اَفْتَخِرْ بِالْعُلُومِ وَالْفَقْرِ
۲۸۱۲ لَا نُرِغْ قُلُوبًا هَدَيْتَ بِالْكَرَمِ . وَاصْرِفِ السُّوءَ الَّذِي خَطَا الْقُلُومِ
بگذران از جانِ ما سُوهُ اَلْفَضَا . وَا مَبْرَ مَارَا زِ اِخْوَانِ رِضَا
نَلْخُشِرَ از فُرْقَتِ تَو هِیچِ نِیست . بِي پَنَاهَتِ غِیْرِ پِیچَا پِیچِ نِیست
رِخْتِ مَاهِمِ رِخْتِ مَارَا رَاهِزَن . جِشَمِ مَاهِمِ رِخْتِ مَارَا جَاهِمِ گَن
دِستِ مَاهِمِ چُونِ پَایِ مَارَا مِیخُورَدِ . بِي اِمَانِ تَو کَمِی جَانِ چُونِ بَرْدِ

(۲۸۱۰) Bul. هرکرا چشمش گشود.

(۲۸۱۱) B Bul. هرکرا آن حکم بر سر آمدی، and so AC in marg.

Heading: ABL Bul. ابلیس لعین.

(۲۸۱۲) AB Bul. چشم آدم، and so corr. in C.

(۲۸۱۸) After this verse Bul. adds:

یا رب این جرأت زبنت عفو کن . توبه کردم تو مگویم زین سخن

(۲۸۱۹) A Bul. اَلْعُفَا . وَا لْعَفَا . (۲۸۲۰) Bul. جَنَّتِ الْقُلُومِ .

(۲۸۲۱) AB Bul. اخوان صفا . (۲۸۲۲) AL چون جان برد .

پس زیادهای درونِ نفصاحت . مرشیدانرا حیوة اندر فناست
 چون بریده گشت خلقِ رزقِ خوار . بُرَزْقُونَ فَرِحْنَ شد گوار
 خلقِ حیوان چون بریده شد بعدل . خلقِ انسان رُست و افزون گشت فضل
 خلقِ انسان چون ببرد هینِ بین . تا چه زاید کن قیاس، آن برین
 خلقِ ثالث زاید و نیکسارِ او . شربتِ حق باشد و انوارِ او ^{۲۸۷۵}
 خلقِ بَریده خورد شربتِ ولی . خلقِ از لا رسته مرده در بلی
 پس کن اے دونِ همتِ کونه‌بان . تا گیت باشد حیوة، جانِ بنان
 زانِ ندارے میوه مانند بید . کآبِ رُو بُردے پی، نانِ سپید
 گر ندارد صبرِ زمینِ نانِ جانِ جس . کیمیارا گیر و زر گردان تو مس
 جامه‌شویی کرد خواهی ای فلان . رُو مگردان از محله گازران ^{۲۸۸۰}
 گرچه نان بشکست مر روزه ترا . در شکسته‌بند پیچ و برتر آ
 چون شکسته‌بند آمد دستِ او . پس رَقُو باشد بقیعِ اِشکستِ او
 گر تو آنرا بشکنی گوید بیا . تو دُرُشتش کن نداری دست و پا
 پس شکن حقِ او باشد که او . مر شکسته گشته را داند رفو
 آنک داند دوخت او داند درید . هرچرا بفروخت نیکوتر خرید ^{۲۸۸۵}
 خانه را ویران کند زیر و زیر . پس بیکساعت کند معبورنر
 گریکی سررا ببرد از بدن . صد هزاران سر بر آرد در زمین
 گر نفمودے قصاصی بر جناة . یا نگفتی فی الْفِصَاصِ آمد حیوة
 مرکرا زهره بُدی تا او زخود . بر اسیر حکم حق تبغی زند

فنا اندر حیات A . پس زیادهای L Bul. (۲۸۷۱)

شد خوش C in marg. Bul. میشد گوار. (۲۸۷۲)

Bul. om. و. AB افزوید فضل and so C in marg. Bul. بریده شد بفضل L. (۲۸۷۳)

افزوید عدل L. افزاید فضل.

چون بریده شد بین L. (۲۸۷۴)

اشکسته او A. (۲۸۸۲)

خود کرا ABL Bul. (۲۸۸۶)

باز گشتن بحکایت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و مساحت کردن او با خونی خویش،

باز رَو سَوے علی و خوبیش . و آن کرم با خونی و افزونیش
 ۲۱۲۰ گفت خونی را همی ببینم بچشم . روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم
 زآنک مرگم همچو من شیرین شدست . مرگم من در بخت چنگ اندر ز دست
 مرگم بی مرگی بود مارا حلال . برگم بی برگی بود مارا نوال
 ظاهرش مرگ و بیاطن زندگی . ظاهرش آبش نهان پابندگی
 در رحم زادن جنین را رفتست . در جهان او را ز نو بشگفتست
 ۲۱۲۰ چون مرا سوی اجل عشق و هواست . نهی لَا تُلْفُوا بِأَيِّكُمْ مراست
 زآنک نهی از دانه شیرین بود . تلخ را خود نهی حاجت گی شود
 دانه که تلخ باشد مغز و پوست . تلخی و مکروهیش خود نهی اوست
 دانه مردن مرا شیرین شدست . بل هر آخیا پی من آمدست
 أَفْتُلُوْا بِأَيِّكُمْ لایما . إِنِّ فِی قَتْلِ حَیَاتِی دایما
 ۲۱۲۰ إِنِّ فِی مَوْتِی حَیَاتِی با فتنی . گم افارق موطنی حتی منی
 فَرَقْتِی لَوْ لَمْ تَكُنْ فِی ذَا السُّكُونِ . لَمْ یَقُلْ إِنَّا إِلَیْهِ رَاجِعُونَ
 راجع آن باشد که باز آید بشهر . سوی وحدت آید از دوران دهر

Heading: Suppl. in marg. C. B Bul. om. المؤمنین.

(۲۱۲۴) Suppl. in marg. C.

(۲۱۲۵) ABL Bul. C. گفت دشمن را.

(۲۱۲۶) ABL Bul. همچو من خوش آمدست and so corr. in C.

(۲۱۲۷) Bul. در رحم مادر.

(۲۱۲۸) ABL Bul. که for کن.

(۲۱۲۹) L. لم یکن.

(۲۱۳۰) B Bul. تفریق دهر and so written above the line in A.

۲۹۰۵ و بر بَرَد جان زین خطرهای عظیم . بُرده باشد مایهٔ اَدبار و بیم
 زآنک جان چون واصل جانان نبود . تا ابد با خویش کُورست و کبود
 چون تو ندی راه جان خود بُرده گیر . جان که بی تو زنده باشد مرده گیر
 گر تو طعنه می زنی بر بندگان . مرنرا آن می رسد ای کامران
 ورنو شمس و ماه را گوی جفا . ورنو قدم سَرو را گوی دونا
 ۲۹۱۰ ورنو عرش و چرخ را خوانی خفیر . ورنو کان و بحر را گوی فقیر
 آن بنسبت با کمال نو رواست . مُلک اکمال فناها مرن تراست
 که تو پاک از خطر وز نیستی . نیستانرا موجد و مغبستی
 آنک رو بانبید داند سوختن . زآنک چون بدرید داند دوختن
 می بسوزد هر خزان مر باغ را . بانرا رویاند گل صباغ را
 ۲۹۱۵ کاس بسوزید برون آتازه شو . بار دیگر خوب و خوب آتازه شو
 چشم نرگس کور شد بازش بساخت . خلقی بی برید و بازش خود نواخت
 ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم . جز زبون و جز که فانع نیستیم
 ما همه نقی و نقی می زنیم . گر بخوانی ما همه آه زمیم
 زآن زآه زمین رهیدیم ما . که خریدی جان ما را از عَمی
 ۲۹۲۰ نو عصاکش هرکرا که زندگست . بی عصا و بی عصاکش کور گست
 غیر نو هرچ خوشست و ناخوشست . آدمی سوزست و عین آتشت
 هرکرا آتش پناه و پشت شد . هم مجوسی گشت و هم زردشت شد
 کل شیء ما خلا الله باطل . اِنْ فَضَلَ اللهُ غَیْمًا هَاطِلًا

ماه و مهر را . BL Bul. ماه و بحر را . A (۲۹۰۶)

چرخ و عرش را . ABL Bul. (۲۹۱۰)

و . A om. (۲۹۱۵) و . معبستی L (۲۹۱۲)

بازش می نواخت . Bul. (۲۹۱۶)

کور چیست . ABL Bul. (۲۹۲۰)

او مجوسی . Bul. (۲۹۲۲)

۲۱۰۰ از پی، نظاره او خور و جان . پُر شد آفاق هر هفت آسمان
 خویشتن آراسته از بهر او . خود و را پروای غیر دوست کو
 آنچنان پُر گشته از اجلال حق . که دروهم ره نیابد آل حق
 لَا يَسْعُ فِينَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ . وَالْمَلَكُ وَالرُّوحُ أَيْضًا فَأَعْفِلُوا
 گفت ما زاغیم همچون زاغ فی . مست صباغیم مست باغ فی
 ۲۱۰۵ چونك مخزنهای افلاك و عقول . چون خسی آمد بر چشم رسول
 پس چه باشد مکه و شام و عراق . که نماید او نبرد و اشتیاق
 آن گمان و ظن منافق را بود . کو قیاس از جان زشت خود کند
 ابگینه زرد چون سازی نقاب . زرد بینی جمله نور آفتاب
 بشکن آن شیشه کبود و زرد را . نا شناسی گذردا و مَرَد را
 ۲۱۱۰ گِرْدِ فارس گِرْدِ سر افراشته . گِرْدِ تو مَرْدِ حق پنداشته
 گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین . چون فزاید بر من آتش جین
 نا تو می بینی عزیزانرا بشر . دانك مبراك بلیس است آن نظر
 گر نه فرزند بلیسی ای عنید . پس بتو مبراك آن سگ چون رسید
 من نیم سگ شیر حقم حق پرست . شیر حق آنست کز صورت پرست
 ۲۱۱۵ شیر دنیا جوید اشکاری و برگ . شیر مَوَلِی جوید آزادی و مرگ
 چونك اندر مرگ بیند صد وجود . همچو پروانه بسوزاند وجود
 شد هوای مرگ طوق صادقان . که جهودانرا بُد این دم امتحان
 در نئی فرمود کای قوم یهود . صادقانرا مرگ باشد گنج و سود
 همچنانك آرزوی سود هست . آرزوی مرگ بردن زان بهست

(۲۱۰۱) Suppl. in marg. C.

بر گفته L (۲۱۰۲)

AB Bal. (۲۱۰۷)

آن گمان بر وی ضمیمه بد کند . کو قیاس از چهل و حرص خود کند

و. A om. (۲۱۱۱) . گردها افراشته L (۲۱۱۰) . از چهل و حرص خود L

(۲۱۱۴) Suppl. in marg. C.

Bul. (۲۱۱۵) مَوَلِی for عقی . After this verse C

has a lacuna extending to v. ۲۱۱۱. (۲۱۱۷) L شد بتنا مرگ . بدان بد امتحان

(۲۱۱۹) Bul. آرزوی برگ مردن

آمدن رکابدار علی کرم الله وجهه که از بهر خدا مرا
بکش و ازین قضا برهان،

باز آمد کای علی زودم بکش . نا نینم آن دم و وقت نرُش
من حلات و کنم خوم بریز . نا نیند چشم من آن رستخیز
۲۴۰ گفتم ار هر ذره خونی شود . خنجر اندر کف بقصد تو رود
یک سر مو از تو نتواند برید . چون قلم بر تو چنان خطی کشید
لیک بی غم شو شفیع تو منم . خواجه روح نه ملوک تنم
پیش من این تن ندارد قیمتی . بی تن خویشم فتی ابن الفتنی
خنجر و شمشیر شد ریحان من . مرگ من شد بزم و نرگستان من
۲۴۵ آنک او تن را بدین سان پی کند . حرص میری و خلافت گئی کند
زان بظاهر کوشد اندر جاه و حکم . نا امیرانرا نماید راه و حکم
نا امیری را دهد جانی دگر . نا دهد نخل خلافت را ثمر

بیان آن که فتح طلبیدن پیغامبر علیه السلام مکه را و غیر

مکه را جهت دوستی ملک دنیا نبود چون فرموده است

کی الدنيا جيفةٌ بلك بامر بود،

جهت پیغمبر بفتح مکه هر . گئی بود در حب دنیا منتهم
آنک او از مخزن هفت آسمان . چشم و دل بر بست روز امتحان

افغان رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین

Heading: AB مرا بکش الخ and so L Bul.

۲۴۴) BL نرگستان . که ای علی مرا بکش C ۲۴۴)

۲۴۵) After this verse L adds: راه حکم Bul. جاه حکم Bul. ۲۴۵)

میری او بینی اندر آن جهان * فکرت پنهانیت گردد عیان

Heading: آن is suppl. in C. A امر بود .

۲۴۶) A زانک او . ۲۴۶) BC پیغامبر .

عرضه کن بر من شهادت را که من . مر ترا دیدم سرافراز زَمَن
 قُرْبِ پنجه کس زخویش و قوم او . عاشقانه سوی دین کردند رُو
 او بنیغ، حِلْمِ چندین خَلْق را . وَا خرید از نیغ چندین خَلْق را
 نیغِ حِلْمِ از نیغِ آهِن نیزنر . بَلِ رصد لشکر ظَفَرانگیزنر
 ۲۱۱۰ ای دریغاً لقمه دو خورده شد . جوشِ فکرت اَز آن افسرده شد
 گندمِ خورشیدِ آدم را کُسوف . چون دَنبِ شَعشاعِ بدری را خُصوف
 اینت لطفِ دل که از یَک مُشتِ گِل . ماوَ او چوَن می شود پروین گِل
 نان چو معنی بود خوردش سود بود . چونک صورت گشت انگیزد جُعود
 همچو خارِ سبز کاشترِ میخورد . زان خورشِ صد نفع و لذت می بَرَد
 ۲۱۱۵ چونک آن سزیش رفت و خشک گشت . چون همان را میخورد اشتر زدشت
 می دراند کلام و لُجش ای دریغ . کَآن چنان وَرَدِ مرقی گشت نیغ
 نان چو معنی بود بود آن خارِ سبز . چونک صورت شد کون خشکست و گَز
 نو بدان عادت که اورا پیش ازین . خورده بودی اے وجودِ نازنین
 بر همان بُو میخوری این خشک را . بعد از آن کامِ بخت معنی با نَری
 ۴۰۰۰ گشت خاك آمیز و خشك و گوشت بُر . زان گیاه اکنون پرهیز اے شُتر
 سخت خاك آلود می آید سخن . آب تیره شد سِر چِه بند کن
 تا خدایش باز صاف و خوش کند . او کِه تیره کرد هم صافش کند
 صبر آرد آرزورا نه شتاب . صبر کن وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالْصَّوابِ
 تَمِ المجلد الاول من المتنوی المعنوی،

(۲۱۸۸) In B حلقراً and خلقراً are transposed. L از نیغ و چندین.

(۲۱۱۲) Suppl. in marg. B. (۲۱۱۲) Bul. نانکه معنی بود.

(۲۱۱۴) A خاری. (۲۱۱۶) L مریا. (۲۱۱۷) A om. و.

(۲۱۱۸) A وجودی. (۲۰۰۲) Bul. آنکه تیره کرد و هم.

۲۹۷۰ ای جهودان بهر ناموس کسان . بگذرانید این نمانا بر زبان
 يك جهودی این قدر زُفره نداشت . چون محمد این علم را بر فراشت
 گفت اگر رانند این را بر زبان . يك جهودی خود نماند در جهان
 پس جهودان مال بردند و خراج . که مکن رُسا تو مارا ای سراج
 این سخن را نیست پایانی پدید . دست با من ده چو چشمت دوست دید

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود کی چون
 خدو انداختی در روی من نفس من جنید و اخلاص
 عمل نماند مانع کشتن تو آن شد،

۲۹۷۵ گفت امیر المؤمنین با آن جوان . که بهنگام نبرد اے پهلوان
 چون خدو انداختی در روی من . نفس جنید و تبه شد خوی من
 نیم بهر حق شد و نیم هوا . شیزکت اندر کار حق نبود رفا
 نو نگاریده کف مؤبستی . آن حق کرده من نیستی
 نفس حق را هم بامهر حق شکن . بر زجاجة دوست سنگ دوست زن
 ۲۹۸۰ گبر این بشنید و نوری شد پدید . در دل او تا که زُناری بُرید
 گفت من تخم جنای کشانم . من ترا نوعی دگر پنداشتم
 نو ترازوی آحدخو بوده . بل زبانه هر ترازو بوده
 نو تبار و اصل و خویشم بوده . نو فروغ شمع کیشم بوده
 من غلام آن چراغ چشم جو . که چراغت روشنی پذیرفت ازو
 ۲۹۸۵ من غلام موج آن دریای نور . که چنین گوهر برآرد در ظهور

(۲۹۷۴) After this verse L. Bul. add: . نماندی . Bul. گوئید L. رانید B (۲۹۷۲)

اندر آ در گلستان از مزبله . چونك در ظلمت ندیدی مشعله
 بی توقف زودتر در نه قدم . زین چم بین سوی باغ ارم

Heading: L. خدو for آن بود . Bul. آن شد for آن بود .

چشم تو B (۲۹۸۴) . اصل خویشم AL (۲۹۸۳) . خدو for خبو L (۲۹۷۶)

مدتی این مشنوی تأخیر شد . مهلتی بایست تا خون شیر شد
 تا نزاید بختِ نو فرزندِ نو . خون نگردد شیرِ شیرین خوش شَو
 چون ضیاءِ آفتابِ حُمامِ الدینِ عنان . باز گردانید ز آوجِ آسمان
 چون بمعراجِ حقایق رفته بود . بی بهارش غنچهها ناگفته بود
 ۵ چون ز دریا سوی ساحل باز گشت . چنگِ شعرِ مشنوی با ساز گشت
 مشنوی که صیقلِ ارواح بود . باز گشتش روزِ استفتاح بود
 مطلعِ تارِ بزمِ این سَودا و سود . سال اندر ششصد و شصت و دو بود
 بللی زینجا برفت و باز گشت . بهر صیدِ این معانی باز گشت
 ساعدِ شه مَسکنِ این باز باد . تا ابد بر خلقِ این در باز باد
 ۱۰ آفتِ این در هوا و شهونست . ورنه اینجا شربتِ اندر شربتست
 چشمِ بندِ آن جهان خلق و دهان . این دهان بر بندِ تا بینی عیان
 ای دهان تو خود دهانه دوزخی . وی جهان تو بر مثالِ برزخی
 نورِ باقی پهلوی دنیایِ دون . شیرِ صافی پهلوی جویهایِ خون
 چون دروگای زنی بی احتیاط . شیرِ نو خون می شود از اختلاط
 ۱۵ بِكَ قَدَمِ زَدِ آدَمِ اندر دَوَقِ نَفْسِ . شد فراقِ صدرِ جَنّتِ طَوَقِ نَفْسِ
 همچو دِسوازِ وی فرشته میگریمخت . بهر نانی چند آبِ چشمِ ریخت
 گرچه بِكَ مَوْبُدِ گَه کو جُسته بود . لیکِ آن مو در دو دیکِ رُسته بود
 بود آدَمِ دیدهٔ نورِ قدیم . موی در دیکِ بود کوهِ عظیم

(۸) L این صید معانی (۹) Bul. نشکفته بود. BL بشکفته بود (۱۰)

(۱۱) In ABL Bul. the two hemistichs of this verse

are transposed. (۱۲) ABL Bul. زیادهٔ دوزخی. In D this and the preceding verse are transposed.

خواب بیدارست چون با دانش است . وای بیداری که با نادان نشست
 ۴۰ چونک زان خیمه بر پهن زدند . بلبان پنهان شدند و تن زدند
 زانک بی گلزار بلبل خامش است . غیبت خورشید بیداری کش است
 آفتابا نرک این گلشن کنی . تا که تحت الارض را روشن کنی
 آفتاب معرفت را نقل نیست . مشرق او غیر جان و عقل نیست
 خاصه خورشید کمالی کان سربست . روز و شب کردار او روشن گریست
 ۵۰ مطلع شمس آی اگر اسکدری . بعد از آن هر جا روی نیکو قری
 بعد از آن هر جا روی مشرق شود . شرقها بر مغرب عاشق شود
 حق خفاست سوی مغرب دوان . حق دریاست سوی مشرق روان
 راه حق را خرانست اے سوار . اے خران را تو مزاحم شرم دار
 پنج حسی هست جز این پنج حس . آن جو زر سرخ وین حسها جو مس
 ۶۰ اندر آن بازار کایشان ماهرند . حق مس را چون حس زرگی خرنند
 حق ابدان قوت ظلمت می خورد . حق جان از آفتابی می چرد
 ای پرده رخت حسها سوی غیب . دست چون موسی برون آور زجیب
 اے صفات آفتاب معرفت . و آفتاب چرخ بند يك صنت
 گاه خورشید و گهی دریا شوی . گاه کوه قاف و گاه عتقا شوی
 ۷۰ نونه این باشی نه آن در ذات خویش . ای فزون از همهها وز بیش بیش
 روح با علمست و با عقلست بار . روح را با نازی و ترک چه کار
 از تو ای بی نقش با چندین صور . هر مشبه هر مؤخدا خیره سر
 که مشبه را مؤخدا می کنند . که مؤخدا صور ره می زند
 که نرا گوید زمستی بو التحن . با صغیر الین با رطب البدن
 ۷۰ گاه نقش خویش ویران می کنند . از پی تزییه جانان می کنند

نیلوفرى B (۴۵). کمالی زان سربست Bul. (۴۴). خاموش است D (۴۱).

آن بازار کاهل عشرند Bul. (۵۰). و این حسها BL Bul. حسست هست L (۴۶).

آن پی DL (۶۰). وز بیش بیش D (۵۵).

گر در آن آدم بکردی مشورت . در پشیمانی نگفتی معذرت
 ۲۰ زآنك با عقلی چو عقلی جُنت شد . مانع بد فعلی و بد گنت شد
 نفس با نفس دگر چون یار شد . عقل جزوی عاطل و بی‌کار شد
 چون زندهایی نو نومیدی شوی . زیر سایه بار خُرشیدی شوی
 رو بخوبی یار خدایی را نو زود . چون چنان کردی خدا یار، نو بود
 آنك بر خلوت نظر بر دوختست . آخر آنرا هم زیار آموختست
 ۲۵ خلوت از اغیار باید نه زیار . پوستین بهر دای آمد نه بهار
 عقل با عقل دگر دوتا شود . نور افزون گشت و ره پیدا شود
 نفس با نفس دگر خندان شود . ظلمت افزون گشت ره پنهان شود
 یار چشم، تُست ای مردِ شکار . از خس و خاشاك اورا پاك دار
 هین بخاروب زبانی گردی مكن . چشم را از خس ره آوردی مكن
 ۳۰ چونك مؤمن آینه مؤمن بود . روی او زآلودگی آیین بود
 یار آینه است جان را در حزن . در رخ آینه ای جان دم مزین
 نا نباشد روی خود را از دَمَت . دم فرو خوردن بیاید هر دَمَت
 كم زخاکی چونك خاکی بار یافت . از بهاری صد هزار انوار یافت
 آن درختی كو شود با یار جُنت . از هوای خوش ز سر نا پا شكفت
 ۳۵ در خزان چون دید او بار، خلاف . در کشید او رو و سر زیر محاف
 گنت یار، بد بلا آشتن است . چونك او آمد طریقم خفتن است
 پس بخسبم باشم از اصحابِ كهف . به زدنِ قیاسِ آن محبوس كهف
 یقظه‌شان مصروفِ دقیانوس بود . خوابشان سرمایه ناموس بود

نو. for چو AL. چون for گر L (۲۲) . عقل جزوی Bul. نفس دیگر D (۲۱)

چنین کردی Bul. (۲۳) . یار for باز A. نامیدی B

AL Bul. (۲۷) . و. B om. عقل با عقلی دیگر D (۲۶) . در خلوت L (۲۴)

هین for پس A (۲۵) . In D vv. ۲۷ and ۲۸ are transposed. و. ره

A Bul. (۲۲) خود را در دَمَت D. (۲۰) آیین: so vocalised in D.

آن محبوب كهف L in the second hemistich . من نخسبم L (۲۷)

چاره آن باشد که خود را بنگرم . ورنه او خندد مرا من گم خرم
 او جیلمست و محبِّ الْجَمَال . گم جوان نوگریند پسر زال
 ۸۰ خوب خوبی را کند جذب این بدان . طَبَّاتٌ لِلطَّبَّيْنِ بر روی بخوان
 در جهان هر چیز چیزی جذب کرد . گرم گری را کشید و سرد سرد
 قسم باطل باطلان را می کشند . باقیان از باقیان هم سرخوشند
 ناریان مر ناریان را جاذب اند . نوریان مر نوریان را طالب اند
 چشم چون بستی ترا ناله گرفت . نور چشم از نور روزن گم شکفت
 ۸۵ ناله تو جذب نور چشم بود . تا بپیوندد بنور روزن زود
 چشم باز از ناله گیرد مر ترا . دانك چشم دل بستی برگشا
 آن تقاضای دو چشم دل شناس . بگو هم جوید ضیای بی فیاس
 چون فراق آن دو نور بی ثبات . ناله آوردت گشادی چشمهات
 پس فراق آن دو نور پایدار . ناله می آرد مر آنرا پاس دار
 ۹۰ او چو میخواند مرا من بنگرم . لایق جذب امر و با بد پیکرم
 گر لطیفی زشت را در پی کند . تسخری باشد که او بر وی کند
 گم بینم روی خود را ای عجب . تا چه رنگم همچو روزم یا چو شب
 نقش جان خویش می جستم بسی . هیچ می نمود نقشم انرا کی

(۷۸) A من چون غم . Bul. ورنه خندد او .

(۷۹) A کی for که . After this verse L adds:

خوب خوبی را کند جذب این یقین . طَبَّاتٌ از پیر که الطَّبَّيْنِ

(۸۰) A طَبَّيْنِ . BD الطَّبَّيْنِ . L Bul. و طَبَّيْنِ . After this verse L adds:

صافرا م صافیان راغب شوند . دردرا م نیرگان جاذب بوند

زنگرا م رنگیان جویا شدند . رومرا م رومیان بویا شدند

(۸۱) B گرمرا گرمی . (۸۲) Bul. م نوریانرا . After this verse L adds:

در هر آن چیزی که تو ناظر شوی . می کشد با جنس شپس معنوی

(۸۳) L Bul.

چشم چون بستی ترا جان کند نیست . چشمرا از نور روزن صبر نیست

چشمِ حس را هست مذهب اعتزال . دینه عقلست سنی در وصال
 سُفَرهٔ حس اند اهل اعتزال . خویش را سنی نمایند از ضلال
 هرک در حس ماند او معتزلیست . گرچه گوید سَنیم از جاهلیست
 هرکه بیرون شد زحس سنی و بست . اهلِ بینش چشم عقل خوش پیست
 ۶۵ گر بدیده حس حیوان شاهرا . پس بدیدی گاو و خر اللهرا
 گر نبوده حس دیگر مر ترا . جز حس حیوان زیرون هوا
 پس بی آدم مکرم گئی بدی . گئی بحس مشترک محرم شدی
 نامصوّر با مصوّر گفتنت . باطل آمد بی زصورت رَسنت
 نامصوّر با مصوّر پیش اوست . کوهه مغزست و بیرون شد ز پوست
 ۷۰ گر تو گوری نیست بر آغش حَرَج . ورنه رو کالَصیرُ مِنشاحُ الْفَرَج
 پردهای دبهرا داروی صبر . هم بسوزد هم بسازد شرح صدر
 آینه دل چون شود صافی و پاک . نقشها بینی برون از آب و خاک
 هر ببینی نفس و هر نقاش را . فرش دولت را و هم فراش را
 چون خلیل آمد خیال یار من . صورتش بُت معنی او بُت شکن
 ۷۵ شکر یزدان را که چون او شد بدید . در خیالش جان خیال خود بدید
 خاک درگاهت دلم را میفریفت . خاک بر وی کو زخاک می شکفت
 گفتم از خوم پذیرم این ازو . ورنه خود خندید بر من زشت رو

(۶۴) Suppl. in marg. D. After this verse L adds:

هرکه در حس خدا دید آیتی * در بر حق هست پیر طاعتی

(۷۷) D کی بودی . (۷۸) D om. here, but has the verse after v. ۸۰. L

هوست In D نامصوّر با مصوّر . (۶۶) زصورت رفتنت . نامصوّر با مصوّر

در خیال او In the second hemistich L has اوست .

After this verse L adds:

شکر معطرا که چون او در رسید * در خیالش جان خیال خود بدید

(۷۶) Bnl. دلم چون میفریفت .

(۷۷) L گفت از خوم او . A. ورنه بر من زشت روی خندد او .

هلال پنداشتن آن شخص خیال را در عهد عمر رضی الله عنه،
 ماه روزه گشت در عهد عمر. بر سر کوهی دویدند آن نفر
 نا هلال روزه را گیرند فال. آن یکی گفت ای عمر اینک هلال
 چون عمر بر آسمان مه را ندید. گفت کین مه از خیال تو دمید
 ۱۱۵ ورنه من بینانرم افلاک را. چون نیمیستم هلال پالش را
 گفت تر کن دست بر ابرو مال. آنگهان تو بر نگر سوی هلال
 چونک او تر کرد ابرو مه ندید. گفت ای شه نیست مه شد ناپدید
 گفت آری موی ابرو شد کمان. سوی تو انگند تیری از گمان
 چونک موی کز شد او را راه زد. ما بدعوی لاف دید ماه زد
 ۱۲۰ موی کز چون پرده گردون بود. چون همه اجزات کز شد چون بود
 راست کن اجزات را از راستان. سر مکش ای راست رو زان آستان
 هم نرازو را نرازو راست کرد. هر نرازو را نرازو کاست کرد
 هر که با ناراستان همسنگ شد. در کمی افتاد و غفلش دنگ شد
 رو آید آه علی الکنکار باش. خاک بر دلداری اغیار باش
 ۱۲۵ بر سر اغیار چون شمیر باش. هین مکن روباه بازی شیر باش
 نا زغیرت از تو یاران نسنگند. زانک آن خاران عدو این گلند
 آتش اندر زن بگرگان چون سپند. زانک آن گرگان عدو بوسفند
 جان بابا گویدت ابلیس هین. نا بدم بفریادت دیو لعین
 این چنین تللیس با بابات کرد. آدمی را این سیه رخ مات کرد

در نگر Bul. و بر ابرو ABL Bul. (۱۱۶) خیالی A. (۱۱۴)

(۱۱۸) After this verse L adds:

چون یکی مو کز شد از ابروی تو * شکل ماه نو نمود آن موی تو

زین آستان Bul. (۱۲۱) او را ره بزد D. چون یکی مو ABL Bul. (۱۱۶)

(۱۲۴) AL. اغیار باش BD write as in text.

آن سیه رخ Bul. (۱۲۶) یاران نگلند L Bul. (۱۲۷)

گفتم آخر آینه از بهر چیست . تا بداند هر کسی کو چیست و کیست
 ۹۵ آینه آهن برای پوشهاست . آینه سپای جان سنگی بهاست
 آینه جان نیست الا روی یار . روی آن یاری که باشد زان دبار
 گفتم اے دل آینه کُلی بچو . رو بدربار کار بر نآید بچو
 زین طلب بند بکوی نورسید . درد مرهم را بخرماین کشید
 دیده تو چون دلمرا دید شد . شد دل نادیده غرق دید شد
 ۱۰۰ آینه کُلی ترا دیدم ابد . دیدم اندر چشم تو من نقش خود
 گفتم آخر خویش را من یافتم . در دو چشمش راه روشن یافتم
 گفت وهم کان خیال، نُست هان . ذات خود را از خیال خود بدان
 نقش من از چشم تو آواز داد . که منم تو تو منی در اتحاد
 کاندرین چشم منیر بی زوال . از حفاظی راه کی باید خیال
 ۱۰۵ در دو چشم غیر من تو نقش خود . گر بینی آن خیالی دان و رد
 زانک سرمه نیستی در می کشد . باده از تصویر شیطان می چشد
 چشمان خانه خیالت و عدم . نیستها را هست ببند لاجرم
 چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال . خانه هستیست نه خانه خیال
 تا یکی مو باشد از تو پیش چشم . در خیالت گوهری باشد چو چشم
 ۱۱۰ چشم را آنکه شناسی از گهر . کر خیال خود کنی کُلی غیر
 يك حکایت بشنوی گوهر شناس . تا بدانی تو عیان را از قیاس

(۹۴) D om. و.

(۹۵) آینه جان جوهر بی بهاست. B in marg. سنگین بهاست B.

(۹۶) D کشد. (۹۷) BL Bul. نآید زجو.

(۹۸) A (۱۰۰) این دل نادیده Bul. دلمرا دید شد A.

(۱۰۱) D (۱۰۲) از خیال تو بدان A. و هان A.

(۱۰۳) A om. (۱۰۴) آن for تو Bul. بینی D.

(۱۰۵) B چو چشم.

(۱۰۶) خیالی A. از گوهر D. چشم را B.

عمرها بایست تا دم پاك شد . تا امین مخزن افلاك شد
 خود گرفتني این عصا در دست راست . دسترا دستانِ موسی امر کجاست
 گفت اگر من نیستم اسرارخوان . هم تو بر خوان نام را بر استخوان
 گفت عیسی یا رب این اسرار چیست . مَکِل این ابله درین بیگار چیست
 ۱۵۰ چون غم خود نیست این بیمار را . چون غم جان نیست این مردار را
 مرده خود را رها کردست او . مرده بیگانه را جوید رُفُو
 گفت حق ادبارگر ادبارجوست . خارِ روبیده جزای رَکشت اوست
 آنک غم خار کارد در جهان . هان و هان او را مجو در گلستان
 گر گلی گیرد بکف خاری شود . و ر سوی باری رود ماری شود
 ۱۵۵ کیمیای زهر و مارست آن شفی . بر خلاف کیمیای مُتفی

اندرز کردن صوفی خادم را در بیمارداشت بهیمه ولا حول گفتن خادم،

صوفی می‌گفت در دَوْر اُفق . تا شبی در خانقاهی شد قُفُق
 بك بهیمه داشت در آخر بَست . او بصدر صُفّه با یاران نشست
 پس مراقب گشت با یارانِ خویش . دفتری باشد حُضور یار بیش
 دفتر صوفی سواد و حرف نیست . جز دل اسید همچون برف نیست
 ۱۶۰ زاد دانشمند آنام قَلَم . زاد صوفی چیست آثار قَدَم
 همچو صبادی سوسه اِشکار شد . گام آهو دید بر آثار شد
 چند گاهش گام آهو در خورست . بعد از آن خود ناف آهو رَهبرست

رویند. Bul. ادبار خواست. A seems to have had originally. ادبار اگر B (۱۵۴)

و. (۱۵۵) ABL Bul. om. و. (۱۵۴) A om.

Heading: Bul. بیمار داشتن. A om. بهیمه. A om. خادم.

(۱۵۸) D خویش for پیش, corr. in marg.

و بر. (۱۶۱) ABL Bul. اسفید. B و. (۱۵۹) ABL Bul. om.

۱۲۰ بر سر شطرنج چُست است این غراب . نو مین بازی بچشم نیم خواب
ز آنک فرزین بندها داند بی . که بگیرد در گلویت چون خسی
در گلو ماند خس او سالها . چیست آن خس مهر جاه و مالها
مال خس باشد چو هست ای بی ثبات . در گلویت مانع آب حیات
گر بَرَد مالت عدوی بُر فنی . روزی را بُرده باشد روزی

دزدیدن مارگیر ماری را از مارگیر دیگر،

۱۲۵ دزدکی از مارگیرے مار برد . زانلهی آنرا غنیمت و شمرد
و رهید آن مارگیر از زخم مار . مار گشت آن دزدِ اورا زار
مارگیرش دید پس بشناختش . گفت از جان مار من پرداختش
در دعا میخواستی جانم ازو . کش بیام مار بستانم ازو
شکر حق را کآن دعا مردود شد . من زبان پنداشتم و آن سود شد
۱۳۰ بس دعاها کآن زیانست و هلاک . وز کرم می نشنود یزدان پاک

التماس کردن همراه عیسی علیه السلام زنده کردن استخوانها از عیسی علیه السلام،

گفت با عیسی یکی ابله رفیق . استخوانها دید در حُفره عمیق
گفت ای همراه آن نام سنی . که بدان تو مرده را زنده کنی
مر مرا آموز تا احسان کنم . استخوانها را بدان با جان کنم
گفت خاموش کن که آن کار تو نیست . لایق انفس و گفتار تو نیست
۱۴۰ کآن نفس خواهد زیاران پاک تر . وز فرشته در رَوش درآک تر

عدو Bul. (۱۴۱) آن بی ثبات L. (۱۴۲) دارد بی L. (۱۴۱)

Heading: Bul. مارگیری bis. آنرا for اورا Bul. (۱۴۵)

در گور عمیق L. استخوانها D. (۱۴۱) و. ABL Bul. om. (۱۴۶)

خاموش D. (۱۴۴) که بدان مرده تو زنده می کنی ABL Bul. (۱۴۷)

در نموز گرم می‌بینند دے . در شعاع شمس می‌بینند فی
 در دل انگور می‌را دیده‌اند . در فناء محض شی را دیده‌اند
 آسمان در دور ایشان جرعه‌نوش . آفتاب از جودشان زربفت پوش
 چون از ایشان مجتمع بیی دو بار . هم یکی باشند و هم شصت هزار
 ۱۸۵ بر مثال موجه‌ها اعدادشان . در عدد آورده باشد بادشان
 منشرق شد آفتاب جانها . در درون روزن ابدانها
 چون نظر در قرص داری خود یکست . و آنک شد محبوب ابدان در شکست
 نرفته در روح حیوانی بود . نفس واحد روح انسانی بود
 چونک حق رَشَّ عَلَیْهِمْ نُورُهُ . منشرق هرگز نگردد نور او
 ۱۹۰ بِکَ زمان بگذار ای همه ملال . نا بگویم وصف خالی زان جمال
 در بیان نابد جمال حال او . هر دو عالم چیست عکس خالی او
 چونک من از خالی خویش دم زخم . نطق می‌خواهد که بشکافد تنم
 همپو مورے اندرین خرمن خوشم . نا فزون از خویش باری می‌گشتم

بسته شدن تقریر معنی حکایت بسبب میل مستمع باستماع

ظاهر صورت حکایت

کی گذارد آنک رشک روشنست . نا بگویم آنچه فرض و گفتنیست

(۱۸۷) Bul. شد for او.

(۱۸۸) After this verse L adds:

روح انسانی که نفس واحد است . روح حیوانی سفالی جامدست
 عقل خرد از رمز این آگاه نیست . واقف این سر بجز الله نیست
 غلرا اندر چنین سودا چه کار . کر مادرزاد با سرنا چه کار

(۱۸۹) B هو for او. After this verse Bul. adds: [L has زاد در زاد.

روح انسان بود نفس واحد . روح حیوانی سفال جامد
 عقل از ورش نگردد نشو و یاب . حق علیم والله اعلم بالصواب
 غلرا زین سود و سودا کار بود . کر مادرزاد را سرنا چه سود

(۱۹۰) A خالی.

(۱۹۱) L Bul. جمال خالی او.

(۱۹۲) A رشک روشنست . Bul. om. فرض روشنست (sic).

چونك شكړ گام کرد و ره بُرید . لاجرم زان گام در کام رسید
 رفتن يك منزلی بر بویِ ناف . بهتر از صد منزل گام و طواف
 آن دلی کو مطلعِ مهابت . بهرِ عارف فتحتِ ابواب است ۱۶۵
 با تو دیوارست با ایشان درست . با تو سنگ و با عزیزان گوهرست
 آنچه نو در آینه یی عیان . پر اندر خشت بیند بیش از آن
 پیر ایشان اند کین عالم نبود . جان ایشان بود در دریای جود
 پیش ازین تن عمرها بگذاشتند . پیشتر از کشت بُر بر داشتند
 ۱۷۰ پیشتر از نقش جان پذیرفته اند . پیشتر از بحر دُرها سُفته اند
 مشورت می رفت در ایجادِ خلق . جانشان در بحرِ قدرت تا بخلق
 چون ملايك مانع آن می شدند . بر ملايك خُنبه خُنبك می زدند
 مطلع بر نفسِ هر که هست شد . پیش از آن کین نفسِ کل پابست شد
 پیشتر ز افلاك کیوان دیده اند . پیشتر از دانه ها نان دیده اند
 ۱۷۵ بی دماغ و دل پُر از فکر بُدند . بی سپاه و جنگ بر نصرت زدند
 آن عیان رُسیت با ایشان فکرست . ورنه خود نسبت بدوران روینست
 فکر از ماضی و مُستقبل بود . چون ازین دو رست مشکل حل شود
 روح از انگور می را دیده است . روح از معدوم شی را دیده است
 دیده چون بی کیف هر با کون را . دیده پیش از کان صحیح و رُب را
 ۱۸۰ پیشتر اثر خلقت انگورها . خورده میها و نموده شورها

متزل و گام طواف Bul. متزل و گام و طواف L (۱۶۴) . ره بدید L (۱۶۳)

BL Bul. و با ایشان (۱۶۶) . و با ایشان BL Bul. (۱۶۵) . عمرها بر داشتند A (۱۶۶) . corr. in marg.

۱۷۰) After this verse Bul. has the heading: حکایت مشورت کردن خدای تعالی با

فرشتگان در ایجاد خلق. (۱۷۱) Suppl. in marg. D. L. om.

۱۷۲) L om. (۱۷۳) Bul. پیش از آنکه . and so L.

۱۷۵) A om. و before دل . L بی سپاه جنگ و

۱۷۶) B بدیشان . Bul. باینها روینست D . باینها روینست

۱۷۷) Bul. حل بود . (۱۷۸) Instead of this verse L has v. ۱۸۲.

گفت اندر جو تو کمر کاه کن . گفت لا حول این سخن کوتاه کن
گفت جایش را بروب از سنگ و پُشک . و ر بود تر ریز بر وی خالِ خشک
گفت لا حول ای پدر لا حول کن . با رسول اهل کمر گو سخن ^{۲۱۵}
گفت یستان شانه پشتِ خر بخار . گفت لا حول ای پدر شری بدار
خادم این گفت و میان را بست چست . گفت رفتم کاه و جو آرم نخست
رفت وز آخر نکرد او هیچ بباد . خوابِ خرگوشی بدان صوفی بداد
رفت خادم جانبِ او باشی چند . کرد بر اندرزِ صوفی ریش خند
^{۲۲۰} صوفی از ره مانده بود و شد دراز . خوابها می دید با چشمِ فراز
کان خرش در چنگِ گرگی مانده بود . پارها از پشت و رانش می ربود
گفت لا حول این چه سان ماخلایست . ای عجب آن خادمِ مُشفق کجاست
باز می دید آن خرش در راه رو . گه بجای می افتاد و گه بگو
گونه گون می دید ناخوش واقعه . فائحه میخواند او و الفارعه
گفت چاره چیست یاران جسته اند . رفته اند و جمله درها بسته اند ^{۲۲۵}
باز می گفت ای عجب آن خادمک . نه که با ما گشت همان و نمک
من نکردم با وی إِلَّا لطف و لین . او چرا با من کند بر عکس کین
هر عداوت را سبب باید سَند . ورنه جنمیت وفا تلقین کند

(۲۱۴) A جایش را برو .

(۲۱۶) After this verse L adds:

گفت دُمانسار او کوتاه میند . تا ز غلطیدن نبیند عمر به بد
گفت لا حول ای پدر چندین متال . بهر خر چندین مرو اندر جوال
گفت بر پشتش فگن جُل زودتر . ز آنک شب سرمایست ای کات هنر
گفت لا حول ای پدر چندین مگو . استخوان در شیر چون نبود میو
من ز تو اندامم در فن خود . میهمان آید مرا از نلک و بد
لایق هر میهمان خدمت کم . من ز خدمت چون گل و چون سوسن

(۲۱۷) L میان بر بست .

(۲۱۸) In L the hemistichs are transposed. L بدان صوفی فناد .

(۲۲۲) L Bal. این چه ماخلایست . (۲۲۳) L آن خر اندر راه دور .

(۲۲۴) L باشد سند . (۲۲۸) L میخواند با الفارعه .

۱۹۵ بجر کف پیش آرد و سدّی کند . جر کند وز بعد جر مدّی کند
 این زمان بشنو چه مانع شد مگر . مستمع را رفت دل جایی دیگر
 خاطرش شد سوی صوفی فَنَقَّ . اندر آن سودا فرو شد تا عَنَق
 لازم آمد باز رفتن زین مفال . سوی آن افسانه بهر وصف حال
 صوفی آن صورت میندار ای عزیز . همچو طفلان نا گوی از جَوَز و مویر
 ۲۰۰ جهم ما جوز و مویراست ای پسر . گر نو مَرَدی زین دو چیز اندر گذر
 ور تو اندر ننگری اکرام حق . بگذراند مر ترا از نُه طبق
 بشنو اکنون صورت افسانه را . لبك هین از گه جدا کن دانه را

گان بردن کاروانیان که بهیمة صوفی رنجورست،

حلقه آن صوفیان مستفید . چونك بر وجد و طرب آخر رسید
 خوان بیاوردند بهر میهمان . از بهیمة باد آورد آن زمان
 ۲۰۵ گفت خادم را كه در آخر بَرَو . راست كن بهر بهیمة كاه و جَو
 گفت لا حَوْل این چه افزون گفتنست . از قدم این کارها كار منست
 گفت تر كن آن جَوَش را از نَحُست . كآن خِر پیرست و دندانهاش سُست
 گفت لا حول این چه میگوئی بها . از من آموزند این ترتیبا
 گفت پالانش فرو نه پیش پیش . داروی منبَل بنه بر پُشت ریش
 ۲۱۰ گفت لا حول آخر ای حكمت گرار . جنس نو مهمانم آمد صد هزار
 جمله راضی رفته اند از پیش ما . هست میهمان جان ما و خویش ما
 گفت آبش ده ولیكن شیر گرم . گفت لا حول از نوام بگرفت شرم

وصف خال D (۱۹۸) . صوفی و فنق Bul. (۱۹۷) . bis. جر for جو A (۱۹۵)

بگذری B (۲۰۱)

Heading: Here L Bul. have انترام کردن خادم تعهد بهیمة را و تخلف نمودن.

در وجد ABL Bul. (۲۰۲)

Bul. این چه (۲۰۶)

Bul. كآتھرك پیرست (۲۰۷)

آموزید DL (۲۰۸)

D ریش (۲۰۹)

آخر این حكمت مبار L (۲۱۰)

D Bul. شیر گرم AB (۲۱۲)

آن یکی گوشش هی پیچید سخت . و آن دگر در زیر کاش جُست نَحْت
و آن دگر در نعلِ او جُست سنگ . و آن دگر در چشمِ او دید زنگ
باز می گفتند ای شیخ این ز چیست . دی نمی گفتمی که شکر این خر قویست
گفت آن خر کو بشب لا حول خورد . جز بدین شیوه ندانند راه کرد
۲۵۰ چونک قوتِ خر بشب لا حول بود . شب مسبح بود و روز اندر سجود
آدمی خوانند اغلب مردمان . از سَلَامُ عَلَیْكَ شَان کم جو امان
خانه دیوست دلهای همه . کم پذیر از دیو مَرَدُم دَم دمه
از دم دیو آنک او لا حول خورد . همچو آن خر در سر آید در نَسَرْد
هر که در دنیا خورد تلبیس دیو . وز عَدُو دوست رُو تعظیم و ربو
۲۵۵ در ره اسلام و بر پولِ صراط . در سر آید همچو آن خر از خِباط
عشوهار بارِ بد منبوش هین . دام بین این مرو تو بر زمین
صد هزار ابلیس لا حول آر بین . آدما ابلیس را در مار بین
دم دهد گوید ترا ای جان و دوست . تا چو فِصّای کشد از دوست پوست
دم دهد تا پوست بیرون کشد . وای او کز دشمنان افیون چشد
۲۶۰ سر نهد بر پای تو فِصّاب وار . دم دهد تا خونت ریزد زار زار
همچو شیری صیدِ خود را خویش کن . نَرِکِ عشوه اجتنی و خویش کن
همچو خادم دان مراعاتِ خُشای . بی گئی بهنر ز عشوه ناگهان
در زمین مردمان خانه مکن . کارِ خود کن کارِ بیگانه مکن
کبست بیگانه تن خاکی تو . کز برای اوست غمناکی تو

(۲۶۸) Suppl. in marg. D. رنگ . L. رنگ . (۲۶۷) Suppl. in marg. D.

(۲۵۰) Suppl. in marg. D. . راه برد B . شاند L . (۲۶۹)

همچو خر آن بر سر افتد روی زرد L . (۲۵۴)

و . Bul. orn. (۲۵۵) . وز عَدُو و از محب L . (۲۵۶)

کد از دوست L . ای جان دوست Bul. (۲۵۸)

In D vv. ۲۵۹ and ۲۶۰ are transposed. (۲۵۹)

تا ریزد خون L . دم دم D . (۲۶۰)

باز می‌گفت آدم با لطف و جود * گئی بر آن ابلیس جور می‌کرده بود
 ۲۲۰ آدمی مر مار و کژدم را چه کرد * کو می‌خواهد مر اورا مرگ و درد
 گرگدرا خود خاصیت بد زید نیست * این حسد در خلق آخر روشنست
 باز می‌گفت این گان بد خطاست * بر برادر این چنین ظم چراست
 باز گفتمی حرم سوء الظن نیست * هر که بدظن نیست گئی ماند دُرست
 صوفی اندر و سوسه و آن خر چنان * که چنین بادا جزای دشمنان
 ۲۲۵ آن خر مسکین میان خاک و سنگ * کز شده پالان دریده پالهنک
 کُشته از ره جمله شب بی علف * گاه در جان کدن و گاه در تلف
 خر همه شب ذکر می‌کرد ای اله * جو رها کردم گم از يك مُشت گاه
 با زبان حال می‌گفت ای شیوخ و رحمتی که سوختم زین خام شیوخ
 آنچه آن خر دید از ریج و عذاب * مرغِ خاکی بیند اندر سبل آب
 ۲۳۰ پس بپهلو گشت آن شب تا سحر * آن خر بیچاره از جوع التفر
 روز شد خادم بی‌آمد بامداد * زود پالان جست بر پشتش نهاد
 خرفروشانه دو سه زخمش بزد * کرد با خر آنچه زان سگ می‌سزد
 خر جهنم گشت از نیزی نیش * کو زبان نا خر بگوید حال خویش
 چونک صوفی بر نشست و شد روان * رو در افتادن گرفت او هر زمان
 ۲۳۵ هر زمانش خلق بر می‌داشتند * جمله رنجورش می‌پنداشتند

۲۲۲) Bul. آدمی. ۲۲۴) A om. و before آن. Bul. و غر. L. و باده. Bul. گان چنان بادا.

۲۲۶) L. خسته ره. ۲۲۷) D. مشکاه.

۲۳۰) L. پس for پس. After this verse L. adds:

نال می‌کرد از فراق گاه و جو * مستمند از اشتیاق گاه و جو

همچنین در محنت و درد و سوز * نالها می‌کرد از جان نا بروز

۲۳۱) BL. و بر.

۲۳۴) L. جهنم. After this verse Bul. adds the heading: گان بردن کاروانیان که

جهنم صوفی رنجورست which is suppl. in marg. D.

۲۳۵) L. خر بروی افتادن آمد در زمان.

حق فرستاد انبیا را با وَرَق . تا گرد این دانه‌ها را بر طبق
 ۲۸۵ پیش ازین ما اُمّت واحد بُدیم . کس ندانستی که ما نیک و بدیم
 قَلْب و نیکو در جهان بودی روان . چون همه شب بود و ما چون شب روان
 تا بر آمد آفتاب انبیا . گفت ای رَغش دُور شو صافی یسا
 چشم داند فرق کردن رنگ را . چشم داند لعل را و سنگ را
 چشم داند گوهر و خاشاک را . چشم را زان میخلد خاشاکها
 ۲۹۰ دشمن روزند این فلاّیکان . عاشق روزند آن زرهای کان
 زانک روزست آینه تعریف او . تا ببیند اشرفی تشریف او
 حق فیاست را لقب زان روز کرد . روز بنماید جمال سرخ و زرد
 پس حقیقت روز سرّ اولیاست . روز پیش ماهشان چون ماهیاست
 عکسِ رازِ مرید حق دانید روز . عکس ستایش شام چشم‌دوز
 ۳۱۵ زان سبب فرمود یزدان وَالضُّحی . وَالضُّحی نور ضمیر مُصْطَفی
 قولِ دیگر کین ضحی را خواست دوست . هم برای آنک این هم عکس اوست
 ورنه بر فانی قَم گشتن خطاست . خود فنا چه لایق گشت خداست
 از خلیلی لَا أَحِبُّ الْآفِلین . پس فنا چون خواست ربّ العالمین
 باز وَاللّیل است ستاری او . وَاَنْ نَنْ خاکی زنگاری او
 ۳۰۰ آفتابش چون بر آمد زان فلك . با شب تن گفت هین ما وَدَّعْكَ
 وصل پیدا گشت از عینِ بلا . زان حلاوت شد عبارت ما قَلی
 هر عبارت خود نشانِ حالیت . حال چون دست و عبارت آلت
 آلت زرگر بدستِ کنشگر . همچو دانه رَکشت کرده ریگ در

ندانسته L. پیش از ایشان ما همه یکسان بدیم. BDL Bul. (۲۸۵)

پیش مهرشان L (۲۱۲) . آن for این Bul. (۲۹۰) . ناند فرق L (۲۸۸)

(۲۹۸) Instead of this verse BD have:

لا احبّ الآفلین گفت آن خلیل * کی فنا خواهد ازین ربّ جلیل

زنگاری Bul. وز تن خاکی. (۲۹۱) Bul. In L Bul. the same verse follows v. ۲۹۸.

ریگ for دیو B (۲۰۲) . از فلك L Bul. (۲۰۰)

۲۶۵ تا تو نن را چرب و شیرین و دهی . جوهر خود را نسبی فریبی
 گر میان مشک نن را جا شود . روز مردن گندو او پیدا شود
 مشک را بر نن مزین بر دل مال . مشک چه بود نام پاک ذو الجلال
 آن منافق مشک بر نن می نهد . روح را در قعر گلخن می نهد
 بر زبان نام حق و در جان او . گندها از فکر بی ایمان او
 ۲۷۰ ذکر با او همچو سبزه گلخن است . بر سر مبرز گل است و سوسن است
 آن نبات آنجا یقین عاریت است . جای آن گل مجلس است و عشرت
 طبیبات آید بسوی طبیبین . للخبیثین الخبیثانست هین
 کین مدار آنها که از کین گمروند . گورشان پهلوی کین داران نهند
 اصل کینه دوزخست و کین تو جزو آن گلست و خصم دین تو
 ۲۷۵ چون تو جزو دوزخی پس هوش دار . جزو سوس گل خود گیرد قرار
 تلخ با تلخان یقین ملحق شود . گدیم باطل قرین حق شود
 ای برادر تو همان اندیشه . ما یقی تو استخوان و ریشه
 گر گلست اندیشه تو گلشنی . و بود خاری تو همیشه گلشنی
 گر گلای بر سر و جیت زند . و تو چون بوی برون افکنند
 ۲۸۰ طلبها در پیش عطاران ببین . جنس را با جنس خود کرده قرین
 جنسها با جنسها آمیخته . زین نجانس زینتی انگیزه
 گر در آمیزند عود و شکرش . برگزیند يك يك از یکدگرش
 طلبها بشکست و جانها ریختند . نیک و بد در همدگر آمیختند

و بی ایمان D (۲۶۱) . و . A om. تا تو آنرا D (۲۶۵)

للخبیثات الخبیثانست L . آمد برای طبیبین L (۲۷۲) . این نبات A (۲۷۱)

کس مدان آنها L (۲۷۲) . After this verse Bul. adds: (۲۷۵)

و تو جزو جنتی ای نامدار . عیش تو باشد ز جنت پایدار

غذای گلشنی د (۲۷۸) . یقین حق شود D (۲۷۶) . and so B in marg.

بر جنسها D (۲۸۱) . بر سر جیت A Bul. (۲۷۹)

کر در آمیزد عدس با شکرش . برگزیند يك يك از دیگرش Bul. (۲۸۲)

یافتن پادشاه بازار بخانه کمپیرزن،

نه چنان بازیست کو از شه گریخت . سوی آن کمپیر کو می آرد بیخت
تا که تنه‌اجی پسزد اولادرا . دید آن باز خوش خوش زادرا
۲۲۵ پایکش بست و پرش کوتاه کرد . ناخشن بپرید و قوتش گاه کرد
گفت نااهلان نکردندت بساز . پرفزود از حد و ناخن شد دراز
دست هر نااهل بیارت کند . سوی مادر آ که بیارت کند
مهر جاهل را چنین دان ای رفیق . کثر رود جاهل همیشه در طریق
روز شه در جست و جو بیگاه شد . سوی آن کمپیر و آن خرگاه شد
۲۳۰ دید ناگه بازار در دود و گرد . شه برو بگریست زار و نوحه کرد
گفت هر چند این جزای کار نیت . که نباشی در وفای ما درست
چون کنی از خلد در دوزخ قرار . غافل از لا بستوی اصحاب نار
این سزای آنک از شام خیر . خیره بگریزد بخانه گندپیر
باز می‌آید پسر بر دست شاه . بی زبان میگفت من کردم گناه
۲۳۵ پس کجا زارد کجا نالد لثیم . گر تو نپذیری بجز نیک ای کرم
لطف شه جانرا جنایت جو کند . ز آنک شه هر زشت را نیکو کند
رو مک زشتی که نیکهای ما . زشت آید پیش آن زیاده ما
خدمت خود را سزا پنداشتی . تو لهای جرم از آن افراشتی
چون ترا ذکر و دعا دستور شد . زان دعا کردن دلت مغرور شد
۲۴۰ هم سخن دیدی نو خود را با خدا . ای بسا کو زین گمان افتد جدا
گرچه با تو شه نشیند بر زمین . خوبشتن بشناس و نیکوتر نشین

نیت for چنه and so L, which has علم بازی نیست کو از شه گریخت B (۲۲۲)
and A in marg. آرد ریخت A. (۲۲۳) جست جو A. (۲۲۰) D ناگاه.
(۲۲۱) L سزای کار D. نباشد D. (۲۲۲) L بگریزی.
(۲۲۳) L om. و. (۲۲۴) L پیش آن نیکو نما. (۲۲۵) Bul. کو for کس.
(۲۲۶) D نیکو بر نشین.

وَأَلْتِ إِسْكَافَ پِیشِ بَرَزْگَر • پِیشِ سَگِ گَه اسخوآن در پِیشِ خر
 ۲۰۰ بود اَنَا اَتَمَنی در لَبِ مَنْصُور نور • بود اَنَا اَللَّه در لَبِ فرعون زور
 شد عَصَا اندر کَفِ مَوسَى گَول • شد عَصَا اندر کَفِ سَاحِرِ هِیَا
 زین سَبَبِ عِیسی بَدَانِ هِمْرَهِ خُود • در نِیَاآمُوزِیدِ آن اَسْمِ صَد
 کُودَنانْدِ نَفْصِ بَرِ اَلْتِ نِهْد • سَگِ بَرِ رِگِلِ زَن نو آتَشِ گِی جِهْد
 دَسْتُ وَاَلْتِ هِمچو سَگِ وَاَهَنَسْتُ • جَفْتُ بایْدِ جَفْتُ شَرَطِ زَادَنَسْتُ
 ۲۱۰ اَنکِ بَی جَفَنَسْتُ وِ بَی اَلْتِ یَکِیَسْتُ • در عَدَدِ شَکَمْتُ وَاَن بَکِ بَی شَکِیَسْتُ
 اَنکِ دُوگَفْتُ وِ سَه گَفْتُ وِ پِیشِ اَزِین • مَتَقِی بَاشَنْدِ در وَاحِدِ یَقِینِ
 اَحْوَلِی چُون دَفْعِ شُدِ یَکَمَانِ شُوند • دُو سَه گُویَانِ مِ یَکِی گُویَانِ شُوند
 گَرِ یَکِی گُویِ نو در مِیدَانِ او • رِگَرْدِ بَرِ مِی گَرْدِ اَزِ چُوگانِ او
 گُویِ اَنگِ رَاسْتُ وِ بَی نَقْصَانِ شُود • کُویِ زَخْمِ دَسْتُ شَه رَفْصَانِ شُود
 ۲۱۵ گُوشِ دَارِ اِی اَحولِ اِیْهَارَا بَیْهوشِ • دَارُویِ دِیْهَ بَگَشِ اَزِ رَاوِ گُوشِ
 پَسِ کَلَامِ پَالِکِ در دِلْهَای کُورِ • نِیْپایْدِ مِی رُودِ نَا اَصْلِ نُورِ
 وَاَن فُصُولِ دِیو در دِلْهَای کُزِ • مِی رُودِ چُون کَفَشِ کُزِ در پَایِ کُزِ
 گَرِچَه حَکَمَتِ رَا بِنَکَرَارِ آوَرِی • چُون تُو نَا اَهْلِی شُودِ اَزِ تُو بَرِی
 وِرِچَه بَنُویِ نِشَانِشِ مِی کُنِی • وِرِچَه وِ لَافِی بِیَانِشِ مِی کُنِی
 ۲۲۰ او زِ تُو رُو در کُشْدِ اِی پُر نِیْزِ • بِنْدَهَارَا بَگُشَلْدِ وِزِ تُو گَرِیْزِ
 وِ نَخَوَانِی وِ بَیْیَنْدِ سُوْزِ تُو • عِلْمِ بَاشْدِ مَرِغِ دَسْتُ اَمُوزِِ تُو
 او نِپایْدِ پِیشِ هَر نَا اَوْنَا • هِمچو طَاوِسی بَخَانَه رُوسَا

اسم احد L (۲۰۷) • بر لب منصور Bul (۲۰۵) • واستخوان Bul (۲۰۴)

رفع شد L (۲۱۲) • نقص for نقش D (۲۰۸)

دل‌های دور L • پس for پس L (۲۱۶) • و AL om. گویی آنکه D (۲۱۴)

بگسلد بهر گریز L (۲۲۰) • کفشگر D (۲۱۴)

بخوانی او به بیند L (۲۲۱)

همچو باز شه به پیش روستا L • همچو کاوسی B (۲۲۲)

۶۶. که از آن دُوری درین دُور ای کلیم . پا بکش زیرِا درازست این کلیم
 من کریم نان تمام بندِرا . نا بگرِیاند طمع آن زنِرا
 ببنی طفلِی بمالد مادرِی . نا شود بیدار وِا جوید خورِی
 کو گرسنه خفته باشد بی خبر . وآن دو پستان میخلد از بهرِ دَر
 کُنت کُنْزاً رَحْمَةً مَخْنِبَةً . فَاَبْنَعْنَتْ اُمَةً مَهْدِيَةً
 ۶۷. هر کراماتی که میجویی بجان . او نمودت نا طمع کردی در آن
 چند بُت بشکست احمد در جهان . نا که با رَب گوی گشتند اُمّتان
 گر نبودی کوشش احمد نو هم . می پرستیدی چو آجدادت صنم
 این سَرَت وِا رَست از سجدِ صنم . نا بدانی حقِ اورا بر اُسم
 گر بگوی شُکر این رَستِ بگوی . کو بُتِ باطن همت برهاند اوی
 ۶۸. مر سَرَت را چون رهانید از بنان . هم بدان قوتِ نو دل را وِا رهان
 سر زشکر دین از آن بر تافتی . کر پدر میراثِ مَقْشش یافتی
 مرد میراثی چه داند قدرِ مال . رُسنمی جان کند مِجّان یافت زال
 چون بگرِیام بجوشد رحمتِم . آن خروشنک بنوشد نعمتِم
 گر نخواهم داد خود ننماییش . چوئش کردم بسنه دل بگناییش
 ۶۹. رحمتِ موقوفِ آن خوش گریه است . چون گریست از بحرِ رحمت موج خاست

از کلیم D. پا مکش L. گر تو زان AL. که تو زان دوری B Bul. (۶۶۰)

نا بگرداند B. زان تمام D (۶۶۱)

و وِا جوید B Bul. (۶۶۲)

از مهر در B. میخلد زو مهر در Bul. می چکد از مهر در L (۶۶۳)

یا رب جوی L (۶۶۶)

او and بگو ABL Bul. (۶۶۶)

مَقْشش for ارزان BL Bul. دین ازین A (۶۷۱)

و مِجّان ABL Bul. (۶۷۲)

وآن خروشنک نبوشت Bul. (۶۷۳)

(۶۷۵) After this verse L adds:

نا نگرید طفل کی جوشد لین * نا نگرید امر کی خندد چمن

باز گفت ای شه پشیمان میشوم . توبه کردم تو مُسلمان میشوم
 آنک تو مننش کنی و شیرگیر . گر زمستی کز رود عذرش پذیر
 گرچه ناخن رفت چون بائی مرا . بر گنم من پرچم خُرشیدرا
 و رچه پَرم رفت چون بنوازیم . چرخ بازے کم کند در بازیم^{۲۴۵}
 گر کمر بخشم گهرا بر گنم . گر دهی کلکی علمها بشکم
 آخر از پشه نه کم باشد تنم . مُلکِ نمروده پیر برهم زسم
 در ضعیفی تو مرا بایل گیر . هر یکی خصم مرا چون پیل گیر
 قدر فُتدُق افگم بُتدُق حریق . بُتدُق در فُعل صد چون منجیق
 موسی آمد در وغا با یک عصاش . زد بر آن فرعون و بر شمشیرهاش^{۲۵۰}
 هر رسولی یک تنه کآن در زدست . بر همه آفاق تنها بر زدست
 نُوح چون شمشیر در خواهید ازو . موج طوفان گشت ازو شمشیرخو
 احدا خود کیست اسپاه زمین . ماه بین بر چرخ بشکافش جبین
 نا بداند سَعَد و تَحَسُّس بی خبر . دَوَرِ نُست این دَوَر نه دَوَرِ قمر
 دَوَرِ نُست ابرا که موسی کلیم . آرزو می بُرد زین دَوَرِث مَقیم^{۲۵۵}
 چونک موسی رونق دَوَرِ نو دید . کاندرو صُبحِ نَجلی می دمید
 گشت با ربّ آن چه دَوَرِ رحمت . آن گذشت از رحمت آنجا روینست
 غوطه ده موسی خود را در بحار . از میان دَوَره احمد بر آرم
 گفت با موسی بدان بشودمت . راهِ آن خلوت بدان بگشودمت

کلیم L. گر دهد D (۲۴۶) . بر کم پرچم زغورشید از میری L (۲۴۴)

فندقم L. گردد حریق L. قدر حبه Bul. (۲۴۹) . خود پیل L. خصی A (۲۴۸)

After this verse L Bul. add: در فعل چون صد

گرچه سنگم هست مقدار خود . یک در هیجا نه سر ماند نه خود

شمشیرجو A (۲۵۲) . بر رسولی A (۲۵۱) . و AD om. (۲۵۰)

و بشکافش ABL Bul. چیست اسپاه L (۲۵۴)

آنجا ز رحمت روینست A. آنجا L. این گذشت L. این چه A (۲۵۷)

دور احمد سر بر آرم L. غوطه خور موسی اندر بحار L (۲۵۸)

شیخ اشارت کرد خادم را بسر . که برآو آن جمله حلوارا بخیر
 نا غریبان چونک از حلوا خورند . يك زمانى تلخ در من نشگرند
 ۲۶۵ در زمان خادم برون آمد بدر . نا خرد او جمله حلوارا بزر
 گفت اورا گونرو حلوا بچند . گنت کودک نیم دینار وادند
 گفت نه از صوفیان افزون بچو . نیم دینارت دهر دیگر مگو
 او طبق بنهاد اندر پیش شیخ . تو بین اسرار سر اندیش شیخ
 کرد اشارت با غریبان کین نوال . نک تبرک خوش خورید این را حلال
 ۴۰۰ چون طبق خالی شد آن کودک سند . گفت دینارم به ای با خرد
 شیخ گفتا از کجا آرمر درم . وار دارم میروم سوس عدم
 کودک از غم زد طبق را بر زمین . ناله و گریه بر آورد و حنین
 میگریست از غن کودک های های . گئی مرا بشکسته بودی هر دو پای
 کاشکی من برگرد گلخن گشتمی . بر در این خانه نگذشتمی
 ۴۰۵ صوفیان طبل خوار لقمه جو . سگ دلان و همچو گریه روی شو
 از غریب کودک آنجا خیر و شر . برگرد آمد گشت بر کودک حشر
 پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت . تو یقین دان که مرا استاد گشت
 گر روم من پیش او دست نهی . او مرا بکشد اجازت میدی
 و آن غریبان هم بانکار و جمود . رو بشیخ آورده کین بازی چه بود
 ۴۱۰ مالمان خوردی مظالم میبری . از چه بود این ظلم دیگر بر سری

حلوارا L. آن حلوا AB Bul. (۲۶۴) این جمله A. برون آ جمله L. (۲۶۲)

جمله حلوا زان پسر Bul. آمد زدر L. در زمان خادم روان شد سوی در Bul. (۲۶۵)

جمله حلوا L. (۲۶۶) نیم دیناری و اند BL. corr. in B.

ای بر خرد Bul. (۴۰۰) این نوال A. کین غریبان نا نوال D. (۲۶۹)

کای مرا ABL Bul. (۴۰۲) می دوم A apparently (۴۰۱)

سگ دلان همچو AL. لقمه جوی BL. و لقمه جو A Bul. طبله خوار Bul. (۴۰۵)

بازی کین چه بود A (۴۰۶) کای شیخ AB (۴۰۷) روی شوی

خوردی for پردی L. مال ما BL Bul. (۴۱۰)

حلول خریدن شیخ احمد خضرویه فدس الله سره العزیز
جهت غریبان بالهام حق،

بود شیخی دایما او وام دار . از جوانمردی که بود آن نامدار
ده هزاران وام کردی از مہان . خرج کردی بر فقیران جهان
هر بوم او خانقاهی ساخته . جان و مال و خانقہ در باخته
وام اورا حق زہر جای گزارد . کرد حق بہر خلیل از ریگ آرد
۲۸۰ گفت پیغمبر کہ در بازارها . دو فرشتہ میکنند ایدر دعا
کای خدا نو متقائرا ده خلف . وی خدا نو مسکائرا ده تلف
خاصہ آن متقی کہ جان اتقاق کرد . حلقی خود قربانی خلاق کرد
حلق پیش آورد اسماعیل وار . کارد بر حلقش نیارد کرد کار
پس شہیدان زند زین رویند خوش . نو بدان قالب بہنگر گہروش
۲۸۵ چون خلف دادستانان جان بقا . جان این از غم و رخ و شفا
شیخ وامی سالها این کار کرد . میسند میداد همچون پای مرد
تخمهای کاشت نا روز اجل . نا بود روز اجل مہر اجل
چونک عمر شیخ در آخر رسید . در وجود خود نشان مرگ دید
وامداران گرد او بنشستہ جمع . شیخ بر خود خوش گذازان همچو شمع
۲۹۰ وامداران گشتہ نومید و تُرش . در دلہا بار شد با درد شش
شیخ گفت این بدگمانان را نگر . نیست حقرا چار صد دینار زر
کودکی حلوا ز بیرون بانگ زد . لاف حلوا بر امید دانگ زد

Heading: D om. احمد.

(۲۷۸) L خان و مان خانقہ. After this verse L adds:

احمد خضرویه بودی نام او * ده هزاران پیش بودی وام او

(۲۷۹) In L the hemistichs are transposed. (۲۸۰) ABDL پیغامبر. D کی در.

وی for ای. (۲۸۱) AB Bul. دایمید اندر دعا. L می کنند. AB فرشته. A

دینار و زر. (۲۹۱) Bul. و خوش. (۲۸۲) B Bul. آن for کان. (۲۸۳) Bul.

این چه سرست این چه سلطانیت باز . اے خداوند خداوندانِ راز
 ما ندانستیم مارا غنوکن . بس پراگند که رفت از ما سخن
 ما که کورانہ عصاها میزنیم . لاجرم قندیلهارا بشکنیم
 ۴۲۵ ما چو کزان ناشنیده یک خطاب . هرزه گویان از قباس خود جواب
 ما زموسی پند نگرفتیم کو . گشت از انکارِ خضری زردرو
 با چنان چشمی که بالا و شناخت . نور چشمش آسمان را می شکافت
 کرده با چشمش تعصب موسیا . اثر حماقت چشمِ موشِ آسیا
 شیخ فرمود آن همه گفتار و قال . من بیل کردم شمارا آن حلال
 ۴۴۰ سیرِ این آن بود کز حق خواستم . لاجرم بنمود راهِ راستم
 گفت آن دینار اگرچه اندکست . لیک موقوفِ غریبِ کودکست
 تا نگرید کودک حلالِ فروش . بجز رحمت در نمی آید بجوش
 ای برادر طفلِ طفلِ چشمِ نست . کامِ خود موقوفِ زاری دانِ دُرست
 گر می خواهی که آن خلعت رسد . پس بگریان طفلِ دیک بر جسد

ترسانیدن شخصی زاهدی را که کم گری تا کور نشوی،

۴۴۵ زاهدی را گفت یارے در عمل . کم گری تا چشم را نآید خلل
 گفت زاهد از دو بیرون نیست حال . چشم ببند یا نبیند آن جمال
 گر ببیند نورِ حق خود چه غمت . در وصالِ حق دو دیک چه کست
 ورنه نخواهد دید حق را گو بَرَو . این چنین چشمِ شفی گو کور شو

شماها را حلال L. شمارا و حلال A (۴۲۶) . و مارا A (۴۲۷) . و این چه A (۴۲۸)

(۴۴۷) L. After this verse L adds: . دان غمت L. جسم نست L (۴۴۸)

بی تصریح کامیابی مشکست . کامِ خود موقوفِ زاری دلست
 گر می خواهی که مشکل حل شود . خارِ محرومی بگل مبدل شود

(۴۴۹) L. in the first hemistich خلعت آزادی از حزن رسد

(۴۵۰) DL. چشم نابد در خلل

(۴۵۱) Bul. نور حق را چه غمت

تا نماز دیگر آن کودک گریست . شیخ دیده بست و در وی نشکریست
 شیخ فارغ از جنا و از خلاف . در کشید روی چون مَه در لحاف
 با ازل خوش با اجل خوش شادکام . فارغ از نشنیع و گفت خاص و عام
 آنک جان در روی او خندد چو قند . از ترش رویی خلش چه کردند
 ۴۱۰ آنک جان بوسه دهد بر چشم او . گئی خورد غم امر فلک وز خشم او
 در شب مهتاب مَه را در سِهاک . از سگان و عَوَق ایشان چه باک
 سگ وظیفه خود بجای آورد . مَه وظیفه خود برُخ می گسرد
 سارک خود می گزارد هر کبی . آب نگذارد صفا بهر خبی
 خس خسانه می رود بر روی آب . آب صافی می رود بی اضطراب
 ۴۲۰ مصطفی مَه می شکافد نیم شب . زاز می خاید ز کینه بُو لَهَب
 آن مسیحا مرده زنده می کند . و آن جهود از خشم سَبَلت می کند
 بانگِ سگ هرگز رسد در گوش ماه . خاصه ماهی کو بود خاص الـه
 می خورد شه بر لب جو نا سحر . در سماع از بانگِ جَفزان بی خبر
 هم شدی توزیعِ کودکِ دانکِ چند . همتِ شیخ آن سخارا کرد بند
 ۴۳۰ تا کسی ندهد بکودک هیچ چیز . قوتِ پیران ازین بیش است نیز
 شد نماز دیگر آمد خادمی . بک طبق بر کف زپیش حافی
 صاحب مالی و حالی پیش پیر . هدیه بفرستاد کز وی بُد خیر
 چار صد دینار بر گوشه طبق . نیم دینار دگر اندر وَرَق
 خادم آمد شیخ را اکرام کرد . و آن طبق بنهاد پیش شیخ فرد
 ۴۴۰ چون طبق را از غطا پاک کرد رُو . خلق دیدند آن کرامت را ازو
 آه و افغان از همه بر خاست زود . کای سر شیخان و شاهان این چه بود

نشیع گفت D (۴۱۲) . وز خلاف AD (۴۱۲) . و بر وی Bul. و A om. (۴۱۱)

می خورد شه D (۴۲۲) . بر سهاک Bul. (۴۱۶) . خلفان Bul. (۴۱۴)

پیش شیخ اکرام کرد Bul. (۴۲۴)

کرامت بی محمود L . از غطا بگشاد زود L (۴۴۰)

شاهان الامان L . بر خاست زان L (۴۴۱)

۴۶۵ قمنش کاهی نه و حرصش چو کوه . وَجَه نه و کرده تحصیل وُجوه
ای میسر کرده مارا در جهان . سخره و بیگار مارا و رهان
طعمه بنهوده بما و آن بوده شست . آتچان بنما بما آنرا که هست
گفت آن شیر ای مسیحا این شکار . بود خالص از برای اعتبار
گر مرا روزی بُدی اندر جهان . خود چه کارستی مرا با مردگان
۴۷۰ این سزای آنک باید آب صاف . همچو خر در جوبیزد از گراف
گر بداند قیمت آن جوی خر . او بجای پانهد در جوی سر
او بیابد آتچان پیغمبری . میر آب زندگانی پرورے
چون نمبرد پیش او کرامر کن . ای امیر آب مارا زند کن
هین سگ نفس ترا زند بخواه . کو عدو جان نُسْت از دیرگاه
۴۷۵ خاک بر سر استخوانی را که آن . مانع این سگ بود از صید جان
سگ نه بر استخوان چون عاشقی . دیوچه وار از چه بر خون عاشقی
آن چه چشمست آنک بینایش نیست . زامتحاها جزکه رُسوایش نیست
سهو باشد ظنهارا گاه گاه . این چه ظنست این که کور آمد ز راه
دید آ بر دیگران نوحه گری * مدتی بنشین و بر خود می رگری
۴۸۰ زائر گریان شاخ سبز و تر شود . ز آنک شمع از گریه روشن تر شود
هرکجا نوحه کند آنجا نشین . ز آنک نو اولیتری اندر حین
ز آنک ایشان در فراق فانی اند . غافل از لعل بقای کافی اند
ز آنک بر دل نقش تقلید است بند . رُو بآب چشم بندش را بَرُند

جسته ای وجهی وجوه از: In the second hemistich B has: وجه for عمر L (۴۶۵)
هر گروه. After this verse L adds:

جمع کرده مال و رفته سوی گور * دشمنان در ماتم او کرده سور.

شست D (۴۶۷). سخره بیگار L Bul. بر ما در جهان AB Bul. (۴۶۶)

امر for کبر A (۴۷۲). پیغامبری ABD (۴۷۲). میبرد AL (۴۷۰).

لعل for امل A (۴۸۲). روشن تر بود AB (۴۸۰). آمد براه L (۴۷۸).

بر آب D. و بند D (۴۸۳).

غم مخور از دیدگان عیسی تراست . چپ مرو تا بخشدت دو چشم راست
 ۴۵۰ عیسی روح تو با تو حاضر است . نصرت از وی خواه کو خوش ناصر است
 لبك بیگار ننم پر استخوان . بر دل عیسی منه تو هر زمان
 همچو آن ابله که اندر داستان . ذکر او کردیم بهر راستان
 زندگی ننم جو از عیسی است . کلام فرعونى خواه از موسی است
 بر دل خود کم نه اندیشه معاش . عیش کم نآید تو بر درگاه باش
 ۴۵۵ این بدن خرگاه آمد روح را . با مثال گشتی مرئوس را
 ترك چون باشد بیابد خرگهی . خاصه چون باشد عزیز درگهی

تمامی قصه زنده شدن استخوانها بدعای عیسی علیه السلام،

خواند عیسی نام حق بر استخوان . از برای التماس آن جوان
 حکم یزدان از پی آن خام مرد . صورت آن استخوان را زنده کرد
 از میان بر جست لبك شیر سیاه . پنجه زد کرد نقش را نباه
 ۴۶۰ گله اش بر کند مغزش ریخت زود . مغز جوی کاندرو مغزی نبود
 گر ورا مغزی بدست اشکتنش . خود نبودى نقص الا بر تنش
 گفت عیسی چون شنایش کوفتی . گفت زان رو که تو زو آشوفتی
 گفت عیسی چون نخوردی خون مرد . گفت در قسمت نبودم رزق خورد
 ای بسا کس همچو آن شیر ژبان . صید خود ناخورده رفته از جهان

پیکار D (۴۵۱) . دو for حق L (۴۴۹)

After the Heading L adds:

چونك عیسی دیدگان ابله رفیق . جز که استیزه نیداند طریق
 می نگبرد پسند را از ابلهیی . بخل می پندارد او از گمراهی

از برای خام مرد D (۴۵۸)

کدرو D . جوی زنی کاندرو L . و مغزش Bul. (۴۶۰)

مغزی بودی D (۴۶۱)

رزق خورد D . بی قسمت L . عیسی for می می L (۴۶۲)

خاریدن روستایی بتاریکی شیر را بظن آنک گاو اوست،

روستایی گاو در آخر ببست . شیر گاوش خورد بر جایش نشست
 روستایی شد در آخر سوی گاو . گاوا می‌جست شب آن گنج‌گاو
 دست می‌مالید بر اعضای شیر . پشت و پهلو گاه بالا گاه زیر
 گشت شیر از روشنی افزون شدی . زهره‌اش بدریدی و دل خون شدی
 این چنین گستاخ زان می‌خاردم . کو درین شب گاو می‌پندارم
 حق می‌گوید که ای مغرور کور . نه زنامم پاره پاره گشت طور
 که لَوْ أَنْزَلْنَا كِتَابًا لِلْجَبَلِ . لَا تَصْدَعُ ثُمَّ انْقَطَعَ ثُمَّ ارْتَفَلَ
 از من از کوه اُحُد واقف بُدی . چشمه چشمه از جبل خون آمدی
 از پدر و ز مادر این بشنیده . لاجرم غافل درین پیچیده
 گر تو بی تقلید ازو واقف شوی . بی نشان از لطف چون هانف شوی
 بشنو این قصه پی نه‌بیدرا . نا بدانی آفت تقلیدرا

فروختن صوفیان بهیمة مسافرا جهت سماع،

صوفی در خانقاه از ره رسید . مرکب خود بُرد و در آخر کشید
 آبکش داد و علف از دست خویش . نه آنچنان صوفی که ما گفتیم پیش
 احتیاطش کرد از سهو و خبط . چون قضا آید چه سودست احتیاط
 صوفیان تنصیر بودند و فقیر . کاذب فَرَّانِ یعی کَفَرًا یُبیر

Heading: ABL Bul. (۵۰۶) . گاو منست B . در تاریکی .

(۵۰۴) Bul. گنج . B writes آن کج گاو .

(۵۰۸) B . گشته . AB Bul. گای مغرور

(۵۱۰) Bul. and so L . پاره گشتی و دلش پر خون شدی . BD Bul. واقف شدی .

(۵۱۲) Bul. چون for حق A . بی نشان بر جای چون هانف

(۵۱۴) A Bul. om. و . (۵۱۵) ABL Bul. بی چنان L . که گفتیم پیش

(۵۱۷) L . کَفَرًا کبیر . تنصیر for در جوع

زآنك تفليد آفت هر نيكويست . كه بود تفليد اگر كه فويست
 ۱۸۵ گر ضريري كهترست و نيز خشم . گوشت پاره اش دان چو اورا نيست چشم
 گر سخن گويد زمو باريك تر . آن سرش را زان سخن نبود خبر
 مستي دارد زگفت خود وليك . از بپروي تا بهي راهيست نيك
 همچو جويست او نه او آبي خورد . آب ازو بر آب خواران بگذرد
 آب در جو زان نيكو گردد قرار . زآنك آن جو نيست نشئه و آب خوار
 ۱۹۰ همچو نايي ناله زارے كند . ليك پيكار خريدارے كند
 نوحه گر باشد مقلد در حديث . جز طبع نبود مراد آن خبيث
 نوحه گر گويد حديث سوزناك . ليك كو سوز دل و دامان چاك
 از محقق تا مقلد فرقه است . كين چو داودست و آن ديگر صداست
 منبع گشاي اين سوزے بود . و آن مقلد كهنه آموزے بود
 ۱۹۵ هين مشو غره بدان گفتم حزين . بار بر گاوست و بر گردون حنين
 هم مقلد نيست محروم از ثواب . نوحه گر را مزد باشد در حساب
 كافر و مؤمن خدا گویند ليك . در ميان هر دو فرقي هست نيك
 آن گدا گويد خدا از بهر نان . متقي گويد خدا از عين جان
 گر بدانستي گدا از گفت خویش . پيش چشم او نه كم ماندی نه بیش
 ۲۰۰ سالها گويد خدا آن نان خواه . همچو خر مصحف كشد از بهر گاه
 گر بدل در نافتي گفت لبش . ذره ذره گشته بودی فال لبش
 نام ديوى ره برآرد در ساحرى . نو بنام حق پيشزي و بى

و. A om. (۱۸۱)

. پيكارى A. ناله و زارى Bul. (۱۸۰)

. حديثى B (۱۸۲)

. از مقلد تا محقق L (۱۸۳)

و. و گردون بر حنين L (۱۹۰)

. عكس لبش L (۲۰۱)

از ره تقلید آن صوفی همین . خر برفت آغاز کرد اندر حنین
 چون گذشت آن نوش وجوش و آن سماع . روز گشت و جمله گفتند آلوداع
 ۱۰۰ خانقہ خالی شد و صوفی همانند . گزد از رخت آن مسافر می‌فشانند
 رخت از حجره برون آورد او . تا بخر بر بندد آن همراه جو
 تا رسد در هرمان او می‌شناخت . رفت در آخر خبر خود را نیافت
 گفت آن خادم بآبش برده‌است . زانک آب او دوش کمتر خورده‌است
 خادم آمد گفت صوفی خر کجاست . گفت خادم ریش بین جنگی بخواست
 ۱۰۱ گفت من خرا بنو بشپرده‌ام . من ترا بر خر موکل کرده‌ام
 بخت با توجیه کن بخت میار . آنچه بشپردم ترا و پس سپار
 از تو خواهم آنچه من دادم بنو . باز ده آنچه فرستادم بنو
 گفت پیغمبر که دست هرچه برد . بایدش در عاقبت و پس سپرد
 ورنه از سرکشی راضی بدین . نک من و تو خانه فاضی دین
 ۱۰۲ گفت من مغلوب بودم صوفیان . حمله آوردند و بودم پیر جان
 تو جگر بندے میان گریگان . اندر اندازی و جویی زان نشان
 در میان صد گرسنه گزده . پیش صد سگ گریه پرمرد
 گفت گیرم کز تو ظلمًا بستند . فاصد خون من مسکین شدند
 نو نیامی و نگویی مرا . که خرت را می‌برند اے بی‌نوا
 ۱۰۳ تا خراز هرکه بود من و آخرم . ورنه توزیعی کند ایشان زرم
 صد تدارک بود چون حاضر بُدند . این زمان هر يك باقلیبی شدند
 من کرا گیرم کرا فاضی برم . این قضا خود از تو آمد بر سرم
 چون نیامی و نگویی ای غریب . پیش آمد این چنین ظلمی مهیب

زانک خر دوش آب کمتر. (۱۰۱) ABL. Bul. بر هرمان D (۱۰۲)

آنچه من A. و بخت من کم written above. In D توجیه is erased and (۱۰۳)

بشپرده‌ام. BL Bul. In Bul. vv. ۱۰۱۶ and ۱۰۱۷ are transposed.

آبخت A (۱۰۱۷). پیغامبر AB DL (۱۰۱۸). نیم جان A (۱۰۰)

حاضر بودند D (۱۰۳)

ای توانگر تو که سیری هین بخند . بر کزئی آن فقیه دردمند
از سر تفصیر آن صوفی ربه . خرفروشی در گرفتند آن همه
۵۰ کز ضرورت هست مُرداری مُباح . پس فسادِ کز ضرورت شد صلاح
هم در آن دم آن خُرك بفروختند . لُوت آوردند و شمع افروختند
وَلُولَه افتاد اندر خانقَه . که امشبان لُوت و سماعت و شرَه
چند ازین زنبیل وین در یوزه چند . چند ازین صبر و ازین سه روزه چند
ما هم از خُلقم جان دارم ما . دولت امشب میهان دارم ما
۵۵ نغمِ باطل را از آن می کاشتند . کَاَنكَ آن جان نیست جان پنداشتند
وَأَن مسافر نیز از راه دراز . خسته بود و دید آن اقبال و ناز
صوفیانش بِك بِيَك بنواختند . نَسَرْد خدمتهای خوش میباختند
گفت چون می دید میلانشان بوی . گر طرب امشب نخواستم کرد گی
لُوت خوردند و سماع آغاز کرد . خانقَه تا سقف شد پُر دود و گرد
۶۰ دود مطبخ گردد آن پا کوفتن . زاشتیاق و وَجْد جان آشوفتن
گاه دست افشان قدم می کوفتند . گه بسجده صُفَها می روفتند
دیر باید صوفی از روزگار . زآن سبب صوفی بود بسیار خوار
جز مگر آن صوفی کز نور حق . سیر خورد او فارغست از تنگِ دَق
از هزاران اندک زین صوفیند . باقیان در دولت او میزیند
۶۵ چون سماع آمد زاول تا کران . مُطرب آغازید بِك ضربِ کران
خر برفت و خر برفت آغاز کرد . زین حرارت جمله را انباز کرد
زین حراره پای کوبان تا سحر . کف زنان خر رفت خر رفت ای پسر

۵۱۸) D که تو سیری . ۵۲۲) A امشب آن .

۵۲۴) In ABL Bul. the hemistichs are transposed.

۵۲۵) ABL Bul. و جان . ۵۲۵) L کَاَنكَ چانش نیست .

۵۲۶) A اقبال باز . ۵۲۷) L خدمتهایش .

۵۲۸) D میلانش . ۵۲۶) AB Bul. حراره .

۵۲۷) D has ت written above the final letter of حراره . B Bul. و خر رفت ای پسر .

چل هزار، او نباشد مزد من . گي بود شيبه شيبه دُرِ عدن
 يك حكایت گویت بشنو بهوش . تا بدانی که طبع شد بندِ گوش
 هرکرا باشد طبع الکن شود . با طبع گي چشم و دل روشن شود
 ۵۸۰ پیش چشم او خیال، جاه و زر . همچنان باشد که موی اندر بصر
 جز مگر متی که از حق پُر بود . گرچه بدی گنجها او حُر بود
 هرکه از دیدار برخوردار شد . این جهان در چشم او مُردار شد
 ليک آن صوفي زمستی دُور بود . لاجرم در حرص او شبگور بود
 صد حکایت بشنود مدهوشِ حرص . در نیاید نکته در گوشِ حرص

تعریف کردن منادیان قیاضی مفلسی را گرد شهر،

۵۸۵ بود شخصی مفلسی بی خان و مان . مانده در زندان و بند بی امان
 لقمه زندانیان خورده گزاف . بر دل خلق از طبع چون کوه فاف
 زهره نه کس را که لقمه نان خورد . زانک آن لقمه رُبا گاوش بَرَد
 هرکه دُور از دعوتِ رحمان بود . او گداچشمست اگر سلطان بود
 سر مروت را نهاده زیر پا . گشته زندان دوزخی زان نان رُبا
 ۵۹۰ گر گریزی بر امیدِ راحتی . زان طرف هر پشت آید آفتی
 هیچ کنجی بی دد و بی دام نیست . جز بخلوت گاه حق آرام نیست
 کنج زندان جهان ناگزیر . نیست بی پامُزد و بی دَقِ انحصیر
 والله ار سوراخِ موئی در روی . مینلای گربه چنگالی شوی
 آدمی را فریبی هست از خیال . گر خیالانش بود صاحب جمال
 ۵۹۵ و رخیالانش نماید ناخوشی . میگذارد همچو مور امرِ آنشی

شبگور for بی نور L (۵۸۴) . صد هزار L (۵۷۷)

Heading: D در شهر .

خانمان Bul. (۵۸۵)

لمخی نان L (۵۸۷)

D چابک برد L . گاوش

رحمت رحمان L . هرکه او محجوب از رحمان بود AB (۵۸۸)

وز خیالانش A (۵۹۵)

گفت والله آمدم من بارها . نا نرا واقف کنم زین کارها
 ۵۶۰ نو می گفتمی که خر رفت ای پسر . از همه گویدگان با ذوق تر
 باز می گفتم که او خود واقف است . زین قضا راضیست مرد عارف است
 گفت آنرا جمله میگفتند خوش . مرمرا هر ذوق آمد گفتنش
 مرمرا تقلیدشان بر باد داد . که دو صد لعنت بر آن تقلید باد
 خاصه تقلید چنین بی حاصلان . خشم ابراهیم با بر آفلان
 ۵۶۵ عکس ذوق آن جماعت می زدے . وین دلم زان عکس ذوقی میشدی
 عکس چندان باید از باران خوش . که شوی از بحر بی عکس آب کش
 عکس کاؤل زد نو آن تقلید دان . چون پیایی شد شود تحقیق آن
 نا نشد تحقیق از باران مبر . از صدف مگسل نگشت آن قطره در
 صاف خوای چشم و عقل و سمع را . بر دران تو پردهای طمع را
 ۵۷۰ زانک آن تقلید صوفی از طمع . عقل او بر بست از نور و لمع
 طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع . مانع آمد عقل او را زاطلاع
 گر طمع در آینه بر جاستی . در نفاق آن آینه چون ماستی
 گر نراورا طمع بوده بمال . راست گئی گفتمی نرازو وصف حال
 هر نبی گفت با قوم از صفا . من نخواهم مزد پیغام از شما
 ۵۷۵ من دلیلم حق شمارا مثنوی . داد حق دلالتیم هر دو سری
 چیست مزد کار من دیدار بار . گرچه خود بو بکر بخشد چل هزار

مجموعه ابراهیم بگدر ز آفلان L (۵۶۴) . مردی AL . خود او A (۵۶۱)

(۵۶۶) L عکس is suppl. above . از بحر معنی A . از باران خوش L (۵۶۶)

(۵۷۰) AB Bul. om. و .

(۵۷۲) A . بر جاستی BL . After this verse L adds:

گفت گر زانک از طمع فارون شدی * آخر الامر اندرین هامون شدی

(۵۷۴) Bul. هر پیغمبر . (۵۷۵) After this verse L adds:

چيست مزد کار مر دلالت را * مزد باید داد تا گوید سزا

صد هزار AL . مزد کار من بود دیدار بار L (۵۷۶)

که درین زندان بماند او مُسْنِیر . باوه‌ناز و طبل‌خوارست و مُضِر
 چون مگس حاضر شود در هر طعام . از وقاحت بی‌صلا و بی‌سلام
 پیش او هیچست لوتِ شصت کس . گر کند خود را اگر گویش بس
 مرد زندان را نیاید لقمه . ور بصد حیلک گشاید طعمه
 ۱۲۰ در زمان پیش آید آن دوزخ گلو . مُجَنِّش این که خدا گشتا کُلو
 زین چنین قحطِ سه‌اله داد داد . ظلّ مولانا ابد پاینده باد
 یا ز زندان نا رُود این گاومیش . یا وظیفه کن زوفی لقمه‌ایش
 ای زنو خوش م‌ذکور و م‌اناک . داد کن اَلْمُسْتَفَاثِ الْمُسْتَفَاثِ
 سوی قاضی شد وکیل با نملک . گنت با قاضی شکایت یک بیک
 ۱۲۵ خواند اورا قاضی از زندان بپیش . پس تنخص کرد از اعیانِ خویش
 گنت ثابت پیش قاضی آن هم . که نمودند از شکایت آن رمه
 گنت قاضی خیز ازین زندان برو . سوی خانه مُرده‌ریگ خویش شو
 گنت خان و مان من احسانِ نُست . همچو کافر جنتم زندانِ نُست
 گر ز زندانم برائی تو بر د . خود بپرم من ز تقصیری و گد
 ۱۳۰ همچو ابلیسی که و گنت ای سلام . رَبِّیْ أَنْظِرْنِیْ إِلَى یَوْمِ الْقِیَامِ
 کاندین زندان دنیا من خوشم . تا که دشمن زادگان را می‌کشم
 هر که اورا قوتِ ایمانی بود . وز برای زاد ره نانی بود
 و ستانم که بکرو گه بریو . تا بر آرند از پشیانی غریو
 گه بدرویشی کم نهدیدشان . گه بزل و خال بندم دیدشان
 ۱۳۵ قوتِ ایمانی درین زندان گشت . و آنک هست از قصد این سگ در خمست
 از نماز و صوم و صد بیچارگی . قوتِ ذوق آید بر د بکیارگی
 اَسْتَعِیْذُ اَللهُ مِنْ شُبْطَانِهِ . قَدْ هَلَكْنَا اَه مِنْ طَغْيَانِهِ

گشتا کُلو (۱۲۰) Bul. حیله (۱۱۹) Bul. بدین زندان (۱۱۶) AB Bul.

طعمه‌ایش B. آن گاومیش A. و رود L (۱۲۲)

مردریگ ABL. از زندان A Bul. (۱۲۷)

در میان مار و کژدم گر نرا . با خیالات خوشان دارد خدا
 مار و کژدم مر نرا مؤنس بود . کآن خیالت کیمسای مس بود
 صبر شیرین از خیال خوش شدست . کآن خیالات فرج پیش آمدست
 آن فرج آید ز ایمان در ضمیر . ضعف ایمان ناامیدی و زحیر
 ۶۰۰ صبر از ایمان بیاید سرگله . حیث لا صبر قلا ایمان له
 گنت پیغمبر خدای ایمان نداد . هرکرا صبری نباشد در نهاد
 آن یکی در چشم نو باشد چو مار . هم وی اندر چشم آن دیگر نگار
 زانک در چشم خیال کتر اوست . وآن خیال مؤمنی در چشم دوست
 کاندین يك شخص هر دو فعل هست . گاه ماهی باشد او و گاه شست
 ۶۰۵ نیم او مؤمن بود نبیش گیره . نیم او حرص آوری نبیش صبر
 گنت یزدان ات قینکم مؤمن . باز ینکم کافر گیر گهن
 همچو گاوی نیمه چشم سیاه . نیمه دیگر سپید همچو ماه
 هرکه این نیمه ببیند رد کند . هرکه آن نیمه ببیند گد کند
 یوسف اندر چشم اخوان چون ستور . هم وی اندر چشم یعقوب چو خور
 ۶۱۰ از خیال بد مرورا زشت دید . چشم فرع و چشم اصلی ناپدید
 چشم ظاهر سایه آن چشم دان . هرچه آن ببند بگردد این بدان
 نو مکانی اصل نو در لامکان . این دکان بر بند و بگشا آن دکان
 شش جهت مگر بر زبرا در جهات . ششدره است و ششدره مانست مات
 شکایت کردن اهل زندان پیش وکیل قاضی از دست آن مفلس
 با وکیل قاضی ادراک مند . اهل زندان در شکایت آمدند
 ۶۱۵ که سلام ما بقاضی بر کنون . باز گو آزار ما زین مرد دون

نصحت D (۶۰۴) . پیغامبر AB DL (۶۰۱) . ناامیدی D (۵۹۹)

و. Bul. ora. (۶۱۲) . سپیدی B Bul. (۶۰۷) . یزدان ABL Bul. (۶۰۶)

مانست و مات A (۶۱۳)

مفلسی ابلیس را یزدان ما . هر مناده کرد در قرآن ما
 ۶۵۵ کو دغا و مفلس است و بد سخن . هیچ با او شرکت و بازه مکن
 و س کی اورا بهانه آورے . مفلس است او صرّفه از وی گی بری
 حاضر آوردند چون فتنه فروخت . اُشتر گردی که هیزم می فروخت
 گرد بیچاره بی فریاد کرد . هر موکل را بدانگی شاد کرد
 اشترش بردند از هنگام چاشت . تا شب و افغان او سودی نداشت
 ۶۶۰ بر شتر بنشست آن قطع گران . صاحب اشتر پی اشتر دوان
 سو سو و کو بکو می ناخندند . تا همه شهرش عیان بشناخندند
 پیش هر حمام و هر بازار گه . کرد مردم جمله در شکش نگه
 ده منادی گر بلند آوازیان . فُک و کُرد و رومیان و نازیان
 مفلس است این و ندارد هیچ چیز . فرض ندهد کس مرورا بک پیشتر
 ۶۶۵ ظاهر و باطن ندارد حبه . مفلسی قلبی دغایی دبه
 هان و هان با او حریفی کم کنید . چونک گاو آرد گِره مُحکم کنید
 و ر مُحکم آرید این پژمرده را . من نخواهر کرد زندان مرده را
 خوش دمست او و گلویش بس فراخ . با شعار تو دثار شاخ شاخ
 گر بپوشد بهر مکر آن جامه را . عاریه است آن تا فریبد عامه را
 ۶۷۰ حرفی حکمت بر زبان ناحکیم . حلّهای عاریت دان ای سلیم

(۱۵۱) BDL Bul. مفلسی دیورا . In A has been written above the line by a later hand. (۱۵۵) ABL Bul. سودا for بازی .

(۱۵۶) ABL Bul. تا شب و افغان .

(۱۶۲) کرد و ترك . A . منادی که . Bul . منادی کرد . D . ده . for در A .

جلگن آوازه بر داشته * کین همه تخم چهاها کاشته

(۱۶۱) فرض تا ندهد کس اورا . AB Bul . و این ندارد A .

(۱۶۵) دغای و دبه . A . مفلس و قلبی D . After this verse L adds:

بی نوایی بد ادابی بی وفا * نان ربایی نر گدایی بی حیا

(۱۶۶) چونک پیندش گره محکم زند L . بلو حریفی D .

(۱۶۷) آن تا او تا A . عاریت Bul .

بك سگ است و در هزاران میرود . هر که در وی رفت او او میشود
 هر که سردت کرد میدان کو دروست . دیو پنهان گشته اندر زیر پوست
 ۶۸۰ چون نیابد صورت آید در خیال . نا کشاند آن خیالت در وبال
 که خیال فرجه و گاهی دکان . که خیال علم و گاهی خان و مان
 هان بگو لا حوْلها اندر زمان . از زبان تنها نه بك از عین جان
 گفت قاضی مفلسی را و ما . گفت اینك اهل زندانت گویا
 گفت ایشان منهم باشند چون . می گیرند از تو می گیرند خون
 ۶۹۰ از تو میخواهند هر تا و رهند . زین غرض باطل گواهی میدهند
 جمله اهل محکمه گفتند ما . هر بر افلاس و بر ادبارش گویا
 هر کرا پرسید قاضی حال او . گفت مولا دست ازین مفلس بشو
 گفت قاضی کش بگردانید فاش . بگرد شهر این مفلس است و بس فاش
 کو بگو اورا منادها زنید . طبل افلاش عیان هر جا زنید
 ۷۰۰ هیچ کس نسیه بنفشروشد بدو . قرض ندهد هیچ کس اورا تو
 هر که دعوی آردش اینجا بن . بیش زندانش نخواهر کرد من
 پیش من افلاسی او ثابت شدست . نقد و کالا نیستش چیزی بدست
 آدمی در حبس دنیا زان بود . تا بود کافلاسی او ثابت شود

(۶۸۰) D باید صورت.

(۶۹۱) Bul. خانان. After this verse L adds:

که خیال مکب و سوداگری . که خیال ماجرا و دلاوری
 که خیال نقره و فرزند و زلف . که خیال بو الفضول و بو الحزن
 که خیال آسبا و باغ و راغ . که خیال میغ و ماغ و لیغ و لاغ
 که خیال اشنی و جنگها . که خیال نامها و ننگها
 که خیال گله و گاهی فماش . که خیال مفرش و رخت و فراش
 هین برون کن از سر این تخیلها . هین بروب از دل چنین تاضیله

(۶۹۲) After this verse Bul. has the heading: نغمه قصه مفلس.

(۶۹۵) AB Bul. م بر ادبار و بر افلاش گویا. (۶۹۶) AB Bul. م بر ادبار و بر افلاش گویا. (۶۹۷) AB Bul. م بر ادبار و بر افلاش گویا.

D بادبار و بافلاش. L م بر افلاش بر ادبارش.

جای دَخَلست این عَدَم از وی مَرَم . جای خُرْجست این وجودِ بیش و کم
 ۶۹۰ کارگاهِ صُنْعِ حق چون نیستست . پس برونِ کارگه بی‌قیمتست
 باد ده مارا سَخْنهای دَفیق . که ترا رحم آورد آن ای رفیق
 هر دعا از تو اجابت هر زنو . ایمنی از نو مهابت هر زنو
 گر خطا گنیم اِصلاحش تو کن . مُصلِحی تو ای تو سلطانِ سخن
 کیمیا داری که تبدیلیش کنی . گرچه جُویِ خون بود نیلش کنی
 ۷۰۰ این چنین میناگرها کارِ نَست . این چنین اکسیرها اسرارِ نَست
 آب را و خالک را برهر زده . ز آب و رِگل نفسِ تنِ آدم زده
 نِسَبش دادی و جَنّت و خال و عمر . با هزار اندیشه و شادی و غم
 باز بعضی را رهایی داده . زین غم و شادی جُدا ی داده
 بُرده از خویش و پیوند و سرشت . کرده در چشم او هر خوب زشت
 ۷۰۰ هرچه محسوس است او رد میکند . و آنچه ناپیداست مُسَد میکند
 عشق او پیدا و معشوقش نهان . بار بیرون فتنه او در جهان
 این رها کن عشقهای صورتی . نیست بر صورت نه بر رُویِ سیتی
 آنچه معشوقست صورت نیست آن . خواه عشق این جهان خواه آن جهان
 آنچه بر صورت تو عاشق گشته . چون برون شد جان چرایش هشته
 ۷۰۵ صورتش بر جاست این سبزی زچست . عاشقا و اِجو که معشوق تو کیست
 آنچه محسوس است اگر معشوقه است . عاشقستی هر که او را حق هست
 چون وفا آن عشق افزون می‌کند . گوی و فای صورت دگرگون می‌کند
 پرنو خورشید بر دیوار ناف . تابش عاریقی دیوار یافت

(۶۹۰) In the second hemistich BDL Bul. have جز معطل در جهان هست کیست

کیمیای تو که تبدیلیش D (۶۹۱) . آن بی رفیق A (۶۹۲) . در جهان نیست L

خویش پیوند D (۶۹۳) . اندیشه شادی L . جفت حال D (۶۹۴)

In D vv. ۷۰۲ and ۷۰۳ are transposed.

و اِجو L . صورتش بر خاست A (۷۰۵)

دگرگون D (۷۰۶) . آنچه معشوقست اگر معشوقه است A (۷۰۷)

گرچه دزدی حُلّه پوشیده است . دستِ تو چون گیرد آن بپزید دست
 چون شبانه از شتر آمد بزیر . گرد گفتش متلم دُورست و دیر
 بر نشتی اشتر مرا اثر پگاه . جو رها کردم کم از اخراج گاه
 گفتم نا اکنون چه می گردم پس . هوشِ تو کو نیست اندر خانه کس
 ۱۷۵ طالبِ افلاسم بچرخِ سابعه . رفت و نو نشینده بد واقعه
 گوشِ تو پُر بوده است از طمعِ خام . پس طمع گر میکند گورای غلام
 نا کلوخ و سنگ بشنید این بیان . منلس است و منلس است این قلیان
 نا بشب گفتند و در صاحب شتر . بر نَزَد کو از طمع پُر بود پُر
 هست بر سمع و بصر مهر خدا . در حُجُب پس صورتست و پس صدا
 ۱۸۰ آنچه او خواهد رساند آن بچشم . از جمال و از کمال و از گرشم
 آنچه او خواهد رساند آن بگوش . از سماع و از بشارت و ز خروش
 کون پُر چاره ست و هیئت چاره فی . نا که نگشاید خدایت روزنی
 گرچه تو هستی کنون غافل از آن . وقتِ حاجت حق کد آنرا عیان
 گفت پیغمبر که بزدانِ محید . از پی هر درد درمان آفرید
 ۱۸۵ لیک زان درمان نبینی رنگ و بو . بهر درد خویش بی فرمانِ او
 چشم را ای چاره جو در لامکان . هین بنه چون چشم گشته سوی جان
 این جهان از بی رجعت پیدا شدست . که زنی جایی جهان را جانشدست
 باز گزرد از هست سوی نیستی . طالبِ رَئی و رَئانیستی

(۱۷۲) D جو رها کردی . (۱۷۴) After this verse L adds:

چرخِ افلاسم شنید ای بر طمع * تو بنشیدی بگوش بی طمع

(۱۷۵) Bul. om. و . (۱۷۶) B پس طمع کو . L . (۱۷۷) B بشنود . AB Bul.

و از for و ز D . او بچشم D (۱۸۰) . بود و پر و . Bul. om. (۱۷۸) . آن قلیان

(۱۸۱) A او خواهد . D . In A vv. ۱۸۱ and ۱۸۲ are transposed.

(۱۸۲) A بهر چارست . B Bul. om. و . In L this verse follows v. ۱۸۶.

(۱۸۳) ABDL پیغامبر . (۱۸۴) Bul. از آن .

(۱۸۵) A چشم را . BD گشته as in text.

(۱۸۸) طالبِ رَئیا . A . از سوی هست در نیستی D (۱۸۸)

شد خبر نفس تو بر میخیزد بند . چند بگریزد زکار و بار چند
 ۷۲۰ بارِ صبر و شکر اورا بُرد نیست . خواه در صد سال و خواهی می و بیست
 هیچ وازر و وزیرِ غیری بر نداشت . هیچ کس ندرود نا چیزی نکاشت
 طبع خامست آن مخورِ خامِ ای پسر . خام خوردن علتِ آرد در بشر
 کان فلانی یافت گنجی ناگهان . من همان خواهم مه کار و مه دکان
 کار بختست آن و آن هم نادرست . کسب باید کرد نا تن فادرست
 ۷۲۵ کسب کردن گنج را مانع کبست . با مکش از کار آن خود در پی است
 نا نگردی نو گرفتار اگر . که اگر این کردی با آن دگر
 کر اگر گفتن رسول با وفاق . منع کرد و گفت آن هست از نفاق
 کان منافق در اگر گفتن ببرد . وز اگر گفتن بجز حسرت نبرد

مثل،

آن غربی خانه می‌جست از شتاب . دوستی بُردش سوی خانه خراب
 ۷۲۰ گفت او این را اگر سفتی بُدی . پهلوی من مر ترا مسکن شدی
 هر عیال تو بیآسوده اگر . در میانه داشتی حجره دگر
 گفت آری پهلوی باران پهبست . لیک ای جان در اگر نتوان نشست
 این همه عالم طلب‌گار خوشند . وز خوش تر ویر اندر آتشند
 طالب زر گشته جمله پیر و خلم . لیک قلب از زر نداند چشمِ عالم
 ۷۲۵ پرتوی بر قلب زد خالص ببین . بی محک زرا مکن از ظن گزین

چرا جویم دکان L. نه کار و نه دکان Bul. (۷۲۲) خواهی و before Bul. om. (۷۲۰)

(۷۲۵) In L the hemistichs are transposed. (۷۲۷) Bul. هست آن.

Heading: B مثل آن غریب که برای نطق يك خانه را طلب. Bul. الحكایه فی المثل. A Bul. يك غریبی. (۷۲۶) کرده بود.

ور رسیدی میهمان روزی ترا * م بیآسودی اگر بودیت جا

کاشکی معذور بودی این سرا * خانه تو بودی ای معیار ما

(۷۲۲) L خوشست for پهبست.

بر کلخی دل چه بندی ای سلیم . با طلب اصلی که نابد او مفیم
 ۷۱۰ ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش . خویش بر صورت پرستان دیک بیش
 پرنو، عقلست آن بر حیّ تو . عاریت میدان ذهب بر رمّ تو
 چون زرّاندود است خوبی در بشر . ورنه چون شد شاهد تو پیره‌خیر
 چون فرشته بود همچون دیو شد . گان ملاحت اندرو عاریه بُد
 اندک اندک می‌ستاند آن جمال . اندک اندک خشک می‌گردد نهال
 ۷۱۵ رَوْ نُعْمَیْرُهُ نَنْکَمَهُ بِحِوَان . دل طلب کن دل منه بر استخوان
 گان جمال دل جمال باقیست . دولتش از آب حیوان ساقیست
 خود همو آبست و هم ساقی و مست . هر سه یک شد چون طلیسم تو شکست
 آن یکی را تو ندانی از قیاس . بندگی کن زائر کمر خا نایشناس
 معنی تو صورتست و عاریت . بر مناسب شادے و بر قافیت
 ۷۲۰ معنی آن باشد که بستاند ترا . بی‌نیاز از نقش گرداند ترا
 معنی آن نبود که گور و گر کند . مرد را بر نفس عاشق‌تر کند
 گور را فسمت خیال غم‌فراست . بهره چشم این خیالات قناست
 حرف قرآن را ضریران معذّر اند . خیر نبینند و پالان بر زنند
 چون تو بینایی پی خیر رَوْ که جَست . چند پالان دوزی ای پالان‌پرست
 ۷۲۵ خر چو هست آید بقی پالان ترا . کم نگردد نان چو باشد جان ترا
 پشت خر دکان و مال و مکعبست . دُرِ قَلْبِت مایه صد قالیست
 خر برهنه بر نشین ای بو الفصول . خر برهنه نه که راکب شد رسول
 النَّبِیُّ قَدْ رَكِبَ مُعْرُورِیَا . وَالنَّبِیُّ قَبْلَ سَافِرٍ مَاشِیَا

فرشته A (۷۱۲) . پیر خر AB (۷۱۲) . که او باید مفیم L (۷۰۶)

ساقیست for باقیست A . دولتش از آب ABL (۷۱۶) . می‌ستاند Bul B (۷۱۶)

مرو را بر نقش B (۷۲۱) . بر تناسب L (۷۱۶) . ناسپاس L (۷۱۸)

After this verse Bul. adds: . جان چو باشد کم نیاید نان ترا Bul. (۷۲۵)

رفت و ناید بعد زان گمگشته خر . لک اگر پالان رود آمد دگر

در چانت مایه B . در جان سرمایه A Bul. . دکان مال Bul. (۷۲۶)

نا که موسی نهی ناید برون . کرد در گردن هزاران ظلم و خون
 آن همه خون کرد و موسی زاده شد . وز برای قهر او آماده شد
 ۷۷- گر بدیدی کارگاه لا بزال . دست و پایش خشک گشتی ز احتیال
 اندرون خانه اش موسی مُعاف . وز برون می‌گشت طفلان را گراف
 همچو صاحب نفس کون ن پرورد . بر دگر کس ظنِ حقدی می‌برد
 کین عدو و آن حمود و دشمنست . خود حمود و دشمن او آن تنست
 او چو فرعون و تنش موسی او . او بیرون می‌دود که کو عدو
 ۷۸- تنش اندر خانه تن نازنین . بر دگر کس دست ی‌خاید بکین

ملامت کردن مردم شخصی را که مادرش را کشت بتهمت،

آن یکی از خشم مادر را بکشت . هم بزخم خنجر و هم بزخم مُشت
 آن یکی گشتش که از بدگوهی . باد ناوردی نو حقِ مادرے
 می تو مادر را چرا کشتی بگو . او چه کرد آخر بگو ای زشت‌خو
 گفت کاری کرد کآن عار و نیست . کشتش کآن خاک ستار و نیست
 ۷۸- گفت آنکس را بگش اے مُحَنَّم . گفت پس هر روز مردی را کُشَم
 کُشَم اورا رستم از خونهای خلق . نای او بُرم بهست از نایِ خلق
 نفسِ نُسْت آن مادر بدخاصیت . که فساد اوست در هر ناحیت
 هین بگش اورا که بهر آن دلی . هر دی فصدِ عزیزی می‌کنی

۷۷۲) A (۷۷۱) . طفلان بی گراف .

۷۷۳) BL Bul. او چو موسی و تنش فرعون او .

Heading: Bul. ملامت کردن آنکس را که مادر خود را .

۷۷۸) After this verse L adds:

هیچکس کشت مادر ای عنود . می‌نگویی که چه کرد آخر چه بود

۷۷۹) L (۷۷۶) . ستار تنست L . عار منست L . After this verse L adds:

منهم شد با یکی زان کشتش . غرق خون در خاک گور آغشتش

۷۸۱) L (۷۸۱) . نای خود .

گر حَک داری گریں کن ورنه رَو . نَزِد دانای خویشتن را کن رَگرو
 یا یَحَک باید میان جانِ خویش . ور ندانی ره مَرَو تنها نو پیش
 بانگِ غولان هست بانگِ آشنا . آشنایی که گشت سوئے فنا
 بانگِ میدارد که هان ای کاروان . سوی من آید نلک راه و نشان
 ۷۰۰ نام هر يك میبرد غول ای فلان . تا کند آن خواجه را از آفلان
 چون رسد آنجا ببیند گرگ و شیر . عمر ضایع راه دُور و روز دیر
 چون بود آن بانگِ غول آخر بگو . مال خواهر جاه خواهر و آبِ رَو
 از درونِ خویش این آوازه ها . منع کن تا کشف گردد رازها
 ذکر حق کن بانگِ غولان را بسوز . چشمِ زرگر را ازین کرگی بدوز
 ۷۰۵ صبح کاذب را زصادق و شناس . رنگِ می را باز دان از رنگِ کاس
 تا بود کز دیدگانِ هفت رنگ . دین پیدا کند صبر و درنگ
 رنگها بینی بجز این رنگها . گوهران بینی بجای سنگها
 گوهر چه بلك دریایی شوی . آفتاب چرخ پیمایی شوی
 کارکن در کارگه باشد نهان . تو برو در کارگه پیش عیان
 ۷۱۰ کار چون بر کارکن پرده تپید . خارج آن کار نتوانیش دید
 کارگه چون جای باش عاملست . آنک بیرون است از وی غافلست
 پس در آ در کارگه یعنی عَدَم . نا ببینی صُنع و صانع را بهم
 کارگه چون جای روشن دیدگیست . پس برون کارگه پوشیدگیست
 رَو بهستی داشت فرعونِ عنود . لاجرم از کارگاهش گور بود
 ۷۱۵ لاجرم میخواست تبدیلِ قَدَر . تا فضا را باز گرداند زدم
 خود فضا بر سببِ آن حیلهمند . زیر لب میکرد هر دم ریش خند
 صد هزاران طفل گشت او بی گناه . تا بگردد حکم و نقد براله

از غافلان I (۷۰۰) . کو کند ABL . آشنائی که شدی سوی فنا Bul (۷۰۸)

گوهری AB Bul (۷۰۸) . آب رو و before و Bul om (۷۰۲)

پس فضا A (۷۱۶) . تدبیر قدر A (۷۱۵) . کارکنی for کارگه A (۷۱۰)

نو حسودی کر فلان من کمترم . و فزاید کمتری در اخنرم
 ۸۰ خود حسد تنهان و عیبی دیگرست . بلك امر جمله کبها بترست
 آن بلیس از ننگ و عار کمتری . خویشتن افکند در صد ابتیری
 از حسد میخواست تا بالا بود . خود چه بالا بلك خون بالا بود
 آن ابو جهل از محمد ننگ داشت . وز حسد خود را بیلا و فراشت
 بو آنکم نامش بُد و بو جهل شد . ای بسا اهل از حسد نااهل شد
 ۸۱ من ندیدم در جهان جُست و جو . هیچ اهلیت به از خوی نکو
 انبیارا واسطه زان کرد حق . تا پدید آید حدها در قَلق
 زانک کس را از خدا عاری نبود . حاسد حق هیچ دباری نبود
 آن کسی کش مثل خود پنداشتی . زان سبب با او حسد برداشتی
 چون مقرر شد بزرگی رسول * پس حسد ناید کسی را از قبول
 ۸۱۵ پس بهر دوری ولی قیامت . تا قیامت آزمایش دایمست
 هرکرا خوی نکو باشد برست . هر کسی کو شیشه دل باشد شکست
 پس امام حق فایم آن ولایت . خواه از نسل عمر خواه از علیست
 مهدی و هادی و یست ای راه جو . هم نهان و هر نشسته پیش رو
 او چو نورست و بخرد جبریل اوست . آن ولی کم ازو فندیل اوست
 ۸۲ آنک زین فندیل کم مشکاک ماست . نور را در مرتبه نرنیبهات
 زانک هفتصد پرده دارد نور حق . پردهای نور دان چندین طبق

(۸۰۴) A. و حسودی . (۸۰۵) Bul. کمترست . I. بدترست .

(۸۰۶) ABL Bul. خویش را . (۸۰۷) Suppl. in marg. D.

(۸۱۰) A. نیکو . After this verse Bul. adds:

در گذر از فضل و از چستی و فن * کار خدمت دارد و خلق حسن

(۸۱۳) Bul. حسد افراشتی . (۸۱۴) Bul. بزرگی بر رسول .

(۸۱۶) A. د. بُرست . نیکو . (۸۱۷) A. از نسل نبی .

(۸۱۹) AB Bul. و آن ولی . Bul. او ولی و کم ازو .

(۸۲۰) AB Bul. و آنک . A. نور او . (۸۲۱) A. هفتصد .

از وی این دنیای خوش برُست تنگ * از پی او با حق و با خلق جنگ
 ۷۸۵ نفس کشتی باز رستی زراعتذار * کس ترا دشمن نماند در دیار
 گر شکال آرد کسی در گفت ما * امر برای انبیا و اولیا
 کانیارا فی که نفس کُشته بود * پس چراشان دشمنان بود و حمود
 گوش ز نه نوای طلب گار صواب * بشنو این اشکال شهت را جواب
 دشمن خود بوده اند آن مُکِران * زخم بر خود می زدند ایشان چنان
 ۷۹۰ دشمن آن باشد که قصه جان کند * دشمن آن نبود که خود جان می کند
 نیست خُناشک عدو آفتاب * او عدو خوش آمد در حجاب
 نابش خورشید اورا می کشد * رخ او خُشید هرگز گی کشد
 دشمن آن باشد کزو آید عذاب * مانع آید لعل را از آفتاب
 مانع خویشند جمله کافران * امر شعاع جوهر پیغمبران
 ۷۹۵ گی حجاب چشم آن فرزند خلق * چشم خود را کور و کُتر کردند خلق
 چون غلام هندوی کو کین کشد * از سبزه خواجه خود را می کشد
 سرنگون می افتد از بام سرا * نا زیانی کرده باشد خواجه را
 گر شود بیمار دشمن با طیب * ور کند کودکِ عداوت با ادیب
 در حقیقت رهزن راه خُودند * راه عقل و جان خود را خود زدند
 ۸۰۰ گازی گر خشم گیرد ز آفتاب * مایه گر خشم می گیرد ز آب
 تو یکی بنگر کرا دارد زبان * عاقبت که بود سیاه اختر از آن
 گر ترا حق آفریند زشت رو * هان مثنو هم زشت رو هم زشت خو
 ور بُرد کشت مرّو در سنگ لاج * ور دو شاخست مثنو نو چار شاخ

(۷۸۷) D نفس کشته . (۷۸۶) ABL Bul. بر گفت ما .

(۷۹۱) Bul. آمد ز احتجاب . (۷۸۸) BL Bul. اشکال و شهت .

(۷۹۵) A کور کور . L Bul. کور کور . (۷۹۴) ABDL پیغامبران .

(۸۰۱) L تو نگو بنگر . (۷۹۶) Bul. از سبزه . Bul. هندوی .

After this verse Bul. adds: ور درد کشت L (۸۰۲)

هین مرو آنرا که جای بهشت * مر ترا او دانکه ناحق ذلت

تا نگردد نیکوئ ما بَدے . اینک گنم هر نبد جز ببخودی
بای کثرا کشی کثر بهنر بود . مرگدارا دَستگه بر در بود

امتحان پادشاه بآن دو غلام که نو خریده بود،

پادشاهی دو غلام ارزان خرید . با یکی زان دو سخن گفت و شنید
یافتش زیرک دل و شیرین جواب . از لب شکرچه زابد شکر آب
۸۴۵ آدمی مخفیست در زیر زبان . این زبان پرده است بر درگاه جان
چونک بادے پرده را درهر کشید . سرِ سخن خانه شد بر ما پدید
کآندر آن خانه گهر با گندمست . گنج زر با جمله مار و کژدمست
با درو گنجست ماری بر کران . زانک نبود گنج زر بی پاسبان
بی تأمل او سخن گفتی چنان . کز پس پانصد تأمل دیگران
۸۵۰ گفنی در باطنش دریاستی . جمله دریا گوهر گویاستی
نورِ هر گوهر کز تابان شدی . حق و باطل را ازو فُرقان شدی
نورِ فُرقان فُرق کردی بهر ما . ذره ذره حق و باطل را جدا
نورِ گوهر نورِ چشم ما شدی . هم سؤال و هم جواب از ما بُدی
چشم کز کردی دو دیدی قرص ماه . چون سؤالت این نظر در اشتباه
۸۵۵ راست گردان چشم را در ماهتاب . تا یکی بینی نو مه را نک جواب
فکرت گو کثر مین نیکو نگر . هست آن فکرش شعاعِ آن گهر
هر جوابی کآن زگوشت آبد بیل . چشم گفت از من شنو آنرا بیل

نیکویی بر ما . Bul. نیکویی D (۸۴۱)

Heading: Bul. امتحان کردن . BL با آن دو . A Bul. آن دو غلام را . AB Bul. om. نو .

(۸۴۷) D کدر . D گوهر . (۸۴۸) AB Bul. ماری . گنجست و ماری .

(۸۵۰) A گفنی . B گفنی . DL Bul. گفنی . (۸۵۲) A om. از . In A vv. ۸۵۳

and ۸۵۴ follow vv. ۸۵۵ and ۸۵۶, but the error is indicated in marg.

(۸۵۶) Suppl. in marg. D. D فکرت کی . A فکرت که . Bul. فکرت را راست کن .

هست هم نور و شعاع D

از پس هر پرده قوی را مفسر . صف صف اند این پرده‌هاشان نا امام
 اهل صف آخرین از ضعف خویش . چشمشان طاقت ندارد نور پیش
 و آن صف پیش از ضعیفی بصر . تاب نآرد روشانی پیشتر
 ۸۲۵ روشنی کو حیات اولست . رنج جان و فتنه این آخولست
 احولیها اندک اندک گم شود . چون زهنصد بگذرد او بیم شود
 آتشی کاصلاح آهن با زَرست . گس صلاح آب و سبب ترست
 سبب و آب خامی دارد خنثی . نه چو آهن تابشی خواهد لطیف
 لبك آهن را لطیف آن شعله‌است . کو جذوب تابش آن ازدهاست
 ۸۳۰ هست آن آهن فقیر سخت گش . زیر پُتک و آتش است اوسرخ و خوش
 حاجب آتش بود بی واسطه . در دل آتش رود بی رابطه
 بی حجابی آب و فرزندان آب . پختگی ز آتش نیابند و خطاب
 واسطه دیگی بود یا نایب . همچو پارا در روش پانایب
 یا مکافی در میان نا آن هوا . می‌شود سوزان و می‌آرد بما
 ۸۳۵ پس فقیر آنست کو بی واسطه‌است . شعله‌ها را با وجودش رابطه‌است
 پس دل عالم و یست ایرا که نن . می‌رسد از واسطه این دل بفن
 دل نباشد نن چه داند گفت و گو . دل نجوید نن چه داند جست و جو
 پس نظرگاه شعاع آن آهنست . پس نظرگاه خدا دل فی تن است
 باز این دلهای جزوی چون تنست . با دل صاحب دلی کو معدنست
 ۸۴۰ بس مثال و شرح خواهد این کلام . لبك ترسم نا نلغزد و هر علم

(۸۲۲) D نور پیش. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۴) D پیشتر. The reading of ABL is uncertain.

(۸۲۶) ADL زهنصد. (۸۲۱) D حاجت آتش.

(۷۲۲) Vv. ۸۴۲—۸۴۵ are in marg. D. D حجاب و. D om. و after آب.

(۸۲۴) B om. تا. D هوا. (۸۲۵) Bul. واسطست. Bul. رابطهست.

(۸۲۶) D زیرا که. (۸۲۶) Suppl. in marg. D. A om.

(۸۴۰) L Bul. پس مثال. L فهم عام.

۸۷۵ آن نه کان خواجه‌ناش، نو نمود. از تو مارا سرد میکرد آن حسود
 گفت او دزد و کزست و کز نشین. حیز و نامرد و چنانست و چنین
 گفت پیوسته بدست او راست گو. راست گویی من ندیدستم چو او
 راست گویی در نهادش خلفت نیست. هر چه گوید من نگوم آن نهیست
 کز ندانم آن نکو اندیش را. مَثَم دارم وجود خویش را
 ۸۸۰ باشد او در من ببیند عیبها. من نبینم در وجود خود شها
 هر کسی کو عیب خود دیدی ز پیش. گئی بدی فارغ خود از اصلاح خویش
 غافلند این خلق از خود ای پدر. لاجرم گویند عیب همدگر
 من نبینم روی خود را اے شمن. من ببینم روی تو نو روی من
 آنکسی که او ببیند روی خویش. نور او از نور خلفانست پیش
 ۸۸۵ گر بمبرد دید او باقی بود. ز آنک دیدش دیدی خلاقی بود
 نور حتی نبود آن نوری که او. روی خود محسوس ببیند پیش رو
 گشت اکنون عیبهای او بگو. آچنانکه گفت او از عیب تو
 نا بدانم که تو غمخوار منی. کدخدای ملکت و کار منی
 گشت ای شه من بگویم عیبهایش. گرچه هست او مرا خوش خواجه‌ناش
 ۸۹۰ عیب او مهر و وفا و مردی. عیب او صدق و ذکا و همدی
 کترین عیبش جوانمردی و داد. آن جوانمردی که جان را هم بداد
 صد هزاران جان خدا کرده پدید. چه جوانمردی بود که آنرا ندید
 ور بدیدی گئی بجان بخش بدی. بهر يك جان گئی چنین غمگین شدی
 بر لب جو بجل آب آنرا بود. کوی ز جو آب نایبنا بود
 ۹۱۵ گفت پیغمبر که هر که از یقین. داند او پاداش خود در یوم دین

(۸۷۵) AB Bul. کان for که.

(۸۷۶) AB چنین است و چنین and so L.

(۸۷۸) L من نگوم نهیست.

(۸۸۱) ABL Bul. کو for گر. ABL Bul. وی for خود.

(۸۸۷) Bul. آچنانکه او بگفت از.

(۸۸۸) A بدانم تو که A Bul. کدخدای.

(۸۹۱) A خوش for او.

(۹۱۰) AD مهر وفا.

(۹۱۲) AB Bul. کان م. L کان را.

(۹۱۵) ABDL پیغمبر.

گوش دلاله‌است و چشم اهل وصال . چشم صاحب حال و گوش اصحاب فال
در شنود گوش تبدیلِ صفات . در عیان دیده‌ها تبدیلِ ذات
۸۶۰ زانش از علت یقین شد از سخن . بختگی جو در یقین منزل مکن
تا نسوزی نیست آن عینِ الیقین . این یقین خواهی در آتش در نشین
گوش چون نافذ بود دیه شود . ورنه قل در گوش پیچیده شود
این سخن پایان ندارد باز گردد . تا که شه با آن غلامانش چه کرد

براه کردن شاه یکی را از آن دو غلام و ازین دیگر پرسیدن،

آن غلام را چو دید اهل ذکا . آن دگرا کرد اشارت که بیا
۸۶۵ کافر رحمت گفتش تصغیر نیست . جد گوید فرزندکم تخفیر نیست
چون بیامد آن دُوم در پیش شاه . بود او گند دهان دندان سیاه
گرچه شه ناخوش شد از گفتار او . جُست و حُوی کرد هر زاسرار او
گفت با این شکل وین گند دهان . دُور بنشین لبك آن سونر مران
که تو اهل نام و رُقعہ بدی . نه جلیس و یار و هم‌نفعہ بدی
۸۷۰ تا علاج آن دهان تو کنیم . تو حیب و ما طبیب پُرفنیم
بهر یکی تو گلیبی سوختن . نیست لایق از تو دیه دوختن
با هم بنشین دوسه دستان بگو . تا ببینم صورت عقلت نکو
آن ذکی را پس فرستاد او بکار . سوی حمای که رُو خود را بخار
وین دگرا گفت خه تو زبرک . صد غلامی در حقیقت نه یکی

(۸۵۸) ABL Bul. دلالست. (۸۶۰) D جو for خود.

(۸۶۲) AL نافل. B نافذ. D نافذ.

Heading: Bul. om. شاه. After پرسیدن. Bul. adds در خلوت.

(۸۶۵) BD جد گوید. L جد گوید طفلکم.

(۸۶۷) Bul. زان سونر. (۸۶۸) Bul. گرچه ناخوش شد شه.

صورت و عقلت. (۸۷۲) A صورت و عقلت. (۸۷۱) L روز تو دیه. (۸۷۰) D و پرفنیم.

(۸۷۳) Bul. آن یکی را. (۸۷۴) A وین دیگر را.

چان ابراهیم از آن انوار زفت . بی حذر در شعلهای نار رفت
 چونک اسماعیل در جوش فتاد . پیشی دشنه آبدارش سر نهاد
 ۱۱۵ چان داود از شعاش گرم شد . آهن اندر دست بافش نرم شد
 چون سلیمان بُد وصالش را رضیع . دیو گشتش بندۀ فرمان و مطیع
 در قضا یعنوب چون بنهاد سر . چشم روشن کرد از بوی پسر
 یوسف مهر و چو دید آن آفتاب . شد چنان بیدار در تعبیر خواب
 چون عصا از دست موسی آب خورد . ملک فرعون را بک لقمه کرد
 ۱۲۰ نردبانش عیسی مریم چو یافت . بر فراز گنبد چارم شناخت
 چون محمد یافت آن ملک و نعیم . قرص مهرا کرد در دم او دو نیم
 چون ابو بکر آیت توفیق شد . با چنان شه صاحب و صدیق شد
 چون عمر شهیدای آن معشوق شد . حق و باطل را چو دل فاروق شد
 چونک عثمان آن عیان را عین گشت . نور فایض بود و ذی النورین گشت
 ۱۲۵ چون زرویش مرتضی شد دُرُفشان . گشت او شیر خدا در مَرَج چان
 چون جَبید از جَبید او دید آن مدد . خود مقامانش فزون شد از عَدَد
 بایزید اندر مَریدش راه دید . نام قُطَب العارِفین از حق شنید
 چون که گرخی گرخی او را شد حَرَس . شد خلیفه عشق و ربانی نفس
 پورِ آدَم مرکب آن سو راند شاد . گشت او سلطانِ سلطانان داد
 ۱۳۰ و آن شَفیق از شَقی آن راه شگرف . گشت او خورشیدِ رأی و نیز طَرَف
 صد هزاران پادشاهان نهان . سر فرازاند زان سوی جهان

در جوش فتاد A (۱۱۱). انوار زفت. BL Bul. از آن انوار رفت A (۱۱۲).

و. A om. (۱۱۶). بر فراز چرخ چارم می شناخت A (۱۲۰). و. A om. (۱۱۷).

و. A om. (۱۲۲). کرد او در دم. AB Bul. (۱۲۱). گنبد. Bul.

ذی for ذو L (۱۲۴). After this verse L adds: (۱۲۵).

چونک سبطین از سرش واقف بدند . گوشوار عرش ربانی شدند

و. سلطانان D (۱۲۶). خلیفه حق Bul. (۱۲۸). از جند خود دید D (۱۲۶).

سرفراز آیند L (۱۲۱). شقی for شوق L (۱۳۰).

که یکی را ده عوض و آیدش . هر زمان جود دگرگون زایدش
 جود جمله از عوضها دیدنست . پس عوض دیدن ضد ترسیدنست
 بخل نادیدن بود اعراض را . شاد دارد دید در خواص را
 پس بعالم هیچ کس نبود بخل . زآنک کس چیزی نیازد بی بدیل
 ۱۰۰ پس سخا از چشم آمد نه زدست . دید دارد کار جز بینا ترست
 عیب دیگر این که خودین نیست او . هست او در هستی خود عیب جو
 عیب گوی و عیب جوی خود بدست . با همه نیکو و با خود بد بدست
 گفت شه جلدی مکن در مدح یار . مدح خود در ضمن مدح او میار
 زآنک من در امتحان آرم و را . شرمسار آیدت در ما و را

قسم غلام در صدق و وفای یار خود از طهارت ظن خود،

۱۰۰ گفت نه والله وبالله العظیم . مالك اهلك و برحمت و رحیم
 آن خدایی که فرستاد انبیا . نه بجاست بل بفضل و کبریا
 آن خداوندی که از خاک ذلیل . آفرید او شهبازان جلیل
 پاکشان کرد از مزاج خاکیان . بگذرانید از تنگ افلاکیان
 برگرفت از نار و نور صاف ساخت . و آنکه او بر جمله انوار ناخت
 ۱۱۰ آن سنا برقی که بر ارواح ناقت . تا که آدم معرفت زان نور یافت
 ان کز آدم رُست دست شیت چید . پس خلیفه اش کرد آدم کان بدید
 نوح از آن گوهر که بر خوردار بود . در هوای بحر جان دُزار بود

(۸۹۸) D دید در غواص را . (۸۹۷) ABL Bul. جودی .

(۹۰۰) Bul. دید . (۸۹۹) AL چیزی ندارد .

(۹۰۱) Bul. دیگر آنکه , and so L.

(۹۰۲) D در ما وری . شرمساری باشد آنکه زان ترا . B آرم for دارم . (۹۰۱) D

(۹۰۶) AL که for کو . (۹۰۵) A om. نه . Bul. om. و . بالله . D والرحیم .

(۹۰۸) A از مزاج پاکیان . (۹۰۷) Bul. از نار نور .

(۹۱۲) Suppl. in marg. D. (۹۱۱) AB Bul. و دست .

هست آن بُستان نشانند هر عَرَض . گشت جوهرِ کشتِ بُستان نك عَرَض
 هم عرض دان کیمیا بردن بکار . جوهری ز آن کیمیا گر شد بسیار
 ۱۶۰ صِفلی کردن عرض باشد شها . زین عرض جوهر می زاید صفا
 پس مگو که من عملها کرده ام . دخل آن اعراض را بنما مَرَم
 این صِفَت کردن عرض باشد حَمَش . سایه بُرا پی، قُریات مَكَش
 گشت شاهما بی قُنوطِ غفل نیست . گر تو فرمایی عرض را نقل نیست
 پادشاهها جز که باس بند نیست . گر عرض کآن رفت باز آید نیست
 ۱۶۱ گر نبودی مر عرض را نقل و حَشَر . فعل بودی باطل و افعال قَشر
 این عرضها نقل شد لَوْنی دگر . حَشَر هر فانی بود کَوْنی دگر
 نقل هر چیزی بود هم لایفش . لایق گله بود هر سایفش
 وقتِ تَحْشَر هر عرض را صورت نیست . صورتِ هر يك عرض را نوبت
 بَنگَر اندر خود نه تو بودی عَرَض . جُنُش، جُنْتی و جَنَتی با غَرَض
 ۱۶۲ بَنگَر اندر خانه و کاشانها . در مهندس بود چون افسانها
 آن فلان خانه که ما دیدیم خُوش . بود موزون صُفَه و سَقف و دَرش
 از مهندس آن عرض و اندیشهها . آلت آورد و ستون از پیشها
 چیست اصل و مایه هر پیشه . جز خیال و جز عرض و اندیشه
 جمله اجزای جهان را بی غرض . در نگر حاصل نشد جز از عرض
 ۱۶۳ اَوَّلِ فکر آخر آمد در عمل . بَنیتِ عالم چنان دان در ازل
 میوها در فکرِ دل اَوَّل بود . در عمل ظامر باخر میشود
 چون عمل کردی ثَجر بَنشاندی . اندر آخر حرفِ اَوَّل خواندی
 گرچه شاخ و برگ و بیخش اولست . آن همه از بهرِ میوه مُرْسَلست

کآن for آن (۱۶۱) A. زین غرض (۱۶۰) D. گشت بُستان as in text. (۱۶۲) L om.

وقتِ عَشَر هم عرض را (۱۶۳) A. کون. Bul. لون. Bul. (۱۶۱) Bul. فشر. (۱۶۰) BL Bul.

کآن فلان (۱۶۶) Bul. جُنْشی. (۱۶۴) Suppl. in marg. D. B.

(۱۶۷) A om. D عرض. (۱۶۸) A om.

بیخش. B om. و. (۱۶۹) Bul. شاخ و برگش.

نامشان از رشك حق پنهان بماند . هر گدایی نامشان را بر نخواند
حق آن نور و حق نورانیان . کاندرا آن بچند همچون ماهیان
بحر جان و جان بحر ار گویش . نیست لایق نام نوی جویش
۱۲۵ حق آن آتی که این و آن ازوست . مغزها نسبت بدو باشد چو پوست
که صفات خواجه تاش و بار من . هست صد چندان که این گفتار من
آنچه می دانم ز وصف آن ندیسم . باوَرث نآید چه گویم ای کرم
شاه گفت اکنون از آن خود بگو . چند گویی آن این و آن او
نو چه داری و چه حاصل کرده . از نگ دریا چه دُر آورده
۱۳۰ روز مرگ این حق تو باطل شود . نور جان داری که بار دل شود
در محد کین چنم را خاك آگند . هست آنچه گور را روشن کند
آن زمان که دست و پایت بر دَرَد . پَر و بالست تا جان بر پرد
آن زمان کین جان حیوانی نماند . جان باقی بایست بر جا نشاند
شرط من جا یا تحسن نه کردنست . این حسن را سوی حضرت بردنست
۱۳۵ جوهری داری ز انسان با خرے . این عَرَضها که فنا شد چون بری
این عرضهای نماز و روزه را . چونك لا یَبْقَى زَمَانِیْنِ اَنْتَی
نقل نتوان کرد مر اغراض را . لبك از جوهر برند امراض را
تا مبدل گشت جوهر زین عرض . چون زهریزی که زایل شد مَرَض
گشت زهریز عرض جوهر بچهد . شد دهان تلخ از زهریز شهید
۱۴۰ امر زراعت خاکها شد سُبُلَه . داروے مَو کرد مورا سمله
آن نکاح زن عرض بُد شد فنا . جوهر فرزند حاصل شد زما
جفت کردن اسب و اشتر را عَرَض . جوهر گَره بزایدن عَرَض

باشد پوست. AB Bul. (۱۲۵) کدر D. و حق آن نوریان B (۱۲۲)

A om. (۱۲۲) Bul. کین دست. (۱۲۲) گویی این او و آن او L (۱۲۸)

A corr. in marg. (۱۳۵) آن حسن را. A om. Bul. (۱۳۴)

B برد اغراض را. (۱۳۷) اشقا. L Bul. (۱۳۶)

چون زهریزی. Bul. (۱۳۸)

آنچ میدانست تا پیدا نکرد . بر جهان نهاد رخ طلق و درد
 يك زمان بی کار نتوانی نشست . تا بدی با نیکی از تو نجست
 این تفاضهای کار از بهر آن . شد موکل تا شود سِرت عیان
 پس کلابه تن کجا ساکن شود . چون سر رشته ضمیرش میگشود
 ناسه تو شد نشان آن گیش . بر نو بی کاری بود چون جان گیش
 ۱۰۰۰ این جهان و آن جهان زاید ابد . هر سبب مادر اثر زاید ولد
 چون اثر زاید آن هم شد سبب . تا بزاید او اثرهای عجب
 این سیاه نسل بر نسلست لیک . دیده باید منور نیک نیک
 شاه با او در حق اینجا رسید . تا بدید از وی نشانی ناپدید
 گر بدید آن شاه جویا دور نیست . لیک مارا ذکر آن دستور نیست
 ۱۰۰۵ چون زگرماه پیامد آن غلام . سوی خویش خواند آن شاه و همام
 گفت صَحَّا لَكَ تَعِیْمُ دایم . بس لطیفی و ظریف و خوب رو
 ای دریا گر نبودی در تو آن . که می گوید برای تو فلان
 شاد گشتی هرک رویت دیدی . دیدنت ملک جهان ارزیدی
 گفت رمزی زان بگو ای پادشاه . که برای من بگفت آن دین نیه
 ۱۰۱۰ گفت اول وصف دوروبیت کرد . کاشکارا نو دواپی خُفیه درد
 خُفیه بارش را چو از شه گوش کرد . در زمان دریای خشن جوش کرد

اثر از وی ولد . ABL Bul. (۱۰۰۰) . نیکوی A (۲۶۶)

یا بدید از وی نشانی یا بدید . BL Bul. باو D (۱۰۰۶) . او for زو L (۱۰۰۱)

و . AL Bul. om. (۱۰۰۵) . After this verse L adds: (۱۰۰۶)

بس سوی کاری فرستاد آن دگر . تا از آن دیگر شود او با خبر

پیش پشاندش بعد لطف و کرم . بعد از آن گفت ای چو ماه اندر ظلم

ماه رویی جدمویی مشکبو . نیک خوئی نیک خوئی نیک خو

کر برای تو Bul. که برای تو می گوید . In A the hemistichs are transposed. (۱۰۰۷)

مال جهان A . رویت دیدی B Bul. (۱۰۰۸) . In BD v. ۱۰۰۸ precedes v. ۱۰۰۷.

ارزیدی B Bul. . که برای A . نیکوی پادشاه D (۱۰۰۶)

کاشکارا همچو وردی L (۱۰۱۰) . من of

پس سِری که مغزِ آن افلاک بود . اندر آخر خواجه لَوّالک بود
 ۱۷۵ نقلِ اعراض است این بحث و مبالغه . نقلِ اعراض است این شیر و شگال
 جمله عالم خود عرض بودند تا . اندرین معنی بیامد هَلْ آئی
 آن عرضها از چه زاید از صُور . وین صُور هم از چه زاید از فکر
 این جهان يك فكرتست از عقلِ كُل . عقل چون شاهست و صورها رُسل
 عالمِ اوّل جهان امتحان . عالمِ ثانی جزای این و آن
 ۱۸۰ چاکرت شاهان جنایت میکند . آن عرض زنجیر و زندان میشود
 بدعات چون خدمت شایسته کرد . آن عرض نه خلعتی شد در نبرد
 این عرض با جوهر آن بیضه است و طَیّر . این از آن و آن ازین زاید بسّ
 گفت شاهنشاه چنین گیر المراد . این عرضهای تو يك جوهر نژاد
 گفت مخفی داشتنت آنرا بخرد . تا بود غیب این جهان نيك و بد
 ۱۸۵ زانك گر پیدا شدی آشكالِ فكر . کافر و مؤمن نگفتی جز که ذكر
 پس عیان بودی نه غیب ای شاه این . نقشِ دین و کبر بودی بر جبین
 گوی درین عالم بُت و بتگر بُدی . چون کسی را زهره تسخر بُدی
 پس قیامت بودی این دنیا را ما . در قیامت کی کد جُرم و خطا
 گفت شه پوشید حق پاداشِ بد . ليك از عامه نه از خاصانِ خود
 ۱۹۰ گر بدایم افگم من يك امیر . از امیران خفیه دارم نه از وزیر
 حق بن بنمود پس پاداشِ کار . وز صُورهای علمها صد هزار
 نو نشانی ده که من دادم تمام . ماهرا بر من نی پوشد غمام
 گفت پس از گفت من مقصود چیست . چون تو میدانی که آنچه بود چیست
 گفت شه حکمت در اظهار جهان . آنك دانسته برون آید عیان

۱۷۵ bis. زاید Bul. این عرضها AB Bul. (۱۷۷) خواجه افلاک A (۱۷۸)

گر بدایم اندر اندازم A (۱۸۰) . ای شاه بین D (۱۸۱) . بیضت Bul. (۱۸۲)

پس BDL Bul. پس A (۱۹۱) . از امیر آن . corr. in marg. D . امیر

بود و چیست Bul. چون نی دانی B (۱۹۲)

از يك اندیشه که آید در درون . صد جهان گردد يك دم سزنگون
 ۱۰۴۰ جسم سلطان گر بصورت يك بود . صد هزاران لشکرش در پی دود
 باز شکل و صورت شاه صفی . هست محکوم یکی فکر خفی
 خلق بی پایان ز يك اندیشه بین . گشته چون سیلی روانه بر زمین
 هست آن اندیشه پیش خلق خرد . يك چون سیلی جهان را خورد و بُرد
 پس چو می بینی که از اندیشه . قایمست اندر جهان هر پیشه
 ۱۰۴۵ خانه ها و قصرها و شهرها . کوهها و دشتها و نهرها
 هم زمین و بحر و هم مهر و فلک . زنک از وی همچو از دریا سمک
 پس چرا از ابلهی پیش تو کور . نن سَلَمَانست و اندیشه چو مور
 می نماید پیش چشمت که بزرگ . هست اندیشه چو موش و کوه گرگ
 عالم اندر چشم تو هول و عظیم . زابر و رعد و چرخ داری لرز و بیم
 ۱۰۵۰ وز جهان فکرتی ای کم زخیر . این و غافل چو سنگ بی خیر
 ز آنک نقش و ز خرد بی بهره . آدمی خو نیستی خُرگَره
 سایه را تو شخص می بینی زجهل . شخص از آن شد پیش تو بازی و سهل
 باش تا روزی که آن فکر و خیال . برگشاید بی حمایتی پَر و بال
 کوهها بینی شک چون پش نرم . نیست گشته این زمین سرد و گرم

فکر ای غبی A (۱۰۴۱)

باز اندیشه A (۱۰۴۴) . کشته سیلی D . نگر زاندیشه AB (۱۰۴۲)

کر دریا AB . مهر فلک D (۱۰۴۶) . کوهها AB (۱۰۴۵)

زابر چرخ و رعد A . هول عظیم Bul. (۱۰۴۳)

Here L adds: چو سنگی AL Bul. از جهان Bul. (۱۰۴۰)

ز آنک نقش و ز خرد بیگانه * آدمی خود نیستی دیوانه

Bul. adds:

راستی از جهل عقل را بیگانه * بی خبر از فیض حق دیوانه

آدمی خود L . آدمی جو A . آدمی چون D . نقش محض و ز خرد L (۱۰۴۱)

نزد تو Bul. AB . می دانی زجهل A (۱۰۴۲)

باش روزی نا که A (۱۰۴۳)

گف بر آورد آن غلام و سرخ گشت . تا که موج هَجَوِ او از حد گذشت
 کو زاوَل دم که با من بار بود . همچو سگ در فُط بس گه خوار بود
 چون دَمادم کرد هَجَوِش چون جَرَس . دست بر لب زد شهنشاهش که بس
 ۱۰۱۵ گنت دانستم ترا از وی بدان . از تو جان گنست وز یارت دهان
 پس نشین ای گنج جان از دُور تو . تا امیر او باشد و مأمور تو
 در حدیث آمد که تسبیح از ریا . همچو سِزَه گوئَن دان ای کیا
 پس بدان که صورت خوب و نکو . با خصال بد نِیَززد بِک تَسو
 و ر بود صورت حقیر و ناپذیر . چون بود خُلُفش نکو در پاش میر
 ۱۰۲۰ صورت ظاهر فنا گردد بدان . عالم معنی همانند جاودان
 چند باز عَشق با نقش سِو . بگذرد از نقش سِو رَو آب جَو
 صورتش دیدی زمعنی غافل . از صدف دُری گرین گر عاقلی
 این صدفهای قوالب در جهان . گرچه جمله زنه اند از بحر جان
 لیک اندر هر صدف نیود گهر . چشم بگشا در دل هر یک نگر
 ۱۰۲۵ کان چه دارد وین چه دارد و گرین . زانک کم یابست آن دُرِ ثین
 گر بصورت میروی کوهی بشکل . در بزرگی هست صد چندانک لعل
 هر بصورت دست و پا و پشم نو . هست صد چندانک نقش چشم نو
 لیک پوشیده نباشد بر تو این . کر همه اعضا دو چشم آمد گرین

دست برم زد A (۱۰۱۴) . بس for پس D . گنت زاوَل Bul. (۱۰۱۴)

گنست و از یارت Bul B (۱۰۱۵) . After this verse L adds: (۱۰۱۶)

بهر آن گفتند اکابر در جهان . راحة الانسان في حفظ اللسان

and so Bul, which has نيك گفتند خرد پیمان جهان

Bul. adds: After this verse Bul. (۱۰۱۷) سِزَه گلخی

از بد اخلاق اتقا باشد حسن . سر آيالك وخضراء الدمن

خوب و نیکو A (۱۰۱۸) . جاویدان D (۱۰۲۰) . After this verse L adds:

چند باشی عاشق صورت بگو . طالب معنی شو و معنی بجو

در را L . در A (۱۰۲۲) . سِو و آب جو AL (۱۰۲۱) . از هر جان A (۱۰۲۳)

Bul. (۱۰۲۵) وا گرین

گَرْدِ نفسِ دُزد و کارِ او مِیچ . هرچه آن نه کارِ حقِ مِیچست هیچ
 پیش از آنکِ روزِ دین پیدا شود . نزدِ مالکِ دزدِ شبِ رُسا شود
 ۱۰۶۵ رختِ دزدیده بندبیر و فتنش . مانده روزِ داوری بر گردنش
 صد هزاران عقلِ باهر بر جهند . تا بغیرِ دامرِ او دای تمهند
 دامرِ خود را سخت تر یابند و بس . گئی نماید قوتی با بادِ خس
 گر تو گویی فایده هستی چه بود . در سؤالت فایده هست ای عنود
 گر ندارد این سؤالت فایده . چه شنوم این را عیب بی عاید
 ۱۰۷۰ و در سؤالت را بسی فایده هاست . پس جهان بی فایده آخر چراست
 و در جهان از يك رجعت بی فایده است . از جهتهای دگر پُر عایدست
 فایده نوگر مرا فایده نیست . مر ترا چون فایده است از وی مه ایست
 حسنِ یوسف عالمی را فایده . گرچه بر اخوان عیب بُد زاید
 یمنِ داودی چنان محبوب بود . لیک بر محروم بانگِ چوب بود
 ۱۰۷۵ آبِ نیل از آبِ حیوان بُد فزون . لیک بر محروم و مُنکِر بود خون
 هست بر مؤمن شهادی زندگی . بر منافق مردنست و ژندگی
 چیست در عالمِ بگو بک نعمتی . که نه محرومند از وی اُمّتی
 گاو و خرا فایده چه در شکر . هست هر جان را یکی قوتی دگر
 لیک گر آن قوت بر وی عارضیست . پس نصیحت کردن او را بیضیست
 ۱۰۸۰ چون کسی کواز مرضِ گِل داشت دوست . گرچه پندارد که آن خود قوتِ اوست
 قوتِ اصلی را فرامش کرده است . روی در قوتِ مرض آورده است
 نَوش را بگذاشته سَمِ خورده است . قوتِ علت را چو چَریش کرده است
 قوتِ اصلی بَشَر نورِ خداست . قوتِ حیوانی مَرو را ناسزاست

۱۰۶۷) L. یابند پس . ۱۰۶۳) B. و هیچ .

۱۰۶۶) AB Bul. که شنود . L. چه شنوم .

۱۰۷۱) B om. D gives مطلوب as a variant of چوب .

۱۰۷۵) Bul. شد فزون . Bul. om. و . In D the hemistichs are transposed .

۱۰۸۲) L. قوت علت هیچو چویش .

۱۰۴۵ نه سما ببینی نه اخر نه وجود . جز خدای واحد حق و دود
يك فسانه راست آمد یا دروغ . تا دهد مر راستهارا فروغ

حسد کردن حشم بر غلام خاص

پادشاهی بنده را امر کریم . برگزیده بود بر جمله حشم
جامگی او وظیفه چل امیر . ده یکی قدرش ندیدی صد وزیر
از کمال طالع و اقبال و بخت . او ایازی بود و شه محمود وقت
۱۰۵۰ روح او با روح شه در اصل خویش . پیش ازین تن بود هم پیوند و خویش
کار آن دارد که پیش از تن بدست . بگذر از اینها که نو حادث شدست
کار عارف راست کو نه آخولست . چشم او بر رکنهای اولست
آنچ گندم کاشتندی و آنچ جو . چشم او آنجاست روز و شب گرو
آنچ آبست شب جز آن نژاد . جلها و مکرها بادست باد
۱۰۵۵ گی کند دل خوش بچلنهای گش . آنک بیند حيلة حق بر سرش
او درون دایم دایم می نههد . جان تو نه این جهد نه آن جهد
گر بر روید ور بریزد صد گیاه . عاقبت بر روید آن کشته اله
رکشت تو کاربد بر رکشت نخست . این دوم فانیست و آن اول دُرست
رکشت اول کامل و برگزیده است . تخم ثانی فاسد و پوسیده است
۱۰۶۰ افکن این تدبیر خود را پیش دوست . گرچه تدبیرت هر از تدبیر اوست
کار آن دارد که حق افراشتست . آخر آن روید که اول کاشتست
هرچه کاری از برای او بکار . چون اسپر دوستی ای دوستدار

(۱۰۴۵) Bul. واحد و حق.

از کمال و طالع A (۱۰۴۶) ده يك A (۱۰۴۸) Heading: B خاص پادشاه.

کاشتنش AB Bul. (۱۰۵۶) و. AD om. AB Bul. (۱۰۵۰)

کی شود دنگوش Bul. (۱۰۵۵) بادست و باد A (۱۰۵۴)

رکشت اله BL (۱۰۵۷) آن and این AB Bul. transpose (۱۰۵۶)

کاول A (۱۰۶۱) م از for هم L (۱۰۶۰) کارند L Bul. (۱۰۵۸)

چون نی آیند اینجا کی منم . کاندربن عز آفتاب روشنم
 مشرق خورشید برچ فیرگون . آفتاب ما ز مشرقها برون
 مشرق او نسبت ذرات او . نی بر آمد فی فروشد ذات او
 ما که واپس ماند ذرات و بسم . در دو عالم آفتابی بی قیسم
 ۱۱۱۰ باز گردد شمس میگردد عجب . هم زفر شمس باشد این سبب
 شمس باشد بر سیبها مطلع . هر ازو جلد سیبها منقطع
 صد هزاران بار بیریدم امید . از که از شمس این شما باور کنید
 تو مرا باور مکن کز آفتاب . صبر دارم من و یا ماهی ز آب
 و ر شوم نومید نومیدئ من . عین صنع آفتابست اے حسن
 ۱۱۱۵ عین صنع از نفس صانع چون بُرد . هیچ هست از غیر هستی چون چرد
 جمله هستیا ازین روضه چرند . گر براق و نازبان و ر خود خرنند
 و آنک گردشها از آن دریا ندید . هر دم آرد رُو ببحرانی جدید
 او ز بحر عذب آب شور خورد . تا که آب شور او را کور کرد
 بحر میگوید بدست راست خور . ز آب من ای کور تا یابی بصر
 ۱۱۲۰ هست دست راست اینجا ظنِ راست . کو بداند نیک و بد را کز کجاست
 نیزه گردانیدست اے نیزه که نو . راست میگرددی گهی گاهی دونو
 ما ز عشق شمس دین بی ناخیم . ورنه ما نه این کور را بینا کنیم
 هان ضیاء الحق حُسام الدین تو زود . داروش کن کورئ چشم حسود
 توبیای کبریای نیز فعل . داروی ظلمت گش است نیز فعل

آفتابی with آفتاب بی کیم A . واپس ماند AL Bul. (۱۱۰۶) . کدربن D (۱۱۰۶) .
 باشد B (۱۱۰) . آفتابی می کیم B . written above بی قیسم

هستی چون خرد D . صانع کی برد Bul. . نش صانع L (۱۱۱۵) . این A om. (۱۱۱۲)

(۱۱۱۶) After this verse L Bul. add :

لک اسپ کور کورانه چرد * می بیند روضه را زانست رد

از کجاست Bul. (۱۱۲۰) . ببحر آب D (۱۱۱۷)

ما آن کور را ABL Bul. (۱۱۲۲) . گه و گاهی A . آن نیزه Bul. (۱۱۲۱)

لیک از علت درین افتاد دل . که خورد اوروز و شب زین آب و گل
 ۱۰۸۵ روی زرد و پای سست و دل سبک . کو غذای وَالسَّامَا ذَاتِ الْعَبْکِ
 آن غذای خاصگان دولست . خوردن آن بی گلو و آلتست
 شد غذای آفتاب از نور عرش . مر حسود و دیورا از دود فرش
 در شهادت بُرَزْقُونُ فرمود حق . آن غذا را نه دهان بُد نه طبع
 دل زهر باری غذایی خورد . دل زهر علی صنایی ی برد
 ۱۰۹۰ صورت هر آدمی چون کاسه ایست . چشم اثر معنی او حساسه ایست
 از لقای هر کس چیزی خوری . وز قران هر قرین چیزی بری
 چون ستاره با ستاره شد قرین . لایق هر دو اثر زاید بقین
 چون قران مرد و زن زاید بشر . وز قران سنگ و آهن شد شر
 وز قران خاک با یارانش . میوها و سبزه و ربانها
 ۱۰۹۵ وز قران سبزه با آدمی . دلخوشی و بی غمی و خرمی
 وز قران خرمی با جان ما . میبزاید خوبی و احسان ما
 قابل خوردن شود اجسام ما . چون بر آید از تفرج کلام ما
 سُرخ رویی از قران خون بود . خون زخورشید خوش گلگون بود
 بهترین رنگها سرخی بود . و آن زخورشیدست و از وی می رسد
 ۱۱۰۰ هر زمینی کآن قرین شد با زحل . شوره گشت و کشت را نبود محل
 قوت اندر فعل آید زانفاق . چون قران دیو با اهل نفاق
 این معانی راست از چرخ نُهَم . بی همه طاق و طرم طاق و طُرم
 خلق را طاق و طرم عاریتست . امر را طاق و طرم ماهیتست
 از پی طاق و طرم خواری گشتند . بر امید عز در خواری خوشند
 ۱۱۰۵ بر امید عز در روزۀ خُدُوک . گردن خود کرده اند از غم چو دُوک

(۱۰۸۴) A و suppl. below with روز شب (۱۰۸۴)

ستاره بر ستاره Bul. (۱۰۹۲) بی گلو را آلتست A (۱۰۸۶)

کو قرین شد Bul. L. (۱۱۰۰) چون بزاید D (۱۰۹۷) میبزاید L (۱۰۹۶)

می‌نماید سیری این حیلست پُرسِت . وَالله از جمله حریصان بَترست
 ۱۱۴۵ او خورد از حرص طبن را همچو دِیس . دُنبه می‌پارید ای یاران بخیرس
 لاف از شه می‌زند وز دست شه . تا بَرَد او ما سَلیمان را زره
 خود چه جنس شاه باشد مرغکی . مشنوش گر عقل داری اندکی
 جنس شاهست او و یا جنس وزیر . هیچ باشد لایق گوزینه سیر
 آنچه می‌گوید ز مکر و فعل و فن . هست سلطان با حتم جویای من
 ۱۱۵۰ اینست مالِ بخوابای ناپذیر . اینست لاف خام و دام گولگیر
 هرکه این باور کند از ابله‌یست . مرغک لاغر چه در خورد شهیست
 کمترین جغد از زند بر مغز او . سرور را باری‌گری از شاه کو
 گفت باز از یک پر من بشکند . بیخ جغدستان شهنشه برگند
 جغد چه بود خود اگر بازی مرا . دل برنجانند با من جفا
 ۱۱۵۵ شه کند توده بهر شب و فراز . صد هزاران خرمن از سرهای باز
 پاسبان من عسایات و بست . هرکجا که من روم شه در پست
 در دل سلطان خیال من مقیم . بی خیال من دل سلطان سقیم
 چون بهر آید مرا شه در روش . می‌پریم بر اوج دل چون پرنش
 همچو ماه و آفتاب می‌پریم . پردهای آسمانها می‌دریم
 ۱۱۶۰ روشنی عقلها از فکرتم . انفطار آسمان از فطرتم
 باز و حیران شود در من هُما . جغد که بود تا بداند سر ما
 شه برای من ز زندان یاد کرد . صد هزاران بنه را آزاد کرد

(۱۱۴۴) L Bul. بدترست. (۱۱۴۸) BL Bul. لوزینه.

(۱۱۴۵) Bul. کورگیر L (۱۱۵۰). زفعل و مکر L. زفعل مکر و فن. (۱۱۴۶) Bul. has:

گفت باز از یک پر من بشکند . یا زغم برگ گلی بر من زند

بیخ جغدستان شهنشه برگند . خانهاتان جلگی بر سرزند

(۱۱۵۴) A اگر یاری. (۱۱۵۵) AB Bul. om. از.

(۱۱۵۶) L Bul. بر درم. (۱۱۶۱) Bul. از من ها.

(۱۱۶۲) A برای ما.

آنک گر بر چشم اعی بر زند . ظلمت صدساله را زو بر گند
 جمله کوران را دوا کن جز حسود . کز حسودی بر تو ی آرد محمود
 مر حسودت را اگرچه آن منم . جان من تا همچنین جان میگم
 آنک او باشد حسود آفتاب . و آنک میرنجد زبود آفتاب
 اینست درد بی دوا کوراست آه . اینست افتاده ابد در فعر چاه
 نفی خورشید ازل بایست او . گی بر آید این مراد او بگو
 باز آن باشد که باز آید بشاه . باز کورست آنک شد گم کرده راه
 راه را گم کرد و در ویران فساد . باز در ویران بر جفدان فساد
 او هم نورست از نور رضا . لبک کورش کرد سرهنگ قضا
 خاک در چشمش زد و از راه برد . در میان جغد و ویرانش سپرد
 بر سری جفدانش بر سر می زنند . پتر و بال نازنینش می کنند
 و لوله افتاد در جفدان که ها . باز آمد تا بگیرد جای ما
 چون سگان کوی پر چشم و مهیب . اندر افتادند در دلق غریب
 باز گوید من چه در خوردم بجغد . صد چنین ویران فدا کردم بجغد
 من نخواهر بود اینجا می روم . سوی شاهنشاه راجع می شوم
 خویشتن مکشید ای جفدان که من . نه مقیم می روم سوے وطن
 این خراب آباد در چشم شاست . ورنه مارا ساعد شه باز جاست
 جغد گشتا باز حیلست می کند . تا زخان و مان شمارا برگند
 خانه های ما بگیرد او بمکر . برگند مارا بالوسی زوگر

خود من L. اگرچه کان منم A (۱۱۲۷). که حسودی L (۱۱۲۶). بر زند D (۱۱۲۵).

گرفتار شدن باز میان جفدان ویرانه: After this verse Bul. has the heading: (۱۱۲۰)

باز در ویرانه Bul. و. AB Bul. om. (۱۱۲۲). شد for او B (۱۱۲۱).

وز راه A (۱۱۲۴). نور و ضیا L. از نور ضیا A (۱۱۲۳).

می زنند A. corr. above. A. بر سر جفدانش A (۱۱۲۵).

چای مان L. که مان L. قوفونی افتاد L (۱۱۲۶). چه for نه L (۱۱۲۸).

زخان مان AD (۱۱۲۷). باز خواست L. نغز جاست B. آن خراب A (۱۱۴۱).

همچو مَرِّم جان از آن آسِیبِ جَبِّب . حامله شد امر مسیح دلنریب
 ۱۱۸۵ آن مسیحی نه که بر خُشک و تَرست . آن مسیحی کر مساحت برترست
 پس زجانِ جان چو حامل گشت جان . از چنین جانی شود حامل جهان
 پس جهان زاید جهان دیگرے . این حَسْر را وا نماید مَحْشَرے
 تا قیامت گر بگویم بشمر . من زشرح این قیامت قاصم
 این سخنها خود بمعنی یا رَیست . حرفها دامِ دَمِ شیرین لبست
 ۱۱۹۰ چون کند تقصیر پس چون تن زند . چوَنک لَبَّیکش بیا رَب می رسد
 هست لَیْکی که نتوانی شنید . لَبْک سر نا پائے بتوان چشید

کلوخ انداختن تشنه از سر دیوار در جوی آب،

بر لبِ جو بود دیواری بلند . بر سر دیوار تشنه دردمند
 مانعش از آب آن دیوار بود . از پی آب او چو ماهی زار بود
 ناگهان انداخت او خشتی در آب . بانگِ آب آمد بگوش چون خطاب
 ۱۱۹۵ چون خطابِ یارِ شیرین لَدِید . هست کرد آن بانگِ آبش چون نیید
 از صفای بانگِ آب آن مُتَحَن . گشت خشت انداز زانجا خشت گن
 آب میزد بانگِ یعنی می ترا . فایده چه زین زدن خشتی مرا
 تشنه گفت آبا مرا دو فایده است . من ازین صنعت ندارم هیچ دست
 فایده اول سماعِ بانگِ آب . کو بود مر نشنگانرا چون رباب
 ۱۲۰۰ بانگِ او چون بانگِ اِسْرافیل شد . مرده را زین زندگی تحویل شد
 یا چو بانگِ رعدِ ایامِ بهار . باغ میباید ازو چندین نگار

جهانی دیگری A (۱۱۸۷) . چو Bul. om. (۱۱۸۶)

شیرین دمبست D . شیرین لبست B . یا رَیست B . بمعنی یار نیست L (۱۱۸۹)

شیرین و لَدِید Bul. (۱۱۹۵) . نتوانی چشید A (۱۱۹۱) . پس چون L (۱۱۹۰)

خشت زن A . آنجا Bul. A (۱۱۹۶) . In D this verse follows v. ۱۲۰۰ .

بانگ تو D (۱۲۰۰)

یکدمر با جفدها دمساز کرد . از دم من جفدهارا باز کرد
 ای خنک جفدی که در پرواز من . فهم کرد از نیک بختی راز من
 در من آویزد تا نازان شوید . گرچه جفداند شه بازان شوید ۱۱۶۵
 آنک باشد با چنان شامی حبیب . هرکجا افتد چرا باشد غریب
 هرک باشد شاه دردش را دوا . گر چو فی نالد نباشد بی نوا
 مالک ملکم نیم من طبل خوار . طبل بازم و زند شه از کنار
 طبل باز من ندای ارجمعی . حق گواه من برغم مدعی
 من نیم جنس شهنشه دُور ازو . لیک دارم در غمخیزی نور ازو ۱۱۷۰
 نیست جنسیت زُروی شکل و ذات . آب جنس خاک آمد در نبات
 باد جنس آتش آمد در قوام . طبع را جنس آمدست آخر مدام
 جنس ما چون نیست جنس شاه ما . ما شد بهر مایه او فنا
 چون فنا شد مای ما او ماند فرد . پیش پای اسپ او گزدم چو گرد
 خاک شد جان و نشانیهای او . هست بر خاکش نشان پای او ۱۱۷۵
 خاک پایش شو برای این نشان . نا شوی تاج سر گردن گشان
 تا که نفریبد شمارا شکل من . نقل من نوشید پیش از نقل من
 ای بسا کس را که صورت راه زد . قصد صورت کرد و بر الله زد
 آخر این جان با بدن پیوسته است . هیچ این جان با بدن مانند هست
 تاب نور چشم با پیه است جُفت . نور دل در قطره خونی نهفت ۱۱۸۰
 شادماند و اندر گزیده و غم در جگر . عقل چون شمع درون مغز سر
 این تعلقات نه بی کیفاست و چون . غفلها در دانش چونی زبون
 جان کل با جان جزو آسیب کرد . جان ازو دُری سند در جیب کرد

کجا باشد غریب A (۱۱۶۶) . تا بازان شوید BL Bul. (۱۱۶۵)

آمدت L (۱۱۷۳) . شکل ذات A (۱۱۷۱) . نالان A (۱۱۶۷)

In D نقل and نُقل are transposed. (۱۱۷۷)

مانند D . مانسته است L . مانند هست B (۱۱۷۹) .

چون کل A (۱۱۸۳) . نه A (۱۱۸۴)

خانه معبور و سفنش بس بلند . معتدل ارکان و بی تخطیط و بند
 ۱۲۲۰ پیش از آن که ایام پیری در رسد . گردنت بندد بِجَلِّ مِّنْ مَّسَد
 خاك شوره گردد و ریزان و سُست . هرگز از شوره نبات خوش نرُست
 آب زور و آب شهوت منقطع . او زخویش و دیگران نا منافع
 ابروان چون پالدم زیر آمد . چشم را نم آمد تارک شده
 از تشنج رُو چو پشت سوسمار . رفته نطق و طعم و دندانها زکار
 ۱۲۲۵ روز بیگه لاشه لنگ و ره دراز . کارگه ویران عمل رفته زساز
 بیخهای خوی بد مُحکَم شده . قوت بر کردن آن کم شده

فرمودن والی آن مرد را که مان خارین را که نشانده بر
 سر راه بر کن،

همچو آن شخص درشت خوش سخن . در میان ره نشاند او خارین
 ره گذریانش ملامت گرشدند . بس بگفتندش بکن آنرا نکند
 هر دی آن خارین افزون شده . پای خلق از زخم آن پر خون شدی

(۱۲۱۹) L. تخطیط بند . After this verse L adds:

نور چشم و قوت ابدان بجا . فصر محکم خانه روشن بر صفا
 هوس غنیمت دان جوانی ای پسر . سرفرود آور بکن خشت و مدر

پاردم L (۱۲۲۲) . زور for رو L (۱۲۲۲) . کایام ABL Bul. (۱۲۲۰)

After this verse L adds: . طعم دندانها A. تشنج as in text. L. تشنج ABD Bul. (۱۲۲۴)

پشت دوتا گشته دل سست و طنان . تن ضعیف و دست و پا چون ریمان
 بر مرره زاد کم مرکوب سست . غم قوی و دل تنک تن نادرُست
 خانه ویران کار بی سامان شد . دل ز افغان همچو نای ایوان شد
 عمر ضایع سعی باطل راه دور . نفس کاهل دل سیه تن ناصبور
 موی بر سر همچو برف از بیم مرگ . جمله اعضا زرد و لرزان همچو برگ

قوت از بر کردن A (۱۲۲۶)

Heading: A om. آن مرد را.

مکن این را بلند L (۱۲۲۸) . همچو آن مرد AL (۱۲۲۷)

یا چو بر درویش آیم زکات . یا چو بر محبوس پیغام نجات
 چون دم رحمان بود کآن از بین . می رسد سوی محمد بی دهن
 یا چو بوی احمد مُرْسَل بود . کآن بعضی در شفاعت میرسد
 ۱۲۰۰ یا چو بوی یوسف خوب لطیف . می زند بر جان یعقوب نحیف
 فایده دیگر که هر خشتی کریں . بر گنم آیم سوی ماء معین
 کز کمی خشت دیوار بلند . پست تر گردد بهر دفعه که گد
 پستی دیوار قریبی می شود . فصل او درمان وصلی می بود
 سجد آمد کندن خشت کرب . موجب قری که وَاقِعُ و اقْتَرِبُ
 ۱۲۱۰ تا که این دیوار عالی گردست . مانع این سرفرو آوردست
 سجد نتوان کرد بر آب حیات . تا نیام زین تن خاکی نجات
 بر سر دیوار هر کو نشسته تر . زودتر بر می گد خشت و مدر
 هر که عاشق تر بود بر بانگ آب . او کلوخ زفت تر کند از حجاب
 او زیانگ آب پُر می نماند . نشود بیگانه جز بانگ بُلُق
 ۱۲۱۵ ای خُک آنرا که او آیم پیش . مُغْتَنِم دارد گزارد و امرویش
 اندر آن آیم کش قدرت بود . صحت و زور دل و قوت بود
 و آن جوانی همچو باغ سبز و تر . می رساند بی دریغی بار و بر
 چشمهای قوت و شهوت روان . سبز می گردد زمین تن بدان

هنگام نجات L (۱۲۰۲)

(۱۲۰۵) Bul. خوب و لطیف. After this verse L adds:

یا نسیم روضه دار السلام . سوی عاصی میرسد بی انتقام

یا سوی من سیه از کیمیا . میرسد پیغام کای ابله پیا

(۱۲۰۷) D که هر دفعه کند . (۱۲۰۸) D وصلی می شود، corr. in marg.

(۱۲۰۹) A Bul. فرو . (۱۲۱۰) A Bul. فزیت .

(۱۲۱۲) D کلوخ سخت تر، corr. above.

(۱۲۱۴) L بانگ فُلُق، corr. in marg.

زور و دل A. با فراغت صحت و قوت L (۱۲۱۶) . گذارد D (۱۲۱۵)

پاشی AL. باغ و D. D. Suppl. in marg. (۱۲۱۷)

۱۲۵۰ پس هلاكِ نار نور، مؤمن است . زَانَكْ بِي ضِدْ دَفْعِ ضِدْ لَا يُمْكِنُ است
 نار ضِدْ، نور باشد روزِ عدل . كَانْ زَقْفَرُ أَنْگِبَخْتِه شد این زَقْفُلْ
 گر هی خواهی نو دفعِ شَرِ نار . آبِ رحمت بر دلِ آتش گمار
 چشمه آن آبِ رحمت مؤمن است . آبِ حیوان روحِ پاكِ مُحْسِن است
 پس گریزان است نفس، تو ازو . زَانَكْ نو از آتشی او آبِ جو
 ۱۲۵۵ ز آبِ آتش زانِ گریزان می شود . گانش از آب ویران می شود
 حَسَّ و فِكْرِ نو هم از آتش است . حَسَّ شَيْخِ و فِكْرِ او نورِ خوش است
 آبِ نور، او چو بر آتش چکد . چَكْ چَكْ از آتش بر آید بر جهد
 چون کند چك چك نو گویش مرگ و درد . نا شود این دوزخِ نفسِ نو سرد
 نا نسوزد او گلستانِ نرا . نا نسوزد عدل و احسانِ نرا
 ۱۲۶۰ بعد از آن چیزی که کاری بر دهد . لاله و نسرين و سبزه دهد
 باز پنهان می روم اندرِ راست . باز گرد ای خواجه راهِ ما بجاست
 اندر آن نفریر بودیم ای حسود . که خَرَتِ لنگست و منزل دُور زود
 سال بیگه گشت وقتِ رَکشت نه . جز سیه روی و فعلِ زشت نه
 رَکَرَمْ در بنبخِ درختِ نَر فتاد . بایدش بر کند و در آتش نهاد
 ۱۲۶۵ هین و هین ای راهز و بیگانه شد . آفتابِ عمر سوه چاه شد
 این دو روز که زُورِت هست زود . پَرِ افشانی بگن از راهِ جود
 این قدر نخمی که ماندست بیاز . نا برُوید زین دو دم عمرِ دراز

پس for زان A . پس گریزان BDL (۱۲۵۴) . در دل آتش D (۱۲۵۲)

حَسَّ نو و فِكْرِ نو از آتشت Bul. (۱۲۵۶) . گانش او ز آب B (۱۲۵۵)

می روم L (۱۲۶۱) . Suppl. in marg. D. A om. (۱۲۵۹)

دور دور L . ای حسود L . بودم L (۱۲۶۲)

ABL Bul. for نه for نه. (۱۲۶۳)

AD Bul. . پیر افشانی . After this verse L adds:

این قدر نخمی که ماندست بکار * تا در آخر بینی آنرا برگ و بار

Bul. عمری. (۱۲۶۷)

۱۲۳۰ جامهای خلق بدریدی زخار . پای درویشان بختی زار زار
 چون بجد حاکم بدو گفت این بکن . گفت آری برگم روزیش من
 مدتی فردا و فردا وعده داد . شد درخت خار او مُحکَم نهاد
 گفت روزی حاکم اے وعده کن . پیش آ در کار ما واپس مغر
 گفت اَلْاَيَّامُ بِاَعْمَ بَيْنَنَا . گفت عَجَلٌ لَا تُطَالُ دَيْنَنَا
 ۱۲۳۵ تو که میگوئی که فردا این بدان . کی بهر روزی که میآید زمان
 آن درخت بد جوان نر می شود . وین گشنه پیر و مُضْطَرِّ می شود
 خارین در قوت و بر خاستن . خارگن در پیری و در کاستن
 خارین هر روز و هر دم سبز و نر . خارگن هر روز زار و خشکتر
 او جوان نر میشود نو پیر نر . زود باش و روزگار خود مبر
 ۱۲۴۰ خارین دان هر یکی خوی بدت . بارها در پای خار آخر زدت
 بارها از خوی خود خسته شدی . حس نداری سخت بی حسی آمدی
 گر زخسته گشتی دیگر کسان . که زخلق زشت تو هست آن رسان
 غافل بارے ز زخم خود نه . تو عذاب خویش و هر بیگانه
 یا تیر بر گیر و مردانه بزنی . تو علی وار این در خنجر بکن
 ۱۲۴۵ یا بگلین وصل کن این خارا . وصل کن با نار نور یار را
 تا که نو، او کُشد نار نرا . وصل او گلشن کند خار ترا
 نو مثال دوزخی او مؤمن است . گشتن آتش بمؤمن ممکن است
 مصطفی فرمود از گفت جمجم . کو بمؤمن لابه گر گردد زبیم
 گویدش بگدر زمین اے شاه زود . هین که نورت سوز نار مرا ربود

(۱۲۳۰) After this verse L adds:

چونک حاکم خبر شد زین حدیث * یافت آگاهی ز فعل آن خبیث

گفت آن گمراه را بکن این (۱۲۳۱) AB بعد L in the first hemistich

(۱۲۳۸) AL سبز تر.

(۱۲۴۸) AL لابه کرد او زبیم L کو for که

(۱۲۴۹) L ساز نار مرا.

پس ادب کن اسب را از خوی بد . ورنه پیش شاه باشد اسب رد
چشم اسب از چشم شه رهبر بود . چشم او بی چشم شه مضطر بود
چشم اسبان جز گباه و جز چرا . هرکجا خوانی بگوید نه چرا
۱۲۹۰ نور حق بر نور حس را کب شود . آنکهی جان سوی حق راغب شود
اسب بی را کب چه داند رسم راه . شاه باید تا بداند شاه راه
سوی حق رو که نورش را کبست . حس را آن نور نیکو صاحبست
نور حس را نور حق تزیین بود . معنی نور علی نور این بود
نور حق می کشد سوسه نری . نور حقش میبرد سوسه علی
۱۲۹۵ زانک محسوسات دوتر عالمیست . نور حق دریا و حس چون شبیست
لیک پیدا نیست آن را کب بر . جز بائار و بگفتار . نکو
نور حق کو غلیظ است و گران . هست پنهان در سواد دیدگان
چونک نور حس نمی بینی ز چشم . چون بینی نور آن دینی ز چشم
نور حس با این غلیظی محسوس نیست . چون خنی نبود ضیای کان صفیست
۱۳۰۰ این جهان چون حس بدست باد غیب . عاجزی پیشه گرفت و داد غیب
که بلندش میکند گاهیش پست . که دُرُشش میکند گاهی شکست
که پیمانش میبرد گاهی بسار . که گلستانش کند گاهیش خار
دست پنهان و قلم بین خط گزار . اسب در جولان و ناپیدا سوار
نیر پزان بین و ناپیدا کان . جانها پیدا و پنهان جان جان
۱۳۰۵ نیر را مشکن که آن نیر شهبست . نیست پرتاوی زشت . آنکهیست
ما رمیت اذ رمیت گشت حق . کار حق بر کارها دارد سبق

(۱۲۹۸) A for بینی .

(۱۳۰۰) AD غیب . پیش گرفت B . بدست و باد غیب A .

(۱۳۰۲) Bul. می کشد . After this verse L adds:

که به بحرش میبرد گاهی ببر * گاه خشکش میکند گاهیش تر

(۱۳۰۴) D اسب ناپیدا و در جولان سوار .

ز دست L . زشت Bul . و شست A . نیست پرتاوی Bul . نیر پرتاوی B (۱۳۰۵)

نا نمر دست این چراغ با گهر . هین قنیلش ساز و روغن زودنر
 هین مگو فردا که فرداها گذشت . نا بگلی نگذرد ایام گشت
 ۱۲۷۰ پند من بشنو که تن بندم قویست . کهنه بیرون کن گرت میل نویست
 لب بیند و کفیه پر زر برگشا . بخل تن بگذار پیش آور سخا
 نرک شهوتها و لذتها سخاست . هرکه در شهوت فرو شد بر نخاست
 این سخا شاخیزد از سرو بهشت . وای او کرکف چنین شاخی بهشت
 عروة الوثقی است این نرک هوا . برگشت این شاخ جانرا بر سما
 ۱۲۷۵ نا برد شاخ سخا اے خوبکیش . مر ترا بالا گشان نا اصل خویش
 یوسف حسنی و این عالم چو چاه . وین رسن صبرست بر امیر اله
 یوسفا آمد رسن در زن دو دست . از رسن غافل مشو پیگه شدست
 حمد لله کین رسن آویختند . فضل و رحمت را بهم آمیختند
 نا ببینی عالم جان جدید . عالم بس آشکار ناپدید
 ۱۲۸۰ این جهان نیست چون هستان شد . و آن جهان هست بس پنهان شد
 خاک بر بادست بازی میکند . کژنمایی پرده سازه میکند
 اینک بر کارست بی کارست و پوست . و آنک پنهان است مغز و اصل اوست
 خاک همچون آتشی در دست باد . باد را دان عالی و عالی نژاد
 چشم خاکی را بخاک افتد نظر . بادین چشمی بود نوعی دگر
 ۱۲۸۵ اسب داند اسب را کو هست یار . هر سوارے داند احوال سوار
 چشم حق اسب است و نور حق سوار . بی سواره اسب خود نابد بکار

- آفت تأخیر غیرات بفردا (۱۲۶۸) B. قنیلش A. om. و. After this verse the Heading
 is suppl. in D. So Bul. (۱۲۶۶) L. بگذرد. (۱۲۷۱) ABL Bul. و پیش.
 (۱۲۷۶) D. چو چه. Bul. عروة الوثقا است. (۱۲۷۴)
 (۱۲۷۷) L. نودست. Bul. اندر رسن. (۱۲۷۳)
 (۱۲۸۰) D. for چون. with پس written above. (۱۲۸۱) AB Bul. و بازی.
 (۱۲۸۲) D. عادل نژاد. (۱۲۸۳) L. جسم خاکی.
 (۱۲۸۶) L. بی سوار این اسب. جسم گل اسبست و نور دل سوار.

دل بدست او چو مور، سرور رام . مهر او گه ننگ سازد گاه نام
 ۱۲۲۵ مهر موش حاکم انگشتر است . باز آن نقش نگیل حاکم کیست
 حاکم اندیشه آن زرگرس . سلسله هر حلقه اندر دیگرست
 این صدا در کوه دلها بانگ کیست . گه پرست از بانگ این گه نهیست
 هر جا هست او حکیم است اوستاد . بانگ او زین کوه دل خالی مباد
 هست که کآوا مشای کند . هست که کآواز صدای کند
 ۱۲۲۶ میزها ند کوه از آن آواز و قال . صد هزاران چشمه آب زلال
 چون زکّه آن لطف بیرون میشود . آبها در چشمها خون میشود
 زان شهنشاه همایون نعل بود . که سراسر طور سینا لعل بود
 جان پذیرفت و بخرد اجزای کوه . ما کم از سنگیم آخر ای گروه
 نه زجان يك چشمه جوشان میشود . نه بدن از سبزپوشان میشود
 ۱۲۲۷ نه صدای بانگ مشتاقی درو . نه صفای جرعه ساقی درو
 کو حمیت نا زنبش و ز گلند . این چنین گهرا بکلی برگزند
 بولک بر اجزای او تابد مهی . بولک در وی تاب مه یابد روی
 چون قیامت کوههارا برگزند . بر سر ما سایه گی یافزند
 این قیامت زان قیامت گی کست . آن قیامت زخم و این چون مرهست
 ۱۲۲۸ هر که دید این مرهم از زخم اینست . هر بدی کین حسن دید او بخشن است
 ای خنک زشتی که خوش شد حریف . وای گل روی که جفتش شد خریف
 نان مرده چون حریف جان شود . زنه گردد نان و عین آن شود
 هیزم نیره حریف نار شد . تیرگی رفت و همه انوار شد
 در نکلان چون خبر مرده فساد . آن خری و مردگی یکسو نهاد

می‌زها ند AL (۱۲۲۶) . کآواز مشای DL (۱۲۲۶) . نامه سازد نه (۱۲۲۴)

پس قیامت این AL in second hemistich (۱۲۲۸) . bis بولک L Bul. (۱۲۲۷)

وآن قیامت زخم D (۱۲۲۶) . گئی . D . کرم کی می‌کند

یکسان نهاد A . نمکدان L Bul. (۱۲۴۱)

خشم خود بشکن تو مشکن نیر را . چشم خشم خون شارد شیر را
 بوسه ده بر نیر و پیش شاه بر . نیر خون آلود از خون تو سر
 آنچه پیدا عاجز و بسته و زبون . و آنچه ناپیدا چنان بُند و حرون
 ۱۲۱. ما شکاریم این چنین دایِ کِراست . گویِ چو گانیم چو گانِ کجاست
 و دَرَد و دوزد این خُباط کو . و دَمَد و سوزد این نَفَاط کو
 ساعتی کافر کند صدیق را . ساعتی زاهد کند زندیق را
 زَانِک مَخْلَص در خطر باشد ز دار . تا زخود خالص نگردد او نمار
 زَانِک در راهست و ره زن بی حدست . آن رَهَد کو در امان ایزد است
 ۱۲۱.۵ آینه خالص نگشت او مَخْلَص است . مرغ را نگرفته است او مُقْنِص است
 چو نِک مَخْلَص گشت مَخْلَص باز رست . در مقام امن رفت و بُرد دست
 هیچ آینه دگر آمن نشد . هیچ نانی گندم خرمن نشد
 هیچ انگور دگر غوره نشد . هیچ میوه پخته با کوره نشد
 پخته گرد و از نغیر دُور شو . رَو چو برهان مَحْقُوق نور شو
 ۱۲۲. چون زخود رستی هم برهان شدی . چونک بنه نیست شد سلطان شدی
 و ر عیان خواهی صلاح دین نمود . دیدهارا کرد بینا و گشود
 فخر را از چشم و از سیای او . دید هر چشمی که دارد نورِ هو
 شایخ فعالیت بی آلت چو حق . با مریدان داده بی گنتی سَق

In A the words *از خون جگر* A. *خون آلوده* AL (۱۴۰۸). *خون نماید* L (۱۴۰۷).
 جگر have been written over *جگر*, app. by the original hand.

چنین. AB Bul. بسته زبون. A Bul. (۱۴۰۶).

باشد مدام. L (۱۴۱۶). و چو گانی. D (۱۴۱۰).

B Bul. write *آینه* (with *isafat*). A *مقنص* for *مغیض*. D *منقص*, and so L

in marg.

نان گدمین. L گدمی. A (۱۴۱۷).

صلاح الدین. L Bul. گریان. D. A om. Bul. (۱۴۲۱) Suppl. in marg.

فخر را از جسم. D. A om. B (۱۴۲۲) Suppl. in marg.

بی گنتی. L Bul. (۱۴۲۴) Suppl. in marg. D. A om.

۱۳۶۵ پاکت محدود نو خواهد مدد . ورنه اندر خرج کم گردد عَدَد
 آب گفت آلوده را در من شتاب . گفت آلوده که دارم شرم از آب
 گفت آب این شرم بی من گئی رود . بی من این آلوده زایل گئی شود
 ز آب هر آلوده کو پنهان شود . آتَمَاءَ يَبْنَعُ الْإِيمَانَ بود
 دل ز پایه حوضِ تن رگلاک شد . تن ز آب حوضِ دلها پاک شد
 ۱۳۷۰ رگرو پایه حوضِ دل گردد ای پسر . هان ز پایه حوضِ تن میکن حذر
 بحرِ تن بر بحرِ دل برم زنان . در میانشان بَرَزَخَ لَا يَبْغِيَانِ
 گر تو باشی راست و ر باشی نوکڑ . پیشتر ی غرِ بدو واپس مغر
 پیش شاهان گر خطر باشد بجان . لیک نشکینند ازو با همتان
 شاه چون شهرین نر از شگر بود . جان بشیرینی رود خوشتر بود
 ۱۳۷۵ اے ملامت گر سلامت مر ترا . ای سلامت جو توی وای العُمری
 جان من کوره است با آتش خوش است . کوره را این بس که خانه آتش است
 همچو کوره عشق را سوزیدن نیست . هر که او زین کور باشد کوره نیست
 برگزیده بی برگی ترا چون برگ شد . جان باقی یافتی و مرگ شد
 چون ترا غم شادی افزودن گرفت . روضه جانت گل و سوسن گرفت
 ۱۳۸۰ آنچه خوفِ دیگران آن امن نُسْت . بط قوی از بحر و مرغ خانه سُسْت
 باز دیوانه شدم من ای طیب . باز سودایی شدم من اے حبیب
 حلقهای سلسله نو ذو فُنُون . هر یکی حلقه دهد دیگر جنون
 داد هر حلقه فنونی دیگرست . پس مرا هر دم جنونی دیگرست
 پس فنون باشد جنون این شد مثل . خاصه در زنجیر این میسر آجل
 ۱۳۸۵ آن چنان دیوانگی بگسست بند . که همه دیوانگان پندم دهند

(۱۳۷۲) A Bul. نشکیند عالی همتان . L. نشکید .

B. ملامت مر ترا L (۱۳۷۵)

رها کی تو مرا Bul. تویی وای العری

(۱۳۷۶) A Bul. جان من کورست .

(۱۳۷۷) A Bul. سوزید نیست BL. زین کوره باشد کور نیست .

(۱۳۷۹) Bul. شادی

(۱۳۸۲) A Bul. چون زغم شادیت افزونی گرفت . L. افزون گرفت

(۱۳۸۳) A Bul. در فنون .

(۱۳۸۴) A Bul. فنون آمد جنون .

(۱۳۸۵) Bul. کین همه .

۱۲۵۰ صِبْغَةَ اَلَّه هَسْتُ خُمْ رَنگِ هُوَ . پِشَهَا بِك رَنگِ گَرْدِ اَندَرُو
 چُون در آن خُم افتد و گویش فَمُ . از طَرَب گوید مَن خُم لَا تَلَم
 آن مَن خُم خود اَنَا اَلْحَقِ گفتنست . رَنگِ آنش دارد اِلَّا اَهَنست
 رَنگِ اَهَن مَحْوِ رَنگِ آنش است . زَانَشِ یَ لافد و خَامُش وَش است
 چُون بَسَرخی گشت همچون زَرِ کَانَ . پس اَنَا اَلنَّارست لافش بی زبان
 ۱۲۵۰ شد ز رَنگ و طَبِیعِ آنش مَحْمُشَم . گوید او مَن اَنشَم مَن اَنشَم
 اَنشَم مَن گر نَرَا شُکُست و ظَن . آزمون کن دَستِ را در مَن بَرَن
 اَنشَم مَن گر نَرَا شُد مَشْتَبِه . رَوِیِ خود بر رَوِیِ مَن یَکَدَم بَنه
 آدِی چُون نور گیرد از خُدا . هَسْتُ مَسْجُودِ مَلایِک زاجُنبا
 نِیز مَسْجُودِ کِی کو چُون مَلِک . رَسَنه باشد جانش از طُغیان و شُک
 ۱۲۵۰ اَنش چَه اَهَن چَه لب ببند . رِیشِ تَشْبِیهِ مَشْتَبِه را مَحْنَد
 پای در دریا مَنه کم گو از آن . بَر لَبِ دریا خُمش کن لب گران
 گرچه صد چُون مَن نَدارد نَابِ بَحْر . لَبِک مَن نَشْکِیم از غُرْقابِ بَحْر
 جان و غُل مَن فدای بَحْر باد . خونبهای غُل و جان این بَحْر داد
 نَا کِه پایم یَ رود رانم درو . چُون نماند پا چو بَطَانِم درو
 ۱۲۶۰ بی ادب حاضر ز غایب خوشترست . حلقه گرچه کُز بود نه بر درست
 اَسَ تَن آلوده بَگِردِ حوض گُرد . پَاکِ کِی گردد برون حوض مرد
 پَاکِ کو از حوض مَهجور اوفتاد . او ز پَاکِی خویش مَ دُور اوفتاد
 پَاکِی این حوض بی پایان بود . پَاکِی اجسام کم میزان بود
 زَانکِ دل حوض است لیکن در کِین . سَوِیِ دریا رَا پنهان دارد این

(۱۲۴۵) L. Bul. رَنگِ خُم هُوَ . ABDL. Bul. پِشَهَا . (۱۲۴۸) AL. زَانکِ اَهَن . L. in the
 second hemistich زَانکِ اَهَن دارد و اَهَن وِشت . (۱۲۵۱) A. اَنش مَن . D. شُکُست .
 ABL Bul. مَن تو گر شد . (۱۲۵۲) AL. اَنش مَن . ABL Bul. مَن تو گر شد .
 (۱۲۵۴) A. om. و . (۱۲۵۵) Bul. اَنشِ . Bul. اَهَن . L. مَشْتَبِه بر مَحْنَد .
 (۱۲۵۶) ABL Bul. گوی . (۱۲۵۷) D. نَا کِه صد . (۱۲۵۸) A. اَهَن .
 (۱۲۶۰) A. om. (۱۲۶۱) A. om. (۱۲۶۲) L. او ز طَهرِ خویش . Bul. (۱۲۶۴) A. om.

چون دل آن شاه زیشان خون بود . عصمت و آنت رفبهم چون بود
 زر خالص را و زرگرا خطر . باشد از قلاب خاين بيشتر
 ۱۴۰۵ يوسفان از رشك زشتان مخفند . كز عدو خوبان در آتش می زنند
 يوسفان از مكر اخوان در جهانند . كز حمد يوسف بكرگان می دهند
 از حمد بر يوسف مصري چه رفت . اين حمد اندر كين گرگيست زفت
 لاجرم زين گرگ يعقوب حلیم . داشت بر يوسف هميشه خوف و بیم
 گرگ ظاهر گرگ يوسف خود نگشت . اين حمد در فعل از گرگان گذشت
 ۱۴۱۰ زخم كرد اين گرگ وز عذر آيق . آمد كائنا ذهبنا نستيق
 صد هزاران گرگ را اين مكر نيست . عاقبت رسوا شود اين گرگ بيست
 زانك حشر حلدان روز گرند . بي گمان بر صورت گرگان كند
 حشر بر حرص خص مردارخوار . صورت خوك بود روز شمار
 زانسان را گند اندام نهان . خمرخواران را بود گند دهان
 ۱۴۱۵ گند مخفي كان بدلها می رسيد . گشت اندر حشر محموس و پديد
 بيسته آمد وجود آدمي . بر حذر شو زين وجود از زان دي
 در وجود ما هزاران گرگ و خوك . صالح و ناصالح و خوب و خشوك
 حكم آن خوراست كان غالبترست . چونك زرينش از پيس آمد آن زرينست
 سرفي كان در وجودت غالبست . هم بر آن تصوير حشرت واجبست
 ۱۴۲۰ ساعتی گرگی در آيد در بشر . ساعتی يوسف رخی همچون قمر
 ميرود از سينها در سينها . از ره پنهان صلاح و كينها
 بلك خود از آدمي در گاو و خر . می رود دانايي و علم و هنر

(۱۴۰۷) A زفت for رفت . (۱۴۰۸) D زين گرگ حلیم .

(۱۴۰۹) A om. حمد . (۱۴۱۰) L و چه زخم آيق corr. in marg. B آقا .

(۱۴۱۳) Bul. و مردارخوار . D صورت گرگی corr. by a later hand .

(۱۴۱۴) L Bul. گند bis . (۱۴۱۷) A om. و before خوب .

(۱۴۱۸) A حكم آن خوراست . Bul. حكم او آن خوراست . L حكم آن خوراست .

آمدن دوستان بپارستان جهت ذا النون قدس الله سره العزیز،
 این چنین ذا النون مصری را فساد . کاندرو شور و جنون نو بزاز
 شور چندان شد که تا فوق فلک . و رسید از وی جگرهارا نمک
 هین منه تو شور خود ای شور خاك . پهلوی شور خداوندان پاك
 خلق را تاب جنون او نبود . آتش او ریشه‌اشان مبر بود
 ۱۴۲۰ چونك در ریش، عوام آتش فساد . بند کردندش بزندانی نهاد
 نیست امکان وا کشیدن این لنگام . گرچه زین ره تنگ و آید عام
 دید این شاهان زعامه خوف جان . کین گزّه کورند و شاهان بی نشان
 چونك حکم اندر کف رندان بود . لاجرم ذا النون در زندان بود
 بك سواره میرود شاه عظیم . در کف طفلان چنین دُر، بنیم
 ۱۴۲۵ دُر چه دریا نهان در قطره . آفتابی مخفی اندر ذره
 آفتابی خویش را ذره نمود . و اندك اندك روی خود را برگشود
 جمله ذرات در وی بخو شد . عالم از وی مست گشت و صحو شد
 چون قلم در دست غداری بود . بی گمان منصور بر داری بود
 چون سفیان راست این کار و کیا . لازم آمد بقتلُونَ الانبیاء
 ۱۴۰۰ انبیارا گفته قوم راه گم . از سه اِنَّا تطیرنا یَکُم
 جمل ترسانان امان انگخته . زان خداوندی که گشت آویخته
 چون بقول اوست مصلوب جهود . پس مرورا امن کی ناند نمود

Heading: Bul. مصری (برش) ذو النون (برش) and so L, which has پریدن
 فرق فلک A (۱۴۸۷) ذو النون L Bul. (۱۴۸۶) ذو النون.
 تنگ می‌دارند عام L. لنگام L (۱۴۹۱) بزدان رو نهاد L (۱۴۹۰)
 ذو النون Bul. (۱۴۹۴) دید این شاهان A (۱۴۹۳)
 درج اندر L. دُر دریای نهان L. در چه دریای نهان Bul. (۱۴۹۵)
 شد آویخته In A Bul. جهل ترسایان امان D (۱۴۰۱) بر دست غداری A (۱۴۹۸)
 BD vv. ۱۴۰۱ and ۱۴۰۲ are transposed.

نا ززخم، لَغتِ بامِ من حیات . چون قنیل از گاوِ موسی ای یثقات
 نا ززخم، لَختِ گاوِی خوش شوم . همچو کُشته گاوِ موسی گش شوم
 زنده شد کُشته ززخم، دُمِ گاو . همچو مِن از کیمیا شد زَرِ ساو
 ۱۴۴۰ کُشته بر جَست و بگفت اسرار را . و نمود آن زمره خونِ خوار را
 گفت روشن کین جماعت کُشته‌اند . کین زمان در خصمِ آشفته‌اند
 چونک کُشته گردد این جسمِ گران . زنده گردد هستی اسرار دان
 جانِ او ببند بهشت و نارا را . باز داند جمله اسرار را
 و نماید خونیان دیورا . و نماید دامِ خُدعه و ربورا
 ۱۴۴۵ گاو کُشتن هست از شرطِ طریق . تا شود از زخمِ دُمش جانِ مُفید
 گاوِ نَس، خویش را زوثر بگش . تا شود رُوحِ خفی زنده و بهش

رجوع بحکایت ذا النون قدس الله روحه،

چون رسیدند آن نفر نزدیکِ او . بانگ بر زد فی کیانید اِنقوا
 با ادب گفتند ما از دوستان . بهر پرش آمدم اینجا بجان
 چوئی ای دربای عقل، ذو فنون . این چه بهتانست بر عقلت جنون
 ۱۴۵۰ دودِ گلخن گئی رسد در آفتاب . چون شود عفا شکسته از غراب
 و ما مگر از ما یسان کن این سخن . ما محبانیم با ما این مکن
 مر محبانرا نباید دور کرد . با برپوش و دغل مغرور کرد
 راز را اندر میانِ آورا شها . رو مکن در ابر پنهانی مها

کُشته و گاوِ موسی (۱۴۳۸) In marg. D. B. corr. in marg. از گاوِ عالم L (۱۴۳۷)

و نمودن زمره A (۱۴۴۰) زمس دُمِ گاو In marg. D. A (۱۴۳۶)

در خصمِ بر پشته‌اند Id. این جماعت Bul (۱۴۴۱)

و. ABL Bul. om. زودتر D (۱۴۴۶) خونیان و دیورا B (۱۴۴۴)

Heading: L Bul. ذو النون.

و دغل مهجور کرد Bul. (۱۴۵۲)

اسب سُكُك میشود رهوار و رام . رخس بازی میکند بُز م سلام
رفت اندر سگ ز آدمیان هوس . تا شیان شد با شکاری یا حرس
در سگ اصحاب خوبی ز آن رفود . رفت تا جویای الله گشته بود^{۱۴۲۵}
هر زمان در سینه نوعی سر کند . گاه دیو و گاه ملک گه دام و دد
ز آن عجب بیشه که هر شیر آگهست . تا بدام سینه پنهان رهست
دزدی کن از درون مرجان جان . ای کم از سگ از درون عارفان
چونک دزدی باری آن دُر لطیف . چونک حامل میشوی باری شریف

فهم کردن مریدان که ذا النون دیوانه نشده است قاصد کرده است،
دوستان در قصه ذا النون شدند . سوی زندان و در آن رأی زدند^{۱۴۲۶}
کین مگر قاصد کند یا حکمتیست . او درین دین قبله و آبتیست
دور دور از غلب چون دریای او . تا جنون باشد سَنه فرمای او
حاش الله از کمال جای او . کابیر بیمار پیوشد ماه او
او ز شرب عامه اندر خانه شد . او ز ننگ عاقلان دیوانه شد
او ز عار غلب گشت تن پرست . قاصدا رفتست و دیوانه شدست^{۱۴۲۷}
که بیندیدم قوی وز ساز گاو . بر سر و پشتم بزن وین را مکاو

Bul. رفت در سگ ز آدمی حرص و هوس L (۱۴۲۴) و. A om. (۱۴۲۴)

رفته. BL Bul. و رفود. D (۱۴۲۵) و. یا شیان شد.

که از شیر L (۱۴۲۷) . گاه شیاطین گاه ملک گاه دیو و دد L (۱۴۲۶)

After this verse L adds: (۱۴۲۹) از در و مرجان جان L (۱۴۲۸)

چونک ذو النون سوی زندان رفت شاد * بند بر پا دست بر سر زانفتاد

دوستان اش هر طرف بنهاد رو * سوی زندان چهار پرش چهار

Heading: B ذو النون. Bul. شیخ ذو النون مصری. Bul. دیوانه نشده قاصدا.

باشد جگر فرمای او L (۱۴۲۲) . مجنون L. ذو النون Bul. (۱۴۲۰)

ساز گاو A. که بیندم ای فتی وز ساز گاو BDL (۱۴۲۶) و. تن پرست Bul. (۱۴۲۵)

بر سر و پاهم L

شاه آن دان کو زشاهی فارغست . بی مه و خورشید نورش بازغست
 ۱۴۷۰ مخزن آن دارد که مخزن ذات اوست . هستی او دارد که با هستی عدوست
 خواجه لفان بظاهر خواجه‌وش . در حقیقت بنده لفان خواجه‌اش
 در جهان بازگونه زین بسیت . در نظرشان گوهری کم از خبست
 هر بیابان را مفازه نام شد . نام و رنگی عقلشان را دام شد
 يك گره را خود معرف جامعه است . در قبا گویند کو از عامه است
 ۱۴۷۵ يك گره را ظاهر سالوس زهد . نور باید نا بود جاسوس زهد
 نور باید پاك از نفلید و غول . تا شناسد مرد را بی فعل و قول
 در رود در قلس او از راه عقل . نقد او ببند نباشد بنده نقل
 بندگان خاص علام الغیوب . در جهان جان جواسیس القلوب
 در درون دل در آید چون خیال . پیش او مکتوف باشد سر حال
 ۱۴۸۰ در تن گنجشك چه بود برگ و ساز . که شود پوشید آن بر عقل باز
 آنك واقف گشت بر اسرار هو . سر مخلوقات چه بود پیش او
 آنك بر افلاك رفتارش بود . بر زمین رفتن چه دشوارش بود
 در كف داود کاهن گشت موم . موم چه بود در كف او ای ظلوم
 بود لفان بنده شکلی خواجه . بندگی بر ظاهرش دیباجه
 ۱۴۸۵ چون رود خواجه بجای ناشناس . در غلام خویش پوشاند لباس
 او بپوشد جامه‌ای آن غلام . سر غلام خویش را سازد امام
 در پیش چون بندگان در ره شود . تا نباید زوکی آگه شود
 گوید ای بنده تو رو بر صدر شین . من بگیرم کفش چون بنده کھین

(۱۴۷۰) D کی با هستی . (۱۴۷۱) AB om. the *hamza* of بنده .

(۱۴۷۲) A نام رنگی . (۱۴۷۳) D در فعل . L از فعل .

(۱۴۸۰) B Bul. چیست از برگ و ساز . In D this and the next verse are transposed.

(۱۴۸۱) DL شکل خواجه . B در ظاهرش .

(۱۴۸۵) L خواجه for میری . (۱۴۸۷) D originally تا نباشد .

(۱۴۸۸) A ای بنده برو . AB Bul. در صدر . A نشین .

ما محب و صادق و دل‌خسته‌ایم . در دو عالم دل بتو در بسته‌ایم
 ۱۴۵۵ فحش آغازید و دشنام از گراف . گنت او دیوانگانه زی و فاف
 بر جهید و سنگ پزان کرد و چوب . جملگی بگریختند از بیم کوب
 قهقهه خندید و جنبانید سر . گنت باد ریش این یاران نگر
 دوستان بین کو نشان دوستان . دوستان را رنج باشد همچو جان
 گی کران گیرد ز رنج دوست دوست . رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست
 ۱۴۶۰ نه نشان دوستی شد سرخوشی . در بلا و آفت و محنت کشتی
 دوست همچون زر بلا چون آتش است . زرِ خالص در دل آتش خوش است

امتحان کردن خواجه لقمان زیرکي لقمان را،

نه که لقمان را که بنده پاک بود . روز و شب در بندگی جلالک بود
 خواجه اش می‌داشتی در کار پیش . بهترش دیدی ز فرزندان خویش
 ز آنک لقمان گرچه بنده زاد بود . خواجه بود و از هوا آزاد بود
 ۱۴۶۵ گفت شاهی شیخ را اندر سخن . چیزی از بخشش زمن درخواست کن
 گفت ای شه شرم نابد مر ترا . که چنین گویی مرا زین برتر آ
 من دو بنده دارم و ایشان خنیر . و آن دو بر نو حاکمانند و امیر
 گفت شه آن دو چه اند آن زلفتست . گفت آن يك خشم و دیگر شهونست

(۱۴۵۴) Bul. محب صادق. After this verse L adds:

رازرا از دوستان پنهان مکن * در میان نه راز و قصد جان مکن

(۱۴۵۸) L. رنج کی باشد زجان . (۱۴۵۴) A. کی گران گردد .

(۱۴۶۰) D originally و آفت کشتی و محنت و بلا and so L, which om. و after

محنت. (۱۴۶۲) L. همچو آن لقمان که . A. روز شب .

(۱۴۶۳) A. خواجه او را داشتی .

(۱۴۶۱) L Bul. بنده زاده . L Bul. آزاده . After this verse A Bul. have the Heading

حکایت, which is suppl. in D.

(۱۴۶۸) L. آن دو کیند . Bul. ذللتست .

بارِ بازَرگان چو در آب اوفتد . دست اندر کالَه بهنر زند
چونك چيزی فوت خواهد شد در آب . تركِ كمنر گوی و بهنر را بیاب

ظاهر شدن فضل و زیرکي لقمان پیش امتحان کتدگان،

۱۰۱. هر طعامی کاوریدندی بوی . کس سوی لقمان فرستادی زپی
نا که لقمان دست سوی آن برد . قاصدا نا خواجه پس خوردهش خورد
سُوَر او خوردی و شور انگبختی . هر طعامی کآن بخوردی ربختی
ور بخوردی بی دل و بی اشنها . این بود پیوندی بی اننها
خریزه آورده بودند ارمغان . گنت رَو فرزند لقمان را بخوان
چون بُرید و داد اورا يك بُرین % همچو شکر خوردهش و چون انگین
از خوشی که خورد داد اورا دُوم . نا رسبد آن کرجها نا هندهر
ماند کرجی گنت این را من خورم . نا چه شیرین خرزده است این بنگرم

(۱۵۰۸) L. has in the second hemistich: کنتی مالش بغرقاب اوند . After this verse

L. adds: هرچه نازلتر بدریا افگند * دست اندر کالَه بهنر زند

(۱۵۰۹) Bul. گوی for گور . After this verse L. adds:

نقد ایمانرا بطاعت گوش دار * نا زروی حق نگردی شرمسار
چونك نقدترا نگهداری کمی * حرص و غفلت را برد دیو دنی
خواجه لقمان چو لقمانرا شناخت * بد بود اورا و با او عشق باعث

Bul. adds:

از دل و جان نقد ایمانرا بدار * نا نباشی روز محشر شرمسار
چونكه نقدت بود محفوظ ورع * نفس و شیطان از تو باشد بی طمع

Heading: L. om. (۱۵۱۱) ABL Bul. پس خوردش . (۱۵۱۲) ABL Bul. کور بخوردی .

(۱۵۱۴) L. has in the second hemistich: ليك غایب بود لقمان از میان . After this verse Bul. adds:

چون بر آمد جای خود لقمان دوان * کاردرا پس دست زد خواجه همان

L. adds:

گنت خواجه یا غلامی کای فلان * زود رَو فرزند لقمان را بخوان
چونك لقمان آمد و پیشش نشست * خواجه پس برگرفت سگینی بدست

(۱۵۱۶) D. کرچها . L. برچها .

نو درشتی کن مرا دشنام ده . مر مرا نو هیچ توقیری منه
 ۱۴۹۰ ترک خدمت خدمت تو داشتم . تا بغیرت تخم حلت کاشتم
 خواجگان این بندگیها کرده‌اند . تا گان آید کی ایشان بنده‌اند
 چشم پر بودند و سیر از خواجگی . کاره‌ارا کرده‌اند آمادگی
 این غلامان هول بر عکس آن . خویشتن بشنوده خواجه عقل و جان
 آید از خواجه ره افکندگی . نآید از بنده بغیر بندگی
 ۱۴۹۵ پس از آن عالم بدین عالم چنان . تعیینها هست بر عکس این بدان
 خواجه لقمان ازین حال نهان . بود واقف دیک بود از وی نشان
 راز و دانست خوش می‌راند خر . از برای مصلحت آن راهبر
 مر و را آزاد کرده از نخست . لبک خشودئ لقمان را بخت
 زآنک لقمان را مراد این بود تا . کس نداند سر آن شیر و فتی
 ۱۵۰۰ چه عجب که سیر زبند پنهان کنی . این عجب که سیر زخود پنهان کنی
 کار پنهان کن تو از چشمان خود . تا بود کارت سلیم از چشم بد
 خویش را تسلیم کن بر دام مُزد . وانگه از خود بی زخود چیزی بدزد
 میدهند اقیون ببرد زخم‌مند . تا که پیکان از تنش بیرون کنند
 وقت مرگ از رنج او را می‌درند . او بدان مشغول شد جان می‌برند
 ۱۵۰۵ چون بهر فکری که دل خواهی سپرد . از تو چیزی در نهان خواهند بُرد
 هرچه اندیشی و تحصیل کنی . می در آید درد از آن سو کابینی
 پس بدان مشغول شو کان بهترست . تا ز تو چیزی بُرد کان کهن‌ترست

و. Bul. om. (۱۴۹۲) . توقیری A (۱۴۸۹)

بغیر از بندگی Bul. (۱۴۹۴) . وین غلامان L. Bul. om. AL. B (۱۴۹۳)

B om. (۱۴۹۶) . این بدان L. (۱۴۹۵)

و. خوش ABL Bul. (۱۴۹۷)

چه عجب گر سر ABL (۱۵۰۰) . شیرفتی L. (۱۴۹۹)

بیرون کنند L. D. and so می‌دهد A (۱۵۰۲)

ای معنی B. and so هرچه تحصیلی کنی ای معنی D Bul. (۱۵۰۶)

این محبت هر نتیجه دانش است . گئی گرافه بر چنین تختی نشست
 دانش ناقص کجا این عشق زاد . عشق زاید ناقص اما بر جماد
 بر جمادی رنگ مطلوبی چو دید . از صبری بانگ محبوبی شنید
 ۱۵۲۵ دانش ناقص نداند فرق را . لاجرم خورشید داند برق را
 چونک ملعون خواند ناقص را رسول . بود در تأویل نقصان عقول
 ز آنک ناقص تن بود مرحوم رَحْم . نیست بر مرحوم لاین لعن و زخم
 نقص عقل است آنک بد رنجور است . موجب لعنت سزای دور است
 ز آنک تکمیل خردها دور نیست . لیک تکمیل بدن مقدور نیست
 ۱۵۴۰ کفر و فرعون هر گهر بعید . جمله از نقصان عقل آمد پدید
 بهر نقصان بدن آمد فرج . در نی که ما علی الاغنی حرج
 برق آفل باشد و بس بی وفا . آفل از باقی ندانی بی صفا
 برق خندد بر که می خندد بگو . بر کسی که دل نهد بر نور او
 نورهای چرخ بپزید پی است . آن چو لا شرقی ولا غربی گئی است
 ۱۵۴۵ برق را چون بَحْطَفُ الْآبْصَارِ دان . نور باقی را همه انصار دان
 بر کف دریا فرس را راندن . نامه در نور برقی خواندن
 از حریصی عاقبت نادیدنت . بر دل و بر عقل خود خندیدنت
 عاقبت بین است عقل از خاصیت . نفس باشد کو نبیند عاقبت
 عقل کو مغلوب نفس او نفس شد . مشتری مات رُحَل شد نحس شد
 ۱۵۵۰ هم درین نحس بگردان این نظر . در کسی که کرد نحس در نگر
 آن نظر که بنگرد این جز و مد . او ز نحس سوئے سعدی تَنَب زد
 زان همی گرداندت حالی بحال . ضد بضد پیدا کان در انتقال

- فرعونی AB. فرعونی که هر گَیَر D. کفر for کَبر A (۱۵۴۰).
 برق می خندد چه Bul. (۱۵۴۲). نداند Bul. (۱۵۴۲).
 که گرافه B (۱۵۴۲). گهر عهد L. و هر کبر
 کسی کو Bul. میخندد بگو. (۱۵۴۴) Bul.
 این جز و مد L. Bul. آن گواه او بنگرد L. (۱۵۵۱).
 برق را خود Bul. L. (۱۵۴۵).
 ضد ضد A (۱۵۵۲).

او چنین خوش میخورد کز ذوقِ او . طبعها شد مثنوی و لقمه جو
 چون بخورد از تلخیش آتش فروخت . هم زبان کرد آبله هم خلق سوخت
 ۱۵۲۰ ساعتی بی خود شد از تلخی آن . بعد از آن گفتش که ای جان و جهان
 نوش چون کردی تو چندین زهر را . لطف چو انگاشتی این فहर را
 این چه صبرست این صوری از چه رُوست . یا مگر پیش تو این جانت عدوست
 چون نیآوردی بحیلت حجتی . که مرا عذریست بس کن ساعتی
 گفت من از دستِ نعمت بخش تو . خورده‌ام چندان که از شرم دوتو
 ۱۵۲۵ شرم آمده که یکی تلخ از گفت . من نوشم اے تو صاحب معرفت
 چون همه اجزای از انعام تو . رسته‌اند و غرقِ دانه و دام تو
 گر زبک تلخی کم فریاد و داد . خاکِ صد ره بر سر اجزام باد
 لذتِ دستِ شکر بخت بداشت . اندرین بطیخ تلخی گی گذاشت
 از محبت تلخها شیرین شود . از محبتِ میوها زرین شود
 ۱۵۳۰ از محبتِ دردها صاف شود . از محبتِ دردها شاف شود
 از محبتِ مرده زند می‌کند . از محبتِ شاه بند می‌کند

جان جهان Bul. . ساعتی بیخوش Bul. (۱۵۲۰) شد مشتری D (۱۵۱۸)

In the (۱۵۲۵) . از مرگم دوتو B (۱۵۲۴) . این چه صبری AB Bul. (۱۵۲۲)
 غرق و before D om. (۱۵۲۶) . ناگهان دیدم کم زان یافت Bul. has second hemistich

After this verse L adds: (۱۵۲۰) . خاکِ غباری L (۱۵۲۷) . غرقه دانه دام تو A

از محبتِ خارها گل می‌شود * وز محبتِ سرکها مل می‌شود

After this verse L adds: (۱۵۲۱)

از محبتِ دار تختی می‌شود * وز محبتِ بار بختی می‌شود
 از محبتِ سخن گلشن می‌شود * وز محبتِ خانه روشن می‌شود
 از محبتِ خار سوسن می‌شود * بی محبتِ موم آهن می‌شود
 از محبتِ نار نوری می‌شود * وز محبتِ دیو حوری می‌شود
 از محبتِ سنگ روغن می‌شود * بی محبتِ روضه گلشن می‌شود
 از محبتِ حزن شادی می‌شود * وز محبتِ غول هادی می‌شود
 از محبتِ تیش نوشی می‌شود * بی محبتِ شیر موشی می‌شود
 از محبتِ سقم صفت می‌شود * وز محبتِ فخر رحمت می‌شود

تا غلام خاص را گردن زنند . بیخِشِ او را از زمانه برگنند
 چون شود فانی چو جانش شاه بود . بیخِشِ او در عصمتِ الله بود
 شاه از آن اسرار واقف آمد . همچو بویِ بختِ ربایی ن زده
 در نمائشِ دل بدگوهران . یزدی خُبک بر آن کوزه گران
 مکر میازند قوم حیل‌مند . تا که شہ را در فقاعی در کنند ۱۵۷۵
 پادشاهی بس عظیمی بی کران . در فقاعی کی بگنجد ای خران
 از برای شاه دای دوختند . آخر این تدبیر ازو آموختند
 نص شاگردی که با استاد خویش . هَم‌ری آغازد و آید بهیش
 با کدام استاد استاد جهان . پیش او یکسان هویدا و نهان
 چشم او بِنظَرِ بُنورِ الله شد . پرده‌های جهل را خارف بُد ۱۵۸۰
 از دل سوراخ چون کهنه گلیم . پرده بندد بهیش آن حکیم
 پرده می‌خندد برو با صد دهان . هر دهانی گشته اشکافی بر آن
 گوید آن استاد مرشاگرد را . ای کم از سگ نیست با من وفا
 خود مرا اُستا مگیر آهن گیل . همچو خود شاگرد گیر و گوزدل
 نه از مَنّت یاریست در جان و روان . بی مَنّت آبی نمی‌گردد روان ۱۵۸۵
 پس دل من کارگاه بختِ نُسْت . چه شکنی این کارگاه ای نادرست
 گوئی پنهان می‌زنم آتش‌زنه . نه بقلب از قلب باشد روزنه
 آخر از روزن ببیند فکری نو . دل گواهی دهد از ذکرِ تو
 گیر در رُویت نمالد از کمر . هرچه گوئی خندد و گوید نغم
 او نمی‌خندد زذوقِ مالشت . او می‌خندد بر آن اشکالشت ۱۵۹۰

چاقی به A (۱۵۸۰) . هَم‌ری اندیشد L (۱۵۷۸) . قوم Bul. (۱۵۷۵)

کارگاه بخش نیست B (۱۵۸۶) . کمی کم از سگ A . گفت آن استاد Bul. (۱۵۸۴)

cf. I ۲۹۰ (۵ -) گوئی For . گویش پنهان زن Bul. BDL (۱۵۸۷)

ذکر for قال L . زین ذکر AB Bul. . گواهی میدهد Bul. فکر for حال L (۱۵۸۸)

زآن برویت در نمالد L (۱۵۸۹)

اشکالشت A . اشکالشت D . مالشت D (۱۵۹۰)

تا که خوفت زاید از ذات اَلشَّمال . لذت ذات اَلسَّیِّب بُرْجِی اَلرِّجَال
تا دو پَر باشی که مرغِ بک پره . عاجز آمد از پریدن ای سرّه
۱۰۰۰ با رها کن تا نیایم در کلام . با بد دستور تا گویم تمام
ورنه این خواهی نه آن فرمان تراست . کس چه داند مر ترا مقصد کجاست
جانِ ابرهیم باید تا بنور . ببیند اندر نار فردوس و قُصور
پایه پایه بر رود بر ماه و خور . تا نماید همچو حلقه بندِ در
چون خلیل از آسمان هفتمین . بگذرد که لَا أُحِبُّ اَلْاَفْلَکِینَ
۱۰۱۰ این جهان تن غلطانداز شد . جز مر آنرا کو ز شهوت باز شد

تَمَّة حسد آن حشم بر آن غلام خاص سلطان،

قصه شاه و امیران و حسد . بر غلام خاص و سلطانِ بخرد
دور ماند از جرّارِ کلام . باز باید گشت و کرد آنرا تمام
باغبانِ مُلک با اقبال و بخت . چون درختی را نداند از درخت
آن درختی را که تلخ و رد بود . و آن درختی که بکش هفصد بود
۱۰۱۵ گی برابر دارد اندر تربیت . چون ببیندشان بچشمِ عاقبت
کأن درختان را نهایت چیست بر . گرچه یکسانند این دم در نظر
شَبخ کو بَطْلَزْ بُنُورِ اَللّٰه شد . از نهایت وز نُحُست آگاه شد
چشمِ آخرین بیست از بهر حق . چشمِ آخرین گشاد اندر سبق
آن حُودان بد درختان بوده اند . تلخ گوهر شور بختان بوده اند
۱۰۲۰ از حسد جوشان و کف می رنجند . در نهانی مکر می انگیزند

تا ترا L. داند که ترا A (۱۰۰۶) . پریدن بکسر L. عاجز آید. ABL Bul. (۱۰۰۴)

سلطان L. و before (۱۰۱۱) . تا نماید بند حلقه در بدر L. (۱۰۰۸)

هفصد AD (۱۰۱۴) . و یا اقبال A. (۱۰۱۳)

آگاه شد Bul. اَللّٰه شد Bul. (۱۰۱۷)

آخرین B in the first hemistich and in the second D trans- (۱۰۱۸)

چشم آلت بین AB om. (۱۰۲۰) . چشم آلت بین L in the first hemistich .

۱۶۰۰ عقل با حس زین طِلْسَمَاتِ دو رنگ . چون محمد با ابو جَهْلَانِ بچنگ
 کافران دیدند احمد را بَشَر . چون ندیدند از وی اِنْشَقَّ الْقَمَر
 خاك زن در دینه حَسَنِ خویش . دینه حس دشمنِ عقلست و کیش
 دینه حس را خدا اعماش خواند . بُپَرِشش گشت و ضَمّ ماش خواند
 زَانَك او کف دید و دربارا ندید . زَانَك حالی دید و فردارا ندید
 ۱۶۱۰ خواجه فردا و حالی پبش او . او نمی بیند ز گنجی بِلَكِ نَسو
 ذَرَّة زَانِ آفتاب آرد پیام . آفتاب آن ذَرَّة را گردد غلام
 قطره کز بحر وحدت شد سَیَر . هفت بحر آن قطره را باشد اسیر
 گر کفِ خاکی شود چالاک . او پبشِ خاکش سر نهد افلاک . او
 خاكِ آدم چونك شد چالاکِ حق . پبشِ خاکش سر نهاد اَمَلَاكِ حق
 ۱۶۱۵ السَّمَاءُ اَنْشَقَّتْ آخر از چه بود . از یکی جشی كه خاکی گشود
 خاك از دُرْدے نشبند زیرِ آب . خاكِ یین كز عرش بگشت از شتاب
 آن لطافت پس بدان كز آب نیست . جز عطای مُبَدَعِ وقاب نیست
 گر کند سُفلی هوا و نار را . ور زُكَلِ او بگذراند خار را
 حاکمت و بَعْلُ آلِه ما یَشا . او زَعِینِ درد انگیزد دوا
 ۱۶۲۰ گر هوا و نار را سفلی کند . نیرگی و دُرْدے و سُفلی کند
 ور زمین و آب را عُلوی کند . راه گردون را بها مطوی کند
 پس یقین شد كه تُعِزُّ مَنْ نَشا . خاکی را گشت پرها بر گشا
 آنی را گشت رَوِ ابلیس شو . زیرِ هَنَمِ خاك با تلبیس شو
 آدمِ خاکی بَرَوِ نوبرسها . ای بلبسِ آنی رَوِ نائری

اعا بخواند D (۱۶۰۸) . طلسم هفت رنگ L (۱۶۰۵)

سر نهد DL (۱۶۱۴) . جز نَسو ABL Bul. (۱۶۱۰)

از عرش A (۱۶۱۶) . خاکی بر گشود L (۱۶۱۵)

كو زعین درد A . حاکمت او L Bul. (۱۶۱۹)

D om. In L verses ۱۶۲۰ and ۱۶۲۱ are transposed. (۱۶۲۰)

نو بر سها L (۱۶۲۴) . D om. (۱۶۲۱)

پس یخدای را یخدای شد جزا . کاسه زن کوزه بخور اینک سزا
 گر بُدی با تو ورا خنده رضا . صد هزاران گل شگفتی مر ترا
 چون دل او در رضا آرد عمل . آفتابی دان که آید در حاک
 زو بخندد هر نهار و هر بهار . در هر آمیزد شکوفه و سبزه زار
 ۱۵۹۵ صد هزاران بلبل و قمری نوا . افگنند اندر جهان بی نوا
 چونک برگ روح خود زرد و سیاه . و بیبنی چون ندان خشم شاه
 آفتاب شاه در بُرج عتاب . می کند رُوها سیّه همچون کباب
 آن عطارد را و رَقها جان ماست . آن سپیدی و آن سیّه میزان ماست
 باز منشور می نویسد سرخ و سبز . نا رهند ارواح از سودا و عجز
 ۱۶۰۰ سرخ و سبز افتاد نسخ نو بهار . چون خط قوس و قزح در اعتبار

عکس تعظیم پینام سلیمان علیه السلام در دل بلقیس از صورت

حقیر هدهد

رحمت صد تو بر آن بلقیس باد . که خدایش غلب صد مرده بداد
 هدهد نامی بی آورد و نشان . از سلیمان چند حرفی با بیان
 خواند او آن نکمهای با شمول . با حفات نشکرید اندر رسول
 چشم هدهد دید و جان عقاش دید . رحس چو کئی دید و دل در یاش دید

م. بهار و م. نهار AL Bul. (۱۵۹۵) . پس خدای L (۱۵۹۱)

(۱۵۹۵) After this verse L adds:

چون نشانی تو خزائن از بهار * چون بدانی رمز خند در شمار

همچون کتاب L. سیاه A. (۱۵۹۷)

میزانهاست D. آن سفید و آن سیه Bul. (۱۵۹۸) . قوس قزح L Bul. (۱۶۰۰)

Heading: Bul. om. پیغام. After the Heading Bul. adds:

شد برین معنا بیک قصه بیان * حصه یاب قصه باش ای نکه دان

AB om. (۱۶۰۲)

چون کف L. چو کف D. جسم هدهد دید BL (۱۶۰۴)

زشتی: اعمال و شوی: جُعود. راه نوبه بر دل او بسته بود
 ۱۶۴۵ دل بختی همچو روی سنگ گشت. چون شکافت نوبه آنرا بهر گشت
 چون شُعَبی کوکه نا او از دعا. بهر گشتن خاك سازد کوهر
 از نیاز و اعتقاد آن خلیل. گشت ممکن امر صعب و مستحیل
 یا بدریوزه مُتَوَفِس از رسول. سنگ لاهی مزرعی شد با اُصول
 همچنین بر عکس آن انکارِ مرد. مس کند زررا و صلحی را نَبَرَد
 ۱۶۵۰ کَهْرُبایه سَخ آمد این دعا. خاك فابل را کند سنگ و حصا
 هر دلی را حجه هم دستور نیست. مزد رحمت قسم هر مزدور نیست
 هین پشت آن مکن جُرم و گناه. که کم نوبه در آم در پناه
 بیباید تاب و آبی نوبه را: شرط شد برق و صحابی نوبه را
 آتش و آبی بیباید میوه را. واجب آید ابر و برق این شیوه را
 ۱۶۵۵ نا نباشد برق دل و ابر دو چشم. گی نشیند آتش نهیدد و خشم
 گی بروید سبزه ذوق وصال. گی بخوشد چشمها ز آب زلال
 گی گلستان راز گوید با چمن. گی بنفشه عهد بندد با سمن
 گی چناری کف گشاید در دعا. گی درختی سر فشانند در هوا
 گی شکوفه آستین پُر نثار. بر فشاندن گیرد ایلم بهار
 ۱۶۶۰ گی فروزد لاله را رخ همچو خون. گی گل از کبسه بر آرد زر برون
 گی بیباید بلبل و گل بو کند. گی چو طالب فاخه کو کو کند
 گی بگوید لکلك آن لَكْ لَكْ بجان. لَكْ چه باشد مُلْكْ نُسْت ای مستعان

(۱۶۴۴) In BDL the order of the following verses is ۱۶۴۷, ۱۶۴۹, ۱۶۴۵, ۱۶۴۶,

۱۶۴۸. (۱۶۴۵) A روی و سنگ. (۱۶۴۶) B بهر گشتش.

(۱۶۴۸) A تا بدریوزه. In A vv. ۱۶۴۷ and ۱۶۴۸ are transposed.

(۱۶۵۰) AL این دعا. (۱۶۵۱) A om. (۱۶۵۲) A om. Bul. بر آیم.

(۱۶۵۳) D ابر و صحابی. (۱۶۵۴) A Bul. شرط باشد ابر و برق. Bul. واجب آمد B.

(۱۶۵۵) L آتش و نهیدد. Bul. om. و before A. ابر نشد برق.

(۱۶۵۶) A سبزه و ذوق. (۱۶۵۷) A در چمن. (۱۶۶۲) BL Bul. لکلك آن لَكْ لَكْ بجان.

۱۶۲۵ چار طبع و علّت اُولی نیسم . در نصرف دایما من باقیم
 کارِ من بی علّتست و مستقیم . هست تقدیرم نه علّت ای سقیم
 عادت خود را بگردانم بوقت . این غبار از پیش بنشام بوقت
 بجز را گویم که هین پُر نار شو . گویم آتش را که رو گلزار شو
 کوه را گویم سبک شو همچو پشم . چرخ را گویم فرو در پیش چشم
 ۱۶۲۶ گویم ای خورشید مفرون شو بماء . هر دورا سازم چو دو ابرسیاه
 چشمه خورشید را سازم خشک . چشمه خون را بن سازم مُشک
 آفتاب و مه چو دو گاو سیاه . یوغ بر گردن بیددشان اله

انکار فلسفی بر قرائتِ اِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا،

مُقرّب می خوانند از روی کتاب . ماؤُكُمْ غَوْرًا ز چشمه بندم آب
 آبرا در غورها پنهان کنم . چشمه ها را خشک و خشکستان کنم
 ۱۶۲۷ آبرا در چشمه کی آرد دگر . جز من بی مثل با فضل و خُطر
 فلسفی منطقی منتهان . می گذشت از سوی مکتب آن زمان
 چونک بشنید آیت او از ناپسند . گفت آرم آبرا ما با گلند
 ما بزخم بیل و نیزه تیر . آبرا آریم انرا پستی زیر
 شب بخت و دید او بک شیرمرد . زد طبایحه هر دو چشمش کور کرد
 ۱۶۲۸ گفت زین دو چشمه چشم ای شفی . با نیر نوری بر آرا صادق
 روز بر جست و دو چشم کور دید . نور فایض از دو چشمش ناپدید
 گر بنالیدی و مستغفر شدی . نور رفته از گرم ظاهر شدی
 لیک استغفار هر در دست نیست . ذوق توبه نُقل هر سرمست نیست

که رو for برو Bul. (۱۶۲۸) . نگردانم B (۱۶۲۷) . بی علّت A (۱۶۲۶)

In L the hemistichs are transposed. (۱۶۲۶) . فرو شو L (۱۶۲۷)

زین دو چشم تیره L (۱۶۲۸) . که آرد دگر BL (۱۶۲۷)

دو گوهر کور L . دو چشمش کور B Bul. (۱۶۲۸)

نقل توبه رزق هر سرمست L (۱۶۲۷)

رختها دادی و خواب و رنگ رو . سرفدا کردی و گنتی همچو مو
 ۱۶۸۵ چند در آتش نشستی همچو عود . چند پیش تیغ رفتی همچو خود
 زین چنین بیچارگها صد هزار . خوی عشاقست و نآید در شمار
 چونك شب این خواب دیدی روز شد . از امیدش روز نو پیروز شد
 چشم گردان کرده بر چپ و راست . کان نشان و آن علامتها کجاست
 بر مثال برگ می لرزی که وای . گر رود روز و نشان نآید بجای
 ۱۶۹۰ می دوی در کوی و بازار و سرا . چون کسی کو گم کند گوساله را
 خواجه خیرست این دَوَادو چیست . گم شد اینجا که داری کیست
 گویش خیرست لیکن خیر من . کس نشاید که بداند غیر من
 گر بگویم نك نشام فوت شد . چون نشان شد فوت وقت موت شد
 بنگری در روی هر مردی سوار . گویدت منگر مرا دیوانه وار
 ۱۶۹۵ گویش من صاحبی گم کرده ام . رو بچست و جوی او آورده ام
 دولت پانده بادا اے سوار . رحم کن بر عاشقان معذور دار
 چون طلب کردی بچد آمد نظر . جد خطا نکند چنین آمد خبر
 ناگهان آمد سوارے نیکبخت . پس گرفت اندر کنارت سخت سخت
 نو شدی بی هوش و افتادی بطاق . بی خبر گشت ایست سالوس و نفاق
 ۱۷۰۰ او چه می بیند درو این شور چیست . او نداند کان نشان وصل کیست
 این نشان در حق او باشد که دید . آن دگررا گئی نشان آید پدید
 هر زمان کز وی نشانی می رسد . شخص را جانی بجانی می رسد
 ماضی بیچاره را پیش آمد آب . این نشانها نك آیات الکتاب

(۱۶۸۵) Bul. رفتی for گنتی. (۱۶۸۶) A om. و. After this verse L adds:

چونك اندر خواب دیدی حالها * آلك بودی آرزویش سالها

(۱۶۸۸) L. نشان و علامتها. (۱۶۹۱) L. چه داری.

(۱۶۹۴) Bul. يك نشانی. L. يك نشانی. (۱۶۹۵) BL Bul. مرد سوار.

(۱۶۹۸) A. سوار. (۱۶۹۹) A om. و before افتادی.

(۱۷۰۲) Bul. هر زمان از وی. L Bul. میرسد bis.

گفت نباید خاک اسرار ضمیر . گئی شود چون آسمان بستان مُبیر
 امر کجا آورده اند آن حُلها . مِنْ كَرِيمٍ مِنْ رَحِيمٍ کُلها
 ۱۶۶۵ آن لطافتها نشان شاهدیست . آن نشان پایِ مردِ عابدیست
 آن شود شاد از نشانِ کو دید شاه . چون ندید او را نباشد اقتباه
 روح آنکس کو بهنگامِ اَلَسْت . دید ربّ خویش و شد بی خویش و مست
 او شناسد بویِ کب کوئی بخورد . چون نخورد اوئی نداند بویِ کرد
 زَانِكَ حِكْمَتِ هَمچو نافه ضالّه است . همچو دلاله شهبان را داله است
 ۱۶۷۰ نو بینی خواب در بَك خوش لفا . کو دهد وعده و نشانی مر ترا
 که مراد تو شود اینك نشان . که پیش آید ترا فردا فلان
 بَك نشانی آنك او باشد سوار . بَك نشانی که ترا گیرد کنار
 بَك نشانی که بخندد پیش تو . بَك نشانی کی دست بندد پیش تو
 بَك نشانی آنك این خواب از هوس . چون شود فردا نگویی پیش کس
 ۱۶۷۵ زَانِ نشان با والدِ یَحْمی بگفت . کی نیایی ناسه روز اصلا بگفت
 ناسه شب خامش کن از نيك و بدت . این نشان باشد که بجای آیدت
 دمِ مزن سه روز اندر گشت و گو . کین سکونت آیتِ مقصود تو
 همین میآورد این نشان را تو بگفت . وین سخن را دار اندر دل نهفت
 این نشانها گویدش همچون شکر . این چه باشد صد نشانی دگر
 ۱۶۸۰ این نشان آن بود کآن مُلک و جاه . که همی جوی بیایی از اله
 آنك می گریی بشبهای دراز . و آنك میسوزی سحرگه در نیاز
 آنك بی آن روز تو تارِ بَك شد . همچو دُوکِ گردنت بارِ بَك شد
 و آنچه دادی هرچه داری در زکات . چون زکات پاک بازان رخنهات

و. AB om. شد. و. (۱۶۶۷) L Bul. om. کُلها for زانها A (۱۶۶۶)

و. (۱۶۷۰) ABL Bul. وعده نشانی (۱۶۷۰) چه داند ABL Bul. (۱۶۶۸) . مست before

و. B. Bul. و. A. B. for بَك A (۱۶۷۱)

سکونت D (۱۶۷۷) زان نشان که م زکات را بگفت B (۱۶۷۵)

آلک بی او A. و آنکه Bul. (۱۶۸۲) این نشانها بگفت L Bul. (۱۶۷۸)

نو کجایی نا شور من چاکرت . چارفت دوزم کسم شانه سرت
 جامهات شوم شُشپهات کُشَم . شیر بِبِشت آورم ای محنشم
 دستکت بوسم بمالر پایکت . وقت خواب آید بروم جایکت
 ای فدای تو همه بُزهای من . ای ییادت مَبَی و مَبَیای من
 ۱۷۲۵ این غلط پیوده می گفت آن شُبان . گفت موسی با رِکِست این ای فلان
 گفت با آنکس که مارا آفرید . این زمین و چرخ ازو آمد پدید
 گفت موسی های بس مُدبِر شدی . خود مسلمان ناشه کافر شدی
 این چه زارست و چه کفرست و فُشار . پنبه اندر دهان خود فشار
 گندِ کُبر تو جهان را گند کرد . کُفر تو دیبای دین را زنده کرد
 ۱۷۲۶ چارق و پانابه لایق سر تراست . آفتاب را جنبه هاگی رواست
 گر نیندی زین سخن تو خلق را . آتشی آید بسوزد خلق را
 آتشی گر نآمدست این دود چیست . جان سیه گشته روان مردود چیست
 گر می دانی که یزدان داورست . زار و گستاخی ترا چون باورست
 دوستی بی رخرد خود دشمنیست . حق تعالی زین چنین خدمت غنیست
 ۱۷۲۷ با که می گویی تو این با عم و خال . جسم و حاجت در صفات ذوالجلال
 شیر او نوشد که در نشو و نماست . چارق او پوشد که او محتاج پاست
 ور برای بندش است این گفت و گو . آنک حق گفت او منست و من خود او
 آنک گفت اِلَی مَرِضْتُ لَمْ تَعُدْ . من شدم رنجور او تنها نشد

(۱۷۲۲) L Bul. شُشپهات.

(۱۷۲۷) Bul. های خیره سر شدی. and so L, which has تو می for های, and B in marg.

(۱۷۲۸) BL Bul. این چه کفرست.

(۱۷۲۹) A کار کُفر تو جهان را بند کرد.

(۱۷۳۰) In B هرزه (?) is written above پانابه. (۱۷۳۱) D om. و.

(۱۷۳۲) A جسم و جان که در صفات L. چشم و حاجت. با کی می گویی.

(۱۷۳۳) L Bul. پست است.

(۱۷۳۷) D و من چو او L. این گفت تو. AB Bul. وز برای.

پس نشانیها که اندر انبیاست . خاص آن جانرا بود کو آشناست
 ۱۷۰۰ این سخن نافص بماند و بیقرار . دل ندارم بی دلمر معذور دارم
 دژمارا گئی تواند کس شمرد . خاصه آنکو عشق غلبه او ببرد
 می شمارم برگیمای باغرا . می شمارم بانگ کبک و زاغرا
 در شمار اندر نیاید لیک من . می شمارم بهر رشد منحن
 نحس کیوان یا که سعد مشتری . ناید اندر حصر گرچه بشتری
 ۱۷۱۰ لیک هم بعضی ازین مردوانر . شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر
 نا شود معلوم آثار قضا . شمه مرا اهل سعد و نحسرا
 طالع آنکس که باشد مشتری . شاد گردد از نشاط و سروری
 و آنکرا طالع زحل از هر شرور . احتیاطش لازم آید در امور
 گر بگویم آن زحل استاره را . ز آتش سوزد مر آن بیچاره را
 ۱۷۱۵ اذ کربوا الله شاه ما دستور داد . اندر آتش دید مارا نور داد
 گفت اگرچه پاکر از ذکر شما . نیست لایق مر مرا تصویرها
 لیک هرگز مست تصویر و خیال . در نیاید ذات مارا بی مثال
 ذکر جسمانه خیال نافص است . وصف شاهانه از آنها خالص است
 شاهرا گوید کسی جولاه نیست . این چه مدحست این مگر آگاه نیست

انکار کردن موسی علیه السلام بر مناجات شوپان،

۱۷۲۰ دید موسی يك شُبانی را براه . کو می گفت اے گزیننده اله

AB Bul. دژهای ریگرا توان شمرد (۱۷۰۶) Bul. همان بیقرار A (۱۷۰۵)

رشدی A (۱۷۰۸) دل ببرد and so L, which has عشق از روی غلبه برد

آنکرا B (۱۷۱۴) اگرچه A (۱۷۰۹)

گرچه Bul. (۱۷۱۶) ز آتشی L AD om. (۱۷۱۴)

Heading: ABL Bul. شُبانی.

A (sic) کریشک B ای اله و ای اله A (۱۷۲۰) D کریشک L

ای کریم و ای اله Bul. in marg.

۱۷۵۰ ما بَری از پاك و ناپاكی همه . از گرانجامی و چالاکي همه
 من نكردم امر نا سودی كنم . بلك تا بر بندگان جودی كنم
 هندوان را اصطلاح دهند مدح . سندیان را اصطلاح سَند مدح
 من نكردم پاك از سیحشان . پاك هم ایشان شوند و دُرُفشان
 ما زبان را ننگرم و فال را . ما درون را بنگرم و حال را
 ۱۷۶۰ ناظر قلبیم اگر خائس بود . گرچه گفت لفظ ناخاضع رود
 زآنك دل جوهر بود گفتن عرض . پس طُفیل آمد عرض جوهر غرض
 چند ازین الفاظ و اِضمار و مجاز . سوز خواهم سوز با آن سوز ساز
 آنشی از عشق در جان بر فروز . سر بر فكر و عبارت را بسوز
 موسی آداب دانان دیگرند . سوخته جان و روانان دیگرند
 ۱۷۶۵ عاشقانرا هر نفس سوزید نیست . بر دم و بران خراج و عُشر نیست
 گر خطا گوید و را خاطی مگو . و ر بود پُسر خون شهیدان را مشو
 خون شهیدان را زاب اولیترست . این خطا از صد صواب اولیترست
 در درون كعبه رسم قبله نیست . چه غم از غواص را پاچله نیست
 نو ز سرستان فلاوزی مجو . جامه چاكان را چه فرمای رفو
 ۱۷۷۰ ملت عشق از همه دینها جُداست . عاشقان را ملت و مذهب خداست
 لعل را گر مَهر نبود پاك نیست . عشق در دریای غم غمناك نیست

(۱۷۵۰) D چالاکي for ناپاكی . (۱۷۵۶) L بر مفسدان جودی .

(۱۷۵۷) L هندیانرا . (۱۷۵۹) Suppl. in marg. L. AB Bul. درون را for روان را .

(۱۷۶۰) A Bul. ناخاضع بود .

(۱۷۶۱) D in the second hemistich گفتن for جوهر , corr. in marg.

(۱۷۶۲) L اِضمار مجاز . D سوز .

(۱۷۶۵) D عاشقانرا احتیاطی عسر نیست , and so L, which has احتیاط .

(۱۷۶۶) AB لعل بود . L Bul. شهید اورا مشو .

(۱۷۶۷) L ثواب . (۱۷۷۰) A از همه دنیا .

(۱۷۷۱) BDL مَهر , as in text.

آنك لِی یَسْمَعُ وَ لَی یُبْصِرُ شدست * در حق، آن بنده این هم ببُهدست
 ۱۷۴۰ بی ادب گفتن سخن با خاصِ حق * دل ببرانند سیه دارد و زرق
 گر تو مردی را بخوانی فاطمه * گرچه يك جنسند مرد و زن همه
 قصه خونِ نو کند نا ممکن است * گرچه خوش خو و حلیم و ساکن است
 فاطمه مدحست در حقِ زنان * مرد را گویی بود زخمِ سنان
 دست و پا در حقِ ما استنابش است * در حق، پاکی * حق آلابش است
 ۱۷۴۵ لَمْ یَلِدْ لَمْ یُولَدْ اورا لایق است * والد و مولود را او خالق است
 هرچه جسم آمد ولادت و صفِ اوست * هرچه مولودست او زین سوی جُوست
 زآنك از کون و فسادست و مهین * حادث است و مُحْدَث خواهد بقین
 گفت ای موسی دهانم دوختی * وز پشیمانی تو جانم سوختی
 جامه را بپذیرد و آهی سرد و نشت * سر نهاد اندر بیابان و برفت

عتاب کردن حق تعالی موسی را علیه السلام از بهر شبان،

۱۷۵۰ وحی آمد سوی موسی از خدا * بنده ما را زما کردی جدا
 تو برای وصل کردن آمدی * با خود از بهر بریدن آمدی
 نا توانی پامنه اندر فراق * اَبْغَضُ الْأَشْیَاءِ عِنْدَی الطَّلَاق
 هر کسی را سیرتی بنهادم * هر کسی را اصطلاحی دادم
 در حق، او مدح و در حق، تو ذم * در حق، او شهاد و در حق، تو سَم

فاطمه مردست L (۱۷۴۲) . بی بیهشت A Bul. بی بصر و بی بسع A (۱۷۴۱)

(۱۷۴۵) In A this and the following verse are transposed.

(۱۷۴۶) BL Bul. کرد نشت. AB Bul. و رفت.

Heading: AB Bul. حق تعالی با موسی.

(۱۷۵۱) A قطع for فصل and so BL Bul., which have فصل for قطع کردن آمدی.

(۱۷۵۴) After this verse L adds:

در حق او نور و در حق تو نار * در حق او ورد و در حق تو خار
 در حق او نيك و در حق تو بد * در حق او قرب و در حق تو رد

۱۷۱. مَحْرَمِ ناسوتِ ما لاهوتِ باد . آفرین بر دست و بر بازوتِ باد
 حالِ من اکنون برون از گفتمست . این چه میگویم نه احوالِ منست
 نقشِ ییغی که در آینه است . نقشِ نُسْتِ آن نقشِ آن آینه نیست
 دم که مردِ نایی اندر نای کرد . در خورِ نایست نه در خوردِ مرد
 هان و هان گر حمد گویی گر سپاس . همچو نافر جامِ آن چو بانِ شناس
 ۱۷۲. حمدِ تو نسبتِ بدانِ گر بهترست . لیکِ آن نسبتِ بحقِ هم بهترست
 چند گویی چون غطا بر داشتند . کین نبودست آنک میپداشتند
 این قبولِ ذکرِ تو از رحمت . چون نمازِ مستحاضه رخصت
 با نمازِ او بیالودستِ خون . ذکرِ تو آلوده نشیبه و چون
 خونِ پلیدست و باقی می رود : لیکِ باطن را نجاستها بود
 ۱۸۰. کآن بغیرِ آبِ لطفِ کردگار . کم نگردد از درونِ مردِ کار
 در سجود کاش رو گردانی . معنی سُبْحانِ رَبِّی داننی
 کای سجود چون وجودم ناسزا . مریدی را تو نکویی ده جزا
 این زمین از حلمِ حق دارد اثر . تا نجاست بُرد و گلهای داد بر
 تا بپوشد او پلیدیهای ما . در عوضِ بر روید از وی غنچهها
 ۱۸۰. پس چو کافر دید کور در داد و جود . کمتر و بی مایه تر از خاک بود
 از وجودِ او گل و میوه نرست . جز فسادِ جمله پاکبها نجست
 گفت واپس رفته ام من در ذهاب . حسرتا با لَبَتی کُنْتُ تُراب
 کاش از خاکی سرفراز نگزیدی . همچو خاکی دانه میچیدی

آینه میگویم. L Bul. جان من. AL. حال ما. (۱۷۱۱)

نقش در آینه. L. نقش از آن آینه نیست. Bul. (۱۷۱۲)

قبول و ذکر. A (۱۷۱۷). حمد گویم. D (۱۷۱۶). و فی در خورد. A (۱۷۱۴)

بیالودست. A. در نماز او. Bul. (۱۷۱۸)

In the second hemistich A has این پلیدی چهل قام می بود, corr. in marg. (۱۷۱۹)

در جزا. A. چون در. D originally. کآن سجود. A (۱۸۰۲)

حسرت. BD (۱۸۰۷). کو اندر وجود. L (۱۸۰۵). حکم حق. B (۱۸۰۴)

وحی آمدن موسی را علیه السلام در عذر آن شبان،

بعد از آن در سر موسی حق نهفت . رازهای کآن نمی آید بگفت
 بر دل موسی سخنها ریختند . دیدن و گفتن بهم آمیختند
 چند بیخود گشت و چند آمد بخود . چند پُرید از ازل سوے ابد
 ۱۷۷۵ بعد ازین گر شرح گویم ابلهست . زآنک شرح این و رای آگهیست
 و بر بگویم عقلهارا بر کنند . و بر نویم بس قلمها بشکند
 چونک موسی این عتاب از حق شنید . در بیابان در پی چو بان دوید
 بر نشان پای آن سرگشته رانید . گرد از پَره ییابان بر فشانید
 گام پای مردم شورید خود . هر زگام دیگران پیدا بود
 ۱۷۸۰ یک قدم چون رُخ زیلا نا نشیب . یک قدم چون پیل رفته بر وُریب
 گاه چون موجی بر افرازان عُلر . گاه چون ماهی روانه بر شکر
 گاه بر خاکی نهشته حال خود . همچو رمالی که رمی بر زند
 عاقبت در یافت اورا و بدید . گفت مزدیده که دستورے رسید
 هیچ آدابی و نرنیبی محو . هر چه میخواهد دل تنگ بگو
 ۱۷۸۵ کفر تو دینست و دینت نور جان . ایمنی وز تو جهانی در امان
 اے مُعَافِ یَفْعَلُ اللّٰهُ مَا یَشاءُ . بی مُعَافَا رَو زبَان را بر گشا
 گفت ای موسی از آن بگذشتم . من کون در خون دل آغشتم
 من زیدَره مُنْتَهی بگذشتم . صد هزاران ساله زان سو رفته ام
 نازیانه بر زدم اسم بگشت . گنبدی کرد و زگردون بر گذشت

L. رازها می گفت and so Bul., which has رازهایی گفت کآن نآید (۱۷۷۲) AB
 ۱۷۷۵) B بعد از آن . After this verse L adds: رازهایی گفت کآن با کس نگفت

و بر نگویم شرحهایی معتبر * تا قیامت باشد آن بس مختصر

م. زیبای دیگران (۱۷۷۲) D . پَر ییابان AL (۱۷۷۸)

ای معافی Bul. (۱۷۸۶) . نوشته L Bul. (۱۷۸۲) . بر افرازد L (۱۷۸۱)

رفته ام for گشتم L. and so L. سال از آن سو B (۱۷۸۸)

سَرِ خون و نطفه حُسْنِ آدمیست . سابقِ هر بیشی آخر کیمست
 لوح را اوّل بشوید بی وقوف . آنگی بر وی نویسد او حُرُوف
 خون کند دل را و اشکِ مُسْتَهان . بر نویسد بر وی اسرارِ آنکهان
 وقتِ شُستن لوح را باید شناخت . که مر آن را دفتری خواهند ساخت
 چون اساسِ خانه می افکنند . اوّلین بنیاد را بر می کنند
 رِگل بر آرند اوّل از قعر زمین . تا باخر بر کئی ماءِ مَعین
 از حجامت کودکانِ گریند زار . که غی دانند ایشان سَرِ کار
 مرد خود زر میدهد حجام را . می نوازد نبشِ خونِ اشام را
 می دود حمالِ زه بارِ گران . می رباید بار را اثرِ دیگران
 جنگِ حمالانِ برای بارِ بین . این چنین است اجتهادِ کارِ بین
 چون گرانها اساسِ راحنت . تلخها هر پیشواے نعمت
 حُفَّتِ الْجَنَّةِ بِمَكْرُوهَاتِنَا . حُفَّتِ الْيَمِينُ مِنْ شَرِّهَا
 تخمِ مایه آشت شاخِ تَرست . سوخته آتشِ قرینِ کَوْنِ تَرست
 هر که در زندانِ قرینِ محنتست . آن جزای لقمه و شهوتست
 هر که در قصری قرینِ دولتست . آن جزای کارزار و محنتست
 هر که را دیدی بزر و سیم فرد . دان که اندر کسب کردن صبر کرد
 بی سبب بیند چو دیده شد گذار . تو که در حقی سبب را گوش دار
 آنک بیرون از طبایع جانِ اوست . مَنَصِبِ خَرَقِ سببها آن اوست
 بی سبب بیند نه از آب و گیا . چشم چشمه مُعْجَزَاتِ انبیا
 این سبب همچون طیب است و علیل . این سبب همچون چراغست و قلیل

(۱۸۳۷) D هریشه . A اوّل کیست . with آخر written above.

(۱۸۳۸) L دل را ز اشک . (۱۸۳۹) L زی در for در .

(۱۸۴۰) B راحنت . B نعمت . (۱۸۴۱) DL شهوتست and محنتست .

(۱۸۴۰) D دولتست and محنتست .

(۱۸۴۲) Bul. دیدش . In D this and the following verse are transposed.

(۱۸۴۳) L زان اوست .

چون سفر کردم مرا راه آزمود . زین سفر کردن ره آوردم چه بود
 ۱۸۱۰ زان همه مَبِلَش سوی خاکست کو . در سفر سودی نبیند پیشِ رُو
 روی واپس کردنش آن حرص و آرز . روی در ره کردنش صدق و نیاز
 هر گیارا کش بود مَبِلْ عَلا . در مزبذست و حیات و در نما
 چونک گردانید سر سوی زمین . در کی و خشکی و نقص و غَیْب
 مَبِلْ روح چون سوی بالا بود . در نزاید مَرْجَعَت آنجا بود
 ۱۸۱۵ ورنگونساری سَرَت سوے زمین . آفلی حق لا یُحِبُّ آلَا فَلَین

پرسیدن موسی علیه السلام از حق تعالی سرّ غلبه ظالمان؛

گفت موسی اے کریم کازساز، ای یَسْکُدم ذکرِ نو عمر دران
 نقشِ کُزْمُژ دیدم اندر آب و رِگل . چون ملائک اعتراض کرد دل
 که چه مقصودست نفی ساختن . واندرو تخمِ فساد انداختن
 آتشِ ظلم و فساد افروختن . مسجد و مسجدکشان را سوختن
 ۱۸۲۰ مایهٔ خونا به و زردآبه را . جوش دادن از برای لابه را
 من یقین دادم که عینِ حکمتست . لیک مقصودم عیان و رؤیتست
 آن یقین میگویدم خاموش کن . حرصِ رؤیت گویدم نه جوش کن
 مر ملائک را نمودی سِرِ خویش . کین چنین نوشی می ارزد بنیش
 عرضه کردی نورِ آدم را عیان . بر ملائک گشت مشکها بیان
 ۱۸۲۵ حشرِ نو گوید که سِرِ مرگ چیست . میوها گویند سِرِ برگ چیست

خاک آزمود D (۱۸۰۶). صدق نیاز A (۱۸۱۱). After this verse Bul. adds:

گر بگردد طالب بالا گیاه . سرفرازی یابد آنرا رم راه

لا احبّ A. آفلی ولا احبّ L (۱۸۱۵).

Heading: Bul. سرّ حکمت غلبه ظالمانرا.

گرچه مقصودست AL Bul. (۱۸۱۸). ای که یکدم ABL Bul. (۱۸۱۶).

و. L om. کی عین D (۱۸۲۱).

مجدکشانرا A (۱۸۱۶).

گویند for گوید که L (۱۸۲۵).

کرد مشکها L (۱۸۲۴).

۱۸۶۵ آه از آن صفرایان بی هنر. چه هنر زاید ز صفرا در در سر
 نو همان کن که کند خورشید شرق. با نفاق و حيله و دزدی و زرق
 نو غسل ما سرکه در دنیا و دین. دفع این صفرا بود سرکنگبین
 سرکه افزودیم ما قوم زحیر. نو عمل بقزا کرم را با مگیر
 این سزید از ما چنان آمد زما. ریگ اندر چشم چه افزایشد عما
 ۱۸۷۰ آن سزد از تو ایا کحل عزیز. که بیاید از تو هر ناچیز چیز
 ز آتش این ظالمانت دل کباب. از تو جمله اِهْدِ قَوی بَد خطاب
 کان عودی در تو گر آتش زند. این جهان از عطر و ریحان آگند
 تو نه آن عودی کر آتش کم شود. تو نه آن روحی که اسیر غم شود
 عود سوزد کان عود از سوز دور. باد کی حمله برد بر اصل نور
 ۱۸۷۵ ای ز نو مر آسمانها صفا. ای جنای تو نکوتر ائی وفا
 ز آنک از عاقل جنای گر رود. از وفای جاهلان آن به بود
 گفت پیغمبر عداوت از یخرد. بهتر از مهری که از جاهل رسد

رنجانبیدن امیری خفته را که مار در دهانش رفته بود،

عاقلی بر اسب می آمد سوار. در دهان خفته می رفت مار
 آن سوار آنرا بدید و می شنافت. تا مانند مار را فرصت نیافت

ما نفاق (۱۸۶۶) ABL Bul. چونی از صفرایان. آه ازین L (۱۸۶۵) AB Bul.

چه فزاید (۱۸۶۶) ABL Bul. قوم از زحیر. با قوم زحیر D (۱۸۶۸)

ریحان بر کند Bul. کان عودی تو اگر (۱۸۷۲) D originally. بیاید A Bul. (۱۸۷۰)

کی رود D (۱۸۷۶). نیکوتر A (۱۸۷۵). باد حمله کی برد A (۱۸۷۴)

(۱۸۷۷) ABD پیغامبر. After this verse L adds:

دوستی یا مردم دانسا نکوست * دشمن دانا به از نادان دوست

Heading: A امیر. Bul. آن خفته را. B که مارش در دهان.

(۱۸۷۸) D بر دهان.

(۱۸۷۶) Bul. او را بدید. L تا رهاشد خفته را.

شب چراغ ترا فنیلم نو بتاب . پاک دان زینها چراغ آفتاب
 رَو نو گهنگل ساز بهر سنفِ خان . سنفِ گردون را ز کهگل پاک دان
 اه که چون دلدار ما غم سوز شد . خلوت شب در گذشت و روز شد
 جز بشب جلوه نباشد ماه را . جز بدر دل مجو دلخواه را
 ۱۸۵۰ نرگ عیبی کرده خمر پرورده . لاجرم چون خمر برون پرده
 طالع عیبست علم و معرفت . طالع خمر نیست ای نو خر صفت
 ناله خمر بشنوی رحم آیدت . پس ندانی خمر خری فرمایدت
 رحم بر عیبی کن و بر خر مکن . طبع را بر عقل خود سزور مکن
 طبع را هل تا بگرید زار زار . نو ازو یستان و نام جان گزار
 ۱۸۵۵ سالها خربند بودی بس بود . زانک خربند زخر واپس بود
 زایخروهن مرادش نفس ناست . کو باخر باید و عقلت نُعست
 هم مزاج خردست این عقل پست . فکرش این که چون علف آرد بدست
 آن خمر عیبی مزاج دل گرفت . در مقام عاقلان منزل گرفت
 زانک غالب بود و خر ضعیف . از سوار رقت گردد خمر نحیف
 ۱۸۶۰ وز ضعیفی عقل نوای خربها . این خر پژمرده گشت ازدها
 گر ز عیبی گشت رنجور دل . هر ازو صحت رسد او را مهل
 چونی ای عیبی عیبی دمر زرنج . که نبود اندر جهان بی مار گنج
 چونی ای عیبی زدیدار جهود . چونی ای یوسف زمکار حسود
 نو شب و روز از پی این قوم غمر . چون شب و روزی مددبخشای غمر

پاک for باز L (۱۸۴۷) . فنیلی نو B (۱۸۴۶)

خلوت نباشد L (۱۸۴۹) . کچون D . آه for وه L . آه کچون A (۱۸۴۸)

مراد نفس D (۱۸۵۶) . عیبست Bul. (۱۸۵۱)

آرم بدست Bul. L . کچون علف AD (۱۸۵۷)

چون ضعف عقل نو L (۱۸۶۰)

ای مسیح خوش نفس چونی زرنج L (۱۸۶۲)

زمکار و حسود AB Bul. . چون بود یوسف L . چون بود عیبی L (۱۸۶۳)

۱۲۰۰ نه از پی سود و زیان و جوییش . بلك نا گرگش ندرد یا دَدَش
 ای خنك آنرا که ببند روی نو . یا در افند ناگهان در کوی نو
 اے روانِ پاك بَسْتوده ترا . چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا
 اے خداوند و شهنشاه و امیر . من نگفتم جُولِ من گشت آن مگیر
 شَمَه زین حال اگر دانستی . گفتنِ بیهوده گي نانشی
 ۱۲۰۵ پس ثنابت گفتمی ای خوش خصال . گر مرا يك رمز ی گفتمی ز حال
 ليك خاموش کرده و آشوفی . خامشانه بر سرم و کوفتی
 شد سرم کالیوه عقل از سر بخت . خاصه این سررا که مغزش کترست
 عنو کن ای خوب روی و خوب کار . آنچه گفتم از جنون اندر گذار
 گفت اگر من گفتمی رمزی از آن . زهره نو آب گفتمی آن زمان
 ۱۲۱۰ گر ترا من گفتمی اوصافِ مار . ترس از جانت بر آوردی دَمار
 مصطفی فرمود گر گویم بر است . شرح آن دشمن که در جان شامت
 زهرهای پُر دلان هم بر دَرَد . نه رود ره نه غم کاری خورَد
 نه دلش را ناب ماند در نیاز . نه تنش را قوتِ روزه و نماز
 همچو موشی پیشِ گربه لا شود . همچو بره پیشِ گرگ از جا رود
 ۱۲۱۵ اندرو نه حبله ماند نه رَوش . پس کنم ناگفته تان من پرورش
 همچو بو بکتر رسای تن زخم . دست چون داود در آهن زخم
 نا مُحال از دستِ من حالی شود . مرغِ پَر بر کس را بالی شود
 چون بَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَبْدِيهِمْ بود . دستِ مارا دستِ خود فرمود احد
 پس مرا دستِ دراز آمد بَیْت . برگزیده ز آسانِ هفتمین
 ۱۲۲۰ دستِ من بشود بر گردون هنر . مُقَرِّبا بر خوان که اِثْثَقَ الْقَمَر

و. A om. (۱۲۰۲) . در جوی نو L (۱۲۰۱) . بلك for ليك B Bul. (۱۲۰۰)

پس B Bul. (۱۲۰۵) . بیهوده عنوانستی L Bul. کی توانستی A (۱۲۰۴)

و. ABL om. (۱۲۰۸) . کی مغزش D (۱۲۰۷) . خاموش D (۱۲۰۶)

صوم و نماز L (۱۲۱۲) . پُر دلانرا بر درد L (۱۲۱۲) . در زمان L (۱۲۰۶)

بر آهن L Bul. (۱۲۱۶) . از جا شود Bul. (۱۲۱۴)

۱۸۸۰ چونك از عقلش فراوان بُد مدد . چند دُئوی قوی بر خننه زد
 بُرد اورا زخمِ آن دُئوس سخت . زو گریزان نا بزیر يك درخت
 سیبِ پوسیده بی بُد ریخته . گفت ازین خورای بدرد آویخته
 سیب چندان مرد را در خورد داد . كز دهانش باز بیرون میفتاد
 بانگ میزد کای امیر آخر چرا . قصد من کردی چه کردم من ترا
 ۱۸۸۵ گر ترا زاصلست با جانم سنیز . تیغ زن یکبارگی خنم بریز
 شوم ساعت که شدم بر تو پدید . ای خنك آنرا که روی تو ندید
 بی جنایت بی گنه بی بیش و کم . مُلحدان جایز ندارند این ستم
 میچند خون از دهانم با سخن . ای خدا آخر مكافاتش تو كن
 هر زمان میگفت او نفرین تو . اوش میزد کاندین صحرا بدو
 ۱۸۹۰ زخمِ دُئوس و سوار همچو باد . میدوید و باز در رُو میفتاد
 مملی و خوابناك و سُست بُد . پا و رویش صد هزاران زخم شد
 نا شبانگه میكشید و میگشاد . تا زصفرا قی شدن بر وی فتاد
 زو بر آمد خوردها زشت و نكو . مار با آن خورده بیرون جُست ازو
 چون بدید از خود برون آن مار را . سجد آورد آن نكو كردار را
 ۱۸۹۵ ستم آن مار سیاه زشت زفت . چون بدید آن دردها از وی برفت
 گفت خود تو جبرئیل رحمتی . یا خدایی كه ولی نعمتی
 اے مبارك ساعتی كه دیدیم . مرده بودم جانِ تو بخشیدیم
 تو مرا جویان مثال مادران . من گریزان از تو مانند خران
 خر گریزد از خداوند از خری . صاحبش در پی زنیكو گهری

(۱۸۸۰) After this verse I adds:

خنه زان زخم قوی بر جُست زود . گشت حیران گفت آیا این چه بود

(۱۸۸۱) BDL تو نادیده جفا

(۱۸۸۲) Bul. كه درین صحرا

(۱۸۹۱) I. بر سرو پایش هزاران

(۱۸۹۵) B Bul. زشت و زفت

(۱۸۹۶) A گفت تو خود I. یا خدایی

یا حییی یا ولی

(۱۸۹۷) Bul. گریزان

هر کجا دردم دوا آنجا رود . هر کجا پستیست آب آنجا دود
 ۱۱۴۰ آب رحمت بایدت رو پست شو . و آن گهان خور خمر رحمت مست شو
 رحمت اندر رحمت آمد تا بسر . بر یکی رحمت فرو مآ ای پسر
 چرخ را در زیر پا آر ای شجاع . بشنو از فوق فلک بانگ سماع
 پنبه و سوس و بیرون کن ز گوش . تا بگوشت آید از گردون خروش
 پاک کن دو چشم را از موی عیب . تا ببینی باغ و سروستان غیب
 ۱۱۴۵ دفع کن از مغز وز بینی ز کام . تا که ریح الله در آید در مشام
 هیچ مگذار از نب و صفرا اثر . تا بسای از جهان طعم شکر
 داروی مردی کن و عین مپوش . تا برون آیند صد گون خوب روی
 گند نرا زبای جان بکن . تا کند جولان بگرد انجمن
 غل بخل از دست و گردن دور کن . بخت نو در یاب در چرخ کهن
 ۱۱۵۰ ورنه نانی بکعبه لطف پر . عرضه کن بیچارگی بر چاره گر
 زاری و گریه قوی سرمایه است . رحمت کلی قوی تر دایه است
 دایه و مادر بهانه جو بود . تا که گوی آن طفل او گریان شود
 طلب حاجات شمارا آفرید . تا بنالید و شود شیرش پدید
 گنت ادعوا الله بی زاری میاش . تا بچوشد شیرهای مهرهاش
 ۱۱۵۵ هوی هوی باد و شیرافشان ابر . در غم ما اند یکساعت نو صبر
 فی السماء رزقکم نشیند . اندرین پستی چه بر چشید

رو پست (۱۱۴۰) Suppl. in marg. A. L. آب آنجا رود. B om. AL Bul. (۱۱۴۱)

فرو مآ. ABL Bul. آمد سر بسر. (۱۱۴۱) Suppl. in marg. A. L.

ریح الله آید. Bul. و از بینی. AB Bul. (۱۱۴۵) و. A om. (۱۱۴۴)

و مردانه هوی L (۱۱۴۷) در جهان. Bul. (۱۱۴۶)

نی توانی A (۱۱۵۰) and so D in marg. بگرد آن چمن L (۱۱۴۸)

دایه است A. پایه است L. قوی تر مایه است D. سرمایه است A (۱۱۵۱)

های هوی باد. Bul. (۱۱۵۵) تا کی D (۱۱۵۲)

بر for پر A. بشنید A (۱۱۵۶)

ابن صَنّت هم بهر ضعفِ عقیلاست . با ضعیفان شرحِ قدرتِ کی رواست
 خود بدانی چون بر آری سر ز خواب . ختم شد وَاللّهُ اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ
 سر ترا نه قوتِ خوردن بُدی . نه ره و پروای قی کردن بُدی
 می شنیدم فحش و خری را ندیدم . رَبِّ یَسِّرْ لِّی سُبُلَیْهِ میخواندم
 ۱۱۲۵ از سبب گفتن مرا دستور نه . نَرِّکِ نو گفتن مرا مندور نه
 هر زمان می گفتم از دردِ درون . اِهْدِ قَوِّیْ إِنَّهُمْ لَا یَعْلَمُونَ
 سجدها می کرد آن رَسنه زرنج . کای سعادت وی مرا اقبال و گنج
 از خدا بایی جزاها ای شریف . قوتِ شکرست ندارد ابن ضعیف
 شکر حق گوید ترا اے پیشوا . آن لب و چانه ندارم و آن نوا
 ۱۱۲۶ دشمنی عاقلان زین سان بود . زهر ایشان اینهاج جان بود
 دوستی ابله بود رنج و ضلال . این حکایت بشنو از بهر مثال

اعتماد کردن بر تملق و وفای خرس،

ازدهاییِ خرس را در می کشید . شیرمردی رفت و فریادش رسید
 شیرمردانند در عالمِ مدد . آن زمان کافرانِ مظلومان رسد
 بانگِ مظلومان زهر جا بشنوند . آن طرف چون رحمتِ حق می دوند
 ۱۱۲۵ آن ستونهایِ ظلماتِ جهان . آن طیبیانِ مرضهایِ نهان
 محض مهر و داورے و رحمتند . همچو حق بی علت و بی رشوند
 این چه باری می کنی یکبارگیشت . گوید از بهر غم و بیچارگیشت
 مهربانی شد شکارِ شیرمرد . در جهان دارو نجوید غیرِ درد

ای مرا (۱۱۲۷) Suppl. in marg. A. AB و. (۱۱۲۴) A om.

جزاها ای شریف (۱۱۲۸) Suppl. in marg. A. L.

دوستی جاهلان رنج L (۱۱۲۶) لب و خامه L (۱۱۲۴۱)

اعتماد کردن آن شخص Heading Bul.

شد (۱۱۲۸) B om. و. (۱۱۲۴۲) A om.

هرچه در پستیست آمد از عَلا . چشم را سوس بلندی ز به هلا
 ۱۶۷۵ روشنی بخشد نظر اندر عَلا . گرچه اول خبرگی آرد بَلا
 چشم را در روشنایی خوس کن . گر نه خفائی نظر آن سوی کن
 عاقبت بینی نشان نور نُسْت . شهوتِ حالی حقیقت گور نُسْت
 عاقبت بینی که صد بازی بدید . مثل آن نبود که يك بازی شنید
 زان یکی بازی چنان مغرور شد . کز تکرر زان استادان دُور شد
 ۱۶۸۰ سائری وار آن هنر در خود چو دید . او ز موسی از تکرر سر کشید
 او ز موسی آن هنر آموخته . و نه معلّم چشم را بر دوخته
 لاجرم موسی دگر باز نَبود . تا که آن بازی و جانش را ربود
 ای بسا دانش که اندر سر دَوَد . تا شود سرور بدان خود سر رَوَد
 سر نخوای که رود نو پای باش . در پناه قُطَبِ صاحبزای باش
 ۱۶۸۵ گرچه شاهی خویش فوق او مین . گرچه شهیدی جز نیات او مبین
 فکر نو نفس است و فکر اوست جان . نقد نو قَلْبست و نقد اوست کان
 او توپ خود را بچو در اوی او . کو و کو گو فاخته شو سوی او
 ورنخوای خدمت اینای چنس . در دهان اژدهای همچو خرس
 بُولک استادی رهاند مر ترا . وز خطر بیرون کشاند مر ترا
 ۱۶۹۰ زاری میکن چو زورت نیست هین . چونک کوری تر مکش از راه بین
 تو کم از خرسی نی نالی زدزد . خرس رست از درد چون فریاد کرد
 ای خدا سنگین دل ما موم کن . ناله مارا خوش و مرحوم کن

(۱۶۷۵) B Bul. اندر علی . B Bul. آرد بی .

(۱۶۷۷) D خالی . L حقیقت گور نُسْت . D شهوت خاک حجاب سور نُسْت .

(۱۶۷۹) D زان استادان . (۱۶۸۵) D شاهی .

و نقد او روان L, L and so فکر نو نفس است D (۱۶۸۶)

کو و کو شو فاخته سان سوی او L (۱۶۸۷)

بخوای A (۱۶۸۸)

ناله اش را نو خوش L Bul. ای خدا این سنگدل را L Bul. (۱۶۹۲)

نرس و نومیدیت دان آواز غول . می‌کند گوش، تو نا قعر سُنول
هر ندایی که ترا بالا کشید . آن ندا می‌دان که از بالا رسید
هر ندایی که ترا حرص آورد . بانگِ گرگی دان که او مردم درد
این بلندی نیست از رویِ مکان . این بلندبهاست سوی عقل و جان^{۱۱۶۰}
هر سبب بالانرس آمد از اثر . سنگ و آهن فایق آمد بر شر
آن فلانی فوقِ آن سرکش نشست . گرچه در صورت پهلویش نشست
فوقی آنجاست از رویِ شرف . جایِ دُور از صدر باشد مُسَخَف
سنگ و آهن زین جهت که سابق است . در عمل فوقی این دو لایق است
و آن شر از رویِ منصودی خویش . ز آهن و سنگت زین رو پیش پیش^{۱۱۶۵}
سنگ و آهن اول و پایانِ شر . لیک این هر دو تند و جانِ شر
آن شر گر در زمانِ واپس‌ترست . در صفت از سنگ و آهن برترست
در زمانِ شاخ از ثمر سابق‌ترست . در هنر از شاخ او فایق‌ترست
چونکِ منصود از ثمر آمد ثمر . پس ثمر اول بود آخرِ ثمر
خرس چون فریاد کرد از اژدها . شیرمردی کرد از چنگش رها^{۱۱۷۰}
حیلت و مردی بهم دادند پُشت . اژدهارا او بدین قوت بکُشت
اژدهارا هست قوتِ حیلِه نیست . نیز فوقِ حیلِه تو حیلِه‌است
حیلِه خود را چو دیدی باز رو . کز کجا آمد سوی آغاز رو

مردم خورد L (۱۲۵۱) . آن ندایی دان B (۱۲۵۸) . نومیدست Bul. (۱۲۵۷)

اول و آخر شر D (۱۲۶۶) . در شر Bul. (۱۲۶۱)

In for A (۱۲۶۹) . گذر زمان L . گان شر AD om. L Bul. (۱۲۶۷)

و آخر B (۱۲۶۱) . After this verse L adds: Bul. v. ۱۲۶۹ precedes v. ۱۲۶۸.

خرس چون از اژدها فریاد کرد * شیرمردی خرس را آزاد کرد

از DL . چونک شد بی طاقت او از اژدها (۱۲۷۰) L has in the first hemistich:

چنگش جدا

After this verse L adds: بدین حیلت بکُشت L . و پُشت D . حیلِه AL (۱۲۷۱)

تا که آن مرد از هلاک تن برست * اژدهارا او بدین حیلت پیست

هست جان و حیلِه نیست L (۱۲۷۲)

تتمه حکایت خرس و آن ابله که بر وفای او اعتماد کرده بود،

۲۰۱۰ خرس هر از ازدها چون وا رهید . و آن کرم زان مرد مردانه بدید
چون سگ اصحاب کُهِف آن خرس زار . شد ملازم در پی آن بُردبار
آن مسلمان سر نهاد از خستگی . خرس حارس گشت از دل بستگی
آن یکی بگشت و گفتش حال چیست . ای برادر مر ترا این خرس کبست
فصّه وا گفت و حدیث ازدها . گفت بر خرسی منه دل ابلها
۲۰۱۵ دوستی . ابله بترا از دشمنیست . او بهر حیل که دانی راندنیست
گفت والله از حسودی گفت این . ورنه خرسی چه نگری این مهر بین
گفت مهر ابلهان عثوده است . این حسودی من از مهرش بهست
قی بیّا با من بران این خرس را . خرس را مگرین مهل هم جنس را
گفت رو رو کار خود کن ای حسود . گفت کارم این بد و رزقت نبود
۲۰۲۰ من کم از خرسی نباشم ای شریف . ترک او کن تا منت باشم حریف
بر تو دل می لرزد زانديشه . با چنین خرسی مرو در بيشه
این دلم هرگز نلرزد از گزاف . نور حق است این نه دعوی و نه لاف
مؤمنم بَنظَرِ بنورِ آله شده . هان و هان بگریز ازین آتش که
این همه گفت و بگوشتش در زفت . بدگمانی مرد را سدیست زفت
۲۰۲۵ دست او بگرفت و دست از وی کشید . گفت رفتم چون نه یار رشید
گفت رو بر من تو غمخواره مباش . بو الْفُضُولَا معرفت کن ترارش
باز گفتش من عدو تو نیستم . لطف باشد گر بیایی در پیّم

Heading: Bul. در وفای او. (۲۰۱۱) L. در پی آن خوب یار.

(۲۰۱۵) L. دوستی زابله. (۲۰۱۸) AB Bul. هین یا.

(۲۰۱۶) L. Bul. و بخت نبود.

(۲۰۲۲) A. لئی دعوی و لی لاف.

(۲۰۲۴) Bul. ازین for زین.

(۲۰۲۷) BL. لطف بینی L. عدوی تو.

گفتن نابینایی سایل که دو کوری دارم،

بود کورے کو ہی گفت آلمان . من دو کوری دارم ای اهل زمان
 پس دو باره رحمت آرید هان . چون دو کوری دارم و من در میان
 گفت يك کوریت می بینیم ما . آن دگر کوری چه باشد و اما^{۱۱۱۰}
 گفت زشت آواز و ناخوش نوا . زشت آوازی و کورے شد دونا
 بانگ زشت مایه غم می شود . مهر خلق از بانگ من کم می شود
 زشت آواز بهر جا که رود . مایه خشم و غم و کین می شود
 بر دو کوری رحم را دونا کنید . این چنین ناگنج را گنج کید
 زشتی آواز کم شد زین گله . خلق شد بر وی برحمت يك دله^{۲۰۰۰}
 کرد نیکو چون بگفت او راز را . لطف آواز دلش آوارا
 و آنک آواز دلش هر بد بود . آن سه کوری دوری سَرَمَد بود
 لیک و هابان که بی علت دهند . بیک دستی بر سر زشتش نهند
 چونک آواز خوش و مظلوم شد . زو دل سنگین دلان چون موم شد
 ناله کافر چو زشتست و شقی . زان نمی گردد اجابت را رفیق^{۲۰۰۵}
 اخسوا بر زشت آواز آمدست . کو زخون خلق چون سگ بود مست
 چونک ناله خرس رحمت گش بود . ناله ات نبود چنین ناخوش بود
 دان که با یوسف نو گرگی کرده . با زخون بی گاهی خورده
 توبه کن وز خورده است فراغ کن . و ر جراحت کهنه شد رو داغ کن

آن یکی کوری می گفت A (۱۹۱۲)

شد بر من Bul. (۲۰۰۰)

دلش آن راز را L. بگفت آوارا L. بگفت او آزارا D (۲۰۰۱)

کی بی علت D (۲۰۰۲)

اجابت ای رفیق L (۲۰۰۳)

After this verse L adds: (۲۰۰۶)

باز گرد از گرگی ای رویاه پر . نصرت از حق می طلب نم انصبر

ز آسمان چل سال کاه و خوان رسید . وز دعام جوی از سنگی دوید
 این و صد چندین و چندین گرم و سرد . از تو ای سرد آن تو قم کم نکرد
 بانگ زد گویا امر جادوی . بجه کردی که خدای من تویی
 آن تو مهمات را سیلاب بُرد . زبرکی بآردت را خواب بُرد
 ۲۰۴۵ چون نبودی بدگان در حق او . چون نهادی سر چنان ای زشت رو
 چون خیالت نآمد از ترویر او . وز فساد یحیی احمق گیر او
 سامری خود که باشد ای سگان . که خدایی بر تراشد در جهان
 چون درین ترویر او بکدل شدی . وز همه اشکالها عاقل شدی
 گاو می شاید خدایی را بلاف . در رسول چون منی صد اختلاف
 ۲۰۵۰ پشی گاوی بجه کردی از خری . گشت عقلت صید یحیی سامری
 چشم دزدیدی ز نور ذوالجلال . اینت جهل وافر و عین ضلال
 شای بر آن عقل و گزینش که تراست . چون نوکان جهل را کشتن سزاست
 گاو زرین بانگ کرد آخر چه گفت . کاحقان را این همه رغبت شکفت
 زان عجبت دبه ایت از من بی . لیک حق را کی پذیرد هر خمی
 ۲۰۵۵ باطلان را چه رباید باطلی . باطلان را چه خوش آید عاقلی
 ز آنک هر جنسی رباید جنسی خود . گاو سوی شیر نرگی رو نهد
 گرگ سر بوسف کجا عشق آورد . جز مگر از مکرنا او را خورد
 چون زگرگی وا رهد محرم شود . چون سگ کهن از بی آدم شود

(۲۰۴۱) L کاس . Bul. کاه خوان . After this verse L adds:

موب شد در دست من تر از دعا * آب خون شد بر عدوی نامسا

(۲۰۴۲) Bul. جادویی . Bul. تویی .

(۲۰۴۳) L ای زشت خو . Bul. چنان در پیش و رو .

(۲۰۴۴) L ای مهان . (۲۰۴۵) Bul. فساد و سحر .

(۲۰۴۶) BD Bul. در رسول ام تو چون کردی خلاف . and so A in marg. and L, which has کشتن رواست . (۲۰۴۷) D عین و ضلال . (۲۰۴۸) Bul. تو چون گشتی گراف .

(۲۰۴۹) Bul. دبه آید .

(۲۰۵۰) After this verse L adds:

چون محمدا ابو بکر نکو * دید صدقش گفت هذا صادق (sic)

گفت خوابستم مرا بگذار رو . گفت آخر بار را منقاد شو
 تا بجایی در پناه عاقلی . در جوار دوستی صاحب دل
 ۲۰۴۰ در خیال افتاد مرد از جد او . خشمگین شد زود گردانید رو
 کین مگر قصه من آمد خوبی است . یا طبع دارد گدا و نونی است
 با رگرو بسته است یا یاران بدین . که بترساند مرا زین هم نشین
 خود نیامد هیچ از خبیث سرش . يك گمان نيك اندر خاطرش
 ظن نیکس جملگی بر خرس بود . او مگر مر خرس را هم جنس بود
 ۲۰۴۵ عاقلی را اثر سگی نهیت نهاد . خرس را دانست اهل مهر و داد

گفتن موسی علیه السلام گوساله پرست را که آن خیال اندیشی
 و حزم تو کجاست؛

گفت موسی با یکی مست خیال . کای بدانیش از شقاوت وز ضلال
 صد گمانت بود در پیغمبرم . با چنین برهان و ابن خلق کرم
 صد هزاران معجزه دیدی زمن . صد خیالت میفزود و شك و ظن
 از خیال و وسوسه تنگ آمدی . طعن بر پیغمبری ام میزدی
 ۲۰۴۰ گزد از دریا بر آوردم عیان . تا رهیدیت از شر فرعونیان

(۲۰۴۸) BL Bul. بگذار و رو.

(۲۰۴۲) After this verse L adds:

یا حد دارد زهر یار من . کین چنین چه میکند انکار من

(۲۰۴۱) After this verse L adds:

بدگان و ابله و ناامل بود . وز شقاوت او مطیع جهل بود
 بدرگت و خودرایی و بدبخت ابله . گمراه و مغرور و کور و خوار و رد
 خرس را بگزیده بر صاحب کمال . رؤسبه حاصل نیه فاسد عیال

(۲۰۴۵) L از خری نهیت .

Heading: Bul. کجا رفته بود .

وین خلق D. و یا خلق AB Bul. پیغامبرم AB DL Bul. در for بر (۲۰۴۷)

پیغامبری ام BDL. پیغامبرم A. و AD om. (۲۰۴۹)

يَا أَيُّ النَّاسِ مُعَادِنِ هَينَ بِيَارَ . معدنی باشد فروز از صد هزار
 معدن لعل و عقیق مکنس . بهرست از صد هزاران کانِ یس
 احدا اینجا ندارد مال سود . سینه باید پُر زعشق و درد و دود
 ۲۰۸۰ اعی روشن دل آمد در میند . پند اورا ده که حق اوست پند
 گر دو سه ابله ترا میکرشوند . تلخ گی گردی چو هستی کانِ قند
 گر دو سه ابله ترا نهمت نهد . حق برای نو گواهی میده
 گنت از اقرارِ عالمِ فارغ . آنک حق باشد گواه اورا چه غم
 گر خفائی را زخورشیدی خوریت . آن دلیل آمد که آن خورشید نیست
 ۲۰۸۵ نفرت خفاشکان باشد دلیل . که منم خورشید تابانِ جلیل
 گر گلابی را جملِ راغب شود . آن دلیل ناگلایی می کند
 گر شود قلبی خریدارِ محک . در محکاش در آید نقص و شک
 دزد شب خواهد نه روز این را بدان . شب نیمِ روزم که تا بم در جهان
 فارقم فاروقم و غلبه‌وار . تا که از من گه نمی یابد گذار
 ۲۰۹۰ آرد را پیدا کنم من از سپوس . تا نایم کین نقوش است آن نفوس
 من چو میزانِ خدام در جهان . و انعام هر سبک را از گران
 گاورا داند خدا کوساله . خر خریداری و در خور کاله
 من نه گاوم تا که کوسالم خرد . من نه خارم که اُشتری از من چرد
 او گمان دارد که با من جور کرد . بلك از آینه من رفت گزند

باشد گوا A (۲۰۸۲) . منکر شوند L Bnl. (۲۰۸۱)

که او L Bnl. که این خورشید B (۲۰۸۳)

باید بر جهان L فی روز A (۲۰۸۴) . ناگلایی می بود L (۲۰۸۶)

تا که گاه L Bnl. تا که از من AB . غریل وار L (۲۰۸۷)

هر خریداری کند چون ضالّه L (۲۰۹۲) . من که میزان L (۲۰۹۱)

خرد for خورد D . گوسالم A Bnl. A for فی (۲۰۹۳)

رفت گرد L . که بر من L Bnl. (۲۰۹۴)

چون ابو بکر از محمد بُرد یو. گفت هَذَا لَيْسَ وَجْهٌ كَاذِبُ
 ۲۰۶۰ چون بُد یو جَهْل از اصحابِ درد. دید صد شقِ قمر باور نکرد
 دردمندی کش زبام افتاد طشت. زو نهان کردم حق پنهان نگشت
 وَأَنْكَ او جاهل بُد از دردش بعید. چند بنمودند و او آنرا ندید
 آینه دل صاف باید تا درو. و شناسی صورت زشت از نکو

ترك گفتن آن مرد ناصح بعد از مبالغه پند مغرور خرس را،

آن مسلمان ترك ابله کرد و نَفَت. زیر لب لا حَوْلَ گویان باز رفت
 ۲۰۶۵ گفت چون از جَدِ پندم وز جدال. در دل او بیش از زاید خیال
 پس ره پند و نصیحت بسته شد: اَمْرٍ اَعْرِضْ عَنْهُمْ پیوسته شد
 چون دوايت میفزاید درد پس. قصه با طالب بگو برخوان عجب
 چونك اعمی طالب حق آمدست. بهرِ ففر او را شاید سینه خمت
 نو حریصی بر رشادِ مهران. تا بیاموزند عامر از سروران
 ۲۰۷۰ احدا دیدی كه قوی از ملوك. منمغ گشتند گشتی خوش كه بوك
 این رئیسان یارِ دین گردند خوش. بر عرب اینها سَرنَد و بر حبش
 بگردد این صبت از بصره و تَبوك. زَانِكَ اَلنَّاسُ عَلَى دِينِ اَللَّوَك
 زین سبب نو از ضریب مهندی. رُو بگردانیدے و تنگ آمدے
 كه درین فرصت كم افتد این مُناخ. نو زیاران و وقتِ نو فراخ
 ۲۰۷۵ مزدحم می گردیم در وقتِ تنگ. این نصیحت می كنم نه از خشم و جنگ
 احدا نزد خدا این بك ضریب. بهتر از صد فیصرت و صد وزیر

از نيكو A (۲۰۶۳)

گویان ره گرفت I. ترك آن ابله گرفت L (۲۰۶۴). Heading: Bul. آن مغرور.

پس در پند A (۲۰۶۵). نیش میزاید L. جد و پندم AB Bul. (۲۰۶۵)

پس B Bul. (۲۰۶۷). DL (۲۰۶۸). corr. in D. بهر حق.

بُره B) از بصره و تَبوك AB (۲۰۷۲). كی به D (۲۰۷۰)

كاندین فرصت Bul. (۲۰۷۱). ضری A (۲۰۷۳)

با زبان، معنوی گل با جُل . این می گوید که اے گنبد بغل
 گر گریزانی زگلشن بی گمان . هست آن نفرت کمال، گلستان
 غیرت من بر سر تو دُورباش . میزند کای خس ازینجا دُور باش
 وریامیزی نو با من ای دلی . این گمان آید که از کان منی^{۲۱۱۵}
 بلبلان را جائی میزید چمن . مر جمل را در چمن خوشتر وطن
 حق مرا چون از پلیدی پاک داشت . چون سزد بر من پلیدی را گماشت
 يك رگم زیشان بُد و آنرا بُرید . در من آن بذرگ کجا خواهد رسید
 يك نشان، آدم آن بود از ازل . كه ملايك سر نهندش از محل
 يك نشان، دیگر آنك آن بلیس . نهندش سر كه منم شاه و رئیس^{۲۱۲۰}
 لك اگر ابلیس هم ساجد شدی . او نبوده آدم او غیری بُدی
 هر محمود هر ملك میزان اوست . هر محمود آن عدو برهان اوست
 هم گواه اوست اقرار، ملك . هر گواه اوست كفران، سگك

تمهٔ اعتماد آن منور بر تملق خرس،

شخص خفت و خرس می راندی مگس . وز سبز آمد مگس زو باز پس
 چند بارش راند از روی جوان . آن مگس زو باز می آمد دوان^{۲۱۲۵}

(۲۱۱۴) A ازین در دور باش.

(۲۱۱۶) Here Bul. inserts the verse which in B follows v. ۲۱۱۱ (see above). L adds:

آن یکی سلطان عالی مرتبت . وین یکی در گلشنی در نعرت
 آن یکی خلق زاکرامش خجل . وین دگر از بی نوائی منفعل
 آن یکی سرور شک زائل زمان . وین دگر در خالک خواری بس نهان

(۲۱۱۷) Here L adds:

گز در آمیزد ز نقصان منست . تا که پندارند کز کان منست

(۲۱۱۸) D om. و. L. ای بدرگه. D. برید، altered to درید.

(۲۱۲۱) ABL Bul. پس اگر. (۲۱۲۲) After this verse L adds:

این سخن را نیست پایان باز گرد . تا چه کرد آن خرس با آن نیک مرد

می راندش. (۲۱۲۴) BL Bul. این سخن پایان ندارد. and so Bul., which has

تملق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس،

۲۰۹۰ گفت جالینوس با اصحاب خود . مر مرا تا آن فلان دارو دهد
 پس بدو گفت آن یکی ای ذو فنون . این دوا خواهند از بهر جنون
 دور از عقل تو این دیگر مگو . گفت در من کرد يك دیوانه رو
 ساعتی در روی من خوش بشگرید . چشمم زد آستین من درید
 گر نه جنبت بدی در من ازو . گف رخ آوردی بمن آن زشت رو
 ۲۱۰۰ گر نه دیدی جنس خود کی آمدی . گف بغیر جنس خود را بر زدی
 چون دو کس برم زند بی هیچ شك . در میانشان هست قدر مشترك
 گف پرد مرغی مگر با جنس خود . صحبت نا جنس گورست و اتحاد

سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغی که جنس او نبود،

آن حکیمی گفت دیدم در نگی . می دوییدی زاغ با يك لگلی
 در عجب مانندم بچشم حالشان . تا چه قدر مشترك بام نشان
 ۲۱۰۵ چون شدم نزدیک من حیران و دنگ . خود بدیدم هر دو آن بودند لنگ
 خاصه شهبازی که او عرشی بود . با یکی جفدی که او فرشی بود
 آن یکی خورشید علیین بود . وین دگر خفایش کر حیین بود
 آن یکی نوری زهر عیبی برے . وین یکی کوری گدای هر دری
 آن یکی ماهی که بر پروین زند . وین یکی کروی که بر سرگین زند
 ۲۱۱۰ آن یکی بوسف رخی عیبی نفس . وین یکی گرگی و با خر با جرس
 آن یکی پزان شد در لامکان . وین یکی در کافدان همچون سگان

Heading: Bul. مرغ با مرغی . (۲۰۹۱) B از من درو .

در بیابان زاغ را با لگلی . BDL Bul. م نگی L (۲۱۰۴)

و آن دگر (۲۱۰۷) D هر دو آن . DL Bul. و . A om. (۲۱۰۵)

در سرگین زید . B Bul. (۲۱۰۶) After this verse B adds: (۲۱۱۱)

گر در آمیزد زلفشان منست * که گمان آید که از کان منست

در عیادت رفتن تو فایده است . فایده آن باز با تو عاید است
 فایده اول که آن شخص علیل . بُوَکَر قُطَی باشد و شاه جلیل
 ۲۱۴۵ و نه نباشد قطب یار . ره بود . شه نباشد فارس . اسبه بود
 پس صله یاران ره لازم شمار . هر که باشد گر پیاده گر سوار
 و رعدو باشد همین احسان نکوست . که باحسان بس عدو گشتست دوست
 و ر نگرده دوست کینش کم شود . زآنک احسان کینه را مَرَهَر شود
 بس فواید هست غیر این ولیک . از درازی خافیم اے یارِ نیک
 ۲۱۵۰ حاصل این آمد که یار جمع باش . همچو بُشگر از حَجَر یاری تراش
 زآنک انبوهی و جمع کاروان . ره زنان را بشکند پشت و ستان
 چون دو چشم دل نداری ای عنود . که نی دانی تو هیزم را زَعُود
 چونک گنجی هست در عالم مرغ . هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
 قصه هر درویش میکن از گراف . چون نشان بانی بید میکن طواف
 ۲۱۵۵ چون ترا آن چشم باطن بین نبود . گنج می پندار اندر هر وجود

وحی کردن حق تعالی بموسی علیه السلام که چرا بعیادت
 من نیامدی،

آمد از حق سوی موسی این عتاب . کای طلوع ماه دید تو زجیب
 مُشْرِفَت کردم ز نور ایزدے . من حَقَم رنجور گشتم نآمدی
 گفتم سبحانا تو پاکی از زیان . این چه رمزست این بکن یا رب بیان

(۲۱۴۲) L om.

(۲۱۴۴) L om.

(۲۱۴۵) Here follow in Bul. the four

verses which conclude this section of the poem (۲۱۵۲-۲۱۵۵). In L they follow

v. ۲۱۴۲. (۲۱۴۶) L یاران بره . تا باحسان دوست گردد گر عنودست .

(۲۱۵۰) Bul. از شجر یاری . (۲۱۵۱) L انبوهی جمع . (۲۱۵۲) D کی for که .

L هیچ نشانی تو هیزم را زعود . In L the hemistichs are transposed.

(۲۱۵۶) Bul. این عیب . and so L in marg.

(۲۱۵۸) A یا رب عیان . L این بگو یا رب .

خشمگین شد با مگس خرس و برفت * بر گرفت از کوه سنگی سخت زفت
 سنگ آورد و مگس را دید باز * بر رخ خفته گرفته جای ساز
 بر گرفت آن آسیا سنگ و بزد * بر مگس نا آن مگس و پس خزد
 سنگ روی خفته را خشخاش کرد * این مثل بر جمله عالم فاش کرد
 ۲۱۲۰ مهر ابله مهر خرس آمد بفین * کین او مهرست و مهر اوست کین
 عهد او سُست است و ویران و ضعیف * گفت او زفت و وفای او نجف
 گر خورد سوگند هر باور مکن * بشکند سوگند مردم کز سخن
 چونک بی سوگند گنش بُد دروغ * تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ
 نفس او میرست و عقل او اسیر * صد هزاران مُصَحَفش خود خورده گیر
 ۲۱۲۵ چونک بی سوگند بیان بشکند * گر خورد سوگند هم آن بشکند
 زآنک نفس آشفته تر گردد از آن * که کفی بندش بسوگند گران
 چون اسیری بند بر حاکم نهد * حاکم آنرا بر دَرَد بیرون جهد
 بر سرش کوبد زخیم آن بند را * میزند بر روی او سوگند را
 نو زَأَوْفُوا بِالْعُقُودِش دست شو * اِحْتَظُّوا أَنِّيْهَانِكُمْ با او مگو
 ۲۱۳۰ وآنک داند عهد با که میکند * تن کند چون تار و گِردِ او تند

رفتن مصطفی علیه السلام بعبادت صحابی رنجور و بیان فایده عبادت،

از صحابه خواجه بیمار شد * و اندر آن بیماریش چون تار شد
 مصطفی آمد عبادت سوی او * چون همه لطف و کرم بُد خوی او

سنت ویران ضعیف A (۲۱۲۱) سخت و زفت Bul. (۲۱۲۶)

گی کی D کی کفی A (۲۱۲۶) آن م بشکند D چون خورد سوگند A (۲۱۲۵)

وآنک حقرا ساخت در بیان سند AB (۲۱۳۰) which takes the place of the second

hemistisch in D. Bul. یا کی.

Heading: Bul. صحابه Bul. om. رنجور.

جهان تار شد A صحابی BD (۲۱۳۱)

حبله کرد و کرد صوفی را براه . نا کند یارانش را با او نباه
 گنت صوفی را برّو سوی وثاق . يك گلیم آور برای این رفاق
 رفت صوفی گنت خلوت با دو یار . نو فقیهی این شریف نامدار
 ۲۱۷۵ ما بنشوی نو نانی می خورم . ما بهر دانش نویهرم
 وین دگر شهزاده و سلطان ماست . سیدست از خاندان مصطفاست
 کبست این صوفی شک خوار خیس . نا بود با چون شما شاهان جلیس
 چون بیاید مر ورا بنه کید . هفته بر باغ و راغ من زبید
 باغ چه بود جان من آن شاست . ای شما بوده مرا چون چشم راست
 ۲۱۸۰ وسوسه کرد و مر ایشان را فریفت . آه کز یاران نی باید شکفت
 چون برّه کردند صوفی را و رفت . خصم شد اندر پیش با چوب رفت
 گنت ای سگ صوفی باشد که نبز . اندر آبی باغ ما تو از ستیز
 این جنبت ره نمود و بایزد . از کدامین شیخ و پیرت این رسید
 کوفت صوفی را چو تنها یافتش . نیم گشتش کرد و سر بشکافتش
 ۲۱۸۵ گنت صوفی آن من بگذشت لیک . ای رفیقان پاس خود دارید نیک
 مر مرا اغیار دانستید هان . نیستم اغیارنر زین قلنبان
 آنچه من خوردم شمارا خوردنیست . وین چنین شربت جزای هر دنیست
 این جهان کوهست و گنت و گوی تو . از صدا هر باز آبد سوی تو
 چون ز صوفی گنت فارغ باغیان . يك بهانه کرد زان پس جنس آن
 ۲۱۹۰ کای شریف من برّو سوی وثاق * که ز بهر چاشت بختم من رفاق
 بر در خانه بگو قبه ازرا . نا بیارد آن رفاق و قازرا
 چون برّه کردش بگفت ای تیزبین . نو فقیهی ظاهرست این و یقین

D دیگر (۲۱۷۶) . وین شریف AB Bul. (۲۱۷۷) . بی او نباه L (۲۱۷۲) .
 و خیس Bul. شک خوار B . آن صوفی AB Bul. (۲۱۷۷) . مصطفاست .

هفته مهان باغ من شوید Bul. مر ورا دور افگید L (۲۱۷۸) .

After this verse L adds: این چنین A (۲۱۸۷) . Bul. در رسید (۲۱۸۲) .

رفت بر من بر شما م رفتنیست * چوب قهرش مر شمارا خوردنیست

باز فرمودش که در رنجوریم . چون نهرسیدی نو از روی کرم
 ۲۱۶۰ گفت با رب نیست نضائی نرا . عقل گم شد این سخنرا برگشا
 گفت آری بنده خلص گزین . گشت رنجور او منم نیکو بین
 هست معذوری من . هست رنجوری من . هست رنجوری من
 هر که خواهد همنشینی خدا . تا نشیند در حضور اولیا
 از حضور اولیا گیر بستگی . تو هلاکی ز آنک جزو بی کلی
 ۲۱۶۵ هر کرا دبو از کریمان و بُرد . بی کش باید سرش را او خورد
 یک بدست از جمع رفتن بکریمان . مگر شیطان باشد این نیکو بدان

تنها کردن باغبان صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر،

باغبانی چون نظر در باغ کرد . دید چون دزدان بیاغ خود سه مرد
 یک فقیه و یک شریف و صوفی . هر یکی شوخی بدی لا یوفی
 گفت با اینها مرا صد حجّتست . لیک جمع اند و جماعت قوتست
 ۲۱۷۰ بر نیام یک تنه با سه نفر . پس بیژمشان تخت از همدگر
 هر یکی را زان دگر تنها کنم . چونک تنها شد سیالش بر گنم

این گزرا برگشا L (۲۱۶۰) Bul. باز فرمودی (۲۱۵۹)

In L the hemistichs are transposed. (۲۱۶۲) A. خاصا L. اورا به بین L. (۲۱۶۱)

A Bul. and so (۲۱۶۴) Bul. همنشینی یا خدا Bul. (۲۱۶۳)

نئی کلی A Bul. جزوی Bul. جزوی AB. در هلاکی L. corr. in D.

و خورد D. بی سرش باید Bul. و بُرد BD (۲۱۶۵)

Bul. وژه AD Bul. بدست for وجب L. بدست D (۲۱۶۶)

بشنو و نیکو بدان *contra metr.*

Bul. adds مگر after همدیگر. Bul. علوی را for شریف را Bul. جدا Bul. Heading:

چون نیام A (۲۱۷۰) D جماعت رحمت است and so BL Bul. and A in marg. (۲۱۶۹)

Verses ۲۱۷۱ and ۲۱۷۲ occur twice in D, with a different reading of the first hemistich of v. ۲۱۷۱. This agrees (f. 59r, panult.) with ABL Bul., while on its second appearance (f. 59v. l. 1) it stands as in my text. AB سیلش Bul. سیلش L. چونک تنهاشان کم سر بر کم L. (۲۱۷۱)

۲۲۱۰ این چنین رخصت بخواندی در و سبط . یا بُدست این مسئله اندر مُحیط
گفت حَقْنَت بزن دستت رسید . این سزای آنک از یاران بُرید

رجعت بقصّة مریض و عیادت پینامبر صلی الله علیه وسلم،

این عیادت از برای این صله است . وین صله از صد محبت حاملست
در عیادت شد رسول بی ندید . آن صحابی را بحال نزع دید
چون شوی دور از حضور اولیا . در حقیقت گشته دور از خدا
۲۲۱۰ چون نتیجه هجر همراهان غمت . گئی فراق روی شاهان زان کست
سایه شاهان طلب مردم شتاب . تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب
گر سفر داری بدین نیت برو . و در حضر باشد ازین غافل مشو

گفتن شیخی ابا یزید را که کعبه منم گرد من طوافی می کن،

سوی مکه شیخ اُمت بایزید . از برای حج و عمره می دوید
او بهر شهری که رفتی از نخست . مر عزیزان را بکردی باز جُست
۲۲۲۰ یگرد می گشتی که اندر شهر کبست . کو بر ارکان بصیرت متکیست

(۲۲۱۱) After this verse L adds:

من سزاوارم باین و صد چنین . تا چرا ببریدم از یاران بکین
گوشت کردم این همه افسوس تو . میزنم بر سر که شد ناموس تو
زد ورا القه بیمار و بخت . کرد پیرویش زباغ و در پست

Heading: Bul. باز گفتن بقصّة رنجور.

چون عیادت رفت پینامبر بدید . آن صحابی را که در نزع [ترقی] رسید A (۲۲۱۲)
corr. in marg. (۲۲۱۶) After this verse L adds:

رو بحسب اندر پناه مقبلی . بو که آزادت کد صاحب دلی

(۲۲۱۷) After this verse L adds:

در بدر می گرد و میرو کو بکو . جست و جو کن جست و جو کن جست و جو
تا توانی زاولیا رو بر مناب . گفتنت والله اعلم بالصواب

Heading: Bul. طوافی کن D. طواف.

او شریفی میکند دعوی سرد . مادر، او را که می‌داند که کرد
 بر زن و بر فعلی زن دل می‌نهد . غفل ناقص و انگهانی اعتماد
 ۲۱۱۵ خویشتن را بر علی و بر نبی . بسته‌است و در زمانه بس غبی
 هر که باشد از زنا و زانیان . این بر دظن در حق ربانیان
 هر که بر گردد سرش از چرخها . همچو خود گردند بیند خانه را
 آنچه گفت آن باغبان، بو النضول . حال او بُد دور از اولاد رسول
 گر نبودی او نتیجه مُرّندان . گئی چنین گفتی برای خاندان
 ۲۲۰۰ خواند افسونها شنید آنرا فقیه . در پیش رفت آن ستمگار سیه
 گفت ای خراندین باغت که خواند . دزدی از پیغمبرت میراث ماند
 شیر را بچه می‌ماند بدو . نو پیغمبر بچه مانی بگو
 با شریف آن کرد مرد ملّجی . که کند با آل یاسین خارجی
 تا چه کین دارند دایم دیو و غول . چون یزید و شمر با آل رسول
 ۲۲۰۵ شد شریف از زخم آن ظالم خراب . با فقیه او گفت من جستم از آب
 پای دار اکنون که ماندی فرد و گم . چون دُهل شو زخم می‌خور بر شکم
 گر شریف و لایق و همدنیم . از چنین ظالم ترا من کم نیم
 شد ازو فارغ بیامد کای فقیه . چه فقیهی ای تو ننگ هر سیه
 فتویات اینست ای بزرگ دست . کاندرا آبی و نگویی امر هست

چه کرد B. که داند تا که کرد L. Bul. کی می‌داند A (۲۱۱۲)

و از زمانه L. بسته است اندر زمانه Bul. (۲۱۱۵) اعتماد Bul. (۲۱۱۶)

ستمکاره A (۲۲۰۰) از نتیجه L (۲۱۱۶) زاولاد Bul. (۲۱۱۸)

پیغمبر ABD (۲۲۰۲) پیغامبرت ABD. کی خواند AB (۲۲۰۱)

دایم for یا ما L (۲۲۰۴)

AB Bul. ما چنین and so corr. in D. (۲۲۰۵)

Bul. لایق همدنیم. After this verse L. Bul. add: (۲۲۰۷)

مر مرا دادی بدین صاحب غرض * احقّی کرده ترا بش العوض

کنند آبی D (۲۲۰۹)

گفت عزم تو کجا ای بایزید . رختِ غربت تا کجا خواهی کشید
گفت قصد کعبه دارم از پگه . گفت هین با خود چه داری زادره
گفت دارم از دربر نقره دوست . نک بیسته سخت بر گوشه ردیست ۲۲۴۰
گفت طوقی کن بگردم هفت بار . وین نکونر از طواف حج شمار
وآن دَرَمها پیش من نه ای جواد . دانک حج کردی و حاصل شد مراد
عُمَره کردی عمرِ باقی یافتی . صاف گشتی بر صفا بشتافتی
حق آن حق که جانت دیده است . که مرا بر بیت خود بگریسته است ۲۲۴۵
کعبه هرچندی که خانه بَر اوست . خلقت من نیز خانه سَر اوست
تا بکرد آن کعبه را در وی نرفت . واندرون خانه بجز آن حی نرفت
چون مرا دیدی خدا را دیده : گرد کعبه صدق بر گردیده
خدمت من طاعت و حمد خداست . تا نپنداری که حق از من جداست
چشم نیکو باز کن در من نگر . تا ببینی نور حق اندر بشر
بایزید آن نکهارا هوش داشت . همچو زرین حلقه اش در گوش داشت ۲۲۵۰
آمد از وی بایزید اندر مزید . منتهی در منتهای آخر رسید

دانستن پیامبر صلی الله علیه وسلم که سبب رنجوری آن شخص
گستاخی بوده است در دعا،

چون پیبر دید آن بیمار را . خوش نوازش کرد بار غار را
زنه شد او چون پیبر را بدید . گویا آن دم مر او را آفرید

رداست I, (۲۲۴۰) . قصد حج A (۲۲۴۱) . غربت را کجا . ABL Bul. (۲۲۴۸)

تا بکرد آن خانه را . A Bul. (۲۲۴۶) . تو درها A (۲۲۴۲)

(۲۲۴۹) After this verse I adds:

بایزید کعبه را در یافتی * صد بها و عز و صد فر یافتی

گستاخی بود AB Heading . منتهای در منتهای AL (۲۲۵۱)

پیامبر A (۲۲۵۲)

گفت حقّ اندر سحر هرجا روی . باید اول طالبِ مردی شوی
 قصیدِ گنجی کن که این سود و زیان . در تبع آید تو آنرا فرع دان
 هر که کارد قصیدِ گندم باشدش . گاه خود اندر تبع و آیدش
 که بکاری بر نیاید گندی . مردی جو مردی جو مردی
 ۲۲۲۵ قصیدِ کعبه کن چو وقت حج بود . چونک رفتی مکه هم دیده شود
 قصد در معراج دید دوست بود . در تبع عرش و ملائک هر نمود

حکایت،

خانه نو ساخت روزی نو مرید . پیر آمد خانه او را بدید
 گفت شیخ آن نو مرید خویش را . امتحان کرد آن نکو اندیش را
 روزی از بهر چه کردی ای رفیق . گفت تا نور اندر آید زین طریق
 ۲۲۲۰ گفت آن فرعست این باید نیاز . تا ازین ره بشوی بانگ نماز
 بایزید اندر سحر جستی بسی . تا بیاید خضر وقتِ خود کی
 دید پیری با قدی همچون هلال . دید در وی فرو گشتارِ رجال
 دیده ناپیدا و دل چون آفتاب . همچو پیل دیده هندستان بخواب
 چشم بسته خفته بیند صد طرب . چون گشاید آن نبید ای عجب
 ۲۲۲۵ بس عجب در خواب روشن میشود . دل درون خواب روزی میشود
 آنک ییادست بیند خوابِ خوش . عارف است او خالک او در دیده گش
 پیش او بنشست می پرسید حال . یافتش درویش و هم صاحب عیال

(۲۲۲۶) AD om.

(۲۲۲۶) After this verse L adds:

خواجہ الاعمال بالنیات گفت * نیت خیرت بسی گلهای شگفت

(۲۲۲۸) A نیکو.

(۲۲۲۷) After this verse L adds:

نور خود اندر تبع می آیدت * نیت آنرا کن که آن می بایدت

(۲۲۲۹) L گوینا بد خضر.

(۲۲۲۸) D هندوستان. In Bul. this verse follows

v. ۲۲۲۶.

(۲۲۲۷) Bul. بو العجب.

(۲۲۲۶) ABL و بیند.

(۲۲۲۷) ABL Bul. صاحب کمال L و می پرسید.

نفس خود را زن شناس از زن بتر . زانک زن جزو بست نفس کل شر
 مشورت با نفس خود گری کنی . هرچ گوید کن خلاف آن دنی
 گر نماز و روزه و فرمایدت . نفس مکارست مگری زایدت
 ۲۲۷۵ مشورت با نفس خویش اندر فعال . هرچه گوید عکس آن باشد کمال
 بر نیای با وے و استیز او . رو بر بارے بگیر آمیز او
 عقل قوت گیرد از عقل دیگر . نئی شکر کامل شود امر نئی شکر
 من زمکبر نفس دیدم چیزها . کو برد از بحر خود تمیزها
 وعدها بدهد ترا نازه بدست . کو هزاران بار آنها را شکست
 ۲۲۸۰ عمر گر صد سال خود مهلت دهد . اوت هر روزی بهانه نو نهد
 گرم گوید وعدهای سرد را . جادوے مردی ببندد مرد را
 اے ضیاء الحق حاتم الدین یا . که نروید بی تو از شوره گیا
 از فلک آویخته شد پرده . امر پی نهرین دل آزرده
 این قضا را هر قضا داند علاج . عقل خلقت در قضا گنجست گنج
 ۲۲۸۵ ازدها گشتن آن مار سیاه . آنک بگری بود افتاده براه
 ازدها و مار اندر دست تو . شد عصای جان موسی مست تو
 حکم خذها لا تخف دات خدا . تا بدست ازدها گردد عصا
 هین بد ببضا نما ای پادشاه . صبح نو بگشا زشپاه سیاه
 دوزخی افروخت در وی دم فسون . اے دم تو از دم دریا فزون
 ۲۲۹۰ بحر مکارست بشنوده گنی . دوزخست از مکر بشنوده تفی
 زان نماید مختصر در چشم تو . تا زبون بینیش جنبد خشم تو
 همچنانک لشکر انبوه بود . مر پیمبر را بچشم اندک نمود

(۲۲۷۲) D om. A و نفست .

(۲۲۷۳) D om.

(۲۲۷۷) B بر نیاری یا وی B. بگیر آموز او Bul.

(۲۲۷۹) AB Bul که هزاران . (۲۲۸۸) B سیاه .

(۲۲۸۹) ABL Bul بر وی . (۲۲۹۰) A و بشنوده کنی .

گفت بیماری مرا این بخت داد . گآمد این سلطان بر من بامداد
 ۲۲۵۵ نا مرا صحت رسید و عافیت . از قدم این شه بی حاشیت
 اے نخسته رنج و بیماری و تب . ای مبارک درد و بیداری شب
 نك مرا در پیری از لطف و کرم . حق چنین رنجوری داد و سقم
 درد پشتم داد هم تا من ز خواب . بر جهم هر نیمشب لا بُد شتاب
 نا نخسبم جمله شب چون گاو میش . دردها بخشد حق از لطف خویش
 ۲۲۶۰ زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد . دوزخ از تهدید من خاموش کرد
 رنج گنج آمد که رحمتها دروست . مغز تازه شد چو بخراشید پوست
 ای برادر موضع ناریک و سرد . صبر کردن بر غم و سستی و درد
 چشمه حیوان و جام مستی است . کآن بلندبها همه در پستی است
 آن بهاران مُضمرست اندر خزان . در بهارست آن خزان مگریز از آن
 ۲۲۶۵ همه غم باش با وحشت بساز . بی طلب در مرگ خود عمر دراز
 آنچه گوید نفس تو کاینجا بدست . مشغولش چون کار او ضد آمدست
 نو خلافت کن کی از پیغمبران . این چنین آمد وصیت در جهان
 مشورت در کارها واجب شود . نا پشیمانی در آخر کم بود
 گفت امت مشورت با کی کنیم . انبیا گفتند با عقل امام
 ۲۲۷۰ گفت گر کودک در آید یا زنی . کو ندارد رای و عقل روشنی
 گفت با او مشورت کن و آنچه گفت . نو خلاف آن کن و در راه افت

مر for م . داد تا من م AB (۲۲۵۸) . شه بر خاصیت L (۲۲۵۵)

خود بهارست B (۲۲۶۵) . بخشد A . گاو و میش D (۲۲۵۹)

چون کار او for کو مر ترا A (۲۲۶۶) . و با وحشت B Bul. (۲۲۶۵)

In A vv. ۲۲۷۰—۲۲۷۱ precede vv. ۲۲۶۸— (۲۲۶۸) . پیغامبران AD (۲۲۶۷)

۲۲۶۹, but the error is indicated in marg. After this verse L adds:

حیلها کردند بسیار انبیا * تا که گردان شد ازین میل آسیا

نفس میخواهد که تا ویران کند * خلفرا گمراه و سرگردان کند

and so Bul., which has بدین سنگ آسیا .

عقل ایم Bul. گفته که با AB Bul. (۲۲۶۹)

عقل و رای ABL Bul. (۲۲۷۰)

ای فلک در فتنه آخر زمان . نیز می‌گردد به آخر زمان
 خنجر نیزی تو اندر قصد ما . نیش زهرآلوده در فصد ما
 ای فلک از رحم حق آموز رحم . بر دل موران مزن چون مار زخم
 حق آنک چرخه چرخ نرا . کرد گردان بر فراز این سرا
 که دگرگون گردی و رحمت کنی . پیش از آنک بیخ مارا بر گئی ۲۲۱۵
 حق آنک دایگی کرده نُصرت . تا نهال ما زاب و خاک رُست
 حق آن شه که ترا صاف آفرید . کرد چندان مشعل در نو پدید
 آن چنان معمور و باقی داشت . تا که دُفتری از ازل پنداشت
 شکر دانسیم آغاز ترا . انبیا گنهند آن راز ترا
 آدمی داند که خانه حادثست . عنکبوتی نه که در وی عابست ۲۲۲۰
 پشه گی داند که این باغ از گبست . کو بهاران زاد مرگش در دی است
 کرم کاند در چوب زاید سُست حال . گی بداند چوب را وقت نهال
 ور بداند کرم اثر ماهیتش . غفل باشد کرم باشد صورنش
 غفل خود را می‌ناید رنگها . چون پری دُورست از آن فرسنگها
 از ملک بالاست چه جای پری . نو مگس پری پستی می‌پری ۲۲۲۵
 گرچه غفلت سوی بالا می‌پرد . مرغ تقلیدت پستی می‌چرد
 علم تقلیدی وبال جان ماست . عاریست و ما نشسته کان ماست
 زین بخرد جاهل می‌باید شدن . دست در دیوانگی باید زدن
 هرچه بینی سود خود زان می‌گریز . زهر نوش و آب حیوان را بریز
 هر که بستاند ترا دشنام ده . سود و سرمایه بفلس نام ده ۲۲۳۰

به آخر امان . Bul. نیز for نیز D (۲۲۱۱)

زخاک و آب A (۲۲۱۶) . نیز A (۲۲۱۲)

و مرگش . ABL Bul. (۲۲۲۱) . در وی عابست L (۲۲۲۰)

عاریست . Bul. (۲۲۲۷) . آن ماهیتش L (۲۲۲۲)

سود تو B (۲۲۲۹)

نا بریشان زد پیمبر بی خطر * ور فزون دیدی از آن کردی حذر
 آن عنایت بود و اهل آن بُدی * احدا ور نه تو بدیل میشدی
 کم نمود اورا و اصحابِ ورا * آن جهادِ ظاهر و باطن خدا ۲۲۹۵
 نا مبسر کرد بُسری را بسرو * نا زعُسرے او نگردانید رُو
 کم نمودن مر ورا پیروز بود * که حقش یار و طریق آموز بود
 آنک حق پُشتش نیابد از ظفر * وای اگر گریهش نماید شیرِ نر
 وای اگر صدرا یکی ببند زدور * نا بجالش اندر آید از غرور
 زان نماید ذو الفقاری حَرَبه * زان نماید شیرِ نر چون گربه ۲۳۰۰
 نا دلیر اندر فتد احقِ بچنگ * واندرا آردشان بدین حیلِ بچنگ
 نا پایِ خویش باشند آمد * آن قلیوان جانبِ آتش کده
 گاه برگی و نماید نا نو زود * بُف کفی کورا برانی از وجود
 هین که آن که کوهها بر کده است * زو جهان گریان و او در خنده است
 و نماید نا بکعب این آبِ جُو * صد جو عاج بنِ عَنق شد غرقِ او ۲۳۰۵
 و نماید موجِ خویش نلِ مُشک * و نماید فعرِ دریا خالکِ خشک
 خشک دید آن بجزرا فرعونِ کور * نا درو راند از سِرِ مردی و زور
 چون در آید در ننگِ دریا بود * دینه فرعونِ گی بینا بود
 دینه بینا از لقای حق شود * حق کجا همراز هر احق شود
 فتد ببند خود شود زهرِ قَتول * راه ببند خود بود آن بانگِ غول ۲۳۱۰

وآن عنایت A. آزمایش بود و فضل ایزدی: (۲۲۹۵) B has in the first hemistich:

After this verse L adds:

کم نمودن مر ورا پیروز بود * زان نمودن مر ورا پیروز بود

کم نمودن بس عجزه روز بود L (۲۲۹۷). بگردانید AB (۲۲۹۶).

دانک خرگوشش نماید L. در ظفر L. آن ظفر B (۲۲۹۸).

جله A. بدین for برین D. B. (۲۳۰۱) Suppl. in marg. D. B. om. (۲۳۰۰).

این A. عوج بن عقی L Bul. (۲۳۰۵). باشد A Bul. (۲۳۰۲) Suppl. in marg. D. A.

Bul. بود for bis. (۲۳۰۶) Bul.

چون ولی آشکارا با تو گفت . صد هزاران غیب و اسرار نهفت
 ۲۲۴۵ مر ترا آن فهم و آن دانش نبود . و ندانستی تو سرگین را زغود
 از جنون خود را ولی چون پرده ساخت . مر و را ای کور گئی خواهی شناخت
 گر ترا بازست آن دیده یقین . زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین
 پیش آن چشمی که باز و رهبرست . هر گلبی را گلبی در برست
 مر ولی را هر ولی شهره کند . هر کرا او خواست با بهره کند
 ۲۲۵۰ کس نداند از یخزد اورا شناخت . چونک او مر خویش را دیوانه ساخت
 چون بدزدد دزد بینایی زگور . هیچ یابد دزد را او در عبور
 کور نشناسد که دزد او که بود . گرچه خود بر وی زند دزد عنود
 چون گرد سگ کور صاحبزاده را . گئی شناسد آن سگ دژنده را

حمله بردن سگ بر کور گدا،

یک سگی در کوی بر کور گدا . حمله می آورد چون شیر و غا
 ۲۲۵۵ سگ کند آهنگ درویشان بچشم . در کشد مه خالک درویشان بچشم
 کور عاجز شد زبانگ و پیر سگ . اندر آمد کور در تعظیم سگ
 کاسه امیر صید وی شیر شکار . دست دست بست دست از من بدار
 کر ضرورت دم خررا آن حکیم . کرد تعظیم و لقب کردش کرم
 گفت او هم از ضرورت ای اسد . از جو من لاغر شکاری چه رسد
 ۲۲۶۰ گور میگیرند یارانت بدشت . کور میگیری تو در کوی این بدست
 گور میجویند یارانت بصید . کور میجویی تو در کوچه بگیند

(۲۲۴۶) After this verse A adds:

چون ولی پنهان شد و دیوانه ساخت . ای غریبه کجا خواهی شناخت

کلبی بر درست B (۲۲۴۸) . گر ترا یارست D (۲۲۴۷)

و ای شیر ABL Bul. دغا A apparently (۲۲۵۶) . کی بود A (۲۲۵۲)

کای اسد ABL (۲۲۵۱) . لقب دادش AB Bul. (۲۲۵۸)

کور میگیری تو در کوچه بگیند L (۲۲۶۰)

ایمی بگذار و جای خوف باش . بگذر از ناموس و رسوا باش و فاش
آزمودم عقلِ دوزانديش را . بعد ازین دیوانه سازم خویش را

عذر گفتن دلقک با سید که چرا فاحشه را نکاح کرد،

گفت با دلقک شی سید اجل . فحیره خواستی نو امر عجل
با من این را بازی بایست گفت . تا یکی مستور کردیمت جفت
گفت نه مستور صالح خواستم . فحیره گشتند و زغم زن کاستم
خواستم این فحیره بی معرفت . تا ببینم چون شود این عاقبت
عقل را من آزمودم هر بی . زین سپس جوم جنون را مغری

بحیلت در سخن آوردن سایل آن بزرگش را که خود را

دیوانه ساخته بود،

آن یکی میگفت خوام عاقلی . مشورت آر بر بدو در مشکلی
آن یکی گفتش که اندر شهر ما . نیست عاقل جز که آن مجنون نما
بر نبی گشته سواره نك فلان . می دواند در میان کودکان
صاحب رأیست و آتش پاره . آسمان قدرت و اخترباره
فر او کزویان را جان شدست . او درین دیوانگی پنهان شدست
ایک هر دیوانه را جان نشمیری . سر منه گواله را چون سامری

بعد از آن Bul. (۲۲۴۲) . باش فاش AL Bul. (۲۲۴۱)

Heading: A Bul. سید اجل . B om. چرا . Bul. نکاح کردی . B کرد altered to کردم .

جنون از مغری D . هم آزمودم من بی A (۲۲۴۷) . مستور و صالح B Bul. (۲۲۴۵)

در جهان گنج نهان جان جهان L in the second hemistich: (۲۲۴۰) . After this

verse L adds:

می دواند در میان کودکان . گوی می بازد پروزان و شبان

اخترباره L (۲۲۴۱)

کاله حکمت که کم کرده دلست . پیش اهل دل بفین آن حاصل است
 کوزدل با جان و با سمع و بصره و نداند دزد شیطان را زائر
 زاهل دل جواز جماد آنرا میجو . که جماد آمد خلاق پیش او
 مشورت جویند آمد پیش او . کای اب کودک شه رازی بگو
 گفت رَو زین حلقه کین در باز نیست . باز گرد امروز روز راز نیست
 گر مکان را ره بُدی در لامکان . همچو شیخان بودی من بردکان

خواندن مختصبت مست خراب افتاده را بزندان،

مختصبت در نیمشب جای رسید . در بُن دیوار مردے خفته دید
 گفت می مستی چه خوردستی بگو . گفت ازین خوردم که هست اندر سبو
 گفت آخر در سبو را گو که چیست . گفت از آنک خورده ام گفت این خفیت
 گفت آنچه خورده آن چیست آن . گفت آنک در سبو مختصبت آن
 دُور شد این سؤال و این جواب . ماند چون خر مختصبت اندر خلاب
 گفت اورا مختصبت هین آه کن . مست هو هو کرد هنگام سخن
 گفت گفتم آه کن هو می کنی . گفت من شاد و نو از غم مُتحنی
 آه از درد و غم و بیدادیت . هو می میخوران از شادیت
 مختصبت گفت این ندانم خیز خیز . معرفت مُتراش و بگذار این سبیز
 گفت رَو نو از کجا من از کجا . گفت مستی خیز تا زندان بیا
 گفت مست ای مختصبت بگذار و رَو . از برهنه گی توان بردن گرو

(۲۴۸۱) BL اهل دین.

(۲۴۸۲) Bul. شیطان از ائر.

(۲۴۸۳) A مکر جماد آمد.

(۲۴۸۴) ABL Bul. اب for شه B. آمد نزد او.

(۲۴۸۵) ABL Bul. مستی خفته. (۲۴۸۸) Bul. این خوردم.

(۲۴۹۱) D دُور می شد. (۲۴۹۲) corr. above. از غم دم زنی.

(۲۴۹۷) A om. و.

آن سگ عالم شکار گور کرد . وین سگ بی مایه فصد کور کرد
 عالم چون آموخت سگ رست از ضلال . و یکسد در بیشها صید حلال
 سگ چو عالم گشت شد چالاک زحف . سگ چو عارف گشت شد اصحاب کشف
 سگ شناسا شد که مهر صید کیست . ای خدا آن نور اشناسند چیست
 کور نشناسد نه از بی چشمی است . بلک این زانست کز جهلست مست
 نیست خود بی چشم تر کور از زمین . این زمین از فضل حق شد خصم بین
 نور موسی دید و موسی را نواخت . خمف قارون کرد قارون را شناخت
 زحف کرد اندر هلاک هر دعی . فهم کرد از حق که با اَرْض اَبَلعی
 خاک و آب و باد و نار با شرر . بی خبر با ما و با حق با خبر
 ما بعکس آن زغیر حق خیر . بی خبر از حق وز چندین نذیر
 لاجرم اَشَقُّنَ مِنْهَا جمله شان . گند شد ز آمیز حیوان حمله شان
 گفته یزارم جمله زین حیات . کو بود با خلق حی با حق موات
 چون بماند از خلق او باشد بنیم . اُنس حق را قلب و باید سلیم
 چون ز کور دزد دزد کالاه . میکند آن کور عیبا ناله
 نا نگوید دزد او را کآن منم . کز نو دزدیدم که دزد پُرفتم
 گی شناسد کور دزد خویش را . چون ندارد نور چشم و آن ضیا
 چون بگوید هر بگیر او را نو سخت . نا بگوید او علامتهای رخت
 پس جهاد اکبر آمد عصر دُرد . تا بگوید او چه دزدید و چه بُرد
 اولاً دزدید کحل دیدات . چون ستافی باز یابی تبصرت

کی از جهلست A (۲۴۶۶) . شناسند L (۲۴۶۵) . ز اصحاب کشف L Bul. (۲۴۶۴)

رجف کرد Bul. (۲۴۶۱) . و قارون را BL Bul. و A om. (۲۴۶۸)

و از چندین ABL Bul. (۲۴۷۱) . خاک و باد و آب و AL (۲۴۷۰)

که بود AL . گشت ABL Bul. (۲۴۷۳)

او ماند بنیم L . گردد او بنیم AB Bul. . ماند BD . نماید A (۲۴۷۶)

هین بگیر L . چون نگردد B (۲۴۷۸) . تا بگوید AB (۲۴۷۶)

کو چه دزدیدست مزد L . بگوید که چه دزدید AB Bul. . عصر دزد ABDL Bul. (۲۴۷۹)

چون زشوی اولش کودك بود . مهر و گل . خاطرش آنجا رود
 دور شو تا اسب نهدازد لك . سَمَ اسبِ توستم بر تو زند
 ۲۴۱۵ های هوی کرد شبخ و باز راند . کودکان را باز سوی خویش خواند
 باز بانگش کرد آن سایل بیسا . يك سؤالم مانند اے شاه کبا
 باز راند این سو بگو زوتر چه بود . که زمینان آن بچه گویم ربود
 گفت ای شه با چنین عقل و ادب . این چه شیدست این چه فعلست ای عجب
 نو ورای عقل گلی در بیان . آفتابی در جنون چونی نهان
 ۲۴۲۰ گفت این اوپاش رأی میزنند . تا درین شهر خودم قاضی کند
 دفع می گنم مرا گفتند فی . نیست چون تو عالمی صاحب فنی
 با وجود تو حرامست و خبیث . که کم از تو در قضا گوید حدیث
 در شریعت نیست دستوری که ما . کمتر از تو شه کنیم و پیشوا
 زین ضرورت گنج و دیوانه شدم . لك در باطن همانم که بدم
 ۲۴۲۵ عقل من گنجست و من ویرانه ام . گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام
 اوست دیوانه که دیوانه نشد . این عسر را دید و در خانه نشد
 دانش من جوهر آمد نه عرض . این بهایی نیست بهر هر غرض
 کان فندم نیستان شکر . هم زمین میروید و من میخورم
 علم تقلیدی و تعلیمست آن . کز نفور مستمع دارد فغان
 ۲۴۳۰ چون پی دانه نه بهر روشنیست . همچو طالب علم دنیاے دنیست
 طالب علم است بهر عام و خاص . فی که تا یابد ازین عالم خلاص

آن سو رود . ABL Bul. گلی خاطرش B. و . L om. (۲۴۱۲)

های و هوی . BL Bul. های هوی AD (۲۴۱۵) . بر تو زند . BL Bul. (۲۴۱۴)

گنج . B. گنج for کج AD (۲۴۲۴) . میزدند L (۲۴۲۰) . و کجا L (۲۴۱۶)

L in the second hemistich: زین گروه از بخز بیگانه شدم . After this verse L adds:

ظاهرا دیوانه و شیدا شدم . لك در باطن همانم که بدم

این بهایی A (۲۴۲۷) . که for کی D (۲۴۲۶)

دنیای D . نه for فی A (۲۴۲۰) . نفورش L (۲۴۲۴)

گر مرا خود قوت رفتن بُدی . خانه خود رفتی وین گی شدی
من اگر با غفل و با اِمكانی . همچو شیخان بر سر دکانی

دوم بار در سخن کشیدن سایل آن بزرگرا تا حال او
معلوم تر گردد،

۲۴۰۰ گفت آن طالب که آخر يك نَفَس . ای سواره بر لب این سوران قَرَس
راند سوی او که هین زوَنر بگو . کاشَب من بس نوسن است و تَدخو
نا لکد بر تو نکوبد زود باش . از چه و پرسی بیانش کن تو فاش
او بحال راز دل گفت ندید . زو برون شو کرد و در لاغش کشید
گفت و خوام درین کوچه زنی . کیست لایق از برای چون من
۲۴۰۵ گفت سه گونه زن اند اندر جهان . آن دو رنج و این یکی گنج روان
آن یکی را چون بخوای کُل تراست . و آن دگر نبی ترا نبی جد است
و آن سوم هیچ او ترا نبود بدان . این شنودی دُور شو رفتن روان
تا ترا اسیم نپژانند لکد . که بیفتی بر نخیزی تا ابد
شیخ راند اندر میان کودکان . بانگ زد باری دگر اورا جوان
۲۴۱۰ که بیا آخر بگو تفسیر این . این زنان سه نوع گنتی بر گزین
راند سوی او و گفتش پَکَر خاص . کُل ترا باشد زَغَم یابی خلاص
و آنک نبی آن تو بیوه بسود . و آنک هیچست آن عیال با ولد

(۲۴۱۱) After this verse L adds:

گر مرا رای و تدبیری بدی . همچو شیخان جاه و توفیری بدی
م مرا زنیل و دریوزه بدی . م فنوح و نذر م روزه بدی

Heading: A سائل اورا تا Bul. در سخن آوردن . B معلوم گردد .

(۲۴۰۲) A دور باش . (۲۴۰۰) A سوار .

کرد راز خویشتن بر وی بدید . L in the second hemistich: گفتن بدید . L (۲۴۰۲)

دگر for یکی . A وین دگر D (۲۴۰۶) . وین یکی AD (۲۴۰۵)

دیگر D . بار . ABL Bul. (۲۴۰۶) . و آن سیم AL (۲۴۰۷)

سوی سوراخی که نامش گوشه‌است . نا بیاغ، جان که میوه‌اش هوشه‌است
شاه‌رام، باغ، جانها شرع اوست . باغ و اِستانهای عالم فرع اوست
۲۴۵۵ اصل و سرچشمه خوشی آنست آن . زود تجرّی تختها آلتهار خوان

تَمَّة نصیحت رسول صلی الله علیه وسلم بیمار را،

گفت پیغمبر مر آن بیمار را . چون عبادت کرد نار، زار را
که مگر نوعی دعایی کرده . از حثالت زفر بایب خورده
یاد آور، چه دعا می‌گفته . چون زمکبر نفس می‌آشفته
گفت یادم نیست إِلَّا هَمَّتْ . دار یا من یادم آید ساعتی
۲۴۶۰ از حضور، نوربخش، مصطفی . پیشِ خاطر آمد اورا آن دعا
همّت پیغمبر روشن که . پیشِ خاطر آمدش آن گم شده
ناقت زان روزن که از دل نا دلمست . روشنی که فرق حق و باطلست
گفت اینک یادم آمد اے رسول . آن دعا که گفته‌ام من بو النضول
چون گرفتار، گنه می‌آمدم . غرقه دست اندر حثایبش می‌زدم
۲۴۶۵ از تو تهدید و وعیدی می‌رسید . مجرمان را از عذاب بس شدید
مضطرب می‌گشتم و چاره نبود . بند محکم بود و قفل ناگشود
نی مقام صبر و نه راه گریز . فی امید توبه فی جای سبیز
من چو هاروت و چو ماروت از حزن . آه می‌کردم که ای خلاق من
از خطر هاروت و ماروت آشکار . چاه بابل را بکردند اختیار
۲۴۷۰ نا عذاب آخرت اینجا کنند . گزینند و عاقل و ساجد روشنند

و. Bul. om. (۲۴۵۴) میوش. B (۲۴۵۴)

آنست و آن. A Bul. A om. (۲۴۵۵)

پیغامبر BDL (۲۴۵۶) آن رنجور را. Bul. Heading:

یاد آید B (۲۴۵۹) زهر نایی B. زهره بایی D (۲۴۵۷)

با دلمست L (۲۴۶۲) پیغامبر. BD L om. (۲۴۶۱)

آنجایا کنند A (۲۴۷۰)

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد . چونك نورش راند از در گنت بَرَد
 چونك سوي دشت و نورش ره نبود . هم در آن ظلمات جهدی می نمود
 گر خدایش پسر دهد پسر بخرد . بَرَد از موشی و چون مرغان پسر
 ۲۴۴۵ ورنجوبد پربماند زیر خاك . نا امید از رفتن راه سِماك
 علم گفتماری که آن بی جان بود . عاشق روی خریداران بود
 گرچه باشد وقت بحث علم زقت . چون خریدارش نباشد مُرد و رفت
 مشتری من خدایت او مرا . می کشد بالا که الله آسترے
 خونبهای من جمال ذو الجلال . خونبهای خود خورم کسب حلال
 ۲۴۴۰ این خریداران مفلس را بپل . چه خریداری کد یکمشت رگل
 رگل بخور رگل را بخور رگل را بخور . زانك رگل خوارست دایم زرد رُو
 دل بخور نا دایما بائی جوان . از نخلی چهرهات چون ارغوان
 یا رب این بخشش نه حد کار ماست . لطف تو لطف خفی را خود سزاست
 دست گیر از دست ما مارا بخور . پرده را بر دار و پرده ما مدر
 ۲۴۴۵ باز خور مارا ازین نفس پلید . کاردش نا استخوان ما رسید
 از جو ما بیچارگان این بند سخت . کی گشاید ای شه بی تاج و تخت
 این چنین قتل گران را ای ودود . که تواند جز که فضل تو گشود
 ما زخود سوی تو گردانیم سر . چون نوبت از ما با نزدیکتر
 این دعا هر بخشش و تعلیم نیت . گرنه در گلخن گلستان از چه رُست
 ۲۴۵۰ در میان خون و روده فهم و عقل . جز زرا کرام تو نتوان کرد نقل
 از دو پاره پیه این نور روان . موج نورش می زند بر آسمان
 گوشت پاره که زبان آمد ازو . می رود سیلاب حکمت همچو جو

آن پُر خرد L. پری خرد B (۲۴۴۴) و. BL Bul. om. (۲۴۴۴)

In L بخور and بخور are transposed. (۲۴۴۱) نا اومید B (۲۴۴۵)

درنه در گلخن L Bul. (۲۴۴۹) دل بخور L (۲۴۴۲)

می دود Bul. (۲۴۵۲) تا آسمان Bul. (۲۴۵۱)

۲۴۹۰ چون دو دل شد موسی اندر کار ما . گاه خصم ماست و گاهی یار ما
 خشمش آتش میزند در رخت ما . حلش اسیر می شود پیش بلا
 گی بود که حلم گردد خشم نیز . نیست این نادر زطلنت ای عزیز
 مدح حاضر و حشمت از بهر این . نام موسی می برم فاصد چنین
 ورنه موسی گی روا دارد که من . پیش تو باد آور از هیچ تن
 ۲۴۹۵ عهد ما بشکست صد بار و هزار . عهد تو چون کوه ثابت بر قرار
 عهد ما گاه و بهر بادی زیون . عهد تو کوه و زصد که هم فزون
 حق آن قوت که بر تلون ما . رحمت کن ای امیر لونها
 خویش را دیدم و رسائی خویش . امتحان ما مکن ای شاه پیش
 نا فضیحت های دیگر را نهان . کرده باشی ای کریم مستعان
 ۲۵۰۰ بی حدی تو در جمال و در کمال . در کژی ما بی حدیم و در ضلال
 بی حدی خویش بگمار ای کریم . بر کژی بی حدی مثنی لثیم
 هین که از تطیع ما يك تار ماند . مصر بودیم و یکی دیوار ماند
 البقیه البقیه ای خدیو . تا نگردد شاد کلی جان دیو
 بهر ما بی بهر آن لطف نغست . که تو کردی گهران را باز جست
 ۲۵۰۵ چون نمودی قدرت بنمای رحم . ای نهاده رحما در لحم و شحم
 این دعا گر خشم افزایش ترا . تو دعا تعلیم فرما مهترا
 آنچنان کاتم ببیناد از بهشت . رجعتش دادی که رست از دیو زشت
 دیو که بود کو ز آدم بگذرد . بر چنین نطی ازو بازی بر د
 در حقیقت نفع آمد شده . لعنت حاسد شد آن دم دمه
 ۲۵۱۰ بازی دید و دو صد بازی ندید . پس ستون خانه خود را برید

(۲۴۹۱) BDL which has شبر بلا , and A in marg. (۲۴۹۲) D خشم نیز . (۲۴۹۷) Bul. D حق آن قدرت .

(۲۵۰۲) A یکبار ماند . (۲۵۰۳) L شاه کلی . (۲۵۰۴) AD om. B گهرانرا .

(۲۵۰۵) D بنها . A لحم و لحم . L شحم لحم .

(۲۵۰۸) A کی بود .

نیک کردند و بجای خویش بود . سهلتر باشد ز آتش رنج دود
 حد ندارد وصفِ رنجِ آن جهان . سهل باشد رنجِ دنیا پیشِ آن
 اے خنک آنکو جهادی میکند . بر بدن زجری و دادی میکند
 تا زرنجِ آنجهانی را رهد . بر خود این رنجِ عبادت می‌نهد
 من می‌گفتم که با ربّ آن عذاب . هم درین عالم بران بر من شتاب ^{۲۴۷۵}
 تا در آن عالم فراغت باشدم . در چنین درخواست حلقه می‌زد
 این چنین رنجوری پیدام شد . جان من از رنج بی‌آرام شد
 مانده‌ام از ذکر و ز اورادِ خود . بی‌خبر گشتم ز خویش و نیک و بد
 گری دیدم کنون من روی تو . اے خجسته وی مبارک بوی تو
 می‌شدم امر بند من بیکارگی . کردیم شاهانه این غمخوارگی ^{۲۴۸۰}
 گفت قی قی این دعا دیگر مکن . بر مکن تو خویش را از بیخ و بن
 تو چه طاقت داری ای مور نژند . که نهد بر تو چنان کوه بلند
 گفت توبه کردم ای سلطان که من . از سر جلدی نه لافم هیچ فن
 این جهان نیه‌است و تو موسی و ما . از گنه در تبه مانده مبتلا
 سالها ره می‌رویم و در اخیر . همچنان در منزلِ اوّل اسیر ^{۲۴۸۵}
 گر دل موسی زما راضی بُدی . نیه را راه و کران پیدا شدی
 در بیک بیزار بودی او زما . کی رسیدی خوانمان هیچ از ما
 کی زسنگی چشمها جوشان شدی . در بیابان مان امان جان شدی
 بل بجای خواب خود آتش آمدی . اندرین منزل لَهَب بر ما زدی

(۲۴۷۵) A این عذاب . دنیا for دریا A (۲۴۷۲)

خوی تو I. مبارک روی تو A (۲۴۷۴) . و از اوراد ABL Bul. (۲۴۷۸)

چو طاقت A (۲۴۸۲) . زین دعا Bul. (۲۴۸۱)

(۲۴۸۵) After this verse L Bul. add (and so B in marg.):

قوم موسی راه می‌پیموده‌اند * آخر اندر گام اوّل بوده اند

رسیدی نان و خوان Bul. (۲۴۸۷) . و om. A (۲۴۸۶)

امان جان بدی L. جوشان بدی Bul. (۲۴۸۸)

هیچ نکشد نفس را جز ظلّ پیر . دامن آن نفس گش را سخت گیر
 چون بگیری سخت آن توفیقِ هوست . در تو هر قوت که آید جذبِ اوست
 ۲۵۲۰ ما رَمِيتَ إِذْ رَمِيتَ رَاسَتِ دَان . هرچه کارد جان بود از جانِ جان
 دست گیرند و پست و بُردبار . دم بدم آن دم ازو امید دار
 نیست غم گر دیر بی او ماند . دیرگیر و سخت گیرش خوانند
 دیر گیرد سخت گیرد رحمتش . بیکدمت غایب ندارد حضرتش
 گر تو خواهی شرح این وصل و ولا . از سر اندیشه میخوان وَالضَّحٰی
 ۲۵۲۵ و در تو گویی هر بدیها از و پست . لبك آن نقصانِ فضل او گبست
 این بدی دادن کمال اوست هر . من مثالی گویم اے محنتم
 کرد نقاشی دو گونه نقشها . نقشهای صاف و نقشی بی صفا
 نقشی بوسف کرد و خورِ خوش سرشت . نقشی غریبان و ابلهان زشت
 هر دو گونه نقش استادِ اوست . زشتی او نیست آن رادی اوست
 ۲۵۳۰ زشت را در غایت زشتی کند . جمله زشتیها بگردش بر نند
 تا کمال دانشش پیدا شود . مُنْكَرِ اُستادیش رسوا شود
 ورنه زشت کردن نافص است . زین سبب خلاقِ گیر و مُخْلِص است
 پس ازین رو کمر و ایمان شاهد اند . بر خداوندیش هر دو ساجد اند
 لبك مؤمن دان که طَوْعًا ساجدست . زَانْكَ جوابای رضا و قاصدست
 ۲۵۳۵ هست گَرْفًا گیر هر یزدان پرست . لبك قصد او مرادی دیگرست

اومید B. بردبار for کردگار L (۲۴۱) . هرچه دارد جان L (۲۵۲۰)

In Bul. vv. ۲۵۲۲ and ۲۵۲۳ are transposed. (۲۵۲۲)

و در تو خواهی AB Bul. (۲۵۲۴) . بگرد حضرتش D (۲۵۲۴)

نقش بی صفا Bul. (۲۵۲۷) . آن بدی AB Bul. (۲۵۲۶)

After this verse L adds: (۲۵۱۰) . کرد و خوب و خوش سرشت Bul. (۲۵۲۸)

خوب را در غایت خوبی کند . حسن عالم چاشنی ازوی چند

for کردن D (۲۵۴۲) . گبر و corr. in marg.

In L ساجد اند and شاهد اند are transposed. (۲۵۴۳) . مراد Bul. (۲۵۴۰)

آتش زد شب بکشت دیگران . باد آتش را بکشت او بران
چشم بندے بود لعنت دیورا . تا زیان خصم دید آن دیورا
لعنت این باشد که کژبینش کند . حاسد و خودبین و پرکیش کند
تا نداند که هر آنک کرد بد . عاقبت باز آید و بر روی زند
^{۲۰۱۰} جمله فرزین بندها بیند بعکس . مات بر روی گردد و نقصان و وکس
ز آنک او گر هیچ بیند خویش را . مهلك و ناسور بیند ریش را
درد خیزد زین چنین دیدن درون . درد او را امر حجاب آرد برون
تا نگردد مادران را درد زه . طفل در زادن نیابد هیچ ره
این امانت در دل و دل حامله است . این نصیحتها مثال قابله است
^{۲۰۲۰} قابله گوید که زن را درد نیست . درد باید درد کودک را رهبت
آنک او بی درد باشد رهزنت . ز آنک بی دردی آنا الحق گفتست
آن آنا بی وقت گفتن لعنت است . آن آنا در وقت گفتن رحمت
آن آنا منصور رحمت شد یقین . آن آنا فرعون لعنت شد بین
لاجرم هر مرغ بی هنگام را . سر بریدن واجبست اعلام را
^{۲۰۲۵} سر بریدن چیست گفتن نفس را . در جهاد و ترک گفتن نفس را
آنچنانک نبش کژدم بر گئی . تا که یابد او زگشتن ایفی
بر گئی دندان پر زهری زمار . تا رهد مار از بلائے سنگار

باد سوی کنت او کردش روان L. بر آن D. را. D om. (۲۰۱۱)

(۲۰۱۲) After this verse L adds:

م زیان حال او شد ریو او . خود نو گوئی بود آدم دیو او

Bul. adds:

چون زبان جان او شد ریو او . گوئی آدم بود دیو دیو او

باز آید و با خود کند L. آنکو بد کند L. بداند BD (۲۰۱۴)

ز آنک گر او AL Bul. (۲۰۱۶) نقصان و مکس L. نقصان وکس AD (۲۰۱۵)

آنک for آنا B (۲۰۲۲) آنک for هرکه Bul. (۲۰۲۱) از چنین A (۲۰۱۷)

پر زهری مار D. پر زهر A (۲۰۲۷) در جهاد و ترک کردن امس را L (۲۰۲۵)

آتش، شہوت کہ شعلہ میزدی . سبزہ نفسوے شد و نور، ہدی
 آتش، خشم از شما ہم حلم شد . ظلمتِ جہل از شما ہم علم شد
 آتش، حرص از شما ایثار شد . و آن حمد چون خار بُد گلزار شد
 چون شما این جملہ آتشهای خویش . بہر حق گشتید جملہ پیش پیش
 ۲۵۶۵ نفسِ ناری را چو باغی ساختید . اندرو تخم وفا انداختید
 بلبانِ ذکر و تسبیح اندرو . خوش سراپان در چین بر طرفِ جو
 داعی حق را اجابت کردہ اید . در جہیم نفس آب آوردہ اید
 دوزخ ما نیز در حق شما . سبزہ گشت و گلشن و برگ و نوا
 چیست احسان را مکافات ای ہر . لطف و احسان و ثواب معتبر
 ۲۵۷۰ فی شما گشتید ما قربانیم . پیش اوصاف بقا ما فانیم
 ما اگر فلّاش و گر دیوانہ ام . مست آن ساقی و آن پیمانہ ام
 بر خط و فرمان او سر می نیم . جان شیرین را رگروگان می دہیم
 نا خیال دوست در اسرارِ ماست . چاکری و جان سپاری کارِ ماست
 ہر کجا شمع بلا افروختند . صد ہزاران جان عاشق سوختند
 ۲۵۷۵ عاشقانی کز درون خانہ اند . شمع روی بار را پروانہ اند
 ای دل آنجا رو کہ با تو روشن اند . وز بلاها مر ترا چون جوشند
 در میان جان ترا جا میکنند . نا ترا پُر بادہ چون جای کنند
 در میان جان ایشان خانہ گیر . در فلک خانہ کن ای بدرِ منیر
 چون عطارد دفتر دل وا کنند . تا کہ بر تو سزہا پیدا کنند

(۲۵۶۲) L om. از *bis*.

(۲۵۶۳) L om. از.

(۲۵۶۴) In L vv. ۲۵۶۴-۵ and vv. ۲۵۶۶-۷ are transposed.

(۲۵۶۶) A بر طرف او .

(۲۵۶۷) D آوردہ اند . D کردہ اند .

(۲۵۶۸) A چیست احسان و مکافات . corr. above.

(۲۵۷۱) Bul. اگر for وگر .

(۲۵۷۲) Bul. بر اسرار ماست .

(۲۵۷۳) After this verse Bul. adds:

بر جنایات موا می کنند . در میان جان ترا جا می کند

(۲۵۷۷) L om. Bul. در زان for در .

قلعه سلطان عمارت میکند . لیک دعوی امارت میکند
گشته باغی تا که ملک او بود . عاقبت خود قلعه سلطانی شود
مؤمن آن قلعه برای پادشاه . میکند معمر نه از بهر جاه
زشت گوید ای شه زشت آفرین . قادری بر خوب و بر زشت مهین
خوب گوید ای شه حسن و بها . پاک گردانیدیم از عیسا ۲۰۰

وصیت کردن پیغامبر صلی الله علیه وسلم مر آن بیمار را
و دعا آموزیدنش،

گفت پیغمبر مر آن بیمار را . این بگو کای سهل کن دشوار را
آینا فی دارِ دُنیانا حَسَن . آینا فی دارِ عُقبانا حَسَن
راهِ را بر ما چو بُستان کن لطیف . منزل ما خود تو باشی ای شریف
مؤمنان در حشر گویند ای مَلِک . فی که دوزخ بود راه مشترک
مؤمن و کافر برو یابد گذار . ما ندیدیم اندرین ره دود و نار ۲۰۰۰
نیک بهشت و بارگاهِ امینی . پس کجا بود آن گذرگاهِ دنی
پس مَلِک گوید که آن روضه خُضر . که فلان جا دباید اندر گذر
دوزخ آن بود و سیاهنگاهِ سخت . بر شما شد باغ و بُستان و درخت
چون شما این نفسِ دوزخ خوی را . آتشی گهرِ فتنه جو را
جهدها کردید و او شد بر صفا . نار را گشتید از بهر خدا ۲۰۱

(۲۰۰۷) Bul. باغی. B. قلعه. L. سلطان.

Heading: Suppl. in marg. D.

(۲۰۰۹) L. بر زشت و بر خوب زمین. (۲۰۰۰) After this verse L adds:

جد لك والشكر لك يا ذا المن * قادری و ناظری بر حال من
ای تو بر هر پادشاهی پادشاه * کارسازی بفعل الله ما ینا

(۲۰۰۱) ABD پیغامبر که L. کای for که. (۲۰۰۲) D و آتا in the second hemistich.

(۲۰۰۰) A دود و نار. D دود و نار.

(۲۰۰۷) D om. (۲۰۰۸) A بستان درخت.

۲۶۰۰ این جهان بازی گهست و مرگ شب . باز گردی کیسه خالی پُر تعب
کسب دین عشقت و جذب اندرون . قابلیت نور حق را ای حرون
کسب فانی خواهدت این نفس خس . چند کسب خس کنی بگذار بس
نفس خس گر جویدت کسب شریف . حیل و مکاری بود آن را ردیف

بیدار کردن ابلیس معاویه را رضی الله عنه که خیز وقت نماز است،
در خبر آمد که آن معاویه . خفته بُد در قصر در يك زاویه
۲۶۰۵ قصر را از اندرون در بسته بود . کز زیارت‌های مردم خسته بود
ناگهان مردی ورا بیدار کرد . چم چون بگشاد پنهان گشت مرد
گفت اندر قصر کس را ره نبود . کیست کین گستاخی و جرأت نمود
کرد برگشت و طلب کرد آن زمان . تا بیابد زان نهان گشته نشان
از پس در مُدیری را دید کو . در در و پرده نهان میکرد رو
۲۶۱۰ گفت هی تو کیستی نام تو چیست . گفت نام فاش ابلیس شقیست
گفت بیدارم چرا کرده پیچد . راست گو با من مگو بر عکس و ضد

از خرفگدن ابلیس معاویه را رضی الله عنه و روپوش و بهانه
کردن و جواب گفتن معاویه اورا،

گفت هنگام نماز آخر رسید . سوی مسجد زود بیاید دوید

(۲۶۰۰) After this verse L adds:

سوی خانه کور تنها ماند * با فغان و احسنا بر خواند

(۲۶۰۴) A Bul. اورا ردیف Bul. (۲۶۰۴) Bul. نور حق دان ای حرون. (۲۶۰۱) Bul.

در خبر آمد که خال مومنان * خفته بُد در قصر بر بستر ستان
have: بود اندر قصر خود خفته ستان and so D in marg. and L. L. has

در پس پرده Bul. در در پرده A. او پس در. (۲۶۰۶) A Bul.

بر عکس ضد A. بر من مگو B (۲۶۱۱) Heading: L om. AB Bul. افگندن.

و طول مناظره ایشان Bul. has کردن After (۲۶۱۲) Bul. اندر رسید.

پیشِ خویشان باش چون آواره . بر مه کامل زن ار مه پاره ^{۲۵۸۰}
 جزورا از کُلّ خود پرهیز چیست . با مخالف این همه آمیز چیست
 جنس را بین نوع گشته در روش . غیبه ها بین عین گشته در زهش
 نا چو زن عشوه خری ای بی خرد . از دروغ و عشوه گی یابی مدد
 چابلوس و لفظ شیرین و فریب . می ستانی می نهی چون زر بجیب
 مر ترا دشنام و سیلی شهان . بهتر آید از تنای گمراهان ^{۲۵۸۵}
 صفح شاهان خور مخور شهد خسان . نا کسب گری ز اقبال کسان
 زانک ازیشان دولت و خلعت رسد . در پناه روح جان گردد جسد
 هر کجا بینی برهنه و بی نسوا . دانک او بگر بختست از اوستا
 نا چنان گردد که میخواهد دلش . آن دل کور بد می حاصلش
 گر چنان گشتی که استا خواستی . خویش را و خویش را آراستی ^{۲۵۹۰}
 هر که از استا گریزد در جهان . او زدولت میگریزد این بدان
 پیشه آموختی در کسب تن . چنگ اندر پیشه دینی بزن
 در جهان پوشیده گشتی و غنی . چون برون آبی از اینجا چون کنی
 پیشه آموز کاندرا آخرت . اندر آید دخل کسب مغفرت
 آن جهان شهرست پر بازار و کسب . نا نپنداری که کسب اینجاست حسب ^{۲۵۹۵}
 حق تعالی گفت کین کسب جهان . پیش آن کسب است لعب کودکان
 همچو آن طفلی که بر طفلی تند . شکل صحت گن مسامی میکند
 کودکان سازند در بازی دکان . سود نبود جز که تغییر زمان
 شب شود در خانه آید گر سنه . کودکان رفته بماند يك تنه

(۲۵۸۲) L Bul. دروغ عشوه . (۲۵۸۲) ADL Bul. زهش for زهش .

(۲۵۸۱) D و شیرین A . اطف شیرین . (۲۵۸۱)

(۲۵۸۷) ABL Bul. خلعت و دولت . (۲۵۸۸) L om. و .

(۲۵۹۰) D او A . (۲۵۹۱) این for او A .

(۲۵۹۱) L شکل مبری را اسامی میکند .

(۲۵۹۱) A بماند .

اصلِ نقدش داد و لطف و بخشش است . قهر بر وی چون غباری از غش است
از برای لطف عالم را بساخت . ذرها را آفتاب او نواخت
فُرفت از قهرش اگر آستان است . بهر قدر وصل او دانستن است
نا دهد جان را فراقش گوشمال . جان بداند قدر ایام وصال
گفت پیغمبر که حق فرموده است . قصید من از خلق احسان بوده است
آفریدم تا زمن سودی کنند . تا زشهدم دست آلوده کنند
فی برای آنک تا سودی کنم . وز برهنه من قیامی بر گنم
چند روزی که زیشم رانده است . چشم من در روی خوش مانده است
کر چنان روی چنین قهر ای عجب . هر کسی مشغول گشته در سبب
من سبب را ننگرم کان حادث است . ز آنک حادث حادثی را باعث است
لطف سابق را نظاره می کنم . هر چه آن حادث دو پاره می کنم
ترک سجده از حسد گیرم که بود . آن حسد از عشق خیزد نه از وجود
هر حسد از دوستی خیزد یقین . که شود با دوست غیری همنشین
هست شرط دوستی غیرت پزی . همچو شرط عطسه گفتن دیر زی
چونک بر نطعش جزین بازی نبود . گنت بازی کن چه دامن در فزود
آن یکی بازی که بد من باختم . خویشتن را در بلا انداختم
در بلا هر می چشم لذات او . مات اویم مات اویم مات او
چون رهاوند خویشتن را ای سره . هیچ کس در شش جهت از شش دره
جزو شش از کل شش چون وا رهد . خاصه که بی چون مرورا کثر نهد
هر که در شش او درون آتش است . اوش برهاند که خلاق شش است
خود اگر کفرست و گر ایمان او . دست باقی حضرست و آن او

(۲۹۲۵) ABDI، پیغامبر .

(۲۹۲۷) A من سودی تم I. من سودی کم .

(۲۹۴۳) A این حسد

(۲۹۴۴) A بعد از عطسه . I. Bul. بعد عطسه .

(۲۹۴۶) B که من بد باختم .

(۲۹۴۸) D در شش دره .

(۲۹۴۹) B خاصه کی .

عَجَلُوا الطَّاعَاتِ قَبْلَ الْفَوْتِ گنت . مصطفی چون دُرّ معنی می بست
گنت فی فی این غرض نبود نرا . که بخیرے رهنا باشی مرا
۲۶۱۵ دزد آید از نهان در مسکنم . گویدم که پاسانی می کنم
من کجا باور کنم آن دزدرا . دزد گی داند ثواب و مُزدرا

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ما اول فرشته بوده ایم . راه طاعت را بچان پیسوده ایم
سالکان راه را محترم بدیم . ساکنان عرش را همدم بدیم
پیشه اول کجا از دل رود . میر اول گی زدل بیرون شود
۲۶۲۰ در سفر گر روم بینی یا ختن . از دل تو گی رود حُبّ الْوَطَن
ما هم از مستان این می بوده ایم . عاشقان درگم ره بوده ایم
ناف ما بر مهر او بریده اند . عشق او در جان ما کاریده اند
روز نیکو دیده ایم از روزگار . آب رحمت خورده ایم اندر بهار
نه که مارا دست فضلش کاشتست . از عدم مارا نه او بر داشتست
۲۶۲۵ ای بسا کز وی نوازش دیده ایم . در گلستان رضا گردیده ایم
بر سر ما دست رحمت می نهاد . چشمهای لطف از ما می گشاد
وقت طفلی ام که بودم شبرخو . گاهوارم را که جنبانید او
از که خوردم شیر غیر شیر او . کی مرا پرورد جز تدبیر او
خوی گان با شیر رفت اندر وجود . گی توان آنرا زمردم را گشود
۲۶۳۰ گر عنای کرد دریای کرم . بسته گی کردند درهای کرم

ره A. جواب گفتن معاویه ابلیس را: Before this verse A has the heading: (۲۶۱۴)

این دزدرا Bul. (۲۶۱۶) در نهان A (۲۶۱۵) . غایبی مرا

Heading: Bul. has دوم بار از سر افگندن ابلیس معاویه را و روپوش کردن

(۲۶۱۷) A. After this verse L has v. ۲۶۲۴ . اول ما A (۲۶۱۷)

گاهوارام که A (۲۶۲۷) بر ما می گشاد L (۲۶۲۶)

بسته گی گردید L (۲۶۲۰) از کی خوردم A (۲۶۲۸)

باز جواب گفتن ابلیس معاویه را،

گفت ابلیس گشای این عقد را . من محکم قلب را و نفد را
 امتناع شیر و کلبه کرد حق . امتناع نقد و قلم کرد حق
 قلب را من گشای سیه رو کرده ام . صبر فرام قیامت او کرده ام
 نیکوان را رهنمای می کنم . شاخهای خشک را بر می کنم
 این علنهای منم از بهر چیست . تا پدید آید که حیوان جنس کیست
 گرگ از آهو چو زاید کودکی . هست در گرگیش و آهویی شکی
 نو گیاه و استخوان پیش بریز . تا کدامین سو کند او گام نیز
 گر بسوی استخوان آید سگست : و رگیا خواهد بین آهو رگست
 قهر و لطفی جنت شد با همدگر . زاد از این هر دو جهانی خیر و شر
 نو گیاه و استخوان را عرضه کن . قوت نفس و قوت جان را عرضه کن
 گر غذای نفس جوید ابرست . و غذای روح خواهد سرورست
 گر کند او خدمت تن هست خر . و رود در بحر جان باید گهر
 گرچه این دو مختلف خیر و شرند . لبك این هر دو يك كار اندرند
 انبیا طاعات عرضه میکنند . دشمنان شهوات عرضه میکنند
 نيك را چون بد کم یزدان نیم . داعیم من خالق ایشان نیم
 خوب را من زشت سازم رب نه ام . زشت را و خوب را آیینم ام
 سوخت هندو آینه ام در در . کین سیه رو می نماید مرد را

Headling: Bul. باز for سیوم بار . (۲۶۷۲) L. Bul. گشای .

مر بدانرا پیشوایی می کنم . رهنمای و مامم (۲۶۷۳) B

After this verse L adds:

نیکوان را رهنمای و مامم * شاخهای خشک را بر می کنم
 و آهویی شکی A. گرگی از آهو چو زاید و ر سگی (۲۶۷۷) L. کی حیوان (۲۶۷۶) D
 جهان . B Bul. همدگر D. با یکدیگر BL (۲۶۸۰) . و آهویی شکی D
 (۲۶۸۲) B Bul. bis. غذای (۲۶۸۱) After this verse L Bul. add:

گفت آینه گاه از من نبود * جرم او را نه که روی من زدود

باز تقریر کردن معاویه با ابلیس مکر اورا،

گفت امیر اورا که اینها راستست . لیلک بخش تو ازینها کاستست
صد هزاران را چو من نوره زدی . خُضره کردی در خزینه آمدی
آتش و نطفی نسوزی چاره نیست . کبست کردست تو جامه‌اش پاره نیست
^{۲۶۵۰} طبعت ای آتش چو سوزانید نیست . تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست
لعنت این باشد که سوزانت کند . اوستاد جمله دزدانت کند
با خدا گنتی شنیدی رُو برو . من چه باشم پیش مکرِ ای عدو
معرفتهای تو چون بانگ صغیر . بانگِ مرغانت لیکن مرغ‌گیر
صد هزاران مرغ را آن ره زدست . مرغِ غِره گشتایی آمدست
^{۲۶۶۰} در هوا چون بشنود بانگِ صغیر . از هوا آید شود اینجا اسیر
قومِ نوح از مکرِ تو در نوحه‌اند . دل کباب و سینه شرحه شرحه‌اند
عادرا تو باد دادی در جهات . در فگندی در عذاب و اندهان
از تو بود آن سنگسارِ قومِ لوط . در سیاه‌آبه ز تو خوردند غوط
مغیرِ نمرود از تو آمد رنجنه . ای هزاران فتنها انگبخته
^{۲۶۷۰} عنبِ فرعونِ ذکی فیلسوف . کور گشت از تو نیاید او وقوف
بُو لَهَب هم از تو نا اهل شد . بُو آتَحکم هم از تو بُو جهلی شد
ای برین شطرنج بهر یادرا . مات کرده صد هزار استادرا
ای ز قزین بندهای مشکلت . سوخته دلهای سیه گشته دلت
بحرِ مکاری تو خلاقی قطره . تو چو کوهی وین سلیمان ذره
^{۲۶۷۰} کی رهد از مکرِ تو ای مختصم . غرقِ طوفانیم إلا من عصم
بس ستاره سعد از تو محترق . بس سپاه و جمع از تو متفرق

Heading: Bul. باز for میوم بار . ابلیس . A (۲۶۵۴) AB آتشی از تو نسوزم

and so L, which has میوزم . Bul. نطفی . (۲۶۵۵) ABL سوزانید نیست

(۲۶۶۲) D مات کردن . (۲۶۶۳) D om. ز before تو . (۲۶۶۴) D عادرا چون باد

(۲۶۶۴) A و سلیمان originally D . تو و خالقان قطره (۲۶۶۴) A سپاه جمع AL (۲۶۶۱)

نالیدن معاویه بحضرت حق تعالی از ابلیس و نصرت خواستن،

این حدیثش همچو دودست ای اله . دست گیر ار نه گلیسم شد سیاه
 من بحجت بر نیام با بلیس . کوست فتنه هر شریف و هر خیس
 آدمی که علم الانسا بگست . درنگ چون برقی این سگ بی تگست
 از بهشت انداختنش بر روی خاک . چون سگ در شصت او شد زان سگ
 نوحه إنا ظلمنا می زدی . نیست دستان و فسونش را حدی
 اندرون هر حدیث او شرست . صد هزاران سحر در وی مضمرست
 مردی مردان بیندد در نفس . در زن و در مرد افروزد قوس
 ای بلیس خلق سوز فتنه جو . بر چیم بیدار کردی راست گو

باز تقریر ابلیس تللیس خود را،

گفت هر مردی که باشد بدگان . نشنود او راست را با صد نشان
 هر درونی که خیال اندیش شد . چون دلیل آری خیالش بیش شد
 چون سخن در وی رود علت شود . تبخ غازی دزد را آلت شود
 پس جواب او سکونت و سکون . هست با ابله سخن گفتن جنون
 تو زمن با حق چه نالی ای سلیم . تو بنال از شر آن نفس لیم
 نو خوری حلوا نرا دمل شود . تب بگیرد طبع تو مختل شود

Heading: L om.

(۲۷۰۸) L Bul. آدمی کو. BD for بگست . بگست . L . تگت . این سگ کم نکست .

(۲۷۰۹) AB Bul. شست . D . چون سگ . L Bul. سگ . از سگ .

(۲۷۱۰) D فسونش را شکی . (۲۷۱۲) After this verse L adds:

زانک حجت در بگنجد با منی * هین غرض را در میان نه بی فنی

(۲۷۱۶) L . گیرا آلت . (۲۷۱۷) After this verse L adds:

نو زحق نرس و زحق جو قطع نفس * گر تو از شرش باندستی بمیس

(۲۷۱۹) Bul. دمل for دلیل .

او مرا غماز کرد و راست گو . نا بگویم زشت کو و خوب کو
 ۲۶۹۰ من گوام بر گوا زندان کجاست . اهل زندان نیستم ایزد گواست
 هر کجا بینم نهال میوه دار . تربتها میکنم من دایه وار
 هر کجا بینم درخت تلخ و خشک . می برم تا و رهد از پُشك مُشك
 خشك گوید باغبان را کاسه قتی . مرا چه می بوی سر پی خطا
 باغبان گوید خمش ای زشت خو . بس نباشد خشکی نو جُرم نو
 ۲۶۹۵ خشك گوید راستم من کز نیم . تو چرا پی جرم می بوی نیم
 باغبان گوید اگر مسعودی . کاشکی کز بودی نر بودی
 جاذب آب حیالی گشتی . اندر آب زندگی آغشتی
 غم تو بد بوده است و اصل تو . با درخت خوش نبوده وصل تو
 شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند . آن خوشی اندر نهادش بر زند

عنف کردن معاویه با ابلیس،

۲۷۰۰ گفت امیر ای راهزن حجت مگو . مرا ترا ره نیست در من ره مجو
 رهنم و من غریب و تاجرم . هر لباسی که آری گی خرم
 بگرد رختم من مگرد از کافری . تو نه رخت کمی را مشتری
 مشتری نبود کسی را راهزن . ورنه نماید مشتری مکرست و فن
 تا چه دارد این حمود اندر گدو . ای خدا فریاد مارا زین عدو
 ۲۷۰۵ گر یکی فصلی دگر در من دمد . در رباید از من این رهنم نمد

(۲۶۹۰) Bul. یزدان گواست.

(۲۶۹۲) AB Bul. می برم من تا رهد.

(۲۶۹۳) Bul. ای فنا.

(۲۶۹۴) L. ای زشت رو. Bul. بس نباشد.

(۲۶۹۷) BD and گشته.

(۲۶۹۹) D شاخ تر, corr. in marg.

۲۷۳۵ دل نیاآرآمد بگفتار، دروغ . آب و روغن هیچ نثرورد فروغ
 در حدیث راست آرام، دلست . راستیها دانه دانه، دلست
 دل مگر رخور باشد بدذهان . که نداند چاشنی این و آن
 چون شود از رخ و علت دل سلیم . طعم کذب و راست را باشد علیم
 حرص آدم چون سوی گندم فزود . از دل، آدم سلیبی را ربود
 ۲۷۳۶ پس دروغ و عشوهات را گوش کرد . یغره گشت و زهر قاتل نوش کرد
 کژدم از گندم ندانست آن نفس . می پرد نمیز از مست هوس
 خلی مست آرزو اند و هوا . زان پذیرا اند دستان، ترا
 هر که خود را از هوا خو باز کرد . چشم خود را آشنای راز کرد

شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب اورا،

قاضی بنشانند او می گریست . گفت نایب قاضیا گریه ز چیست
 ۲۷۳۷ این نه وقت گریه و فریاد، نیت . وقت شادی و مبارکباد، نیت
 گفت اه چون حکم راند بی دلی . در میان آن دو عالم جاهلی
 آن دو خصم از واقعه خود وافند . قاضی مسکین چه داند زان دو بند
 جاهلست و غافلست از حالشان . چون رود در خونشان و مالشان
 گفت خصمان عالمند و علتی . جاهلی تو لیک شمع ملتی
 ۲۷۳۸ زآنک تو علت ندارے در میان . آن فراغت هست نور دیدگان
 و آن دو عالم را غرضشان کور کرد . علشان را علت اندر گور کرد
 جهل را بی علتی عالم کند . علرا علت کثر و ظالم کند

(۲۷۳۵) ABL Bul. زگفتار.

(۲۷۳۸) A Bul. رخ علت.

(۲۷۳۶) L Bul. یغره گشت.

(۲۷۳۷) After this verse Bul. adds:

آنچنین که يك حکایت کرده اند * گوئرا پند عایت کرده اند

(۲۷۳۹) ABL Bul. او و for.

(۲۷۳۶) A Bul. آه.

(۲۷۳۵) B Bul. از فراغت.

(۲۷۳۶) A Bul. کثر for کز.

۲۷۲۰ بی گنه لعنت کنی ابلیس را . چون نبینی از خود آن تلبیس را
 نیست از ابلیس از تُست ای غوی . که جو روبه سوی دُنبه می دوی
 چونک در سبزه ببینی دنبه را . دام باشد این ندانی نو چرا
 زان ندانی کت زدانش دُور کرد . میل دنبه چشم و عقلت کور کرد
 حَبْكُ الْأَشْيَاءِ يُعْيِيكَ بِصِمِّ . نَفْسُكَ السَّوْدَا جَنَّتْ لَا تَخْتَصِمُ
 ۲۷۲۵ تو گه بر من منه کُزُمُشِ مین . من زبَدِ یسارم و از حرص و کین
 من بدی کردم پشیمانم هنوز . انتظارم نا شیم آید بروز
 متهم گشتم میان خلق من . فعلِ خود بر من نهد هر مرد و زن
 گرگر بیچاره اگرچه گرسنه است . متهم باشد که او در طنطنه است
 از ضعفی چون نداند راه رفت . خلق گوید نُهْمه است از لُوتِ زفت

باز الحاح کردن معاویه ابلیس را،

۲۷۲۰ گفت غیر راستی نرُهاندت . داد سوی راستی می خواندت
 راست گو تا و ره از چنگِ من . مکر نشاند غبارِ جنگِ من
 گفت چون دانی دروغ و راست را . اے خیال اندیشِ پُر اندیشه ها
 گفت پیغمبر نشانی داده است . قلب و نیکو را بِحُکِّ بَنَیْهاده است
 گفته است الْكَذْبُ رَبِّ فِي الْفُلُوبِ . گفت الصِّدْقُ طُمَانِينُ طُرُوبِ

(۲۷۲۲) BDL دنبه . (۲۷۲۲) AL Bul. om. و .

(۲۷۲۴) Bul. بعضی و بصم , and so L in marg. L خط for جنت .

(۲۷۲۵) A کز کُز . (۲۷۲۶) After this verse L adds:

م امید می برم با درد و سوز . تا مگر این دمی مهّم گردد نمود

Bul. adds: بر امید آن مانده ام پس روزگار . کاین زمستان را بود شاید بهار

(۲۷۲۶) AB Bul. چون تانند .

Heading: Bul. باز چنین معاویه حقیقت غرض را از ابلیس .

(۲۷۲۶) Written in marg. D, app. by the original hand .

(۲۷۲۲) ABD پیغامبر .

تا رسی اندر جماعت در نماز * این پی پیغمبر دولت فرار
گر نماز از وقت رفتی مرنرا * این جهان تارک گشتی بی ضیا
از غمین و درد رفتی اشکها * از دو چشم تو مثال مشکها
ذوق دارد هرکی در طاعتی * لاجرم نشکبد از وی ساعتی
آن غمین و درد بودی صد نماز * کو نماز و کو فروغ آن نیاز^{۲۷۷۰}

فضیلت حسرت خوردن آن مخلص بر فوت نماز جماعت،

آن یکی میرفت در مسجد درون * مردم از مسجد می آمد برون
گشت پسران که جماعت را چه بود * که زمجد می برون آیند زود
آن یکی گفتش که پیغمبر نماز * با جماعت کرد و فارغ شد ز راز
تو کجا در می روی ای مرد خام * چونک پیغمبر بدادست السلام^{۲۷۷۰}
گفت آه و دود از آن آه شد برون * آو او می داد از دل بوی خون
آن یکی از جمع گفت این آهرا * تو بمن ده و آن نماز من ترا
گفت دادم آه و پذیرفتم نماز * او شد آن آهرا با صد نیاز
شب بخواب اندر بگفتش هانفی * که خریدی آب حیوان و شفا
حُرمت این اختیار و این دُخول * شد نماز جمله خلقات قبول

پیغامبر ABDL. رسی تو یا جماعت L (۲۷۶۶)

In L this and the (۲۷۶۶)

following verse are transposed.

(۲۷۷۰) A حریق آن نیاز، corr. in marg.

پیغامبر ABDL (۲۷۷۲) کین جماعت را L.

از آن آه Bul. (۲۷۷۵) پیغامبر ABDL (۲۷۷۱).

آن یکی گفته به این آهرا * وین نماز من ترا بادا عطا D (۲۷۷۶)

and so BL Bul. and A in marg. BL Bul. گنتا. B Bul. آن آهرا.

شفی A Bul. (۲۷۷۸) پذیرفتم D (۲۷۷۷).

وین دُخول D. و آن دُخول AB Bul. آن اختیار Bul. رحمت این اختیار D (۲۷۷۹)

تا تو رشوت نشتدی ببندند . چون طمع کردی ضرب و بند
از همل من خوی را با کرده ام . لقمهای شهوتی کمر خورده ام
چاشنی گیر دلم شد با فروغ . راست را داند حقیقت امر دروغ ۲۷۵۵

باقرار آوردن معاویه رضی الله عنه ابلیس را،

تو چرا بیدار کردی مرا . دشمن بیداری تو ای دغا
همچو خشنوائی همه خواب آوری . همچو خری عقل و دانش را بری
چار بیعت کرده ام هین راست گو . راست را دادم تو جلها مجو
من زهر کس آن طمع دارم که او . صاحب آن باشد اندر طبع و خو
من زیر که می نجوم شگری . مر مخش را نگیرم لشکری ۲۷۶۰
همچو گبران من نجوم از بی . کو بود حق یا خود از حق آبی
من ز سرگین می نجوم بوی مشک . من در آب جو نجوم خشت خشک
من ز شیطان این نجوم کوست غیر . که مرا بیدار گرداند بخیر

راست گفتن ابلیس ضمیر خود را بمعایه رضی الله عنه،

گفت بسیار آن بلیس از مکر و عذر . میر ازو نشنید کرد استیز و صبر
از بین دندان بگفتش بهر آن . کردم ت بیدار میدان ای فلان ۲۷۶۵

(۲۷۵۴) In L this and the following verse are placed after v. ۲۷۶۴.

Heading: L om. Before v. ۲۷۵۶ L adds:

ای سگ ملعون جواب من یگو * راستی گو و دروغی را مجو

Bul. من زحفظال می نجوم L. من زشکر می نجوم B (۲۷۶۰) . صاحب او Bul. (۲۷۵۹)

کو بود حق و آیت حق ای فنی L. که بود حق A. می نجوم از بی L (۲۷۶۱) . وز مخش را

(۲۷۶۲) After this verse L adds:

من نجوم پاسایی را زدزد * کار ناکرده نجوم هیچ مزد

Bul. (۲۷۶۳) . می نجوم B. کو مرا

Heading: Bul. has: منعطف شدن ابلیس از بحث معاویه و از غایت عجز اعتراف آوردن .

In D this verse precedes the Heading. Bul. مکر و غور . Bul. مکر و عذر ABL (۲۷۶۴)

فوت شدن دزد با آواز دادن آن شخص صاحب‌خانه را که
نزدیک آمده بود که دزد را دریابد و بگیرد،

این بدان ماند که شخصی دزد دید . در وثاق اندر پی او می‌دوید
تا دو سه میدان دوید اندر پیش . تا در افگند آن تعب اندر خویش
۲۷۲۵ اندر آن حمله که نزدیک آمدش . تا بدو اندر جهد در بابدش
دزد دیگر بانگ کردش که بیا . تا ببینی این علامات بلا
زود باش و باز گرد ای مرد کار . تا ببینی حال اینجا زار زار
گفت باشد کان طرف دزدی بود . گر نگر دم زود این بر من رود
در زن و فرزند من دستی زند . بستن این دزد سودم کی کند
۲۸۰۰ این مسلمان از کرم می‌خواندم . گر نگر دم زود پیش آید بدم
بر امید شفت آن نیکخواه . دزد را بگذاشت باز آمد براه
گفت ای یار، نکو احوال چیست . این فغان و بانگ تو از دست کیست
گفت اینک بین نشان پای دزد . این طرف رفتست دزد زن بمزد
نک نشان پای دزد فلان . در پی او رو بدین نقش و نشان
۲۸۰۵ گفت ای ابله چه می‌گویی مرا . من گرفته بودم آخر مرورا
دزد را از بانگ تو بگذاشتم . من تو خرا آدمی پنداشتم
این چه ژاژست و چه هرزه ای فلان . من حقیقت یافتم چه بود نشان
گفت من از حق نشانت میدهم . این نشانت از حقیقت آگهم

Heading: AL om. صاحب‌خانه را after. Bul. om. دریابد و.

در وثاق و در پی A (۲۷۱۴)

تا درو اندر L. تا بدزد اندر D. حمله A. اندرین حمله Bul. (۲۷۱۵)

علامات ای کجا L (۲۷۱۶)

بر من رود D (۲۷۱۸)

AL (۲۷۱۶)

پیش آید ندم B Bul. (۲۸۰۰)

شفتی Bul. (۲۸۰۱)

AD (۲۸۰۲)

نشان A. این نشان Bul. (۲۸۰۳)

نک این نقش L (۲۸۰۴)

بودم او را جا بجا L (۲۸۰۵)

این نشانت کز حقیقت L (۲۸۰۸)

تمه افرار ابلیس معاویه مکر خود را،

۲۷۸۰ پس عزازلتش بگفت ای میرِ راد . مکرِ خود اندر میان باید نهاد
 گر نمازت فوت می شد آن زمان . می زدی از دردِ دل آه و فغان
 آن تأسف و آن فغان و آن نیاز . در گذشتی از دوصد ذکر و نماز
 من ترا بیدار کردم از نهب . نا نسوزاند چنان آهی حجاب
 تا چنان آهی نباشد مر ترا . تا بدان راهی نباشد مر ترا
 ۲۷۸۵ من حسودم از حسد کردم چنین . من عدوم کارِ من مکرست و کین
 گفت اکنون راست گفتمی صادق . از تو این آید تو این را لایق
 عنکبوتِ تو مگس داری شکار . من نیم ای سگ مگس زحمت میار
 باز اسبیدم شکارم شه کند . عنکبوتی گی بگیرد ما تند
 رو مگس می گیر تا نانی هلا . سوی دوغی زن مگسها را صلا
 ۲۷۹۰ در بخوانی تو بسوی انگبین . هم دروغ و دوغ باشد آن یقین
 تو مرا بیدار کردی خواب بود . تو نمودی گفتمی آن گرداب بود
 تو مرا در خیر زان می خواندی . تا مرا از خیرِ بهتر رانندی

Heading: L om. Bul. با معاویه.

(۲۷۸۰) AL. میرزاد. Bul. میرداد.

(۲۷۸۲) A. آن تأسف آن فغان.

(۲۷۸۳) D om. Bul. حییبت (a misprint for حیب).

(۲۷۸۵) After this verse Bul. has the heading: جواب معاویه ابلیس را بعد از اعتراف:

و قبول کردن معاویه سخن او.

(۲۷۸۷) L. تو و.

(۲۷۸۸) L. باز اسبیدی.

(۲۷۸۹) A. تا توانی.

(۲۷۹۱) L. آن و for.

(۲۷۹۲) After this verse L. adds:

کار تو اینست ای دزد لعین * سوی دوغ آری مگس را زانکین

کز برای عزِ دین احمدی . مسجدی سازم و بود آن مُرندی
 این چنین کز بازاری می‌باختند . مسجدی جز مسجد او ساختند
 فرش و سقف و قبه‌اش آراسته . لیک تفریق جماعت خواسته
 ۲۸۲۰ نزد پیغمبر بلاه آمدند . همچو اشر پیش او زانو زدند
 کاسه رسول حق برای مُحیی . سوی آن مسجد قدم رنجه کنی
 نامبارک گردد از اقدام تو . تا قیامت نازه باد ایلم تو
 مسجد روزِ گلست و روزِ ابر . مسجد روزِ ضرورت وقتِ فقر
 تا غریبی یابد آنجا خیر و جا . تا فراوان گردد این خدمت‌سرا
 ۲۸۲۵ تا شعارِ دین شود بسیار و پر . زانک با یاران شود خوش کارِ مُر
 ساعتی آنجا بگه تشریف ده . ترکیه ما کن زما تعریف ده
 مسجد و اصحابِ مسجد را نواز . تو مہی ما شب دی با ما بساز
 تا شود شب از جمالت همچو روز . اے جمالت آفتابِ شب‌فروز
 ای دریغا کان سخن از دل بُدی . تا مراد آن نفر حاصل شدی
 ۲۸۳۰ لطف کاید بی دل و جان در زبان . همچو سبز تون بود ای دوستان
 هر زُدورش بشگر و اندر گذر . خوردن و بُورن نشاید اے پسر
 سوی لطف بی‌وفایان خود مرو . کان پُل ویران بود نیکو شنو
 گر قدم را جاهلی بر وی زند . بشکند پُل و آن قدم را بشکند
 هر کجا لشکر شکنه میشود . از دو سه سستِ محنت می‌بود
 ۲۸۳۵ در صف آید با سلاح او مردوار . دل برو بنهند کاینک بارِ غار

سقف و فرش. L Bul. (۲۸۲۹) . جز مسجدی او A (۲۸۲۸)

نازه بادا نام تو. Bul. (۲۸۲۲) . پیغامبر. ABDL (۲۸۲۰)

غیر و جا A (۲۸۲۹) . مسجد وقت ضرورتگاه فقر L (۲۸۲۲)

جان فروز. ABL Bul. (۲۸۲۸) . ترکیه‌مان کن. B Bul. (۲۸۲۶)

ای پدر AB. خوردن و بردن L (۲۸۳۱) . بی for از D (۲۸۱۰)

و محنت. Bul. (۲۸۳۹) . هین مرو. ABL Bul. (۲۸۳۷)

بنهد که اینک AB. با سلاح و مردوار BL. با سلج مردوار A (۲۸۳۵)

گفت طرّاری نو یا خود ابلهی . بلك تو دزدی و زین حال آگهی
 ۲۸۱۰ خصم خود را ی‌کشیدم من کشان . نو رهانیدی ورا کاینک نشان
 تو جهّت گو من بروم از جهات . در وصال آیات کو یا ببینات
 صنع بیند مرد محبوب از صفات . در صفات آنست کو گم کرد ذات
 واصلان چون غرق دانند ای پسر . گم کنند اندر صفات او نظر
 چونک اندر قصر جو باشد سرت . گمی برنگ آب افتد منظر
 ۲۸۱۵ و برنگ آب باز آیم ز قصر . پس پلامی بستندی دادی نو شعر
 طاعت عامه گناه خاصگان . وصلت عامه حجاب خاص دان
 مر وزیر را کند شه محسوب . شه عدو او بود نبود موجب
 هم گناهی کرده باشد آن وزیر . لب سبب نبود نغیر ناگزیر
 آنک زاول محسوب بد خود ورا . بخت و روزی آن بدست از ابتدا
 ۲۸۲۰ لیک آن کاؤل وزیر شه بدست . محسوب کردن سبب فعل بدست
 چون ترا شه زاستانه پیش خواند . باز سوے آستانه باز راند
 تو یقین میدان که جرّی کرده . جبرّرا از جهل پیش آورده
 که مرا روزی و قسمت این بدست . پس چرا دی بودت آن دولت بدست
 قسمت خود خود بریدی نو زجیل . قسمت خود را فزاید مرد اهل

قصه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان

۲۸۲۵ يك مثال دیگر اندر گزروی . شاید ار از نظر قرآن بشنوی
 این چنین کثر بازی در جنت و طاق . با نبی ی‌باخشد اهل نفاق

و زین خود D. تو خود یا ابلهی B. Bnl. گفت تو طرّاری یا خود ابلهی A (۲۸۰۹)
 چون for خود D (۲۸۱۲) . ی‌کشیدم موکشان L (۲۸۱۰) . آگهی
 عدوی او Bnl. (۲۸۱۷) . منظرش L. سرش L (۲۸۱۴)
 کاؤل وزیر دیست AL (۲۸۲۰) . زآنک زاول A (۲۸۱۲)
 این دولت Bnl. گر مرا روزی D (۲۸۲۳)
 دیگر for آنک D (۲۸۲۵)

گفت پیغمبر که آری لیلک ما . بر سرِ راهیم و بر عزمِ غزا
 زین سفر چون باز گردم آنکهان . سوی آن مسجد روان گردم روان
 ۲۸۶۵ دفعشان کرد و بسوی غزو ناخت . با دغایان از دغا نردی بیاخت
 چون بیامد از غزا باز آمدند . طالب آن وعده ماضی شدند
 گفت حش ای پیغمبر فاش گو . غدر را ور جنگ باشد باش گو
 گفت ای قوم دغل خامش کنید . تا نکوم رازمانان تن زیند
 چون نشانی چند از اسرارشان . در بیان آورد بد شد کارشان
 ۲۸۷۰ فاصدان زو باز گشتند آن زمان . حاش لله حاش لله دمر زنان
 هر منافق مضحی زیر بغل . سوی پیغمبر بیاورد از دغل
 بهر سوگندان که آیمان جنتیست . زآنک سوگندان کز آن را ستنیست
 چون ندارد مرد کثر در دین وفا . هر زمانی بشکند سوگند را
 راستان را حاجت سوگند نیست . زآنک ایشان را دو چشم روشنیست
 ۲۸۷۵ نفی میثاق و عهد از احمیست . حفظ آیمان و وفا کار تنیست
 گفت پیغمبر که سوگند شما . راست گیرم یا که سوگند خدا
 باز سوگند دگر خوردند قوم . مصحف اندر دست و بر لب مهر صوم
 که بحق این کلام پاك راست . کآن بنای مسجد از بهر خداست
 اندر آنجا هیچ حيله مکر نیست . اندر آنجا ذکر و صدق و یاربیت
 ۲۸۸۰ گفت پیغمبر که آواز خدا . میرسد در گوش من همچون صدا

چنگ اندر وعده ماضی زدند. (۲۸۶۵) BDL Bul. پیغامبر AB DL (۲۸۶۵)

غدر ایشان غدر باشد باش گو. L. غدر را BD. غدر را A. (۲۸۶۷)

گفتشان پس بدرون و دشید DL. (۲۸۶۸) آورد و بد D (۲۸۶۹)

جنت است Bul. بهر سوگند آنکه Bul. (۲۸۷۲) پیغامبر AB DL (۲۸۷۱)

ستن است Bul. کز آن را دغا را A. زآنک سوگند آن کز آنرا BL Bul.

سوگندی AB. باز سوگند مکرر خورد قوم Bul. (۲۸۷۷) پیغامبر AB DL (۲۸۷۶)

از بهر شایست A. پاك و راست Bul. (۲۸۷۸)

ذکر صدق و یاربیت A. om. D (۲۸۷۹) پیغامبر AB DL (۲۸۸۰)

رُو بگرداند چو ببند زخمها . رفتن او بشکند پشتِ نرا
این درازست و فراوان میشود . و آنچه مقصودست پنهان میشود

فریفتن منافقان پیغمبر را صلی الله علیه وسلم تا بمسجد
ضرارش برند ،

بر رسول حق فسونها خواندند . رخشِ دستان و حیل می‌راندند
آن رسول مهربان رحم‌گیش . جز نیم جز بی ناورد پیش
شکرهای آن جماعت باد کرد . در اجابت قاصدان را شاد کرد
می‌نمود آن مکر ایشان پیش او . یک یک زان سان که اندر شیر مو
موی را نادیده می‌کرد آن لطیف . شیر را شایاش می‌گفت آن ظریف
صد هزاران موی مکر و دمدمه . چشم خوابانید آن دم از همه
راست می‌فرمود آن بحرِ کرم . بر شما من از شما مشفق تر ام
من نشسته بر کنار آتشی . با فروغ و شعله بس ناخوشی
همچو پروانه شما آن سودوان . هر دو دست من شد پروانه‌ران
چون بر آن شد تا روان گردد رسول . غیرت حق بانگ زد مثنو زغول
کین خیشان مکر و حیل کرده‌اند . جمله مغلوبست آنچه آورده‌اند
قصه ایشان جز سیه‌روی نبود . خیر دین کی جست ترسا و جهود
مسجدی بر جمر دوزخ ساختند . با خدا نبرد دغاها باختند
قصه‌شان تفریق اصحاب رسول . فضل حق را گئی شناسد هر فضول
تا جهودی را زشام اینجا گفتند . که بوعظ او جهودان سرخوشند

(۲۸۴۶) Bul. زخم را.

(۲۸۴۸) After this verse D adds:

چالویی و فسونها خواندند * نرد خدمت سوی حطارت (sic) راندند

(۲۸۵۱) A Bul. می‌نمودی مکر.

(۲۸۵۲) Bul. زان چه.

(۲۸۵۳) A من شارا از شما

(۲۸۵۶) A شما for شد DL.

(۲۸۶۰) A نرد دغاها

خِلم بهتر از چنین خِلم ای خدا . که کند از نور ایمانم جدا
 ۲۹۰۰ گر بکاوای کوشش اهل مجاز . نو بنو گنه بود همچون پیاز
 هر یکی از یکدیگر بی مغز تر . صادقان را يك زد دیگر مغز تر
 صد کمر آن قوم بسته بر قبا . بهر هدم مسجد اهل قبا
 همچو آن اصحاب فیل اندر حبش . کعبه کردند حق آتش زدش
 قصد کعبه ساختند از انتقام . حالشان چون شد فرو خوان از کلام
 ۲۹۰۵ مر سیه رویان دین را خود چهار . نیست الا حیل و مکر و ستیز
 هر صحابی دید زان مسجد عیان . واقعه نا شد بقیستان سر آن
 واقعات از باز گویم يك بيك . پس بقین گردد صفا بر اهل شك
 ليك می نرسم ز کتب رازشان . نازنینانند و زبید نازشان
 شرع بی تقلید می پذیرفته اند . بی محک آن نفردا بگرفته اند
 ۲۹۱۰ حکمت قرآن چو ضالّه مؤمن است . هر کسی در ضالّه خود مؤمن است

قصه آن شخص که اشتر ضالّه خود می جست و می پرسید،

اشتری گم کرده و جستیش جست . چون بیابی چون ندانی کآن نُسْت
 ضالّه چه بود نافه گم کرده . امر گفت بگر بختنه در پرده
 کاروان در بار کردن آمده . اشتر نو از میان گم شده
 می دوی این سو و آن سو خشک لب . کاروان شد دور و نزدیکست شب

از یکدیگر A (۲۹۰۱) . ایمانش I . ایمان او جدا D . خلم بهتر AL Bul. (۲۸۹۹)

مسجد نشان L Bul. (۲۹۰۶) . حیل و مکر A . جهیز L Bul. (۲۹۰۵)

و. A om. (۲۹۰۸) . تا بقین A (۲۹۰۷)

حکمت فرمانکه ضالّه Bul. (۲۹۱۰)

BD: (۲۹۱۴) . گم کرد D (۲۹۱۱)

آمده در بار کردن کاروان . اشتر تو زان میان گشته نهان

کاروان for کاربان and so Bul., which has

مهر در گوش شما بنهاد حق . نا با آواز خدا نآرد سَق
 نك صريح آواز حق می آیدم . همچو صاف از دُرد می پالایدم
 همچنانك موسى از سوی درخت . بانگِ حق بشنید کای مسعود بخت
 از درخت اِتی انا الله می شنید . با کلام انوار می آمد پدید
 چون ز نور وحی در می ماندند . باز نو سوگندها می خواندند
 چون خدا سوگند را خواند سپر . گی نهد اسپر ز کف پیکارگر
 باز پیغمبر بتکذیب صريح . قد کَذَبْتُمْ گفت با ایشان فصیح

اندیشیدن یکی از صحابه رضی الله عنهم بانکار که رسول صلی
 الله علیه وسلم چرا ستاری نمی کند،

نا یکی بارے زیاران رسول . در دلش انکار آمد زان نُکول
 که چنین پیران با شیب و وقار . می کندشان این پیغمبر شرمسار
 کو کرم کو شمر پوئی کو حیا . صد هزاران عیب پوشند انبیا
 باز در دل زود استغفار کرد . تا نگردد ز اعتراض او روی زرد
 شوئی یاری اصحاب نفاق . کرد مؤمن را چو ایشان زشت و عاق
 باز می زارید کای علام سر . مرا مگذار بر کفران مُصر
 دل بدستم نیست همچون دید چشم . ورنه دل را سوزی این دم بخشم
 اندرین اندیشه خوابش در ربود . مسجد ایشانش پر سرگین بود
 سنگهایش اندر حدت جای تپاه . می دمید اثر سنگها دود سیاه
 دود در حلقش شد و حلقش بخت . از نهیب دود تلخ از خواب جست
 در زمان در رُفتاد و می گریست . کای خدا اینها نشان مُتکبر است

زکف A زید (۲۸۸۶) . بر گوش BL Bul. (۲۸۸۱)

کین چنین L. (۲۸۸۶) In D این is suppl. in . پیغامبر AB (۲۸۸۷) D . با ایشان .

عجب پوشند D . سنو و پوئی Bul. (۲۸۹۰) . ک. marg. after .

زخشم A (۲۸۹۴) . مضر AD (۲۸۹۳)

بر امید راست کثرا می‌خرند . زهر در قندی رود آنکه خورند
 گر نباشد گندم محبوب نوش . چه ببرد گندم‌نمای جور فروش
 پس مگو کین جمله دمها باطلند . باطلان بر بوی حق دام دلند
 پس مگو جمله خیالت و ضلال . ب حقیقت نیست در عالم خیال
 حق شب قدرست در شبها نهان . تا کند جان هر شی را امتحان
 نه همه شبها بود قدر اے جوان . نه همه شبها بود خالی از آن
 در میان دلق پوشان يك فقیر . امتحان کن و آنك حقیقت آن بگیر
 مؤمن کس میبزد که تا . باز داند حیزکان را از فتی
 گرنه معیوبات باشد در جهان . تاجران باشند جمله ابلهان
 پس بود کلاشناسی سخت سهل . چونك عیبی نیست چه نااهل و اهل
 و همه عیبست دانش سود نیست . چون همه چوبست اینجا عود نیست
 آنك گوید جمله حقیقت احمقیست . و آنك گوید جمله باطل او شقیست
 تاجران انبیا کردند سود . تاجران رنگ و بو کور و کبود
 می‌نماید مار اندر چشم مال . هر دو چشم خویش را نیکو مال
 منگر اندر غبطه این بیع و سود . بنگر اندر خیر فرعون و ثمود

امتحان هر چیزی تا ظاهر شود خیر و شرّی که در ویست،
 آسانی که بود با زیب و فر . حق بفرماید که ثمّ ارجع بصر

چون شب L (۲۹۲۵) . محبوب بوش B (۲۹۲۲) . آنکه for آنك D (۲۹۲۱) .
 خیرگانرا باز داند L کی تا D . مؤمنی Bul. (۲۹۲۸) . و در شبها A . قدرست
 جمله حقیقت AL Bul. (۲۹۲۲) . In L vv. ۲۹۱۱ and ۲۹۱۲ follow v. ۲۹۱۴ . (۲۹۱۱)
 ابله‌یست DL . (۲۹۱۵) Bul. هر بیع و سود . After this verse B adds:

منگر اندر زیب مال و ریج و سود * آن نگر که کرد با عاد و ثمود

Heading: چیزی کی تا A .

(۲۹۱۶) A بود . This verse, which in AD precedes the Heading, is omitted in
 BL Bul. After the Heading ABDL Bul. have the following verse:

اندرین گردون مکرر کن نظر * ز آنك حق فرمود ثمّ ارجع بصر

۲۹۱۵ رخت مانند در زمین در راه خوف . نو بی اشتر دوان گشته بطوف
کای مسلمانان که دیدست اشتری . جسته بیرون بامداد از آخری
هرکه برگوید نشان از اشتم . مزدگانی میدهم چندین دیرم
باز میجویی نشان از هرکمی . ریشخندت میکند زین هر خسی
که اشتری دیدیم معرفت این طرف . اشتری سرخی بسوی آن علف
۲۹۱۶ آن یکی گوید برینگوش بود . و آن دگر گوید جلش منقوش بود
آن یکی گوید شتر بك چشم بود . و آن دگر گوید زگر بی پشم بود
از برای مزدگانی صد نشان . از گرافه هر خسی کرده بیان

متردد شدن در میان مذهبهای مخالف و بیرون شو و مخلص یافتن،

همچنانك هرکمی در معرفت . می کند موصوفی غیری را صفت
فلسفی از نوع دیگر کرده شرح . باحثی سرگشت اورا کرده جرح
۲۹۱۷ و آن دگر در هر دو طعنه میزند . و آن دگر از زرق جانی می کند
هر يك از ره این نشانهها زان دهند . ناگان آید که ایشان زان دهاند
این حقیقت دان نه حق اند این همه . فی بکلی گمراهانند این ره
زانك بی حق باطلی ناید پدید . قلب را ابله بسوی زر خرید
گر نبودی در جهان نقدی روان . قاپهارا خرج کردن کجی توان
۲۹۱۸ نا نباشد راست کجی باشد دروغ . آن دروغ از راست می گردد فروغ

(۲۹۱۵) A om. B Bul. زمین و راه L. بر زمین. (۲۹۱۶) A om.

(۲۹۱۷) ABD مزدگانی.

(۲۹۱۹) B Bul. کاشتری دیدیم L. آن طرف L. سرخی دوان سوی علف.

(۲۹۲۰) A دیگر. (۲۹۲۲) ABD مزدگانی D. هرکمی.

Heading: Bul. بیرون شدن.

(۲۹۲۳) L. هر خسی. (۲۹۲۵) L. بر هر دو A. زرق for رق.

(۲۹۲۷) L. فی الحقیقه در زیانده این همه. (۲۹۲۹) A Bul. نقد.

(۲۹۳۰) L. میگردد فروغ.

نا شود فاروقِ این نزویرها . نا بود دستورِ این تدیرها
 شیر ده اے مادرِ موسی ورا . واندَر آب افگن میندیش از بلا
 هرکه در روزِ اَلَسْتُ آن شیر خورد . همچو موسی شیر را نمیز کرد^{۲۹۷۰}
 گر نو بر نمیز طفلت مَوْلَی . این زمان با اُم مَوْتی اَرْضِعی
 نا ببیند طعمِ شیر مادرش . نا فرو نآید بدایه بد سرش

شرح فایده حکایت آن شخص شتر جوینده،

اشتری گم کرده اے معتمد . هرکمی ز اشتر نشانت میدهد
 نوئی دانی که آن اشتر کجاست . لیک دانی کین نشانیها خطاست^{۲۹۷۰}
 وَاَنک اشتر گم نکرد او از سری . همچو آن گم کرده جوید اشتری
 که بی من هر شتر گم کرده ام . هرکه باید اُجرش آورده ام
 نا در اشتر با تو انبازی کند . بهر طبع اشتر این بازی کند
 هرکه را گوئی خطا بد آن نشان . او بنقلید نوئی گوید همان
 او نشان کز بنشناسد ز راست . لیک گفت آن مقلدرا عصاست^{۲۹۸۰}
 چون نشان راست گویند و شبیه . پس بقیه گردد نرا لا رَبَّ فیه
 آن شنای جانِ رنجور شود . رنگِ رُوی و صَحّت و زورت شود
 چشمِ نو روشن شود پایت دوان . جسمِ نو جان گردد و جانت روان

(۲۹۷۰) Bul. از روز اَلَسْتُ . After this verse L adds:

گر بر تو این حکایت روشنست * که غرض نی این حکایت گفتنت

Bul. adds:

فصد شد از قصّه ابهام عوض * نی نرا زبسان حکایت شد غرض

(۲۹۷۱) ام: so vocalised in D.

(۲۹۷۲) D. مادری . سری .

(۲۹۷۶) A. کین for این .

(۲۹۷۵) A. بجوید اشتری . corr. in marg.

(۲۹۷۸) AB Bul. هرچرا . ABL Bul. خطا بود . A. میگوید که هان . In DL Bul. this

verse follows v. ۲۹۷۹.

(۲۹۸۱) D. رنگ و روی صَحّت . After this verse L adds:

راحت از غم فوْت بازو بسود * خلق و خلقِ یکویت صدتو شود

يك نظر قانع مشو زين سَفِّ نور . بارها بنگر بين هَلْ مِنْ فُطُور
 چونك گفت كاندرين سَفِّ نكو . بارها بنگر چو مردِ عيبِ جو
 پس زمين نيره را دانی كه چند . دیدن و تمیز باید در پسند
 ۲۹۰ نا پالاییم صافان را زُرد . چند باید عقلِ ما را رنج بُرد
 امتحانهای زمستان و خزان . نابِ نابستان بهار همچو جان
 بادها و ابرها و برقهها . نا پدید آرد عوارض فرقهها
 نا برون آرد زمینِ خاکِ رنگ . هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ
 هرچه دزدیدست این خاکِ دُرم . از خزانهِ حق و دریاى كرم
 ۲۹۵ شخهٔ تدبیر گوید راست گو . آنچه بردی شرح وا ده مو بهو
 دزد یعنی خاك گوید هیچ هیچ . شخهٔ او را در كشد در پیچ پیچ
 شخهٔ گاهش لطف گوید چون شكر . گه بر آویزد كسد هرچه بتر
 تا میانِ قهر و لطف آن خنّها . ظاهر آید زاتش خوف و رجا
 آن بهاران لطفِ شخهٔ كبریاست . و آن خزانِ تخويف و تهدیدِ خداست
 ۲۹۶ و آن زمستان چارمِخِ معنوی . نا نوای دزدِ خفی ظاهر شو
 پس مجاهد را زمانی بسطِ دل . يك زمانی قبض و درد و غش و غل
 زآنك این آب و گلی كابدانِ ماست . مُنْكَر و دزدِ ضیاءِ جانااست
 حقِ تعالى گرم و سرد و رنج و درد . بر تنِ ما می نهد ای شیرمرد
 خوف و جوع و نصِ اموال و بدن . جمله بهر نقدِ جان ظاهر شدن
 ۲۹۷ این وعید و وعدها انگيخته است . بهر این نيك و بدی كآميخته است
 چونك حق و باطلی آميختند . نقد و قلب اندر حرْمَدانِ رنجند
 پس مَحْك می بابدش بگزیده . در حقایق امتحانها دیده

D. تهدید و تخويف. AB Bul. لطف و شخهٔ B (۲۹۰). ناید در پسند D (۲۹۱).

جان ماست D om. L (۲۹۲). در خفی L (۲۹۳). توفیق تهدید.

(۲۹۶) In D the ح of حرْمَدان is marked by a small ح underneath, and a vowel (apparently *fatha*) is written above.

سَبَّانَم شد همه طاعات شُکر . هزل شد فانی و جَدَّ اثبات شُکر
 ۲۰۰۵ سَبَّانَم چون وسپلت شد بخی . پس مزن بر سَبَّانَم هیچ دَق
 مر نرا صدق نو طالب کرده بود . مر مرا جَدَّ و طلب صدق گشود
 صدق نو آورد در جُستن نرا . جُستنم آورد در صدق مرا
 نغم دولت در زمین می کاشتم . سخره و بیگار می پنداشتم
 آن نَبُد بیگار کسی بود چُست . هر یکی دانه که رَکَتم صد پُرس
 ۲۰۱۰ دزد سوی خانه شد زیر دست . چون در آمد دید کَانَ خانه خودست
 گرم باش ای سرد نا گری رسد . با درشتی ساز نا نری رسد
 آن دو اشتر نیست آن یک اشترست . تنگ آمد لفظ معنی بس پُرس
 لفظ در معنی همیشه نارسان . زان پیهم رگنت قَدَّ کَلَّ لسان
 نطق اضطراب باشد در حساب . چه قَدَّر داند ز چرخ و آفتاب
 ۲۰۱۵ خاصه چرخ کین فلک زو پره ایست . آفتاب از آفتابش ذره ایست

بیان آنک در هر نفسی قننه مسجد ضرار هست،

چون پدید آمد که آن مسجد نبود . خانه حیلَت بُد و دام جهود
 پس نبی فرمود که آن را بر گنبد . مَطْرَحَه خاشاک و خاکسَر گنبد
 صاحب مسجد چو مسجد قلب بود . دانهها بر دام ریزی نیست جود
 گوشت کاندَر شصت نو ماهی ریاست . آن چنان لقمه نه بَخْشِش نه سخاست
 ۲۰۲۰ مسجد اهل قبا کَانَ بُد جَماد . آنچ کَنو او نَبُد راهش نداد
 در جمادات این چنین حینی نرفت . زد در آن ناکَنو امیر داد نَفَت

بر زمین Bul. (۲۰۰۸) صدق نو بُد Bul. و. L om. (۲۰۰۶)

اسطربلاب Bul. (۲۰۱۴) . کَلَّ اللسان B (۲۰۱۴) . کی کَتم D . این نَبُد D (۲۰۰۶)

و. مکر جهود Bul. . کَانَ مسجد A (۲۰۱۶) Heading: D ضرارست

خاکسَر گنبد AB Bul. . بر گنبد AB Bul. . فرمود کَانَ ABL Bul. (۲۰۱۷)

لی بَخْشِش A . شست ABL Bul. (۲۰۱۶) . دانه چون بر دام L (۲۰۱۸)

زد در آن کَنو L (۲۰۲۱) . کَنو او نَبُد AD (۲۰۲۰)

پس بگویی راست گفتمی ای امین . این نشانیها بلاغ آمد مُبین
 فیه آیات ثَنَاتِ بَیِّنَات . این برائی باشد و قدرِ نجات
 ۲۹۸۵ این نشان چون داد گویی پیش رو . وقتِ آهنگست پیش آهنگ شو
 پی رَوی نو کسم اے راست گو . بوی بُردے ز اُشتم بنما که کو
 پیش آنکس که نه صاحب اشتر یست . کو درین جُستِ شتر بهرِ مر یست
 زین نشانِ راست نَزودش یقین . جز زعکسِ ناقه جویِ راستین
 بوی بُرد از جَد و گرمبهای او . که گرافه نیست این هبهای او
 ۲۹۹۰ اندرین اشتر نبودش حق ولی . اشتری گم کرده است او هر یلی
 طمعِ ناقه غیر رُو پوشش شد . آنچ ازو گم شد فراموشش شد
 هر کجا او می دود این مبدود . از طمعِ همدردِ صاحب میشود
 کاذبی با صادقی چون شد روان . آن دروغش راستی شد ناگهان
 اندر آن صحرا که آن اشتر ثنات . اشتر خود نیز آن دیگر بیاف
 ۲۹۹۵ چون بدیدش یاد آورد آن خویش . بی طمع شد ز اُشتران یار و خویش
 آن مقلد شد محقق چون بدید . اشتر خود را که آنجا می خرید
 او طلب گارِ شتر آن لحظه گشت . می بچشنش نا ندید او را بدشت
 بعد از آن تهاروی آغاز کرد . چشم سوی ناقه خود باز کرد
 گفت آن صادق مرا بگذاشتی . نا باکنون پاس من مبداشتی
 ۳۰۰۰ گنت نا اکنون فسوسی بوده ام . وز طمع در چابلوسی بوده ام
 این زمان همدردِ تو گشتم که من . در طلب از نو جدا گشتم بتن
 از تو می دزدیدی وصفِ شتر . جان من دید آن خود شد چشم پر
 نا نیابیدم نبودم طالبش . پس کنون مغلوب شد زر غالبش

نه for فی A (۲۹۸۷) . بنمای کو A (۲۹۸۶) . قدر و نجات D (۲۹۸۵)

هر کجا این مبدود او مبدود Bul. (۲۹۹۲) . گر گرافه L. گرمبهای تو D (۲۹۹۱)

یارش L. یار خویش D (۲۹۹۵) . این دروغش D (۲۹۹۴)

می بچشنش L (۲۹۹۷) . می خرید A (۲۹۹۶)

گر هآن عیبت نبود این مباحث . بولك آن عیب از نو گردد نیز فاش
 لا تخافوا امر خدا نشنیده . پس چه خود را این و خوش دیده
 ۲۰۴۰ سالها ابلیس نیکونام زیست . گشت رسول بین که اورا نام چیست
 در جهان معروف بد علیای او . گشت معروفی بعکس ای وای او
 نا نه این نو معروفی مجو . رو بشو از خوف پس بنمای رو
 تا نروید ریش تو ای خوب من . بر دگر ساده زنج طعنه مزین
 این نگر که مبتلا شد جان او . تا در افتادست و او شد پند تو
 ۲۰۴۵ تو نینفادی که بائی پند او . زهر او نوشید تو خور قند او

قصه کردن غزان بکشتن يك مردی تا آن دگر بترسد،

آن غزان ترك خون ریز آمدند . بهر یغما در یکی ده در شدند
 دو کس از اعیان آن ده یافتند . در هلاک آن یکی بشناختند
 دست بستندش که قربانش کنند . گفت ای شاهان و ارکان بلند
 قصه خون من بچه روی کنید . از چه آخر نشسته خون منید
 ۲۰۵۰ چیست حکمت چه غرض در کشتنم . چون چنین درویشم و غریبان تم
 گفت نا هیبت برین بارت زند . تا بترسد او و زر پیدا کند
 گفت آخر او زمن مسکین ترست . گفت قاصد کرده است اورا زرت
 گفت چون و هست ما هر دو یکیم . در مقام احتمال و در شکیم
 خود ورا بکشید اول ای شهان . تا بترسم من دهر زرا نشان
 ۲۰۵۵ پس کرمهای الهی بین که ما . آمدیم آخر زمان در اینها

۲۰۴۸) Bul. بهر که . ۲۰۴۰) is suppl. in marg. D. AB این for یون .

۲۰۴۱) L. بعکس رای او . ۲۰۴۲) L. ای خوب فن .

۲۰۴۳) BDL Bul. در چهی افتاد تا شد پند تو . and so A in marg.

۲۰۴۴) BDL Bul. بهر یغما بر دهی ناگه زدند .

۲۰۴۵) BDL Bul. in the first hemistich: در چه مرگ چرا می آنگید .

۲۰۵۰) A چو چنین .

پس حقایق را که اصل اصلهاست . دانك آنجا قَرَفها و فصلهاست
نه حیانش چون حیات او بود . نه مانش چون مات او بود
گور او هرگز چو گور او مدان . خود چه گویم حال فرق آن جهان
۲۰۲۵ بر یحك زن کار خود ای مرد کار . تا سازم مسجد اهل ضرار
بس بر آن مسجد گنات نسخر زدی . چون نظر کردی نو خود زینان بُدی

حکایت هندو که با یار خود جنگ می کرد بر کاری و خبر
نداشت که او هم بدان مبتلاست،

چار هندو در یکی مسجد شدند . بهر طاعت راجع و ساجد شدند
هر یکی بر نیتی تکبیر کرد . در نماز آمد همگنی و درد
مؤذن آمد زان یکی لفظی بجهت . کای مؤذن بانگ کردی وقت هست
۲۰۲۰ گفت آن هندوی دیگر از نیاز . می سخن گفتی و باطل شد نماز
آن یوم گفت آن دُومرا ای عمو . چه زنی طعنه برو خود را بگو
آن چهارم گفت حمد الله که من . در نیتنام بجهت چون آن سه تن
پس نماز هر چهاران شد نباه . عیب گویان بیشتر گر کرده راه
ای خنك جانی که عیب خویش دید . هر که عیبی گفت آن بر خود خرید
۲۰۲۵ زانك نیم او ز عیبستان بدست . و آن دگر نمیش ز عیبستان بدست
چونك بر سر مر ترا ده ریش هست . مرهت بر خویش باید کار بست
عیب کردن ریش را داروی اوست . چون شکسته گشت جای اِرْحُوس

فرقها و وصلهاست L. فرقها و اصلهاست A (۲۰۲۲)

کردی از ایشان آمدی L. تو بر آن Bul. پس بر آن BDL (۲۰۲۶)

مؤذن In D آمد is omitted, and بر has been suppl. before (۲۰۲۱)

آن سیم A Bul. (۲۰۴۱) . هین سخن L (۲۰۴۰)

بدست بود Bul. (۲۰۴۵) . گم کرد A (۲۰۴۴)

عیب کردن خویش را Bul. (۲۰۴۷) . کار for باز D (۲۰۴۶) corr. above.

هیچ چاره نیست از قوتِ عیال . از بُن دندان کنم کسبِ حلال
 چه حلال ای گشته از اهلِ ضلال . غیرِ خونِ تو نمی‌بینم حلال
 از خدا چاره‌شش و از لُوتِ فی . چاره‌ش است از دین و از طاغوتِ فی
 ای که صبرت نیست از دنیایِ دون . صبرِ چون داری زَنعمُ آلمَاهُدُون
 ۲۰۷۵ ای که صبرت نیست از ناز و نعيم . صبرِ چون دارے زَاللهِ کَریم
 ای که صبرت نیست از پاک و پلید . صبرِ چون داری از آن کینِ آفرید
 کو خلیلی کو برون آمد زغار . گفت هَذَا رَبِّ هَانِ کو کردگار
 من نخوام در دو عالمِ بَنگَرِیست . نا نینم این دو مجلسِ آنِ کِیست
 بی تماشای صفت‌های خدا . گر خورم نانِ در گلو ماند مرا
 ۲۰۸۰ چون گوارد لقمه بی دیدارِ او . بی تماشای گل و گلزارِ او
 جز بر آید خدا زین آبِ خور . کی خورد بکَلَحْظَه الا گاو و خر
 اَنَلْكَ کَا لَا نَعَامُ بَد بَلْ هُم اَصْل . گرچه پُر مکرست آن گند بغل
 مکرِ او سَرزِیَر و او سَرزِیَر شد . روزگارِک بُرد و روزش دیر شد
 فکَرگاهش کُند شد عَقْلش خَرِیف . عمر شد چیزی ندارد چون اِلِف
 ۲۰۸۵ آنچ می‌گوید درین اندیشه‌ام . آن هم از دستانِ آن نفس‌است هم
 و آنچ می‌گوید غفورست و رحیم . نیست آن جز حیلَه نفسِ لَشیْم
 ای زغم مرده که دست از نان نپَیست . چون غفورست و رحیم این ترس چیست

(۲۰۷۱) A از نَفْعَه عیال .

(۲۰۷۲) Suppl. in marg. A. Bul. لوت for قوت . D. وز طاغوت .

(۲۰۷۴) Suppl. in marg. A.

(۲۰۷۵) B Bul. از الله .

(۲۰۷۶) After this verse I. adds:

ای که صبرت نیست از فرزند و زن * صبرِ چون داری زنجی فو المنف

AB . که خورد . L. آب و خور . AB Bul. آومید (۲۰۸۱) . ربی . (۲۰۷۷)

الا for غیر . Bul. کی خورد يك لقمه

(۲۰۸۲) A om. او before و . I. روزگارِش رفت .

و آنکه میگوید . Bul. (۲۰۸۶) . آنکه میگوید . Bul. (۲۰۸۵)

آخرین قرن‌ها پیش از قرون . در حدیث است آخرون السَّافِرُونَ
تا هلاک قوم نوح و قوم هود . نادای رحمت بجان ما نمود
گشت ایشان را که ما ترسیم ازو . و خود این بر عکس کردی وای تو

بیان حال خودپرستان و ناشکران در نعمت وجود انبیا و اولیا علیهم السلام،

هرک از ایشان گشت از عیب و گناه . وز دل چون سنگ وز جان سیاه
۲۰۶۰ وز سبک‌داری فرمانهای او . وز فراغت از غم فردای او
وز هوس وز عشق این دنیای دون . چون زنان مر نفس را بودن زیون
و آن فرار از نکمهای ناصحان . و آن رمیدن از لقای صالحان
با دل و با اهل دل بیگانگی . با شهن ترسیر و روبه‌شانگی
سیرچشمان را گدا پنداشتن . از حسدشان خُنبه دشمن داشتن
۲۰۶۵ گر پذیرد چیز نو گوی گداست . ورنه گوی زرق و مکرست و دغاست
گر در آمیزد نو گوی طامع است . ورنه گوی در تکبر مَوْلَع است
یا منافق وار عذر آری که من . مانده‌ام در نفقه فرزند و زن
نه مرا پروای سر خاریدنست . نه مرا پروای دین ورزیدنست
ای فلان مارا بهت یاد دار . تا شوم از اولیا پایان کار
۲۰۷۰ این سخن نه هم زدرد و سوز گشت . خوابناکی هرزه گشت و باز خُفت

(۲۰۵۷) D با هلاک . Bul. قوم نوح و عاد و هود . BI, Bul. عارض رحمت.

(۲۰۵۸) L وای جان . بر عکس بودی A . ترسیم از آن .

(۲۰۵۹) L هرچه زیشان . در عیب B . غم و فردای A (۲۰۶۰)

(۲۰۶۱) B سیرچشمانرا and so D . خیر تو L (۲۰۶۵)

(۲۰۶۶) After this verse L adds:

گر تحمل کرد گویی عاجزست * و رغبور آمد تو گویی گریزست

(۲۰۶۸) L مرا یاری دین . تا شوم AB Bul. (۲۰۶۶)

(۲۰۷۰) L Bul. هم نی زدرد .

گر نه پیدا اند پیش نیک و بد . چیست با ایشان خمان را این حد
 ورنه دانشان علم آلفین . چیست این بغض و ریحل سازی و کین
 ورنه دانشد بعث و رستخیز . چون زندگی خویش بر شمیر نیز
 ۴۱۰۰ بر تو می‌خدد مین او را چنان . صد قیامت در درونش نهان
 دوزخ و جنت همه اجزای اوست . هرج اندیشی تو او بالای اوست
 هرج اندیشی پذیرای فناست . آنک در اندیشه ناید آن خداست
 بر در این خانه گستاخی ز چیست . گر می‌داند کاندرا خانه کبست
 ابلهان تعظیم مسجد می‌کنند . در خرابی اهل دل چو می‌کنند
 ۴۱۱۰ آن مجازست این حقیقت ای خران . نیست مسجد جز درون سروران
 مسجدی کان اندرون اولیاست . بجهت گاه جمله است آنجا خداست
 تا دل مرد خدا نآمد بدرد . هیچ قرنی را خدا رسول نکرد
 قصد جنگ انبیا می‌داشتند . جسم دیدند آدمی پنداشتند
 در تو هست اخلاق آن پیشینیان . چون نمی‌تری که تو باشی همان
 ۴۱۱۵ آن نشانها همه چون در تو هست . چون تو زبانی کجا خواهی برست

قصه جوحی و آن کودک که پیش جنازه پدر خویش
 نوحه می‌کرد،

کودکی در پیش تابوت پدر . زار می‌نالد و بر می‌گرفت سر
 کاس پدر آخر کجالت می‌برند . تا ترا در زیر خاکی بنشوند

حدساری D. آن بغض A. عین الیقین A. (۴۱۰۳)

ورنه دانشی جزای رستخیز BDL Bul. and so A in marg. (۴۱۰۴)

آن بالای اوست Bul. (۴۱۰۶) D om. (۴۱۰۵)

هیچ قومی را L. تا دل اهل دلی Bul. (۴۱۱۲) در جفای اهل دل BDL Bul. (۴۱۰۶)

D has از آن چون نمی‌تری تو هم باشی از آن Bul. (۴۱۱۴)

در زیر خاکی آورند BDL Bul. and so A in marg. (۴۱۱۷)

شکایت گفتن پیرمردی بطیب از رنجوریا و جواب گفتن طیب او را،

گفت پیری مر طیبی را که من . در زحیرم از دماغ خوبستن
گفت از پیرست آن ضعف دماغ . گفت بر چشمم زطلت هست داغ
۲۰۹ گفت از پیرست ای شیخ قدم . گفت پشتم درد می آید عظیم
گفت از پیرست ای شیخ نزار . گفت هرچه می خورم نبود گوار
گفت ضعف معده هر از پیرست . گفت وقت کم مرا دم گیر است
گفت آری انقطاع در بود . چون رسد پیری دو صد علت شود
گفت ای احمق برین بر دوختی . از طیبی نو همین آموختی
۲۱۰ ای مدّغ غفلت این دانش نداد . که خدا هر رنج را درمان نهاد
نو خبر احمق زائدک مایگی . بر زمین ماندی زکونه پایگی
پس طیبش گفت ای عمر نو نصرت . این غضب وین خشم هم از پیرست
چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف . خوبستن داری و صبرت شد ضعیف
بر نسابد دو سخن زو فی کند . ناب یک جرعه ندارد فی کند
۲۱۰۰ جز مگر پیری که از حقست مست . در درون او حیات طیبه است
از برون پیرست و در باطن صبی . خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

Heading: Bul. شکایت کردن مرد پیر با طیب.

(۲۰۹۲) Bul. علت بود. After this verse L adds:

گفت کم شد شهرم یکبارگی . گفت کر پیرست این بچارگی
گفت پام هست شد وز ره بماند . گفت کر پیرست در کنیت نشاند
گفت پشتم چون کنی شد دوتا . گفت کر پیرست این رنج و عتا
گفت تاریکست چشمم ای حکیم . گفت کز پیرست ای پیر حلیم

(۲۰۹۶) Bul. در زمین. L پذیرین (۲۰۹۶)

(۲۰۹۷) Bul. اوصاف اجزا. (۲۰۹۸) Bul. عمر and has سال suppl. above.

(۲۱۰۱) A آن نبی و آن ولی. Bul. خود کجاند. L. پیریست (۲۱۰۱)

گر نبودی او مسیح بطنِ نون . حبس و زندانش بُدی تا یُعْثَوْنَ
او بنسبیح از تنِ ماهی بخت . چیست نسبیح آیتِ روزِ اَلَّتِ
گر فراموش شد آن نسبیح جان . بشنو این تسبیحهای ماهیان
هر که دید اللّٰه را اللّٰه بَست . هر که دید آن بجزرا آن ماهبست
این جهان دریاست و تنِ ماهی و روح . یونسِ محبوب از نورِ صَوح
گر مسیح باشد از ماهی رهید . ورنه در وی هضم گشت و ناپدید
ماهیانِ جانِ درین دریا پُرنده . نوئی بینی بگِردت می پُرنند
بر تو خود را می زنند آن ماهیان . چشم بگشا تا ببینی شان عیان
ماهیان را گر نی بینی پدید . گوشِ تو تسبیحشان آخر شنید
صبر کردنِ جانِ تسبیحاتِ تُست . صبر کن کانتِ تسبیحِ دُرست
هیچ تسبیحی ندارد آن دَرَج . صبر کن الصَّبْرُ یَنْتَاحُ الْفَرَج
صبر چون پولِ صراطِ آن سو بهشت . هست با هر خوب بِكِ لای زشت
تا زلالای گریزه وصل نیست . زَانِکِ لالارا ز شاهد فصل نیست
تو چه دانی ذوقِ صبر ای شیشه دل . خاصه صبر از بهرِ آن نقشِ چِگَل
مرد را ذوقِ غزا و کَر و فر . مر مخترا بود ذوق از دَکَر
جز دَکَر نه دینِ او و دَکَرِ او . سوی اسفل بُرد او را فِکَرِ او
گر بر آید تا فَلَکِ از وی ترس . کو بعثتِ سُنلِ آموزید دَرس
او بسوی سُنل می راند فَرَس . گرچه سوی عُلُو جنباند جرس
از عُلَمای گدایان ترس چیست . کَانَ عَلَیْهَا لَمَعَةُ نَارِ را رهبست

(۴۱۴۸) B این تسبیح.

(۴۱۴۰) In A vv. ۴۱۴۰ and ۴۱۴۱ are transposed.

(۴۱۴۱) A ورنی.

(۴۱۴۷) BD Bul. نوئی بینی که کوری ای تَرَد and so A in

marg. and L.

(۴۱۴۲) D این ماهیان. After this verse L adds:

ماهیانی جمله روح بی جسد . بی دریشان کبر و کین و بی حد

(۴۱۴۴) In A vv. ۴۱۴۴ and ۴۱۴۵ are transposed. (۴۱۴۶) L Bul. کالصر.

(۴۱۴۷) Bul. پل صراط.

(۴۱۵۰) L Bul. ذوق از غزا.

(۴۱۵۲) D بر فَلَک . L با فَلَک .

(۴۱۵۴) B orn.

می‌برندت خانه تنگ و زحیر . فی درو قالی و نه دروی حصیر
 فی چراغی در شب و نه روز نان . فی درو بوی طعام و نه نشان
 ۲۱۲۰ فی درم معصور فی دیر بامر راه . فی یکی همایه کو باشد پناه
 جسم تو که بوسه گام خلق بود . چون رود در خانه کور و کبود
 خانه بی‌زینهار و جای تنگ . که درو نه روی می‌ماند نه رنگ
 زین نسق اوصاف خانه می‌شرد . وز دو دبه اشک خونین می‌فُشرد
 گفت جوحی با پدر ای ارجمند . والله این را خانه ما می‌برند
 ۲۱۲۵ گفت جوحی را پدر ابله مشو . گفت اے بابا نشانها شنو
 این نشانها که گفت او بیک بیک . خانه ماراست بی تردید و شک
 فی حصیر و نه چراغ و نه طعام . نه درش معصور و نه صحن و نه بام
 زین نمط دارند بر خود صد نشان . لیک گی ببینند آنرا طاغیان
 خانه آن دل که ماند بی ضیا . امر شعاع آفتاب کبریا
 ۲۱۳۰ تنگ و تاریکست چون جان جهود . بی‌نوا از ذوق سلطان و دود
 فی درآن دل نافت ناب آفتاب . فی گشاد عرصه و نه فتح باب
 گور خوشتر از چنین دل مر ترا . آخر از گور دل خود برتر آ
 زنده و زنده‌زاد ای شوخ و شنگ . دم نمی‌گیرد ترا زین گور تنگ
 بوسه وفتی و خورشید سما . زین چه و زندان بر آ و رو نما
 ۲۱۳۵ یونس در بطن ماهی پخته شد . مخلفش را نیست از تسبیح بُد

(۲۱۱۶) After this verse L adds:

فی درون معصور فی سقف و فی بام * فی درو بهر ضیایی هیچ چار

فی درو معصور A. فی درو از بهر مهادن آب چاه . (۲۱۲۰) L in the first hemistich:

Bul. و فی بر بام . and so corr. in D. A Bul. درش .

فی رنگ A (۲۱۲۲) . چون شود . BDL Bul. چشم تو . AB Bul. (۲۱۲۱)

فی بام A. صحن for سقف L (۲۱۲۷) . بی ترور و شک L . بس نشانها B (۲۱۲۶)

نور آفتاب . BD Bul. (۲۱۴۱) . با خود A . دادند L (۲۱۲۸)

بر آ رو با نما L (۲۱۴۴) . شوخ شنگ AL . زندگادی شوخ D (۲۱۴۳)

گر پیوئی نو سلاح رُستمان . رفت جانت چون نباشی مردِ آن
 ۲۱۷۰ جان سپَر کن تیغ بگذار ای پسر . هر که بی سر بود ازین شه بُرد سر
 آن سلاح حیل و مکر نو است . هم ز تو زایید و هم جان تو خست
 چون نکردی هیچ سودی زین حیل . ترکِ حیل کن که پیش آید دُول
 چونك بك لحظه نخوردی بر زَفَن . تركِ فَن گوئی طلب رَبِّ اَلْمَن
 چون مبارک نیست بر نو این علوم . خویشتن گولی کن و بگذر ز شوم
 ۲۱۷۵ چون ملایك گو که لا عِلْمَ لَنَا . با اِلهی غَیْبَرِ ما عَلَمِنَا

قصهٔ اعرابی و ریگ در جوال کردن و ملامت کردن آن فیلسوفِ اورا،

يك اعرابی بار کرده اشتری . دو جوال زفت از دانه پُری
 او نشسته بر سر هر دو جوال . يك حدیث انداز كرد اورا سؤال
 از وطن پرسید و آوردش بگفت . و اندر آن پرسش بسی دُرُها بَسُنت
 بعد از آن گفتش که آن هر دو جوال . چیست آگنده بگو مصدوقِ حال
 ۲۱۸۰ گفت اندر يك جوالم گندمست . در دگر ریگی نه قُوتِ مردمست
 گفت نو چون بار کردی این رمال . گفت نا تنها نماند آن جوال
 گفت نیم گندم آن تنگ را . در دگر ریز از پی فرهنگ را
 نا سبك گردد جوال و هر شتر . گفت شایبش ای حکیم اهل و حر
 این چنین فکرِ دقیق و رایی خوب . نو چنین عریان پیاده در لغوب

BDL Bul. ۲۱۷۲) کن که منی بس دغل L ۲۱۷۳) . زاید A ۲۱۷۱)
 خویشتن را گولی کن بگذر L ۲۱۷۴) . گو for کن D . چون یکی لحظه

Heading: After جوال کردن B adds بجای گندم .

۲۱۷۶) After this verse B adds:

و آن جوال دیگرش از ریگ بر * هر دورا او بار کرده بر شتر
 L . در دیگر D ۲۱۸۲) . این جوال D ۲۱۸۱) . این هر دو Bul. ۲۱۷۶)
 با چنین فکر Bul. ۲۱۸۴) . حکیم و اهل حر A ۲۱۸۳) . از پی پاستگرا

ترسیدن كودك از آن شخص صاحب جَنّه و گفتن آن شخص
كه ای كودك مترس كه من نامردم،

۲۱۵۵ كنگ زفتی كودكى را بافت فرد . زرد شد كودك زبیم قصد مرد
گفت این باش ای زیبای من . كه تو خواهی بود بر بالای من
من اگر هَوَم مَخَنك دان مرا . همچو اشتر بر نشین ایران مرا
صورت مردان و معنی این چنین . از برون آدم درون دیو لعین
آن دُهل را مانی ای زفت چو عاد . كه برو آن شاخ را یكوقت باد
۲۱۶۰ رویی اَشكارِ خود را باد داد . پهرِ طیل همچو خيكِ پَر زیاد
چون ندید اندر دهل او فرهی . گفت خوكی به ازین خيكِ نبی
روپهان ترسند ز آواز دهل . عاقلش چندان زند كه لا تَقُل

قصّه تیراندازی و ترسیدن او از سواری كه در بیشه می رفت،
يك سواری با سلاح و بس مَهیب . می شد اندر بیشه بر اسب نجیب
تیراندازی بَحَكَمِ او را بدید . پس زخوف او كمان را در كشید
۲۱۶۵ تا زند تیری سوارش بانگ زد . من ضعیفم گرچه زفنستم جسد
هان و هان مشگر تو در زفتی من . كه كبر در وقت جنگ از پیرزن
گفت رَو كه نيك گنتی ورنه نیش . بر تو می انداختم از نرسِ خوش
بس كسان را كالكِ پيكار كُشت . بی رجولیت چنان نبغی بشت

و. A. om. آن. Bul. (۲۱۵۸) D. هوم for خوام (۲۱۵۷)

خيكی A. (۲۱۶۱) خيكی A. (۲۱۶۰)

Heading: L. Bul. قصّه ترسیدن تیراندازی از سواری. A. تیرانداز.

بركشید D. (۲۱۶۱) اسبی. BL. یا سلاخی بس. L. (۲۱۶۲)

بی چنان مردی كه باید: In the second hemistich L. has. A. K. (۲۱۶۸) AB Bul.

داده. After this verse L. adds:

آلت پيكار او اورا بَكشت * بی رجولیت چنان نبغی بشت

حکمت دنیا فزاید ظن و شك . حکمت دینی پَرَد فوق فلک
 زَوَّعَانِ زیرِکِ آخرِ زمان . بر فزوده خویش بر پیشینیان
 ۲۲۰۵ حیل آموزان جگرها سوخته . فعلها و مکرها آموخته
 صبر و ایثار و سخای نفس و جود . باد داده کآن بود اکبرِ سود
 فکر آن باشد که بگشاید روی . راه آن باشد که پیش آید شهبی
 شاه آن باشد که از خود شه بود . نه بخزنها و لشکر شه شود
 تا بناند شاهی او سرمدی . همچو عَزَّ مُلْکِ دین احمدی

کرامات ابراهیم ادهم قدس الله روحه العزیز بر لب دریا،

۲۲۱۰ هر زائر ابراهیم اَدَهَم آمدست . کو ز راهی بر لب دریا نشست
 دلقِ خود می دوخت بر ساحل روان . بک امیری آمد آنجا ناگهان
 آن امیر از بندگان شیخ بود . شیخ را بشناخت سجده کرد زود
 خیره شد در شیخ و اندر دلقِ او . شکل دیگر گشته خَلْق و خَلْقِ او
 کو رها کرد آنچنان مُلْکِ شگرف . برگزید آن فقرِ بس باریکِ حرف
 ۲۲۱۵ مُلْکِ هفت اقلیم ضایع می کند . چون گدا بر دلقِ سوزن می زند
 شیخ واقف گشت از اندیشه اش . شیخ چون شیرست و دلقا پیشه اش
 چون رجا و خوف در دلقا روان . نیست مخفی بر وی اسرار جهان
 دل نگه دارد ای بی حاصلان . در حضورِ حضرتِ صاحبِ دلان

رویهان زیرک BL (۲۲۰۴) . بود L . برد Bul. so pointed in D. Bul. (۲۲۰۲)

شاه آن باشد که پیش شه رود B (۲۲۰۸) . اکبر و سود D (۲۲۰۶)

بر لب بحری A (۲۲۱۰) . همچو ملک عَزَّ دین Bul. (۲۲۰۶)

بندگان خویش D (۲۲۱۲) . دلقِ خود می دوخت آن سلطان جان BDL Bul. (۲۲۱۱)

و خَلْقِ او D . در دلقِ و اندر شیخ او D (۲۲۱۲) BDL Bul. (۲۲۱۵)

ترک کرد او ملک هفت اقلیم را * می زند بر دلقِ سوزن چون گدا

اسرار نهان Bul. (۲۲۱۷)

رحمت آمد بر حکیم و عزم کرد . کس بر اشتهار بر نشاند نیک مرد
 باز گفتش ای حکیم خوش سخن . شمه از حال خود هم شرح کن
 این چنین عقل و کفایت که تراست . تو وزیری یا شاهی بر گوی راست
 گفت این هر دو نیم از عامه ام . بشکر اندر حال و اندر جامه ام
 گفت اشتهار چند داری چند گاو . گفت نه این و نه آن مارا مگاو
 گفت رخت چیست باری در دکان . گفت مارا کو دکان و کو مکان
 گفت پس از نقد پرسم نقد چند . که نویی تهارو و محبوب پند
 کیمیای من عالم با توست . عقل و دانش را گهر تو بر توست
 گفت والله نیست با وجه العرب . در همه ملوک وجوه قوت شب
 پابرهنگه تن پرهنگه می دور . هر که نانی میدهد آنجا روم
 مر مرا زین حکمت و فضل و هنر . نیست حاصل جز خیال و درد سر
 پس عرب گفتش که شو دور از برم . تا نیارد شوی تو بر سرم
 دور بر آن حکمت شومت زمن . نطق تو شومست بر اهل زمن
 یا نو آن سو رو من این سو می دوم . ورترا ره پیش من و پس روم
 يك جواله گندم و دیگر زرنگ . به بود زین چلهای مردرنگ
 احمیام بس مبارك احمیت . که دلم با برگ و جامه متفیت
 گر نو خواهی کی شفاوت کم شود . جهد کن تا از تو حکمت کم شود
 حکمتی کر طبع زاید و ز خیال . حکمتی بی فیض نور ذو الجلال

(۲۱۸۵) D om. After this verse L adds: مفرأ ملال L. گاو for مال (۲۱۸۶)

نیست قوت و فی رخوت و فی قاش . فی مناع و نیست مطیع نیست آتش

(۲۱۹۱) A om. پس . D پس از زهد پرسم .

(۲۱۹۲) A om. D. نو بر for بر نو . مس for زر . After this verse L adds:

گنجها بنهاده بانی هر مکان . نیست عاقلتر ز تو کس در جهان

(۲۱۹۴) L om. D. درد . before (۲۱۹۵) D om. تن for سر L.

(۲۱۹۶) D om. D. شوم از برم . (۲۱۹۷) D . در سرم .

(۲۲۰۲) D . نو . (۲۲۰۱) Bul. کی for کت . (۲۲۰۲) D . يك جوال از گندم D (۲۲۰۱)

پنج حس با همدگر پیوسته‌اند . زَانَك این هر پنج زَاصِلی رُسته‌اند
قَوْتِ يَك قَوْتِ باقی شود . ما بقی را هر یکی ساقی شود
دیدن دِهَه فزاید نطق را . نطق در دِهَه فزاید صدق را
صدق پیدائی هر حس میشود . حَسَمَارا ذوق مَوْنِس میشود

آغاز منور شدن عارف بنور غیب‌بین ،

چون یکی حس در رَوش بگشاید بند . ما بقی حسها همه مُبَدَل شوند^{۲۲۴۰}
چون یکی حس غیر محسوسات دید . گشت غیبی بر همه حسها پدید
چون زَجُو جَسْت از گِلَه يَك گویند . پس پَیَایِی جمله زَان سو بر جهند
گویند آن حواس را بران . در چرا از أَخْرَجَ الْمَرْغی چنان
تا در آنجا سَبَل و نسرین چرند . تا بروضات حقایق ره بَرند
هر حَسْت پیغمبر حسها شود . جمله حسها را در آن جَسْت گشت^{۲۲۴۵}
حسها با حَسِ نو گویند راز . بی زبان و بی حقیقت بی مجاز
کین حقیقت قابلِ تاویلهاست . وین نوهر مایه تخیلهاست
آن حقیقت کَانَ بود عین و عیان . هیچ تاویلی نگنجد در میان
چونک حسها بند حَسِ نو شد . مر فلکهارا نباشد از نو بُد
چونک دعوتی رود در مَلِكِ پوست . مغز آن کُ بود فشر آن اوست^{۲۲۵۰}

از اصلی بلند و رسته این هر پنج زَان اصل بلند B (۲۲۴۳) and so L Bul., which have

نظیرا for عشق را BDL Bul. (۲۲۴۸) . ساقی بود L . باقی کی شود D (۲۲۴۷)

منور شدن حواس عارف . Heading: Bul. نطق for عشق . BDL Bul.

در چراى اخراج Bul. (۲۲۴۲) . مبدل شدند D. Bul. so vocalised in D. Bul. رَوش (۲۲۴۰)

رهبرند A . تا بگلزار حقایق BDL Bul. . سَبَل و زَبحان BDL Bul. (۲۲۴۴)

تا یکایک سوی آن جَسْت رود BD Bul. . پیغامبر L om. (۲۲۴۵)

و . و بی حقیقت بی زبان و بی مجاز BL Bul. (۲۲۴۶) and so D, which om.

آن حقیقت را که باشد از عیان BDL Bul. (۲۲۴۸)

مغز آنرا که بود L . از مَلِك D (۲۲۵۰) . چونک هر حس بند BDL Bul. (۲۲۴۹)

پیشِ اهلِ تنِ ادبِ بر ظاهرست . که خدا زیشانِ نهان را سارست
 ۲۲۲۰ پیشِ اهلِ دلِ ادبِ بر باطنست . زآنکِ دلشان بر سرا بر فاطنست
 تو بعمکی پیشِ کورانِ بهرِ جاه . با حضورِ آبی نشینی پایگاه
 پیشِ بینایانِ کنی نَرکِ ادب . نازِ شهوت را از آن گشتی حطَب
 چون نداری فطنت و نورِ هُدی . بهرِ کورانِ رُوی را وزنِ جلا
 پیشِ بینایانِ حدّث در رُوی مال . نازِ میکن با چنین گندیده حال
 ۲۲۲۵ شیخ سوزن زود در دریا فگند . خواست سوزن را با آوازِ بلند
 صد هزارانِ ماهی: اللّهی . سوزنِ زر در لبِ هر ماهی
 سر بر آوردند از دریای حق . که بگیر ای شیخ سوزنهای حق
 رُو بدو کرد و بگفتش اے امیر: مُلکِ دل به با چنان مُلکِ خفیر
 این نشانِ ظاهرست این هیچ نیست . تا بیاطن در روی بینی تو بیست
 ۲۲۳۰ سوی شهر از باغِ شاخی آورند . باغ و بُستان را کجا آنجا برند
 خاصّه باغی کین فلکِ بک برگز اوست . بلك آن مغزست وین دگر چو پوست
 بر نی داری سوسه آن باغِ گام . بوی افزون جوی و کن دفعِ زُکام
 نا که آن بو جانبِ جانت شود . نا که آن بو نورِ چشمانت شود
 گنت یوسف ابنِ یعقوبِ نَمی . بهرِ بو اَلْقَا عَلَی وَجْهِ اَبی
 ۲۲۳۵ بهرِ این بو گنت احمد در عِظلات . دایما قُسرَةُ عَیْنی فی الصَّلوة

در دهن D. بر لب Bul. L. (۲۲۲۶) بر روی Bul. (۲۲۲۷) جلی A. (۲۲۲۸)

for در لب. After this verse B has:

سوزنِ زرین در آن دندان او . که بگیر ای شیخ سوزنهای هو

و. A om. (۲۲۲۹) رو بدو کرده بگفتش Bul. (۲۲۲۸)

بوی افیون L. گر نی داری Bul. (۲۲۳۰) و این عالم چو پوست ABL Bul. (۲۲۳۱)

(۲۲۳۲) After this verse L adds:

نا که آن بو سوی بستانت کند . وای نماید مروت را راه رشد

چشم نابینات را بینا کند . سینه ات را سینه سبنا کند

بهر این بر گنت Bul. (۲۲۳۳) یوسف بهر یعقوب A. (۲۲۳۴)

موش گفتم زآنك در خاکست جاش . خاك باشد موش را جای معاش
 راهها داند ولی در زیر خاك . هر طرف او خاك را كردست چاك
 نفس موشی نیست الا لقمه رُند . قدر حاجت موش را غنای دهند
 زآنك بی حاجت خداوند عزیز . میبخشد هیچ کس را هیچ چیز
 ۲۲۷۵ گر نبوده حاجت عالم زمین . نافریدی هیچ رب العالمین
 وین زمین مضطرب محتاج کوه . گر نبودی نافریدی پُرشكوه
 ورنه نبوده حاجت افلاك هر . هفت گردون نافریدی از عدم
 آفتاب و ماه و این استارگان . جز بجاست گوی پدید آمد عیان
 پس کنند همتها حاجت بود . قدر حاجت مرد را آلت بود
 ۲۲۸۰ پس بینزا حاجت ای محتاج زود . نا بچوشد در کرم دریای جود
 این گدایان بر ره و هر مبتلا . حاجت خود می نماید خلق را
 کور و شلی و بهار و درد . نا ازین حاجت بچند رحم مرد
 هیچ گوید نان دهد ای مردمان . کن مرا مالست و انبارست و خوان
 چشم نهادهست حق در گوزموش . زآنك حاجت نیست چشمش بهر نوش
 ۲۲۸۵ می تواند زیست بی چشم و بصر . فارغست از چشم او در خاك تر
 جز بدزدی او برون ناید زخاك . تا کند خالق از آن دزدیش پاك
 بعد از آن پُر باید و مرغی شود . می پرد نمبیح باره می کند
 هر زمان در گلشن شكر خدا . او بر آرد همچو بلبل صد نوا
 کای رهانده مرا از وصف زشت . اے کننده دوزخی را تو بهشت
 ۲۲۹۰ در یکی پیهی نهی تو روشنی . استغاثی را دهی سمع ای غنی
 چه نعلقی آن معانی را بچشم . چه نعلقی فهم آشبارا باشم

نافریدی B (۲۲۷۷) . هر طرف از خاك و كردست خاك A (۲۲۷۲)

آلت دعد BDL Bul. (۲۲۷۶) . پدید آید Bul. (۲۲۷۸)

BD Bul. . تسبیح یاری A (۲۲۸۷) . در خاك در BL . چشم زیر خاك تر D (۲۲۸۵)

برد in the second hemistich چون ملايك جانب گردون رود and so L, which has

سمع غنی A (۲۲۹۰) . وی کننده A (۲۲۸۹) . رود for

چون تنارع در فند در تنگ کاه . دانه آن کیست آن را کن نگاه
 پس فلک فشرست و نور روح مغز . این پدیدست آن خفی زین رو ملغز
 جسم ظاهر روح مخفی آمدست . جسم همچون آستین جان همچو دست
 باز عقل از روح مخفی تر بود . حق سوی روح زوهر ره برسد
 جنبشی بینی بدانی زنده است . این ندانی کی ز عقل آگه است ^{۲۲۵۵}
 تا که جنبشهای موزون سر کند . جنبش مسر را بدانش زر کند
 زان مناسب آمدن افعال دست . فهم آید مر ترا که عقل هست
 روح و خفی از عقل پنهان تر بود . زانک او غیبت او زان سر بود
 عقل احمد از کسی پنهان نشد . روح و خیش مدرك هر جان نشد
 روح و خفی را مناسب است نیز . در نیابد عقل کان آمد عزیز ^{۲۲۶۰}
 که چون بیند گهی حیران شود . زانک موقوفست نا او آن شود
 چون مناسبای افعال خضر . عقل موسی بود در دیدش گذر
 نامناسب می نمود افعال او . پیش موسی چون نبودش حال او
 عقل موسی چون شود در غیب بند . عقل موسی خود کیست ای ارجمند
 علم تقلیدی بود بهر فروخت . چون بیابد مشتری خوش بر فروخت ^{۲۲۶۵}
 مشتری علم تخفیفی خواست . دایما بازار او با رونق است
 لب بیسنه مست در بیع و شری . مشتری بی حد که الله آشنتری
 درس آدم را فرشته مشتری . محرم درش نه دیوست و پری
 آدم آتینهم یاسما درس گو . شرح کن اسرار حق را مو بو
 آنچنان کس را که کوتاهین بود . در تلون غرق و بی تمکین بود ^{۲۲۷۰}

(۲۲۵۴) Bul. om. و. (۲۲۵۴) BD مخفی تر برد. (۲۲۶۰) Suppl. in marg. A.

(۲۲۶۱) Suppl. in marg. A. (۲۲۶۲) AD گذر.

(۲۲۶۴) D در عقل بند. A in the second hemistich موسی.

(۲۲۶۵) Bul. چون نیابد مشتری خوشتر فروخت. D عقل تقلیدی.

(۲۲۶۷) L مست for هست.

۴۴۱۰ آتش ابراهیم را نبود زبان * هرکه نمرود بست گوی نرس از آن
 نفس نمرودست و عقل و جان خلیل * روح در عین است و نفس اندر دلیل
 این دلیل راه ره‌رو را بود * کو بهر دم در بیابان گم شود
 واصلان را نیست جز چشم و چراغ * از دلیل و راهشان باشد فراغ
 گر دلیل گفت آن مرد وصال * گفت بهر فهم اصحاب جدال
 ۴۴۱۵ بهر طفل نو پدر قی می‌کند * گرچه عفتش هندسه گیتی کند
 کم نگردد فضل استاد از علو * گر آیف چیزی ندارد گوید او
 از بی تعلیم آن بسته دهن * از زبان خود برون باید شدن
 در زبان او بیاید آمدن * تا بیاموزد ز نو او علم و فن
 پس همه خلفان چو طفلان ویند * لازمست این پیرا در وقت پند
 ۴۴۲۰ کفر را حدست و اندازه بدان * شیخ و نور شیخ را نبود کران
 پیش بی حد هرچه محدودست لاست * کل شیء غیر وجه الله فناست
 کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست * زانک او مغزست وین دورنگ و پوست
 این فناها پرده آن وجه گشت * چون چراغ خفته اندر زیر طشت
 پس سهر این تن حجاب آن سرست * پیش آن سهر این سهرن کافرست

دلیل راهشان AL. چشم چراغ A (۴۴۱۲) روح در عیبت A (۴۴۱۱)

۴۴۱۵) طفلی A. Bul. (۴۴۱۷) بهر تعلیم بچه بسته دهن. L in the second hemistich: گوید او هوز و حطی کمن.

۴۴۱۸) L in the second hemistich: وز زبان خود برون باید شدن. After this verse L adds: تا بیاموزد زبان زو علم و فن * جلگی از خود بیاید کم شدن

۴۴۱۹) After this verse BL Bul. add:

آن مرید شیخ بد گوشت را * آن بکفر و گهری آگشت را
 گفت خود را تو مزین بر تیغ نیز * هین مکن با شاه و یا سلطان سیز
 حوض با دریا اگر پهلوی زند * خویش را از بیخ هستی بر کند
 نیست بجری کو کران دارد که تا * تیره گردد او زمردار شما

These verses have been suppl. in marg. D by a later hand.

۴۴۲۲) A. مغزست او. BDL (۴۴۲۱) کافرست اینترست and so A in marg.

لفظ چون و گُرت و معنی طایرست . جسم جوی و روح آب سابرست
 او روانست و تو گویی واقف است . او دوانست و تو گویی عاقل است
 گر نبینی سیر آب از خاکها . چیست بر وی نو بنو خاشاکها
 هست خاشاک تو صورتهای فکر . نو بنو در ی رسد آشکالِ پکر^{۲۲۹۵}
 روی آب جوی فکر اندر روش . نیست بی خاشاک محبوب و وحش
 قشرها بر روی این آب روان . از ثمار باغ غیبی شد دوان
 قشرها را مغز اندر باغ جو . ز آنک آب از باغ و آید بجو
 گر نبینی رفتن آب حیات . بنگر اندر جوی این سیر نبات
 آب چون آینه تر آید در گذر . زو کند قشر صور زو تر گذر^{۲۳۰۰}
 چون بغایت نیز شد این جو روان . غم نپاید در ضمیر عارفان
 چون بغایت منلی بود و شتاب . پس ننگجد اندرو الا که آب

طعنه زدن بیگانه در شیخ و جواب گفتن مرید شیخ اورا،

آن یکی يك شيخ را نهد نهاد . کو بدست و نیست بر راه رشاد
 شاربِ خمرست و سالوس و خبیث . مر مریدان را کجا باشد مغیث
 آن یکی گفتش ادب را هوش دار . خرد نبود این چنین ظن بر کبار^{۲۳۰۵}
 دور ازو و دور از آن اوصاف او . که زمینی نیره گردد صاف او
 این چنین بهتان منه بر اهل حق . این خیال نُست بر گردان ورق
 این نباشد ور بود ای مرغِ خاک . بحر قلزم را زمرداری چه باک
 نیست دُونَ الْقُلَّتَيْنِ و حوضِ خرد . کی تواند قطره اش از کار بُرد

آب و جوی . BD Bul. (۲۲۹۶) . نو بنو خاشاکها . DL . آب از چاکها . Bul. (۲۲۹۷)

وین سیر . D . بینی . D (۲۲۹۹) . باغ اندر مغز . D (۲۲۹۸)

در راه . Bul. . ابلهی يك شيخ را L (۲۲۰۲) . غم نیاید A (۲۲۰۱)

کین خیال . DL (۲۲۰۷) . سالوس خبیث . Bul. (۲۲۰۴)

قطره اش . Bul. . که تواند . BL Bul. (۲۲۰۹)

مَن اگر از کیمیا قابل نَبَد . کیمیا از مَن هرگز مَن نشد
 ۲۲۴۵ بد چه باشد سرکشی آتشِ عمل . شیخ که بُود عینِ دریای ازل
 دایم آتش را بترسانند ز آب . آب گِی ترسید هرگز ز التهاب
 در رخِ مَه عیبِ بینی میکنی . در بهشتی خارجینی میکنی
 گر بهشت اندر روی تو خازجو . هیچ خار آنجا نیایی غیر تو
 بیپوشی آفتابی در رگلی . رخنه مجبوی ز بدر کمالی
 ۲۲۵۰ آفتابی که بناید در جهان . بهر خفائی کجا گردد نهان
 عیبا از رُف پیران عیب شد . غیبا از رشک پیران غیب شد
 باری از دوری ز خدمت یار باش . در ندامت چابک و سرکار باش
 تا از آن راهت نسیمی می رسد . آبِ رحمت را چه بندی از حسد
 گرچه دوری دور می جنبان تو دُر . حَبِثُ ما کُنْتُمْ قَوْلُا وَ جَهَنَّمُ
 ۲۲۵۵ چون خری در رگل فتد از گام نیز . دَم بَدَم جنبید برای عزمِ خیز
 جای را هموار نکنند بهرِ باش . داند او که نیست آن جای معاش
 حَقِ نو از حَقِ خَر کمتر بُدست . که دل تو زین وَحَلها بر نَجست
 در وحل تاویل رخصت میکنی . چون نمی خواهی کر آن دل بر گئی
 کین روا باشد مرا مَن مُضْطَرَم . حق نگیرد عاجزی را از کرم
 ۲۲۶۰ خود گرفتنست تو چون کفتارِ کور . این گرفتن را نیشی از غرور
 می گویند این جایگه کفتار نیست . از برون جویند کاندر غار نیست

(۲۲۴۴) D نبود . (۲۲۴۶) AL Bul. از آب . (۲۲۵۱) B in the first hemistich

. از رشک ایشان . BDL Bul. عیب and عیبا A in the second hemistich . غیب شد

(۲۲۵۲) D از دوری . After this verse L adds:

تا که از جرمت ندامت میرسد * هر دمست بوی سلامت میرسد

(۲۲۵۳) B از چه بندی . (۲۲۵۵) A فناد .

. گویش کاینجایگه L . می گویند B . می گویند D (۲۲۶۱) . تاویل و رخصت DL (۲۲۵۸)

A . از برون جویند کندر . After this verse L adds:

نیست در سوراخ کفتار ای پدر * رفت تازان او بسوسه آنچور

Bul. adds:

۲۲۲۵ کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ . چیست مرده بی‌خبر از جانِ شیخ
 جان نباشد جز خبر در آزمون . هرکرا افزون خبر جانِ افزون
 جانِ ما از جانِ حیوانِ بیشتر . از چه زانِ رُو که فزون دارد خبر
 پس فزون از جانِ ما جانِ ملک . کو منزّه شد ز حسنِ مُشْتَرک
 وز ملکِ جانِ خداوندانِ دل . باشد افزون تو نخبِ ترا بهل
 ۲۲۲۶ زانِ سبب آدم بود مسجودشان . جان او افزون‌ترست از بودشان
 ورنه بهتر از سجودِ دون‌تری . امر کردن هیچ نبود در خوری
 گی پسندد عدل و لطفِ کردگار . که گلی سجد کند در پیشِ خار
 جان چو افزون شد گذشت از اینها . شد مُطَبِّعِ جانِ جمله چیزها
 مرغ و ماهی و پری و آدمی . زآنک او بیشتر و اینان در کمی
 ۲۲۲۷ ماهیان سوزنگر دلفش شوند . سوزنان را رشتها تابع بوند

بقیة قصّة ابراهیم ادم قدس الله روحه بر لب آن دریا،

چون نفاذِ امرِ شیخ آن میر دید . زآمد ماهی شدش وجدی پدید
 گفت اه ماهی زپیران آگهست . شه تنی را کو لعینِ درگهست
 ماهیان از پیر آگه ما بعید . ما شفی زین دولت و ایشان سعید
 سجد کرد و رفت گریان و خراب . گشت دیوانه زعشقِ فتح باب
 ۲۲۲۸ پس تو ای ناشسته‌رُو در چستی . در نزاع و در حسد با کیستی
 با دُمِ شیری تو باز می‌کشی . بر ملائک نُرُکِ ناز می‌کشی
 بد چه می‌گویی تو خبر محض را . هین ترفع کم شُر آن خنض را
 بد چه باشد مینِ محتاجِ مَهان . شیخ که بود کیسای بی‌کران

کیست مرده. Bul. (۲۲۲۵)

بودشان for جانسان B (۲۲۲۶)

ورنی بهتر از سجود A (۲۲۲۷)

و. Bul. om. (۲۲۲۷) A for چه (۲۲۲۷)

زآمدی A (۲۲۲۸)

آن ماهی Bul. (۲۲۲۸)

شفی از دولت Bul. (۲۲۲۸)

پس بداند زود نائبر گناه . نا بنالد زود گوید اے اله
 چون کند اصرار و بد پیشه کند . خاك اندر چشم اندیشه کند
 توبه نندیشد دگر شیرین شود . بر دلش آن جرم تا بی دین شود
 آن پشیمانی و با رب رفت ازو . شست بر آیین زنگ پنج نو^{۲۲۸۰}
 آهنش را زنگها خوردن گرفت . گوهرش را زنگ کم کردن گرفت
 چون نویسی کاغذ اسید بر . آن نشسته خواند آید در نظر
 چون نویسی بر سر بنوشته خط . فهم نآید خواندش گردد غلط
 کآن سیاهی بر سیاهی افتاد . هر دو خط شد کور و معنی نداد
 و ر سؤم باره نویسی بر سرش . پس سیه کردی چو جان کافرش^{۲۲۸۵}
 پس چه چاره جز پناه چاره گر . نا امیدی من و اکسیرش نظر
 نا امیدها بپیش او نهید . نا زردی بی دلو بیرون جهید
 چون شعیب این نکها یا وی بگفت . زآن دم جان در دل او گل شگفت
 جان او بشنید و حق آسان . گفت اگر بگرفت مارا کو نشان^{۲۲۹۰}
 گفت یا رب دفع من می گوید او . آن گرفتن را نشان می جوید او
 گفت ستارم نگویم رازهایش . جز یکی رمز از برای ابتلاش
 يك نشان آنك میگیرم ورا . آنك طاعت دارد از صور و دعا
 و ز نماز و از زکات و غیر آن . ليك يك ذره ندارد ذوق جان
 و کند طاعات و افعال سنی . ليك يك ذره ندارد چاشنی^{۲۲۹۵}
 طاعتش نغزست و معنی نغز فی . جویها بسیار و در وی مغز فی

و. D om. (۲۲۷۸). زود و گوید BL. پس بنالد A. بداند for نماید D (۲۲۷۷).

زنگ and زنگها Bul. (۲۲۸۱). زنگ Bul. for اندر D. شسته A (۲۲۸۰).

چون سیاهی D (۲۲۸۱). آن نوشته B (۲۲۸۲).

پاهی A (۲۲۸۶). as in text. پس BDL Bul. have. جان پر شرش ABL (۲۲۸۵).

L in the second hemistich: یا او AB Bul. این نقشها بر وی بخواند L (۲۲۸۸).

نشد B. شنید A (۲۲۸۹). از تنگتر همچو خر در گل بماند.

دارد و صور Bul. يك نشانی B (۲۲۹۲). از نماز A (۲۲۹۳).

این می گویند و بندش می نهند . او می گوید زمن بی آگهند
گر زمن آگاه بودی این عدو . گئی ندا کردی که این کفتار کو

دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی گیرد بگناه و
جواب گفتن شعیب^ع اورا،

آن یکی میگفت در عهد شعیب . که خدا از من بسی دیدست عیب^{۲۴۶۵}
چند دید از من گناه و جرما . وز کرم بزدان نمی گیرد مرا
حق تعالی گفت در گوش شعیب . در جواب او فصیح از راه غیب
که بگفتی چند کردم من گناه . وز کرم نگرفت در جریم اله
عکس میگوئی و مفلوب ای سیه . ای رها کرده ره و بگرفته تبه
چند چندت گیرم و تو بی خبر . در سلاسل مانده پا نا بر^{۲۴۶۷}
زنک^{۲۴۶۷} تو بر توت ای دیگ سیاه . کرد سیاه درونت را تبه
بر دلت زنکار بر زنکارها . جمع شد تا کور شد زآسرها
گرزند آن دود بر دیگ^{۲۴۶۸} توی . آن اثر بنهاید ار باشد جوی
زانک هر چیزی بضم پیدا شود . بر سپیدی آن سیه رسوا شود
چون سیه شد دیگ پس تأثیر دود . بعد ازین بر وی که بیند زود زود^{۲۴۶۹}
مرد آهنگر که او زنگی بود . دود را با روش هم رنگی بود
مرد روی کو کند آهنگری . رویش ابلق گردد از دود آورے

اندرین سوراخ نیست آن سرنلان . در صحرای غالباً جلوه کنان

یا چنین کفتار و مکر و ریشخند . بی تعب آنرا کشند بند کشند

After آن کفتار. AB Bul. (۲۴۶۴) بی آگهند. Bul. می دهند. (۲۴۶۳)

this verse L adds:

تا که بر بندند و بیرونش کشند . غافل آن کفتار را زین ریشخند

(۲۴۶۷) L om. (۲۴۶۶) L om. (۲۴۶۵) Bul. گناه و عیبا.

(۲۴۶۷) Bul. زنکار بر زنکارها. (۲۴۶۸) Bul. زنک. (۲۴۶۹) ADL. رنگ.

گر کند. D Bul. (۲۴۶۶) پس تأثیر. DL (۲۴۶۶)

نور خورشید ار بیفتند بر حدث . او همان نورست نپذیرد خبث
 شیخ گفت این خود نه جامست و نه می . هین بزیر آنکرا بنگر بوی
 آمد و دید انگین خاص بود . کور شد آن دشمن کور و کبود
 گفت پر آن دم مرید خویش را . رو برای من بجو می ای کیا
 ۲۴۱۵ که مرا رنجیست مضطر گشته ام . من زرنج از تحفه بگذشتم
 در ضرورت هست هر مردار پاک . بر سر منکر زلعت باد خالک
 رگزد خم خانه بر آمد آن مرید . بهر شیخ از هر خمی می چشید
 در همه خم آنها او می ندید . گشته بد پر از عمل خم نیید
 گفت ای زندان چه حالت این چه کاید . هیچ خمی در نمی بینم غفار
 ۲۴۲۰ جمله زندان نزد آن شیخ آمدند . چشم گریان دست بر سر می زدند
 در خرابات آمدی شیخ اجل . جمله میها از قدومت شد عمل
 کرده مبتدل تو مرا از حدث . جان مارا هم بدل کن از خبت
 گر شود عالم پر از خون مال مال . گی خورد بند خدا الا حلال

گفتن عایشه رضی الله عنها مصطفی را علیه السلام که توبی

مضلاً بهر جا نماز می کنی،

عایشه روزی به پیغمبر بگفت . یا رسول الله تو پیدا و نهفت
 ۲۴۲۵ هر کجا بایی نماز می کنی . می دود در خانه ناپاک و دنی
 مستحاضه و طفل و آلوده پلید . کرده مستعمل بهر جا که رسید

او می چشید. BD Bul. (۲۴۱۶) . کور کبود D (۲۴۱۷) . می جامست و می A (۲۴۱۸)

مکن خلیلی جان مارا از خبت L. (۲۴۲۲) . هیچ در خمی Bul. (۲۴۱۹)

می کنی چونست Bul. Heading: . گی خورد مرد خدا Bul. (۲۴۲۳)

After this verse L adds: نادان و دنی D (۲۴۲۵) . پیغامبر ABDL (۲۴۲۶)

می مضلاً می گزاری تو نماز * هر کجا روی زمین بگشای راز

and so Bul., which BDL in the first hemistich پلید می دانی که هر طفل (۲۴۲۷)
 کرد مستعمل. BD Bul. طفل، and A in marg.

ذوق باید تا دهد طاعات بر . مغز باید تا دهد دانه شجر
دانه بی مغز گی گردد نهال . صورت بی جان نباشد جز خیال

بقیه قصه طعنه زدن آن مرد بیگانه در شیخ،

آن خینث از شیخ می‌لایید ژاژ . کژنگر باشد همیشه عقل‌کار
که منش دیدم میان مجلسی . او زرقوق عاریست و مغلی
۲۴۰۰ ورکه باور نیست خیز امشبان . نا بینی فتنی شیخت را عیان
شب ببردش بر سر یک روزنی . گفت بشگر فتنی و عشرت کردنی
بشگر آن سالوس روز و فتنی شب . ووز همچون مصطفی شب بو لَهَب
روز عبد الله او را گشته نام . شب نَعُوذُ بالله و در دست جام
دید شیشه در کف آن پیر پُر . گفت شیخا مر ترا هر هست غر
۲۴۰۵ تو نمی‌گفتی که در جام شراب . دیو می‌بزد شتابان نا شتاب
گفت جام را چنان پُر کرده‌اند . کاندرو اندر نگنجد یک سپند
بشگر اینجا هیچ گنجد ذره . این سخن را کژ شیشه غره
جام ظاهر خمر ظاهر نیست این . دور دار این را زشیخ غیب‌بین
جام می‌هستی شیخ است ای فلیو . کاندرو اندر نگنجد بول دیو
۲۴۱۰ پُر و مالامال از نور حقا است . جام تن بشکست نور مطلق است

مغز باید (۲۴۲۶) A in the first hemistich.

Heading: D (sic) آمد before آن . Bul. بر شیخ.

(۲۴۲۸) D می‌لاید . After this verse L adds:

که منم بر حال زشت او گواه . خمرخوارست و بد و کارش تباہ

(۲۴۰۲) D om. و . Bul. او در دست I. بالله اندر دست.

شتابان با D می‌بیزد دیو در وی با شتاب . Bul. می‌بیزد دیو روی نا شتاب (۲۴۰۵)

شتابان نا L شتابان B has شتابان, but its reading of the next word is uncertain. L شتاب

شود. (۲۴۰۷) Bul. کدرو A (۲۴۰۶) شتاب.

بشکست و نور Bul. (۲۴۱۰) D غیب‌بین A زشیخ ای غیب‌بین L (۲۴۰۸)

گر نرا تا زانو است ای پُر هنر . مر مرا صد گر گذشت از فرق سر
گفت گستاخی مکن بار دیگر . تا نسوزد جسم و جانت زین شر
نویری با مثل خود موشان بکن . با شتر مر موش را نبود سخن
گفت نوبه کردم از بهر خدا . بگذران زین آب مهلك مر مرا ۲۴۰۰
رحم آمد مر شتر را گفت هین . بر چه و بر کودبان من نشین
این گذشتن شد مسلم مر مرا . بگذرانم صد هزاران چون نرا
چون پیهر نیستی پس رو برآه . تا رسی از چاه روزی سوه چاه
نو رعیت باش چون سلطان نه . خود مران چون مرد کشتیان نه
چون نه کامل دکان تنها مگیر . دست خوش یی باش تا گردی خمیر ۲۴۰۵
آنصنوارا گوش کن خاموش باش . چون زبان حق نگشتی گوش باش
ور بگوئی شکل استفسار گو . با شهنشاهان نو مسکین وار گو
ابتدای کبر و کین از شهوتست . راسخی شهوت امر عادتست
چون زعادت گفت محکم خوی بد . ختم آید بر کسی کت واکشد
چونک نو یگل خوار گشتی هر که او . واکشد از یگل ترا باشد عدو ۲۴۱۰
بت پرستان چونک خو با بت کنند . مانعان راه بت را دشمنند
چونک کرد ابلیس خو با سروری . دید آدمرا بچشم مُنکیرے
که به از من سروری دیگر بود . تا که او مسجود چون من کس شود

کودبان. Bul. I. کوزبان. BD. کوربان. A (۲۴۰۱) . زان شرر. B (۲۴۰۸)

خود مران کشتی جو کشتی یان نه. I. خود مرا. D (۲۴۰۵)

After this verse L adds: (۲۴۰۰)

چونک آزادیت نامد بند باش * هین مپوش اطلس برو دروخته باش

Bul. adds;

بندگی به بود تا آزاده را * زنده پوش باش گر نشد اطلس ترا

BDL Bul. (۲۴۱۱) . آنصنوارا. D (۲۴۰۶)

بت پرستان چونک گرد بت کنند * مانعان راه خود را دشمنند

، بتحقیر for حقیر او. and so Bul., which has دید آدمرا بتحقیر از خری BDL (۲۴۱۲)

and A in marg.

گفت پیغمبر که از بهر جهان . حق نجس را پاک گرداند بدان
 سجد گاه را از آن رو لطف حق . پاک گردانید نا هفتم طبق
 هان و هان ترک حسد کن با جهان . ورنه ابلبی شوی اندر جهان
 ۲۴۲۰ کو اگر زهری خورد شهدی شود . نو اگر شهدی خوری زهری بود
 کو بدل گشت و بدل شد کار او . لطف گشت و نور شد هر نار او
 قوت حق بود مر بایب را . ورنه مرغی چون گشت مر پل را
 لشکری را مرغی چند شکست . نا بدانی کان صلابت از حواست
 گر نرا وسواس آید زین قبیل . رو بخوان نو سوره اصحاب فیل
 ۲۴۲۵ ور کنی با او مری و مری . چاکرم دان گر نو زایشان سر بری

کشیدن موش مهار شتر را و معجب شدن موش در خود،

موشکی در کف مهار اشتر . در ربود و شد روان او از مری
 اشتر از چستی که با او شد روان . موش غره شد که هضم پهلوان
 بر شتر زد پرنو اندیشه اش . گفت بنام نرا نو باش خوش
 نا بیامد بر لب جو بزرگ . کاندرو گشتی زبون هر شیر و گرگ
 ۲۴۱۰ موش آنجا ایستاد و خشک گشت . گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت
 این توقف چیست حیرانی چرا . پا بنه مردانه اندر جو در آ
 نو قلاوزه و پبش آهنگ من . در میان ره مباش و تن مزین
 گفت این آب شکرست و عقیق . من هم نرم زغرفاب ای رفیق
 گفت اشتر نا ببینم حذر آب . پا درو بنهاد آن اشتر شتاب
 ۲۴۱۵ گفت تا زانوست آب ای کور موش . از چه حیران گشتی و رفتی زهوش
 گفت مور، نُسْت و مارا ازدهاست . که ززانو نا بزانو فرقه است

پیغامبر AB (۲۴۲۷)

زهری شود D Bul. (۲۴۲۰)

ورلی A (۲۴۲۲)

مرغک Bul. (۲۴۲۳)

صوره D (۲۴۲۴)

کندرو A (۲۴۲۱) BDL Bul.

زبون پل سرگ

و. BL om. (۲۴۱۶)

۲۴۸۰ کین فقیهر خفته را جویم هم . کرد بیدارش زغم صاحبِ دِرم
 که درین کشتی حرُمدان گمر شدست . جمله را جُستیم نتوان تو رست
 دلق بیرون کن برهنه شو زدلق . تا ز تو فارغ شود او هام . خلق
 گنت با رب بر غلامت این خسان . نهی کردند فرمان در ریان
 چون بدرد آمد دل درویش از آن . سر بیرون کردند هر سو در زمان
 ۲۴۸۵ صد هزاران ماهی از دریای ژرف . در دهان هر یکی دُری شگرف
 صد هزاران ماهی از دریای پُر . در دهان هر یکی دُری و چه دُر
 هر یکی دُری خراج مُلکتی . کر الهست این ندارد شرکتی
 دُر چند انداخت در کشتی و جُست . مر هوارا ساخت گُرمی و نشست
 خوش مرتع چون شهبان بر تخت خویش . او قرار اوج و کشتی اش پیش
 ۲۴۹۰ گفت رو کشتی شمارا حق مرا . تا نباشد با شما درد گدا
 نا کرا باشد خسارت زین فراق . من خوشم جُفت حق و با خلق طاق
 نه مرا او نهی دزدی نهد . نه مهار مرا بغمازے دهد
 بانگ کردند اهل کشتی اے هام . از چه دادندت چنین عالی مقام
 گفت از نهی نهادن بر فقیر . وز حق آزاری پی چیزے حقیر
 ۲۴۹۵ حاش لّه بل زنعظیم شهبان . که نبودم بر فقیران بدگمان
 آن فقیران لطیف خوش نفس . کر پی تعظیمشان آمد عبس
 آن فقیری بهر پبچاپبچ نیست . بل پی آن که بجز حق هیچ نیست

(۲۴۸۱) Bul. کاندین کشتی چرمدان. L درمدان, and so corr. in D.

(۲۴۸۲) BDL Bul. مر غلامت را خسان متهم کردند. After this verse L adds:

یا غیائی عند کلّ کربة . یا معادی عند کلّ شدة

یا عیبی عند کلّ دعوة . یا ملاذی عند کلّ محنة

(۲۴۸۷) A خراجی. D و for A. (۲۴۸۶) D دُری چه در.

(۲۴۹۱) L Bul. و از خلق طاق. (۲۴۹۰) A دزد و گدا. (۲۴۸۸) L چه در.

(۲۴۹۵) AB Bul. در فقیران. (۲۴۹۴) ABL کای هام.

(۲۴۹۷) D بل کی آن که او بجز. (۲۴۹۶) A و خوش نفس.

سروری زهرست جز آن روح را . کو بود تریاق لانی زایندا
 ۲۴۶۵ کوه اگر پُر مار شد باکی مدار . کو بود در اندرون تریاق زار
 سروری چون شد دماغ ترا ندیم . هر که بشکست شود خصم قدیم
 چون خلاف خوی تو گوید کسی . کینها خیزد ترا با او بسی
 که مرا از خوی من بر می کند . مرا مرا شاگرد و تابع می کند
 چون نباشد خوی بد محکم شد . گوی فروزد از خلاف آتش که
 ۲۴۷۰ با مخالف او مدارای کند . در دل او خویش را جای کند
 زانک خوی بد بگنست استوار . مور شهوت شد زعادت همچو مار
 مار شهوت را بگش در ابتدا . ورنه اینک گشت مارت ازدها
 لبک هر کس مور بیند مار خویش . تو ز صاحب دل کن استفسار خویش
 تا نشد زر مس نداند من رسم . تا نشد شه دل نداند مقلسم
 ۲۴۷۵ خدمت آکیر کن مس وار تو . جور می کش ای دل از دلدار تو
 کیست دلدار اهل دل نیکو بدان . که چو روز و شب جهانند از جهان
 عیب کم گو بنده الله را . متهم کر کن بد زده شاه را

کرامات آن درویش که در کشتی متهمش کردند،

بود درویشی درون کشتی . ساختن از رختِ مرده پُشتی
 باوه شد همان زر او خفته بود . جمله را جُستند و او را هر نمود

BDL in the AD (۲۴۶۸) . بود اندر درون AB Bul. (۲۴۶۵)
 BDL (۲۴۶۶) . خوش را بر من چو سرور می کند second hemistich
 چون نباشد خوی بد سرکش درو * کی فروزد آن خلاف آتش درو
 In Bul, this variant follows v. ۲۴۷۴ as an independent verse.

After Bul. در ابتدا D (۲۴۷۲) . چونکه خوی بد نگنست Bul. (۲۴۷۱)
 زایندا این مار شهوت را بکش * ورنه ازدها شود ای نیزهش this verse L adds:
 Heading: Bul. کردند بد زدی . Bul. عیب کم کی (۲۴۷۷)
 و . Bul. om. همان بزر D (۲۴۷۶)

۲۵۱۵ نطقِ موسی بُد بر اندازه ولیک . هم فزون آمد زگفتِ بارِ نیک
 آن فزونی با خضر آمد شفاف . گنت رو نو مکنری هذا فراق
 موسیا بسیارگوی دور شو . ورنه با من گنگ باش و کور شو
 و نرفتی وز سبزه شسته . نو بمعنی رفته بگسسته
 چون حدث کردی نو ناگه در نماز . گویدت سوی طهارت رو بنماز
 ۲۵۲۰ و نرفتی خشک جنبان میشوی . خود نمازت رفت بنشین ای غوی
 رو بر آنها که هم جفت شوند . عاشقان و تشنه گنت شوند
 پاسبان بر خوابناکان بر فزود . ماهیان را پاسبان حاجت نبود
 جامه پوشان را نظر بر گازرست . جانِ عریان را تجلی زبورست
 یا زعربانان بیکسو باز رو : یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو
 ۲۵۲۵ ورنی تانی که گلِ عریان شوی . جامه کم کن تا ره اوسط روی

عذر گفتن فقیر بشیخ،

پس فقیر آن شیخ را احوال گنت . عذر را با آن غرامت کرد جفت
 مر سؤال شیخ را داد او جواب . چون جواباتِ خضر خوب و صواب
 آن جواباتِ سوالاتِ علیم . کش خضر بنمود از ربِّ علیم
 گشت مشکلهاش حل و افزون زیاد . از پی هر مشکلی منتساح داد
 ۲۵۳۰ از خضر درویش هم میراث داشت . در جواب شیخ همت بر گماشت

ولیك، but originally وليك. D بد for بود (۲۵۱۵)

مکنری written above منکری. A has بر خضر (۲۵۱۶). After this verse L adds:

موسیا بسیارگوی در گذر * چند گوی رو وصال آمد بر

نمازت رفته A (۲۵۲۰). گر نرفتی Bul. (۲۵۱۸). ورنی A (۲۵۱۷)

of the second hemistich D has the second hemistich of v. ۲۵۲۵.

گل کل for بكل Bul. غی توانی A (۲۵۲۵). تشنه for بسته D (۲۵۲۱)

و. Bul. om. (۲۵۲۶). گفت او جواب A. هر سؤال Bul. (۲۵۲۷)

شیخ هم همت گماشت A (۲۵۲۰)

متهم چون دارم آنها را که حق . کرد امین مخزن . هفتم طبق
 متهم نفس است نه عقل شریف . متهم حق است نه نور لطیف
 ۲۵۰۰ نفس سوظطای آمد می زنش . کش زدن سازد نه حجت گفتنش
 معجزه بیند فروزد آن زمان . بعد از آن گوید خیالی بود آن
 ور حقیقت بود آن دید عجب . پس منیم چشم بودی روز و شب
 آن منیم چشم پاکان می بود . فی قرین چشم حیوان میشود
 کان عجب زین حق دارد عار و ننگ . گوی بود طلوس اندر چاه ننگ
 ۲۵۰۵ نا نکوی مرا بسیارگو . من ز صد يك گویم و آن همچو مو

تشنیع صوفیان بر آن صوفی که پیش شیخ بسیار می گوید،

صوفیان بر صوفی شعله زدند . پیش شیخ خانقاهی آمدند
 شیخ را گفتند داد جان ما . تو ازین صوفی بچو اے پیشوا
 گفت آخر چه گله است ای صوفیان . گفت این صوفی به خو دارد گران
 در سخن بسیارگو همچون جرس . در خویش افزون خورد از بیست کس
 ۲۵۱۰ ور بخشد هست چون اصحاب کهن . صوفیان کردند پیش شیخ زحف
 شیخ رو آورد سوی آن فقیر . کی زهر حالی که هست اوساط گیر
 در خبر خیر الامور اوساطها . نافع آمد ز ابدال اخلاطها
 گر یکی خلطی فزون شد از عرض . در تن مردم پدید آمد مرض
 بر قرین خویش منزلا در صفت . کان فراق آرد بقیه در عاقبت

BDL بود آن دید . BDL Bul. گر حقیقت . (۲۵۰۲) Bul. نه for فی A (۲۵۰۰)

Bul. چون منیم چشم نامد روز و شب . and so A in marg.

نگوید D (۲۵۰۵) . ای عجب L . کای عجب D (۲۵۰۴)

Heading: Bul. تشنیع زدن . Bul. بسیار که پیش شیخ .

رجف AL (۲۵۱۰) . چه گشت D (۲۵۰۸) . شغمت BL (۲۵۰۶)

اوسط بگیر D . پیش آن فقیر A (۲۵۱۱)

بدید آرد L . در عرض L . از عرض A (۲۵۱۲)

گفت پیغمبر که عَيْنَايَ نَسَام . لَا يَنَامُ قَلْبِي عَنْ رَبِّ الْآلَامِ
 ۲۵۵۰ چشم تو بیدار و دل خفته بخواب . چشم من خفته دلم در فتح باب
 مر دلم را پنج حنّ دیگرست . حنّ دل را هر دو عالم منظرست
 تو وضع خود مکن در من نگاه . بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه
 بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ . عین مشغولی مرا گشته فراغ
 پای تو در رگل مرا رگل گشته گل . مر ترا مام مرا سُر و دُفُل
 ۲۵۵۵ در زمینم با تو ساکن در محل . می‌دوم بر چرخ هفتم چون زحل
 همشیت من نیم سایه منست . برتر از اندیشه پایه منست
 زانک من زاندها بگذشته‌ام . خارج اندیشه پویان گشته‌ام
 حاکم اندیشه‌ام محکوم نی . زانک بنا حاکم آمد بر بنا
 جمله خلفان سخره اندیشه‌اند . زان سبب خسته دل و غم پیشه‌اند
 ۲۵۶۰ فاصدا خود را باندیشه دهر . چون بخوام از میانشان بر جهم
 من چو مرغ اوجم اندیشه مگس . گی بود بر من مگس را دسترس
 فاصدا زیر آیم امر اوج بلند . نا شکسته پایگان بر من تنند
 چون ملالم گردد از سفلی صفات . بر پرم همچون طيور الصافات
 بر من رسته‌ست هم از ذات خویش . بر پنجسام دو پر من با سیریش
 ۲۵۶۵ جعفر طیار را پر جاریست . جعفر عیار را پر عاریست
 نزد آنک لَمْ يَذُقْ دعویت این . نزد سگان اُفُق معیست این
 لاف و دعوی باشد این پیش غراب . دیگر تی و پر یکی پیش دُباب
 چونک در تو میشود لقمه گهر . تن مزین چندانک بتوانی بخور
 شبح روزی بهر دفع سو ظن . در لکن قی کرد پر در شد لکن

۲۵۵۵ L می‌دوم . قلبی AL Bul. لا تنام قلب B. پیغامبر ABL (۲۵۴۹)

از سیریش I. بر پنجسام L (۲۵۶۴) . بخوام L (۲۵۶۰) . بر بی Bul. (۲۵۵۸)

۲۵۶۵ BL Bul. جعفر طیار را in the second hemistich, and so written above in A.

و پر A (۲۵۶۱) . تن بز A (۲۵۶۸) . لاف دعوی A (۲۵۶۷)

گفت رام اوسط ارچه حکمتست . لبك اوسط نیز هم با نسبت است
 آب جو نسبت باستر هست کم . لبك باشد موش را آن همچو نیم
 هرکرا بود اشتهای چار نان . دو خورد با سه خورد هست اوسط آن
 ور خورد هر چار دور از اوسط است . او اسیر حرص مانند بط است
 ۲۵۲۵ هرک اورا اشتهای ده نان بود . شش خورد می دان که اوسط آن بود
 چون مرا پنجاه نان هست اشتهای . مر ترا شش رگ زده هم دستیم فی
 نو بده رکعت نماز آبی ملول . من پانصد در نیام در تحول
 آن یکی تا کعبه حافی می رود . و آن یکی تا مسجد از خود می شود
 آن یکی در پاک بازی جان بداد . و آن یکی جان کند تا يك نان بداد
 ۲۵۴۰ این وسط در با نهایت می رود . که مر آنرا اول و آخر بود
 اول و آخر بیاید تا در آن . در تصور گنجد اوسط یا میان
 بی نهایت چون ندارد دو طرف . گی بود اورا میانه منصرف
 اول و آخر نشانش کس نداد . گفت لو کان له البحر مداد
 هفت دریا گر شود کُلی مداد . نیست مر پایان شدن را هیچ امید
 ۲۵۴۵ باغ و بیشه گر شود یکسر قلم . زین سخن هرگز نگردد هیچ کم
 آن همه جزو قلم فانی شود . وین حدیث بی عدد باقی بود
 حالت من خواب را ماند گهی . خواب پندارد مر آنرا گمراهی
 چشم من خفته دلم بیدار دان . شکل بی کار مرا بر کار دان

هرکرا باشد وظیفه چار نان. (۲۵۲۲) BDL Bul. (۲۵۲۲) Suppl. in marg. A.

(۲۵۲۱) D om. (۲۵۲۵) D om. In A vv. ۲۵۲۵, ۲۵۲۶ follow vv. ۲۵۲۷, ۲۵۲۸, but corr. in marg.

(۲۵۲۶) Bul. اشتهای. (۲۵۲۸) AB

نان داد. Bul. جان داد. (۲۵۲۶) Bul. خود for جا D. وین یکی تا مسجد.

In A vv. ۲۵۴۱, ۲۵۴۲ follow vv. ۲۵۴۳, ۲۵۴۴. D (۲۵۴۱) در تصرف گنجد اول یا میان.

(۲۵۴۵) A (۲۵۴۵) Bul. مدینه. گفت دریا D (۲۵۴۴) ۲۵۴۴.

Verses ۲۵۴۶-۲۵۶۵ are wanting in D. (۲۵۴۶) این سخن. Bul. گر بود B.

L. در کار دان. B (۲۵۴۸) ۲۵۴۸.

من بدم آن و آنچ گفتم خواب در . یا تو اندر خواب در شرح نظر
 گوش کن چون حلقه اندر گوش کن . آن سخن را پیشواے هوش کن
 چون ترا یاد آید آن خواب این سخن . معجز تو باشد و زر کهن
 ۲۵۹۰ گرچه دعوی و نماید این ولی . جان صاحب واقعه گوید بلی
 پس چو حکمت ضاله مؤمن بود . آن زهرک بشنود مؤمن بود
 چونک خود را پیش او یابد فقط . چون بود شک چون کد خود را غلط
 نشنوا چون بگویی تو شتاب . در قدح آبست بستان زود آب
 هیچ گوید نشنه کین دعویست رو . امر برمر ای مدعی مهجور شو
 ۲۵۹۵ یا گواه و حجتی بنما که این . جنس آبست و از آن ماء معین
 یا بطفل شیر مادر بانگ زد . که ییامن مادرم هان ای ولد
 طفل گوید مادرا حجت بیمار . تا که با شیرت بگیرم من فرار
 در دل هر امتی کز حق مزه ست . روه و آواز پبیر معجزه ست
 چون پبیر از برون بانگی زند . جان امت در درون سجد کند
 ۲۶۰۰ زانک جنس بانگر او اندر جهان . از کسی نشنیده باشد گوش جان
 آن غریب امر ذوق آواز غریب . از زبان حق شنود ای قریب

سجده کردن بچی علیه السلام در شکم مادر مسیح را علیه السلام،

مادر بچی بستریم در نهنت . پیشتر از وضع حمل خویش گفت
 که بقیه دیدم درون تو شپست . که اولو العزم و رسول آگهیست
 چون برابر اوفتادم با تو من . کرد سجد حمل من اندر زمن

از خواب AB (۲۵۸۹) . پیش آی و هوش کن D (۲۵۸۸) . یا for تا D (۲۵۸۷)

Bul. چونکه او را پیش خود یابد Bul. (۲۵۹۲) . آن ولی D (۲۵۹۰) . معجز تو A

(۲۵۹۸) Suppl. in marg. A. . کند او را غلط (۲۵۹۷) Suppl. in marg. A.

شید DL (۲۶۰۱) . خود پبیر A (۲۵۹۹)

Heading: A om. در شکم مادر Bul. در شکم .

حمل من ای ذو النطن BDL Bul. (۲۶۰۴)

۲۵۷۰ گوهر معنول را محسوس کرد . پیرِ بینا پیرِ کم‌عقلی مرد
چونک در معده شود پاکت پلید . قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
هرکه در وی لقمه شد نور، جلال . هرچه خواهد ناخورد اورا حلال

بیان دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویش است،

گر تو هستی آشنای جان من . نیست دعوی گفت معنی لان من
گر بگویم نیم شب پیش، نَوم . هین مترس از شب که من خویش، نَوم
این دو دعوی پیش تو معنی بود . چون شنای بانگِ خویشاوندِ خود
پیش و خویشی دو دعوی بود لیک . هر دو معنی بود پیش، فهمِ نیک
قربِ آوازِ گواهی می‌دهد . کین دم از نزدیکِ یاری می‌جهد
لذتِ آوازِ خویشاوند نیز . شد گوا بر صدقِ آن خویش، عزیز
باز بر الهامِ احسنی کو زجهل . می‌داند بانگِ بیگانه زامل
پیش او دعوی بود گفتار او . جهل او شد مایه انکار او
پیش زبرک کاندرویش نورهاست . عین این آواز معنی بود راست
یا بتازی گفت یک تازی زبان . که می‌داند زبانِ تازیان
عین تازی گفتنش معنی بود . گرچه تازگی گفتنش دعوی بود
یا نویسد کاتبی بر کاغذی . کاتب و خط‌خوانم و من انجمنی
این نوشته گرچه خود دعوی بود . هر نوشته شاهد معنی بود
یا بگوید صوفی دبدی نو دوش . در میان خواب سجاده بدوش

هرچه خواهد گر بخور نوش حلال L (۲۵۷۲) . کم‌عقلی برد D (۲۵۷۰)

آن خویش ای عزیز Bul. گواه A (۲۵۷۸) . معنی دان من Bul. (۲۵۷۲)

آن آواز Bul. B (۲۵۸۱) . از پی الهام D (۲۵۷۹)

کاغذی BD (۲۵۸۴)

شاهد و معنی Bul. شاهده‌ی A. A. Suppl. in marg. (۲۵۸۵)

Suppl. in marg. A. (۲۵۸۶)

این کلیله و دمنه جمله اقتراست . ورنه کی با زاغ لکلك را میریست
ای برادر قصه چون پیمانه ایست . معنی اندر وے مثال دانه ایست
دانه معنی بگیرد مرد عقل . نشگرد پیمانه را گر گشت نفل
ماجرای بلبل و گل گوش دار . گرچه گفتم نیست آنجا آشکار

سخن گفتن بزبان حال و فهم کردن آن،

۲۶۲۵ ماجرای شمع با پروانه هم . بشنو و معنی گزین کن اے صنم
گرچه گفتم نیست سر گفت هست . هین بیلا پر مهر چون جغد پست
گفت در شطرنج کین خانه رخ است . گفت خانه اش از کجا آمد بدست
خانه را بخیرید با میراث یافت . فرخ آنکس که سوی معنی شتافت
گفت نحوی زید عمراً قد ضرب . گفت چونش کرد بی جری ادب
۲۶۲۶ عمروا جرّمش چه بد کان زید خلم . بی گنه او را بزد همچون غلام
گفت این پیمانه معنی بود . گندی یستان که پیمانه است رد
زید و عمرو از بهر اعرابست ساز . گردوغست آن تو با اعراب ساز
گفت نه من آن ندانم عمروا . زید چون زد بی گناه و بی خطا
گفت از ناچار و لاغی برگشود . عمرو يك واوی فزون دزدیده بود
۲۶۲۷ زید واقف گشت دزدش را بزد . چون زحّش برد او را حد بزد

پذیرا آمدن سخن باطل در دل باطلان،

گفت اینک راست پذیرم بجان . کز نماید راست در پیش کژان

- با Bul. با پروانه تو BDL (۲۶۵۲) . اقتراست Bul. کلیله دمنه (۲۶۲۱)
and so corr. in D. BDL. گزین کن ای عزیز Bul. گزین زافسانه نو
corr. in D. (۲۶۲۶) D. چند . (۲۶۲۷) ABL Bul. خانه از کجاش .
گندمش L (۲۶۲۱) . عمروا ABD (۲۶۲۰) . که for کور ABL Bul. (۲۶۲۸)
A (۲۶۲۴) . عمروا A (۲۶۲۴) . اعرابست و ساز ADL Bul. عمر AD (۲۶۲۴)
اورا می بزد Bul. چونک از حد برد BL Bul. چونک برد او را و D (۲۶۲۵) . و او Bul.
Heading: Bul. پذیر . A om. دل . In Bul. the heading follows v. ۲۶۲۶.

۳۶۰۰ این چنین مر آن چنین را بجه کرد . کز بحدش در تم افتاد درد
گفت مرم من درون خویش م . بجه دیدم ازین طفل شکم

اشکال آوردن برین قصه ،

ابلهان گویند کین افسانه را . خط بگش زیرا دروغست و خطا
مرم اندر حمل جنت کس نشد . از برون شهر او را پس نشد
از برون شهر آن شیرین فسون . نا نشد فارغ نیامد خود درون
۳۶۱۰ چون بزادش آنگهانش بر کار . برگرفت و برد نا پیش نبار
مادر بچی کجا دیدش که نا . گویند او را این سخن در ماجرا

جواب اشکال ،

این بدانند کآنک اهل خاطرست . غایب آفاق او را حاضرست
پیش مرم حاضر آید در نظر . مادر بچی که دورست از بصر
دیده‌ها بسته ببینند دوست را . چون مشک کرده باشد پوست را
۳۶۱۰ ورنه بدش نه از برون و نه از درون . از حکایت گیر معنی اے زبون
نه چنان کافسانها بشنید بود . همچو شین بر نقش آن چنبد بود
ناهی گفت آن کليلة بی زبان . چون سخن نوشد زدمنه بی بیان
ور بدانستند سخن همدگر . فهم آن چون کرد بی لطفی بشر
در میان شیر و گاو آن دمنه چون . شد رسول و خواند بر هر دو فسون
۳۶۲۰ چون وزیر شیر شد گاو نیل . چون زعکس ماه نرسان گشت پیل

(۳۶۰۷) A زیرا دروغست و خطا .

(۳۶۰۸) BDL Bul.

زآنک مرم وقت وضع حمل خویش . بود از بیگانه دور و م زخویش

and so A in marg. (۳۶۰۹) D این for آن . After this verse L has v. ۳۶۰۸.

(۳۶۱۲) L نداند . A کاندرا for کآنک . خاطر آمد در نظر . (۳۶۱۳) A

(۳۶۱۴) A . سندی دوست را . (۳۶۱۵) Bul. om. و . نه از اندرون .

(۳۶۱۶) L چسبید . (۳۶۱۸) B بی لطفی .

در فلان بیشه درختی هست سبز . بس بلند و پهن و هر شاخیش گنبر
فاصله سه بسته در جستن کمر . و شنید از هر کسی نوعی خبر
پس سیاحت کرد آنجا سالها . و فرستادش شوشه مالها
چون بسی دید اندر آن غربت تعب . عاجز آمد آخر الامر از طلب^{۴۶۵۵}
هیچ از مقصود اثر پیدا نشد . زان غرض غیر خبر پیدا نشد
رشته او میدر او بگسسته شد . جسته او عاقبت ناجسته شد
کرد عزم باز گشتن سوی شاه . اشک و بارید و یسرید راه

شرح کردن شیخ سر آن درخت با آن طالب مقلد،

بود شیخی عالمی قطبی کرم . اندر آن منزل که آید شد ندیم^{۴۶۶۰}
گفت من نومید پبش او روم . ز آستان او برآه اندر شوم
نا دعای او بود همراه من . چونک نومیدم من از دُخاو من
رفت پیش شیخ با چنم پر آب . اشک و یارید مانند سحاب
گفت شیخا وقتِ رحر و رقتست . ناامیدم وقتِ لطف این ساعتست
گفت و گو کز چه نومید بست . چیست مطلوب تو رو با چیست^{۴۶۶۵}
گفت شاهنشاه کردم اختیار . از برای جستن يك شاخمار
که درختی هست نادر در جهات . میوه او مایه آب حیات
سالها جستم ندیدم يك نشان . جز که طرز و تسخیر این سرخوشان
شیخ خندید و بگفتش ای سلیم . این درخت علم باشد در علم
بس بلند و بس شگرف و بس بسیط . آب حیوانی ز دریای محیط

نوع . A . بست . in marg. (۴۶۵۴) A . بلند و سبز . (۴۶۵۳) A .

آمید . AL . Bul . (۴۶۵۷) . بس سیاحت . DL . Bul . (۴۶۵۴)

ایش شد ندیم . D . شیخ عالم و قطبی . A . (۴۶۵۴)

از چه . A . (۴۶۶۴)

میوه آب حیات . A . (۴۶۶۶)

گر بگویی احوالی را مَه بکست . گویدت این دوست و دروحدت شکست
 و بر برو خندد کسی گوید دُوست . راست دارد این سزای بدخُوست
 بر دروغان جمع می آید دروغ . الغیثات للغیثین زد فروغ
 ۲۶۴۰ دل فراخان را بود دست فراخ . چشم کوران را عشار سنگلاخ

جستن آن درخت که هرکه میوه آن درخت خورد نمیرد،

گفت دانایی برای داستان . که درختی هست در هندوستان
 هرکسی کز میوه او خورد و بُرد . نه شود او پیر نه هرگز بُمُرد
 پادشاهی این شنید از صادقی . بر درخت و میوه اش شد عاشقی
 قاصدی دانا زدیوان ادب . سوی هندستان روان کرد از طلب
 ۲۶۴۵ سالها می گشت آن قاصد ازو . رگِرد هندستان برای جست و جو
 شهر شهر از بهر این مطلوب گشت . نه جزیره ماند و نه کوه و نه دشت
 هرکرا پرسید کردش ریش خند . کین که جوید جز مگر مجنون بند
 بس کسان صنعش زدند اندر مزاح . بس کسان گفتند ای صاحب فلاح
 جست و جوی چون تو زبَرک سینه صاف . گئی نهی باشد کجا باشد گراف
 ۲۶۵۰ وین مراعاتش یکی صنعی دگر . وین ز صنع آشکارا سخت تر
 و ستودندش بنسخر کای بزرگ . در فلان جای درختی بس سترگ

آن دوست . Bul. این دُست و دو حدت شکست . گوید A (۲۶۴۷)

لغیثات الغیثین . ABDL Bul. (۲۶۴۹) . بدو خندد . L Bul. (۲۶۴۸)

B . پیر او هرگز نمرد . هرکسی از A (۲۶۴۲) . میوه اش خورد . Bul. Heading:

In D this and the following . هندوستان . D . قاصد . Bul. (۲۶۴۴) . پیر و نی هرگز نمرد .

verse are transposed. هندوستان . D . این قاصد . D (۲۶۴۵)

بس کسان صنعش . D (۲۶۴۸) . and so L . ماند نه کوه . B (۲۶۴۶)

در فلان . BD . در فلان جا بد درختی . Bul. (۲۶۵۱) . صنع دگر . Bul. (۲۶۵۰)

افلام . which is written above the line in A, and so L, which writes افلام .

آن یکی دیگر عرب بُد گفت لا . من عنب خواهم نه انگور ای دغا
 آن یکی ترک بُد و گفت این بَم . من نمی خواهم عنب خواهم اُزَم
 آن یکی روی بگفت این قیل را . ترک کن خواهیم اِستافیل را
 ۴۸۵ در نزاع آن نفر جنگی شدند . که زسَر نامها غافل بُدند
 مُشت بر سر می زدند اثر ابلهی . پُر بُدند از چهل وز دانش نهی
 صاحب سرّی عزیزی صد زبان . گر بُدی آنجا بدای صلحشان
 پس بگفتی او که من زین بك یرَم . آرزوی جملشان را می دهر
 چونك بشپارد دل را بی دغل . این یرمتان می کند چندی عمل
 ۴۹۰ بك درمتان می شود چار المراد . چار دشمن می شود بك زاتحاد
 گفت هر بك تان دهد جنگ و فراق . گفت من آرد شمارا اتفافی
 پس شما خاموش باشید اَنْصُوا . تا زبان تان من شوم در گفت و گو
 گر سخنان در توافقی مؤتفاست . در اثر مایه نزاع و تفرقه است
 گرمی عاریفی ندهد اثر . گرمی خاصی دارد هنر
 ۴۹۵ سرکه را گر گرم کردی زائش آن . چون خوری سردی فزاید بی گمان
 زائك آن گرمی او دهلیزست . طبع اصلش سردست و تیزست
 و بود بخشنه دوشاب اے پسر . چون خوری گرمی فزاید در جگر
 پس ربای شیخ به زاخلاص ما . کز بصیرت باشد آن وین از عی
 از حدیث شیخ جمعیت رسد . تفرقه آرد دم اهل حسد

فارسی و ترک و روی و عرب . جمله بام در نزاع و در غضب

فارسی گفتا که ما زین چون رهیم . می بیا تا این بانگوری دهیم

می گفتا مَم L . گفتا مَم as in text. L. آن یکی ترک دیگر [دگر] گفت A (۴۸۴)

اِستافیل را BDL (۴۸۴) . خواهم اوزم Bul. کرکس نه عنب

آرد شمارا D (۴۹۱) . از مراد L (۴۹۰) . جمله تان می آورم L (۴۸۸)

گر سخن تان می نماید بك غلط . در اثر مایه نزاعست و مخط BDL (۴۹۲)

زائشان Bul. (۴۹۵) and so A in marg.

for زائك A (۴۹۶)

۴۶۷۰ نو بصورت رفته گم گشته . زان فی یابی که معنی هشتمه
 که درختش نام شد گاه آفتاب . گاه بحرش نام شد گاهی سحاب
 آن یکی کش صد هزار آثار خاست . کمترین آثار او عمر بقاست
 گرچه فردست او اثر دارد هزار . آن یکی را نام شاید بی شمار
 آن یکی شخصی نرا باشد پدر . در حق شخصی دگر باشد پدر
 ۴۶۷۵ در حق دیگر بود قهر و عدو . در حق دیگر بود لطف و نکو
 صد هزاران نام او یک آدمی . صاحب هر وصفش از وصفی
 هر که جوید نام گر صاحب ثقه است . همچو نو نوید و اندر تفرقه است
 تو چه بر چندی برین نام درخت . تا بمافی تلخ کام و شور بخت
 در گذر از نام و بشکر در صفات . تا صفات ره نماید سوی ذات
 ۴۶۸۰ اختلاف خلق از نام اوفساد . چون بمعنی رفت آرام اوفساد

منازعت چهار کس جهت انگور که هر یکی بنام دیگر

فهم کرده بود آنرا،

چار کس را داد مردی یک درم . آن یکی گفت این بانگوری دم

تو بصورت رفته ای بی خبر . زان زشاخ معنی بی بار و بر (۴۶۷۰) BDL Bul.
 گاه بحرش نام گشت و (۴۶۷۱) BL Bul. گاه آفتاب . BL Bul. and so A in marg.
 عمر و بقاست ABL. کش که B. این یکی D (۴۶۷۲) . گاه سحاب .

(۴۶۷۵) After this verse L adds:

در حق دیگر کسی او عم و خال . در حق دیگر کسی هیچ و خیال

(۴۶۷۶) BD Bul. و او L. از وصفش معنی .

(۴۶۷۸) A نام و درخت . After this verse L adds:

صورت باطل چه جویی ای جوان . رو معانی را طلب ای پهلوان

صورت و مبات بود چون قشر و پوست . معنی اندروی چومغز ای یار و دوست

(۴۶۸۰) After this verse L adds:

اندرین معنی مثالی خوش شنو . تا غالی تو اسامی را گرو

Heading: A فهم کرده بودند انگور را . Bul. هر یکی را .

(۴۶۸۱) L in the second hemistich: بهم . هر یکی از شهری افتاده بهم .

صورت انگورها اخوان بود . چون فشردی شبیره واحد شود
 غوره و انگور ضدّانند ليك . چونك غوره پخته شد يار يك
 غوره كو سنگ بست و خلم مانند . در ازل حق كافر اصلش خواند
 ۲۷۲۰ فی اخي فی نفس واحد باشد او . در شقاوت نحس ملحد باشد او
 گر بگویم آنچه او دارد نهان . فتنه آفهام خیزد در جهان
 سر گبر كور نامذكور به . دود دوزخ از ارمر مهجور به
 غوره های يك كایشان قابل اند . از دم اهل دل آخر يك دل اند
 سوس انگورے هي رانند نیز . نا دوی بر خیزد و كین و ستیز
 ۲۷۲۵ پس در انگوری هي درزند پوست . تا يکی گردند وحدت وصف اوست
 دوست دشمن گردد ابرا م دوست . هيج يك با خویش در جنگی درست
 آفرين بر عشق كلّ اوستاد . صد هزاران ذره را داد اتحاد
 همچو خاك منترق در ره گذر . يك سيوشان كرد دست كوزه گر
 كه اتحاد جسمهای آب و طين . هست ناقص جان نمی ماند بدین
 ۲۷۳۰ گر نظایر گویم اینجا در مثال . فهمرا نرسم كه آرد اختلال
 هم سلیمان هست اکنون ليك ما . امر نشاط دوربینی در عما
 دوربینی كور دارد مرد را . همچو خفته در سرا كور از سرا
 مولعیم اندر سخنهاے دقيق . در رگهها باز كردن ما عشق
 نا گره بندیم و بگشاییم ما . در شكال و در جواب آيين فزا
 ۲۷۳۵ همچو مرغی كو گشاید بند دام . گاه بندد نا شود در فن تمام
 او بود محروم از صحرا و مرج . عیر او اندر رگه كارست خرج

(۲۷۱۷) L om. In D this and the following verse are transposed.

(۲۷۱۸) D يارند يك . L شد يار يك . سنگ بست (۲۷۱۶) BL .

(۲۷۲۰) L Bul. ملحد و نحس . (۲۷۲۵) ABL وحدت .

(۲۷۲۶) BDL Bul. در نیت . (۲۷۲۷) A Bul. كلی .

(۲۷۲۹) ABL Bul. اتحاد . (۲۷۳۱) L om.

۲۷۳۲) L om. (۲۷۳۳) D om.

۲۷۰۰ چون سُلَیْمَانُ کَر سَوِی حَضْرَتِ بَنَاحَت . کُو زَبَانِ جَمْلَةُ مَرْغَانِ شَنَاحَت
 در زَمَانِ عَدْلَش آهَوِ بَا پِلَنگ . اُنَسِ بَکْرَفَتِ و بَرُونِ آمَدِ زَجَنگ
 شَد کَبُوتَرِ اِیْنِ اَز چَنگَالِ بَاز . گُوسَنَدِ اِمْرِ گَرگِ نَآوَرَدِ اَحْتَرَا
 اَو مِیَانجِی شَد مِیَانِ دُشْمَانِ . اَتْعَادِے شَد مِیَانِ پَرزَوَانِ
 تُو چُو مَوْرِی بِهَرِ دَانِه مِی دَوِے . هِیْنِ سُلَیْمَانِ جُو چِه مِی بَاشِی غَوِی
 ۲۷۰۵ دَانِه جُورَا دَانِه اش دَامِی شُود . وَاَنْ سُلَیْمَانِ جَوِی رَا هَر دُو بُوَد
 مَرْغِ جَانِهَارَا دَرِیْنِ اَخَرِ زَمَانِ . نِیْسْتَانِ اَز هَدِگَرِ بَکِ دَمِ اَمَانِ
 هَر سُلَیْمَانِ هَسْتِ اَنَدَرِ دَوْرِ مَآ . کُو دَهْدِ صِلَحِ و نَمَانَدِ جَوْرِ مَآ
 قَوْلِ اِنْ مِنْ اُمِّیَ رَا بَادِ گِیْرِ . نَا بِلَا وَخَلَا فِیْهَا نَذِیْرِ
 گَفْتِ خُودِ خَالِی نِیوَدَسْتِ اَمْنِی . اَز خَلِیْفَه حَقِّ و صَاحِبِ هَمْنِی
 ۲۷۱۰ مَرْغِ جَانِهَارَا چَنانِ بَکَدَلِ کُنَد . کَر صَفَاثَانِ بِی رِغْشِ و بِی رِغْلِ کُنَد
 مَشْفَقَانِ گَرْدَنَدِ هِمچُونِ وَالِه . مُسْلِمُونِ رَا گَفْتِ نَفْسِ وَاحِدِ
 نَفْسِ وَاحِدِ اَز رَسُولِ حَقِّ شُدَنَد . وَرَنِه هَر بَکِ دُشْمَنِی مَطْلُوقِ بُدَنَد

بر خاستن مخالفت و عداوت از میان انصارِ پیرکاتِ رسول
 صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ،

دو قَبِیْلَه کَاؤُسِ و خَزْرَجِ نَامِ دَاشْت . بَکِ زَدِیگَرِ جَانِ خُونِ آشَامِ دَاشْت
 کِیْنِهَائِی کَهْمَشَانِ اَز مِصْطَنِی . مَحْوُ شُدِ دَرِ نَوْرِ اِسْلَامِ و صَفَا
 ۲۷۱۵ اَوَّلَا اِخْوَانِ شُدَنَدِ اَنْ دُشْمَانِ . هِمچُو اَعْدَادِ عِنَبِ دَرِ بُوَسْتَانِ
 وَز دَمِ اَلْمُؤْمِنُونِ اِخْوَه بَپَنَد . دَرِ شَکْمَنَدِ و نِنِ وَاحِدِ شُدَنَد

در زمان او کبوتر با کلنگ A (۲۷۰۱) . مرغارا AB Bul. (۲۷۰۰)

امان for زمان A (۲۷۰۶) . دامی بود. Bul. (۲۷۰۵)

قول for نظم Bul. (۲۷۰۸) . جورما Bul. دورها Bul. (۲۷۰۷)

bis. L (۲۷۱۰) . گفت for حول D (۲۷۰۶) . corr. in marg.

Heading: A om. از. D میان نصارا . دشمن Bul. B . ورنی A (۲۷۱۲)

AB پیند as in text. . اخوه به بند L . اخوه بدند D (۲۷۱۶)

پای طاوسان ایشان در نظر . بهتر امر طاوس پسران دگر
 منطق الطیران خافانی صداست . منطق الطیر سلیمان نجاست
 نو چه دانی بانگِ مرغان را هی . چون ندیدی سلیمان را دی
 ۲۷۰ پر آن مرغی که بانگِ مُطربست . از برون مشرفست و مغربست
 هر يك آهنگش زگرسی نا ترست . وز ثری نا عرش در کز و فرست
 مرغ کو بی این سلیمان می رود . عاشقِ ظلمت چو خفائی بود
 با سلیمان خوکن اے خفائی رد . تا که در ظلمت ثنائی تا ابد
 يك گری ره که بدان سو می روی . همچو گز قُطبِ مساحت می شوی
 ۲۷۰ و آنك لنگ و لُوك آن سو می جوی . امر همه لنگی و لوکی می روی

قصه بطیجگان که مرغ خانگی پروردشان،

نغمِ بَطی گرچه مرغِ خانگی . زیرِ پسرِ خویش کردت دایگی
 مادرِ نو بطِ آن دریا بُدست . دایهات خاکی بُد و خشکی پرست
 میلِ دریا که دلِ نو اندرست . آن طبیعت جانتر از مادرست
 میلِ خشکی مرئرا زین دایه است . دایه را بگذار که او بدرایه است
 ۲۷۰ دایه را بگذار بر خشک و بران . اندر آ در بحرِ معنی چون بطن
 گر ترا مادر بترساند ز آب . تو مترس و سوی دریا ران شتاب

(۲۷۵۸) B in the second hemistich . صد است for جد است . L . منطق الطیر آن خافانی B (۲۷۵۸) . منطق طیر .

(۲۷۵۹) A دی for می . In A vv. ۲۷۵۹ and ۲۷۶۱ are transposed, but corr. in marg. (۲۷۶۱) D هر که آهنگش .

(۲۷۶۲) D om. این and has را suppl. after مرغ .

(۲۷۶۳) D om. A ظل for ظلمت . (۲۷۶۴) A يك گر .

(۲۷۶۵) A میبهد . L Bul. وز همه . A میبهد . L Bul. و آن سو .

(۲۷۶۶) B DL Bul. کرد زیر بر چو دایه تربیت . نغمِ بَطی گرچه مرغِ خانهات * .

(۲۷۶۷) ABL Bul. که او for کو . (۲۷۷۰) ABL Bul. بر for در .

(۲۷۷۱) BL Bul. مادر for دایه .

خود زبون او نگردد هیچ دام . لیک پَرش در شکست افتد مدام
 با گره کم کوش تا بال و پَرَت . نسکُلد بک ازین کَر و فَرَت
 صد هزاران مرغ پرهانشان شکست . و آن کین گاه عوارض را نیست
 ۲۷۲ حال ایشان از نبی خوان ای حریص . نَقَبُوا فیها ببین هَلْ مِنْ مَحِص
 از نزاع، تُرک و رومی و عرب . حَلْ نَسَد اِشکالِ انگور و عنب
 نا سلیمان، لَمِین معنوی . در نیابد بر نخیزد این دُوی
 جمله مرغان، منازع بازدار . بشنود این طبلِ باز، شهریار
 ز اخلاف، خویش سوے اتحاد . هین زهر جانب روان گردید شاد
 ۲۷۳ حَبْتُ مَا کُنْتُمْ قَوْلُوا وَجْهَکُمْ . نَحْوُهُ هَذَا الَّذِي لَمْ يَنْتَهِكُمْ
 کور مرغانیم و بس ناساختیم . گآن سلیمان را دی نشاختیم
 همچو جفندان دشمن، بازان شدیم . لاجرم و مانده ویران شدیم
 و کسب از غایت، جهل و عَمی . قصدِ آزار، عزیزان، خدا
 جمع مرغان کر سلیمان روشن اند . پَر و بال بی گه گی بر گنشد
 ۲۷۴ بَلْکِ سَوِی عَاجِزَانِ چینه کشند . بی خلاف و کینه آن مرغان خوشند
 هدمد ایشان پی، تقدیس را . می گشاید راه صد بلفیس را
 زاغ ایشان گر بصورت زاغ بود . باز همت آمد و مَا زَاغ بود
 لکَلْکِ ایشان که لکَلْکِ می زند . آتش، توحید در شک می زند
 و آن کیوترشان ز بازان نشکهد . باز سَر پش، کیوترشان نهد
 ۲۷۵ بَلْبِلِ ایشان که حالت آرد او . در درون، خویش گلشن دارد او
 طوطی ایشان ز قند آزاد بود . کر درون قند، ابد رویش نمود

(۲۷۲) In A vv. ۲۷۲۷, ۲۷۲۸ follow vv. ۲۷۲۹, ۲۷۳۰, corr. in marg.

(۲۷۳) HL Bul. نسکُلد for نگلد. A. نشکند. (۲۷۴) Bul. ببین for بخوان.

(۲۷۴) B نَحْوُهُ. (۲۷۵) در نیابد L. لسان L. لَمِین for امین B (۲۷۶) D و پس.

(۲۷۶) A om. B از غایت. (۲۷۷) D می زند. (۲۷۸) دمی for نکو. Bul. و پس.

(۲۷۹) L om. D کشند. B کینه. (۲۸۰) B میزند. (۲۸۱) D میزند.

(۲۸۱) B آن کیوترشان.

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد . دیدشان بر زاهد خشک اوفتاد
 ۲۷۹۰ جای زاهد خشک بود او نرَمزاج . امر سموم بادیه بودش علاج
 حاجیان حیران شدند از وحدتش . و آن سلامت در میان آفتش
 در نماز استاده بُد بر روی ریگ . ریگ کز نقش بجوشت آبِ دیگ
 گفنی سرمست در سبزه و گلست . با سواره بر بُراق و دُلُله است
 یا که پایش بر حریر و حُلُله است . یا سموم اورا به از باد صباست
 ۲۷۹۵ ایستاندند انتظار او در نماز . مانده بُد استاده در فکر دراز
 چون زاستغراق باز آمد فقیر . ز آن جماعت زنده روشن ضمیر
 دید کآتش می چکید از دست و رُو . جامه اش نر بود ز آثار وضو
 پس پرسیدش که آبت از کجاست . دست را برداشت کز سوی سلامت
 گفت هر گاهی که خواهی می رسد . بی زچاه و بی زحیلِ مِن مَسَد
 ۲۸۰۰ مشکل ما حل کن ای سلطانِ دین . تا ببخشد حالِ تو مارا بفرین
 و انما سرّی زاسرارِت بما . تا ببریم از میان زئارها
 چشمه را کرد سوی آسمان . که اجابت کن دعاے حاجیان
 رزق جوهر را زبالا خوگر . تو زبالا برگشودستی دَرَم
 ای نموده تو مکان از لامکان . فی السَّماءِ رِزْقُکُم کرده عیان
 ۲۸۰۵ در میان این مناجات ابرِ خوش . زود پیدا شد چو پیل آب گش

bis. و *AL om.* Bul. گوی *A* (۲۷۹۲) در روی *D*. ایستاده *D* (۲۷۹۲)

با غشوع و با *L* in the second hemistich: انتظار for تازه رو *D om.* *L* (۲۷۹۱)

After this verse *D Bul.* add: غشوع و با نیاز

پس مانند آن جماعت با نیاز * تا شود درویش فارغ از نماز

and so *B* in marg. *L* adds:

مانده بود استاده در فکر دراز * با حبیب خویشین میگفت راز

پس مانند آن جماعت چاره ساز * تا شود درویش فارغ از نماز

آن یکی گفتش که آبت *A* (۲۷۹۸) زنت *A* (۲۷۹۶)

سرّی بما زاسرارها *A* (۲۸۰۱) *bis.* فی *AL* (۲۷۹۹)

چشمه را بگوید سوی آسمان *BDL* (۲۸۰۲) *Suppl. in marg. B.* (۲۸۰۲)

نو بطلی بر خشک و بر تر زند. فی چو مرغ، خانه خانه کند
 نو زگر منّا بنی آدر شهبی. هر بخشی هر بدریا پا نبی
 که حملناهم علی البحر بجان. از حملناهم علی البر پیش ران
 ۲۷۷۵ مر ملایک را سوی بر راه نیست. جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست
 نو بتن حیوان بجانی از ملک. تا روی هم بر زمین هم بر فلک
 تا بظاهر مثلکم باشد بشر. با دل یوحی الیک دیده‌ور
 قالب خاکی فتاده بر زمین. روح او گردان بر آن چرخ برین
 ما همه مرغ آیاتیم اے غلام. بحر می‌داند زبان ما تمام
 ۲۷۸۰ پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر. در سلیمان تا ابد داریم سیر
 با سلیمان پاهای در دریا بنه. تا چو داود آب سازد صد زره
 آن سلیمان پیش جمله حاضرست. لیک غیرت چشم‌بند و ساحرست
 تا زجهل و خوابناکی و فضول. او پیش ما و ما از وی ملول
 نشه را درد سر آرد بانگ رعده. چون نداند کو کشاند ابر سعد
 ۲۷۸۵ چشم او ماندست در جوی روان. بی‌خبر از ذوق آب آسمان
 مرکب همت سوی اسباب راند. از مسیب لاجرم محروم ماند
 آنک بپند او مسبب را عیان. گوی نه‌دل بر سیبهای جهان

حیران شدن حاجیان در کرامات آن زاهد که در بادیه

تنه‌اش یافتند،

زاهدی بُد در میان بادیه. در عبادت غرق چون عبّادیه

علی البحر بجان (۲۷۷۴) B Bul. م. بدریا م بخشی (۲۷۷۴) AB Bul. و. D om. (۲۷۷۴)

برین چرخ (۲۷۷۸) Suppl. in marg. B. BDL Bul. با for تا (۲۷۷۷) D

ما زجهل B (۲۷۸۲) صد گره A. بر دریا AB Bul. (۲۷۸۱)

Suppl. in marg. B. (۲۷۸۵) گشاید ابر سعد BL (۲۷۸۴)

A om. (۲۷۸۷) محبوب ماند AB Bul. (۲۷۸۶)

تنها یافتندش ایستاده بر سر ریگ سوزان. Heading: Bul.

هجو آب از مشک باریدن گرفت . در گو و در غارها مسکن گرفت
 ابر می بارید چون مشک اشکها . حاجیان جمله گشاده مشکها
 يك جماعت ز آن عجایب کارها . می بردند از میان زنارها
 قوم دیگر را بقیه در از دیاد . زین عجب واللّه أعلم بالرشاد
 ۲۸۱۰ قوم دیگر ناپذیرا نرش و خلم . ناقصان سرمدی تمّ الکلام

(۲۸۰۷) After this verse L. adds:

يك عجایب در بیابان وا نمود . ابر چون مشک دهن را وا گشود
 این عجب A (۲۸۰۶) . يك گروهی Bul. يك جماعت for قومی دیگر A (۲۸۰۸)

تمّ المجلد الثاني من المثنوی المعنوی،

N.C.

Self
12/16/55

Archaeological Library

20682

Call No. 891.551/Rum/Nic

Author—Nicholson, R. A.

Title—*The Mathnavi of Jalaluddin
Rumi ... etc. Vol. 1.*

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.